

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

D//131974

1970.

1970

MAJSTOR

N

2/1973

UREDILI: *Miloš Stare*

dr. Tine Debeljak

Pavel Fajdiga

Slavimir Batagelj

Tone Mizerit

OVITEK, OPREMA IN UREDITEV UMETNIŠKE PRILOGE: *akad. slikar Ivan Bukovec*

GORNIŠKO POGLAVJE UREDILA: *ga. Danica Kanalc Petričkova*

ZBORNIK SVOBODNE SLOVENIJE 1970

IZDALA IN ZALOŽILA SVOBODNA SLOVENIJA, RAMON FALCON 4158, BUENOS AIRES
NATISNILA TISKARNA VILKO, ESTADOS UNIDOS 425, BUENOS AIRES, ARGENTINA

+ D II 131974a

II 131974

N 286/1973

GOJMIR ANTON KOS: USTOLICENJE SLOVENSKEGA KNEZA NA GOSPO-SVESKEM POLJU. (Detalj iz velike podobe, ki jo je napravil letos umrli akademik G. A. Kos za ljubljansko banovinsko palačo, kjer naj upravitelje slovenske dežele spominja na staro proslovansko državniško slavo.)

Uredništvo Zbornika Svobodne Slovenije posveča letnik 1970 spominu na narodno tragedijo ob koroškem plebiscitu dne 20. oktobra 1920. Tedaj smo zaradi intrig svetovne politike in po usodi tisočletnega potujčevanja v nesvobodi, izgubili svoje nekoč središčno pokrajino, kjer nam je kot narodu tekla zibelka našega političnega življenja, naše državnosti, ki je bila med prvimi, če ne prva med slovanskimi narodi sploh; področje našega najvažnejšega kulturnega življenja pred stoletjem in deželo jezer in neizmerne lepote. Miklova Zala je znova pala v turško sužnost in kralj Matjaž je spet zaspal v gori Peci. Kdaj se vrne Zala? Kdaj se zbudi kralj Matjaž? Naš pogled gre iz dalje preko oceana in Alp, da se ozre „gore čriez izaro“... in si utrne solzo...

Deveti del: KOROŠKI SLOVENCİ IN CIVILNA OBLAST —
RAZLOGI ZA IZREDNO ZAŠČITO

Uvod — Nacisti in nacistična združenja — Vznik nacizma na Koroškem — Širjenje nacizma — Delovanje nacistov — Moč koroških nacistov — Priključitev k Nemčiji — Po priključitvi — Po razpadu Jugoslavije — Glavni razlog nacističnega terorja — Zapiranje in selitve — Govor Maier-Kaibitscha — Obiski nacističnih prvakov — Nadaljne selitve, zapori in moritve — Nacistični teror po vojski — Preprečenje romanja h Gospe Sveti — Nacistična nedoslednost in neiskrenost — Njihov cilj — Odklanjajo spravo — Zastrupljajo javno mnenje — Izvajajo pritisk na oblastnike — Sokrivda civilne oblasti — Sokrivda avstrijske javnosti

Sestavil DR. ANTON PODSTENAR

**BOJ SLOVENSKE MANJŠINE
V KRŠKI SKOFIJI NA
KOROŠKEM — AVSTRIJI
ZA VERSKI POUK
OTROK V SLOVENŠČINI**

Zbornik 1966:

Prvi del: *Koroški Slovenci nekdanj in sedaj*

Splošni pregled — Šolstvo koroških Slovencev

Drugi del: *Koroški Slovenci in krški ordinariat*

Verski pouk slovenskih otrok v krški škofiji — Krški ordinariat proti slovenskemu pouku

Tretji del: *Zgledi vlečejo*

Napad na papeža in slovanska apostola — Napad na slovenske duhovnike — Število koroških Slovencev — Vindišarji na Koroškem

Četrty del: *Ravnanje krškega ordinariata*

Nasprotuje naravnemu pravu in jasnemu nauku papežev — Zanaša na spodnjo Koroško razdor — Ne upošteva državne pogodbe glede narodnih manjšin

Peti del: *Stališče krškega ordinariata je zmotno*

Slovenci so vedno zahtevali slovenske šole — Pravica otroka do pouka v materinem jeziku je naravna pravica

Zbornik 1967:

Šesti del: *Rešitev problema v luči papeških okrožnic*

Kako je treba reševati problem? — Sodelovanje v enakopravnosti — V medsebojnem spoštovanju — V duhu prave demokracije — Po normalnih načelih — Resnica — Pravičnost — Zvestoba — Blaginja za vse — Posebna Zaščita — Ljubezen — Svoboda — Pretirani nacionalizem — Praktično merilo — Poprava krivic — Narodnost, moralna dobrina

Sedmi del: *Državna pogodba in koroški Slovenci*

Narodna zavednost koroških Slovencev — Umetno razlikovanje Slovencev — Vindišarski jezik — Občevalni jezik — Narodna pripadnost — Ugotavljanje števila Slovencev — Južna Koroška in Tirolska — Plebiscit — Karnalska dolina — Strnjenost ozemlja — Število članov manjšine — Raznarodovanje — Ponemčenje koroških Slovencev — Povezanost z matično državo — Kamen razlikovanja — Strateška meja — Namen razlikovanja — Stališče koroških Slovencev — Narodna zavest Slovencev v preteklosti

Zbornik 1968:

Osmi del: *Rešitev problema in voditelji manjšine*

Prvo desetletje 1945-1955 — Doba 1955-1960 — Doba 1960-1965 — Prvi trije sestanki — Leto 1961 — Leto 1962 — Leto 1963 — Leto 1964 — Leto 1965 — Doba po 9. maju 1965 — Manjšina in večinski narod — Kulturni stiki s Slovenci zunaj Avstrije — Posredovalci — Sklep — Značaj koroških Slovencev

Deveti del: *Koroški Slovenci in civilna oblast*

Nauk papežev — Nujnost zaščite narodne manjšine — Varstvo manjšin po letu 1918 — Zaščita po letu 1945

Zbornik 1969:

Deveti del: *Koroški Slovenci in civilna oblast — Razlogi za izredno zaščito*

Nerazumevanje za problem narodnih manjšin — Pojmovanje narodnosti — Pretirani nacionalizem — Načelno nevmešavanje — Pojmovanje demokracije — spremenjene socialne in gospodarske razmere — Manjšine v Avstriji — Slovenska manjšina na Ogrskem — Slovenska manjšina v Italiji — Narodne manjšine v Sloveniji — Akadijci — Koroški Slovenci — Šibka manjšina — Turizem — Politične razmere

DEVETI DEL: KOROŠKI SLOVENCİ IN CIVILNA OBLAST — POSEBNI RAZLOGI ZA IZREDNO ZAŠČITO

UVOD

To je že peto nadaljevanje te razprave, ki je bila med Slovenci ugodno sprejeta. Dr. Miha Krek jo je takoj po prvem delu imenoval „senzacionalno delo po resnosti in teži vsebine in po obsežnosti, skrbnosti in dovršenosti oblike. Vsa 49 strani obsegajoča razprava je kot akademska disertacija...“

Glas SKA jo je isto leto imenoval „temeljit spis“ in izrazil mnenje, da bi jo morali prevesti v svetovne jezike (15. 2. 1966), kar je tudi naš namen. Revija „Tabor“ jo je imenovala „težek memento, iz katerega moramo potegniti resne, do podrobnosti in trezno preiščljene zaključke...“ Goriški „Katoliški Glas“ jo je imenoval „doslej najtehtnejša dokumentacija manjšinske problematike med Slovenci“ (1969, 42, 1).

Posebno nas je veselilo, da je Naš Tednik iz Celovca ponatisnil ves 8. del razprave. Tudi v program Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS) je bilo sprejetih nekaj stavkov te razprave.

Manj ugodna je ocena dunajske revije „Europa Ethnica“ (1968, 2), ki meni, da vsebuje razprava „zelo ostré trditve in očitek množičnega preganjanja katoliških Slovencev na Koroškem na cerkvenem področju, kar brez dvoma ne ustreza resnici“. Zelo nas je prizadel očitek ugledne revije, ker nič bolj ne želimo, kakor biti objektivni, zavedajoč se, da bi s pretiravanjem, posploševanjem in neresničnimi trditvami ne služili zadevi, za katero se borimo. Zato najlepše prosimo gornjo revijo in vse, ki bi se čutili kakorkoli prizadete, da nas opozorijo na trditve, glede katerih menijo, da niso resnične. S tem nam bodo pomagali, da bomo skupno prišli do resnice. Vsa njihova mnenja bomo navedli in upoštevali. Ker je razprava sestavljena kot mozaik le na osnovi virov, je mogoče, da niti ne bomo v vseh primerih naravnost prizadeti.

Zdi se nam, da doslej nismo nikjer

govorili o množičnem preganjanju naših bratov v Avstriji. Trdimo pa ves čas, da na Koroškem okrog 3.000 otrok slovenskih staršev nima verouka v materinščini, ker po krivdi večinskega naroda narodno nezavedni in ustrašovani starši ne prigrabijo otrok za dvojezični pouk.

Glavni namen te razprave je dokazati, da na Koroškem niso dani pogoji za prilaščanje slovenskih otrok k dvojezičnemu pouku, in se zato zaradi sedanjega manjšinskega šolskega zakona njim in vsemu slovenskemu narodu, čigar integralni del so koroški Slovenci, godi „vnebovpijoča krivica“, kakor se je malo pred smrtjo izrazil koroški Slovenec dr. Gregorij Rožman, velik človekoljub, saj je med drugim sodeloval s Pijem XII. pri reševanju od nacistov na smrt obsojenih Judov.

Hkrati s tem zakonom je dosledno krivičen tudi dekret krškega ordinariata o verskem pouku slovenskih otrok, ki se na ta diskriminatorični zakon sklicuje. Po budo za to razpravo je dal prav ta krivični dekret krškega ordinariata.

Na začetku 6. dela smo napovedali, da hočemo nakazati možnost rešitve problema za civilno in cerkveno oblast. Najprej za civilno, ker bi s spremembo manjšinskega šolskega zakona tudi cerkvena oblast morala svoje stališče spremeniti.

Zdi se nam potrebno najprej podrobneje opisati razmere na Koroškem, da tako dokažemo krivičnost gornjega zakona in dekreta. Hkrati bomo dokazali, da na Koroškem tudi niso dani pogoji za ugotavljanje manjšine in je zato odlašanje izvedbe člena 7 državne pogodbe le nadaljevanje krivic, ki so jih Nemci doslej nad koroškimi Slovenci zagrešili.

Na tem mestu naj se spomnimo še velikega prijatelja koroških Slovencev dr. Hilckmana, ki je umrl dne 25. 1. 1970. Bil je velik človekoljub in zato ljubitelj narodnih manjšin. Bil ni samo strokovnjak v njihovih vprašanjih, temveč tudi bojevnik za njihove pravice.

Anton Joseph Maria Hilckman se je rodil dne 4. 3. 1906 in že leta 1921 v Freiburgu postal doktor političnih ved. Leta 1936 je na katoliški univerzi v Milanu doktoriral iz novosholastične filozofije. Ves ta čas je veliko pisal v nemške in druge revije o zapadnem pojmovanju človeka, zgodovine in reda. „Le človeštvo, ki se z nadnaravnim sreča z vero in spoštovanjem, ima pravo kulturo in je pravo človeštvo. Vse drugo je odpad in barbarstvo in končno nasilje, ubožstvo in obup, pa naj se še tako visoko dvigne“ (1931).

Že leta 1932 je za Nemčijo predvideval versko preganjanje. Zato so ga nacisti že tedaj napadli. Po prevzemu oblasti so ga začeli preganjati. Razveljavili so mu celo doktorski naslov. Med vojsko je sedel v 25 ječah in koncentracijskih taboriščih, kjer je spoznal trpljenje Poljakov, katere je spoštoval do smrti.

Po vojski je na univerzi v Mainzu ustanovil inštitut za primerjalno znanost. S tega mesta se je z besedo in pisanjem bojeval proti barbarstvu. Branil je preganjane narode in narodne manjšine: Poljake, Armence in druge narodnosti.

Zavzemal se je tudi za koroške Slovence. Po Koroškem je hodil že leta 1920 po plebiscitu in videl ljudi jokati zaradi izida glasovanja. Po zadnji vojski je v razpravah o narodnih manjšinah omenjal tudi koroške Slovence. (Prim. razprave: *Nationale Minderheiten — ein gesamteuropäisches Anliegen; das Menschenrecht* 1969, 1, Wien, ali NT 1969/21-23. Glej še razpravi omenjeni v opombah 1 in 2 Zbornika 1967, str. 74). Prav te razprave so nam bile v veliko pomoč pri snovanju te razprave, zato iz njih cele odstavke navajamo.

Dr. Hilckman je za svoje znanstveno delo prejel priznanje in visoka odlikovanja raznih ustanov. Mi pa na tem mestu izrekamo iskreno zahvalo velikemu in odkritemu prijatelju narodnih manjšin in zagovorniku koroških Slovencev.

Nacisti in nacistična združenja

85. Glavna in strašna nevarnost za obstoj koroških Slovencev so slej ko prej združenja starih in novih nemških nacionalistov, ki so se po odhodu zaveznikov takoj spet predrzno dvignili. Dr. Körner pravi o teh ljudeh: „Sklenitev državne pogodbe leta 1955 je žal imela za posledico oživitve številnih nemškonacionalnih

združenj, ki so se na Koroškem od nekdaj izkazovala kot najnestrpnejši in najnespravljivejši nasprotniki vsake slovenske narodne zavesti“ (Op. 147).

Ker so koroški Slovenci še vedno pod vtisom nacističnih grozodejstev preteklih desetletij in njihove posledice še trajajo, naj sežemo najprej v zgodovino nacizma na Koroškem.

Strašna je vrsta hudobij, ki jih je od leta 1920 dalje nad Slovenci zagrešil Adolf Hitler s svojimi pajdaši in nasledniki. Hitler „čarovnik judovsko-nemškega rodu“ (221) je pričel delovati proti Avstriji in Slovincem že leta 1920, ko je sestavil svoj program in od katoliške Cerkve zahteval, da dela za priključitev Avstrije k Nemčiji, ter ji obljubljal, da bo v tem primeru on najmočnejša opora krščanstva v Nemčiji. Apostolski nuncij Evgen Pacelli je Hitlerja, ki se mu je zaradi nepoznanja diplomatskih fines opravičil, da je navaden prašič s fronte (Frontschwein), sprejel in se z njim dolgo pogovarjal (Op. 222). Nato je Hitler odšel na Koroško in iz Celovca vodil ustrahovalno akcijo proti slovenskim volilcem v jugoslovanski coni. Že tedaj so torej zapadni zavezniki dejansko sodelovali s Hitlerjem in nezavestno pripravljali drugi svetovni požar, ki je v veliki meri bil posledica krivičnih razmejitvev po prvi svetovni vojski.

Vznik nacizma na Koroškem

86. Razumljivo je, da Hitlerjeva navzočnost na Koroškem ni ostala brez posledic. Oficirji, kakor Hans Steinacher, Maier-Kaibitsch, Karl Fritz i dr., ki so se z orožjem borili proti Slovincem, so se navzeli Hitlerjevih idej in jih skušali uresničiti. Richard Moscher je leta 1940 zapisal, da je bil z borbo z orožjem in s plebiscitom kot njenim zaključkom „položen temeljni kamen nacionalsocializma na Koroškem“. Ostmark Jahrbuch za leto 1941 pa piše: „Koroška je morala še dve leti po prvi svetovni vojski bojevati težke boje... Zarotniška skupnost koroških bojevnikov, ki tudi danes zavzemajo vodilna mesta v (nacističnem) gibanju, je kratko za tem ponesla misli Adolfa Hitlerja v gore in oddaljene doline Koroške. Saj je bil koroški obrambni boj prvo vzplapolanje nacionalsocialističnega gibanja na skrajnem jugu nemškega prostora. Tu je bila mala deželica, ki se je z orožjem v roki priznavala k Nemčiji (Op. 223).

87. V zvezi s plebiscitom so zanimiva priznanja Steinacherja, ki pove, da so isti ljudje že spomladi leta 1920 stopili v stik z nemškimi Schutzbundom (obrambna zveza za obmejno in inozemsko nemštvo) v Berlinu in v direktno zvezo z nemškimi plebiscitnimi področji v Schleswigu in Vzhodni Prusiji, od koder so dobivali „prva obvestila o možnih tehničnih postopkih pri ljudskem glasovanju“, ki so jih prepričala o soglasnosti njihovega boja z bojem v onih plebiscitnih področjih in zato tudi o bližnji zmagi v koroškem plebiscitu. Iz Prusije so dobivali tudi denar. (Op. 223).

Ob takih priznanjih in ugotovitvah uvidimo, da sta se prvi dejanji tragedije koroških Slovencev, ki je svoj višek dosegla v letih 1941—1945, odigrali že v letih 1919—1920. Tu in tam v glavnem isti ljudje, iste metode in ista pomoč iz Nemčije.

Pri Prusih so se koroški Nemci glede tehničnih postopkov res veliko naučili. Škof dr. Rožman je v obširnem članku o plebiscitu poudaril, da je Heimatdienst (domovinska služba) vzorno delovala. Cela organizacija je bila docela tajna dol do zadnje slovenske vasi (Op. 224). O uspešnosti svojih metod so bili tako prepričani, da niso privolili v pogajanja, ki jih je predsednik Renner hotel pričeti z Jugoslavijo glede delitve plebiscitnega ozemlja.

Širjenje nacizma

88. Po plebiscitu se je nacistično gibanje širilo zlasti med učitelji in študenti. Leta 1923 so Korošci prvi poslali Hitlerju po obsodbi v ječo obljubo zvestobe. Že tedaj so nacisti obvladali Heimatdienst, v katerem so bile organizirane nemške stranke, da so mogle enotno nastopati proti Slovencem. Poslovodja združenja je bil poznejši SS-Standartenführer Alois Maier-Kaibitsch (Op. 225).

Leta 1924 se je Heimatdienst, iz kate-rega so izstopili socialisti, preosnoval v Heimatbund (domovinska zveza). Meier-Kaibitsch je ostal poslovodja, nacist Martin Wute pa je bil duhovni vodja združenja. V glavnem se je zveza naslanjala na učitelje, ki so bili glavni oporniki nacizma v Avstriji. Več kot ena tretjina učiteljev je bila že pred priključitvijo Avstrije k Nemčiji organizirana v nacistični stranki (Op. 225).

Delovanje nacistov

89. Koroški nacisti so se tedaj izživljali v dveh smereh. Prednjačili so v propagandi za priključitev države k Nemčiji, kar je bil njihov ideal, kakor tudi velike večine Avstrijcev, že od leta 1918. Hkrati so hiteli ponemčevati koroške Slovence, da bi ob priključitvi vprašanje koroških Slovencev več ne obstajalo.

Nihče namreč ni vedel bolje, kakor oni, s kakšnimi „tehničnimi“ pripomočki so zmagali v plebiscitu. Zato so se upravičeno bali, da bo Jugoslavija prej ali slej pred kakim mednarodnim forumom terjala revizijo plebiscita. Po njihovem bi izid plebiscita postal dokončno potrjen šele s priključitvijo Avstrije k Nemčiji. Seveda so za priključitev rajši navajali gospodarske razloge. Maier-Kaibitsch je n. pr. leta 1926 dejal: „Prepričati moramo ljudi, da je edina mogoča rešitev iz gospodarske stiske v priključitvi k nemškemu rajhu“ (Op. 225).

Vedeli pa so nacisti tudi, da bi bila priključitev Avstrije k Nemčiji za Jugoslavijo najlepša prilika, da bi terjala zase plebiscitno ozemlje, ki se je s šibko in dvomljivo večino izreklo za Avstrijo, ne pa za Nemčijo. Zato so hkrati z vso silo hiteli s ponemčevanjem Slovencev, da bi ob priključitvi Jugoslavija že ne imela več kaj terjati. V ta namen je Martin Wute iznašel delitev Slovencev v narodne Slovence in Vindišarje in hkrati prve pričel dolžiti iredentima. V brošuri „Der Kampf um Südkärnten“ se je leta 1925 drznil vse Slovence, ki so leta 1923 glasovali za slovensko krščansko stranko, imenovati „nepomirljive iredentiste“ in se hkrati ni sramoval dati koroškemu problemu ne avstrijski, temveč velikonemški značaj: „Koroška nevarnost ni samo koroška stvar, temveč zadeva vsega nemškega naroda“ (Op. 225).

Moč koroških nacistov

90. Čeprav nacisti niso vedeli, kdaj in kako se bo izvršila priključitev, so se zavedali, da bo nevarnost za avstrijske meje toliko manjša, kolikor močnejša bo Nemčija. Le močna nemška sila bi mogla svetovno javnost postaviti pred dovršeno dejstvo. Zato so storili vse, kar so mogli, da bi se okrepili v lastni deželi in v odločilni uri mogli iz lastnih moči prispevati k priključitvi dežele k Nemčiji in k varnosti njenih mej.

V vsej Avstriji je bilo nacistično gibanje prav na Koroškem najbolj organizirano že pred letom 1938. Pri volitvah leta 1930 so koroški nacisti dobili že 6,9% vseh v deželi veljavno oddanih glasov in dva poslanca. Za Koroško je bila Dolnja Avstrija s 4,2% glasov. Pri občinskih volitvah leta 1933 so imeli nacisti zastopnike že skoraj v vseh občinah (Op. 223 in 225).

Pri julijskem puču leta 1934, ko je bil ubit kancler Dollfuss, so edino na Koroškem nacisti začasno obvladali velik del dežele. Obvladali so Laboško, Motniško in Krško dolino, Št. Vid, Trg, okolico Celovca in Beljaka ter jugozahodni del dežele do Vzhodne Tirolske in več dni kljubovali zveznim četam, nato pa se umaknili čez mejo.

Na vsakem koraku je bilo očitno, kako močno je nacistično gibanje v deželi (kljukasti križi i. p.). Njihova moč je bila tolika, da nobena deželna vlada ni nič ukrenila, v kar ne bi bil privolil Heimatbund, ki so ga zato Slovenci označevali za „deželno vlado za slovensko ozemlje na Koroškem“ (Op. 225 in 226). Zaradi tolike moči ni čudno, da so mogli motiti skoraj vsako večjo slovensko kulturno prireditev in Slovencem ni bilo mogoče najeti nobene dvorane v Celovcu (Op. 227).

Priključitev k Nemčiji

91. Brez dvoma je Hitler v veliki meri računal z močjo koroških nacistov, ko je tik pred zasedbo Avstrije kanclerju Schuschniggu domišljavo grozil: „Dosegel sem že vse, česar sem se lotil, in sem tako postal morda največji Nемец v zgodovini... Saj menda ne mislite resno, da bi me zadržali ali zaustavili vsaj za pol ure, kaj?... Ali hočete iz Avstrije napraviti drugo Španijo?“ (Op. 227).

V resnici se je ob priključitvi Avstrije k Nemčiji spet pokazala moč koroških nacistov, ki so na Koroškem prevzeli oblast prej, kakor v katerikoli drugi deželi in še pred prihodom nemških čet. Značilno je tudi, da je ob eni ponoči 12. marca z Dunaja oznanil svetu, da so v Avstriji nacisti prevzeli oblast, vodja dotlej ilegalne nacističke stranke, Celovčan, bivši stotnik Klausner (Op. 223).

Koroški nacisti so dočakali uresničenje svojih sanj. Vsa dežela je bila združena z Veliko Nemčijo in koroški Slovenci izročeni njim na milost in nemilost. Jugoslavija je iz strahu pred nemškimi armadami 15.000 koroških Slovencev, ki so gla-

sovali zanjo, in onih 10.000, ki so glasovali za Avstrijo, in vse ostale Slovence v Avstriji, brez nadaljnega prepustila Veliki Nemčiji. Martin Wutte je leta 1940 zapisal o letih boja za priključitev: „Nihče ni vedel, kako naj se priključitev izvede. Le o enem smo si bili v obmejni deželi Koroški na jasnem: šele, če bo nemški rajh iz globokega padca spet vstal k sili in moči, bo mogoče kljubovati nasprotnočim sovražnim silam in doseči priključitev brez resnejšega ogroženja naše mejne dežele po sosedih. Državniški genij Adolfa Hitlerja je ustvaril te pogoje, izvršil priključitev in uresničil sen Korošcev“ (Op. 223). V resnici gre seveda za velik del Korošcev, ne pa za vse.

Dne 4. marca so nacisti že mogli pozdraviti ta „državniški genij in največjega Nemca v zgodovini“ v svoji sredi v glavnem mestu Koroške. Ena tretjina vseh Korošcev se je zbrala v Celovcu. Koroški Nemci in nemčurji so noreli od navdušenja. Celo krški škof Adam Hefter je v koretlju pozdravil führerja, ki je dal povelje: „Napravite mi to deželo spet nemško“ (Op. 91).

Po priključitvi

92. Položaj koroških Slovencev je bil po priključitvi silno težak tudi iz političnih razlogov. Koroška slovenska stranka je od leta 1931 dalje sodelovala s krščanskimi socialisti, ki so bili glavna opora Schuschniggovega sistema in zato med najodločnejšimi nasprotniki nacizma. Razen tega je slovensko politično vodstvo pred priključitvijo izdalo lepake z vabilom, naj Slovenci glasujejo proti priključitvi. Tako je izdajalec domovine Maier-Kaibitsch, ki je postal poverjenik za narodne manjšine, imel dovolj razlogov, da je Avstriji zveste slovenske „iredentiste“ preganjal. Do napada Nemčije na Jugoslavijo jih je ponemčeval, potlej pa selil in moril.

Iz ozira do Jugoslavije, ki so jo upali začasno dobiti na stran osi — pozneje bi ji gotovo odtrgali Slovenijo, ako bi zmagali — so nacisti prva leta Slovence preganjali manj hrupno. Docela so ponemčili šolo, ustanovili vsepovsod nemške otroške vrtce, zaplenili vse premoženje Mohorjeve družbe, slovenskih prosvetnih društev, 40 slovenskih hranilnic in posojilnic ter Zadrugne zveze in vseh zadrug. Kupovali so slovensko zemljo in nanjo naseljevali Nemce iz rajha. Zaprli in izgnali so nekatere duhovnike ter zastupili poslanca župnika

Poljanca, na čigar grobu so celo vence zažgali (Op. 227).

Kakor že celo desetletje prej, je Maier-Kaibitsch tudi poslej še skrbneje zasledoval in registriral vsak korak slovenskih vodilnih ljudi in študentov, da bi jih mogel ob prvi priliki uničiti. Leta 1939 so pri ljudskem štetju našeli blizu 50.000 Slovencev, med tem ko jih je Avstrija leta 1934 priznala le 27.000. Tako so nacisti že imeli določeno število ljudi, ki bi jih mogli izseliti, ko bi obzир do Jugoslavije odpadel.

Po razpadu Jugoslavije

93. Ker so zaradi Jugoslavije koroški nacisti delno imeli še vezane roke, je razumljivo, da so z veseljem sodelovali pri napadu na Jugoslavijo. Kot predhodnica je šla v napad prek Karavank planinska enota, ki je imela sedež v Celovcu in ji je poveljeval Maier-Kaibitsch (Op. 223).

Razpad Jugoslavije je koroškim nacistom prinesel več kot so mogli kdajkoli pričakovati. H koroškemu gavu, ki je obsegal tudi Vzhodno Tirolsko, je bila priključena leta 1919 izgubljena koroška Mežiška dolina in Jezersko. Razen tega je bila Koroška povečana ne le za jeseniški kot, ki se je Avstrija že leta 1919 zanj potegovala, temveč za vso Gorenjsko, tako da je Celovec ležal daleč od državne meje. Še ne pridobljena koroška Kanalska dolina in Bela peč sta bili obkroženi tudi od vzhoda. Velika Nemčija je stala pred vrati Ljubljane in se tako maščevala za delitev celovške kotline v letih 1919—1920, ko je tekla meja jugoslovanske cone tik pred Celovcem.

Ob tej priliki se je spet pokazala moč koroških Nemcev, ki so iz svoje srede za vse novo ozemlje mogli dati dovolj uradnikov in učiteljev. Imeli pa so tudi priložnost, da se znesejo nad velikim delom tistih Kranjcev, ki so jim leta 1919—1920 ogrožali celovško kotlino, in brez ozira do kake matične države dokončno obračunajo s koroškimi Slovenci.

94. Maier-Kaibitsch, poverjenik za narodne manjšine, je 10. 7. 1942 pred nacističnimi funkcionarji v Celovcu dejal: „Dogodki na Balkanu v preteklem letu so nam dali priložnost, da končamo s tako imenovano narodno manjšino v območju severno od Karavank. Od tega časa ni na Koroškem nobenega slovenskega problema več“ (Op. 226).

Res so odtlej Hitler, „veliki vojaški tiran, zmožen iztrebiti cele narode“ (Op. 86) in njegova drhal nekaj časa nemoteno in brezobzirno uničevala koroške Slovence. Pol leta po uničenju Jugoslavije je postal gauleiter vsega koroškega gaua dr. Friedrich Rainer. V novo službo ga je vpeljal sam državni minister dr. Frick. Ob tej slovesnosti mu je naročil, da mora „to deželo napraviti spet vso in čisto nemško“. Poskrbeti bo moral za vključenje prebivalstva v nemški narod, ki pa brez ustvaritve pasu nemških kolonistov ob južni meji ne bo uspelo (Op. 226).

Glavni razlog nacističnega terorja

95. Pozneje so prihajali na Koroško še drugi nacistični prvaki. Vsekakor z namenom, da poudarijo veliki pomen Koroške za Nemčijo. Nemci vseh barv dajejo Koroški tako silen pomen, ker je njihova najjužnejša dežela in zato najbližja Trstu in Jadranu. Vse polno je izjav pomembnih Nemcev glede pomena Trsta za Nemčijo. Že v frankfurtskem parlamentu leta 1848 je bilo predlagano, da mora biti za vso prihodnost vključeno v Nemčijo vse ozemlje ob severni obali Jadranskega morja. Koroški Nemec Vinzenz Rizzi je istega leta zapisal: „Na vse ločilne težnje (Slovencev) imamo edini odgovor, žalostno, neizprosno besedo: Trst in pot v Trst mora imeti Nemčija, ker je Trst njeno edino južno pristanišče.“

Predsednik Vsenemške zveze, Ernst Hasse, je leta 1895 zapisal: „Dohod do Jadranskega morja je življenjski pogoj Velike Nemčije in nemški narod bo uporabil vsa sredstva miru in vojske, da si zagotovi dohod do Jadranskega morja (Op. 223).“

Avstrijski ministrski predsednik Seidler je maja 1918 izjavil, da do jugoslovanske države morda pride, da pa ta država ne bo dosegla delov, ki leže na poti na Jadran in so v zvezi z nemškim jezikovnim ozemljem“ (Op. 229), kajti po mnenju avstrijskega zunanjega ministra Czernina je bilo „nemogoče sprejeti, da bi se morali (Nemci) odpovedati Trstu in dohodu do njega“ (Op. 229).

Karl Renner, dvakratni predsednik Avstrije, je že v preteklem stoletju napisal razpravo o ureditvi avstroogrske monarhije. V njej je izrazil pripravljenost priznati Slovincem ozemlje do Drave, da le ostane Trst monarhiji. Na koncu razprave je zapisal: „Toda, vi Nemci in Čehi, 13

za prost dohod k morju si politično in gospodarsko obdržite dolino Soče, Trst in zahodno Istro. Kaj je dravska črta, če imate Adrijo...?" (Op. 223).

Nemci so ta cilj imeli vedno pred očmi in zato hiteli ponemčevati naše ozemlje. Glavni pritisk so seveda morali in še morajo prenašati koroški Slovenci. S ponemčenjem Koroške bi se Nemci dokončno utrdili na Karavankah in bi se mogli znova lotiti gradnje mostu proti Trstu, ki se jim je leta 1918 podrl.

Da sta se Avstrija in Velika Nemčija usidrali tako blizu Trsta, pa je kriva tudi Italija, ki je iz strahu pred jugoslovanskim pritiskom na Trst leta 1919—1920 skušala Jugoslavijo izriniti čim bolj iz tržaškega zaledja in je zato vse storila, da je ohranila za Avstrijo Celovec, ko ji že ni mogla ohraniti tudi Maribora in Madžarom Prekmurja. Iz istega razloga se je leta 1919 zelo trudila, da bi jeseniški kot pridobila za Avstrijo, hkrati pa namigavala, da bi ga tudi sama rada prevzela, če bi ga rajši dali njej kot Avstriji (Op. 230).

Tako je Trst, ki ga Slovenija nima, tesno povezan z vsem manjšinskim problemom slovenskega naroda v Avstriji, Italiji, Jugoslaviji in Madžarski.

Zapiranje in selitve

96. Trpljenje in preganjanje koroških Slovencev se je povečalo takoj po razpadu Jugoslavije. Najprej so nacisti, podobno kot v zasedeni Sloveniji, planili po izobražencih, zlasti duhovnikih, in drugih vodilnih Slovencih in jih spravili v zapore. Tudi tiste, ki so jih že prej izgnali iz dežele so lovili in zapirali. Biti Slovenec je tedaj pomenilo biti politični hudodelec. Po več mesecih zapora je bilo 67 slovenskih duhovnikov deloma izgnanih iz dežele, deloma poslanih na nemške gorske župnije, od koder niso smeli niti na obisk na Spodnje Koroške. Laike in bogoslovce so poslali na fronto, kjer je bilo poskrbljeno, da jih je veliko padlo (Op. 51).

97. Najhujši udarec pa je zadel koroške Slovence spomladi leta 1942, ko so nacisti v zgodnjih jutranjih urah dne 14. in 15. aprila naložili na kamione in omnibuse blizu 300 slovenskih družin iz vseh okrajev, v katerih bivajo Slovenci (šmohor, Beljak, Celovec, Velikovec, Volšperk) in celo iz Mostiča v šentviškem okraju. V roku pol ure so smele te družine zbrati

najpotrebnejše za pot v neznano prihodnost. Pri tem se niso ozirali ne na dojenčke, ne na bolne in stare ljudi. V pol ure je morala biti hiša prazna.

Izseljevanje in bivanje v tujini je natančno popisal občinski odbornik Franc Resman iz občine Ladinca, ki je bil izseljen z ženo in osmimi otroki. Vsaka družina je dobila tablice z isto število za vse člane in prtljago. Ljudje so si jih morali obesiti na vrat in so jih imenovali pasje tablice. Nato so kot cigani vsak s svojo culico v rokah morali oditi z rodne grude, ne da bi vedeli, zakaj morajo iti z doma in kam jih peljajo. Stlačene v omnibuse so spravili v neko taborišče pri Celovcu. Ondi je že posloval opolnomočenec za ureditev nemštva, Maier-Kaibitsch, s celo vrsto pisarjev, največ iz Kanalske doline in iz Južne Tirolske, katerim je bilo treba navesti vse premoženje, katero so zapustili. Vojaki pa so podili od ograje taborišča ljudi, ki so hoteli govoriti z znanci na cesti. Ponoči so ljudje na slami jokali in drug drugega tolažili. Naslednji dan so pripeljali še nove družine in že določili družine za prvi transport. V mraku so v dolgi koloni morali oditi na celovško tovrno železniško postajo, ki je bila enako kot okna hiš ob poti docela zatemnjena. Dobro zastražene so z vlakom odpeljali v Nemčijo in jih razdelili po raznih taboriščih. Žene so morale delati v taborišču, dekleta so poslali na prisilno delo, moške pa na fronto, od koder se jih veliko ni vrnilo. Nekatero družino so imele srečo, da so se smele vrniti domov že iz Celovca, druge pozneje iz taborišča ali so smele vsaj bivati do konca vojske izven taborišča.

Življenje v taborišču je bilo v precejšnji meri odvisno od vodja taborišča. Nekateri so bili bolj, drugi manj človeški.

98. Namen izselitve je bil brez dvoma v prvi vrsti ta, da se Nemci iznebijo vodilnih slovenskih kulturnih in političnih delavcev in dobijo v roke lepa slovenska posestva za naselitev nemških priseljencev iz Kanalske doline. S tem so nacisti napravili velik korak v izpolnjevanju povelja, ki ga je Hitler ob prihodu v Celovec dal zaupnikom stranke: *Napravite mi deželo nemško!* (Op. 91, 231, 232), ter v izpolnjevanju naročila ministra Fricka, da je treba deželo napraviti spet vso in čisto nemško (Op. 226).

Zato so pobrali v tej prvi selitvi zlasti bivše slovenske župane, odbornike in posojilničarje in druge zavedne Slovence.

Da so se hoteli nacisti pri selitvi v prvi vrsti iznebiti zavednih Slovencev, je razvidno n. pr. iz odgovora pristojne oblasti na prošnjo, da se sme vrniti izseljeni Jan-ko Zwitter z družino. V odgovoru je rečeno, da se je prizadeti vedno prišteval k slovenstvu in zato vrnitev ne pride v poštev (Op. 226). Župan z Djekš pa je na obisku v taborišču povedal, da je nemška družba za izseljevanje (Deutsche Aussiedlungsgesellschaft) odklonila prazna posestva na Djekšah in terjala seznam posestev z živim in mrtvim inventarjem. In to zlasti posestva slovenskih javnih in kulturnih delavcev (Op. 231).

99. Seveda so se nacisti pri izbiri izseljenih družin do neke mere ozirali tudi na domove, posestva in zaloge slovenskih družin in je v nekaterih primerih utegnilo biti odločilno za izselitev bolj premoženje kot narodna zavest. Ko so izseljenci že bili v taborišču, so dobili listine z obvestilom, da je bilo njihovo premoženje zaplenjeno v prid Tretjemu rajhu. Ljudje so se proti zaplembi pritožili, a odgovora ni bilo. Tiste, ki niso hoteli potrditi prejema te listine, je policija k temu prisilila. Zaplenjene domačije so nato prodajali priseljencem iz Kanalske doline. Kdor je imel kaj vesti in pameti, ukradene domačije ni kupil. Ako tudi svoje hiše ni prodal Italiji, se je po vojski mogel vrniti na svoj dom. Kdor pa je svojo posest lahkomišlno prodal in kupil ukradeno, je po vojski za svojo nespa-met delal pokoro. Tako so nacisti s svojo zaletelostjo lastne rojake iz Kanalske do-line pahnili v nesrečo in omogočili poitali-jančevanje tega dela Koroške.

100. Glavno krivdo za izseljevanje koroških Slovencev imajo koroški nacisti. Nemška vlada je izselitev potrdila, a glavni krivci so bili domačini. To poudarja tudi dr. Veiter (Op. 5). Maier-Kaibitsch je že dolgo prej pripravljaval sezname slovenskih družin in tudi pozneje odločal, kdo bo seljen. Da je bilo v glavnem od njega odvisno, kdo bo seljen, se vidi iz okoliščine, da je še iz Celovca nekaterim izseljencem dovolil vrnitev na dom. Prav tako je mogel pozneje sam dovoliti, da so bolnega izseljenca Gašperja Truppeja izpustili iz taborišča Eichstätt in prepeljali na Koroško (Op. 233).

Koliko je bilo Maier-Kaibitschu za slovenske ljudi in kako mnenje je imel o njih, kažeta ta dva primera: Ko ga je Truppejev zet prosil, da bi se smel bolni

tast vrniti domov, je mož zarezal: „Na fronti teče žlahtna nemška kri in zakaj bi izseljenec ne mogel v tujini umreti“ (Op. 233). Morda njemu zato ni bilo treba iti na fronto, ker se po njegovem priimku so-deč v njem ni pretakala čista žlahtna nemška kri?

Oktoberja leta 1944 je ta utrjevalec nemštva osebno obiskal zborna taborišče izseljencev pri Beljaku, da bi se prepričal, ali so pobrali vse družine, ki jih je on dal na seznam. Ob tej priliki je o zavedni slovenski Sienčnikovi družini iz Dobrle vesi dejal: To so pa zelo slabi ljudje! (Op. 226).

Veliko besede so imeli pri določanju oseb, ki naj se izselijo, tudi krajevni nacisti, kar proseva iz okoliščine, da v nekaterih občinah nihče ni bil seljen, čeprav so dobile poziv, da pošljejo seznam posestev, ki bi prišla v poštev za naselitev kolonistov. Kako težko so nacisti ponekod čakali, da se polastijo domov, premoženja in zalog odseljenih družin, je med prvimi mogel ugotoviti kmet Kotnik iz Diče vesi pri Bekštajnu. Bil je eden redkih, ki so se smeli vrniti iz Celovca domov. Ko je stopil v svojo hišo, so se v njej že mastili župan, gestapovci in drugi nacisti. Ker jih je motil pri gostiji, so ga ponovno aretirali in poslali za drugimi v taborišče (Op. 231). Da so občinski možje imeli odločilno besedo pri izbiri družin, se je pokazalo tudi v procesu proti Maier-Kaibitschu (Op. 232).

Pri teh odločitvah je v kakem primeru šlo tudi za osebno maščevanje. Verjetno so nacisti s selitvijo tudi hoteli pokazati svojo moč, zastrašiti ostale Slovence in preprečiti vsak morebitni upor zavednih Slovencev. Selitev naj bi nemara bila nekakšna vaja in izkušnja za poznejše selitve, saj je nekdo celo iz Berlina pritekel spraševati, kako je selitev izpadla. Naciste je očitno zanimala reakcija ljudi na selitev.

Razume se, da so bile selitve izvršene za stalno. Ob obisku taborišča pri Beljaku se je Maier-Kaibitsch cinično izražal, da ti ljudje Koroške ne bodo nikoli več videli (Op. 226). Podobno je že po prvi selitvi obotavljajočemu se kupcu slovenskega posestva v Ledincih najvplivnejši krajevni nacist, občinski tajnik, Ortsgruppenleiter nadučitelj Treiber zagotavljal: „Ti ne pridejo nikoli več nazaj!“ (Op. 231). Bilo je to torej splošno prepričanje. Slovenski izseljenci naj bi čimprej izginili v nemškem morju. Zato jim je bilo ponekod (Hagenbüchach) prepovedano celo govoriti

in peti slovensko. Tudi za otroke ni bilo poskrbljeno, da bi se naučili kaj več kot brati in pisati, kar je marsikomu še po vojski narobe hodilo. Po izjavi majorja Schüsslerja, poveljnika vseh taborišč v okolici Nürnberga, se otrokom izseljencev ni bilo treba naučiti več kot za silo nemško brati in pisati. Višjih šol pa sploh nobeden ni smel obiskovati. Za pouk ni bilo ne knjig ne dosti papirja (Op. 231).

101. Ob tem nacističnem hudodelstvu najbolj preseneča plemenito vedenje slovenskih izseljencev. Nekateri niti v najhujših trenutkih niso izgubili poguma, temveč so možato in vdano prenašali vnebovpijoče krivice. Ko so G. Truppeja brenili v natrpan avtobus, je odprla vrata in vpričo nacistov vaščanom pogumno zaklical: „Kar trdni ostanite, v enem letu se zopet vidimo!“ Med potjo je sam tolažbe potreben tolažil sotrpine (Op. 233).

Neka žena pa je na odprti karti pisala domov: Boljše je krivico prenašati kakor delati jo.

Na splošno se priznava, da so Slovence v tej preizkušnji reševale vera, molitev in pesem.

Ko je oblast obvestila taboriščnike, da so zaplenili njihovo premoženje, je neka žena dejala: Če ne bi imela vere v Boga, bi pomorila vse otroke in nato še sebe! (Op. 231).

Salzburški nadškof dr. Andrej Rohrach, ki je bil med vojsko upravitelj krške škofije in je od blizu gledal hudobije svojih rojakov, je nekaj let po vojski v salzburški stolnici v pridigi pripovedoval, da je neka koroška slovenska mati tisto jutro, ko se je morala v naglici pripraviti za selitev, pustila ob strani druge prepotrebne stvari in zavila v culico kip Matere Božje rekoč: Ta nas bo spremljala!

Ljudje so v taborišču veliko in zaupno molili; pobožno so opravljali zlasti majniško pobožnost. V Hagenbüchachu jim je vodja taborišča prepovedal slovensko peti in govoriti, ni pa se jim upal prepovedati molitve in petja pri majniški pobožnosti v materinem jeziku.

Izseljenci so ponesli s seboj tudi slovensko pesem. Kmalu po prihodu na Hesselberg je nekdo predlagal: Zapijmo eno, veka je bilo že dovolj! In v mrzli tujini je zadonela slovenska pesem: „Domovina, mili kraj“ in „Oj, hišica očetova“. Po prepovedi slovenskega petja v omenjenem taborišču je bilo petja konec, ker nemških pesmi izseljenci niso marali peti. Le včasih,

ko je bil vodja taborišča zdoma, so zapeli, da se je slišalo daleč naokrog. Ob takih prilikah so domačini govorili: „V taborišču pojó, bo že spet na fronti kaj narobe!“ (Op. 231).

Zelo lepo spričevalo slovenskim izseljencem je dal nemški koroški pisatelj Perkonig, ki je o njih med drugim napisal: „Stoteri in stoteri tega naroda, ki so jih leta 1942 čez noč odgnali iz domovine in jih brez usmiljenja odtrgali od vsega, kar jim je dotlej pomenilo njihovo tiho, skromno življenje, so v peklu norega pregnanstva pokazali, kje se v življenjski stvarnosti koroškega Slovenca poraja duševna moč. V taborišču Hesselberg, na sveti gori Frankov, si je kljubovalno domotožje izbralo dva pomočnika. Po pričevanju domoljubnega človeka, ki se je skozi tisoč nevarnosti pritihotapil k svojim mučenim rojakom in preživel z njimi božični večer sta jim venomer dajala pogum — pesem in molitev. Srce teh brezdomcev je bilo nepremagljivo, ker so se znali zasanjati daleč proč od vsega gorja; nekateri so se zatekli celo k pesnikovanju. Ti njihovi stihhi so bili seveda nebolgljeni, nerodni, porojeni iz bolečine in hrepenenja in so ob belem dnevu izgubili ves svoj iskrivi blesk, toda kako pretresljiv je moral biti njihov pritajeni krik za bodečo žico, če še danes s pobožno ganjenostjo govori o njih vsak, kdor jih je na Hesselbergu samo enkrat slišal“ (Op. 137).

102. Nacisti bi najrajši še kar naprej selili. Omenjeni nacist Treiber je grozil: „Družine, ki so bile doslej izseljene, so še lahko vzele nekaj s seboj; če pa bo še kdo izseljen, bo šel čisto prazen od doma!“ (Op. 231). Še bolj je grozil Maier-Kaibitsch. Toda morali so računati s splošnim odporom ljudstva. Nacisti so resda prestrašili ljudi, tako da se je bal sosed sosedu in so se pričeli celo nezavedni Slovenci bati, da pridejo tudi oni na vrsto. Posledica tega je bila, da ljudje niso hoteli več delati. Ko je gauleiter človeku, ki je prišel iz Berlina spraševati, kako je selitev uspela, odgovoril, da dobro, je beljaški okrajni glavar ugovarjal: „Kaj se pravi dobro, ko polovica dežele že cel teden ne dela!“ Zato so sklenili, da je treba ljudi potolažiti. Sklicali so zborovanje in isti glavar je na njem obljubljal, da ne bodo nikogar več selili. Kar so jih, so jih zaradi zvez z Jugoslavijo (Op. 231).

Ljudje tudi niso marali novih nepoznanih kolonistov. Ko so v Ledincih oblast-

niki privedli nove koloniste, da jih predstavijo županu Woschitzu, se je ta nad njimi hudoval: „Dobre Slovence ste odgnali in slabe pripeljali!“ (Op. 231).

Zdi se, da se je selitev izvršila brez vednosti vojaške oblasti. Vršila se je brez ozira na to, ali je družina imela kakega člana na fronti. Med seljenimi so bile celo družine, katerih oče je bil doma na vojaškem dopustu. Vojaški oblasti je bilo to silno neprijetno, saj se je s tem vojna morala prizadetih nujno omajala. Zato je vojaška oblast še pred odhodom transportov dosegla, da so se smele vrniti domov nekatere družine, katerih očetje so bili v vojski. Ni pa to veljalo za družine, ki so imele na fronti sina. Že tedaj se je tudi govorilo, da so začasno ustavili nadaljnjo izseljevanje iz ozira do vojaške oblasti (Op. 231).

Tudi koroški Nemci niso selitev vsi odobraval. Marsikak Nемеc je bil že tedaj toliko pameten, da se je zbal posledic, ki bi utegnile priti nad Nemce v primeru vojaškega poraza. Nekateri so to početje celo obsojali. Pisatelj Perkonig pa se je obrnil s pismom na gauleiterja Rainerja. V pismu je poudaril „javno tajnost“, da je javno mnenje zaradi pretresljivih okoliščin na splošno proti izseljevanju. Tudi ljudje, ki so od nekdaj Slovencem bili nenaklonjeni, so izseljevanje obsojali. Zato je pisatelj prosil gauleiterja, naj izselitev prekliče. V pismu je tudi povedal, da se je v Heimatbundu vedno zavzemal za sporazum s Slovenci, ker je po njegovem mnenju treba Slovence prej ali slej zadovoljiti. H koncu je poudaril, da ga pri nisanju vodi en sam nagib: Biti hoče človeški zaradi modrosti in resnice (Op. 234).

Govor Maier-Kaibitscha

103. Tri mesce po selitvi je Maier-Kaibitsch v govoru pred nacističnimi funkcionarji preganjanje koroških Slovencev po razpadu Jugoslavije omenil z besedami: „Izvedba varnostnih ukrepov je tedaj terjala, da smo del slovenskih voditeljev v nekdanjem dvojezičnem ozemlju zaprli, druge pa izgnali iz dežele...“ (Op. 226).

Kaj se za temi besedami skriva, si kljub gornjemu spisu komaj mislimo. V polnem pomenu besede veljata tudi za slovensko Koroško opisa nacističnega nasilja, ki sta med vojsko bila poslana iz Ljubljane na zapad. Dr. Marko Natlačен je zapadnim zaveznikom poročal: „Vse, kar se je dogajalo od 6. 4. 1941 do danes (18. 5.) na

slovenskem ozemlju, ni več navadno plenjenje in ropanje prebivalstva, temveč služi le enemu glavnemu cilju: slovenski narod je treba izbrisati s površja zemlje“ (Op. 91).

Dr. Lambert Ehrlich pa je v spomenici na zapadne zaveznike zapisal: „Vsaka sled slovenske kulture v šoli, časopisju, upravi in celo v cerkvi je popolnoma zabrisana. Slovenska duhovščina in svetna inteligenca je pregnana in germanska sila brutalno izvaja germanizacijo po receptu starih barbarskih Asircev. S silo čez noč prese-ljujejo vas za vasjo, dolino za dolino v živinskih vagonih na tisoče in tisoče Slovencev in jih razmetavajo... na sever v Šlezijo, Brandenburg in najrazličnejše nemške pokrajine. Kakor prah in smeti meče nemški Neron slovenske množice in jih pri tem oropa vsega: hiš, vsega premoženja, trga otroke od staršev, žene od mož...“ (Op. 235).

104. V istem govoru je Maier-Kaibitsch grozil z novimi selitvami in represalijami: „Kdor tu še veruje v vzpostavitev neke slovanske države ali v zmago Sovjetske zveze, zanj v tem obmejnem predelu ni več prostora. Naša naloga na Gorenjskem in naša obveznost nasproti Mežiški dolini terjata, da se miza pospravi v najkrajšem času... Ne sme se nič več delati razlike med Nemci, Vindišarji in Slovenci. Vindišarji, ki priznavajo, da pripadajo nemškemu narodu, so pač Nemci, za Slovence pa ne more biti tu več nobenega prostora. To stališče je treba zastopati tudi pri socialnih ustanovah naše države; tako bomo smeli v prihodnje dajati pomoč za otroke samo politično zanesljivim, kajti nobenega interesa nimamo, da bi s socialnimi pridobitvami naše države olajševali življenje našemu nasprotniku.“

To stališče se čudovito sklada z izjavo državnega vodja Himmlerja, ki je znan po svojem izreku: „Ali živijo drugi narodi v blaginji ali bodo poginili od glada, to me zanima le toliko, kolikor jih potrebujemo za našo kulturo“ (Op. 236).

Nacistom se je torej mudilo ponemčiti Koroško iz dobe 1920—1941, da bi se mogli tem lažje posvetiti ponemčevanju Mežiške doline in Gorenjske. To je bilo poslanstvo koroških nacistov, zato je Maier-Kaibitsch to misel v istem govoru ponovil: „Koroška mora biti odprta za naše velike naloge. Naša stara Koroška se mora bolj ko doslej ukvarjati z nekdanjim plebiscitnim ozemljem in prek tega z Mežiško dolino in Go-

renjsko. Vsak posamezni Korošec se mora zavedati, da gre tu za rešitev neke čisto posebne naloge, za varstvo naše pokrajine in naše države..." (Op. 226).

105. Hkrati z odstranitvijo zavednih Slovencev naj bi teklo popolno uničenje slovenščine v deželi. Tudi v tem pogledu je bil Maier-Kaibitsch neizprosni: „Na ozemlju severno od Karavank moramo zasopati stališče, da mora biti raba nemškega jezika tudi izraz mišljenja oziroma priznanja, h kateremu narodu kdo pripada... Kdor še naprej govori slovensko, se pač zavestno priznava k slovenskemu narodu in s tem k slovanstvu... Z uporabo slovenskega občevalnega jezika je treba končno prenehati in sicer tudi v zasebnem občevanju. Na ozemlju severno od Karavank je treba govoriti nemško; to je treba izpeljati z vsemi sredstvi..."

Napisi smejo biti samo nemški, v cerkvah, na zastavah, križih, križpotjih in na nagrobnikih na pokopališčih. Vsak se mora postaviti v službo te naloge in slovenske napise, kjer pač so, naznaniti pokrajinskemu uradu za narodnostna vprašanja...

Predvsem morajo vsi strankini in državni uradi izdati ostra navodila, da se sme samo še nemško govoriti... Sedaj se spet mnogo več govori slovensko, kakor po preselitvi 180 rodbin, ki so prišla s Koroške v notranjost rajha. Najdejo se celo župani, krajevni kmečki vodje, člani BAM in Hitlerjeve mladine, ki govorijo slovensko; posebno in Podjuni in v Rožu je tako. Celó v glavnem mestu se je dogodilo, da je nekemu Slovencu pri oblasti uradnik odgovoril slovensko; poklican na odgovor, se je uradnik izgovarjal s tem, da bi na ta način le svoje jezikovno znanje razširil. Celó na Koroško prestavljeni nemški duhovniki se trudijo, da bi se naučili slovenščine... Naša prva in najvažnejša naloga zato je, da izločimo slovenščino iz javnega in slovenskega življenja. Pri tem je treba najmočnejše vplivati na mladino. Sestanki z naslovom „Zakaj naj govorim nemško“ morajo mladini dati temeljno smer. Potem bodo tudi otroci starše spraševali, zakaj v nemški državi ne govorijo nemško. Dalje morajo vsi strankini in državni uradi izdati navodilo, da slovensko narečje pri nas na Koroškem trebijo z vsemi razpoložljivimi sredstvi...

V nekdanj jezikovno mešanem ozemlju je še vedno veliko število slovenskih knjig, posebno verske vsebine; tudi te morajo izginiti. Sistematično je treba pobrati to

slovensko literaturo in jo odtegniti vsakdanji uporabi prebivalstvu..." (Op. 226).

Navedli smo ta zgodovinski govor precej obširno, ker se koroški nacisti v glavnem še danes po njegovih navodilih ravnaajo in skušajo dopolniti, kar jim med vojsko ni uspelo.

Obiski nacističnih prvakov

106. Ker je Koroška za Nemce tolikega pomena, dajejo zmagam v koroških bojih in plebiscitu veliko večji pomen kot mi. Razumljivo je, da so tu spet nacisti na prvem mestu, saj so nekateri vodilni nacisti (Maier-Kaibitsch i dr.) bili oficirji v koroških bojih in so skupaj s Hitlerjem sodelovali v pripravah za plebiscit. Ker so se ti ljudje zavedali mnogih nepravilnosti pri plebiscitu (n. pr. vpis tisočev dvomnih volivnih upravičencev v volilne imenike tik pred plebiscitom i t. d.) so dvomili v dokončnost plebiscita. Ko so končno dobili v roko vso deželo in že izselili iz nje prve slovenske družine, so leta 1942 slovesno praznovali 22. obletnico plebiscita z geslom, da sta priključitev Avstrije k Nemčiji in razpad Jugoslavije po zaslugi „Hitlerjevega genija“ dokončno utrdila plebiscitni rezultat (Op. 225). S tem so sami priznavali, da plebiscit sam ni dokončno rešil koroškega vprašanja.

107. Leta 1943 so nacisti v začetku maja slovesno praznovali obletnico padca Velikoveca v nemške roke (leta 1919). K proslavi je prišel sam državni vodja Himmler in ondi nacističnim privržencem zagotavljal: „Nikdar več se ne smejo izvršiti napadi samopovelječevane Srbije in Slovenije na to trdnjavo rajha“.

V zameno je gauleiter Rainer Himmlerju zagotavljal: „Gau izpolnjuje povelje führerja, da napravi staro deželo rajha. Gorenjsko, spet nemško in da utrdi najjužnejšo mejo... in jo varuje..." (Op. 226).

Za Himmlerjem je isto leto prišel na Koroško k plebiscitnim proslavam Alfred Rosenberg in v govoru potrdil skrb države za usodo Koroške.

Nadaljne selitve, zapori in moritve

108. Leta 1943 so nacisti nameravali izseliti še 50.000 koroških Slovencev, iz česar se vidi, da niti narodno nezavednim Slovencem niso zaupali. V sosednjih nemških deželah so se že zbirala vozila za pre-

voz Slovencev v Novo Koroško, ki naj bi nastala južno od Harkova in zapadno od Rostova v Ukrajini. Bili so že določeni kraji, kamor naj bi se izselile posamezne občine. V Celovcu so se že pojavili zemljepisi Nove Koroške. Koroški vojaki so v tistih krajih že videli izdelane barake z napisi večjih krajev in občin slovenske Koroške. Na Krimu pa so videli nove barake z napisi krajev radovljiškega in litijškega okraja, od koder bi izselili nadaljnjih 50.000 Slovencev. Dr. Veiter je imel dostop do dokazilnega gradiva, iz katerega je razvidno, da so nacistični vojni hudodelci hoteli iz vse Južne Koroške (vključno Gorenjske) nasilno izseliti 100.000 Slovencev. (Op. 5, Op. 226, Op. 51). Splošen odpor ljudstva in porazi na bojiščih so nacistom onemogočili izvedbo tega peklenskega načrta. Po malem pa so še kar naprej selili.

Mnogo koroških Slovencev je bilo poslanih tudi v koncentracijska taborišča po vsej Nemčiji. Razen tega so koroški nacisti uredili posebno kazensko taborišče v Dhovšah blizu Celovca. Namenjeno je bilo v prvi vrsti za mučenje in uničenje koroških Slovencev. V njih so geštapovci imeli vedno nekaj sto Slovencev, večinoma iz Podjune, zraven pa še nekaj Ukrajincev, Poljakov in Italijanov. Stanovali so v nekdanjih konjskih hlevih. Poveljnik je bil neki SS general, pazniki pa nemški kriminalci. Po vsakem bombardiranju Celovca so morali iti pospravljat ruševine. Ob vrnitvi so jih pazniki pretepali z gumijevkami. Za najmanjši prestopok so jih tolkli z kolom za pobijanje živine. Celovski gestapovci so hodili v taborišče pretepat te žrtve, od katerih jih je veliko pomrlo zaradi lakote in mučenja (Op. 226).

Zaradi gorja, ki je zadelo koroške Slovence, ni čudno, da je veliko fantov in deklet bežalo v gozdove in se odločilo na oborožen odpor. Šlo je deloma za ljudi, ki so se bali izselitve, deloma za vojake, ki se po dopustu niso hoteli vrniti na fronto. Pri tem je šlo izključno za narodno borbo in ne za boj v prid kaki ideologiji. Odnor je zajel tak obseg, da je bila Južna Koroška kot edino nemško ozemlje razglašeno za „razbojniško ozemlje“. Na žalost so se tudi pri tem gibanju polastili vodstva neodgovorni komunisti iz Slovenije in zakrivali mnogo nepotrebnih žrtev zaradi strahotnih nemških represalij. Tako je za obletnico prve izselitve v tridnevnem procesu v Celovcu proti 37 obtožencem iz Železne Kaplje, Bele in s Sel bilo 12 moških in

žensk obsojenih na smrt. Obglavljeni so bili na Dunaju dne 29. 4. 1943. Ostali so bili obsojeni na različno število let ječe, v kateri jih je 10 pomrlo. Le 11 jih je dočakalo konec vojske (Op. 226).

Telesne ostanke 13 obglavljenecv so leta 1949 prepeljali z Dunaja na Sela, kjer so te žrtve nacizma pokopane. Od njih je bilo namreč kar 8 Selanov. Bili so to po večini skrivači, ki niso hoteli iti na vojsko, ali ljudje, ki so skrivačem dajali jesti. Nemčija ni imela nobene pravice, da bi te ljudi sodila, ker so se prebivalci južno od Drave leta 1920 z večino odločili za SHS in je Hitler to ozemlje nasilno zasedel. Razen tega je bila vojska izrazito napadalna in zato krivična. Pri procesu je šlo v prvi vrsti za to, da ljudi zastrašijo. Namestnik gauleiterja Pototschnigg je pred procesom na zborovanju v Borovljah napovedal eksemplarično kazen: „Wir werden ein Exempel statuieren“. V ta namen so jih obdolžili, da so morili Nemce in ropali po hišah, kar je laž. Obsojeni so se pripravili na smrt z molitvijo in s prejemom zakramentov. Sodnika, ki je izrekel tako kruto in krivično obsodbo, so pred koncem vojske v protiletalskem zaklonišču zadavili (Op. 228).

109. Števila koroških Slovencev, ki so bili seljeni ali odgnani v zapore in taborišča ter so v tujini in v bojih umrli, ni mogoče natančno ugotoviti. Ob prvi selitvi bi bilo seljenih 273 družin (Op. 226) in ne le 200 (Op. 51), vseh izseljenih družin bi bilo 400 z nad 3.227 člani. Dr. Veiter pravi, da je bilo vseh skupaj le 168 (Op. 5), a sam Maier-Kaibitsch je že 11. 6. 1942 priznal, da je že v prvi selitvi izselil 180 družin. Veliko se jih ni več vrnilo. Za prvo selitev se navaja tudi število 247 družin (Op. 272, str. 483).

V zaporih in v koncentracijskih taboriščih je bilo nad 1.100 koroških Slovencev (Op. 51). Od teh bi jih pomrla polovica (Op. 226). 204 so bili obešeni ali sežgani (Op. 51). V gozdovih je padlo najmanj 820 fantov in deklet (Op. 51).

Za primer, koliko žrtev je zahteval nacizem na slovenskem Koroškem, naj navedemo občino Belo pri Železni Kaplji. Leta 1910 je imela 2.761 ljudi, od teh je navedlo za občevalni jezik slovenščino 2.676 oseb (96,72%). Leta 1920 je bilo glasovalnih upravičencev 1.507, volilo jih je 1.310, od teh za SHS 1.029 (78,55%). Nikjer drugje ni toliko ljudi glasovalo za SHS, v odstotkih pa več le na Selih (96,78%).

Pred drugo svetovno vojsko je imela Bela 3.700 prebivalcev. Med vojsko je padlo njihovo število na 1.900. Polovica jih je torej pomrla v ječah, taboriščih in v bojih. Samo en dan so nacisti postrelili 16 prebivalcev, med njimi 7 otrok. 64 pa so jih odvedli v koncentracijska taborišča, kjer jih je 40 umrlo. Obglavljeni so bili 4. Na bojiščih jih je padlo nad 100. Brez staršev je ostalo 64 otrok. Leta 1946 je ostalo zaradi pomanjkanja poljedeljskih delavcev veliko zemlje neobdelane (Op. 226, str. 517).

O divjosti in nečloveškosti gestapovcev priča tale primer iz Bistrice v Rožu: Dne 4. 5. 1944 je geštapovec Rath odvedel na zasliševanje Aleša Einspielerja, predsednika društva „Kočna“ in ga po zasliševanju na poti domov ustrelil, za njim pa še dva druga moška smrtno ranil. Ta dva so pokopali na pokopališču, Aleša pa je bistriški župan, učitelj, član in vodja nacističnih bojnih organizacij, Anton Marinitsch, ukazal pokopati kot žival izven pokopališča in brez krste. Vojak z brzo-strelko je pazil, da ga niso nesli na pokopališče. Nato je bilo osem mož odvedenih v Dachau, štiri mladoletne hčere enega od njih v celovške zapore, Aleševo vdovo, ki je bila tik pred porodom, pa so odvedli v geštapovske zapore v Gospo Sveto (Op. 239).

Po teh in drugih strahotnih hudodelstvih in vnebovpijočem uničevanju slovenske manjšine se nacisti še drznejše terjati ugotavljanje manjšine.

Nacistični teror po vojski

110. Po vojski so se nacisti nekoliko potuhnili, po sklenitvi državne pogodbe pa spet več ali manj prikrito nadaljujejo svoje delo. Sovražniki vsega, kar je slovenskega, se zbirajo v nacistično usmerjenih organizacijah, povezanih v Koroški domovinski službi (Kärntner Heimatdienst), ki je v resnici koroški domovini v sramoto in nevarnost, ker bi jo ob prvi priliki spet izdala, koroškim Slovincem pa v največjo nesrečo. Koroška je ostala nacistična trdnjava, kjer morejo nekdanji izdajalci Avstrije v imenu zvestobe do domovine Slovence terorizirati in jih dolžiti državnega izdajstva. Dr. Hilckman pravi o njih: „Metode, ki jih ti prvoborniki „nemštva“ ... uporabljajo, morajo človeku od sramote pogrnati rdečico v obraz... Dejanja, ki gredo od sistematičnega sugeriranja občutka manjvrednosti

do odkritega terorja, spominjajo v vsakem oziru na metode, ki jih je nacistična država uporabljala nasproti Slovincem...“ (Op. 2).

111. Teror nacistov je naperjen proti vsemu, kar je slovenskega: proti slovenskemu jeziku in imenu, proti slovenski kulturi in narodni zavesti, proti slovenskim napisom in šolam, proti slovenskim vodiljem in duhovnikom, proti javnim prireditvam in stikom z ostalimi Slovenci, skratka proti obstoju Slovencev v deželi sploh.

Slovenski jezik odkrito prezirajo in napadajo. Pri tem jih ni sram izreči najbolj nesmiselnih in nezgodovinskih trditev. Njihovo glasilo se je drznilo trditi, da je slovenski jezik bil za majhen del ljudstva pred sto leti umetno ustvarjen, se odtlej ne razvija in se pri življenju ohranja le v ogrevalniku (Op. 237).

Besede Slovenec se izogibajo in imajo za svoje slovenske somišljenike „častnejše ime“: Vindišarji.

112. Hkrati z jezikom hočejo uničiti slovensko kulturo. Dr. Pavle Zablatnik, predsednik Krščanske kulturne zveze, pravi: „Zavedajmo se, da so še vedno na delu sile, ki nam hočejo z materino besedo odvzeti našo kulturo, nam odtujiti naše kulturne zaklade, naše pisatelje in pesnike. „ključ do zveličavne narodne omike“ (Op. 120).

Da bi v slovenskem ljudstvu ubili narodno zavest, ti ljudje z razklano duševnostjo nenehno delajo atentate na dušo vsakega Slovenca, zlasti otrok v najnežnejši dobi in jim vsiljujejo občutek manjvrednosti: „Vsak posamezni Slovenec je tu nenehno izpostavljen skušnjavi, da se svoje narodnosti sramuje in jo zataji“ (Dr. Hilckman, Op. 2).

Da bi ljudem vzeli voljo do ohranitve narodnosti in da bi se ne upali terjati svojih pravic, ti neznačajnejši in nezvesti Avstrijci Slovence nenehno dolžijo nezvestobe do države in komunizma. Sedanji prosvetni minister dr. L. Weiss je leta 1961 zapisal, da se na Koroškem „radi nagibajo k označevanju vsakega slovenskega Korošca kot titovca ter k obdolževanju protidržavnosti, separatizma in iredente“ (Op. 4). Podobno govori glasilo NSKS o silah, ki jim je sleberna drobtinica koroškim Slovincem v prid veleizdajstvo nad državo“ (Op. 122).

113. Ti nestrpneži v službi nemške domovine ne prenesejo nobenega znamenja tisočletne slovenske navzočnosti na Koroškem. Divje so se razburjali, ko so v prvem zvezku novega Avstrijskega leksikona našli tudi slovenska krajevna imena (Op. 227).

Prav tako jim je napoti vsak slovenski napis, ki ga še niso odstranili v času svoje strahovlade ali se na novo pojavi, pa naj gre za napis na poljskem znamenju, na novomašem slavoloku ali na pokopališču.

Matevž Rainer pripoveduje v svojih spominih, da je bilo v Logi vasi na poljskih znamenjih, ki so bili med vojsko vsi zbrisani, obnovljeno le eno besedilo, na drugih pa si jih ondotni župan zaradi nacistov ni upal obnoviti (Op. 114).

Proti obvezni dvojezični šoli so pričeli gonjo takoj po odhodu zaveznikov. Z organiziranimi stavkami in s pomočjo deželnega glavarja Wedeniga so jo protustavno zrušili in nadomestili s „prostovoljno“ dvojezično šolo. Slovenske otroke so prisilili, da so pri stavki sodelovali, starše pa ustrahevali, da so otroke odglašali od slovenskega pouka in jih terorizirajo vsako leto, da si jih ne upajo prigrasiti za slovenski pouk. Isti ljudje so grozili staršem študentov slovenske gimnazije, da nobena univerza ne bo sprejela absolventov te srednje šole in sedaj v svojem glasilu grozijo, da le-ti ne bodo dobili nikake zaposlitve (Op. 237).

Ko glasilu NSKS analizira nacistični teror na Južnem Tirolskem, pravi o razmerah na Koroškem: „Na Koroškem sicer naši nasprotniki v zadnjem času niso polagali bomb, vendar je tudi naša zgodovina zabeležila dovolj nasilja... Terorizem niso samo bombe, atentati in porušeni slovenski napisi v deželi, terorizem je lahko tudi duhovnega značaja. Vsak pričetek šolskega leta nas spet spomni na nasilje, ki se je pri nas dogajalo na šolskem področju in se deloma še dogaja“ (Op. 242).

115. Trn v peti so nacistom slovenski voditelji zaradi odločnosti in nepopustljivosti pri svojih terjatvah in vzvišenosti nad nacistično podlostjo. Zato se njihovo glasilu, Kärntner Nachrichten, ki samo sebe imenuje list „za svobodo in pravico“, nenehno zaganja v zahteve voditeljev koroških Slovencev in v Slovence sploh. Odkrito grozijo, da bodo uporabili vsa razpoložljiva sredstva, da preprečijo „nesramne in pretirane“ zahteve slovenske manjšine. Po mnenju Heimatdiensta so Slovenci

s svojimi pretiranimi zahtevami sami krivi, če se je povečala budnost koroških Nemcev. Odkrito grozijo, da bodo proti izzivanju 2% slovenske manjšine nastopili z vso odločnostjo, kajti to pomeni za večino samoobrambni boj (Op. 243).

Kljub takim prostaškim grožnjam se imajo ti ljudje za predstavnika gosposkega naroda (Herrenvolk), Slovence pa za narod hlapcev in dekel. V sovraštvu do vsega, kar je slovensko, slepo drvi drug za drugim in v preziru do Slovencev skušajo drug drugega prehiteti. S tem dajejo prav trditvi, ki jo zagovarja filozof Karl Jaspers, univerzitetni profesor v Bazlu, da je namreč Nемец Herdenvolk (čredno ljudstvo), ki ga niso spametovale grozote zadnje vojske in nima lastne razsodnosti (Op. 244). Pri nenehnem pikanju na vse strani pa je ta brezglava Hitlerjeva čreda vsaj toliko odkrita, da ima svoja združenja za osna gnezda. Ko je Heinz Conrads, sodelavec avstrijske televizije, obiskal Sela in mu je ondotni kvintet zapel tri slovenske pesmi, je nacistično glasilu odkrito zapisalo: „Ali H. Conrads ne pozna razmer na Južnem Koroškem in ali ve, koliko osjih gnezd je tam, v katero lahko dregneš!“ (Op. 115).

116. Ker nacisti vedó, da so slovenski duhovniki zaradi pomanjkanja drugih izobražencev in zaradi svojega idealizma hrbtenica slovenstva, trdijo o njih, da ohranjajo manjšino pri življenju s svojo „protizakonito“ dejavnostjo. Ker na drugi strani Karavank slovenska duhovščina velja za protiljudsko, je to za koroške duhovnike posebno dragoceno priznanje.

Njihovo hujskanje proti slovenskim duhovnikom je n. pr. v Dobrli vesi doseglo tak višek, da se je v NT nekdo postavil v obrambo ondotne duhovščine: „Peščica hujskačev v Dobrli vesi dela gospodom duhovnikom trnjevo pot. Gospod prošt, gospodje kaplani, naj je vam in tistim duhovnikom, ki bodo še prišli na križevo pot v Dobrlo ves v tolažbo povedano, da bi nas bila procesija vernikov, ki bi šla na škofijstvo pričat in prosit da delate v naši fari kot duhovniki in kateheti po božji pravici. S čistjo vestjo lahko stopite pred vsakega“ (Op. 244).

Razume se, da ti „domovini zvesti“ ljudje skušajo biti prav tako „zvesti poslušalci“ pridig in v ta namen izvajajo na duhovščino slovenskega in dvojezičnega ozemlja pritisk, da bi v največji možni meri v cerkvi zamenjali slovenščino z

nemščino. V NT beremo: „Heimatdienst pravi: Kärnten ist ein deutsches Land — Koroška je nemška dežela —; ali se zato tako trebi naš jezik tudi iz cerkva. Začnimo pri meji; po vojski, ko sta bila v Pliberku še g. Turner, za njim pa g. Trabesinger, je bilo na podružnicah še vse slovensko, kar je tudi škof ob vizitacijah odobril. Odkar pa je odšel g. Trabesinger, pa se vriva v cerkev zmerom bolj nemška beseda na slovenskih podružnicah. Ne bi imeli deloma nič proti, če bi le nekaj ljudi prišlo v cerkev, ki slovenskega jezika ne razumejo. Toda če se ozreš malo po cerkvi, so tam le taki verniki, ki nemščine ne razumejo. Čemu potem delno nemška pridiga? Ali že tudi tukaj komandira Heimatdienst? In ali ga je treba poslušati?... Na deželi je torej nepotrebno ponemčevanje, najmanj pa spada to v cerkev! (Op. 244).

Preprečenje romanja h Gospe Sveti

117. Nacisti in njihovi somišljeniki so posebno občutljivi za vse, kar spominja, da je bila Koroška nekdanj slovenska dežela, da so keltski misijonarji oznanjali koroškemu ljudstvu vero v slovenskem jeziku, da so koroški vojvode slovensko govorili in se je ustoličenje vojvod vršilo v slovenskem jeziku.

Zato so se nacisti leta 1964 z vso silo uprli proslavi, ki jo je slovenska Koroška dijaška zveza hotela prirediti na Gospo-svetskem polju v spomin 550 letnice zadnjega ustoličenja koroškega vojvoda na knežjem kamnu in vojvodskem prestolu. Bil je to Habsburžan Ernest Železni. Za njim so ustoličali vojvode v Celovcu. Da bi proslavo motili ali onemogočili, je Heimatdienst napovedal svoje zborovanje na istem kraju in ob istem času. S tem je dosegel, da je policija obe prireditvi prepovedala.

118. Prav tako so se nacisti dvignili leta 1967, ko so zvedeli, da namerava 9. 5. nad 15.000 Slovencev iz Jugoslavije pod vodstvom svojih škofov opraviti romanje h Gospe Sveti v spomin in zahvalo za pokristjanjenje Slovencev pred 1.200 leti. Romanje bi imelo zgolj verski značaj in ni bilo nikakšne nevarnosti za kako narodnostno manifestacijo. Ljubljanski nadškof je osebno obiskal celovškega škofa in se z njim dogovoril glede romanja. Sam krški škof dr. Köstner bi romanje pozdravil v slovenskem jeziku.

Kljub temu je nacistično glasilo trdilo, da je „komunistična centrala v Ljubljani izrabila spomin kasneje med svetnike prištetega misijonarja in kornega škofa Modesta, ki je v 8. stoletju pokristjanil Slovane, bivajoče v sedanji Južni Koroški, da je organizirala na veliko zamišljeno romanje vernikov iz ljubljanske nadškofije k Gospe Sveti. Vendar je bila Gospa Sveta le pretveza, kajti v resnici je šlo za obisk vojvodskega prestola na Gospo-svetskem polju. Koroški Heimatdienst je takoj vložil protest pri koroški deželni vladi, kajti navzočnost 30.000 Jugoslovanov na Gospo-svetskem polju bi zaradi raznih govorov gotovo povzročila nemire med domovini zvestimi Korošci. Koroška je nemška in svobodna dežela, zato je nedopustno, da bi omenjeni kraj služil namenom komunistične hujskaške propagande zoper nemško prebivalstvo. Preprečitev tega romanja k vojvodskemu prestolu zato lahko imamo za prodoren uspeh koroške Domo-vinske službe“ (Op. 245).

Da bi romanje preprečili, so nacisti na sestanku v Celovcu torej sklenili proti romanju protestirati pri deželni vladi. Razen tega je generalni vikar krške škofije dr. Kadras šel na Dunaj na notranje ministrstvo izrazit zaskrbljenost zaradi prihoda številnih slovenskih romarjev, češ da utegne priti do izgrediv nacistov proti tako številnemu romanju, kar je dunajska vlada sporočila v Beograd (Op. 246). Ker si jugoslovanska rdeča vlada neutrudno prizadeva za dobre odnose s katoliško Cerkvijo in z Avstrijo, je romanje, katero je organizirala „ljubljska komunistična centrala“, z različnimi ukrepi preprečila. Nacisti pa so mogli slaviti „novo zmago nad komunizmom“.

119. Eden glavnih razlogov, da so nacisti romanje Slovencev iz Jugoslavije h Gospe Sveti preprečili, je bil pač strah, da bi koroški Slovenci prišli v stik z ostalimi Slovenci in se spominjali, da je dežela pred prihodom nemških kolonistov bila docela slovenska. Ob prihodu številnih slovenskih romarjev bi se verska in narodna zavest koroških Slovencev nujno dvignila, čeprav na to prireditelji niso mislili.

Kljub prodornemu začetnemu uspehu pa nacisti proti vdoru Kranjcev na Koroško niso v celoti uspeli in se svoje zmage niso dolgo veselili. Namesto enodnevnega skupnega romanja so morali odslej prenašati številna, skoraj vsakodnevna manjša

romanja, ki so Gospo Sveto povzdignila v pravo slovensko božjo pot. Medtem ko so za preprečitev skupnega romanja avstrijske oblasti zaradi lepšega navajale tudi razlog, da na Gosposvetškem polju ne bi bilo prostora za toliko vozil in bi bilo težko urejati promet, za preprečitev malih romanj ni bilo mogoče navajati pomanjkanje prostora in prometnih rediteljev. Tako nacistom ni ostalo drugega, kakor da so se na Kranjce jezili in jih v svojem listu napadali. Navzočnost romarjev jim je šla tako na živce, da se je njihovo glasilo ogorčeno in prestrašeno spraševalo: „Kaj hočejo Kranjci na Koroškem?“ Vedelo je povedati, da so „slovenski avtobusi pohujšanje vzbujajoča prometna ovira za Celovec“ in da Slovenci ne prihajajo „kot gostje ali prijatelji Koroške“, temveč „jemljejo gostom, ki prinašajo devize, prostor za parkiranje in pešhojo“ (Op. 247). Če bi oni odločali, bi gotovo noben Slovenec iz Jugoslavije ne smel stopiti na Koroško, kaj šele spregovoriti s koroškim Slovencem!

120. Vendar se nacisti niso zadovoljili le z napadi na slovenske romarje in turiste, temveč so skušali postaviti v slabo luč hkrati nje in koroške Slovence. Tudi mala posamična romanja so se jim zdela še vedno množična in prenevarna za nemštvo dežele. Ko je njihovo glasilo hotelo Avstrijo opozoriti na to nevarnost in si hkrati ni moglo kaj, da se o Slovencih ne bi prezirljivo izrazilo, si je samo sebi nasprotovalo, ko je zapisalo: „da pri množičnem obisku iz Jugoslavije ne gre za tujski promet in ne za nujno potovanje revnih (geldarmen!) Kranjcev in drugih jugoslovanskih prebivalcev“ (tako imenuje Štajerce in Primorce) „temveč imajo obiski samo ta namen, da se Koroška z obilnim denarjem (mit viel Geld) in s propagandnimi sredstvi, ki so dovoljeni v demokratičnih deželah, posloveni (Op. 247). Beraški kranjski božjepotniki hodijo torej čez Karavanke delat propagando za brezbožno Jugoslavijo in razmetavat denar po Južni Koroški, hkrati pa delajo Koroški škodo, ko odžirajo prostor pravim turistom, ki prinašajo tuje valute! Resen človek se za take neskladne trditve ne bi zmenil, ako ne bi šlo hkrati za podlo sumničenje, ki meče slabo luč na koroške Slovence in morda tudi že pripravlja ozračje za teroristične akcij, kakršne so pretresale Južno Tirolsko. Upravičeno je ob takem in podobnem opravljanju zapisal Naš Ted-

nik: „Kje je državni pravdnik?“ (Op. 247).

121. Nizkotni način preprečitve skupnega slovenskega romanja in podlo diskriminacijo slovenskih romarjev obsojajo in se je sramujejo tudi pošteni Avstrijci. Ugledni nemški komentator C. F. Peturnig je dne 30. 5. v celovškem radiu obsodil ravnanje oblasti, ki so romanje preprečile pod pretvezo, da so bile varnostne prometne sile na cestah preslabotne, da bi bile obvladale množično gibanja vozil h Gospe Sveti. Izrazil je svoje začudenje, da se je ta občutek pojavil prav ob napovedi vse-slovenskega romanja. Ironično je pripomnil, da bi bilo najboljšo, če bi v prihodnje na Ljubelju na avstrijski strani postavili napis: Kranjcem vstop prepovedan!“ ali pa „Slovencem dovoljeno le potovati skozi Koroško, ne pa se ustaviti na cesti, ki pelje mimo Gospe Svete“. Tako bo avstrijska „demokracija“ lahko prišla tudi formalno do izraza. Naj ves svet vidi, da avstrijske oblasti izvajajo diskriminacijo nad turisti, kakor se dovaja v ZDA, kjer črnci v določene lokale nimajo dostopa. Približno tako se ravna s Slovenci. Zdi se, da so manj vredni ljudje, tuji drugega razreda (Op. 243).

Avstrija je s kapitulacijo pred nacisti ponovno pokazala, da ni zmožna na Južnem Koroškem ohranjati red in zagotoviti varnost ter svobodo. S tem je izgubila pravico, da kakršnokoli ljudsko glasovanje glede izpolnitve člena 7 državne pogodbe nredlaga ali se na kakršnokoli ljudsko štetje in glasovanje sklicuje in se po njem ravna.

Ker je nastop Avstrije proti prihodu slovenskih romarjev zavrl prizadevanje koroških Slovencev za prijateljske odnose med Avstrijo in Jugoslavijo, je NSKS vložil interpelacijo na koroško deželno vlado, ali ji je znano, zakaj se vseslovensko romanje 9. maja ni moglo vršiti in kaj misli storiti v prihodnje, da se taki nevšečni primeri ne bodo več ponavljali.

122. Že samo iz poročanja nacističnega glasila o slovenskem romanju jasno proseva, da nacisti niso resnicoljubni. Ne gre toliko za povečanje števila 16.000 Slovencev na 30.000 Jugoslovanov, saj je znano, da ima strah velike oči (Op. 245). Hujše je to, da dolžiti prireditelje romana neiskrenosti glede namena romanja in trdijo, da ni šlo za versko romanje in obisk Gospe Svete, temveč za narodno ma-

nifestacija z obiskom vojvodskega prestola. Resni dunajski tednik „Die Furche“, očitno natisnjen že pred dnevom romanja, je v številki 13. maja priznal romanju pravi namen in postavil naciste na laž: „Ob praznovanju 1200-letnice pokristjanjenja današnje Slovenije je 9. maja romalo 10.000 katoličanov iz vseh cerkvenih občin Slovenije h Gospe Sveti na Koroškem, da so se tako zahvalili za prejem vere prav na mestu, kjer so jim glasniki vere v 8. stoletju prinesli krščanstvo.“

Trditev nacistov, da so ob pokristjanjanju dežele v 8. stoletju Slovani bili naseljeni le na Južnem Koroškem, pa je že ponarejanje zgodovine. Nimamo namena na tem mestu navajati dokazov, da je vsa Koroška nekoč bila naseljena s Slovenci. Poudariti hočemo le to, da resnicoljubni Avstrijci to zgodovinsko dejstvo priznavajo.

Kancler dr. Klaus, po rodu Korošec, je priznal, da so Slovenci Koroški vtisnili neizbrisna slovenska znamenja (8. del, 50).

Leta 1966 je v Gradcu prirejena razstava „Štajerski kmet“ jasno prikazala, da so se Slovenci v 6. stoletju naselili po vsej Koroški in Štajerski. Glavni organizator razstave, direktor štajerskega deželne arhiva dr. Fritz Posch, je tedaj poudaril, da od njihove naselitve pa do 9. stoletja na avstrijskem Štajerskem ni bilo slišati ene same nemške besede. Nemška kolonizacija se je pričela šele sredi 9. stoletja v dotlej čisto slovensko območje, ko sta ti dve deželi prišli pod Bavarce in Franke (Op. 163). Tako ni čudno, da je pri ustoličevanju koroških knezov, katero omenjajo zgodovinski viri že sredi 8. stoletja, in pozneje pri ustoličevanju koroških vojvod obredni jezik bil slovenski; da so na Koroškem v okolišu Lurnskega polja v 10. stoletju nastali takoimenovani brižinski spomeniki, ki predstavljajo najstarejše znano slovensko besedilo (dva spovedna obrazca in pridiga o grehu), katero izvira verjetno že iz 9. stoletja; da se je 11. stoletju (6. maja 1072) ustanovila listina krške škofije prebrala tudi v slovenščini; da je v 12. stoletju (leta 1187) ustanovitelj osojskega samostana, plemič Ōtius, pisal sinu Popu, poznejšemu oglejskemu patriarhu, v Rim pismo v slovenščini in da je v 13. stoletju (1. maja 1227) štajerskega viteza Ulriha Lichtensteinskega, ki je preoblečen v gospo Venero (Venus) v sijajnem spremstvu prihajal iz Italije, koroški vojvoda Bernard Sponheim-

ski, obdan od več kot sto koroških viteзов, pri Vratih ob Ziljici pozdravil po slovensko: Buge vas primi, kraljeva Venus (Op. 248). Ako je v 13. stoletju koroški vojvoda nemške rodovine vpričo vitezov pozdravljal tuje goste po slovensko, je pač morala biti slovenščina občevalni jezik vojvodskega dvora v št. Vidu in dežele.

Razen Štajerske meji na Koroško tudi Salzburška, preko katere so prihajali na Koroško nemški kolonisti. Od tam so prihajali v deželo misijonarji in škofje, med njimi Adam Hefter in dr. Andrej Rohraher, nekdanji upravitelj krške škofije in poznejši salzburški nadškof in primas Germanije. Zato na Salzburškem zgodovino in razmere Koroške dobro poznajo. Cerkevni list salzburške nadškofije je po prepričanem romanju pisal: „Pred 1200 leti je poslal škof Virgil svetega kornega škofa Modesta na Koroško, da bi poganske Slovane privedel h krščanstvu. Modest je bil pokopan v gosposvetški stolnici, ki ne velja le za svetišče Koroške, temveč tudi vseh Slovencev (Op. 249).

12. Neresnična je nadalje trditev nacistov, da je Koroška nemška dežela. Koroška je avstrijska dežela, v kateri je po mednarodni pogodbi priznana slovenska manjšina in je zato v jezikovnem pogledu mogoče govoriti le o nemško-slovenski deželi.

Obsodbe vredna je tudi nacistična obdolžitve slovenskih romarjev komunistične propagande in razsipavanja denarja po Koroškem z namenom, da se dežela posloveni.

Najpodlejša pa je njihova trditev, da je romanje organizirala ljubljanska komunistična centrala. Slovenskih romanj po vojski nikoli niso prirejali komunisti. V letih 1962—1966 je vodilo romanja Cirilmetodijsko društvo slovenskih duhovnikov, leta 1967 pa so veličastna romanja slovenskih vernikov v Rim in k Marijnim svetiščem (Gospa Sveta, Trsat, Brezje in Sveta Gora) vodili slovenski škofje sami. Nacistično opravljanje najvišjega slovenskega cerkvenega dostojanstvenika je zavrnilo glasilo NSKS: „Ljubljanski nadškof, ki je z mariborskim in koprskim škofom slovenske vernike ob 1200 letnici pokristjanjenja Slovencev povabil na romanje h Gospe Sevti, kjer se je pokristjanjenje Slovencev pričelo, je bil dolga leta v komunističnih zaporih. Sedež ljubljanskega nadškofa ni „komunistična centra-

la“, temveč mesto, na katerem sta delovala škof dr. Gregorij Rožman, ki je bil od komunistov obsojen na 18 let ječe, in nadškof Anton Vovk, ki so ga komunisti ob birmi v Novem mestu pustili z bencinom politično in zažgati“ (Op. 245).

Trditev, da je romanje priredila komunistična centrala v Ljubljani, je še toliko grša, ker so nacisti morali dobro vedeti, da je zvezna zbornica v Beogradu prav njim na ljubo z namenom, da bi romanje preprečila, še 26. aprila deveti maj spremenila iz državnega praznika v delavni dan in je komunistična oblast nato avtobusnim podjetjem prepovedala, da bi 9. maja prevažala romarje, obmejnim oblastem pa naročila, da ne smejo spustiti v Avstrijo tisti dan nobenega avtobusa, ki bi hotel iti h Gospe Sveti (Op. 245).

124. S tem pa hkrati že izgubi na ve-
ljavi nacistična trditev, da je preprečenje romanja bil predvsem uspeh Domovinske službe. Resnici na ljubo je treba velike zasluge za preprečitev verskega romanja priznati „katoliški Avstriji“, ki je ponovno klonila pred nacisti in se povezala s komunistično jugoslovansko vlado, da je z njeno pomočjo nacistom omogočila „prodoren“ uspeh. Jugoslovanskim komunistom pa je treba prav tako priznati veliko dobre volje, da so nacistom na ljubo žrtvovali svoj državni praznik zmage nad nacistično Nemčijo (kar je brez dvoma lep uspeh preprečenega verskega romanja!) in zavarovala ljubljene slovenske romarje pred nacističnih terorjem.

Tako se je natančno 22 let po prehodu slovenskega naroda iz nacistične v komunistično sužnost spet jasno pokazalo, da so si naši nasprotniki vedno edini, kadar je treba udariti po Slovencih in se je v znamenje obnove nacistično-komunističnega sodelovanja, ki je že med vojsko prizadelo Slovence toliko gorja, žrtvovalo celo praznovanje komunistične zmage nad nacizmom.

Hkrati so bili Slovenci ob 50 letnici majniške deklaracije potrjeni v prepričanju, da so prav storili, ko so nad avstrijsko monarhijo obupali.

Uspeh nacistov ni bil tolike samohvale vredni tudi zato, ker je 9. 5. vendarle prišlo nekaj avtobusov iz Jugoslavije h Gospe Sveti in so se ondi romarji iz Celja, Dornberka in Škofje Loke pridružili romarjem iz Trsta, Gorice, Beneške Slovenije in s Koroške ter predstavnikov izseljencev in se v imenu vseh Slovencev

Gospe Sveti zahvalili za dar vere, ki jim ga niti luteranci, niti fašisti, ne nacisti, ne komunisti niso mogli iztrgati iz srca.

125. Preprečenje slovenskega romanja v nameravanem obsegu in času, katero so koroški nacisti s pomočjo avstrijske vlade dosegli, pa je imelo nepričakovan epilog. Jugoslovanskim komunistom je malo pozneje zelo prav prišlo, da so mogli lažje prepovedati tudi romanje 25.000 hrvatskih vernikov v Marijino Selo (Mariazell), katero je organiziral kardinal dr. Šeper in naj bi se opravilo o binkošnih 14. maja, ko naj bi prišli v Marijino svetišče škofje vseh srednjeevropskih držav in s kardinalom somaševali. Na žalost je samo kardinal dobil dovoljenje za obisk Marijinega Sela (Op. 250).

Treba je priznati, da so jugoslovanski komunisti bili dosledni. Ako Avstrija 9. 5. ni mogla zagotoviti 16.000 pohlevnim slovenskim romarjem varnega potovanja k bližnji Gospe Sveti (Maria Saal — Marijino Selo), kako naj jugoslovanske oblasti 25.000 živahnih Hrvatov spustijo veliko globlje v avstrijsko deželo? Ako je Avstrija hotela med Slovenci in Hrvati delati razloček, ji ni uspelo.

Avstrijski listi so se pohujševali nad ravnanjem jugoslovanskih in drugih brezbožnih komunistov, ki niso dovolili romanja v katoliško Avstrijo. Tednik Die Furche je lepo zapisal, da „bi Marijino Selo moglo postati binkoštno sporazumevanje med narodi... Mrzel dih ideološke ledene dobe je zavel od Vzhoda.“ Vendar bi avstrijski katoličani imeli veliko več moralne sile, da bi komunistično ravnanje obsojali, ako bi sami malo prej na stežaj odprli vrata svoje tople domovine slovenskim romarjem h Gospe Sveti, kar bi tudi moglo prispevati k binkoštnemu sporazumevanju med narodi. Tako pa si stojita Marijino Selo na Štajerskem in Marijino Selo na Koroškem glede odnosov med Vzhodom in Zapadom v razmerju 1:1, kar je za katoliško Avstrijo veliko sramotnejše kot za komunistične dežele. Tudi iz Avstrije je maja 1967 namesto tople sare binkoštnega ognja ljubezni proti jugovzhodu zapihal leden veter sovraštva.

Nacistična nedoslednost in neiskrenost

126. Dokazi, s katerimi Heimatdienstovci svoje protislovensko ravnanje utemeljujejo in opravičujejo, so pogosto brez logike ali brez iskrenosti. Nekaj primerov:

Videli smo že, da ti ljudje koroške Slovence delijo v domovini zveste Vindišarje in v domovini nezveste narodne Slovence. O prvih trdijo, da „se čutijo nekaj drugega kot Slovenci“ (Op. 251) in jih zato stavijo v nasprotje z ostalimi Slovenci.

Da pokaže nesmisel te delitve in zlorabo besede Vindišar, piše uvodničar NT: „Ta starodavna beseda, ki pomeni isto kot Slovenec, je bila za zagovornike načela Deli in vladaj! dobrodošel „dokaz“ za njihovo politično zgradbo. Zvestno napačno sklepanje je v tem: politična usmerjenost ne more odločati narodne pripadnosti. Ali so mar tisti Alzačani, ki od nekdanj gojijo svoje starodavno nemško narečje, a se v državnopolitičnem oziru čutijo pripadnike Francije, zaradi tega Francozi ali alzaški Vindišarji?“ (Op. 252).

Je bil že bolj dosleden Maier-Kaibitsch, ki je stal na stališču: „Kdor govori slovensko, se pač zavestno priznava k slovenskemu narodu“ (točka 105).

Tudi univerzitetni profesor dr. Veiter je v Die Furche ponovno ponudil, da so „Vindišarji na splošno (die breite Masse von ihnen) po jeziku in kulturi Slovenci in nič drugega“ (Op. 253).

127. Okoliščina, da Slovenci ne priznavajo obstoja Vindišarjev, se zdi nacistom nekaj podobnega, kakor če bi oni trdili, da niso Slovenci, temveč Nemci tisti Korošci, ki imajo nemške priimke in se priznavajo za Slovence. Heimatdienst velikodušno priznava Slovencem z nemškimi priimki slovensko narodnost, a zahteva da tudi Slovenci spoštujejo osebno prepričanje namišljenih Vindišarjev. Da je narodnostna nezavednost nekaterih Slovencev posledica vnebovpijočih krivic, previdno zamolčijo. Tudi jim ne gre in jim nikoli ni šlo za to, da bi spoštovali osebno prepričanje zavednih Slovencev in naravne pravice slovenskega ljudstva.

Za primer svoje širokosrčnosti do Slovencev z nemškimi priimki navaja izbrana imena živih in pokojnih Korošcev: Tischler, Zwitter, Gröblacher, Hartman, Blüml, Ehrlich, Grafenauer (Op. 251).

Sklicevanje in namigavanje na nemške priimke slovenskih Korošcev bi bilo vsaj deloma upravičeno, ako bi isto delali koroški Slovenci in zase terjali Nemce s slovenskimi priimki. Vendar takih Nemcev noben Slovenec zase ne zahteva, zlasti še tistih iz nacističnih vrst ne. Vendar bi morali biti Heimatdienstovci tudi v tem primeru previdnejši!

O priimkih dveh vodilnih koroških Slovencev se ne more trditi, da sta nemška. Zwitter je po nemškem načinu zapisano lepo slovensko ime Cvitar ali Cvetar. Tischler je slovenska beseda, ki smo si jo od Nemcev izposodili z isto pravico, s katere so si Nemci 10% svojih besed izposodili iz drugih jezikov, česar se mnogi Nemci niti ne zavedajo (Onkel, Fenster, Brief, Kiste, Butter, Käse, Kaiser itd.). Tudi besedo miza (mizar) smo dobili iz latinščine, kakor so Nemci prav od tam sprejeli svoj Tafel, ker se jim je beseda Tisch nemara zdela premalo gosposka, saj utegne biti v sorodu z navadno slovensko desko in grškim diskom. Vendar jim s tem ni bilo dosti pomagano, ker tudi Tafel pride od latinske besede tabula (deska, miza). Če je priimek Tischler nemški, so vsi slovenski Šuštaršiči in Žnidaršiči nemškega pokolenja. Če že teh ne marajo v svoj nemški kulturni krog, naj vsaj italijanskega kardinala Schusterja in francoskega ministra Schumana zase terjajo.

Tudi s priimki odličnih slovenskih duhovnikov se ne da dosti dokazati. Sam dr. Blüml je bil mnenja, da se je njegov priimek preje glasil Plemelj. Predniki bratov Ehrlichov so se pisali Erlak. Gröblacher pa bo nemara tisti, ki je doma v Grobljah. Treba je namreč vedeti, da so Slovencem pred stoletij dajali in samovoljno po posluhu zapisovali priimke uradniki nemških grofov. Tako so mogli slovenskemu delavcu na grofovi pristavi dati ime Grafenauer. Zato se iz teh imen ne da nič sklepati.

Nihče pa ni dajal slovenskih priimkov Nemcem. Zato se smejo le prav ponižno na svoje nemške prsi trkati ljudje s slovenskimi priimki: Wedenig, Sima, Mucher, Potochnigg in tudi nekateri taki, ki imajo že precej spremenjen slovenski priimek.

Seveda radi priznamo, da sta se v teku tisočletnega bivanja v skupni deželi slovenska in nemška kri močno mešali, a vse to nacistom ne daje pravice, da bi Slovence delili v Vindišarje in Slovence in jim odrekli narodnostne pravice.

128. Na očitek, da nadaljujejo ponemčevanje slovenskega ljudstva Heimatdienstovci odgovarjajo, da ne gre za ponemčevanje, temveč za naravni večstoletni zgodovinski razvoj, čigar posledke je mogoče danes le na znanje vzeti. S tem zlonamerno stavijo sedanje nasilno potujčevanje, za katero nimajo opravičila, v isto vrsto z germanizacijo prejšnjih stoletij, katero skušajo v upanju, da bodo s tem opravi-

čili tudi raznarodovanje v sedanosti, takole opravičiti: „V današnji Franciji so približno v času, ko so se Slovenci priselili na Koroško (tu ne govorijo le o Južni Koroški), bivali Franki in Zapadni Goti, v Španiji Zapadni Goti, v Italiji Vzhodni Goti in Lombardi, v severni Afriki Vandali. Mar moremo — bo to sploh komu prišlo na misel? — zaradi tega vsa ta ozemlja kot nemška ozemlja zase terjati?“ (Op. 251).

Pri dokazovanju je res vse zelo približno. Slovenci so na Koroškem sami prebivali še veliko stoletij potem, ko so se naštetih rodovi že zdavnaj stopili z ondornim polatinjenim prebivalstvom. Tudi o naravni zgodovinski germanizaciji je le do neke mere mogoče govoriti v primeru, ko je prizadeto ljudstvo živelo pod tujimi vladarji in tujim plemstvom, ki je po mili volji sprejemalo v deželo drugojezično ljudstvo.

Čeravno res nikomur drugemu ne bi prišlo na misel, očitno blodi po glavi Heimatdienstovcem misel, da so naštetih rodovi nemški, ko so vsaj nekateri od njih brez dvoma veliko bolj oddaljeni od Nemcev kot so slovanski sedanji narodi in nekdanji rodovi oddaljeni drug od drugega. Tako dokazovanje in spraševanje bi torej imelo misel kvečjemu tedaj, ko bi Slovenci zase terjali ozemlje ponemčenih Zapadnih Slovanov, ki so še pred 200 leti živeli vse tja do Berlina. A še v tem primeru se zdi, da so Polabski Slovani bili veliko bližje Slovencev — Nemci imajo za oboje isto ime — kakor Goti in Vandali Nemcem, čeravno nas veseli, da se koroški nacisti z Vandali čutijo eno. Toda resnica je, da noben koroški Slovenec ne terja za slovenstvo kake ponemčene koroške vasi in tudi Jugoslavija ponemčenega dela Koroške nikoli ni terjala. Ni torej nikake potrebe po dokazovanju, da je ponemčenje dežele prejšnjih stoletij treba na znanje vzeti. Nasilnega ponemčevanja zadnjega stoletja pa noben primer z Vandali ne opraviči, čeravno ni mogoče zanikati, da gre v tem oziru za dobro izbrano primerjavo. Pri vsem tem hočejo Heimatdienstovci veljati za ljudi, ki iščejo le pravico in mir, tako da bi človek, ki jih pozna le po njihovem pisanju, nehote nekaj svetopisemskih blagrov nanje obrnil.

Na očitek, da so z razpošiljanjem hujšakaškega letaka po občinah dvojezičnega ozemlja hoteli sejati razdor (da jih je vodil friedensstörender Geist), odgovarjajo, da jih ni vodil ta duh, kar dokazuje okolnost,

da letaka niso poslali Slovencev, temveč le „svojim Nemcem in vindišarskim rojakom“. Glede tega izgovora pravi NT: „Da niso motili miru z letakom, ker je bil naslovljen le na Nemce in Vindišarje, je dlakocepstvo najhujše sorte“ (Op. 251).

Heimatdienstovci niso le miroljubni, temveč tudi lačni in žejni pravice. Zato opozarjajo, da je „usodepolna zmeta“ misliti, da njihova „dejavnost nasprotuje državni pogodbi. Heimatdiest ne stori nič, kar bi bilo proti postavi. Ako skrbi za obrambo pravic sorojakov, je to njegova pravica“. Zato se brani proti posegu Slovencev v „osebne pravice Korošcev“ (Op. 251). Sploh so Slovenci s svojimi pretiranimi zahtevami sami krivi, če se je počela budnost avstrijskih Korošcev in so pripravljene nastopiti proti izzivanju 2% slovenske manjšine z vso odločnostjo, kajti to pomeni za večino samoobrambni boj (Op. 243). Iz napadalnosti, brezobzirnosti, nedoslednosti in neiskrenosti koroških nacistov vidimo, s kako nevarnim sovražnikom imajo opravka koroški Slovenci, katerim nacisti niti rahlega enodnevnega stika v molitvi z drugimi rojaki ne privoščijo.

Njihov cilj

129. Cilj, ki ga nacisti s svojim početjem za vsako ceno hočejo doseči, je popolno ponemčenje koroških Slovencev. Ko Slovence duševno in fizično terorizirajo, jih delijo v Vindišarje in Slovence, v domovini zveste in nezveste in prvim že odkazujejo mesto v nemškem kulturnem krogu, imajo pred očmi en sam cilj: raznaroditev vseh koroških Slovencev. Dr. Hilckman pravi: „Cilj te kliče je jasen: Nemško-nacionalni krogi na Koroškem bodo šele tedaj sodili, da so svoj cilj dosegli, ko na Koroškem ne bo več slovenske narodne skupine in bo tudi v zadnji gorski vasi pod Karavankami slovenska govornica zamrla“ (Op. 2).

Isto je potrdil dr. Inzko na sestanku slovenskih izobražencev v Dragi pri Trstu leta 1966: „Zadržanje Kärntner Heimatdiesta in vanj vključenih organizacij kaže, da bo zanj delo „v službi domovine“ zaključeno šele, ko bo sleherna sled o Slovincih v deželi izginila“ (Op. 131).

Tako so nacisti glavni izvrševalci načrtne germanizacije, s katero Nemci kar splošno in očitno računajo. Dr. Maderer pravi v svoji knjigi: „Polagoma je prišlo do ponemčevanja (Eindeutschung) Slova-

nov, katero v teku 1200 let, ki so od začetka pokristjanjenja minila, še vedno ni končano" (Op. 187).

Odklanjajo spravo

130. Pri svojem prizadevanju, da bi rododom koroških Slovencev, ki ga v sedemletni strahovladi „največjega Nemca vseh časov“ niso mogli izvršiti, ti zakleti sovražniki slovenstva načelno odklanjajo spravo med obema narodnostima v deželi.

Med tem ko si koroški Slovenci iskreno prizadevajo za spravo z Nemci, da bi mogli v miru delovati za blagor skupne domovine, ti sovražniki Avstrije hitijo s pomemčevanjem, da bi vsaj do druge združitve z Nemčijo izvršili Hitlerjevo povelje, naj deželo ponemčijo.

Dr. Inzko je ob koncu leta 1965 na akademiji koroške dijaške zveze dejal: „Mislim, da je skrajni čas, da pride po 45 letih, ki so minila od plebiscita, do končne in odkrite sprave med obema narodoma v deželi. Le to je v interesu Slovencev in nemško govorečih sodeželcev, le to v interesu Koroške in Avstrije“ (Op. 120).

Na slavnosti koroških Slovencev dne 23. 4. 1967 je dr. Inzko znova izpovedal: „Želimo mirno sožitje delov obeh narodov, smo za dokončno spravo med slovensko in nemško govorečimi Korošci... Napravimo dokončno črto nad preteklostjo...“ (Op. 254).

Kärntner Heimatdienst pa je na izpovedano željo Slovencev po resnični spravi med obema narodoma ponovno odklonilno reagiral. Eden njegovih somišljenikov je celo zapisal: „Za spravo z nacionalnimi Slovenci je še prezgodaj!“ (Aussöhnung mit den Nationalslowenen verfrüht!) (Op. 131). Prezgodaj pač iz dveh razlogov: prvič je Slovencev še preveč, da bi jih pustili pri miru, saj sami dobro vedo, da je Slovencev veliko več kot 9.000, kolikor jih oni priznajo. Proti tako neznatnemu številu bi se jim pač ne bilo treba noč in dan boriti. Drugič pa se jim mudi, ker v Nemčiji že dviga glavo novi führer Adolf Drugi, Adolf von Thadden, in hočejo deželo ponemčiti še pred njegovim prihodom.

Iz istih razlogov so ti nestrpnosti, ne da bi se zavedali zgodovinskega trenutka, zavrnilo roko, ki so jim jo leta 1964 slovenski študentje ob praznovanju 550 letnice ustoličenja zadnjega koroškega vojvoda na Gosposvetskem polju ponudili v spravo, tako da je celo Slovincem ne po-

sebno naklonjeno glasilo Ljudske stranke naciste posredno obsojalo: „V neki izjavi je rečeno, da zaradi več ko tisočletnega skupnega zgodovinskega razvoja obeh narodnostnih delov na Koroškem ne bi bilo mogoče dati lepšega dokaza dobrega sosedstva med slovensko in nemško govorečim prebivalstvom, kakor opraviti skupno spominsko proslavo 550 letnice“ (Op. 255).

To zavrnilo bratsko roko je leto pozneje zagrabil kancler dr. Klaus in v ugaslih očeh slovenskega brata spet prižgal iskrico upanja.

131. Razume se, da nacisti za svoj trud žanjejo lepe sadove na vseh področjih. Dr. Hilckman ugotavlja za šolsko področje, da si v krajih, kjer so leta 1920 glasovali za SHS in so se med zadnjo vojsko domačini še vojskovali proti nacistom, danes komaj še kdo upa prigrasiti otroke za dvojezično šolo (Op. 2), tako da je na Koroškem že lepo število šol, ki na njih noben otrok ni priglašen za slovenski pouk, čeprav je možnost dana (Op. 256). V celoti pa več kot dve tretjini slovenskih otrok nima pouka v materinščini (Op. 257).

Dr. Inzko ugotavlja še druge posledice: „Pritisk na pripadnike slovenske manjšine med obema vojnama, teror nad Slovenci med drugo svetovno vojno ter nemška povojna propaganda, ki je označila vsakega zavedenega Slovenca kot „titovca“, so povzročili odpad marsikaterega Slovenca ali ga narodnostno napravili vsaj brezbriznega“ (Op. 131).

Nasledek nacističnega terorja je tudi ta, da pri ljudskem štetju vedno manj ljudi prizna slovenščino za občevalni jezik. Nacizem je nadalje kriv, da je nemščina slovenščino močno izrinila s pokopaliških spomenikov. Pred prihodom nacistov na oblast so Slovenci svojim rajnim na splošno napravljali slovenske napise. Nacisti so slovenske napise prepovedali in ljudi hkrati tako ostrašili, da se po vojni skoraj več ne upajo napravljati slovenskih napisov. Med razlogi za rabo nemščine se navaja tudi ta, da turisti slovenščine ne bi razumeli, kakor da bi nemščino ves svet razumel. Tako postajajo pokopališča dvojna grobišča slovenskih ljudi in slovenske besede (Op. 258).

Zastrupljajo javno mnenje

132. Neonacisti se ne zadovoljijo le s teroriziranjem Slovencev in z odpravo dvojezične šole, temveč skušajo za vsako ceno

preprečiti izpolnitev člena 7 državne pogodbe. To se jim je doslej vedno posrečilo, ker imajo veliko moč in morejo v veliki meri javno mnenje zastrupljati in usmerjati.

Da so nacisti na Koroškem silno močni in vplivni, ni nobenega dvoma. Dr. Hilckman pravi: Nemškonacionalni krogi na Koroškem glasno obvladajo javno mnenje in vse politične stranke mislijo, da se morajo nanje ozirati (Op. 2). „Položaj bomo razumeli le tedaj, če bomo poznali razmere na Koroškem in bomo vedeli, da danes na odločilnih mestih, upravnih položajih in na vodstvu političnega in gospodarskega življenja večji del sedijo prav isti ljudje, ki so bili preje najhujši uničevalci Slovencev in so v letu 1942 vodili izselitev Slovencev in čisto očitno oznanjali za svoj cilj popolno uničenje Slovencev“ (Op. 2).

Da dr. Hilckman zelo dobro pozna razmere v Avstriji, potrjujejo izjave, ki jih je načelnik dunajskega centra za židovsko dokumentacijo, inženir Simon Wiesenthal, čigar delo je tudi aretacija Adolfa Eichmana, dal na tiskovni konferenci, ki je na njej med drugim obsodil dejstvo, da so v Avstriji še vedno v službi policijski agenti, zdravniki javnih ustanov, sodniki in funkcionarji, ki so sodelovali pri uničevanju Judov (Op. 259).

Neonacisti so torej dovolj močni, da morejo nenehno zastrupljati javno mnenje, razburjati deželo, sejati med obe narodnosti nezaupanje in razdor in preprečevati izpolnitev člena 7 državne pogodbe. Dr. Inzko pravi o njih: „So to ljudje, ki stalno vznemirjajo deželo..., javno mnenje pa skušajo spet in spet zastrupljati“ (Op. 131).

To vznemirjenje ljudstva je tako dobro in uspešno organizirano, da že nekaterim Avstrijcem preseda, kar potrjuje izjava, s katero je deželni poslanec Lubas zavrnil delovanje teh nestrpnih v velikovškem okraju: „Mi se ne moremo strinjati s tem, da kak ducat ljudi vznemirja drugih 30.000“ (Op. 260).

Študent Alojz Sticker pa je kot pripadnik avstrijske vojske v tekmovanju govornikov dne 7. 4. 1967 v Celovcu pred pretežno nemškimi občinstvom in višjimi oficirji v govoru, ki se je z njim postavil v skupini vojakov na tretje mesto, med drugim dejal: „Rad bi spomnil na stranko, ki skuša vedno znova hujskati k medsebojnemu sovraštvu. Kdor pa seje sovraštvo, sovraštvo tudi žanje... Pustimo se hujskati z gesli, kakor: Korošec, govori nemško!

Z gesli, ki pomenijo ravno nasprotno od tega, kar smo podpisali v državni pogodbi“ (Op. 261).

133. Za obvladanje javnega mnenja namreč ti ljudje uporabljajo kratka gesla in najnesmiselnejše trditve, kakor so se učili v nacistični šoli; n. pr. Mala manjšina na Koroškem išče vedno prepričanje. — Koroška, bódi pozorna! — Senca Tita sedi danes že vsepovsod. — Hudobno slovensko vodstvo hoče s svojimi nezmernimi terjatvami popolno oblast čez pol Koroške (Op. 252). — Slovenski duhovniki slovenizirajo deželo, i. p. Govorijo o nevarnosti z juga, o popolni izročitvi dežele manjšini, o nasilju manjšine nad večino, o „nasilni“ šolski ureditvi iz leta 1945 (Op. 262), o nevarnosti popolnega poslovenjenja Južne Koroške. Sploh so zanje značilni cinizem, predrznost, pretiravanje, grožnje, maščevanje in zavist.

Ce kak Nемец spregovori ali zapiše besedo ali glasuje v prid Slovincem, začenejo krik in vik. Razburjali so se zaradi govora dr. Klause dne 9. 5. 1965 v Celovcu in zaradi razprave dr. Veiterja o manjšinah v Avstriji. Divje so se razburili, ko so v prvem zvezku novega avstrijskega leksikona prvič bile prikazane nemškonacionalne težnje v pravi luči in niso v njem našli izraza Windisch, ki jim je začetek in konec njihove rešitve koroškega vprašanja. Pisali so protestna pisma na založbo, prirejali protestna zborovanja, se razpisovali v listih, diskriminirali Avstrijsko Ligo za človečanske pravice, češ da je ona dala gradivo za leksikon in je vsega tega kriva (Op. 238).

Ko je leta 1968 NSKS priobčil osnutek programa za svoje delo in ga dal v razpravo, je glasilo svobodnjaške stranke „Kärntner Nachrichten“ trdilo, da želijo koroški Slovenci v deželi „slovensko deželno vladati“ (Op. 263).

Kako mogočen je vpliv teh krogov na javno mnenje in kako nevarni so za manjšino, vidimo iz prošnje iste Lige, katero je naslovila na Nemce, ki živijo v istih deželah kakor slovanski manjšini: „Prosimo vse nemško govoreče sodeželane na Koroškem in Gradiščanskem, naj se ne dajo vplivati preživelim geslom nemškonacionalnih organizacij“ (Op. 108).

Podobno meni dr. Hilckman: „Vsak prijatelj Avstrije more le želeči, da povsod v Avstriji, tudi na Koroškem, pošteni ljudje postanejo tako številni in vplivni, da se bodo mogli postaviti po robu dejanjem

koroške nemškonacionalne klike, ki izrablja težki položaj male narodne skupine, da bi jo iztrebila" (Op. 2).

134. Kako zelo so take želje in vzpodbude potrebne, vidimo iz okoliščine, da se celo med klerom dobi človek, ki v sedanjosti nacistične nevarnosti ne vidi, za preteklost pa skuša krivdo nacistov zmanjšati s tem, da škodo, ki jo je Cerkvi napravil nacizem, primerja s škodo, ki jo je Cerkvi povzročil komunizem. V pismu, katero je župnik Mucher leta 1963 poslal NSKS, in v letaku, ki je tri mesece pozneje prišel po pošti v hiše Spodnje Koroške, se namreč med drugim (Prim. 3. del) trdi, da je narodni socializem zadeva preteklosti.

V resnici narodni socializem ideološko še ni premagan in je še vedno zadeva sedanjosti. Posebno hrupno in nasilno je pred nedavnim nastopal na Južnem Tirolskem, trdoživ je tudi še v Avstriji, zlasti na Koroškem in Gradiščanskem. Razen tega koroški Slovenci še danes trpijo nasledke grozot, ki so jih pretrpeli v času nacistične politične oblasti.

Prav tako ni res, kar je bilo zapisano v letaku, da tisti, ki z nacizmom straši (an die Wand malt), dela to le z namenom, da bi obrnil pozornost od edine resnične (aktual) nevarnosti, od nasilnega komunizma slovanskega sveta.

Komunizma ni mogoče istiti s slovanstvom. Zasnoval ga je Jud, v Rusiji pa ga je spravil na oblast Jud z *denarno podporo nemškega cesarja*. Stalin in mnogi drugi komunistični veljaki niso bili Slovani. Pod komunizmom trpijo poleg Slovanov še mnogi drugi narodi, vključno del nemškega naroda, ki se mora pokoriti za napake nemških politikov.

135. V istem pismu trdi Mucher, da nacizem na nemškem ozemlju Cerkvi še daleč ni tolako škodoval, kakor slovanski komunizem n. pr. v Sloveniji.

Šele prihodnji rodovi bodo mogli soditi, kateri sistem je bil za Cerkev nevarnejši in škodljivejši, nacizem ali komunizem. Pri sodbi bo treba upoštevati, kateri apokaliptični zveri, rjavi ali rdeči, je bilo dano več časa, da je Cerkev pregnjala. Treba ju bo soditi po škodi, ki sta jo napravili Cerkvi na splošno, ne le na določenem ozemlju, pa tudi po tem, kaj je katera od njiju hotela storiti pa ni mogla. In tega je pri nacizmu veliko. Naj zlasti zaradi mlajših bralcev navedemo nekaj malega o namenih vodilnih nacistov glede vere in

Cerkve in o njihovem proticerkvenem delovanju iz knjige, ki jo je napisal M. Power (Op. 264):

Nacisti so Cerkev v svoji deželi hoteli odtrgati od papeža in jo spremeniti v novo narodno nemško Cerkev, ki naj bi učila Hitlerjeve nauke. Cerkvene praznike so hoteli popoganiti. Že leta 1936 so božič praznovali s poganskimi obredi. Hitlerjeva podoba in kljukasti križ naj bi nadomestila krščanski križ (Op. 264, str. 79). Izjave nacističnih prvakov se glede teh namenov docele ujemajo.

Njihovi napadi so veljali Bogu, Kristusu, sv. pismu, Cerkvi, papežu in vsemu cerkvenemu nauku.

Nacist dr. Krause je med drugim nekoč dejal: Ne potrebujemo Boga, sedečega na oddaljenem prestolu, temveč Jezusa, junaka in bojovníka. — Moramo se oprostiti stare zaveze pa tudi teologijo rabina Pavla temeljito popraviti. — Za nas so nemški kraji, kjer je tekla posvečena kri (pobitih nacistov) svetejši, kakor daljna Palestina (Op. 164, str. 112).

Glede Cerkve je sam Hitler napovedal, da jo bo strl kakor kroto. Pri tem je imel v mislih gotovo v prvi vrsti Cerkev na nemškem ozemlju. Podobno so govorili njegovi pridružniki. Eden od njih je na Koroškem dejal: „Ko bomo opravili z zunanji sovražniki, pa pridejo na vrsto notranji. Sedaj namreč še ni čas, ker bi to povzročilo preveč nemira med ljudstvom. In notranji sovražnik številka 1 je Kristusova Cerkev, kajti Kristus je bil Jud. Kar pa je judovskega, v tretjem rajhu nima kaj iskati“ (Op. 265).

Leta 1939 je eden glavnih Hitlerjevih sodelavcev, Rosenberg, v kulturni zbornici (Reichskulturkammer) govoril v istem smislu. Potem ko je poudaril, da se njegovi odgovori docela skladajo s führerjevimi nazori, je med drugim dejal: Nekateri nespametneži bi führerja radi prisilili, da bi katoliško in protestantsko Cerkev uničil kot je zatrl boljševiško stranko. Toda treba je računati s tem, da mednarodni položaj katoliške Cerkve terja od nas, da z njo ravnamo na prav poseben način. Docela sem prepričan, da morata tako katoliška kot protestantska Cerkev v sedanji obliki izginiti iz življenja našega ljudstva, in menim, da morem trditi, da je to tudi ideja našega führerja (Op. 264, str. 161).

Podobno so nacistični oblastniki razlagali Powerju v Monakovem: Nihče ni tako neumen, da bi skušal uničiti katoliško

Cerkev. Toda ali ni samo po sebi umevno, da je pri nas katoliška Cerkev nemška? — Nemški rajh hoče, da so vsi (državljeni) dobri Nemci in najprej Nemci. In kako more to biti tisti, ki sprejema povelja od Italijana? Kako more biti Cerkev popolnoma zvesta vladi, če posluša ukaze iz Rima? To se dogaja s katoliško Cerkvijo (Op. 264, str. 93).

136. Svoje protiverske nauke so nacisti hoteli uresničiti zlasti pri mladini. Zato so hujskali proti obisku verskih šol. Podobno kot sedaj koroški nacisti nastopajo proti priglasitvi otrok k slovenskem pouku, so tedaj nacisti na splošno rovarili proti obisku verskih šol. Celó na zidove so nabili napise proti pošiljanju otrok v te šole: „En sam narod, en sam rajh, en sam führer in ena sama skupna šola. Kdor pošilja otroka v versko šolo, mu škoduje in se pregrešili proti enotnosti naroda. Nočemo katoliških in protestantskih šol. Hočemo šole Adolfa Hitlerja!“ Učitelje so z grožnjami prisilili, da so učence spravljali v državne šole (Op. 264, str. 55). Pozneje so verske šole podržavili.

V podržavljenih zavodih so bili tisti gojenci, ki so kazali svojo vero, nemoteno zasmehovani. Ko so se v nekem podržavljenem zavodu nekateri gojenci vrnili od maše, katere so se udeležili z dovoljenjem, niso več dobili zajtrka. Pojedli so ga bili tovariši in jih nato še zasmehovali, češ da njim, ki so prejeli Kruh življenja, zajtrk pač ni potreben (Op. 264, str. 164).

Učni načrti, obvezni za vse šole, naj bi mladino vzgojili v docela brezverskem duhu. Leta 1939 je Rosenberg dejal: Izvajanje našega učnega načrta daje v vseh šolah tako protikomunistično kot protijudovske sadove, da je mladi rod že docela zavarovan pred goljufijo črnih (duhovnov) (Op. 264, str. 161).

Kako lepo so učili mladino, kažejo verzi, ki so jih marca leta 1938 otroci v št. Ilju povedali župniku Petriču: „In Rom sitzt der Papst auf seidenem Thron, da sitzen bei uns seine Pfaffen. Was hat einer deutschen Mutter Sohn mit Papst und mit Pfaffen zu schaffen?“ (V Rimu sedi papež na židanem prestolu, tu sedijo njegovi farji. Kaj ima sin nemške matere opraviti s papežem in s farji?“ (Op. 276, str. 230).

Mladino so silili na obvezno delo in ji ondi ubijali v glavo, da se mora iznebiti „slabotnega in protinemškega krščanstva katoliške Cerkve“ (Op. 264, str. 60).

137. Za mladino so ustanovili nacistično organizacijo Hitlerjugend (Hitlerjeva mladina), ki naj bi postala edina mladinska organizacija. Rosenberg je že leta 1939 to izpovedal: Vsako sedanje javljanje katoliške mladine je le odmev zadnjega delovanja raznih skupin, ki bodo kmalu posrkanе. Hitlerjeva mladina je kot goba, ki vse posrka, ne da bi se ji kdo mogel ustavljati (Op. 264, str. 161).

Vse sovražstvo nacistov do vere in Cerkve proseva iz navodil, sestavljenih za Hitlerjugend v Avstriji. Sam Osservatore Romano je ugotovil njihovo pristnost. Nekatera mesta se glasijo: „Krščanstvo je vera za sužnje in norce. Pomislimo le na navodila: „Zadnji bodo prvi in prvi bodo zadnji“ in „Blagor krotkim“.

Krščanstvu sta Nемеc in Zamorec enaka...

Pred krščanstvom je bila nemška kultura že docela razvita, a krščanstvo jo je pozneje uničilo. Ne obstaja nikaka krščanska kultura. Krščanstvo je Nemce pokvarilo s tem, da jih je navajalo k prešuštvu in kraji i. dr., na kar Nemci prej niso mislili. Krščanstvo je le krinka judovstva.

Deset zapovedi predstavlja najnižje nagone rase. Svetost je smešna. Svetniki so bili lenuli in niso nikoli nič naredili. Bilo je dovolj, da je kdo živel v blatu in umazaniji, da je postal svetnik.

Katoliška Cerkev se upira naporu nemškega naroda.

Danes ne gradimo novih cerkva in ljudje ne hodijo več v stare, kar dokazuje očiten propad Cerkve. Danes gradimo stadiione.

Novo večno mesto je Nürnberg, Rima je konec.“

Drugi stavki so še odvratnejši. Vsi pa kažejo ideološko smer vodilnih nacistov. S takimi trditvami so pitali Hitlerjevo mladino (Op. 264, str. 162 sl.).

Iz gornjih navodil ne prosejajo le hudobija in napuh nacističnih voditeljev, temveč tudi njihova umska omejenost. Če pomislimo, da so med koroškimi nacisti še danes ljudje, ki so bili sposobni take in podobne nacistične nauke sprejemati kot čisto zlató, boljše uvidimo, kako težko stališče imajo koroški Slovenci.

138. Le še nekaj besed o tem, kaj so počeli nacisti v Avstriji po priključitvi k Nemčiji. Podivjane trupe mladih avstrijskih nacistov so po Dunaju zasmehovale papeža, zaničevale duhovnike kot najhujše hudodelce in jih napadale celo tedaj, ko

so šli previdevat bolnike. Nekatere so tudi zaprli. V Salzburgu je škof „zaradi varnosti“ nekaj časa prebil v jetnišnici (Op. 264, str. 177).

Dne 7. oktobra 1938 je okrog 10.000 ljudi obkobil stolnico in škofijski dvorec. Dne 8. oktobra je množica razbila vsa okna na škofijskem dvorcu in kričala, naj pošljejo kardinala v Dachau. Starejšega duhovnika so pahnili skozi okno na ulico. Nad 46.000 avstrijskih katoličanov je že tedaj izstopilo iz katoliške Cerkve (Op. 264, str. 176).

Samostani so bili zaseženi, katoliške šole podržavljene, javno poniževane redovnice so ostale brez dohodkov. Ko je prednica nekega samostana prosila vplivnega nacista za pomoč, ker niso sestre imele denarja, da bi si kupile kruha, ji je porgljivo odgovoril: „Pojdite v lekarno in kupite strupa. Tako boste prejele plačilo in šle v nebesa“ (Op. 264, str. 179).

139. Vse to in še veliko hujšega je nacizem prizadel katoliški Cerkvi, kar vse je v dušah nemških katoličanov, zlasti mladine, brez dvoma napravilo veliko opustošenje. Predno bi kdo to škodo primerjal s škodo, ki jo je prizadel komunizem v Sloveniji, bi moral skušati odgovoriti na vprašanje, do katere mere je verska zmeda v Nemčiji in Zapadni Evropi nasledek nacističnega upora proti vsemu, kar je božjega.

Nadalje pri primerjavi škode, ki sta jo povzročila nacizem v Nemčiji in komunizem v Sloveniji, ne smemo prezreti dejstva, da se načrtno uničevanje katoliške Cerkve na Slovenskem ni pričelo leta 1945 s prihodom komunistov na oblast, temveč že leta 1941 po vdoru nacistov v Slovenijo, ko so čez noč bili izgnani skoraj vsi slovenski duhovniki z Gorenjske (200) in s Štajerske (300), (tako da je bilo redno dušno pastirstvo na veliko veselje komunistov onemogočeno), kar je ustrezalo izrecnemu Hitlerjevemu povelju, katero je fuhrer dal po zasedbi na Koroškem: Vor allem muss die klerikale Partei ausgerottet werden (Op. 266). Hkrati se je pričelo plenjenje cerkvene imovine in kvarjenje mladine. Tudi grozote državljanske vojske z njenim apokaliptičnim koncem so v veliki meri nasledki in posnemanje nacističnega divjanja.

Sploh je škoda, katero je komunizem v Sloveniji med vojsko in po njej povzročil katoliški Cerkvi, v veliki meri treba pripisovati nacizmu, ki je z vdorom na

slovensko ozemlje in s svojo divjostjo utrl pot na oblast komunistom, ki pa so po nacistih izgnanim duhovnikom vendarle omogočili vrnitev na župnije.

140. Ako nacizem katoliški Cerkvi na nemškem ozemlju res še daleč ni toliko škodoval kot komunizem v Sloveniji, bi pač moralo biti v Avstriji, recimo, veliko več duhovniških poklicev, kot jih je v Sloveniji, a v resnici ni tako. Bivši graški škof Schoiswohl je celo imel za primerno, da je svojim bogoslovcem večkrat stavil za zgled slovenske bogoslovce. Tudi cerkve bi morale biti v Avstriji bolj polne kot v Sloveniji. V resnici pa se sezonski delavci iz komunistične Slovenije ob nedeljah čudijo praznim cerkvam v Avstriji in okoliščinam, da so ob nedeljah morali delati na škofijskem posestvu (Op. 240).

Ne bilo bi pa župniku Mucherju težko dokazati, da je nacizem na nemškem ozemlju katoliški Cerkvi škodoval manj kot komunizem v Sloveniji, ako misli pri tem le na ponemčeno Koroško, ker je bilo ondi že pred njim versko življenje precej hladno. Gotovo pa tudi nemško govorečim Koroščem nacizem v verskem oziru ni bil v prid, saj vsi skupaj ne zmorejo dosti več bogoslovcev kot koroški Slovenci, ki so nacizem odklanjali in so se zato od njega okužili manj kot drugi Avstrijci.

141. Mogli bi govoriti še o tem, ali ne bi bil nacizem v primeru zmage nad komunizmom katoliški Cerkvi še nevarnejši kot komunizem, ki utegne izgubiti svojo protiversko ostrino v krajšem roku kot bi jo izrabil nacizem. Komunizem vsaj načelno priznava enakost in pravico do obstoja vsem narodom, med tem ko bi Nemci kot nadljudje nekatere druge, tudi katoliške narode, skušali iztrebiti. Hkrati vidimo, da narod, ki mu kaka ideologija, pa naj bo še tako nečloveška, pomaga, da druge narode gospodarsko izkorišča in jim vsiljuje svoj jezik, lažje prenaša to ideologijo kot od njega zatirani narodi, ki hkrati s tujim jarmom tudi ideologijo tlačitelja zavračajo. Ako je to mogoče reči n. pr. o Rusih, koliko bolj in dlje bi se Nemci oklepali nacizma in z njegovo pomočjo uničevali sosedne narode in vero! Vendar naj gornje rajši kratko povzamemo:

Nacizem je povsod, kjer je mogel, in ves čas, dokler je mogel, katoliški Cerkvi delal toliko škode, kolikor je mogel in smel zaradi razmer storiti. Da Hitler ni napravil Cerkvi več škode, je to treba pri-

pisovati mednarodnemu položaju Cerkve, nadalje oziru, ki ga je Hitler zaradi svojih političnih načrtov in vojskovanja moral imeti do ljudstva, in zlasti okoliščin, da je bil vojaško premagan. Katoličani Zapadne Nemčije in Avstrijci se morajo v veliki meri prav slovanskim vojakom zahvaliti, da so nacistom onemogočili izvedbo sataskih načrtov glede katoliške Cerkve, s tem, da so odbili vojsko kljukastih križarjev in tako hkrati pripomogli, da so se na Hitlerju samemu čudovito izpolnile besede judovskega preroka, ki se berejo o božiču pri polnočnici: „Vsak vojaški čevelj, ki s hrupom nastopa, in vsako okrvavljeno oblačilo se sežge in bo ognju jed.“

Po vsem tem je pač dosti tvegan poizkus zmanjševanja krivde in nevarnosti nacizma v preteklosti in sedanjosti s primerjavo škode, ki sta jo povzročila Cerkvi nacizem na nemškem ozemlju in komunizem v Sloveniji. Ker nacisti ne kažejo znamenj, da bi se v kateremkoli oziru spremenili, se o nevarnosti nacizma ne bo nikoli preveč pisalo. Zaradi trdoživosti in napadalnosti koroških nacistov je pa še posebej želeli, da bi se tudi na Koroškem naglo večalo število ljudi, ki bi se postavili po robu nacistični kliki, predno bi iztrebila nezaščiteno manjšino.

Izvajajo pritisk na oblastnike

142. Seveda se stari in novi nacisti niti z obvladanjem javnega mnenja ne zadovoljijo, temveč skušajo posredno ali neposredno vplivati na politične kroge in izvajajo očitni pritisk na vlado samo, da se niti dobromamerni politiki ne upajo ali ne morejo izpolniti člena 7 državne pogodbe. Ta pritisk na vlado je tako močan, da ga Nemci sami priznavajo.

Minister v Klausovi vladi, dr. Ludwig Weiss, ki je po materi slovenskega rodu, je pred leti zapisal, da so na Koroškem razmere pogosto močnejše od najboljših namenov nasproti manjšini (Op. 4).

Ko govori o potrebi zaščite narodnih manjšin v Avstriji, pravi dr. Görlich: „Uradna Avstrija ima tu nedvomno dobro voljo, a vedno spet jo ovirajo nemškonomadni šovinisti, oziroma njihova „obrambna združenja“, tako da niti svojih obveznosti iz državne pogodbe nasproti slovenskih sodržavljanom še nismo do cela izpolnili“ (Op. 93).

Dr. Inzko pa je zapisal o teh ljudeh, da izvajajo z nacistično usmerjeno stran-

ko neodvisnih (FPO) pritisk na vladne kroge (Op. 131).

„V trezno mislečih avstrijskih krogih kot tudi med mnogimi resničnimi prijatelji Avstrije v zapadnem svetu vlada zaskrbljenost zaradi nerešenega manjšinskega vprašanja na Koroškem in Gradiščanskem. Vztrajno in uspešno onemogočajo rešitev sile, ki jim je sleherna drobtinica koroškim Slovincem v prid veleizdajstvo nad našo državo“ ((Op. 122).

143. Njihovo budno oko v resnici ne prezre najmanjše prilike, da ne bi nastopili proti koristim koroških Slovencev. S pomočjo deželnega glavarja so zatrli obvezno dvojezično šolo, ni jim bila po volji ustanovitev slovenske gimnazije, na vseh snidenjih predstavnikov oblasti in manjšine so terjali ugotavljanje manjšine in s tem preprečevali izvedbo člena 7 državne pogodbe.

Ljudje, ki so oboževali Hitlerja, se ne pomišljajo zaletavati se v kanclerja dr. Klause. Kritizirali in smešili so ga zlasti zaradi govora v Celovcu dne 9. maja 1965.

Zaradi že omenjenega leksikona so pisali na vlado protestna pisma. Poslanec dr. Emil van Tongel je v parlamentarni interpelaciji, naslovljeni na prosvetnega ministra, leksikon imenoval „škandalozno pisarijo“, terjal, da se naklada uniči (Op. 238), in se tako izkazal zvestega naslednika Hitlerjevih tolp, ki so uničevale knjižnice, in vrednega druga kitajske rdeče garde, ki so njeno požiganje knjižnic celo komunisti drugih dežel obsojali.

Po priobčenju gori omenjenega osnutka programa NSKS je svobodnjaška stranka (FPO) terjala od deželnega glavarja in od predsednika koroškega deželnega zbora, naj se takoj skliče deželni zbor in zavzame stališče do programa (Op. 262), kakor da bi šlo za bogve kako nevarno konspiracijo koroških Slovencev.

144. Na Koroškem, kjer „vse politične stranke mislijo, da se morajo nanje ozirati“ (Hilckman), je delo nacistov lahko. Nasproti Dunaju pa si pomagajo tudi z grožnjami. Na letnem zborovanju koroškega Heimatdiensta, maja 1967, so v strahu, da utegnejo Slovenci končno vendarle spet nekaj dobiti, bili še posebno glasni. Grozili so, da so pripravljeni proti izzivanju 2% slovenske manjšine nastopiti z vso odločnostjo in z vsemi razpoložljivimi sredstvi, da preprečijo „nesramne“ in prehudе terjatve slovenske manjšine, kajti to

pomeni za večino samoobrambni boj, ki ga je odločena izvajati tudi sama proti volji Dunaja, ki jo je doslej tako in tako vedno pustil na cedilu: „Če bo komu kljub temu prišlo na misel,“ je bilo rečeno na zborovanju v Celovcu, „da se spet uvede nasilna dvojezična šola ali postavijo dvojezični napisi ali pričenjajo rabiti dvojezični poštni žigi, bodo ljudje Heimatdiensta imeli to za nepostavno početje in odločno preprečili...“ (Op. 243).

Ni torej nobenega dvoma, da so nacisti in njihovi somišljeniki tiste skrivne sile, ki preprečujejo izvedbo člena 7 državne pogodbe, in da nima nikakega smisla z Avstrijo sklepati kake pogodbe glede zaščite manjšin, ker imajo vsemogočni nacisti in njihovi zavezniki v drugih strankah izpolnitev take pogodbe za nepostavno početje in so pripravljeni proti izpolnitvi pogodbe nastopiti tudi s silo. Atentati na Južnem Tirolskem dokazujejo, da je treba nacistične grožnje jemati resno na znanje.

145. Glavno sredstvo za preprečitev izpolnitve člena 7 je bila nacistom slejkoprej zahteva po ugotavljanju manjšine. Ker poznajo koroške Slovence in vedo, kako zelo so že ustrahovani in narodno nezavedni, so prepričani, da bi se jih v sedanjih razmerah ob morebitnem ugotavljanju tako malo izdalo za Slovence, da v velikem delu dvojezičnega ozemlja ne bi bilo treba uresničiti člena 7 državne pogodbe. Le v krajih, kjer bi se določen odstotek ljudi (20%) priznal za Slovence, bi se po mnenju teh ljudi začasno smel uveljaviti člen 7 državne pogodbe. Ko bi s primernimi in preizkušenimi ukrepi pripravili ugodnejše pogoje za ponovno ugotavljanje, bi seveda terjali novo glasovanje, da manjšina ne bi delala sile večini in jo raznarodovala. V ta namen hočejo čimprej izsiliti zakon o ugotavljanju manjšine. Pri tem se sklicujejo na zadevni soglasni sklep koroškega deželnega zbora ter obljubo tedanjega kanclerja Raaba, dano oktobra 1960, po katerih naj bi po koroškem deželnem zboru soglasno priporočeni zakon o ugotavljanju manjšine bil čimprej predložen državnemu zboru. Spomladi leta 1967 se je državni poslanec dr. Scrinzi, predstavnik koroške svobodnjaške stranke (FPO), sklicujoč se na te sklepe v parlamentu, spet zavzel za tak zakon (Op. 241). Ker se voditelji manjšine upirajo, se vprašanje izpolnitve člena 7 odlaša iz leta v leto. Tako nacisti dosega-

da člen 7 po 15 letih obstoja še ni izpolnjen.

Po vsem tem vidimo, kako nespametno je trditi, da je nacizem zadeva preteklosti. Koroški Slovenci ne le trpijo nasledkov nacističnega preganjanja v preteklosti, temveč jih nacisti tudi vseh 25 let po vojski strahujejo in na vse načine pospešujejo njihovo raznarodovanje.

Sokrivda civilne oblasti

Čeravno pravi dr. Görlich, da ima uradna Avstrija nedvomno dobro voljo, vendar tudi javne oblasti ni mogoče oprostiti vsake krivde, da je nacizem v Avstriji tako predrzen in napadalen. Njena dolžnost je, da ta „obrambna združenja“ zatré, kakor ji narekuje ta točka 5 člena 7 državne pogodbe in ugled države, in deželo očisti vpliva nacistov, ne pa da si redi gade na prsih. Navajamo nekatere primere popustljivosti oblasti nasproti nacistom, da bomo bolje razumeli njeno sokrivdo za težki položaj koroških Slovencev.

Čerprav vladajoči krogi vedo, koliko je nacistom za ohranitev Avstrije, se je vladajoča Ljudska stranka na Zgornjem Avstrijskem povezala s Svobodnjaško stranko. Da je dobila deželnega glavarja, je privolila v to, da je član Svobodnjaške stranke postal poslevodeči predsednik deželnega šolskega sveta (Op. 253). Tako se je Ljudska stranka v tej deželi povezala z najhujšim notranjim sovražnikom Avstrije in si vezala roke za druge dežele in za prihodnost. Storila je to vsekakor z dovoljenjem zvezne vlade, ki je bila v rokah Ljudske stranke.

Na Koroškem je na listi Svobodnjaške stranke mogel kandidirati človek, ki je po neuspelem puču pobegnil v Jugoslavijo in iskal zavetje pri dekanu Hornböcku. Pozneje je isti hudobnež kot mogočen gestapovec z naperjeno pištolo v roki gnal istega dekana iz župnišča na avtomobil in v Dachau, kjer je dekan kot eden prvih slovenskih duhovnikov umrl zaradi mučenja v taborišču. Avstrijsko oblast je težko oprostiti krivde, ako tak državi nezvest strahopeten, nehvaležen in krut človek more kandidirati na zborniških volitvah (Op. 264).

147. Priznamo, da bi bilo težko nacistom resno stopiti na prste, ker so tako mogočni in vplivni. Kljub temu soglašamo z gori omenjenim Wiesenthalom, ki je avstrijske oblasti kritiziral in jih obtožil

brezbržnosti. Poudaril je, da v Avstriji pripravljajo sodne obravnave proti vojnim hudodelcem zelo površno ter opuščajo ali zanemarjajo skrajno hude obtožbe. Med vojsko so številni avstrijski državljani zakrivali smrt približno treh milijonov Židov. Sodelovali so pri ustanavljanju in delovanju uničevalnih taborišč in pri nadziranju judovskih getov. Številne od teh oseb so sedaj na prostosti, čeprav so oblastem njihova imena in hudodelstva znana (Op. 259).

Bivši esesovski častnik in vojni hudodelec, Avstrijec Erich Rajakovitsch, ki je po Wiesenthalovi trditvi pripravil pokol 100.000 holandskih Judov, je iz Pirana, kjer ga je policija prepoznala (a ne aretirala, čeprav jo je Wiesenthal na hudodelca osebno opozoril), pobegnil na varno v Avstrijo, kjer si je celo drznil sklicati tiskovno konferenco, kajti v Avstriji se čuti varnega, čeprav ga išče holandska vlada (Op. 268).

Nič več ne doseže Italija. Wiesenthal je navedel primer šolskega ravnatelja, ki je leta 1966 še vedno bil v službi na Koroškem, čeprav ga je neko italijansko sodišče obsodilo na dosmrtno ječo in so o tem bile avstrijske oblasti že večkrat obveščene. (Op. 259).

Za primer, kako milo sodijo avstrijska sodišča južnotirolske teroriste, navajamo porotno sodišče v Linzu, ki je oprostilo vseh petnajst obtožencev, češ da so ravnali v „obrambo višjih koristi“ (Op. 269).

Podtajnik italijanskega ministrstva, Lupis, je avstrijskemu veleposlaniku glede atentatov na Južnem Tirolskem poodčital, da gre za posledke pomanjkljivih ukrepov avstrijske oblasti... Kljub opominom italijanske vlade Avstrija ni sprejela ustreznih ukrepov (Op. 268).

Tudi italijanski listi se hudujejo na avstrijske oblasti, ker dopuščajo, da se sodišča norčujejo iz zakonov in nacistične teroriste na Južnem Tirolskem odvezujejo od krivde ali jim prisodijo le majhno kazen. Na italijanske zahteve, da kaznujejo teroriste, se oblast sklicuje na zakone, češ da so več kot zadostni. Vendar zakoni sami nič ne pomagajo, ako odvetniki hudodelce spremenijo v junake in oblast to tolerira. Čeprav so avstrijske oblasti obljubile, da dunajski proces proti teroristom ne bo tako mil, kot sta bili razpravi v Gradcu in Linzu in da bo „Dunaj dal zgled nepristranske pravice“, sta bila oba terorista zelo milo sojena (8 in

4 mesece), potem ko je javni tožilec opomnil porotnike, da morajo popraviti vse napake storjene z oprostilnimi razsodbami v Linzu in Gradcu, in jih opozoril, da gre za človeka, ki sta prelila veliko krvi in utegneta jutri spet pobijati (Op. 270).

Ako avstrijske oblasti ne upoštevajo pritožb in kritik niti Italije in Nizozemske, niti vsemogočnih Judov glede največjih avstrijskih nacističnih hudodelcev, ni čudno, ako koroški nacisti po mili volji čepijo Slovincem na vratu in čakajo primernega trenutka, da jim ga zavijejo. Upravičeno je zapisal dr. Inzko: „Dežela in država ne trpita le delovanja Heimtdienst, temveč se po njem tudi ravnata“ (Op. 271). Ravnata se po njem pri šolskih štrajkih, pri ljudskih štetjih, pri prepovedi slovenskih zborovanj in romanj, skratka, pri zapostavljanju Slovencev in zaviranju izpolnitve člena 7 državne pogodbe.

148. Da gornje trditve glede milih sodb vojnih hudodelcev niso pretirane, priznavajo poštenu Avstriji sami. „Avstrijski manifest“, ki ga je 12 avstrijskih organizacij razglasilo pri avstrijski proslavi na Dunaju dne 31. oktobra 1963, pravi med drugim: „Dogodke pri nekaterih obravnava vojnih hudodelcev občuti vsak Avstrijec kot sramoto“ (Op. 113).

Ni torej prehuda Wiesenthalova trditev, ki glede nepovoljnega odmeva ravnanja avstrijskih oblasti izven Avstrije pravi: „Če bo to vprašanje ostalo nerešeno, bo Avstrija kriva pred zgodovino in bo za vedno škodovala svojemu ugledu“ (Op. 259).

Sokrivda avstrijske javnosti

149. Spet pa ni vse krivde za nacistično predrznost metati na oblast. Da so nacisti tako nasilni, ima veliko krivdo avstrijska javnost. Izvršna oblast pri najboljši volji ne more iti docela mimo in prek zakonodajne oblasti, poslanci pa so v veliki meri odvisni od javnega mnenja. Velik del javnosti, katero nacisti terorizirajo ter v njej ustvarjajo javno mnenje in sebi naklonjeno miselnost, nima poguma in moči, da bi naciste obsodila in se jim postavila po robu. Drugi del javnosti pa z nacisti soglašajo, jih zagovarja in opravičuje, češ da je treba pozabiti preteklost in da so atentati le posledek nenehnega ignoriranja narodnih pravic nemško govoreče manjšine (Op. 272). Pravil-

no je kardinal dr. König ob narodnem prazniku leta 1966 v govoru po televiziji krivdo za mile obsodbe nacističnih hudo delcev pripisoval avstrijski javnosti, ko je dejal: „Če so nekateri razsodbe v zadnjem času škodovala ugledu Avstrije v svetu, ni krivda sodnikov. Oni so nosilci in tudi žrtve tiste nevarne avstrijske mentalitete, ki se noče priznati krivo za svojo preteklost in misli, da se lahko izogne vsaki lastni krivdi, sklicujoč se na krivdo drugih“ (Op. 273).

150. Po tej čudni mentaliteti avstrijskih Nemcev so avstrijski nacisti v podobnem privilegiranem položaju kot indijske svete krave. Čeprav mnogi Avstrijci v njihovo svetost ne verujejo, niti jih dosti ne cenijo, se jih vendarle niti vlada, niti stranke, niti časniki ne upajo dotakniti, da se ne bi zamerili javnemu mne-

nju in nacistom samim. Tako morejo tudi koroški nacisti po mili volji početi, kar se jim zljubi, in koroške Slovence nenehno zbadati z rogovi.

Koroški nacisti ne delajo atentatov z dinamitom, kakor jih delajo njihovi pajdaši na Južnem Tirolskem. Pač pa jih izvršujejo nenehno na dušo slehernega koroškega Slovenca. Ti atentati sicer ne vzbujajo svetovne pozornosti, a zato niso nič manj nevarni in njihovi krivci in sokrivci nič manj obsodbe vredni. Zato pa bi tudi ravnanje nacistov s koroškimi Slovenci vsak Avstrijec moral občutiti kot sramoto, trajno zmanjšanje ugleda države in krivdo pred zgodovino. Ker se zaradi čudne avstrijske mentalitete mnogi Avstrijci do te višine še ne morejo povzpeti, je toliko jasneje, da koroški Slovenci nujno potrebujejo ustreznega varstva in uspešne zaščite.

O P O M B E

Opombe do 220 in pomen kratic glej v prejšnjih letnikih Zbornika. Stran je včasih naznačena kar v tekstu za številko opombe.

221: V. Vauhnik, Nevidna fronta, 1965, str. 237.

222: DŽ 1939, 5, str. 97.

223: Lojze Ude, Avstrija, pangermanizem in Koroška. Koroški Zbornik, Ljubljana, 1946, str. 605—653.

224: Dr. Gregorij Rožman, Koroški plebiscit, Čas, Ljubljana 1921, zv. 1-2, str. 113 do 126. Prim. Dr. Jakob Kolarič, Škof Rožman, Celovec 1967, str. 333—336.

225: Bogo Grafenauer, Germanizacija treh Avstrij, Koroški Zbornik, str. 249—276.

226: France Škerl, Koroška v boju za svobodo, Koroški Zbornik, str. 493—603.

227: NT 1968, 10, str. 5 in NT 1968, 11, str. 6.

228: Svob. Slov. 1968, 3, str. 2: Ob obletnici obglavljenja selskih žrtev.

229: Dr. Miha Krek, Iz življenja in dela dr. A. Korošca, ZSS 1961, str. 75 sl. (Seidler) in dr. Tine Debeljak, Pot do prve slovenske vlade, Svob. Slov. 1968, 19, str. 4 (Czernin).

230: Koroški Zbornik, str. 397.

231: Franc Resman, Iz dnevnika slovenskega izseljenca, NT 1967, 26. — 1968, 6.

232: Dr. J. Tischler, Ob spominski proslavi koroških Slovencev, NT 1967, 16.

233: NT 196, 6.

234: NT 14, 11. 1947, prim. NT 1967, 16.

235: Slovenska Država 1967, 5, str. 3. — Glej 7° del, 85.

236: NTK 1966, 38.

237: NT 1967, 9, str. 3.

238: NTK 1966, 33.

239: NT 1969, 35, str. 5.

240: Družina 1968, 23.

241: NT 1967, 10.

242: NTK 1966, 35.

243: KG 1967, 23.

244: NT 1967, 22, str. 4.

245: KG 1967, 20, str. 2 in NT 1967, 20.

246: KG 1967, 19.

247: NT 1967, 23.

248: NTK 1966, 39, str. 6 in NL 1966, 8, str. 6 (Dobesedno: Buge waz primi, gralva Venus). Bernard Šponhajm (1202—1256) je bil koroški vojvoda in „gospod na Kranjskem.“ Njegova dvojezičnost dokazuje, da so Šponhajmi težili za ureditvijo načela, katero je zapisal štajerski kronist Ottokar Geul v začetku 14. stol.: „Der windische herre windischer rede sol es pflegen“ (Gospod Slovencev naj goji govorigo Slovencev). NT 1967, 2, str. 6. Šponhajmovci so na Koroškem, ki je leta 976 postala samostojna vojvodina, vladali od leta 1122—1365. Vojvodska oblast je postala dedna že leta 1077 in je bila sprva 45 let v družini Eppenstein. Leta 1365 je ta oblast prešla na Habsburžane. Zadnji Habsburžan, ki se je dal v celotni starodavni obliki ustoličiti na knežjem kamnu pri Krnskem gradu 18. 3. 1414, je bil Ernest Železn.

Tedanjšega ustoličevalca Čatra in njegove naslednike je oprostil davkov in jih napravil za svobodnjake. Ta knez je umrl leta 1424 in je pokopan v samostanu Rain na Štajerskem (Op. 267, str. 184). Za njim so ustoličenje nadomeščali s poklonitvijo deželnih stanov in fevdno prisego ob vojvodskem prestolu blizu Gosposvetske cerkve, vendar se je cesar Maksimilijan (umrl 1519) še nameraval ustoličiti po stari navadi. Še leta 1597 je poznejši nemški cesar Ferdinand II. zasedel knežji kamen in dajal odgovore v slovenskem jeziku. Leta 1651 je vojvodski kmet zadnjič ustoličeval, čeprav le vojvodovega zastopnika. Po tem letu se je poklonitev vršila le še v celovškem deželnem dvorcu, toda tudi tu je bila fevdna prisega za

slovenske fevdnike do prve polovice 18. stoletja v slovenskem jeziku. Poslednjič se je deželno plemstvo poklonilo zadnjemu Habsburžanu, cesarju Karlu leta 1728, ki je še prosil stanovne, naj ga oprostijo poklonitve na Gosposvetskem polju. Po slovesni poklonitvi v Celovcu je pri slavnostni pojedini sedel tudi svobodnjak Čater s sinovoma in desetimi sorodniki. Cesar mu je potrdil stare svoboščine. Isto je storila leta 1744 cesarica Marija Terezija, zadnja Habsburžanka. Rodovina habsburško-lotarinska (1780—1918) se za ustoličenje ni menila, ker ni doumela in cenila veličine njegovega demokratičnega duha. Pač pa je ta duh, kot je dokazal dr. Jože Felicijan, vplival na oblikovanje ustave Severne Amerike in po njej prešel v vse moderne ustave, torej tudi v avstrijsko, čeprav si Avstrijci glede narodnih manjšin še do danes niso v celoti osvojili njegovega duha. Kamen, ki so Habsburžani zavrgli, je postal temeljni kamen moderne demokracije. Padel je tudi na Habsburžane in strl nje in njihovo monarhijo. Ako bi bili ostali zvesti ustoličenju in njegovemu duhu, bi mogli še danes biti vladarji srednjeevropskih narodov. Posestvo vojvodskega kmeta je bilo prodano leta 1800. Zadnji član iz rodu ustoličevalcev, Gregor Čater, je umrl leta 1823 v Celovcu. Spomin na nekdanjo zgodovinsko vlogo te svobodnjaške slovenske rodovine je bil tako močan, da so se pogreba udeležili velike množice ljudstva. Leta 1973 bo torej poteklo 150 let od smrti zadnjega člana rodovine ustoličevalcev koroških knezov in vojvod. Valvazor, ki je tudi popisal ustoličenje, naglaša, da stoji vojvodski stol na slovenskih tleh. Vojvodski stol stoji še danes na svojem mestu, knežji kamen pa je spravljen v Celovcu (NT 1969, 33, 1 in Fran Erjavec, Koroški Slovenci, 3. zv., str. 317—320. Glede pisma Otiusa Popu glej isti vir, str. 284 sl.) V sredi prejšnjega stoletja je bila gosposvska župnija čisto slovenska, razen priseljenih uradnikov, gostilničarjev in trgovcev ter 14 družin v sosednjih vaseh (Kor. Zbornik str. 120 in 128, Eispieler v pismu Petru Kozlerju). Po zasebnem štetju je imela Gospa Sveta leta 1910 še 526 ali 25% Slovencev (Kor. Zbornik str. 178). Leta 1920 je bil pod stolpno uro božjepotne cerkve odstranjen slovenski napis: „Ena bo tebi zad-

nja bila.“ Za sedanost nam ve povedati župnik Mucher, da je Gospa Sveta čisto nemška (rein deutsch). Tako le še nemško ime kraja (Maria Saal — Marija v sal — v selu) priča, da je bil kraj slovenski.

249: Rupertusblatt, Salzburg, 1967, 27, str. 12. Jubiläum in Kärnten. Kot v odgovor, po kaj hodijo Kranjci na Koroško, piše list, da je škof Modest leta 767 zgradil cerkev sredi dežele blizu starega mesta Virunum, pozneje Gospo Sveto. „Od tedaj je ta kraj glavni romarski kraj Slovencev s Koroške in Kranjske“ (Salzburg und Gurk, 23. 7. 1968, str. 2).

250: NT 1967, 21, in KG 1967, 39.

251: NT 1967, 34, str. 2. Ker bi mogel list navajati tudi ime Einspielerja, naj omenimo, da velja za ta priimek podobno kot za priimek Tischler. Stara oblika je bila Haant-spieler, slovensko rokohitr, človek, ki s spretnimi rokami vara in zabava ljudi. (V. D. 1962, 3.)

252: NT 1967, 31.

253: NT 1967, 46.

254: NT 1967, 17.

255: NTK 1964, 30.

256: NT 1967, 19, str. 4.

257: NTK 1966, 31, str. 1.

258: Družina in Dom 1967, 9.

259: NTK 1966, 45, str. 2.

260: NT 1967, 49.

261: NT 1967, 15, str. 8.

262: NT 1968, 20, str. 4.

263: NT 1968, 5.

264: Miguel Power, La persecución NAZI contra el cristianismo. Buenos Aires 1941, 220 strani.

265: NT 1967, 24, str. 4.

266: Predvsem mora biti klerikalna strauka iztrebljena. OU 1963, 5-6, str. 157—169 v članku: Zvestoba slovenskega naroda do Cerkve in Sv. Stolice.

267: Naši rajni duhovniki, Celovec 1963, 49 strani.

268: NT 1967, 41.

269: NT 1967, 24, str. 2.

270: Domenica del Corriere 1968, 13, str.

8, La facile giustizia austriaca, in 15, str. 6, Condannati due terroristi.

271: NT 1967, 24, str. 1.

272: NT 1967, 28

273: NTK 1966, 44, str. 2.

Dr. Milan Komar — Listi iz dnevnika
Jože Košiček — Dr. Korošec v dunajskem parlamentu
M. I — Koroški plebiscit: Pred petdesetimi leti
Andrej Tišler — Nekaj spominov na Koroško ob 50-letnici plebiscita
Jože Lekan: — Maribor ob izbruhu vojne leta 1941
Rafael Rabič: Rab — taborišče smrti
Jože Košiček — Dokumenti iz arhiva dr. Kreka
Dr. Frido Pogačnik — Dr. Ludvik Puš — Dve pričevanji
Dr. Vinko Brumen — Kdo bo di sodnik?
Anica Kraljeva — Skromen spomin velikemu knezu
Dr. Tine Debeljak — Donesek k stoletnici naravoslovca Ivana Regna
Pavel Fajdiga — Tone Mizerit — Komunistična prevratnost v latinski Ameriki
Dr. Ljubo Sirc — Ali je vse mirno na vzhodni ekonomski fronti
Jože Košiček — Pavel Fajdiga — Miloš Stare — Spomini na Jožka Krošlja

RAZPRAVE DOKUMENTI PRIČEVANJA

listi iz dnevnika

FAUST IN MEFISTO. — Leta 1930 je bila podeljena Siegmundu Freudu Goethejeva nagrada, takratno najvišje nemško literarno priznanje. Tajnik Odbora za Goethejevo nagrado je ob tej priložnosti pisal očetu psihoanalize in v pismu omenil, da je „mefistofelično teženje v brezizhodno razočaranost le neločljiva druga stran faustovskega oboževanja človekove ustvarjalne sile“. Freud omenja navedeno misel v odgovoru, s katerim je sprejel nagrado, in pristavlja, da še nihče ni do tedaj razbral z večjo jasnostjo njegovih „najglobljih osebnih nagibov“.

Omenjena diagnoza je globoka, nadvse globoka. Vredna resnega premišljevanja in neprestanega povračanja. Človekovo ustvarjanje je soustvarjanje, to se pravi, sodelovanje. Ko človek ustvarja, se opira na že ustvarjeno dejanstvo. Zato mora najprej gledati, motriti. Tu temelji pravilo, da je motrenje pred delovanjem. Misel najprej odkriva, potem šele ustvarja. Kjer tega ni, ne more biti stika z že bivajočim dejanstvom, ustvarjanje postane, kakor da bi bilo „ex nihilo“, pa to ne morja v smislu, da je iz nič nastalo nekaj, kajti kaj takega je zmožen le Bog, temveč v smislu, da je ustvarjeno narejeno zgolj iz nič, da je nič, da zato nima trdnosti, nima smisla, ne nudi opore, da skratka ni. Odtod neizogibna razočaranost in tesnoba, ki je čustvo praznote in obdaja jočega nič.

Mefistofelično razočaranje se drži kot senca vseh faustovih podvigov človeštva. Kjer je napihnjenost največja, je grenkoba razočaranja najbolj trpka. Brez motrenja, brez odkritja in sprejetja, brez sodelovanja ni bivanjske polnosti. Priča je Freud. V tej zadevi še celo pomembna priča.

ERIK H. ERIKSON. — „V naši dobi neomejenega tehnološkega razmaha bistvo vprašanja tiči v tem, kako določiti, kaj naj človek izbere, da ne bo rabil, da ne bo iznašel, da ne bo izkori-

ščal, da ne bo s tem izgubil svoje identitete.“ (E. H. Erikson, *Insight and Responsibility*, Northon and Comp. New York, IV). Toliko knjig je na trgu, v knjižnicah, navedenih v bibliografskih priročnikih, da se je treba odločiti, česa ne bomo brali, za kaj se ne bomo zanimali, katera vprašanja bomo prezrli in pred kakšnimi literarnimi sirenamami si bomo mašili ušesa. Toliko potrošnih predmetov nam ponuja reklama, toliko zapeljivih stvari nam vsiljuje trgovina, ki s svojimi lovkami posega v hišo, v dom, v same možgane, v podzavest, da se bomo morali odločiti, za kaj bomo postali neobčutljivi, čemu bomo zaprli vrata, komu bomo krepko rekli v obraz: „Ne!“, da ne bomo v vrtincu potrošniškega obilja izgubili pred očmi, kaj smo in v čem obstoji naša bit, da se ne bomo v splošni razpršenosti razpršili še mi sami in se izničili gmotni blaginji na čast. Tako v prenasičenosti blaginjske civilizacije prihaja na prvo mesto med krepostmi, kot bivanjsko neogibno potrebna, krepost duhovnega uboštva.

NA OBODU. — Ne bi bilo točno jih imenovati hlapce, sužnje, podložne duše ali kaj podobnega. Ti ljudje verjetno niso hlapci niti sužnji niti podložniki. Ti ljudje ne prenesejo središča. Nočejo biti v središču. Zato silijo na obod, na periferijo. V središču je treba izbirati, tam padajo odločitve. Obzorje je nedvomno tam večje, pa tudi končnost je večja. Kadar človek zavzema neko stališče, se že omeji. V središču se je tudi težko izogniti odgovornosti. Za vsako odločitvijo nas čaka odgovornost. Odgovornost pa pomeni težo, breme, oviro. Na obodu se zdi, kot da je več svobode, več nevezanosti, več nedoločenosti in zato manj omejitev in manj končnosti. Povsod pa, kjer padajo odločitve, se že vzpostavlja neko središče, odtam že prihajajo pobude, tam se že nekaj ustvarja. Zato, če hočemo živeti res na obodu in ga ne spreminjati v središče, se je treba izogibati odločitev, ne zavzemati

stališč, gledati, opazovati in se ne vezati. Tako se izoblikuje obodna miselnost. Nezaupna do središča. Do vsakega središča. Še do tistega, ki ga človek nosi v samem sebi, ker je oseba. Obodnost razoseblja, In tisti, ki jim gre za razosebljanje, radi širijo obodno miselnost. Nekateri, se zdi, delajo to zavestno, načrtno. Drugi pa, se zdi, delajo to, ker ne prenesejo okrog sebe drugih središč, čeprav malih, ker se hočejo obdajati z voljno gmoto, ki ne nudi odpora.

Ne bi bilo točno jih imenovati hlapce, sužnje, podložne duše ali kaj podobnega. Ti ljudje verjetno niso hlapci, sužnji ali podložniki. Ti ljudje ne prenesejo središča, iščejo neko svojo svobodo, obodno svobodo in nevezanost, ki jih zelo približuje hlapčevstvu.

REBELION DE LAS MASAS.

— Zadnje čase pogosto segam po Ortegovi knjigi „Rebelión de las masas“ in jo toplo priporočam prijateljem in znancem. Ne morda zato, da bi izgubljali čas z obsojanjem slabega okusa množičnega človeka ali z neplodnim zgražanjem nad neštevili vilnimi pojavi potrošniške lažne kulture, temveč da bi izpraševali vest samim sebi. Ortegov besedilo namreč odlično služi kot izpraševalni obrazec. Masifikacija ne prodira samo med družbeno nižje stoječe sloje ali med kulturno nepripravljene in umsko ter srčno neizoblikovane imejitelje srednješolskih in višješolskih diplom, nasprotno, masifikacija danes ogroža vsakogar. Vprašanje masifikacije je etično, človeško, osebno vprašanje, ki šele v naslednji stopnji dobi družbeni in kulturni značaj. Vsi lahko doprinašamo k splošni masifikaciji, ki je splošno razosebljanje in razčlovečanje, pa čeprav govorimo in nastopamo proti njej. Na primer, če popuščamo v naši notranjosti psihologiji „samozadovoljnega gospodiča“, ki je lik z veljavo „supra tempus et supra locum“ in za katerega je značilno:

„1. — prirojeno in zakoreninjeno prepričanje, da je življenje lahko, dano navrh, brez tragičnih omejitev; in zato se vsak povprečen posameznik lahko čuti gospodarca in zmagovavca, kar ga

2. — nagiba, da se uveljavlja tak, kot je, da ima za dobro in dognano svoje moralno in intelektualno premoženje. To zadovoljstvo s samim seboj ga zapira pred vsako zunanjo zahtevo. Zato noče poslu-

šati, zato noče pretehtavati svojih mnenj in zato ne računa z drugimi. Ker se čuti močnega in sigurnega, ga neprestano muči skušnjava, da bi razkazoval svojo premoč. Zato ravna, kakor da bi samo on in njegovi privrženci bivali na svetu. In zato

3. — se vtika v vse, uveljavljajoč svoje vulgarno mnenje, brez ozirov, pomislekov, ovinkov in zadržanosti, po načinu „direktne akcije.“ (Ortega, op. cit. XI cap. La época del „señorito satisfecho.“)

Da zapademo tej psihologiji je dovolj, da smo napuhnjani. Ali pa, da smo duhovno lagodni. Ali pa, da so nas okoliščine na rokah nosile. Ali pa, da smo dobro hranjeni in imamo trdne živce. To se pa zgodi lahko kjerkoli: na deželi ali v važnem središču, na univerzi ali med neizobraženci, v duhovskem semenišču ali med kandidati za pridobitne kariere, na vodstvu ali med podrejenimi, med naprednjaki ali med konservativci, med nemirnimi stremuhi ali med neiztirljivimi uravnovešenci.

BREZ OČETOV. — Rasel je med nemočnimi ljudmi in jih je s svojim talentom lahko obvladal. Zdi se, kot da bi bila njegova pot poslana s samimi zmagami. Lahkimi zmagami, ki ne zahtevajo dolgih trudapolnih borb in ki ne poznajo zamudnega čakanja, omahovanja med dvomi, malodušnosti in obupavanja. En sam dolgoleten, zaradi cenenosti dolgočasen „veni, vidi, vici.“ Dolgočasen za druge, pa tudi za njega samega. Ko je po končani univerzi začel znanstveno kariero, se zdi, da tudi ni našel kakega močnega človeka, ki bi ga ne vzel tako čisto zares, ki bi ga malo pritisnil k tlom in mu dal tako možnost, da v stiski in trpljenju nekoliko bolj dozori. Ali pa ga je morda našel, pa je bil že tako navajen pritrjevanja in občudovanja, da potrebe po zorenju ob zrelih možkih sploh ni čutil več. Sedaj verjetno zani ni več pomoči. Vsej njegovi umski proizvodnji nekaj manjka. Manjka soli. Vrstice njegovih spisov izdihavajo plehkost, lahкотnost, netežnost in netehtnost. Spisi se kopičijo, a on v njih ne raste. Ni soočanja z nikomer. Ni poglobljanja ne v lastno, ne v tuje. Delo ne grize v stvarnost, ampak pleše, vedno bolj zapleteno pleše po površini. Ker nikjer ni zasidran, ne more nikogar usmerjati. To pa je velika prednost za ljudi, ki nočejo smeri, ali bolje rečeno, ki iščejo brezsmernost, ker se nočejo ničemur udinjati, z nikomer soočiti ter jih zato ne zanima poglobljanje ne v svoje, ne

v tuje. Med takimi ljudmi ima on nedvo-
men uspeh. Znanstveno-družaben uspeh, ki
bi se ga izplačalo podrobno analizirati.
Določene oblike družabnega življenja so ta-
ko daleč od resničnega umskega prenikanja
v stvarnost, da se v njih lahko uveljavi
samo, kdor stopica po obodu in ne gre v
središče problemov. Uspeh v taki družbi je
že ocena, je že sodba.

KRST IN KATEKIZEM. — Ta-
kole pravi Jean Paul Sartre: „Dejansko,
karkoli storimo, že naprej določamo: v očeh
kristjanov so ateisti samotarji, ki jih ozna-
čuje čisto zanikanje; v resnici pa so ateis-
ti spet skupina (z drugimi pravili, z bolj
rahljimi vezmi ipd.) in otrok mora iti
bodisi na ateistični bodisi na krščanski
krst. Resnica, trda za liberalce — kajti:
vsaka resnica je trda za občutljive liberal-
ne duše — tiči v tem, da se moramo odlo-
čiti za otroka, ne da bi ga mogli vprašati
za mnenje, glede smisla vere (to se pravi,
svečevne zgodovine, človeštva) in da bo
on, kakor koli smo ga že usmerili, nosil
vse življenje teže te naše odločitve.
Res pa je tudi, da ga bo ta odločitev opre-
delila samo toliko, kolikor jo bo on sam
notranje svobodno privzel, da mu ne bo
mrtva meja, ki mu jo je določil oče, ampak
prosto prisvojena samoomejitev.“ (Critique
de la Raison dialectique, str. 491-492.)

Na to Sartrovo misel se spominjam, ko
opazujem med nekaterimi študenti in profes-
sorji strogo, že obsesivno izogibanje vsakega
„krsta“, vsakega „katekizma“, da se
ne bo oskrunila s tem svoboda osebne sode-
be in izbire. Izkušnja uči, da ni bolj zane-
sljive metode za izničenje vsake osebne
izbire in samostojne sodbe kot tak nevtrali-
zem. Tudi univerzitetni študiji, tudi po-
univerzitetna študijska izpopolnjevanja
po-rebujejo neprestanih „krstov“ in „ka-
tekizmov“. Kogar določen „krst“ ali dolo-
čen „katekizem“ ne prepriča, se bo v boju
in trenju z njim lahko usmeril drugam in
tukaj spet izkušnja uči, da ravno od tam
prihajajo najplodnejše kritike in najzani-
mivejši koraki naprej.

ŠOLS KOST. — Lepo, čisto, izde-
lano besedilo. Jasna, urejena poglavja.
Skladno prehajanje od teme do teme
Nikjer nič preveč, nikjer nič premalo.
Nepretežko, neprelahko branje. Zanimanje
ne popusti prav do konca knjige. In ven-
dar! Nekaj nas ne prepriča. Nekaj nam
ne tekne. Kot če bi človek jedel umeten

kruh ali sintetično meso. Kaj je to? Šol-
skost.

Knjiga je šolsko delo. Ni učbenik, a
je, kot da bi bil učbenik. Je pisana na
univerzitetni ravni, a vendar je v njej ne-
kaj neakademskega.

Poiščem druga dela istega pisca: šol-
skost. Prelistam nekaj njegovih prispev-
kov po revijah: isto. Šolskost je vrag. Je
neka oblika nerealnosti. Neka oblika do-
stojne frivolnosti, urejene neresnosti, na
zunaj zavzete notranje nezadanosti.

KREPOST ZVESTOBE. —
„Kadar se Hamlet, čustvena žrtev nezve-
stobe svojih staršev, vprašuje: 'Biti ali ne
biti?' dokazuje z dejstvi in besedami, da
zanj 'biti' pomeni 'biti zvest' (samemu
sebi, ljubezni, kroni) in da je vse ostalo
smrt.“ (Erik H. Erikson, op. cit. - IV)
„Zvestoba je vogelni kamen naše istosti“
(ibidem). Brez zvestobe ni rasti, ni dozo-
revanja. Zato je zvestoba po mnenju psi-
hiatra Eriksona prepotrebna krepost mla-
dostne dobe. Brez nje se mladost nesklad-
no razvija. Z mladostno upornostjo je ne-
ločljivo pomešana močna potreba po
zvestobi. Včasih ne bi bilo pravilno govo-
riti o pomešanosti, ker upornost sama
izvira iz nezadoščene potrebe po zvestobi,
po istosti, po bivanjski konsistenci. Sta-
rejši rodovi morajo mladim posredovati
vsebino njihove zvestobe in jih potrjevati
v njej. To pa ne gre brez skrajne po-
štenosti s strani starejših.

FELICE BALBO. — „Nad sodob-
nim svetom vlada Heglov nauk o človeku,
ki je prodril do množic v Marxovi poljudni
obliki. Rekl bi lahko, da se v tem uve-
ljavlja človeška dejavna sila, ne pa člo-
človeška bit ali človeško dejanje (actus
humanus).“ (F. Balbo, Opere, str. 882-883.)
Človeške dejavne sile ni brez človeške biti,
a s tem še ni rečeno, da vsak razmah člo-
veške dejavne sile utrjuje človeško bit, še
manj pa, da pospešuje človeško dejanje
(actus humanus). Bivanjska polnost konč-
nega bitja, kot je človek, je v zvestobi do
lastnega bistva, splošno človeškega, če gre
za človeka kot takega, posamično osebne-
ga, če gre za posameznika. Zunaj te zvestobe,
zunaj teh bistvenih mej (termina) nam gro-
zi razblinjenje, izničenje (ex-terminacio).
Priznati meje pa pomeni priznati konč-
nost kot nekaj konstitutivnega. Naša bit
je končna; biva, ker se udeležuje neskonč-
nega božjega bivanja, je bistveno odvisna,

ker je ustvarjena. Hegelizem je zanikanje vsega tega. Končnost, posamičnost in osebnost so prehodni, nekonstitutivni, bistveno nevažni pojavi. Važen je splošni razmah. Heglov nauk o človeku poganja svet v splošno gibanje, v celotno dejavnost, kjer posamično bitje ne igra vloge in je o zvestobi lastnemu bistvu nemogoče govoriti. Vendar so človeške dejavne sile, sile končnih bitij. Po Heglu se te usmerjajo zgolj v splošen razmah in ne služijo razvijanju in utrjevanju končnih bitij. Končne sile služijo za zanikanje končnosti, da se tako uveljavi panteistična neskončnost, ki je od tega sveta. Je v tem nekakšen radovoljen samomorilski patos, čudno iskanje tiste „žive brezosebne lepote“, o kateri govori neki Heglov mladostni zapisek (Nohl, 341,31-342, 19).

„SCHUND“ IN „KITSCH“. — Da bo stvar pojmovno jasnejša, bomo ohranili nemška izraza. Slovenska „plaža“ po Pravopisu lahko pomeni „Schund“ ali pa „Kitsch“. Drugi izraz, ki ga slovarji dajejo za „Kitsch“ je pa „zmazek“ (npr. Tomšič, Nemško slovenski slovar), ki pa ne ustreza tukaj mišljenemu pojmu „Kitscha“.

Bistvo „Schund“-a je čisto pozunanjenje pogleda: obilica zunanjih dejstev in zapletov, ki pomagajo odvrniti pozornost od perečih notranjih vprašanj ali pa od notranje praznote. Zunanja dogajanja ne smejo buditi notranjih odmevov. Zunanost mora biti sama sebi zadosti. Brez te samozadostnosti ni „Schund“-a. Zunanost je tukaj nadomestek („Ersatz“) lastnemu notranjemu življenju. Kot antropološka kategorija — in ne kot zgolj literarna — se „Schund“ uvršča v širšo kategorijo „nadomestkov“. Gre za mehanizem nepristnosti. „Schund“ je tudi mašilo, umetno polnilo (italijansko: „riempitivo“). Gre torej za mehanizem „anti-vacuum“. In ker praznота povzroča tesnobo, gre tudi za obrambo proti tej vrsti tesnobe. Ker „Schund“ kljub vsej zunanji razgibanosti ne hrani in ne pospešuje osebnostne rasti, gre za mehanizem ohranjanja notranjega „status quo“, mehanizem negibnosti, srčne sedentarnosti: za konservativno držo v najslabšem pomenu besede. Gre končno za mehanizem neudinjanja ali neudeležbe, kajti kjer ni notranjega odmeva na zunanja dejstva, o kakem udinjanju ali zadanosti ni mogoče govoriti, čeprav se človek ceneno istoveti z dogajanjem in njegovimi protagonisti.

„Schund“, kot širša antropološka kategorija, ni omejen na čtivo, radio, televizijo ali kino. „Schund“ je lahko celotni osebnostni slog. Slog družinskega življenja. Slog določenega družabnega življenja. Prodre lahko na politično, ekonomsko področje, na univerze, celo v — filozofijo in teologijo.

„Schund“ (in ne le „Kitsch“, kot sodi Elémire Zolla) je nedvomno sestavna prvina potrošniške množične lažne kulture. „Schund“ se izvrstno ujema s potrošniškim načinom mišljenja: vedno nov „stock“ novic, podatkov, informacij, „story“, dogodkov ipd, ki ne zahtevajo nobenega resničnega soočanja, nobene muke, težave in resnobe, ker ni nobenega stvarnega prilagajanja obstoječemu dejanstvu.

To zadnje manjka tudi pri „Kitsch“-u. Tudi pri „Kitsch“-u ni soočanja, ni muke in resnobe srečanja z obstoječim dejanstvom. Samo da ne gre tukaj za zunanjo stvarnost, ampak za notranjo. Za tisto, ki jo imenuje Michele Federico Sciacca „oggettività interiore“. Tudi „Kitsch“ je nadomestek („Ersatz“). In sicer za resnično vzvišena doživetja. Človek, ki noče plačati visoke cene, ki jo taka doživetja zahtevajo, si pomaga s „Kitsch“-em in okuša potvorjeno čustvo. Čuti se vzvišene, ne da bi pri tem v resnici kaj napredoval. Tudi „Kitsch“ je mehanizem negibnosti, notranjega „status quo“, konservativnosti v najslabšem pomenu besede. Tudi „Kitsch“ je obramba pred notranjo praznoto in tesnobo, ki iz nje izvira. Tudi „Kitsch“ je zato mašilo, polnilo. Tudi „Kitsch“ ni zgolj literarna ali umetniška kategorija, ampak splošno antropološka. Postane lahko osebnostni življenjski slog ali pa slog določenega družabnega življenja. Prodre lahko na vsa področja in dejansko tudi prodira.

V nekem smislu je „Kitsch“ nevarnejši kot „Schund“. Zastruplja notranjost in onemogoča notranjo rast na njenem lastnem terenu. „Schund“ notranjosti kot take ne kvari, deluje samo, kakor če je ne bi bilo.

Pri obeh, pri „Schund“-u in pri „Kitsch“-u gre na dnu za neko strahotno ne-realnost. Dano dejanstvo je *na-porno*, ker je *od-porno* in trdno v sebi. Naša lagodnost (ali pa naša gospodovanjaželjnost) pa bi rada, da bi bilo vse mehko in lahko gnetljivo kot vosek ali ilovica. Stari Grki so dejali „Chalepà tà kalá — Lepe stvari so težke.“ Stari in novi sofisti pa uče ravno nasprotno.

LUKACSEVA ZMOTA. — „Heglov pojem dialektike dobi svojo posebno barvo in se tako razlikuje od vitalističnih in Diltheyevih trivialnosti ravno zaradi razgibanega zagona, ki gre preko skrajnosti: *razvoj ne poteka zdržema*. Ta ne-zdržemnost izvira iz *izkustva družbe, ki je v neprestani borbi* in nikakor je ne smemo jemati za kak umeten umski obrazec: zgodovina sveta, ki ne pride do sprave s samim seboj in *protislovja, ki predstavljajo njegovo resnično in edino ontologijo*, so istočasno formalni zakon te zgodovine, ki, s svoje strani, *napreduje izključno v protislovjih in neizrekljivih bolečinah*. Hegel je bil rekel o tej zgodovini, da je *žrtveni oltar*, tako da kljub vsemu zgodovinskemu optimizmu, ki ga tolikokrat podčrtavajo (Schopenhauer ga imenuje „nesramni optimizem“), srčika Heglove filozofije — zavest da se *vsako bitje, ko se znajde s samim seboj, prekosi in odvzame — ter izgine* —, ni nikakor tako daleč od Schopenhauerjeve misli...“ (Theodor Wiesengrund Adorno, *Tres estudios sobre Hegel*, str. 111.) „...če Heglova filozofija ne vzdrži preizkusa, kadar jo merimo z najvišjim, to je, z njenim lastnim kriterijem, se istočasno tudi uveljavlja z njim. In ta kriterij je *ne-istovetnost nasprotij v borbi*. S to ne-istovetnostjo trči Heglova filozofija in jo s trdim naporom komaj uspe zares upogniti. Ta ne-istovetnost je *ne-istovetnost one celote, ki ni resnica, ampak neresnica, absolutno nasprotje pravi-ci*.“ (Istotam, str. 51.) Tudi to kaže, da Hegel ni tako daleč od Schopenhauerja. Iz tega sledi, da sta sodobni iracionalizem in pesimizem prava brata sodobnega racionalizma in optimizma, da oba izhajata iz istih korenin: iz načela imanence in iz zanikanja transcendence. V tem je zmota Lukacsevega stalinističnega dela „Uničenje razuma“. (Njegovo prvo večje delo „Zgodovina in razredna zavest“ je, nasprotno, izrazito leninistično delo.) Lukács ne vidi da je moderni imanentizem v jedru voluntarizem, aktivizem, filozofija volje in zato iracionalizem ter končno tudi pesimizem. Lukácsa vodi preveč politika in premalo filozofija.

To je jasno videl genialni José Ortega y Gasset v svojem posmrtnem delu „Idea načela pri Leibnizu“ (La idea del principio en Leibniz, Emecé, Buenos Aires, 1958). Moderni filozofski pesimizem se začena pri optimistu, racionalistu Leibnizu. Njegov optimizem je iracionalen. Nje-

gova ontologija možnega vodi v pesimizem. To se je pokazalo že pri Kantu.

Če prebiramo v tej luči dela neomarksi-sta Ernsta Blocha, čigar filozofska teorija upanja je neizpodbitno racionalistična, čeprav je nastavljena nekako protiracionalistično, v polemiki z racionalistično skleroza marksizma. Ernst Bloch je na prvi pogled optimist, entusiast, poln upanja in vendar ni tako. Bloch je v bistvu iracionalist in pesimist, ker je ontolog možnega, ontolog prvenstva možnega nad dejanskim in kot tak nujno futurist, ker se možno lahko ustvari samo jutri, v bodočnosti. Njegov „eshaton“ je racionalističen, osnovan na prvenstvu možnosti nad dejem. Ta pa na racionalističnem nastavku „ab nosse ad esse valet consequentia.“ Odtod pogled naprej, čimbolj naprej, proti najbolj oddaljeni imanenci, ker je nemogoča prisotnost, kajti ta temelji na prvenstvu deja nad možnim, to pa spet na realističnem nastavku „ab esse ad nosse valet consequentia.“ Brez prisotnosti pa ni realnega optimizma, ki se v bistvu ne da ločiti od prave ljubezni. Gola imanenca, bi lahko rekli, nima obstanka. Edina razsežnost, ki ji ostane odprta, je drvenje naprej. Bodočnost je nadomestek za globino, za bitno trdnost, za notranji smisel in uteho v njem. Na koncu koncev gre za „slabo neskončnost“, da uporabimo Heglov izraz, ki gre od končnega do končnega, brez prestanka, ne da bi prišla kdaj do resnične neskončnosti. V tem drvenju je zgodovina še nekaj slabšega kot žrtveni oltar: je površna likvidacijska miza vsega posamičnega in njegovega smisla. Tudi Bloch je kljub vsemu navdušujočem optimizmu zelo blizu Schopenhauerju.

ŽENA Z BELO KAVO. — Iz Erjavčevega spisa „Ena noč na Kumu“ mi je ostala v spominu podoba dobre žene, ki prodaja romarjem belo kavo, pa nima odjemalcev. Tiho, malo žalostno stoji ob ogromnem loncu dobre bele kave in ni nikogar, ki bi mu postregla. Simbol dobrih ljudi, ki imajo na razpolago nekaj navadnega, koristnega, nekaj, kar ne vzbuja pozornosti, pa je vendar vredno, nepovzročeno, a jih družba tako rekoč ne opazi in njihovo nekričeče bogastvo ostane neizrabljeno. Takih ljudi, se zdi, da je dosti. Morda veliko več, kot bi si človek mislil. Taki ljudje so kot pošten cement, kot opeka, ki drži stavbo skupaj. Nimajo bleska, a blesk ni povsod potreben.

UM JE PO SVOJEM BISTVU UČLJIV. — Prijatelj psihiater mi pravi o neki svoji pacienti: „To dekle se bo rešilo, ker je inteligentno. Ker je inteligentno, posluša. Samo zato se bo rešilo.“ Um je po svojem najglobljem bistvu radoznal in zato učljiv. Umen človek rad posluša, rad vidi, rad uvidi. Prodira za dejanskimi razlogi, resnica ga vleče. V spoznanju, v motrenju najde življenje. Salomon imenuje um „srce, ki posluša“. Neučljivost je naopaka (vitium) volje, ki hoče predvsem uveljaviti svoje in jo stvarnost, taka kot je, ne mika. Neučljivost je samozaprtje, gluhost, slepota, negibnost in, ker je um odprtost, poslušanje, gledanje, prodornost, je neučljivost ne-umnost.

PROVINCIALNOST. — V središču velemesta srečam znanca, ki mi pravi: „Čital sem oni tvoj članek. Ko govoriš o tisti zadevi, si gotovo imel pred očmi XY-a. Portret je kar dober!“ Ko sem pisal o tisti zadevi, sem imel pred očmi nekaj čisto drugega in na sorojaka XY-a niti oddaleč nisem mislil. Po pravici povedano, ga niti dobro ne poznam. Pa moje zatrjevanje nič ne pomaga, moj znanec ne verjame in trdi svoje naprej. Kaj hočemo, živimo še vedno na deželi. Tudi v širokem svetu je možna podeželskost. Kajti tu ne gre samo za determinacijo duha, ki ga omejujejo in mu vtiskujejo svoj pečat ozke, popolnoma določene okoliščine kot npr. majhno življenje na deželi, tu gre predvsem za duha, ki sam sebe determinira v ozkost, pa čeprav živi sredi širokih razmer. Podeželskost je v tem primeru umska in srčna kategorija. Ta kategorija ne pozna vprašanj kot takih, ampak samo konkretne osebe in okoliščine. Stvarna polemika je osebno pričkanje, argumentacija medsebojno zabijanje. Duhovno obzorje je vse prepleteno z osebnimi odnošaji: prijateljstvi, tovarištvu, sorodniškimi zvezami, simpatijami, antipatijami, sovraštvi, zavistmi, obračunavanji, interesi, strahovi. In vse, kar se napiše, javno pove ali stori, mora na natezalnico takega odnošajskega obzorja. Ni moči govoriti o pravem občinstvu. Pravo občinstvo se namreč zanima za vprašanja kot taka. Osebni odnošaji stopijo v ozadje, če so sploh znani. Kjer pa ni pravega občinstva, je težko pravo ustvarjanje. Ni nemogoče, a je zelo težko. Pravi publikum ogromno pomaga ustvarjajvcu.

RAMIRO DE MAEZTU. —

„No envidié nunca
la agilidad del pájaro,
que vuela donde quiere,
sino el destino del árbol,
que muere donde nace.“

„Nikdar zavidal nisem
lahkotnost ptiča, ki leti,
kjerkoli se mu zdi;
pač pa zavidal sem usodo
drevesa, ki umre
tam, kjer iz tal pognalo je.“

INKOMUNIKACJA. — Kant pravi v uvodu v „Kritiko čistega razuma“, 2. izdaja: „Razum se mora pojaviti pred naravo, noseč v eni roki svoja načela, ki edina morejo dati sovpadanju pojavov avtoriteto naravnih zakonov, in v drugi eksperimentacijo in sicer tako, kot se jo ona zamišlja v skladu s svojimi načeli: razum se namreč hoče učiti od narave, a ne kot šolarček, ki se pusti, da ga učitelj poučuje po mili volji, ampak kot sodnik v izvrševanju svoje funkcije, ki primora priče, da odgovarjajo na vprašanja, ki jim jih stavi.“ Razum se torej srečuje z dano realnostjo oborožen s svojimi apriornimi načeli, obrazci, zajemi. Kar v okvir teh načel, v te obrazce in zajeme gre, je sprejeto, kar pa ne gre, ne zanima. To ni le formula Kantove spoznavne teorije, ampak tudi žal zelo razširjenega življenjskega sloga modernega človeka, h kateremu je Kantova filozofija veliko doprinesla. Z dano realnostjo se srečujemo dobro oboroženi, skrajno opremljeni z obrazci, načrti, umskimi predali; sprejemamo, kar gre notri v te predale, kar pa ostaja zunaj, za nas ne biva. Kot sodniki zahtevamo od stvarnosti, naj odgovori na stavljena vprašanja, a ji učljivo ne prisluškujemo, ne prenikamo vanjo, iščoč njenih skritih razlogov, je ne ljubimo, ampak jo posiljujemo.

Kadar človek npr. ne prisluhne sočloveku, ne zve ničesar važnega od njega in kadar ga s sodniškimi vprašanji posiljuje, doseže samo, da se še bolj zapre. Tedaj se pojavi inkomunikacija, ena najhujših božjih šib današnjih dni.

dr. Korošec v dunajskem parlamentu

OB TRIDESETLETNICI NJEGOVE SMRTI

Doba dr. Koroščevega političnega delovanja ima ostro zarisano črto: razpad starodavne avstro-ogrske monarhije in nastanek Jugoslavije, katero smo proglasili tudi Slovenci za svojo novo domovino.

Dovolj se je pisalo tudi v našem zdomskem tisku o dr. Koroščevi vlogi pri nastajanju nove naše države — od Majske deklaracije dalje, o njegovem ogromnem delu v Belgradu, kot predsednik Jugoslovanskega kluba, kot minister, kot aktiven član našega parlamentarnega zastopstva, pa tudi kot politični konfiniranec, kadar je izčrpal vse možnosti za ureditev države, ki naj bi dala vsakemu narodu pravice, ki mu gredo in je moral reči „ne“ diktaturi, ki je po svojih majhnih eksponentih pričela demontirati slovenstvo na vsej črti.

Manj znano je zlasti mlajšim rodovom dr. Koroščevo delo v prvi dobi njegovega političnega delovanja, ko je kot mlad poslanec začel nastopati v dunajskem parlamentu in je tako zaradi svoje postave in uglajenega nastopa, kakor zaradi tehtnosti svojih govorov kmalu pritegnil nase pozornost zbornice, ki je bila pisan mozaik narodnosti, zastopanih v tem parlamentu. Gospodarji so bili Nemci, čeprav niso imeli večine. Poleg njih so bili v dunajskem parlamentu zastopani v približnem razmerju z velikostjo svojih narodnih skupin: Čehi, Slovaki, Poljaki, Ukrajinci, Romuni, Srbi, Hrvati, Slovenci in Italijani. Ogri, druga gospodujoča skupina v monarhiji, so imeli za svoje dežele poseben parlament v Budimpešti. Le od časa do časa so se zastopniki obeh parlamentov shajali v takozvanih „delegacijah“, kjer so razpravljali o skupnih državnih zadevah.

Delo zastopnikov majhnega naroda je bilo v takem parlamentu težko. Avstrija je z vso odločnostjo vztrajala na tezi, da je nemška država, ki hoče biti dobra, a stroga mati številnim narodom, ki so se zbrali v njenem okrilju. Z vso silo je podpirala širjenje nemštva zlasti v obrobnih

in narodno mešanih pokrajinah. Znanje nemškega jezika je bilo za vsakogar, ki je hotel državno službo, pogoj. Šola je bila nemško usmerjena. Slovenci si npr. univerze nismo mogli priboriti. Srednje šole so bile ali čisto nemške ali nemško-slovenske, tako da so se v višjih razredih vsi predmeti, razen verouka, poučevali v nemščini. V ljudskih šolah-večrazrednicah se je od tretjega leta dalje poučevala nemščina. V premnogih krajih zlasti v Primorju, na Koroškem in na Štajerskem, Slovenci v mešanih občinah nismo imeli slovenskih ljudskih šol, med tem ko so jih manj številne narodne skupine imele.

Vlada je v naše kraje pošiljala nemške učitelje, profesorje in uradnike, naši izobraženci pa so si morali iskati kruha drugod.

Poleg uradne nemške ponemčevalne politike je imela silno moč zasebna iniciativa velenemštva, ki je postavilo preko našega slovenskega ozemlja načrt: graditi „nemški most“ do Jadranskega morja. Ta „most“ je imel že močno zasidrane pilote: nemška središča sredi slovenskega ozemlja. Na Štajerskem so Nemci dali slovenskim mestom popolnoma nemški značaj. Če je nepoznavalec razmer tiste čase prišel v Maribor, Celje, Ptuj, Slov. Bistrico, Konjice, Brežice itd. je videl povsod palače nemških domov, nemške žulferrajnske šole, nemške gledališke in telovadne domove in nemške občinske hiše z nemškimi župani, z Nemci na orožniški postaji, na financii, na sodišču itd. Slovenci dostikrat niti govoriti po domače niso upali, razen med seboj na trgu, kamor so prišli naprodaj svoje pridelke.

Gospodarski pritisk zlasti na slovenskega kmeta je bil dobro premišljen. Kriza tistih let, dežela brez industrije, nerentabilnost poljedelstva in vremenske nesreče so marsikakega kmeta zrušile gospodarsko in včasih tudi narodnostno. Ko ni mogel plačati dolgov, je šel grunt naprodaj in kupil ga je nemški priseljenc, ki mu je nemška potujočevalna organizacija

„Südmark“ dala vse možnosti, da se uveljavi. Slovenec pa je šel po svetu, iskat za sluzka in kruha. Prav tako so se po določenem načrtu naseljevali nemški gostilničarji, trgovci in obrtniki z močno zaslobo v nemškemu zaledju in dovoljno prevzetnostjo in narodnim šovinizmom, ki se je dostikrat pokazal v psovanju, v osebnih napadih in v denunciacijah, zlasti ob pričetku prve svetovne vojne.

O teh razmerah je bilo že marsikaj napisanega. Tu jih omenjamo, da dobimo približno sliko o dobi, v kateri je mladi dr. Korošec pričel svoje javno delovanje.

Dr. Korošec je, videč položaj slovenskega človeka na ogroženem Štajerskem, začel delo za svoj narod v dveh smereh: prvič začel je organizirati slovenskega kmeta in zlasti slovensko mladino in drugič dal je Slovencem dobrega čtiva: postal je časnikar in organizator. Prepoval je svojo deželo vsevprek, predaval na sestankih, govoril na shodih in zborovanjih in povsod je bil poznan in vsi so s pozornostjo sledili njegovi besedi. Ni se čuditi, če so mu še zelo mlademu zaupali najprej poslansko mesto v graškem deželnem zboru, kmalu nato pa še v dunajskem parlamentu.

Biti zastopnik majhnega naroda v dunajskem parlamentu ni bila lahka naloga. Slovenski poslanci v tem parlamentu niso imeli ne tradicije, kakor npr. Čehi, niti zaveznikov in prijateljev, razen za kake posamezne politične kombinacije.

Dr. Korošec v parlamentu ni nastopal ne kot voditelj kake skupine, ne kot preizkušen parlamentarec. Začel je svojo kariero takorekoč na svoj lastni račun — kot zastopnik svojih volilcev, ki so bili revni slovenski ljudje v narodnostno ogroženih krajih.

Morda bo koga zanimalo, kaj in kako je dr. Korošec delal na Dunaju. Posrečilo se nam je dobiti fotokopije sejnih zapisnikov dunajskega parlamenta, kjer so zabeleženi dr. Koroščevi govori, interpelacije in izjave, ki bi se jih izplačalo v celoti objaviti. Nekaj stvari iz teh zapisnikov objavljamo na teh straneh z namenom, da nam tudi s te strani osvetle osebnosti in dobo, ki se vedno bolj odmika v zgodovino in katere velik del našega naroda, ki danes živi — ni doživljal.

Ni bilo lahko dr. Koroščevo delo. Njegov glas je bil premnogokrat glas vpijočega v puščavi. Njegove prve besede v

parlamentu prinaša zapisnik 420. seje iz zasedanja z dne 20. junija 1906. Zapisnik omenja, da je dr. Korošec začel svoj govor v slovenskem jeziku, vsebina tega, kar je v našem jeziku povedal, ni navedena. Prva Koroščeva beseda, po nemško zabeležena v zapisniku je: Ich protestiere! — Protestiram! Protestiral je, ker ni bila objavljena v sejnem zapisniku nobena beseda, izgovorjena v slovanskih jezikih. (Šele leta 1917 v juniju se bere v sejnih zapisnikih dunajskega parlamenta prvič dr. Koroščeva beseda v slovenskem jeziku!)

Dr. Korošec je bil izvoljen kot zastopnik slovenskega malega človeka: kmeta, obrtnika, viničarja, delavca. Ko je pričel svoje politično delovanje, v Avstriji še ni bilo splošne volilne pravice. Volili so po skupinah: veleposestniki, meščani, davkoplačevalci itd. tako, da je npr. neznatna skupina veleposestnikov imela več poslancev, kakor desetstiči preprostih državljanov. Ta napol fevdalni sistem je bil močna opora nemštva, ki je imelo po naših krajih moč in ponekod celo večino po mestih in med graščaki in veleposestniki.

Dr. Korošec je bil zastopnik gospodarsko šibkih in narodnostno zastopavljenih državljanov. Če smo prav šteli, je dr. Korošec govoril v dunajskem parlamentu šestdesetkrat, poleg interpelacij, vprašanj in pojasnil, ki jih je ali v svojem imenu ali v imenu svoje skupine vlagal v parlamentu.

Spčetka je posebno skrb polagal v borbo za pravice slovenskega kmeta, vinogradnika in viničarja. Prav tako je eden njegovih prvih nastopov v parlamentu veljal vprašanju in obrambi slovenskega obrtnika.

Na Štajerskem, ki je v znatnem slovenskem delu vinorodno, je bilo vprašanje, zvezano s to gospodarsko panogo, zelo važno. Veliko vinogradov je imelo svoje gospodarje po nemških mestih, delali pa so jim slovenski viničarji, napol pogodbeniki napol uslužbenci, nikdar pa lastniki zemlje, ki so jo obdelovali tujemu gospodu, živeč v materialni in moralni revščini in dostikrat od gospodarja odvisni gospodarsko, narodnostno in politično. Na slovenskem Štajerskem so Nemci izdajali za narodnostno odvisne Slovence poseben časopis („Štajerc“), ki je bil brutalna propaganda za ponemčenje „vindišarjev“ in poln sovraštva do slovenske inteligence, svetne in duhovske, dolžeč le-te protinem-

ške gonje in hujskanja kmečkega ljudstva, ki si narodnostnih bojev prav nič ne želi in ki je ponosno, da poleg „vindišarskega“ narečja zna tudi nemščino.

Posebno skrb je posvečal dr. Korošec šolstvu. Vedel je, da je avstrijska šolska raznarodovalna politika zlasti na Koroškem in slovenskem Štajerskem največja nevarnost za naš narod.

Kjer so bili Slovenci v manjšini, jim slovenskih šol sploh niso dali, rekoč, naj hodijo v nemške, da se bodo naučili še enega jezika, kar jim bo v življenju prav prišlo. Kjer so bili Nemci v manjšini, so takoj dobili svojo šolo, priskočila jim je na pomoč še nemška potujočevalnica „Schulverein“, ki je po slovenskih krajih gradila ponosne šolske palače in

tudi na ta način poudarjala superiornost nemštva. Na vse načine so prepričevali starše in vabili otroke, naj se vpišejo na nemško šolo. Znana je fraza, ki jo je bilo slišati vedno: „Deutsch ist nobel, windisch ist schiech!“

Dr. Korošec je v parlamentu porabil vsako priliko, da je bičal krivične razmere v šolstvu in zahteval enakopravnost za slovenske šole.

Za zgled, kako je dr. Korošec nastopal v parlamentu in v informacijo kakšne so bile takrat slovenske šolske in narodnostne razmere na slovenskem Štajerskem, navajamo tu v prevodu dr. Koroščev govor, ki ga je imel 7. julija 1909 na 43. seji 19. zasedanja parlamenta (Strani 2620 in nasl. zapisnika):

Visoka zbornica! Ko smo slišali nujni predlog g. tovariša Metelka glede manjšinskih šol na Češkem, se mi zdi prav, da pri tej priliki govorimo o šolskih razmerah na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem. O šolskih razmerah na Koroškem je že moj tovariš Grafenauer tehtno in obširno razpravljal. Jaz se hočem omejiti le na prikaz šolskih razmer na Štajerskem in v Primorju.

Če na Češkem zahtevajo manjšinske šole tako Čehi kakor Nemci, menim, da mora ista izravnalna pravičnost veljati tudi za Štajersko, kjer moramo obtoževati, da v nekaterih krajih, kjer imamo večino ali smo blizu večine, sploh nimamo nikake šole.

Po ljudskem štetju je v Podbrežju 634 Slovencev in 961 Nemcev. Teh 961 Nemcev ima nemško petrazrednico z eno paralelko, za 634 Slovencev ni nobene šole. (Na medklie poslanca Wartiana, da otroci pač lahko gredo v nemško šolo, dr. Korošec odgovarja): Gospod kolega! Slovenski otroci, ki morajo v nemško šolo, se ne nauče tega, kar jim da šola, kjer poučujejo v materinem jeziku.

V kraju Radvanje (Rotwein) pravtako pri Mariboru je po zadnjem ljudskem štetju 1107 Slovencev in 749 Nemcev. Teh 749 Nemcev ima svojo nemško trirazrednico, za 1107 Slovencev ni šole.

V Pekrah, v okolici Maribora, živi 229 Slovencev in 147 Nemcev, ki imajo svojo dvorazrednico, Slovenci pa nič.

V Studencih pri Mariboru je po ljudskem štetju 544 Slovencev in 1769 Nemcev. Ti imajo šestrazrednico s tremi paralelkami, Slovenci pa nič.

Sedaj pa mesta! Maribor ima po ljudskem štetju 19.298 Nemcev in 4062 Slovencev. Kljub vsemu teh 4062 Slovencev v celem mestu nimajo niti ene slovenske šole, ki bi jo vzdrževala občina, kakor vzdržuje nemške šole.

V Celju živi 4940 Nemcev in 1450 Slovencev. Ljudske šole so vse nemške, meščanske šole vse nemške, 1450 Slovencev nima niti ene slovenske šole.

V Ptujju, kjer je po štetju 2916 Nemcev in 540 Slovencev, vidimo, da je cela občina nasičena s samo nemškimi šolami.

Občina Konjice ima po štetju 555 Slovencev in 715 Nemcev, razlika potemtakem ni tako velika; vendar tam nimajo slovenske šole, pač pa nemško štirirazrednico.

Ne maram omenjati Maremberga in drugih okrajev, kjer je narodnostno razmerje približno enako, kot v tu navedenih slučajih, šole pa so povsod samo nemške.

Toda to ni dovolj. Ne samo, da se Slovincem v občinah, kjer so zelo krepka manjšina, ne da slovenske šole, celo popolnoma slovenskim občinam se stavijo ovire pri reševanju šolskega vprašanja. (Govornik navaja slučaj občine Celjske okolice, ki je hotela na ozemlju mestne občine zgraditi slovensko šolo, pa že celo desetletje čaka gradbenega dovoljenja.)

Če govorimo o manjšinskih šolah, se ne smemo omejiti le na ljudske šole, ampak moramo obravnavati tudi vprašanje srednjih šol. In tu moramo izreči pravtako težke in že stare obtožbe: Na spodnjem Štajerskem živi pol milijona Slovencev, pa nimajo niti ene slovenske srednje šole (Čujte, čujte!), niti učiteljišča, niti realke, niti gimnazije.

Glede potrebe slovenskega učiteljišča pravi:

274 slovenskih ljudskih šol obiskuje 49.989 šolskih otrok. Naša stara zahteva, na kateri vztrajamo, je, da se mora za izobrazbo učiteljev za slovenske šole ustvariti slovensko učiteljišče. (Na medkllice, da je na mariborskem učiteljišču in gimnaziji polno slovenskih profesorjev, dr. Korošec odgovarja:) Na učiteljišču so nemški profesorji neuporabni. Po statutu morajo profesorji na zavodih, kjer se učitelji vzgajajo za dvojezične šole, znati oba jezika. Profesor sicer predava v nemščini, mora pa zlasti strokovne izraze podajati tudi v drugem deželnem jeziku, kar pa nemški profesor, ki se ni priučil slovenščine, ne more. Ta statut ni bil posebej za nas narejen, toda kljub temu, z namenom, da nas izzivajo in z namenom, da ovirajo pravilen pouk, nastavljajo nemške učne moči. Ali ni res, tovariš Wastian, da niti ne iščejo učnih moči med štajerskimi rojaki, ampak jih kličejo iz Šlezije, Češke, Tirolske, tujce, med tem ko naše ljudi, tudi Nemce s Spodnje Štajerske, puste čakati, ali pa morajo iskati službe drugod.

Da si bodo na jasnem gospodje, ki niso iz naših krajev in ki jim ni mogoče dobiti podrobnejšega vpogleda, povem samo to, da pri nas pravzaprav nimamo slovenskih šol, kajti od tretjega razreda ljudskih šol dalje se obvezno poučuje na slovenskih šolah nemščina. (Na medkllice, da je to otrokom v korist, je Korošec odgovarjal:)

Vam bom nekaj povedal. Vedno pravite, da bodo slovenski otroci šli mnogo lažje skozi življenje, če se bodo priučili nemščine. Zakaj naj bi slovenski otroci hodili v tujino? Kdo bo pa ostal doma? Tisti, ki odhajajo, se bodo jezika že kmalu priučili. Za vinograd in polje, za konjerejo in živinorejo pa znanje nemškega jezika res ni potrebno. Če bi po naših šolah učili jezike, ki jih naj znajo naši izseljenci, bi morali poučevati tudi italijanščino, madžarščino in tudi angleščino kot obvezne učne predmete.

Kako daleč gredo stvari, povem, da v mnogih spodnještajerskih ljudskih šolah v petem in šestem razredu poučujejo izključno le v nemščini. Mislim, da je do tega ukrepa privedla skrb, da bi se ne izzivali narodnostni spori, vendar naša popustljivost ne najde na nemški strani nobenega odziva.

Ker je moj tovariš Grafenauer o šolskih razmerah na Koroškem obširno razpravljaj, hočem razmere na Koroškem preiti in govoriti takoj o šolskih pritiskih v Primorju. Tam je pravtako slabo v vseh ozirih: v ljudskem šolstvu, v srednjih šolah in v strokovnem šolstvu. Povsod nas popolnoma zanemarjajo. V Trstu je 24.700 Slovencev, po zadnjem ljudskem štetju. In tem 24.700 Slovincem pravična in visoko kulturna italijanska mestna uprava ne da niti ene ljudske šole. In v tem mestu, kjer nimamo niti mestne šole, kamor bi mogli slovenskega otroka poslati v vzgojo, Slovenci napredujemo, kljub temu, da nas zatirajo na vseh straneh. Zadnje deželnozborske volitve so pokazale, da se z naglimi koraki bliža čas, ko bo Trst slovenski. To je edinstven slučaj na svetu, da narod v mestu, kjer nima niti ene ljudske šole, ko ga vsa preganja in zaničuje, ne nazaduje, ampak napreduje po številu in po politični moči. Italijansko prebivalstvo, ki je na umiku, hoče v Trstu svojo univerzo, Slovincem pa ne privošči niti ene ljudske šole. To je treba povedati, da boste razumeli stališče hrvatskih in slovenskih poslancev do tega vprašanja.

V Pulju je po štetju 24.000 Italijanov, 10.000 Hrvatov in 2.000 Slovencev. V tem mestu nima občina ne za Hrvate ne za Slovence niti ene šole. So pa tam nemške šole, seveda z namenom, da nemštvo tudi tam požene korenine, za Hrvate in Slovence pa ni ničesar.

Pa se še dvigajo v tej visoki zbornici glasovi: Pokažite, kje so Slovenci zapostavljeni in zatirani! Pokažite, v čem je vlada Slovincem sovražna in krivična! Pa vam bomo potem pomagali! Gospodje, vsak naš govor je nepretrgano naštevnanje krivic, ki jih slovenski narod prenaša.

V Gorici je 16.000 Italijanov in 4.000 Slovencev. Mislite, da v Gorici, čije okolica je popolnoma slovenska in se tudi mesto vedno bolj poslovenja, mestna uprava to upošteva in nam da slovenske šole?

Potom upravnega sodišča so Slovenci izbojevali eno slovensko ljudsko šolo v Gorici. Kaj stori občina na to? Slovincem določi za ljudsko šolo staro vojašnico na robu mesta v San Graco. Do te šole morejo otroci le po ozki ulici, kjer jih mularija zaničuje in napada, kadar gredo v šolo ali domov. Ni čuda, da si v to šolo upa le 15 otrok, med tem ko v zasebne goriške šole zahaja nad 1000 učencev, dokaz, da bi bila občinska ljudska šola res potrebna.

V Gorici je učiteljišče. Pričakovali bi, da bo cenjena krajevna vlada na z učiteljiščem povezani vadnici upoštevala Slovence. Čujte, kakšne škandalozne razmere so na tej goriški vadnici:

Vadnica poučuje v treh jezikih: v istem šolskem letu, v isti šolski sobi in ob istem času: po nemško, po italijansko in po slovensko. Že leta zahtevamo, naj ta nesmisel preneha. Nemcev tu sploh ni, razen tu in tam kak uradnik ali upokojenec. Italijanom in Slovincem pa naj se dasta dve vadnici, da bodo učiteljski kandidati lahko imeli vaje in nastope v jeziku, v katerem bodo poučevali. Nimamo v vsej deželi nobene druge trojezične šole, vendar se bodoči učitelji pripravljajo za poučevanje na takem prostoru.

Govoril sem že o tem, da Slovenci zahtevamo za srednje šole na slovenskem ozemlju, ki jih v pretežni večini obiskujejo slovenski dijaki, slovenske profesorje. Brez uspeha. Dosegli smo ravno nasprotno. Na višji gimnaziji v Celju in na višji realci v Mariboru nastavljajo le nemške učne moči. Pra-

vijo, da je to stara nemška priposestvalna pravica. Ker pa nimajo domačih nemških učnih moči, jih morajo uvažati iz drugih dežel: Češke, Slezije, Salzburga, Tirolske. Prav tako ravnajo v Primorju. Celo na Kranjskem so preko sklepa deželnega šolskega sveta nastavili tri tuje profesorje iz Pulja, iz Celovca in iz Steyra, slovenski suplenti in prof. kandidati pa morajo čakati na kos kruha, ker jih ne marajo nastaviti.

V Gorici sta se dva kandidata potegovala za mesto profesorja naravoslovja: eden je obvladal le en jezik, drugi pa dva. Mesto je dobil oni, ki je obvladal samo en jezik. (Dr. Korošec našteva nato dolgo vrsto takih in podobnih slučajev, ko je bil Slovenec vedno tisti, ki je plačal račun, privilegiranec pa je bil ali Italijan ali pa Nemeč.)

Še enkrat dvigamo slovenski zastopniki svoj glas v obrambo naših narodnih pravic zlasti v šolah. Naj preneha krivično in sovražno ravnanje vladajočih organov proti Slovencem.

Smo davkoplačevalci kot drugi in zahtevamo zase, ne privilegijev, ampak pravico, ki nam kot narodu gre.

Priobčili smo tu za zgled nekaj poglavij iz enega izmed mnogih dr. Koroščevih govorov, ki jih je imel v dunajskem parlamentu v prvih letih svojega parlamentarnega delovanja. Naj na tem mestu navedemo naslove vsaj nekaterih izmed mnogih dr. Koroščevih govorov:

Dne 20. junija 1906 je govoril o obrtnem šolstvu na spodnjem Štajerskem (stran 37157 zapisnika zborničnih sej). Dne 6. novembra 1906 — govor o potrebi splošne volilne pravice (stran 39502). Dne 17. januarja 1907 je govoril obširno v prid štajerskim vinogradnikom in viničarjem (str. 41794).

Dne 16. julija 1908 je obravnaval problem malih političnih skupin, zastopnic malih narodov ali narodnih manjšin (stran 7461).

Dne 7. julija 1909 je ponovno govoril o šolskih razmerah v naši deželi (stran 2621).

Italijanske krivice napram slovenski narodni skupini v Italiji, je obravnaval v govoru dne 16. julija 1910 (stran 3233).

O gospodarskem zapostavljanju slovenskega življa je govoril 30. oktobra 1913.

Iz povedanega lahko razvidimo, kakšen je bil način dr. Koroščevega političnega delovanja v dunajskem parlamentu v letih, ko je on bil le eden izmed slovenskih poslancev, član skupine, ki so jo vodili stari, preizkušeni parlamentarci: dr. Šušteršič, dr. Krek, dr. Šuklje, dr. Žitnik in drugi in je on svoje delovanje usmeril predvsem v korist svojim volilcem in pro-

blemom, ki jih Kranjci niso toliko čutili kot naši ljudje v deželah, kjer so bili narodna manjšina, kot na Štajerskem in Koroškem, ali pa so bili žrtev političnih kupčij avstrijskih oblasti z italijanskimi irentarji in z nemško silo, ki je preko našega narodnega trupa hotela priti do Adrije.

Popolnoma drugačen je dr. Koroščev nastop v letu 1917. Tretje leto je pustila Evropo svetovna vojna. Začetkom vojne je bil razglašen „preki sod“ in s tem izročena sodna oblast v političnih, vojaških in tudi gospodarsko-socialnih razmerah v roke vojaških sodnikov, ki so bili po veliki večini ne le Nemci, ampak strupeni šovinisti, ki so bolešno iskali veleizdajalcev zlasti med slovenskimi vojaki in civilisti. Parlament je bil tri leta razpuščen in ni bilo foruma, kjer bi bilo mogoče braniti narod pred vsemogočnim nemškim oficirjem.

V teh treh letih, ki so stotisoči slovenskih vojakov trpeli, umirali in bili poniževani v avstrijski armadi, je med njimi in med narodom doma dozorela misel po miru in svobodi za vsako ceno.

Ko se je parlament sestal, se je pojavil dr. Korošec ne več kot eden izmed poslancev, ampak kot predsednik Jugoslovenskega kluba. Ze v prejšnjih letih je zbuval v parlamentu pozornost poslancev in galerije: bil je krasotec, elegantnega vedenja, prijetnega glasu in vsebinsko in govorniško brezhibnega nastopa. Ko je k tem njegovim osebnim lastnostim prida-

jal še ugledno postavko predsednika Jugoslovanskega kluba, je bil v parlamentu vsak njegov nastop povod, da so se poslanske klopi in galerija napolnile do zadnjega.

Z vso oostrostjo je nastopil predvsem v obrambo žrtev avstrijske vojaške justice. Znana je njegova interpelacija o aretaciji koroških rodoljubov, pisatelja Ksaverja Meška, pisatelja današnjega stoletnika Trunka, poslanca Grafenauerja in cele vrste drugih, ki so, žrtve nemčurških denuncijantov, dolgo presedeli v avstrijskih ječah.

Za zgled le nekaj misli iz dr. Koroščevega govora z dne 12. junija 1917, na 4.

seji 22. zasedanja, zabeležen na strani 141 sejnega zapisnika. Ta govor ni zanimiv le zaradi vsebine, ampak tudi zato, ker v zapisniku tega dne prvič dobimo zabeležene besede dr. Korošča v slovenščini, tako, kot jih je govoril. Preje je Korošec tudi vedno pričeval svoje govore v slovenščini, a v zapisniku je bila o tem le stalna fraza: Dr. Korošec beginnt seine Rede in slowenischer Sprache und führt dann fort. — Sledi zapisnik le s stenogramom tega, kar je dr. Korošec govoril v nemščini.

Tega dne pa je v zborničnem zapisniku vse, kar je dr. Korošec govoril v slovenščini in nemščini.

Visoka zbornica! V sedanji strašni vojski je teklo obilje jugoslovanske krvi. Na severnih in južnih bojnih poljanah je zemlja namočena z njo. Občudujem hrabrost, junaštvo in vztrajnost naših bratov junakov, a obžalujem potoke krvi. Ko pa gledamo junaštvo in kri in neštete žrtve, nam srce nareka največjo željo, da bi iz teh potokov krvi vzknila prostost jugoslovanskega naroda. (Dolgotrajno ploskanje in odobravanje.) Želimo, da kri ni tekla za stonj, da je tekla za našo boljšo bodočnost.

Prvi govornik jugoslovanskega naroda govori v tej zbornici v imenu jugoslovanskega ljudstva in prvi kliče ljudstvu, naj se združi. (Ploskanje.) Grožnje bodo prišle, sladke vabe jim bodo sledile, a tovariši, mi ostanemo naši misli zvesti, nič nas ne premakne, ne vdamo se! Kralj David je naročil svojemu sužnju, da ga vsak dan opozarja, naj ne pozabi svojih sovražnikov. Tako tudi mi ne bomo pozabili usodnih trenutkov, ki so vrgli obilje naših bratov začetkom vojne po krivici v ječe. Naše sočutje jim ostane zvesto; v prvi vrsti pa velja to našemu tovarišu Grafenauerju, poslancu zatirane Koroške. Upamo, da se mu odpro vrata ječe, da pride semkaj ter zastopa zapuščeni narod."

Nadaljujoč v nemščini je dr. Korošec poudarjal željo vseh Jugoslovanov, da se čimprej sklene mir. Z vso energijo ponovno biča krivice, ki jih je zlasti v prvih letih vojne prizadejala Slovincem avstrijska civilna in vojaška oblast. Narod je bil izročen na milost in nemilost v roke nemčurjev, denuncijantov, žandarjev, dostikrat tujcev in fanatičnih Velenemcev, ki so imeli v Avstriji vedno kot svoji deželi vsa važna upravna in sodne mesta: okrajna glavarstva, višja sodišča, deželne vlade itd.

Proti koncu vojne je dr. Korošec vedno bolj poredko nastopal v dunajskem parlamentu. Vedel je predobro, da tam nima ničesar več opraviti in ničesar pričako-

vati. Zgodovina je šla svojo pot in usoda Avstrije in usoda južnoslovanskih narodov se ni več odločala v dunajskem parlamentu, ampak na drugih toriščih. Stara Avstrija se je zrušila kot mogočno poslopje, ki je stoletja kljubovalo vsem neprilikam, ker pa ni bilo nikogar, ki bi znal vzeti v prave roke upravo tega stvora, je neizogibno tok zgodovine spregovoril svojo besedo in nam, južnoslovanskim narodom, ki smo bili toliko časa pastorki v tej hiši, odprl nove poti in načel nove probleme, s katerimi je tesno združena politična pot dr. Korošča, pot v novo državo in v nove borbe za popolne pravice naroda, katerega zvest sin je bil vedno.

dve interpelaciji dr. Korošca in tovarišev v avstrijskem parlamentu med prvo svetovno vojno

Po uradnih parlamentarnih stenografskih zapisnikih

POSLANSKA ZBORNICA. — 64. SEJA, XXII. ZASEDANJA DNE 26. 2. 1918

VPRAŠANJE

poslancev dr. Korošca in tovarišev na zvezno vlado o popolnoma neutemeljenem preganjanju župnika in pisatelja Franca Ksaverja Meška v Mariji na Zili pri Beljaku na Koroškem.

Župnik Meško je priznan slovenski pisatelj in je svoj avstrijski patriotizem večkrat izpričal. O tem bomo govorili še pozneje; tukaj omenjamo samo dejstvo, da je leta 1901 dobil umetnostno nagrado kot domoljuben pisatelj za pesem, ki jo je posvetil cesarju Francu Jožefu ob priliki njegovega bivanja na Koroškem v času velikih manevrov l. 1899. Tem bolj se je čuditi, da mora ta človek, katerega zdravje je že nekaj let zelo slabo, trpeti preganjanje, ki mu je tako zdravstveno kakor gmotno v največjo škodo. V slovenski literarni zgodovini bo preganjanje župnika Meška vedno veljalo za šolski zgled nepravčnosti avstrijske uprave v letih strahotnega nemškega šovinizma.

11. marca l. 1916 — bila je sobota — ob devetih dopoldne je zasedla skupina 24 do 25 ljudi vas Devica Marija na Zili in sicer postajo, cerkev, pokopališče in župnišče. Med njo je bil ritmojster — Heinricher se je menda pisal — na vozu, neki nadporočnik na konju, osem ali devet detektivov in okrog 14 žandarjev na konju. To veliko število je seveda napravilo vtis, da gre za izredno nevarnega veleizdajavca. Da bi dosegli še večji vtis, je bilo vse to inscenirano ravno v soboto, da bi na ta način vsa fara takoj drugi dan v nedeljo zvedela vse. Nekaj žandarjev in detektivov je preiskovalo cerkev; privzdignili so slednjo preprogo in hoteli celo prisiliti cerkovnika odpreti tabernakelj; pri tem ni nihče od prisotnih snel pokrivala z glave razen cerkovnika. Istočasno je bila v župnikovem stanovanju hišna preiskava. Žandarji so se pri tem obnašali dostojno, detektivi pa nasprotno barbarsko brezobzirno. Dragocene knjige so kar metali po tleh, predrli so vse postelje, pa končno niso zaplenili le vseh pisem, temveč sploh vse, kar so našli napisanega, tudi izrezke iz časopisja. Ljudje, ki nimajo pojma, kaj za duševnega delavca pomenijo taki zapiski, so delali tako, da pisatelj večine teh spisov ni nikdar več dobil nazaj. Tako na primer dragocenega repertoarja za pridige, več zasnov pridig in literarnih del, računov za več stotin kron, ki jih dolgujejo farani svojemu župniku itd.

Medtem je ritmojster zaslíševal župnika. Vprašanja, ki jih je stavljal župniku, so bila deloma smešna deloma naravnost otročja.

„Vi občujete mnogo s častniki?“

„Dne 16. januarja 1916 ste nesli od cerkovnika Grafenauerja velik paket. Kaj je bilo v njem?“

„O čem ste govorili dne 3. februarja 1916 popoldne v hotelu Fischer v Beljaku z dvema duhovnikoma? (Bila sta to župnik Finžgar iz Sore in Kleindienst iz Begunj). Iz pogovora je bilo slišati besede 'generalni štab' in 'višja komanda'?“

Krono pa je dosegel ritmojster s svojim vprašanjem:

„Ko ste 3. februarja 1916 zvečer šli domov, ste obstali na cesti in ste nekaj premišljevali. Kaj je bila vsebina vašega premišljevanja?“

Ritmojster je hotel tudi vedeti, kaj ve župnik o signalih. Pri tem je mislil signale, ki naj bi jih seveda župnik pošiljal Italijanom. Vsako noč so namreč v neposredni bližini cerkve oprezovali štirje žandarji ali detektivi, kdaj bo šel župnik v cerkveni zvonik in dal znake Italijanom.

Čeprav peturna ritmojstrova preiskava ni — v veliko njegovo nejevoljo — mogla odkriti ničesar obremenilnega, je bil vendarle župnik aretiran. Moral se je vsesti na voz, zraven njega se je postavil vojak z nasajenim bajonetom, za vozom dva ali trije žandarji na konju in tako so šli skozi Beljak, da bi dokazali meščanom, da gre veleizdajavec naproti svoji zasluženi kazni. V Beljaku so odkazali župniku sobo, v kateri je bil do 4. aprila v zaporu. V zabavo mu je pripovedoval vodja stražarjev, kako so v Galiciji duhovnike brez preiskav obešali, nekoč kar sedem na en dan.

Med tem so preiskali vse župnikove zapiske ter seveda niso našli v njih nič takega, kar so iskali. Kljub temu so župnika Meška izpustili šele 4. aprila in mu ukazali, da ne sme več zapuščati svoje fare. Toda že nekaj dni nato je prišel od škofijskega ordinariata proti vsem določbam kanonskega prava nalog, da se mora župnik Meško podati na najslabšo in najvišjo koruško faro, kjer je tudi ostal do 15. septembra 1917. Škof je podlegel pritiski vojaške komande; zakaj, to bo vedel najbolj on sam in bo uredil s svojo vestjo. Mi samo konstatiramo, da je tudi provizorna premestitev župnika, proti kateremu preiskava ni našla niti najmanjše krivde, roganje pravici v obraz. Kaj pa je napotilo vojaško oblast, da je zahtevala odstranitev župnika iz svoje fare? Vzrok je povedal visok dostojanstvenik, generalni vikar dr. Quitt preganjancu samemu, namreč: „Gospodje iz Beljaka se namreč niso hoteli blamirati.“ Zato so župnika Meška konfinirali, da ni mogel več priti v Beljak, nato pa ga skrili v visoke hribe. Namesto da bi krivico poravnali, so jo hoteli olepšati z novo krivico! Iz tega se da tudi lahko razložiti, zakaj je bila v „Kärntenzeitung“ novica, da se župnika Meško in Trunk nahajata na svobodi, trikrat cenzurirana.

Toda tudi po 4. aprilu 1916 župnik Meško ni imel miru pred orožniki.

Ko se je mudil na obisku pri župniku Volčiču v Trbovljah na Štajerskem, so prišli v župnišče nadporočnik dr. Richter, en detektiv in en žandar, preiskali so gostitelju vso hišo ter zaplenili župniku Mešku tri razglednice in eno dopisnico brez pomena, zdravniško spričevalo ter potrdilo lazaristov v Gradcu, da je tam opravil duhovne vaje.

Ko je pozneje hotel bivati v Strojnem, 1000 metrov visoko ležeči koroški fari, je takoj na dan prihoda prišel tudi žandar v župnišče in vprašal Meška, če ima dovoljenje za bivanje tukaj. Ko je potem bežal naprej v Javorje, sta bila tudi dva žandarja prvi obisk pri njem.

Take obremenitve in šikane so seveda vplivale še bolj na živčno, želodčno in pljučno bolnega župnika.

Preganjanje pa tudi ni prenehalo po 15. septembru 1917. Tudi po tem datumu so bila vsa pisma, ki so prihajala na naslov župnika, cenzurirana. Predložiti so jih morali poštnemu vodji, ki jih je potem poslal naprej v preiskavo.

Zdaj nastaja vprašanje, kdo je kriv vsega tega? Mi moramo kratko odgovoriti: „Nemški sistem v Avstriji. Še pred aretacijo župnika Meška se je izrazil pravni referent pri vojaški komandi v Beljaku, stotnik Koepel, proštu Atzelhuberju v Beljaku: „Jaz bom dal vse slovenske župnike okrog Beljaka aretirati in vse slovenske napise vreči iz cerkva!“ Ko je prošt omenil, da to pri instaliranem župniku ne bo šlo tako lahko in je nastopil za to, da se župniku Mešku spet dovoli vrnitev v njegovo faro, je Koepel poslal k proštu vojnega superiorja Radeka s prošnjo, naj mu izroči papeško okrožnico *De amotione parochorum*. Študiral jo je štirinajst dni. Ko ni v njej našel nobene opore za dosego svojega cilja, je dal župnika Meška in Trunka kratkomalo aretirati.

To je pripovedoval prošt Mešku samemu in pripomnil, da mu je Koepel govoril je tudi o treh smrekah na Dobraču, katerim so slovenski župniki dali posekati veje, da so mogli boljše dajati znamenja Italijanom. Tako sovraštvo je v nekaterih avstrijskih častnikih, proti vsemu kar je slovenskega, dalo povod, da so verovali tudi v najbolj brezsmiselne stvari kot majhni otroci ali stare babe.

Zakaj pa so hoteli odstraniti slovenske duhovnike? Ker je tako hotel nemški „Volksrat“. Neposredno ob cerkvi Device Marije na Zili zida neki, od Südmärke naseljeni protestant Moser, mlin na bencinski pogon, proti čemer je iz lahko razumljivih razlogov župnik protestiral. Ko se je ta protestant poročil s katoliškim dekletom, hčerko kmeta Johana Sereiniga, ni smel župnik zakonski par oznaniti s prižnice, ker sta se oba že poročila pred pastorem v Beljaku. Zato je župnik tako pri Moserju kakor Sereinigu padel v nemilost. Ta Moser ima zveze z Nemci v Beljaku in tudi z zastopniki nemškega „Volksrata“.

Po mobilizaciji leta 1914 je župnik večkrat vstal že ob enih ali dveh ponoči, da je spovedal vojake, gostil je vojake in častnike pri javnih pobožnostih, je molil za zmago našega orožja, ter je bral svete maše v ta namen. Kljub vsemu temu je veljal za „Srba“ in izdajavca. Končno so ga zato zaprli in pregнали s fare, dasi je bil slednji faran prepričan o njegovi nedolžnosti. Seveda je ljudstvo sprevidelo logiko takega postopanja oblasti ter je začudenje in vznemirjenje zaradi tega našlo izraz v sodbi: Plačilo za patriotizem je arest!

Naročeni špijoni krojač Schneider, krčmar Putik, posestnik Landrisser so zasledovali slednji župnikov korak ter širili o njem napačne, včasih tudi brezsmiselne obdolžitve, kakor na primer to, da je župnik risal mesto Beljak s polja in podobno.

Ko je izbruhnila vojna z Italijo, so štirje žandarji in detektivi slednjo noč oprezovali, če morda župnik ne bo dal znake Lahom s cerkvenega zvonika. Prenočišče so imeli žandarji pri Moserju in pri slaboglasni babici Jolli, kar seveda ugleda zastopnikov oblasti ni zvišalo.

Podpisani vprašujemo visoko vlado:

Ali so ji ti dogodki znani, ali je pripravljena osebe, ki so krive za preganjanje župnika Meška poiskati in kaznovati, župniku pa poravnati škodo, ki jo je imel zaradi tega?

Ali je vlada pripravljena priznati, da postopanja teke vrste morajo v vseh Jugoslovanih ustvariti prepričanje, da mnogi elementi na visokih položajih izrabljajo vojno za to, da potlačijo narodno gibanje Jugoslovancev, ter s tem v najvišji meri slabe zaupanje Jugoslovancev v državo?

Ali je pripravljena priznati, da so spričo takega mišljenja Jugoslovanci prisiljeni v obrambo svoje osebne varnosti ter lastnine, stremeti k ustanovitvi lastne državne uprave, kakor jo zahtevajo v deklaraciji 30. maja 1917 in ki jo zahteva na ta temelj postavljena politika Jugoslovanskega kluba?

Podpisani:

Dr. Korošec, M. Brenčič, Gostinčar, dr. Ravnikar, Pišk, Jarc, dr. L. Pogačnik, Gregorič, Fon, vitez Pogačnik, Demšar, dr. Rybar, dr. Lesarič, dr. Benkovič Dunaj, 21. februarja 1918

Str. 6376—6378

POSLANSKA ZBORNICA. — 64. SEJA XXII. ZASEDANJA, 26. 2. 1918

VPRAŠANJE

postancev dr. Korošca, Laginje, Špinčiča in tovarišev skupni vladi zaradi preganjanja učiteljice Milke Volarič iz Zameta v Istri.

V marcu 1915 je bila učiteljica Milka Volarič iz Zameta v Istri naznanjena od nekega Finderla kot Srbofilka in sovražnica Nemčije.

Ko se je Finderle, ki se smatra za Italijana, bahal, kako se je odlikoval v Galiciji in je v pogovoru omenil, da bodo tudi še ženske morale iti na vojsko, tedaj je gdč. Volarič ironično pripomnila: „Toliko boljše, potem se bo vojska kmalu nehala in bomo me ženske prve vkorakale v Beograd.“ Te besede so dale zlobnemu naznanitelju snov za obračanje smisla. Učiteljica je bila takoj aretirana in poslana v Ljubljano, kjer pa je bila v glavni obravnavi pri deželnem divizijskem sodišču oproščena. Naznanilec je bil razkrinkan kot navadni klevetnik.

Med tem pa je mlada dama doživela strašne stvari. Prvo noč je morala biti brez spanja v ljubljanski infanterijski kasarni med preprostimi

vojaki. Zgodaj zjutraj so jo štirje vojaki gonili po mestu od ječe do ječe, pa je nikjer niso hoteli prevzeti. Ko je slednjič smrtno trudna prišla v jetnišnico deželnega sodišča, je morala slišati najprej divje zmerjanje ravnatelja. Nato je bila zaprta v celici z navadnimi zločinkami. Pozneje je bila prepekljana v graško jetnišnico. Ko pa je zapustila to jetnišnico, ji od stvari, ki so ji bile odvzete pri vstopu v zapor, ni bila vrnjena črna ročna torbica s fino pisemsko torbico in drugimi malenkostmi. Na nasvet podravnatelja se je podala k ravnatelju jetnišnice. Ta pa je začel nanjo strahovito vpiti ter se je ponašal kar najbolj surovo. Tudi jetniški zdravnik ni šel na roko tam zaprtim Jugoslovanom, zlasti ne damam; nasprotno jih je obravnaval naravnost brezobzirno. Ubogo gospodično je bilo po izpustitvi iz zapora naravnost težko spoznati, tako se je njen položaj poslabšal. Šele po zdravljenju pri dr. Šikiću na Reki in dr. Romanu na Sušaku je mogla spet nastopiti službo ter še danes močno trpi nad posledicami preživelega slabega ravnanja.

Mi vprašujemo vlado:

„Ali je pripravljena dati gdč. Volarič popolno zadoščenje, nje klevetance in uradnike, ki so to zakrivali, pa strogo kaznovati.“

Podpisi:

dr. Benkovič, dr. Lovro Pogačnik, Demšar, Jarc, Pišk, Fon, dr. Gregorčič, dr. Kavnhar, dr. Korošec, dr. Laginja in Spinčič.

Str. 6379

I. M.

pred petdesetimi leti

Avstro-Ogrska monarhija je jeseni 1. 1918 razpadla. Po razpadu monarhije so se pričeli boji za severno mejo Slovenije in za južno mejo Avstrije — takozvani koroški — obrambni boji. Po teh bojih je mirovna konferenca v Parizu razdelila južni del Koroške v cono A in cono B. V cono A so spadali sodni okraji Rožek, Borovlje, Pliberk in del sodnega okraja Celovec. Cono B pa je tvorilo mesto Celovec in okolica s 352 km², cona A pa je obsegala 1768 km². Vseh prebivalcev v coni A je bilo 73.488. Od teh je pri zadnjem ljudskem štetju 1910 označilo slovenščino za občevalni jezik 50.838 ali 69.18 odstotkov, nemščino pa 22.651 ali 30.82%. Zadnje zapisovanje pred prvo svetovno vojno se je vršilo na osnovi občevalnega jezika in ne na osnovi materinščine, kar bi dalo mnogo ugodnejšo sliko tega ozemlja v prid Slovencev. Cona A je bila pod jugoslovansko upravo, cona B pod upravo Avstrije. Po sklepu mirovne konference v Parizu bi se moralo ljudsko glasovanje v coni A vršiti tri mesece potem, ko stopi senžermenska mirovna pogodba v veljavo. Ta pogodba je dobila veljavo 16. julija 1920. Tako je plebiscitna komisija odredila, da se ljudsko glasovanje v coni A vrši v nedeljo, dne 10. oktobra 1920. Za slučaj, da bi se cona A odločila za Jugoslavijo, bi se tri tedne pozneje moralo vršiti podobno glasovanje v coni B.

Volivno pravico so imeli vsi prebivalci moškega in ženskega spola, ki so dopolnili dvajseto leto starosti in bivali sedaj v določeni coni ali pa pred prvim januarjem 1912 tam živeli. Ta druga možnost je dajala volivno pravico posebno nemškim uradnikom, učiteljem in žandarjem, ki so kedaj na tem ozemlju službovali.

Mednarodna komisija naj bi nadzirala izvedbo ljudskega glasovanja. To komisijo so sestavljali po en član Velike Britanije, Francije in Italije, ter po en zastopnik

Jugoslavije in Avstrije. Članstvo Italije v tej komisiji ni odgovarjalo mednarodnim običajem, ker je bila Italija kot soseda na spornem vprašanju med Avstrijo in Jugoslavijo direktno zainteresirana in je že v predpogajanjih v Parizu dosegla, da je slovensko ozemlje zapadno od železniške proge Pontabelj—Beljak—št. Vid ob Glini bilo izvzeto iz plebiscitnega ozemlja. Od vsega začetka je stala Italija odločno na strani Avstrije, isto se lahko reče za Veliko Britanijo, medtem ko je francoski član komisije simpatiziral z Jugoslavijo. Formalno naj bi plebiscit odločil o pripadnosti k tej ali drugi državi, ne pa o narodnostnem vprašanju.

Slovenska stran je predvsem naglašala stoletno zapostavljanje na kulturnem, gospodarskem in političnem področju od strani nemških sodeželanov, in poudarjala slovensko zahtevo po združitvi vseh Slovencev. Avstrijska stran je naglašala tradicijo stare, čeprav sedaj majhne države, medtem ko je bila Jugoslavija nova tvorba brez tradicije. Avstrija je bila republika, Jugoslavija monarhija, Avstrija ni imela vojaške obveznosti — Jugoslavija večletno vojaško obveznost, Avstrija je bila „kатоliška“ država, v Jugoslaviji pa imajo pravoslavni večino, Avstrija ima socialno skrbstvo prvovrstno urejeno, Jugoslavija socialnega skrbstva ne pozna. Celovec in Beljak sta bili tržišči za južni del dežele, tam so kmetje lahko prodajali svoje pridelke in kupovali potrebno. Maribor in Ljubljana sta bila le preveč oddaljena. Na te točke se je avstrijska propaganda naslanjala. Tem realnim dejstvom niso imeli Slovenci postaviti nič konkretnega nasproti.

Slovenci so predvsem podcenjevali skoraž petdesetletni vpliv ponemčevalne utrkvistične šole in ponemčevalnega upravnega aparata od žandarja do sodnika, ter ponemčevalni vpliv triletne vojaške obveznosti. Na Slovence je močno vplivala nem-

ška socialdemokratska stranka, ki je svoje člane pozvala, da glasujejo za Nemško Avstrijo.

Slovenska duhovščina je dosledno stala na fronti slovenskega ljudstva. Za cono A je krški škof Adam Hefter imenoval prošta Randla v Dobrli vesi za generalnega vikarja. Prošt Randl je za plebiscit 10. oktobra izdal posebno pastirsko pismo, v katerem je obrazložil slovenskim glasovalcem dolžnost, da glasujejo za Jugoslavijo. To pastirsko pismo je izzvalo srdit protest celovškega škofa.

V propagandi obdelanim problemom je sledil na Gosposvetskem polju dne 12. septembra 1920 svečan zbor z nad trideset tisoč udeleženci avstrijskih političnih in cerkvenih predstavnikov, kjer je bila dana svečana obljuba Slovincem v slučaju avstrijske zmage zagotovljenih pravic na vseh področjih. Tej svečani izjavi se je 28. septembra 1920 pridružil še deželni zbor s svečanimi zagotovili.

10. OKTOBER JE ODLOČIL

V coni A je od 39.291 volilnih upravičencev glasovalo za Avstrijo 22.025 ali 59.04% in za Jugoslavijo 15.278 ali 40.96% glasovalcev.

Koroški deželni zbor je na svoji seji 18. novembra 1920 ponovno potrdil prej Slovincem dane obljube in avstrijski zastopnik v plebiscitni komisiji je zagotavljal, da bo Avstrija v smislu določb senžermenske mirovne pogodbe dala Slovincem vse pravice, jugoslovanski član plebiscitne komisije je zagotovil, da Jugoslavija teh 15.278 Slovincem, ki so oddali svoj glas za Jugoslavijo, nikdar ne bo pozabila. Eni in drugi so dane obljube kmalu pozabili.

Neposredne posledice plebiscita so bile, da je veliko število slovenskih duhovnikov moralo zapustiti deželo, med njimi poznejši škof Gregorij Rožman in Lambert Ehrlich, isto se je zgodilo s slovenskimi učitelji in uradniki. Preostali duhovniki so morali tekom leta 1921 menjati na škofovo zahtevo svoje župnije. Učitelji niso dobili službe in enako se je godilo ljudem, ki so za časa jugoslovanske zasedbe službovali pri železnici ali žendarmeriji. Najemnikom na grofovskih posestvih je bila odvzeta najeta zemlja in s tem vsaka življenjska možnost.

Vzdušje v deželi je bilo tako zastrupljeno, da nobena tiskarna v Celovcu ni tvegala tiskati slovenskega tednika „Koroški Slovenec“. Ta list je tiskala češka tiskarna na Dunaju.

Kako so se razvijale prilike v Avstriji v času koroškega plebiscita in v letih za tem.

Nemški poslanci nekdanjega državnega zbora na Dunaju so se zbrali 21. oktobra 1918 in sicer sta bila 102 zastopnika nemških nacionalnih krogov, 72 krščanskih socialcev in 42 socialdemokratov. Ta zbor je odklonil samostojnost države, ki je še ostala od monarhije in je 12. novembra 1918 soglasno proglasil, da je Nemška Avstrija sestavni del nemške republike. Senžermenska pogodba z dne 10. septembra prepove naslov „nemška“ Avstrija in prepove istočasno tudi zvezo z nemško republiko.

Težnjo po zvezi z nemško republiko so stopnjevale še nadaljnje avstrijske pokrajine. Tako je Tirolska izvedla 24. aprila 1921 glasovanje za priključitev k Nemčiji, katero so volilci skoraj stoodstotno potrdili. 24. maja 1921 se je podobno glasovanje izvedlo z istim uspehom na Salzburškem in za 3. julij 1921 se je podobno glasovanje pripravljalo za Štajersko. Šele odločna intervencija zavezniških sil je taka glasovanja zaustavila. Najzapadnejša avstrijska dežela — Predarlška se je hotela pridružiti Švici, kar pa je ta odločno odklonila.

Ta težnja k Nemčiji je obvladala vse avstrijske politike in vse avstrijske stranke do leta 1933 in sicer pod pretvezo življenjske nesposobnosti Avstrije. Glavni stranki dunajskega parlamenta sta bili krščanski socialci in socialdemokrati. V tem času je avstrijska politika izbila dvojno mednarodno posojilo in sicer zadnje 300 milijonov šilingov leta 1932 — vsakokrat z novo obveznostjo, da se odpove priključitvi k Nemčiji, kar pa je itak predvidevala mirovna pogodba.

Od 1933 do 1938 je avtoritarni režim Dollfuss-Schuschnig zastopal samostojno avstrijsko pot, ki pa je marca 1938 ob velikem navdušenju avstrijskega ljudstva vendar peljala v Veliko Nemčijo pod znamenjem kljukastega križa in Hitlerja.

Zadržanje ameriške komisije razvidiš iz „Zbornika Svobodne Slovenije“ 1956, stran 47 do 79.

nekaj spominov na Koroško ob 50 - letnici plebiscita

Za Koroško sem se začel zanimati že v letu 1910, ko sem s starši prvič stal ob vojvodskem stolu na Gosposvetškem polju. Učitelj nam je še isto jesen v četrtem razredu tržiške ljudske šole razlagal v nemščini obred ustoličenja karantanskih vojvod. Da pa je bil to le slovenski obred, smo lahko brali v dr. Grudnovi Zgodovini slovenskega naroda, prvi zvezek, ki jo je leta 1910 začela izdajati Družba sv. Mohorja v Celovcu. Učitelju smo zato seveda manj verjeli. Od tedaj naprej sem se za Koroško še bolj zanimal.

Na fronti pri Piavi sem čital tednik „Mir“ iz Celovca, ki mi ga je posojal neki Slovenec iz Koroške.

Komaj sem slekel vojaško suknjo sem že po časopisju zasledoval plebiscitno propagando, zlasti v letu 1920. Obljube slovenskim volilcem v coni A so presegale celo člen 7. avstrijske državne pogodbe iz leta 1955. Skoraj zavistno sem si mislil: če bo vse to res, se bo koroškim Slovencem bolje godilo kot pa nam v kraljevini SHS.

Čital sem o dobro uspehlih volilnih shodih širom Koroške v coni A. Udeležil sem se manifestacijskega shoda Korošcev na Brezjah v poletju l. 1920. Navdušeno je govoril koroški rojak, župnik iz Žrelca, pok. dr. Janko Arnejc, ki je za časa koroških bojev 1918-19 komaj ušel smrti. Svoj govor je zaključil: „Žebrajte in štimajte za slovensko stranko in Koroška bo vaša.“*

V začetku oktobra je bila izražena želja Sokolske in Orlovske zveze, naj bi šli člani v civilu in brez orožja na Koroško za dan plebiscita 10. oktobra 1920 stražiti slovenske domove, da ne bi sumljivi ljudje, ki so začeli prihajati iz cone B v cono A, terorizirali slovenskih volilcev. Tako sem

šel že drugič kot prostovoljec na Koroško. Tržiški Sokoli so šli v Borovlje, orlovski odsek Tržič-škofja Loka pa smo v noči 9. oktobra zasedli črto št. Ilj—Loga ves—škofiče. V št. Ilju smo že v isti noči zajeli na nekem seniku četo teroristov, obo-roženih z noži in boksarji, jih s pomočjo domačega orožnika razorožili in naslednji dan pognali čez demarkacijsko črto.

Plebiscit je bil kljub temu za nas izgubljen. Vzrokov za to na tem mestu ne morem naštevati. Avstrija je dobila 22.025, Jugoslavija pa 15.278 glasov. Za avstrijske Nemce je nastopil čas izvajanja danih obljub. Ko sem v poznejših letih večkrat kot turist in romar potoval po Koroškem, sem se lahko prepričal o položaju slovenske manjšine.

Bilo je v poletju leta 1932. Obiskoval sem dunajsko čevljarsko strokovno šolo v IV. okraju. Neke sobote sem po pouku sedel v bližnjem parku in čital Slovenca, ki sem ga dobival iz Ljubljane. Od klopi do klopi je hodil mlad gospodič v fraku, z rdečo kravato in polcilindrom na glavi, v desni roki pa z nabiralno puščico. Prišel je do mene, se odkril, priklonil in dejal: „Bitte um kleine Spende für unsere Grenzdeutschen.“ Navidez začudeno sem ga vprašal, za katere Nemce nabira prispevke? Začel mi je razlagati, da so Nemci na Koroškem in Štajerskem v nevarnosti. Slovenci jih hočejo slovenizirati. Ogroženi so gospodarsko in kulturno, zato potrebujejo nemških šol itd. — Bilo mi je dosti. Rekel sem mu: „Nehajte! Ravno nasprotno je res, kar vi tukaj razlagate. Jaz sem ob meji doma, 3 km od vrha Ljubelja stoji „Volksschule“ oz. Schulvereinska ponemčevalnica otrok gorskih kmetov in gozdnih delavcev v slovenski vasi št. Lenart v Brodeh. Takih šol je še več. Gospodarsko in kulturno so ogroženi le Slovenci, zato vam ne dam nobenega prispevka.“ Rekel je samo: „Danke“ in odšel.

*Žebrajte = molite; štimajte = glasujte.

V letih pred drugo svetovno vojno sem še dvakrat obiskal drago mi Koroško. Kot učitelj čevljarskega strokovnega risanja na Obrtno nadaljevalni šoli v Trziču sem z vajenci priredil dva pešizleta. L. 1935 smo šli v Borovlje, okrog 26 kilometrov tja in 26 kilometrov nazaj v enem dnevu. Leta 1937 pa čez Ljubelj v Št. Lenart, nato čez Oselco v Sele, pri Užniku smo prenočili, zjutraj, to je na binkoštni ponedeljek pa v Borovlje in čez Ljubelj v Trzič.

Najkrajši izlet na Koroško sem napravil l. 1939. Ko je Hitler stal že eno leto na Karavankah, smo tudi v Trziču dobili od predsedstva Legije koroških borcev iz Ljubljane ukaz oz. željo, naj tudi trziška organizacija koroških borcev pošlje v Ljubljano malo koroške prsti, katero bodo oddali v Beograd na grob kralja Aleksandra. Tudi naša trziška Legija koroških borcev je poslala v Beograd nekaj koroške prsti, katero sem nabral na Ljubelju kakih 200 metrov čez mejo na koroški strani.

Tri leta nato sem se pa že vklenjen vozil v pregnanstvo mimo znanih mi kra-

jev domovine koroških narodnih buditeljev Einspillerjev, Ahaclja, Janežiča in polglasno vzkliknil: „Umreti nočemo!“ Istočasno so padale glave zavednih Korošcev pod giljotino, selili so narodno zavedne družine, zapirali in izganjali slovenske duhovnike iz njihovih župnij. Skozi Koroško sem se po zlomu nacizma zopet vračal v domovino.

Ker je Trzič po ljubeljski cesti že stoletja povezan s Koroško, je razumljivo, da sedaj še bolj kot prej obiskujemo Koroško kot romarji in turisti. Naše obiske nam vračajo tudi Korošci, s katerimi tudi kulturno sodelujemo, n. pr. Trzič — Borovlje itd.

Ko končujem svoje lepe spomine na Koroško, želim, da bi se časi nacizma, našega skupnega gorja, nikdar več ne povrnili. Za 50. obletnico plebiscita naj se izpolnijo koroškim Slovencem še vse preostale obljube, dane jim pred 50 leti in ob podpisu državne pogodbe iz leta 1955, ob mirnem, složnem sodelovanju obeh narodnostnih skupin v deželi.

Trzič, 22. junija 1970

Maribor ob izbruhu vojne 1941

Jože Lekan, odličen delavec v slovenskih katoliških prosvetnih organizacijah, zlasti svoj čas pri Orlu, je bil tik pred vojno ravnatelj mestnih podjetij v Mariboru. Tedaj eden najbližjih sodelavcev mariborskega župana dr. A. Juvana in podžupana Frančka Žebota. Po maju 1945 je bil v taborišču Spittalu na Koroškem. Tam je še po svežem spominu opisal na prošnjo iz Buenos Airesa dogodke prvega meseca po začetku vojne v Mariboru. Nato se je preselil v ZDA (1950), kjer je lani umrl.

Ta članek priobčujemo v njegov spomin in kot dokument v spomin 30-letnice začetka vojne.

Ured.

Cvetna nedelja: Ob 6.30 zjutraj brnenje aeroplanskih motorjev nad mestom. Klic: „Vojna je.“ Zbeganost! Mobilizacija — brez reda! Poudarim zato, ker se ni vedelo, kdo in kam naj se javi. Mestna občina mariborska je na mah izgubila skoraj celotno uradniško osebje, predvsem načelnike in ravnatelje. Tudi župan dr. Juvan je bil že teden dni mobiliziran.

Nad mestom ves dan roji aeroplanov od severa proti jugu, in od juga proti severu. Z Ljubljano je bilo županstvo v Mariboru v nepretrgani telefonski zvezi. Vrstila so se nasprotujoča se alarmantna poročila. Županstvo je izdalo razna navodila glede prehrane, vode, razsvetljave. Mestno uradništvo, ki še ni bilo mobilizirano, sicer pa njihovi svojci, so prejeli še dopoldne v nedeljo izplačilo treh mesečnih službenih prejemkov.

Prihajala so prva poročila o obmejnih spopadih nad Ptujem (Radgona, Čmurek, Lendava). Težko ranjena sta bila tam mestni finančni direktor Joža Barle, ki je pozneje zaradi dobljenih ran umrl v Ljubljani, in pa sin generala Maistra. Sicer je bilo v mestu mirno. Vojaštva ni bilo videti. Ali se je nahajalo že na meji, ali pa se je šele zbiralo v Slovenski Bistrici. Noč polna pričakovanja, toda tudi mirna.

Ponedeljek: Z dnevom se je pričelo vrvenje, kot je samo ob izbruhu vojne mogoče. Skozi mesto je prehajalo jugoslo-

vansko vojaštvo peš in na vozilih. Pojavili so se na motornih vozilih četniki (bivši orjunaši. Pozneje so se podali v hribe in bili glavni steber OF). Grozili so Nemcem, da jih bodo postrelili. Zato je bil komandant mesta general Cesarac primoran, da jih je dal razorožiti. Bili so več ur zadržani na dvorišču „Mariborskega dvora“, predno so jih izpustili. — Meščani so hiteli od trgovine do trgovine in kupovali potrebne in nepotrebne reči. — Popoldne je sporočilo vojaštvo županstvu, da bodo popoldne ob štirih razstreljeni mostovi preko Drave. — Podžupan Franc Žebot mi je telefoniral, naj ukrenem vse potrebno, kar zadeva mestnih podjetij. Kot sem že uvodoma omenil, je bil mobiliziran ves vodeči personal županstva, tako tudi od mestnega električnega podjetja, plinarne, vodovoda in ostalih mestnih podjetij. Čeprav sem bil direktor le uprave mestnih podjetij, sem moral sedaj poseči tudi v tehnično področje. Izdal sem potrebna navodila podjetjem, predvsem pa „Vodovodu“ da naj takoj zapre glavni ventil na levi strani Drave. Voda se je namreč dovajala mestu z desne strani Drave preko glavnega mostu. Istotako naj se zapre glavni ventil pri rezervoarju pod Kalvarijo, da ne bi prehitro pošla voda, dokler se ne vključijo rezervni vodnjaki po mestu. Toda ventila pod Kalvarijo ni bilo mogoče zapreti, ker so se vršili že prvi boji na vzpetinah za Kalvarijo.

Krogle iz ročnega strelnega orožja so že udarjale v mestni park. Zadet je bil neki moški v trebuh in tudi par drugih občanov je bilo več ali manj ranjenih. Ker ni bilo mogoče več zapreti vodovodnega ventila tik ob rezervoarju, so zaprli drugi ventil v mestnem parku. Komaj so bile te in druge odredbe izpeljane, je že močno zagrmelo (že ob 3.30 namesto ob 4). Poslopja v mestu so se močno stresla, posebno ona v bližini mostu, in most se je zrušil pri srednjem stebru v vodo. Kmalu za tem je bila razstreljena tudi železna brv pod Studenci. Na mah je bilo mesto prerezano na dva dela. Meščani, ki so se nahajali po opravkih na desni strani, sicer pa stanovali na levi strani, niso mogli več na svoje domove ali obratno. Prekinjen je bil dotok vode in deloma tudi električni tok.

Podžupan F. Žebot, ki je uradoval namesto mobiliziranega župana dr. Juvana, mi je telefoniral, da naj pridem takoj na županstvo. Pri podžupanu sem dobil mestnega fizika dr. Novaka in privatnega zdravnika Nemca, dr. Thalmana. Slednji je zahteval, da mora mestna občina ranjene občane, predvsem v trebuh ranjenega, prepeljati v čolnu preko Drave v bolnišnico. Tej zahtevi ni bilo mogoče ugoditi, ker so iz „bunkerjev“ na desni strani Drave takoj streljali, čim se je kdo bližal bregu reke. Zedinili smo se, da se ranjenci prepeljejo v žensko bolnišnico, ki je bila pri mestnem parku, in je bila dobro opremljena z operacijskimi inštrumenti.

Čim je dr. Thalman odšel, se odpro na široko vrata v župansko sobo in vkorakala je strumno številna deputacija Nemcev, ki je imela do tedaj sejo v neki mali nemški kavarni ob stolnici. Bili so skoraj vsi v visokih črnih škornjih, na rokavih pa so imeli rdeče trakove s kljukastim križem. Njih vodja je bil Moročuti, solastnik firme Swaty. Med njimi so bili še protestantovski pastor, direktor Frankovega mlina Wiesthaler, brat dr. Thalmana, Podliessnigg, sin trgovca s papirjem na debelo, in še mnogo drugih, katerih imen se pa sedaj ne spominjam več. Zahtevali so, da jim podžupan Žebot takoj preda mestno upravo. Podžupan je bil hipno zbeگان in ni vedel, kaj naj jim odgovori. Vprašal me je za mnenje. Odgovoril sem mu, da predsvavlja jo gospodje samo en del mestnega prebivalstva, in zato za enkrat še ni potrebna predaja poslov. Če bodo vkorakale nemške čete, se bo pa potem itak stvar

sama po sebi rešila. Osvojil je moje mnenje. Namci pa so bili razburjeni in ogorčeni. Poudarjali so, da se na sedanjo župansko upravo ne morejo zanesti, niti ne na policijo, ker se čutijo življenjsko ogroženi po oboroženih četnikih in po posamezno raztresenih vojakihi, ki še niso prešli preko Drave. Eno kot drugo je bil prazen nič. Četnikov ni bilo več, ker jih je že zjutraj razorožil komandant mesta. Vojaštvo pa je bilo veselo, da se je moglo čimpreje umakniti preko Drave, potem ko je videlo, da se je vojaško vodstvo odpovedalo levemu bregu Drave. Ker niso (zastopniki Nemcev) prodrli s temi zahtevami, so pa stavili nadaljnjo zahtevo, da bi vzajemno sodelovali z mestno policijo. To se je ugodilo. Napravili so nato po razgovoru pri podžupanu tozadevni načrt s policijskim šefom Tonetom Kosom, ki je bil že prej poklican na županstvo. Medtem ko so razpravljali Nemci s policijskim šefom v sobi magistratnega direktorja o varnostni službi po mestu, se je pa v eni izmed stranskih sob magistrata vršil sestanek nekakega Narodnega sveta (ostanek). Navzoči so bili podžupan Žebot, bivša župana dr. Lipold in šolski ravnatelj Grčar, ravnatelj Hrastelj, obč. svetnik Jalen in podpisani. Razgovarjali so o tem, kaj je napraviti sedaj, ko se je umaknila jugoslovanska vojska in je pričakovati, da vsak čas vkoraka nemška vojska. Po vsestranskem razmotrivanju se je koncepiral razglas glede splošnega zadržanja prebivalstva. To naj ostane mirno, predvsem naj varčuje z vodo, ker je levi breg mesta po razrušenju mostu brez dotoka vode. Do objave tega razglasa pa, kolikor se spominjam, ni prišlo. Razen podžupana, smo vsi na tej seji navzoči odšli na svoje domove. Proti domu sem šel z bivšim županom dr. Lipoldom. Kosva prišla na Trg Svobode, je ura v zvoniku frančiškanske cerkve bila ravno 17. Nenadoma pa se v smeri proti Pobrežju močno zabliška, takoj za tem pa je sledila močna detonacija. Zemlja se je kar stresla. Razstrelili so železniški most. Zrušil se je v Dravo, toda samo del srednjega loka, drugi del pa je ostal oprt še na kamenitem stebru. Na te v vodo viseče železne ruševine so Nemci tekom 14 dni konstruirali lesen zasilni most za lahka vozila. pozneje tudi za vagone. Pešci so se pa motovili že takoj naslednji dan, čeprav so bili v nevarnosti, da se prekobalijo v Dravo.

Kljub temu, da je bilo mesto Maribor takorekoč med dvema sovražnima vojskama, je bila noč od ponedeljka na torek mirna. Po mestu na levi strani Drave so patrolirale straže, sestavljene iz enega policijskega stražnika in enega oboroženega Nemca civilista. — Na vzpetinah nad Tremi ribniki je od časa do časa zaropotalo ročno strelno orožje in zasvetila se je v zraku sem in tja kaka raketa. Kakor smo pozneje zvedeli, se je tukaj nahajal major Bitenc z nekaj vojaštva in branil položaje. (Par dni pozneje sem ga videl kot vojnega ujetnika pred policijskim poslopjem na stolnem trgu.) Na desni strani Drave je gorelo vojaško skladišče (hrana, obleka), zunaj mesta pa vojaško skladišče sena in municije. Od tam so se čule močne detonacije. Tudi del poslopja mariborskih železniških delavnic je gorel.

Torek: Mrzlo jutro. Dež in sneg. Ulice prazne. Vse v napetem pričakovanju. Jugoslovanska artilerija je nekje od Račvanj streljala s poljskim topom v mesto na levo stran Drave. Padlo je kakih 10 granat. Od teh je ena preluknjala streho Bergove večnadstropne hiše ob glavnem Dravskem mostu. Ena je udarila na dvorišče Mariborske tiskarne v Franciškanski ulici in je bil ubit hišnik. Ena pa je padla za mariborsko stolnico tik pred policijsko poslopje. Kam so padle druge granate, ne vem točno. Tudi ne vem, kakšen pomen naj bi imelo to nepremišljeno streljanje. Kake posebne škode, razen smrti prej omenjenega hišnika, ni bilo.

Prešla je ura za uro, toda nemške vojske ni bilo od nikoder. Šele okoli 10.30 dopoldne privozi po Koroški cesti od Kamnice sem par nemških vojaških motoristov. Za njimi pa tovorni avto domačih Nemcev-civilistov. V avtomobilu je bilo zastav s kljukastim križem, ki so jih potem delili med prebivalstvo. Glavni trg je bil kmalu ves rdeč od teh zastav in zastavic.

Trgovine in uradi so bili sicer odprti, ali slovenskega uradništva ni bilo več, ali je bilo mobilizirano, ali pa je zbežalo v Ljubljano. To je bilo vse, kar se je zgodilo v torek.

Sreda: Po polnoči na sredo pa je nastalo po mestu že vrvenje in bučanje motornih vozil vseh vrst, s katerimi je prihajalo nemško vojaštvo. Za hip se je ta vojaški val v mestu ustavil, ker so bili

mostovi porušeni. V nekaj urah pa je bil postavljen blizu klavnice preko Drave pontonski most in kača vozil se je vila potem preko tega mostu proti jugu v osrčje Jugoslavije.

To drdranje vozil proti jugu je trajalo noč in dan brez prestanka vse do velike sote ponoči.

Na velikonočno nedeljo pa je bila smer vožnje vozil naenkrat obratna. Kakor so prej drvela vozila od severa proti jugu čez pontonski most, tako so sedaj drvela od juga proti severu. Nam je bilo to nerazumljivo. Šele čez par dni smo zvedeli, da hiti nemška vojska na rusko mejo.

Čim je prispelo v Maribor nemško vojaštvo, so bili nalepljeni veliki razglasi, pozivajoč prebivalstvo k miru in k oddaji orožja. Zagotavljali so zaščito, enakopravnost itd. Že takoj naslednje dni smo doživljali, kakšna zaščita je čakala Slovence. Na tihem ali javno so zginevali ljudje v zapore. Prvi je bil aretiran duhovnik in ravnatelj Cirilove tiskarne Hrastelj Franc. Potem pa je sledila skoraj vsa moška in ženska inteligenca ali ljudje, ki so se kakor koli javno udejstvovali. Na prostih nogah so ostali samo še oni, ki so bili Nemcem iz službenih razlogov potrebni. Med temi na primer sem bil tudi jaz. Toda takoj, ko sem bil 3. maja odpuščen iz službe, sem pohitel v Ljubljano. Ali že naslednji dan po begu me je iskal Gestapo.

Posameznih dogodkov ne bom opisoval, le nekatere hočem mimogrede omeniti.

Nemško armadno poveljstvo je postavilo takoj novo mestno upravo. Začasni župan je bil dober teden dni mariborski advokat dr. Brandstätter. Pozneje neki Bavarec Heinze. Podžupan Žebot je moral še nekaj dni biti za pojasnila in šikane novi upravi na razpolago. Kmalu pa je bil tudi on aretiran in preko Gradca odpeljan v Dachau kot že prej ravnatelj Hrastelj.

Na belo nedeljo je bilo na trgu Svobode veliko zborovanje. Trg razkošno okrašen. Vsaka hiša je morala poleg zastave na sami hiši imeti tudi vsa okna okrašena z zastavicami. Zastavni material so delili zastonj, zato da se ni mogel nihče izgovarjati, da ga ni imel na razpolago. Na zborovanju je govoril Gauleiter Ueberreiter.

Sredi aprila je prišel v Maribor nenapovedano okoli 9.30 dopoldne Adolf Hitler. Ob dežju in snegu se je peljal stoje skozi mesto. Pred mariborskim gradom je bil na hitro improviziran sprejem. Ljudi je bilo malo, ker niso vedeli. Slovenci pa so se hitro umaknili v hišne veže, če so bili slučajno na cesti.

Postopanje z vojnimi ujetniki, civilno aretirano inteligenco in duhovniki je bilo nezaslišano. Stražili so jih tudi gestapovsko uniformirani pobci, stari komaj 17 let, ki so se divje obnašali.

Uradi bivših jugoslovanskih uprav so delovali po starem vzorcu še dober mesec. Medtem pa so organizirali Nemci vzporedno razne uprave po nemškem vzorcu, jugoslovansko uradništvo pa postavljali na cesto, pozneje pa ga povečini aretirali in deportirali v Srbijo, če ni eden ali drugi že sam kam zbežal.

Sredi aprila je bil v Mariboru popis prebivalstva. Vsak je moral predložiti dokumente.

Kmalu za tem popisom je bil vsak Slovenec poklican pred posebno nemško komisijo, kjer je bil fotografiran, klasificiran in je dobil posebno značko v aktu. To so bile že predpriprave za deportacije in aretacije v širšem obsegu. Omembe vredno bi bilo tudi to, da so ugotovili ob popisu prebivalstva 33 odstotkov Primorcev v Mariboru.

Nemcem so morali biti Primorci zelo v želodcu, ker so njihove kulturbundovske organizacije, kadar so korakale po mestu, pele neko pesem, polno srda proti Primorcem.

Še to naj omenim, da se je kakih 14 dni po izbruhu vojne vrnil v Maribor župan dr. Juvan. Toda naslednji dan so ga Nemci aretirali in odpeljali v mariborske sodne zapore. Pozneje je bil z družino pregnan v Srbijo.

To naj bi bilo nekaj spominov iz Maribora ob izbruhu vojne leta 1941.

Napisano v Spittalu ob Dravi, februarja 1950.

Rab - taborišče smrti

I. RAZMERE V LJUBLJANSKI POKRAJINI 1941—1943

Italijansko koncentracijsko taborišče na otoku Rabu na Jadranskem morju je samo del reakcije Italije na akcije komunistične Osvobodilne Fronte (OF), v Ljubljanski pokrajini, delu Slovenije, ki ga je po delitvi Jugoslavije dobila Italija.

Znano je, da si je OF lastila, da ima edina pravico borbe proti okupatorju v Sloveniji v letih 1941—1945. Mesto borbe proti okupatorju pa je zanimala komunistično revolucijo, v kateri ji je bila glavna naloga z umori odstraniti vse, za katere je mislila, da bi ji mogli škodovati in jo ovirati. V pozni jeseni 1941 so že v Ljubljani padle prve nedolžne žrtve na povele OF.

Italijanski okupator je v začetku okupacije ukazal, da se bo morda na zasedenem ozemlju do Slovencev ravnal po predpisih mednarodnega prava IV. haške konvencije. Ko so se pa umori na ljubljanskih ulicah množili in so v spomladi 1942 tudi na podeželju po nalogu OF že začele padati prve žrtve, ki so se množile vsak dan, je okupator pričel z reakcijo in represalijami.

Ponoči so n. pr. partizani nadlegovali posamezne vasi, pobrali iz hiš ljudi, ki so jih krajevni odbori OF označili kot nevarne za izvedbo revolucije, ropali, požigali, mučili in morili svoje idejne nasprotnike. Zjutraj so pa poslali najbližji italijanski posadki sporočilo, da so bili v tej in tej vasi, kjer so jih ljudje s simpatijami sprejeli in jih založili s hrano in obleko.

Sredi dopodneva so na kamionih pridrveli do zob oboroženi italijanski vojaki, zastražili vas, pognali ljudi iz hiš, postrelili kakih deset, petnajst moških, izropali posestva in jih zažgali, žene, starce in otroke po odvedli s seboj v zbirališča, od tam pa v koncentracijska taborišča.

Okupatorju je bilo znano, da so ljudje nedolžni, a je izrabil priliko, da s področja Ljubljanske pokrajine, ki je bila

3. maja 1941 priključena Italiji, iztrebi čimveč slovenskega življa.

Vsled partizanskih akcij je Mussolini 19. januarja 1942 Ljubljansko pokrajino proglasil za vojno področje in poslal nove vojaške sile v Slovenijo. Povečano število vojaštva ni imelo ščititi prebivalstvo Ljubljanske pokrajine pred partizanskimi morilskimi akcijami, ampak se je zbiralo v večjih središčih, jih obdalo z bodečo žico in bunkerji in od tod delalo pohode med prebivalstvo na deželi.

Italijani so 14. januarja 1942 začeli z ograditvijo Ljubljane z bodečo žico in bunkerji. Mesto so razdelili na štirinajst sektorjev, nato pa pričeli z racijami. Zaprli so del mesta in v tem predelu legitimirali vse prebivalstvo. Večino ljudi so izpustili, vendar so jih vsakokrat tudi veliko zaprli. Na sodišču so imeli poseben oddelek za talce, ki so jih vozili v gramozno jamo v Zeleni jami za Glavnim kolodvorom in jih streljali.

Prve racije so pričele 23. februarja 1942, nato pa skoro vsak dan v kakem delu mesta. Pri vsaki „čistki“ so zaprli kakih 200 do 300 ljudi.

Enako so postopali tudi po drugih krajih: v Črnomlju, Kočevju, Ribnici, Novem mestu, na Vrhniki in v Logatcu. Racije je izvrševala zlasti divizija „Macerata“ in alpski lovci „Cacciatori della Alpi“.

Po krivdi OF so Italijani 19. marca 1942 pobrali, zaprli in internirali vse jugoslovanske bivše aktivne in rezervne častnike in podčastnike. OF jih je vabila, naj se ji pridružijo, kar je pa večina odklonila. Ker so se zdeli OF nevarni, so jim sredi marca 1942 na odprtih dopisnicah v Ljubljani in okolici poslali pozive, naj se zglasijo v službi „Narodno osvobodilne vojske“ (NOV). Na pošti so Italijani te pozivnice zaplenili in naslednji dan po Ljubljani in drugih krajih vse naslovlence pobrali, zaprli, nato pa internirali, največ v taborišču Gonars v Furlaniji.

Vsega je bilo interniranih 533 častnikov, 536 podčastnikov in 275 vojakov bivše jugoslovanske vojske.

V poletju 1942 so se italijanske okupacijske oblasti odločile, da s splošno vojaško akcijo imenovano „roška ofenziva“ počistijo vso Ljubljansko pokrajino in preženejo partizane iz vasi in gozdov.

Ofenziva se je pričela 15. julija 1942. Italijani so obljubili partizanom, da jim podare življenje, ako se predajo z orožjem.

Preko Primorske, Notranjske in Dolenjske se je valila italijanska armada, plenila in požigala vasi, streljala „sumljive“ ljudi, ostale pa odvažala v koncentracijska taborišča.

Povod za vse to je dala OF zaradi svojih umorov, ropov in požigov. Zato je moralo civilno prebivalstvo Slovenije prenašati od strani italijanskega okupatorja najhujše preganjanje v mesecih julij, avgust in september 1942.

2. RAB

Vsa doslej navedena taborišča, — razen Raba, so bila kolikortoliko urejena in pripravljena za bivanje: imela so lesene barake, pitno vodo, ambulance, kuhinje in kolikortoliko urejena stranišča. Na otoku Rabu, ki ga Italijani imenujejo Arbe, pa vsega tega ni bilo. Italijani so na hitro izravnali koruzna polja in na njih postavili majhne šotore za šest oseb. To taborišče je bilo zgrajeno za partizane, ki so jim obljubili, da jim bodo v „roški ofenzivi“ podarili življenje, ako se predajo z orožjem.

Koncentracijsko taborišče na otoku Rabu je bilo oddaljeno severozahodno iz pristanišča 4,2 km. Rab sam je bil v Jugoslaviji po velikosti osmi otok v našem Jadranskem morju. Meri 103,10 km² in ima kakih šest tisoč prebivalcev. Najvišji vrh je visok 408 m. Taborišče se je nahajalo v ravnini v sredi med nizkimi holmi poraščenimi z oljko. Ravnina je bila rodovita. Posajena je bila s koruzo in smokvami.

Taborišče je bilo zgrajeno na južnovzhodnem delu otoka med zalivoma Eufemija in Campora. Taborišče so ogradili z visoko žično ograjo. Na zunanji strani ograje so zgradili majhne stražarnice, ki so bile od tal toliko, kolikor je bila visoka žična ograja. Teh stražarnic je bilo 40.

Tako je bilo do jeseni 1942 v štirih italijanskih taboriščih že preko 30.000 Slovencev. Približne številke za posamezna taborišča so sledeče: Gonars 5.000, polovico od tega števila je bilo dijakov, ostali pa mladi ljudje; Monigo-Treviso 3.500; Ciesa-Nuova-Padova 3.500 in Rab 15.000.

„Roško ofenzivo“, racije in internacije sta zasnovala Mario Roboti in Gastone Gambara. V tajnem seznamu italijanskih koncentracijskih taborišč je zaznamovano preko dvesto taborišč, v katera so Italijani pošiljali Slovence iz Ljubljanske pokrajine. V nekatera taborišča so natrpali na tisoče internirancev, v druga pa manj. Največja taborišča smo že imenovali. Manjša taborišča so bila pa še: Renici, Perugia, Pietra-Fitta, Ferierce-Piacenza, Olego-Novara, Salobraro-Matera, Alberobello, Citta St. Angelo-Pescara, Iverna-Campobasse, Bettolo-Piacenza, itd.

Glavna komanda je bila nastanjena v šoli, ki je bila zunaj taborišča na visokem griču. Zunaj taborišč so bila tudi skladišča in šotori za vojaštvo.

Cesta, ki je vodila iz mesta Raba proti zapadu, je delila taborišče na dva nenačaka dela: na desni strani sta bila sprejemno in glavno (moško) taborišče, na levi strani, nižje pod cesto pa je bilo žensko (in otroško) taborišče, ki je bilo manjše po obsegu. Celoten prostor je obsegal kakih 20.000 m², polovico tega je odpadlo na glavno taborišče, kakih 7.000 m² na žensko taborišče in kakih 3.000 m² na sprejemno taborišče. Prostora je bilo za približno 20.000 internirancev. Dejansko je bilo na Rabu 15.000 internirancev, od tega okrog tisoč otrok do desetega leta starosti.

Poveljnik taborišča je bil polkovnik Vincenzo Cuiuli, kateremu je bilo dodeljeno nekaj častnikov in kakih 200 vojakov.

Sprejemno taborišče

Vsak interniranec, ki je prišel na Rab, je moral najprej v sprejemno taborišče.

Tu so bile majhne lesene lope za pisarne in za preprosto prho.

Ob prihodu so ga tam vpisali v registraciji kot interniranca rabskega taborišča. Oddati je moral ves svoj denar.

zlatnino, ure, fotoaparate, nože, britve itd. Za oddano je dobil potrdilo. Nato je moral v „kopalnico“. Toplo vodo so grelili zunaj barake v posebnem kotlu, ki je bil kot vojaška kuhinja na kolesih, da se je lahko priključil h kamionu.

„Kopalnica“ je bila pregrajena na tri dele: v slačilnico, prho in oblačilnico. Pred vrati je stala dolga vrsta internirančev, ki so čakali na kopanje. Vojak je odredil določeno število ljudi in jih poslal v slačilnico. Tu se je moral vsak sleči in odložiti obleko na klop. Ko so bili vsi slečeni, so morali v drug prostor s prhami. Med tem so pa vojaki pregledovali obleko in pobrali vsakemu vse, kar se jim je zdelo kaj vredno in uporabno. Ko je bilo vse „pregledano“, je vojak odprl okno in zmetal vse na prosto. Zunaj stoječi vojak je pa zbasal vse v kotel, zaprl vrata in spustil paro med obleko in perilo, ki jo je zmetal v ta stroj. Čez nekaj časa je „sterilizirane cunje“ skozi drugo okno zmetal v oblačilnico. Tu so se ljudje pulili, da je dobil vsak svoje perilo in obleko nazaj. Ker so bili žepi prazni, so se ljudje pritoževali in vsak pritožnik je dobil s pasom po glavi ali kamor je priletelo in zadeva je bila rešena.

Prav tako kot z moškimi, so ravnali tudi z ženskami.

Ko se je pred barako nabralo že dovolj ljudi, ki so bili pripravljeni za sprejem v stalno taborišče, je prišel vojak in ponovno nregledal vsakega, ali nima morda pri sebi predmetov, ki niso bili dovoljeni v stalnem taborišču. Pobral je zlasti vse nože, britve, steklenice, če so jih pozabili prej pobrati. Nato jih je postavil v vrsto in odvedel v stalno taborišče.

Sprejemno taborišče je stalo na nekoliko višjem terenu in če si stal pred pisarno taborišča, se ti je nudil lep, a žalosten pogled na glavno taborišče, ki si imel vsega pred seboj, in na levi strani nekoliko odmaknjeno žensko taborišče.

Glavno taborišče

To je bilo moško taborišče. Upravno in teritorialno je bilo razdeljeno na štiri sektorje. Terensko je bilo razdeljeno tako, da je vsak sektor delila cesta po dolgem preko vsega taborišča in počez. Ker je bilo tu prej koruzno polje, so cesto nasuli z debelim gramozom, da je bila uporabna tudi ob času dežja. V sredini — kjer so se ceste križale, je bil velik trg, ki so ga interniranci poimenovali „Trg lakote“.

Prvi in drugi sektor sta bila v dolini, tretji in četrti pa na nekoliko višji vzpetini. Vsak sektor je imel svojo pisarno, svojega poveljnika in svoje število vojakov, svoje pisarje, svojo kuhinjo in svojo umivalnico.

Sektorji so bili razdeljeni na desetine. Vsak desetar je imel na skrbi 6 šotorov, v vsakem šotoru je bilo 6 mož. Več desetlin skupaj so imenovali grupo.

Desetarji so morali zlasti skrbeti za pravično razdelitev hrane. V enem kotlu se je kuhalo za tri desetine ali 108 oseb. Da se je hrana pravično razdeljevala in da niso isti dobili vedno samo „gosto“ hrano, drugi pa samo „mastno“, ali zopet nekateri samo redko, so desetarji delili hrano tako, da je bila vsak tretji dan, vsaka desetina prva pred kotlom, nato druga, vsak tretji dan pa zadnja. Tista desetina, ki je bila prva pred kotlom, je dobila tisti dan tudi ves ostanek za dodatek.

Mnogokrat je prišlo do neredov, preprirov in preteпов. To pa zato, ker so vsak dan prihajali po dodatek tudi tisti, ki jim ta dan ni pripadal. Začelo se je prerivanja, vpitje, kletev in mnogokrat pretep.

Vsi sektorji glavnega taborišča so imeli kuhinje v barakah na skrajnem severnem delu taborišča. Barake so bile zgrajene tako, da so bile na zunanji strani popolnoma zaprte, proti taborišču pa odprte, samo posamezni oporniki so nosili ostrešje. Kuhinj je bilo sedem, vseh ognjišč 17. Kuhali so v velikih kotlih, ki so bili dejansko bencinski sodi v sredini prožagani na dvoje.

Na isti strani kot kuhinje so bile tudi umivalnice. Bilo je sedem barak, od katerih je imela vsaka po 22 pip za vodo. Voda za umivanje, pomivanje posode in pranje je bila vsak dan odprta samo določen čas.

Vsi štirje sektorji glavnega taborišča so imeli tudi skupno „ambulanto“. Stala je na nekoliko višjem terenu med oljkami. Bila pa je vidna iz taborišča, ker je bila belo nobarvana. Namenjena je bila lažjim bolnikom, a se je le redko zgodilo, da bi tja šel kak tak bolnik. V njej je bilo par postelj, vendar so bolniki ležali kar po tleh na hodniku in v kleti. V ambulanto so odnesli težje bolnike, ki so bili v zadnjih zdihljajih, pa so taboriščniki prosili zdravnika, da je odredil prenos takega reveža v „ambulanto“. Zdravil niso imeli nobenih. V začetku tudi zdravnika ne. Pač pa je bil v taborišču interniran

zdravnik dr. Kanoni, psihiater, ki je bil nastavljen v zavodu za duševne bolezni na Studencu pri Ljubljani. Njega so Italijani z drugimi 500 moškimi pobrali pri raciji 30. avgusta 1942 po požigu vevške papirnice po partizanih.

Vsak sektor je imel svoje stranišče. Postavljena so bila prav ob robu taborišča, primitivna in silno nehygienična.

Zensko taborišče

Cesta, ki vodi iz mesta in pristanišča Rab proti severozahodu, je delila tabo-

rišča na dva enaka dela. Na levi strani pod cesto proti zalivu Evfemija je bilo žensko taborišče. V njem so bili pa tudi otroci in invalidi. Ta del taborišča je bil še bolj na neugodnem terenu, ker je bilo nižje in zato stalno mokro in brez vsake kanalizacije. Ob deževnih dneh so ženske in otroci hodili po razmočenih njivskih tleh, dvigali velike količine blata in ga nosili v šotore. Ob suhih in vetrovnih dneh se je zemlja spremenila v prah, ki ga je veter nosil tudi v šotore in prekri-val odeje in obleko.

3. BIVALIŠČA

Nekatera dejstva dokazujejo, da so Italijani s tem, da so obljubili partizanom, ki se v „roški ofenzivi“ predajo z orožjem, da jim podarijo življenje, resno računali s tem, da bodo vsi, ki jih bodo poslali na Rab, tam umrli od glada in mraza. Tak dokaz je priprava bivališč za vse, ki so jih pošiljali na Rab.

Na velikem teritoriju, na katerem so „zgradili“ taborišče na Rabu, niso postavili drugega kot nekaj tisoč vojaških platnenih šotorov.

Za ležišče so v vsak šotor dali nekaj smrdljive in plesnive slame, ki se je hitro omela in pomešala s prahom, v katerem so se redile bolhe in uši.

Preko noči so interniranci ležali tesno drug poleg drugega in če se je kdo malo premaknil, je zbudil svojega soseda. Vsi interniranci pa so se gotovo zbudili, ako je moral kdo na stranišče; hodil je po nogah ostalih tovarišev, ker pač ni videl ali pa se je od slabosti opotekal.

Preko dneva je bilo „stanovanje“ v teh šotorih popolnoma nemogoče. Šotorska krila so se odpirala samo na eni strani. V šotoru sta lahko sedela samo dva, ostali štirje so si morali iskati zavetje kjerkoli v taborišču. Posebno težko je bilo ob deževnih in hladnih dneh, ko je burja divjala preko taborišča.

4. PREHRANA

Poleg neprimernih bivališč in nezadostne obleke, je morila slovenske internirance na Rabu tudi nezadostna hrana.

Taboriščna uprava je določila količino živil, ki naj bi jo vsak interniranec prejemal vsak dan. Posrečilo se je dobiti ta-

Za odejo so interniranci dobili staro oguljeno italijansko vojaško odejo. Preko zime so jih sicer dobili več, a niso mogle nadomestiti bivališča v zaprtem prostoru, v vsaj preprosti baraki.

V poletnih mesecih, ko je bilo preko dneva v taborišču še toplo, so si interniranci pomagali tako, da so podnevi hodili okoli v samih hlačah, preko noči, ko je bilo hladno, pa so se oblekli v vse, kar so imeli. Toda mnoge, morda večino je italijanska vojska pobrala na polju ali pri kakem drugem delu in nikomur niso dovolili, da bi šel v hišo iskat česar koli, da bi vzela s seboj.

Meseca oktobra se je pojavila na Rabu jesen. Nebo se je pooblačilo in prevleklo s temnimi sivimi oblaki. Mrzla burja je navijala svojo žalostno pesem nepretrgoma po več dni. Žvižgala je okoli kuhinjskih barak in pralnic, na odprtem taborišču pa podirala šotore in odnašala prezebajočim ljudem „streho“ iznad glave.

Tako je poleg nezadostne hrane internirance moril tudi mraz. Ne podnevi, ne ponoči se cele tedne in mesece niso mogli nikjer niti malo ogreti.

Šele meseca januarja 1943 so začeli z gradnjo lesenih barak. Poleg internirancev, ki so še ostali na Rabu, so vanje pošiljali tudi bolnike iz bolnišnic v mestu Rabu.

belo, po kateri so delili živila. Iz te tabele je razvidno, koliko in kakšno hrano bi moral vsak interniranec prejemati. Določene so bile sledeče količine hrane: 150 g kruha (1 hlebček), 60 g makaronov ali riža, 150 g paradižnika (konc. konzerve), 20 g

sočivja, 100 g mesa (računano s kostmi), 40 g sira, 13 g slanine ali olja, 15 g sladkorja in 7 g kavinih surogatov (cikoriije). Kot dodatek naj bi vsak dan dobil še en sadež: jabolko ali hruško. Tisti, ki so hodili na delo, so dobili vsak dan še dodatek kruha.

Zdravnik v taborišču (Slovenec) je izjavil, da bi ta količina hrane zadoščala človeku, ki bi fizično ne delal in bi bili drugi življenjski pogoji ugodni, da bi nekaj časa ostal pri življenju.

Hujši in usodnejši kot majhni obroki pa je bil način delitve hrane. Količino hrane, ki jo je bilo treba pripravljati v kuhinji, so dobili poveljniki sektorjev vsak dan sproti za število ljudi, ki je bilo objavljeno v sektorju in so jo dali kuharjem. Ti so hrano pripravljali in kuhali s pomočjo internirancev, ki so morali pomagati v kuhinji. Ko je bila hrana pripravljena za delitev opoldne in zvečer, si lahko dobil za 10 lir polno vojaško porcijo juhe z rižem ali makaroni in mesom. Kdor ni imel denarja, je hrano lahko dobil za zlatnino: uro, prstane, verižice itd. Tako je bila v kotlu, ko je bil čas za delitev hrane samo še voda, v kateri je bilo nekaj riža in par makaronov in je na vrhu plavalo kos buče ali zelja.

Ker so bili kuharji pravtako interniranci, nastane vprašanje, čemu so tako neusmiljeno ravnali s svojimi „tovariši“, ki so umirali od glada. Zadeva je bila sledeča: Taborišče na Rabu je bilo zgrajeno predvsem za partizane, ki so se ob „roški ofenzivi“ predali z orožjem. Ti so bili potem tudi prvi interniranci rabskega taborišča. Tem so Italijani poverili vse službe v taborišču: bili so sektorski pisarji, desetarji, kuharji, tolmači itd., itd. Partizanov na Rabu ni bilo veliko; bilo jih je pa dovolj, da so prevzeli vsa važna mesta, na katerih so izžemali svoje brate Slovence še bolj neusmiljeno kot Italijani sami. Knjižica REAB, izdana v Mariboru 1954 v založbi „Obzorja“ piše na strani 41 o Rabu sledeče: „Sicer so pa „funkcionarje“ v taborišču že prve mesece postavili Italijani; navadno so bili njihovi zaupniki še slabši kot Italijani...“ Mi k temu dostavljamo samo to, da so bili ti zaupniki partizani.

Iz tega jasno sledi: da so interniranci dobivali tako pičlo hrano, da so ob njej umirali od glada, je bil vzrok tudi v tem, ker so razdeljevalci in kuharji jemali redne

obroke hrane, namenjene internirancem in jo prodajali.

Bili so pa še drugi vzroki. Res so Italijani obljubili partizanom, da jim podarijo življenje, ako se v „roški ofenzivi“ predajo z orožjem. Toda Italijani so imeli pri tem v vidiku samo to, da predanega partizana niso na mestu ustrelili, ampak ga poslali na Rab v mišljenju, da bo tam v nekaj mesecih itak od glada umrl. Partizani, pa ne samo, da so se vsak dan večkrat do sitega najedli na račun internirancev, ampak so hrano namenjeno internirancem drago prodajali.

Eden od teh kuharjev je ob odhodu z Raba odnesel okoli 30 kg razne zlatnine. Poleg tega so bili vsi partizani na Rabu pravi debeluhi. Od sonca ožgani in zdebeleni so izgledali kot kaki atleti. Že na prvi pogled si lahko opazil, kateri ptiči spadajo skupaj.

Italijanska uprava se ni veliko brigala, kako se hrana razdeljuje in kje je vzrok hitrega hiranja in umiranja internirancev. Zanj je bilo glavno, da bi jih čim več in čimprej pomrlo.

Črna borza s hrano v skladiščih je pravtako bujno cvetela. Od šefa, mimo skladiščnika in zadnjega, ki je imel s prehrano opravka, so bili zapleteni v razne kupčije s hrano, ki je bila namenjena internirancem.

Cvetela je tudi trgovina z obleko, zlatnino, tobakom in denarjem. Kdor je mogel, je s čem trgoval v upanju, da pride do hrane in obleke, da si tako ohrani življenje. Za večino internirancev pa možnosti za postranski nakup hrane in obleke ni bilo, ker pač niso imeli ničesar.

Mnogi interniranci so imeli pri sebi ob raciji precej lir. Oddali so jih ob sprejemu v taborišče, ker so Italijani obljubili, da bodo izdali bone, za katere edino bo mogoče v taborišču kupiti hrano.

Bone so res začeli izdajati v začetku oktobra 1942, a le v manjših zneskih po 10 in 20 lir. V vzhodnem delu glavnega taborišča so potem odprli kantino, v kateri je bilo mogoče kupiti „hrano“ na bone. Ko so vsak dan kantino odprli, so interniranci navalili nanjo, da bi res dobili kako dodatno „hrano“. Na razpolago je bilo v kantini le malo hrane: sveže, napol gnilo grozdje, suhe smokve, kaka ribja konzerva, bonboni itd. Skoro vsi pa, ki so to „hrano“ kupovali, so si pokvarili želodec in zboleli.

Nekaterim internirancem so od doma

poslali denar, katerega pa interniranci niso nikoli dobili.

V tem poglavju o prehrani ne smemo prezreti opisa o paketih. Razmere, ki so vladale na Rabu, so se hitro raznesle po vsej Ljubljanski pokrajini in svojci so se bali za življenje svojih domačih. Kdor je le mogel, je poslal na Rab paket.

V začetku oktobra 1942 so prispeli prvi paketi. Dolgo je trajalo, predno je kak paket prispel na Rab. Niti s pošiljanjem niti z delitvijo paketov ni bilo nobenega reda. Tisti, ki so imeli opravka, se gotovo niso zavedali, da naslovljenci paketov na Rabu umirajo od gladi, dočim so oni mislili, da so to zanje le nepotrebni priboljški.

Uprava taborišča na Rabu se za pakete ni dosti brigala. Že meseca novembra 1942 je bilo v skladišču nagrmađenih nad dvanajsttisoč paketov, ne da bi se kdo brigal, da bi jih razdelil naslovljenecem. Do srede decembra je bilo razdeljenih samo nekaj več kot dva tisoč paketov, dočim je bilo v taborišču še vedno enajst tisoč internirancev.

Seveda se je med tem veliko hrane pokvarilo, ali pa so se z njo redile miši in podgane. Veliko paketov je bilo vrnjenih, ker niso mogli najti naslovljenca, ki je običajno ležal v bolnišnici na Rabu in stradal.

Tudi teža paketov je bila določena in omejena. Nihče ni smel v enem mesecu prejeti več kot 5 kg težak paket. Slovenske žene (gotovo kaka organizacija) so prosile 12. januarja 1943, da bi se teža paketa dvignila od 5 na 10 kg na interniranca mesečno. Komandant XI. armadnega zbora general Gastone Gambaro pa je 1. februarja 1943 na gornjo prošnjo ponovno odredil, da sme vsak interniranec prejeti vsak mesec samo en paket v teži 5 kg. V večini primerov pa se je zgodilo, da je bilo označeno na paketu, da ima 5 kg vsebine, dejansko pa je bil skoro prazen,

5. DUHOVNA OSKRBA INTERNIRANCEV

Ta je bila prav tako nezadostna, morda še bolj kot materialna.

Italijani so dobro vedeli, da so interniranci katoličani in da so večino pobrali po domovih in ne kot partizane po gozdovih, pa jim niso oskrbeli niti duhovnika, da bi jim maševal, niti spovednika.

ker so ljudje, ki so paketno pošto opravljali, najboljše iz njega pobrali.

V času obstoja rabskega taborišča je prispelo na Rab kakih 70.000 paketov, od tega števila je bilo razdeljenih 55.000 paketov. Teža vseh od doma poslanih paketov je značala kakih 275000 kg ali 30 železniških vagonov. Zaradi malomarnosti ta hrana skoraj nikomur ni nič koristila.

Kako neodgovorno je bilo opravljanje paketne službe za Rab, priča dejstvo, da je taboriščno poveljstvo na Rabu 9. januarja 1943 vrnilo 291 paketov odpošiljateljem, to je v času, ko je na Rabu dnevno od gladi in mraza umrlo povprečno 80 internirancev.

Posebno poglavje v rabski tragediji je imela črna borza. Kdor je imel denar, uro, zlatnino, obleko, cigarete, si je lahko kupil hrano in morda tako ostal pri življenju. Mnogi so kupovali in barantali z italijanskimi vojaki. Marsikaj so vtihotapili v taborišče delavci, ki so bili zaposleni izven taborišča.

Tudi civilisti, ki so hodili mimo taborišča, so marsikaj prodali internirancem: zlasti olje, žganje, koruzno moko, vino itd. Raje pa so sprejemali kaj drugega kot denar.

V taborišču je bil čas črne borze zvečer. Običajno na kraju med tretjim in četrtim sektorjem. Ko je pritislila burja, se je črna borza preselila v novo zidano poslopje stranišč.

Verjetno je bilo na Rabu največje množično gladovanje Slovencev v vsej naši zgodovini. Res so bile slabe letine, ujme, kužne bolezni. A človek je šel lahko kamor koli in si poiskal nečesa, da si je utešil glad. Na Rabu pa ni bilo drugega v taborišču kot prah, zemlja in kamenje. Naj v tem poglavju omenim še to, da so ljudje vse olupke, otrebke in vso gnilobo, ki so jo kuharji v kuhinji zavrgli, pojedli z največjim apetitom. Človeku se je trgalo srce ob pogledu na lačne rojake.

ternirancev je še bolj obsodbe vredna, ker so Italijani vedeli, da bo zaradi nezadostne hrane, zaradi neprimernih bivališč, nezadostne obleke in prihajajoče zime pomrlo na tisoče ljudi, katerim niso dali prilike, da bi imeli ob strani slovenskega duhovnika v svoji bolezni in pred smrtjo.

Na severni strani taborišča so sicer postavili nekoliko večje leseno poslopje, ki

je bilo namenjeno za kapelo, ki pa ni bila nikoli dograjena.

Italijansko vojaštvo, ki je bilo dodeljeno upravi taborišča, je imelo več duhovnikov. Eden je celo govoril hrvatsko. Menda je bil doma iz Istre.

Ako je bilo ob nedeljah zjutraj lepo, mirno vreme, so sredi Trga lakote postavili veliko mizo in jo pripravili za oltar. Vse potrebne paramente je duhovnik prinesel s seboj v kovčku. Nasproti oltarju so se postavili vojaki, na obeh straneh pa so se pridružili interniranci in se tako udeležili sv. maše. Kdor je hotel, je lahko prejel tudi obhajilo.

Pri vsaki maši je kurat tudi pridigoval italijanskim vojakom. Neko nedeljo je kurat kar naravnost povedal, da naj nikar ne mislijo, da so vsi ti tisoči internirancev banditi iz gozdov, ampak da so jih italijanski vojaki pobrali po slovenskih vaseh in mestih. Večina je poštena, verna, pridna, pa tudi inteligentna. „Mi, Italijani smo katoličani in kulturni narod, zato pazite, kako s temi ljudmi ravnete, da ne boste jemali ugleda sebi, naši vojski in svojemu narodu,“ je kurat pri neki pridigi dejal dobesedno.

Med interniranci je bil tudi organist z neke fare na Dolenjskem. Sestavil je pevski zbor, ki je pri vsaki maši prepeval slovenske pesmi.

Med vojaškimi duhovniki je bil neki kurat, Furlan, ki je govoril tudi slovensko. Vršil je veliko socialno delo med interniranci: utihotapljal je v taborišče denar, posredoval dopisovanje, poizvedoval o umrlih Slovencih in o tem poročal svojcem, delil je tudi hrano, ki jo je sam priskrbel.

V taborišču je bil tudi neki dispenziran duhovnik, star morda kakih 45 do 50 let. Doma je bil nekje od Iga. Nazadnje

6. DELO V TABORIŠČU

Delo — ročno, fizično delo je bilo v taborišču obvezno že od vsega početka. Pri tolikem številu internirancev pa je seveda le malo ljudi prišlo na vrsto za delo v taborišču ali izven njega. Bilo je dovolj prostovoljcev. To so bili zlasti partizani, ki so tako mogli priti izza žične ograje, pa četudi pod stražo. Tako bi bilo lahko v kakem primeru lažje pobegniti ali pa izvesti kake akcije, kot pa za mrežo.

Gradnjo zidanih poslopij in zidanih temeljev so poverili firmi „Impresa Pardi“. Delavci in zidarji pa so bili deloma doma-

je bil župnik v Škofji Loki. Od tam so ga Nemci leta 1941 izgnali. Ker je bil bolan, ni mogel vršiti svoje duhovniške službe. Ker je bil v civilu, so ga Italijani ob raciji pobrali z ostalimi in ga privedli na Rab. Verjetno sploh niso vedeli, da je duhovnik. Tudi na Rabu ni maševal. V taborišču so mu rekli „partizanski škof“.

Ves dan je z neko knjigo v roki (morda je imel brevir) hodil po taborišču, se od časa do časa ustavil, govoril in pridigoval. Bil je kot Janez Krstnik, ki je oznanjal pot pokore. Ko je začel govoriti, se je kmalu okoli njega nabralo obilo poslušalcev, ki so ga z zanimanjem poslušali.

Svoje govore je največ navezoval na nemoralno življenje na Rabu, kot letovišču. „Mi moramo sedaj skoraj goli hoditi po taborišču, da zadostimo za grehe nagote letoviščarjev na tem otoku,“ je večkrat ponavljal. Verjetno je marsikomu podelil odvezo, predno je šel k obhajilu ali pa se preselil v „peti sektor“. Verjetno tudi on počiva med ostalimi tisoči na rabskem pokopališču.

Poseben praznik za internirance na Rabu je bil 11. september 1942, ko je taborišče obiskal krški škof dr. Josip Srebrnič. Na sredi Trga lakote je stopil na pripravljeno mizo. Interniranci pa so se zgrnili okoli njega. V svojem govoru je dajal ljudem poguma in jim priporočal, naj vse trpljenje darujejo Bogu in naj v duhu spokornosti mislijo na prve petke, ki jih je v tem času uvedel za vso škofijo ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman.

Ob slovesu je vsem podelil svoj blagoslov in med internirance razdelil nekaj podobč in obljubil svojo pomoč.

Kakega izboljšanja ni bilo opaziti niti v materialnem niti v duhovnem oziru.

čini z otoka in pa interniranci. Dogodilo se je, da so za desetarje določili tudi internirance, toda samo za delo v taborišču.

Čiščenje taborišča, delo na vrtovih, njivah in travnikih so pod nadzorstvom vojaštva opravljali interniranci. Prav tako je bilo tudi z vzdrževanjem cest, kanalov, jarkov in gradnjo bunkerjev.

V mesecu oktobru 1942 so začeli voziti v taborišče les za gradnjo barak. Delo je šlo silno počasi naprej, kljub temu, da so bile stene že izdelane in jih je bilo treba samo postaviti. Prve barake za interni-

rance so postavili šele v januarju 1943. Za ta dela so najeli gradbena podjetja „Istasia“, „Boari“ in „Pardi“. Uprava taborišča je ponujala internirancem večji obrok hrane in kruha, če se prijavijo za delo. Veliko jih niso pridobili, ker so bili vsi že izčrpani.

Podjetja in uprava taborišča so obljubljala, da bodo interniranci za svoje delo plačani. Plačali so pa malo in silno neredno. Najhuje pri tem pa je bilo dejstvo, da so interniranci svojo obleko in čevlje v blatu in malti vse uničili. Potem so pa ne-

katerim preskrbeli kak kos obleke in kak par čevljev, a so jim to odračunali od za-
služka.

Mnogi so mislili, da si bodo opomogli, ako gredo na delo, ker bodo dobili na ta način povečan obrok hrane, a so kmalu omagali in mnogi tudi umrli. Bili so primeri, ko je interniranec še prejšnji dan delal, naslednji dan pa od izčrpanosti umrl.

S časom so uredili tudi krojačnico za popraviljanje oblek in perila, in čevljarsko delavnico za popravilo obutve. Tu je bilo zaposlenih kakih deset do dvajset delavcev.

7. NESNAGA

Poleg nezadostne hrane, nezadostne obleke, neprimerne stanovanjske je bila velika sovražnica internirancev — nesnaga.

Vsak interniranec je moral v sprejemnem taborišču v kopalnico, predno je bil poslan v stalno taborišče: glavno ali žensko. Ko je prišel pa na stalni prostor, je pa moral ležati na smrdljivi slami in prahu.

V taborišču je zlasti manjkalo vode za pomivanje posode, pa tudi za umivanje, kopanje in pranje. Vsak dan so bile pipe odprte samo za kratek in določen čas. Ljudje so bili umazani, neobriti in brez opranege perila.

Največja nesnaga pa je bila po straniščih. Vse je bilo vedno ponesnaženo in tega sploh ni bilo mogoče odpraviti. Veliko je bilo stranišč, ki sploh niso bila obita in pokrita. Skopali so globoko jamo, preko nje vrgli par desk in jih potresli z živim apnom. Ko se je apno zmočilo, je bilo spolzko. Ker so bile deske precej dol-

ge, so se pozibavale nad jamo, posebno, ako je več internirancev stopilo nanjo. Tudi preko vsebine v jami so potresali živo apno, da ni bilo ob vročih dneh preveč smradu. Interniranci so bili v veliki nevarnosti, da jim spodrsne in padejo v jamo. Po taborišču so se širile govorice, da je veliko ljudi v teh greznicah potonilo. Posebna pažnja je bila potrebna bolnikom, ki so morali preko noči na „stranišče“ in pa tistim, ki so že oslabei, da že podnevi niso več varno hodili.

Te razmere že niso več bile samo nezadostno urejene za vsaj kolikortoliko znosno življenje človeka, ampak so človeka poniževale do skrajnosti. Tu nisi bil več človek, še žival ne. Tu so Italijani pokazali, kako mislijo in čutijo do svojih sosedov Slovencev. Kje je bil tu vsaj majhen ozir človeka do človeka, da o ljubezni, krščanstvu in kulturnosti italijanskega naroda sploh ne govorimo.

8. BOLNIŠNICA

Že v drugem delu tega opisa je bilo omenjeno, da je neko zidano poslopje na severni strani taborišča bilo prirejeno za ambulanto. Vse do meseca julija 1942, ko je bilo taborišče ustanovljeno, pa do srede januarja 1943 uprava taborišča na Rabu ni imela nikake bolnišnice.

V januarju 1943 so nekaj hotelov v mestu Rabu začeli preurejati za bolniške namene rabskega taborišča. Tako so hotel „Adria“ opremili z 80 posteljami; kaj je bilo to v primeri z dvanajst tisoč interniranci, ki so v tem času že vsi rabili zdravniško pomoč! V začetku so v to bolnišnico sprejemali samo otroke in žene, ki so čakale na porod.

Ker ni bilo niti perila, niti posteljnine, so otroci ležali goli na posteljah. Na razpolago ni bilo niti posod za umivanje, da o kakih zdravniških ali kirurških instrumentih sploh ne govorimo.

Tudi hrane ni bilo. Dojenčkom so dajali neko belo vodo mesto mleka, nekoliko večjim pa v vodi namočen kruh. Ob takih razmerah jih tudi „bolnišnica“ ni mogla rešiti. Vsak dan je umrlo vsaj 5 bolnikov.

Tudi porodnice niso bile niti približno zadostno oskrbovane. Prve štiri dni so dobivale riž, kuhan na vodi, nato pa običajno hrano za internirance. Vendar so bile zadovoljne, da so bile vsaj pod streho, misleč

na tiste matere, ki so rodile na smrdljivi slami in v prahu ali v blatu.

Malokateremu navadnemu moškemu internirancu se je posrečilo priti na Rabu v „bolnišnico“.

Pozneje so preuredili v mestu Rabu še sledeče hotele v „bolnišnice“: hotel „Praga“ s 140 posteljami, hotel „Continental“ s 60 posteljami in hotel „Imperial“ tudi s 60 posteljami.

Upravljanje bolnišnic pa je bilo slabo. Predvsem ni bilo tople vode za kopanje. Dostop v bolniške prostore so imeli vedno in povsod italijanski vojaki, ki so odrejali skupno kopanje in se naslajali ob kopanju odraslih deklet.

9. NOČ STRAHOTE (28. septembra 1942)

V mesecih julij, avgust, september in nekako do srede oktobra je sonce ves dan neusmiljeno pripekalo; interniranci se niso mogli kam zateči, ker ni bilo drevja, ali kakega prostora, da bi se vsaj nekoliko ognili vročini. Noči pa so bile hladne. V poletnih dnevih je deževalo večinoma ponoči. Nikoli pa ni bilo mirnega, rahlega dežja, ampak vedno sami nalivi, ki so trajali kake pol ure ali eno uro, nato pa se je nebo zopet zjasnilo.

Ob nočnih nalivih interniranci niso spali. Vsi so držali šotore, da jim ni močan veter odnesel strehe iznad glave. Temu so se kmalu privadili in jim nočne nevihte niso napravljale posebne škode.

V noči med 28. in 29. septembrom 1942 pa je prihrumela silna nevihta, ki je taborišče ni doživelo ne prej, ne pozneje.

Ponedeljek, 28. septembra, je bil izredno vroč in soparen. Zrak je bil težak in interniranci so se ogledovali, od kje bo zagrmelo, toda nebo je bilo jasno in čisto. Običajno je vročina s sončnim zahodom ponehala; ta večer je pa pihala vroča sapa, ki je silno utrujala. Nastala je noč in interniranci so kot običajno plegli in pospali. Nekako sredi noči je nastal kar nenadno silen vihar, ki je hotel odnesti šotore. Dvigal se je prah, da se je kar kadilo preko šotorov.

Interniranci so držali šotorska krila. ker so vedeli, da bo tej suhi nevihti sledil naliv. Toplemu vetru je sledil mrzel val od severa in takoj za njim — ploha. Pravi orkan. Veter z dežjem je bil vedno silnejši in je kakor morsko valovje zalival z vodo taborišče. Sredi tega viharja in naliva,

Pri sprejemu v bolnišnice niso skrbeli, kdo in katero obleko je kdo oddal ob prihodu in tako mnogi ob prevozu v drugo bolnišnico ali nazaj v taborišče niso imeli kaj obleči. Vsakemu so vrgli nekaj cunj, nekaterim prevelike, drugim premajhne, da so bili vsi videti kaj smešni.

Kar je bilo dobre obleke tistih, ki so bili sprejeti v bolnišnico, so večinoma pobrali italijanski vojaki. Tako se je zgodilo, da je neki vojak odnesel, ko je odhajal na dopust, kar pet kovčkov obleke.

Zdravniki so bili na splošno dobri in prijazni, hoteli so ljudem pomagati, a so bili brez zdravil in pri upravi bolnišnice brez moči.

so se začuli obupni glasovi žena in otrok v ženskem taborišču. Šotore jim je odnesel vihar. Iz taborišča so hitele proti izhodu in kričale. Voda je hitro naraščala. Razmočena tla so postala spolzka in vsaka stopinja je bila nesigurna. Med vpitjem so ženske krilile z rokami in gazile po vodi skoraj do pasu.

Na griču v stolpu se je zasvetil žaromet in z dolgimi svetlimi prameni razsvetljeval taborišče. Ko je pramen objel v vodi se premikajoče ženske, so te obstale in si obraze pokrile z rokami. Žaromet jih je oslepil, da niso videle poti naprej. Vid pa je jemalo tudi bliskanje.

Oglasila so se kričeča povelja častnikov. Straža je odprla veliko leso in ženske so iz vode lezle na cesto, ki je bila dokaj višja. To je bilo pa tudi vse, kar je vojaštvo storilo. Vihar pa ni prenehal. Ženske so stale na cesti in se lovile v viharju in nalivu. Curkoma je tekla voda od njih.

Suhe vodne poti s hriba so se napolnile in hudournik je podiral pregraje, zamašil vrzeli pri žičnih ograjah in podrl regulacijsko napravo skozi taborišče tekočega potočka.

Iz tretjega in četrtega sektorja, ki sta bila nekoliko višja, je drla voda v prvi in drugi sektor in oba preplavila. Šotori so se podirali, ker slabe lesene opore niso zdržale sile, s katero je orkan divjal preko taborišča. Nevihta je divjala najprej od juga proti severu, nato pa je orkan neprestano menjaval smer.

Ljudje so stali kakor okameneli, brez strehe, vsi premočeni. Niti koraka niso mogli narediti. Stali so v blatu in vodi,

blisk jim je jemal vid, grmenje pa jih navdajalo s strahom.

Šumenje orkana in naliva, grmenje, blisk, kričanje žena in otrok, povelja častnikov in kletev vojaštva je napolnjevala z grozo. Najhuje pri tem pa je bilo to, da nevihta ni prenehala. Divjala je skoro celi dve uri. Pomoči pa od nikoder ni bilo nobene. Nobene rešitve.

Ko je naliiv prenehal, je zapihala ostra mrzla burja, da je internirance, ki so bili premočeni do kože, pretresal mrz do kosti. A nikjer se ni bilo mogoče ogreti, v ničesar se preobleči. Nikjer ni bilo nobenega zavetja.

Ko se je zdnilo, se je prikazal strašen prizor opustošenja. Šotori večinoma podrti. V spodnjih prostorih je bilo zalito z blatom, ljudje so pa izgledali kot strahovi, — kot da bi prestali vesoljni potop. Sedaj so šele zagledali rešitev: kuhinjske barake. Vse se je napotilo tja in vse barake so popolnoma napolnili. Ko so zjutraj prišli kuharji, so vse do zadnjega nagnali na prosto, nazaj na burjo in v blato. Končno je izza hriba posijalo sonce. Vse se

10. TABORIŠČE SMRTI

Že je bilo omenjeno, da so Italijani vozili na Rab Slovence z namenom, da bi tam pomrli od gladu in mraza. Ta svoj načrt so izvajali dosledno in namen tudi dosegli.

Seveda večina internirancev ni vedela, kakšne načrte imajo Italijani z njimi in da so dejansko vsi obsojeni na smrt. Ne na smrt s streljanjem, ampak na počasno smrt od lakote.

Na Rab je prihajala jesen: dnevi so postali krajši, kar je pomenilo manj sonca in manj toplote.

Sredi oktobra so se že pričeli kazati znaki stradanja in mraza. Tisti, ki so bili še pri telesni moči, so začeli uvidevati, kam razmere vodijo, postali so zaskrbljeni in loteval se jih je obup. Vedeli so, da pri teh razmerah in hrani ne bo mogoče preživeti zime. Ostajali so v šotorih in se iz njih niso prikazali.

Mnogi pa so živeli v upanju, da se bodo še pred zimo vrnili domov, samo ostati morajo zdravi, zato so si za vsako ceno trudili, da dobe kako dodatno hrano.

Večina pa je telesno hitro hirala. S telesno oslabeledostjo, je slabela tudi volja

je obračalo proti vzhodu. Interniranci so dvignili glave in uprli svoje oči tja gori, od koder je prihajala toplota. Burja je prenehala, zrak se je ogrel in v taborišče se je zopet vračalo — življenje.

Taborišče se je umirilo in od nekje se je zaslíšal glas: kava. Pravzaprav to ni bila kava, ampak samo grenka črnkasta čorba brez okusa. Toda bila je vroča. Interniranci so hiteli vsak v svoj sektor po „kavo“, da se ogrejejo.

Popoldne se je prikazal v taborišču poveljnik. Interniranci so pričakovali, da jim bo nudil kako pomoč: novo slamo, nove šotore, več hrane, ali vsaj eno človeško besedo. Nič! Prišlo je povelje, naj si vsak sam pomaga, kot more.

Kako so ljudje žalostno gledali na blato in razmočeno zemljo, kjer je še prejšnji večer stal njihov šotor! Edino sonce je storilo svoje: šotori in obleka so se posušili in tudi tla za silo.

Uprava taborišča pa ni po tej strašni noči naredila drugega kot to, da je ob pregrajah in ob kanalizaciji pobrala ljudi, ki so v tej noči potonili.

in spoznanje stanja, v katerem so živeli. Bili so topi za vse. Oči so bile brezizrazne. Pešali so, kot peša leščerba, ki ji primanjkuje olja.

Od srede oktobra 1942 do sredine januarja 1943 je bila smrt gospodarica rabskega taborišča. Ljudje so umirali povsod in vsak čas. Vsi od izčrpanosti in gladu. Mnogi so zvečer legli še zdravi, preko noči so pa zaspali za vedno. Za takega je italijanski zdravnik napisal v mrtvaški list: *collasso cardiaco* — srčna kap.

V tem času so vsako jutro v vsakem sektorju iz šotorov izvlekli sedem, osem mrličev. Odhajali so brez bolečin in brez boja, umrli so od lakote.

Umirali pa so tudi podnevi: na sprehodu, med delitvijo hrane, med jedjo, na stranišču. V marsikaterem šotoru so za kak dan zamolčali mrliča, da so ostali dobili njegov obrok hrane.

Včasih se je celo komu posrečilo dobiti dovoljenje za prevoz v bolnišnico. Tovariši so ga naložili na samokolnico in ga odpeljali do avtomobila.

Z vsakim dnem se je večalo število vilo smrti. Tako jih je na sveti večer 1942 umrlo 80, na starega leta dan pa že 124.

11. „PETI SEKTOR“

Lakota, mraz, burja, neprimerna bivališča in uši so črpale našim ljudem življenjske sile in jih gnale v prezgodnji grob, daleč od svojcev in domovine.

Štirje sektorji glavnega taborišča in žensko taborišče so polnili „peti sektor“ rabskega taborišča. Ta se je nahajal izven obeh taborišč, daleč zadaj na jugovzhodni strani, oddaljen kakih 20 minut.

To je bilo pokopališče Slovencev, ki so po zaslugi OF in italijanskega fašizma umrli od gladu in pomanjkanja v rabskem taborišču. Skoraj 5.000 jih počiva na tem „petem sektorju“.

Taboriščna uprava je takoj meseca julija 1942, istočasno, ko je gradila taborišče na Rabu, določila tudi prostor za pokopališče.

S tem je dokazano, da so bili vsi, ki so bili poslani na Rab, namenjeni smrti od gladu in pomanjkanja.

Prostor za pokopališče so ogradili z meter in pol visokim zidom.

Mrliče so pokladali v lesene „krste“, boljše zaboje, izdelane v taborišču. Delavnica je bila zgrajena istočasno s kuhinjami — nov dokaz genocida.

Mrliče so nosili interniranci. Pogrebci sami so bili v času največje umrljivosti že popolni okostnjaki. Prenos vsake krste

je bila zanje velika telesna in duševna muka.

Ti pogrebni sprevodi so bili sila žalostni. Nebo je bilo tedaj že prevlečeno s težkimi sivimi oblaki. Burja je pela svojo zateglo in žalostno pesem v slovo. V to jesensko puščobo se je iz taborišča vsak dan vila dolga vrsta pogrebnih sprevodov. V začetku po osem, deset, dvajset krst, za novo leto pa kar 124. Živi okostnjaki so nosili mrtve. Mnogokrat se je zgodilo, da je kdo od pogrebcev omahnil in — izdihnil. Odprli so krsto, ki jo je prej sam pomagal nositi in ga mirno položili poleg njegovega tovariša.

Pogrebno službo je opravljal italijanski vojaški duhovnik. Niso kopali posameznih grobov, ampak dolge jarke, v katere so polagali krsto ob krsti, včasih tudi dve, drugo vrh druge.

Pokopališče je izgledalo kot velika, nepregledna vrsta temnosivih prstenih gomil, brez zelenja, a z nizkimi lesenimi križi.

Še dolga leta „po osvoboditvi“ je pokopališče preraščala trava in plevel. Šele leta 1951 so pokopališče uredili, na njem postavili spomenik in na grobove majhne križe.

To je pokopališče, ki sta ga pripravila dva sovražnika Slovencev: slovenski komunisti in italijanski fašisti.

12. ODPUŠČANJE INTERNIRANCEV

Po novembru 1943 so po malem preseljevali internirance v druga taborišča, največ v Gonars in Renicci. Po januarju 1944 pa so jih preseljevali tudi iz „bolnišnic“ v mestu Rabu, ko so se vsaj za silo popravili.

Precej so jih poslali tudi nazaj v domovino, a je večina od izčrpanosti pomrla.

V mesecu septembru 1942 so se po občinah Ljubljanske pokrajine pričele ustanavljati Vaške straže. Organizatorji Vaških straž so navajali, da imajo svoje za

vojsko sposobne može in fante na Rabu in po raznih posredovanjih dosegli, da so res precej ljudi spustili domov.

Število internirancev se je počasi manjšalo; odhajali so v „bolnišnice“, domov, ali pa so bili preseljeni v druga taborišča. Največ so jih odnesli seveda v „peti sektor“ k večnemu počitku.

Meseca aprila je bilo na Rabu samo še 1700 internirancev, od teh je bilo kakih 500 Hrvatov.

13. OSMI SEPTEMBER 1943

Tega dne je bilo v rabskem taborišču že prav malo internirancev. Večinoma so bili to partizani, ki so jih poslali sem z „roške ofenzive“. Njim je bilo predvsem

taborišče namenjeno in končno so res skoraj samo oni ostali v njem. Partizanov na Rabu ni veliko pomrlo, ker so bili dodeljeni taboriščni upravi in tako ostali pri

„koritu“ in dočakali odrešilni dan, 8. september 1943.

Ničesar niso vedeli, kaj se je ta dan dogodilo, a po obnašanju italijanskih vojakov so spoznali, da se je nekaj izrednega dogodilo. Noreli so od veselja v mišljenju, da je vojne konec.

Poveljnik taborišča polkovnik Cuiuli je odredil pojačenje straž in strogo pripravljenost v vsem taborišču.

Šest dni po razpadu italijanske vojske je razpadlo tudi taborišče na otoku Robu. Komunisti so odvedli najprej Hrvate s Primorja. Izvedli so mobilizacijo ter za vojsko sposobne odpeljali z ladjo v Crikvenico. To so bili večinoma bivši partizani, ki so ostali še pri moči.

Na Rabu je nato ostalo samo še 120 bolnikov. Nihče se ni brigal zanje. Domov niso mogli, ker niso imeli nikakih sredstev in niti ni bilo ladje, da bi jih prepeljala nazaj v domovino. Toda 12. oktobra 1943 se je vrnil na Rab capo III. sektorja in zbral vse z namenom, da jih mobilizira za partizane in jih odvede z ladjo v Crikvenico. Ker so pa bili preslabi za „vojsko“, so jih razpustili in vsak je šel po svojih poteh, največ peš proti domu.

Deset let pozneje — leta 1953 — so v Ljubljani izdali v spomin na Rab Rabski zbornik. Od strani 152 do strani 163 opisujejo, kako so partizani ustanovili rabsko brigado, kako razoroževali Italijane, ki so povzročili smrt skoro pet tisočem Slovencev.

Na strani 154 in 155 pišejo: „Za volani tovornih avtomobilov so že sedeli naši tovariši iz tehničnega voda, ki so imeli nalogo, da peljejo kamione samo do vhoda v taborišče I. Tam pa je Italijane že čakala oborožena četa našega udarnega bataljona, da jih razoroži. Malo so še oklevali,

potem pa se vdali v usodo in izročili našim borcem vse orožje.“

„Nato so morali Italijani stopiti s kamionov in nadaljevati peš pot do rabske luke, kamor smo polagoma nagnali vse razorožene Italijane. Od tam so odšli dalje z različnimi plovnimi sredstvi, kakor so pač vedeli in znali. Razoroženi karabinerji pa so brezglavo bežali čez drn in strn, boječe se, da jih ne doseže roka pravice. Nismo jim ovirali bega, ker smo od višjega foruma prejeli nalogo, da je vsako maščevanje in medsebojno obračunavanje nepotrebno.“

Samo nekaj tednov pozneje pa je „višji forum“ komunistične OF izdal drugačni nalogo. Med tem, ko je za Italijane, ki so z gladom pomorili na Rabu kakih pet tisoč Slovencev, izjavil, da je „vsako maščevanje in medsebojno obračunavanje nepotrebno“, uprizoril proti lastnim bratom Slovincem „kočevski proces“, na katerem je bilo obsojenih 21 slovenskih borcev, četnikov z Grčaric in Vaških stražarjev s Turjaka pod pretvezo, da so sodelovali z okupatorjem.

V omenjenem „Rabskem zborniku“ se razpisujejo o svojih velikih podvigih, ki jih je izvedla „rabska brigada“. Zakaj niso takoj takrat na mestu postavili pred sodišče okupatorja in vsaj obsodili njegovo početje s slovenskimi interniranci na Rabu? Zakaj niso po končani vojni poklicali na odgovor italijanska generala Gastone Gambare in Maria Robottija? Zato, ker so se bali, da bi s kakim procesom prišlo v svetovno javnost vse njihovo zločinsko početje, kar bi škodovalo njihovemu „ugledu“ v svetu. Njim se ni šlo za kako osvobodilno borbo proti okupatorju, ampak za uničenje vseh tistih v lastnem narodu, ki so se jih bali, da bi jim mogli preprečiti prevzem oblasti po drugi svetovni vojni.

EPILOG

Po „osvoboditvi“ — po letu 1945 — so novi oblastniki v Sloveniji izdali več knjig, v katerih popisujejo strahote, ki so jih morali prenašati Slovenci po italijanskih koncentracijskih taboriščih, zlasti v taborišču na Rabu.

Veliko lepih besed je napisanih v teh knjigah s sočutjem do teh ljudi, ki so morali te strahote prenašati. To je lepo.

Težke obsodbe so napisane proti okupatorju, ki je tako neusmiljeno mučil in moril naš narod.

Toda usmiljenje do naroda in srd do okupatorja po končani vojni je za Osvobodilno fronto, ki si je edina prisvajala borbo proti okupatorju, kaj slabo izpričevalo. Zakaj OF takoj takrat na mestu — po razpadu italijanske armade — ni postavila pred sodišče poveljnika rabskega taborišča polkovnika Cuiulija, njegovega štaba in vojakov?

Zato, ker je vse, kar je bilo po letu 1945 napisanega o okupatorskih zločinih v izdanih knjigah in časopisju, zakrivila Osvobodilna fronta sam. Ako bi italijanske

okupatorske zločince poklicala na odgovor, bi ti v svojih zagovorih povedali resnico o delu Osvobodilne fronte, ki ni bilo drugega kot dolga vrsta zločinov, ki so še prekašali zločine okupatorja. Tako bi na teh procesih morali obsoditi tudi sami sebe in svoje zločine, za katere bi tako zvedel tudi svet.

Zločinstvo Osvobodilne fronte in komunizma pa gre še dalje. Za eno od obletnic okupatorjevega divjanja nad slovenskim narodom je s posebnim zakonom glavna skupščina v Beogradu odlikovala z najvišjimi odlikovanji vse tiste generale, ki so bili poveljniki okupacijske italijanske armade na jugoslovanskih tleh.

V slovenskem in drugem časopisju pa vseh petindvajset let, kar je komunizem prišel na oblast, ne berete drugega kot slavo in čast pridobitev „Narodno-osvobodilne vojne“. V čem pa so sploh te pridobitve?

Vsi „uspehi“ in „pridobitve“ Osvobodilne fronte za slovenski narod se nahajajo v množičnih grobovih. Med prve take grobove spada pokopališče na otoku Rabu. Njemu sledijo po vrsti: Mozelá, Jelendol, Teharje, brezno pri Celju, Hrastnik, Crngrob, Brezarjevo brezno, Podutik pri Ljubljani in kot največji Kočevski Rog. Za vsemi temi pa vse kraške jame po Sloveniji in na Primorskem.

dokumenti iz arhiva dr. Kreka

Izmed velikih slovenskih mož, ki so zaslužili, da se jih pozni rodovi spominjajo, je samo nadškof Jeglič zapustil vestno pisan dnevnik za vsa leta svojega škofovanja in živo pričo svojega delovanja, v osebi svojega kanclerja dr. Jožeta Jagodica, ki nam je tako, kljub vojni in izrednim okoliščinam, v tujini podaril obširen življenjepis našega največjega slovenskega vladike.

Dr. Evangelist Krek je odšel od nas nenadoma, za seboj ni pustil ničesar zapisanega, nikakega arhiva, ničesar, razen živih prič, ki so dolgo in od blizu živele z njim: svoje sestre Cilke, predvsem, in ravnatelj dr. Dolenca, ki mu je lahko napisal verodostojen in dostojen življenjepis.

Dr. Evgen Lampe, deželni odbornik in finančni genij, ki je kot zvest prijatelj dr. Sušteršiča prav iz neposredne bližine doživljal umiranje stare Avstrije in nastajanje Jugoslavije in aktivno sodeloval pri razkolu v S. L. S. in pri ustanovitvi novega, Avstriji zvestega strankinega aparata, je pisal svoj dnevnik zlasti natančno v letih, ko je ta razkol nastajal. Pisec teh vrstic je bral ta dnevnik, ki ga je rajni dr. Lampe dal v shrambo svojemu mlajšemu prijatelju in političnemu pristašu msgr. Matiji Škrbcu, ki mi je večkrat pravil, da še ni čas zrel za objavo tega zanimivega dnevnika. Kje je sedaj to dragoceno gradivo, ki bi nam pomagalo slišati drugo plat takratnih dogodkov, ne vem. Če se je izgubilo, je velika škoda.

Dr. Korošec ni pisal dnevnika. On ni rad pisal; imel sem občutek, da se je bal, da bi kdo njegovo zapisano besedo izrabljaj. Tudi arhiva ni imel, tako, da je zgodovini ohranjeno o njem le to, kar nam poročajo drugi. K sreči je imel v svoji bližini ljudi, ki jim je zaupal in ki so ga poznali takega, kot je bil: rajnega Jožka Krošlja, ki je o njem marsikaj napisal, tako, da je njegova pisana beseda lahko avtentični vir za zgodovino Koroščevo in njegove dobe v Beogradu. Veliko ve g.

Pavel Grubišič, bivši šef Tiskovnega kabineta v Ljubljani. Dr. Ivan Ahčin je bil brez dvoma mož, ki mu je dr. Korošec popolnoma zaupal in kateremu je bil Ahčin brez pridržkov zvest. Dr. Ahčin je takoj ob smrti začel na široko zbirati material za dr. Koroščevo življenjepis. Vem, da je imel veliko zbranega in deloma že pripravljene za zadnjo redakcijo. Ko se je dr. Ahčin moral umakniti v tujino, koncem leta 1941, je to delo seveda zastalo, a po vojni se je Ahčin ponovno lotil sedaj veliko težjega dela, nadaljevati življenjepis daleč od domovine in virov, ki so neobhodno potrebni, da življenjepis ni samo panegirik brez zgodovinsko dokazanih dejstev. Kje je sedaj ta material, mi ni znano.

Dr. Miha Krek tudi ni pisal svojega dnevnika. Pustil pa nam je dragocen tovor dokumentov, ki so marsikdaj več vredni, kakor pa vsebina dnevnika. Kot advokat je dobro poznal vrednost vsake zapisane besede. Doba, ki jo je preživel po našem zlomu v tujini, je bila zanj, kot za nas vse — izrednega zgodovinskega pomena: prelomnica dveh dob. V teh težkih časih je dr. Krek ohranjeval originale in kopije vsega, kar je prejel in odposlal in ki bi moglo biti važno za naše slovenske razmere. Imel je srečo, da mu je vsa ta leta stala ob strani njegova soproga, ga. Malka Dežman-Krekova, ki je tako po svoji visoki stopnji inteligence, po znanju jezikov, po posebnem čutu za to, kaj utegne biti še važno v prihodnosti, bila vedno neprecenljiva sodelavka svojega moža in jo zlasti v letih našega tavanja po begunskih taboriščih smatramo za izredno dobrotnico našega ljudstva, ki je iskalo nov dom v tujem svetu.

Ta arhiv, ki vsebuje veliko množino dokumentov in ki bo lahko ostal vir brez primere, za pravilno presojo dogodkov teh usodnih let, je postal naša narodna last. Upamo, da je že storjeno vse, da se ohrani poznim rodovom v neokrnjeni celoti.

Zanesljive roke urejajo sedaj ta dragoceni material in imamo v rokah nekaj primerov, ki jih bomo tu objavili v dobe-

sednem prevodu, da vidimo, kaj vse ta dragocena zapuščina za nas pomeni.

1. DOKUMENTI KI IZPOPOLNJUJEJO DR. KREKOV ŽIVLJENJEPIS

Iz dokumenta, ki je pritožba na vojaško upravo v Ljubljani, so razvidni njegovi rojstni in domovinski podatki in do

podrobnosti njegova vojaška služba v Avstriji in Jugoslaviji:

V Ljubljani dne 2. 12. 1930.

Krek dr. Mihael, redov

Ugovor proti vojnici.

Komandantu ljubljanskega vojnega okrožja

v Ljubljani

Podpisani Krek Dr. Mihael, komisar okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani in advokat, rojen v Leskovici dne 28. 9. 1897, pristojen v Bohinjsko Bistrico, srez Radovljica, sem prejel od davčne uprave v Radovljici poštno položnico zaradi plačila vojnice v znesku Din. 285.10 do 15. 12. 1930; plačilnega naloga s pravnim poukom in označbo, za kateri čas je vojnica predpisana, pa nisem prejel.

Proti predpisu vojnice vlagam v odprtem roku

u g o v o r.

Utemeljitev: Po točki 1 paragrafa zak. o ustrojstvu vojske in mornarice morajo plačevati vojnico stalno inčasno nesposobni. Jaz pa nisem bil niti stalno nesposoben nitičasno, kajti

1. služil sem aktivno

a) od 3. 6. 1915 do 1. 10. 1918 pri 27. domobranskem pehotnem polku bivše avstro-ogrske vojske,

b) od 1. 10. 1918 do 23. 2. 1919 pri 2. četi I. bataljona 26. pehotnega polka v Kranju (komandant čete kap. Živko Živković, komandant bataljona podpolkovnik Švabić).

2. Po potrdilu komande ljubljanskega vojnega okrožja z dne 10. 11. 1921, pov. br. 2319 sem se dne 8. 11. 1921 javil na orožno vajo, dne 10. novembra pa sem bil zopet odpuščen iz vojaške službe.

3. Z invalidskim izpričevalom komande ljubljanskega vojnega okrožja — komisija za pregled invalidov — z dne 14. 11. 1921, št. 4000, mi je bila sicer zaradi rane na desni podlehti priznana invalidska renta KRON 30. na mesec za 20% zmanjšane sposobnosti za pridobitno delo, vendar sem bil

4. po potrdilu županstva občine Boh. Bistrica z dne 28. 6. 1922 št. 830/92 obveščen po naredbi komande ljubljanskega vojnega okrožja z dne 14. 6. 1922, pov. br. o voj. razporedu za provijantno komoro pri 104. peh. polku. Imam tudi vojaško izkaznico št. 10482/E/1922.

5. Po izkaznici vojaškega urada mestnega magistrata v Ljubljani št. 654/II. sem bil dne 8. novembra 1925 zaprisežen kot vojaški obveznik.

Dr. M. Krek s. r.

Dr. Krekovo zrelostno izpričevalo nam poda način njegovih srednješolskih študij pred vojno in v vojnih letih, ko je po posebnih zakonih bilo dovoljeno dijakom-vojakom polagati izpite čez tvarino šolske-

ga leta, ki so ga izgubljali zaradi vojaške službe. Vojaške oblasti so celo morale dovoliti dijakom, ki so takrat imeli naslov „enoletni prostovoljci“, za polaganje izpitov potreben dopust.

št. 23.

ZRELOSTNO IZPRIČEVALO

Krek Mihael,

rojen dne 28. septembra 1897 v Leskovici na Kranjskem, rim. kat. vere, je gimnazijske študije pričel v šolskem letu 1910/11 na kn. šk. privatni gimnaziji v Št. Vidu nad Ljubljano in jih ravnotam nadaljeval v šolskih letih 1911/12 do 1914/15 (1-V. gimn. razred) čez V. in VII. gimn. razred pa napravil izpite po min. razpisu z dne 25. maja 1916, št. 14939, v šolskih letih 1916/17 in 1917/18 ter koncem šolskega leta 1917/18 študije dokončal in delal zrelostno izkušnjo po min. naredbi z dne 29. febr. 1908, št. 10.051 (M. O. L. št. 18) in po min. razpisu z dne 21. junija 1917 št. 20/249.

Pri tej izkušnji je izpraševalna komisija *soglasno* priznala, da je za obisk vseučilišča

zrel.

To izpričevalo je državnoveljavno po min. razpisu z dne 8. jan. 1914, št. 57.461 ex 1913.

Št. Vid nad Ljubljano, dne 28. junija 1918.

Dr. J. Gnidovec
predsednik izpraševalne komisije

Fr. Rebol
razrednik
Dr. J. Gnidovec
gimnazijski ravnatelj

UNIVERZITETNI STUDIJI

Rektor in dekan juridično-politične fakultete v Zagrebu potrjujeta v klasični latinščini, da je Mihael Krek bil sprejet na univerzo in da je tam študiral dva se-

mestra v letu 1918/1919, ki se mu štejeta v zakonito štiriletno dobo juridičnih študij. Dokument je datiran 4. decembra 1919.

Nrus. 1522 — 1919

NOS RECTOR ET DECANUS

Facultatis juridico-politicae

Universitatis Regni S. C. S. Zagrebensis

testamur hac tabula, dominum MICHAELEM KREK

natum in Leskovica in Slovenia

vi testimonii maturitatis Kn. šk. gymnasii Snt. Stanislaus in Ljubljana ddat
28 Junii 1918 Nro 23.

ad juridico-politica studia auditorem publicum susceptum, iisdem in hac
Reg. Universitate a semestri hiberno anni
schol. 1918/1919 usque ad finem semestris aestivi anni
schol. 1918/19

itaque per duo semestria

operam navasse, de quibus in legale quadriennium computandis suo tempore decernetur. Mores ejus quoad atinet, legibus academicis apprime conformes exhibuit.

Gospodarska zveza v Ljubljani odgovarja na dr. Krekovo pismo, v katerem sporoča izstop iz službe, ki jo je opravljal pri imenovani ustanovi. Odbor ga prosi,

naj še nadalje vodi sejne zapisnike in naj še naprej sodeluje pri Centralni vinarni. Dopis je datiran s 30. decembrom 1925. Podpisal ga je Bogumil Remec.

Ljubljana, dne 30. 12. 1925.

Gospod

Mihael Krek, odvetniški kandidat, — Ljubljana.

V posesti Vašega cenjenega pisma z dne 28. t. m. Vam vljudno odgovarjamo, da je vzelo naše načelstvo izstop iz naše službe z dnem 1. prih. m. na znanje.

Po njegovem naročilu Vas tem potom vljudno prosimo, da vodite še nadalje naš zapisnik, kakor tudi da sodelujete pri Centralni vinarni d. d. v kolikor Vam bo to mogoče.

B. Remec

(drugi podpis nečitljiv)

Predsedstvo deželnega sodišča sporoča v dopisu z dne 25. maja 1927, da je pripuščen v sodno prakso in sicer prve 4 mesece pri deželnem, 4 mesece pri okrajnem sodišču, za ostale 4 mesece pa se bodo upštevale kandidatove želje.

Na drugi strani istega dokumenta potrjuje predsedništvo deželnega sodišča z dne 1. junija 1927, da je odvetniški kandidat g. Mihael Krek nastopil ta dan sodno prakso in opravil prisego.

Med dokumenti je tudi kopija brez datuma prošnje na odbor Katoliškega tiskovnega društva za službo pri uredništvu Slovenca. Navaja, da je bil eno leto edini samostojni urednik tednika Pravica, da je trikrat po več tednov nadomestoval urednika Domoljuba in da je pri Slovencu nekoliko sodeloval že od leta 1921. Navaja imena gg. B. Remca, dr. Kulovca in takratnega tajnika SLS Fr. Gabrovška.

Kdaj je bila ta prošnja vložena, moremo sklepati iz naslednjega dokumenta: Na seji Jugoslovanskega novinarskega združenja je bil dr. Krek sprejet kot redni član. Redno članstvo se mu šteje od 1. januarja 1927. Dopis je datiran z 29. januarjem 1927, seja pa je bila 14. januarja.

Predsedništvo višjega deželnega sodišča z dne 1. junija 1928 potrjuje, da je g. M. Krek opravil svojo sodno prakso v času od 1. junija do 30. septembra 1927 pri deželnem, v času od 1. oktobra 1927 do 31. maja pa pri okrajnem sodišču v Ljubljani.

Veliki župan dr. Vodopivec sporoča z dopisom z dne 5. januarja 1929, da je bil

g. M. Krek, kot predsednik Upravnega odbora OUZD (Okrožni urad za zavarovanje delavcev) odlikovan z redom sv. Save IV. stopnje. Dopis dodaja, da mu bosta odlok in odlikovanje izročena pozneje.

Dr. Jakob Mohorič, advokat v Ljubljani potrjuje, da je bil dr. Krek Mihael od 23. junija 1924 do 31. maja 1927 v njegovi advokatski pisarni zaposlen kot advokatski pripravnik.

Dr. St. Žitko potrjuje, da je bil dr. Krek od 2. januarja 1929 do 23. maja 1930 uslužben in zaposlen kot advokatski pripravnik v njegovi advokatski pisarni.

Obe gornji potrdili sta overovljeni od Advokatske komore v Ljubljani.

Predsedstvo višjega deželnega sodišča je dne 12. julija 1930 dalo spričevalo, da je odvetniški kandidat dr. Krek Mihael v dneh 7., 9. in 11. julija 1930 delal odvetniški izpit pri višjem deželnem sodišču v Ljubljani in ga napravil z dobrim uspehom.

Advokatska komora v Ljubljani z dopisom z dne 1. avgusta 1930 in s podpisom podpredsednika dr. Žirovnika sporoča dr. Mihi Kreku, da je na njegovo prošnjo z dne 26. julija 1930 po sklepu odbora z dnem 1. avgusta 1930 vpisan v imenik advokatov s sedežem v Ljubljani.

Zanimiv je dokument, v katerem županstvo občine Bohinjska Bistrica z dne 21. avgusta 1930 uradno potrjuje, da je dr. Krek Miha dosegel naslov doktorja prava na Univerzi kralja Aleksandra v Ljubljani in prejel zadevno diplomo dne 20. marca 1930, kar je z dokumenti doka-

zal. Njegov naslov je zabeležen v registru v tukajšnji občino pristojnih državljanov kraljevine Jugoslavije pod številko 349.

Po nastopu šestojanuarskega režima leta 1929 je dotedanji izvoljeni predsednik OUZD ostal sicer na svojem mestu, vendar le kot komisar vse do 17. oktobra 1931, ko je bil svoje službe razrešen v smislu razpisa ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje z naročilom, da takoj po prejemu tega odloka preda posle g. Tavčarju Ivanu, uradniku Delavske zbornice v Ljubljani, ki je z istim odlokom bil imenovan za novega komisarja OUZD.

Ta dekret in razrešitev je pomembna v toliko, ker sovpada v poostreno dobo šestojanuarskega režima, ki je hotel na-

silno uvesti „jugoslovenstvo“ na vseh tiriščih. V to dobo spadajo prepovedi prosvetnih ustanov, čiščenje šolskih učbenikov in strogo zatiranje vsega, kar je imelo „plemenski“ značaj.

Navedli smo nekaj zanimivosti iz dr. Krekovega zasebnega arhiva, iz katerih lahko vidimo začetek njegovega javnega življenja: pot mladega slovenskega inteligenta, ki si jo je moral graditi sam v borbi za vsakdanji kruh, v študiju, ki je prišel na vrsto nemalokrat šele tedaj, ko je opravil vse druge dolžnosti in dal svoj prispevek na vse strani: prosvetni, politični, verski organizaciji, gospodarskim ustanovam in katoliškemu tisku. Dr. Krek se je razdajal na vse strani tako bogato, da je nase nemalokrat popolnoma pozabil.

2. DOKUMENTI, KI KAŽEJO NA DR. KREKOVO DELAVNOST V EMIGRACIJI

V letih svojega bivanja v Londonu, je bil dr. Krek član jugoslovanske vlade vse dotlej, ko je vlada krenila na levo. Bila so to leta italijanske okupacije v t. zv. Ljubljanski pokrajini in meseci po okupaciji pokrajine po Nemcih in nastanek domobranstva.

Poleg neprestanih težav v vladi sami, ki se ni znala izogniti notranjim sporom, je dr. Krek bil neverjetno trd boj, da bi Angleže prepričal o pravilnosti našega protikomunističnega boja med sovražno okupacijo, kar zahodni zavezniki nikakor

niso hoteli razumeti. Za nje je bila vsaka oblika sodelovanja z okupatorjem zločin, ki ga je treba kaznovati.

Da bi dr. Krek Angležem dopovedal, kaj se v naši deželi dogaja, je porabil vsako priliko, da je na podlagi zanesljivih poročil od doma skušal informirati odločilne angleške osebnosti o naših izredno težkih razmerah. Za primer prinašamo strogo zaupno pismo Krekovo Siru Georgu W. Rendelu, britanskemu veleposlaniku za Jugoslavijo, ki se v prevodu glasi:

MKEB

NAJSTROŽJE ZAUPNO

1. junija 1943.

Moj dragi Sir George!

Ponovno sem se trudil, da bi združil partizane z drugimi organiziranimi silami in podtalnimi gibanji v naši deželi v en, skupen boj proti okupatorjem. Dobil sem tale odgovor:

„Boj naših partizanov ni usmerjen proti okupatorskim silam temveč je komunistična revolucija, ki so jo povzročili komunisti in zapeljani Slovenci. Njihovi nacionalni pozivi so propaganda za zavajanje prebivalstva. Hočejo se polastiti oblasti in so nasprotni jugoslovanski vladi. Skoro vse podeželje je proti njim in tudi v Ljubljani so že v manjšini.“

Partizansko vodstvo je, poleg tega, tudi proti kralju, naši vladi, generalu Mihajloviću in Jugoslaviji. Njihov program je sovjetski režim, njihova zastava je rdeča zvezda in njihov grb sta srp in kladivo. Ne moremo predvidevati sodelovanja s temi ljudmi, toda bomo še poskušali.

Partizani vsepovsod sodelujejo z italijanskimi komunisti. Sami so na Primorskem objavili, da je neki italijanski komunist član vodilnega odbora partizanov.“

In še dve drugi sporočili od doma:

„Komunisti so neznatna manjšina med Slovenci in so tako tesno povezani s italijanskimi in nemškimi komunisti, da bi bila skupna organizacija z njimi škodljiva. Ne borijo se proti okupatorju. Nadaljujejo s svojo revolucijo in nas ovajajo okupatorju. Pozivamo vas, da ne žalite čustev našega naroda z oddajami na londonskem radiju. Če ne morete povedati, da so naši partizani morilci, pa vsaj njihovih žrtev ne imenujte morilce. To povzroča tegobo in nezaupanje do Londona.“

„Na zasedanju vseh strank, ki so povezane v Zavezi, je bil sprejet naslednji sklep: Komunisti, ki morajo pristati na načelo združene Slovenije v federativni Jugoslaviji, morajo tudi prenehati pobijati Slovence, nehati požigati domove in ropati. Iz svojih vrst morajo izključiti vse morilce. Samo tedaj bodo možni razgovori o skupnem sodelovanju proti okupatorju. Iz naših izkušenj dvomimo, da bodo to storili brez izrecnega naročila iz Moskve.“

Prav tako mi je prišlo v roke pismo, v katerem se naši ljudje pritožujejo vsled več govorov, ki jih je na londonskem radiju v oddaji za Slovence imela neka ženska. Govore označujejo kot „histerično komunistično propagando“ in „skrajno krivično za nekomunistično slovensko ljudstvo“. Ugotovil sem, da je bila v zadnjih mesecih na slovenskih oddajah londonskega radija edina ženska, uradnica radia *gdè. Hirsch*. Nisem bral njenih govorov in ne morem o njih soditi, toda ker so tako slabo vplivali, menim, da je zadevo treba razčistiti.

Lepo vas pozdravljam

dr. Miha Krek

Vaša ekseleuca

Sir George W. Rendel, K. C. M. G.,
britanski veleposlanik za Jugoslavijo

— — —

Odgovor na to pismo priča, da je Sir Rendel stvar vzel resno in vsebino sporočil na merodajna mesta.

BRITANSKO VELEPOS LANIŠTVO ZA JUGOSLAVIJO

ZAUPNO

45, LOWNDES SQUARE

Moj dragi dr. Krek!

1. junija 1942.

Zelo sem vam hvaležen za vaše najstrožje zaupno pismo MK/EB z dne 1. junija glede vprašanja odnosov med partizani in drugimi organiziranimi silami in podtalnimi gibanji odpora v Sloveniji. Prišlo je ravno prav, ker sem se udeležil sestanka na zunanjem ministrstvu, kjer so to in podobna vprašanja bila na dnevnem redu debate. Zato sem izkoristil priložnost in sporočil vsebino vašega pisma večim odločilnim osebnostim, istočasno s potrebnimi pojasnili.

Pismo so brali z velikim zanimanjem in sem prepričan, da bodo najresnejše vzeli v poštev informacije in mnenja, ki jih vsebuje.

Ostajam, moj dragi dr. Krek, vedno vaš,

Vaša ekseleuca

George W. Rendel, l. r.

dr. Miha Krek

14, Kingston House South
Enismore Gardens

Na vse Krekove korake je bil odgovor vedno bolj negativen, dokler se angleška vlada ni definitivno odločila za komunistično linijo odpora v Jugoslaviji in pozvala vse nekomunistične edinice, naj se

priključijo v boju proti okupatorju — komunističnemu vodstvu.

Kakšno je bilo razpoloženje angleške vlade, odseva iz pisma, ki ga je dr. Krek poslal poslaniku Siru Rendelu:

MKEB

NAJSTROŽJE ZAUPNO

10. junija 1943.

Moj dragi Sir George!

Prejšnji mesec sem dobil naslednje poročilo od doma:

„Zadnja histerična oddaja neke ženske preko lončonskega radia v slovenski oddaji je neresnična in nezaslužena nesreča za nas vse. Govornica je imenovala vse Slovence, ki so proti partizanom, izdajalce in Kvizlinge. V resnici pa prav nihče v naši deželi ni Kvizling in prav nihče ni kolaboracionist. Po vsej deželi je organizirano podtalno gibanje in tiste osebe, ki imajo kakršne koli odnose z italijanskimi oblastmi, jih ohranjajo le zato, da tako morejo pomagati podtalni organizaciji. Partizani in komunisti pa so uvedli pekleno metodo pobijanja svojih slovenskih političnih nasprotnikov ali vzpodbujanja nekaterih naših ljudi na nerazumne in prezgodnje akcije, tako da naše prebivalstvo uničujejo oboji, partizani in Italijani. Zato smo proti partizanom, toda nikdar nismo Kvizlingi, niti ne podpiramo napadalca ali sodelujemo z njim. Nasprotno, tako vi kakor Angleži prav dobro veste, kako tesno sodelujemo z vami za našo skupno stvar. Taki govori usmerjajo naše ljudi proti britanski vladi in proti vam osebno. Pozivamo vas, da jasno zavzamete svoje stališče do partizanskega problema, če se hočete vrniti domov.“

Hotel sem popraviti silno slab vtis, ki ga je ta govor napravil na slovenske poslušalce. V svoji zadnji oddaji 6. junija sem zato vnesel v svoj govor naslednji stavek: „Pri nas ni izdajalcev, ni Kvizlingov, ni kolaboracionistov in ni pomočnikov sovražnika.“ Toda ta stavek mi je bil cenzuriran.

Iz gornjega sklepam, da londonska radijska cenzura ne dopušča, da bi se kar koli protipartizanskega ali protiitalijanskega govorilo iz Londona in da tudi krivičnih obtožb ni mogoče več zanikati.

Sprašujem se, če dejansko tako linijo propagande odgovorni krogi smatrajo za potrebno in koristno, ali če gre pravzaprav za napad, uperjen proti meni osebno s strani pro-partizanskih in pro-komunističnih članov jugoslovanskega osebja pri BBC.

Trenutno sem, kakor prav gotovo veste, edini jugoslovanski politik, ki še morem govoriti svojim ljudem. Toda takšna politika, kakršno sem zgoraj naznačil, bo tudi meni onemogočila nadaljne oddaje preko B. B. C.

Vaš vdani

dr. Miha Krek

Vaša Ekselenca

Sir George W. Rendel

Britanski veleposlanik za Jugoslavijo

Angleži nikakor niso ne hoteli ne mogli razumeti naših razmer, ki so bile edinstvene: naša mala Slovenija zasedena po treh sovražnikih, obsojena v narodni pogin in bičana po komunističnih tolpah, ki so s sovraštvom preganjale in pobijale vse, kar ni bilo njihovo: z eno besedo: državljanska vojna med sovražno okupacijo.

Angleži so radi verjeli rdeči propagandi, da oni sicer res kaznujejo s smrtjo, a le po dovoljnih dokazih, da je kdo na-

rodni izdajalec, kolaboracionist, kvizling itd. Rdečim je uspelo prepričati Angleže in zaveznike, da je slovensko domobranstvo kvizlinška organizacija, ki sodeluje z Nemci v boju proti Osobodilni fronti, ki je edina na strani zaveznikov. V dr. Krekovem arhivu dobimo izvlečke iz takratnih listov, katerih pisanje so komunisti izrabljali v svojo korist. Mi vemo, kako so takrat časopisi morali pisati, Angleže je pa zanimala le vsebina, ne pa okoliščina, v katerih je nastala:

SLOVENSKI DOM, št. 251, 4. decembra 1943.

Uvodni članek: *Samo ena politika!*

Izvlečki: „Ker se je izmučeno, stiskano, preganjano in izkrvavljeno ljudstvo samo od sebe vzdignilo iz svojih domov ter ubralo pot tja, kamor jo ubirajo vsa evropska ljudstva, ki so grozo komunizma doživela na svojem življenju in imetju in ne morda samo v optimističnih računih svojih ali tujih, to je sebičnih politikov, prvakov in voditeljev.

Kam? V varstvo in območje nemške vojske, tja, kjer ima hkrati edino poroštvo za novo bodočnost, postavljene iz vere, dela in odpovedi. Zdaj, ko je golih rok, hiti tja, kjer edino more dobiti orožje in pomoč ljudstvo... beži k tistemu, o katerem so mu vsa leta vojne dopovedovali, da je njegov edini sovražnik... Nihče na svetu, ne domačin ne tujec, ne sme danes Slovencem pravice do te politike osporavati ali zameriti... Ne potrebujemo več pridržkarjev, ne obzirnikov, ne pomislekarjev, ne tankočutnežev, ne računarjev, ne dvojnih ali trojnih igralcev, ne koritarjev, ne zavlačevalcev, ne saboterjev! Potrebujemo odkritosrčno edinost brez rezerv, potrebujemo jasne in poštene volje, kakor jo je pokazalo trpeče ljudstvo, da bodo njemu, to je nam vsem, *verjeli tisti, od katerih volje in pomoči je naša rešitev odvisna*. To je naša edina politika. Kdor ni zanj, ga bomo pri priči izpljunili!“

Podpis

a.

SLOVENSKI DOM, št. 253, 18. decembra 1943.

Uvodni članek: *Odgovor in napoved*

Izvlečki: „Slovensko ljudstvo je na prizadevanja sovjetskega imperIALIZMA odgovorilo z ne! ... Kazalo je junaštvo brez primere, doživljalo poraze, bilo v svetu deležno zasramovanja od tujcev in od lastnih izgublencev. (Slovensko ljudstvo) ... bi tudi borbo izgubilo, da ni v tisti usodi našlo pot do edinega in načelnega ter k sreči dobro oboroženega zaveznika vseh tistih narodov, ki v svoji hiši in Evropi hočejo rajši pogin kakor boljše življenje — do Velike Nemčije. Nemški vojak je izmučenemu dvakrat izdanemu slovenskemu trpinu na gorečih razvalinah njegovega doma podal roko in puško. To je bil prvi njegov (ljudski) odgovor na moskovske in londonske slavospeve o svobodi in demokraciji v bivši Jugoslaviji.“ ...

„Drugi odgovor pa je dalo (slovensko ljudstvo) v nedeljo, ko so se ljubljanske ulice tresle od trdega koraka njegovih pravih, svobodo in rodoljubnih, zvestih sinov. Ti so po tisoč potih ušli svobodi Osobodilne fronte in

Tita, šli k takoimenovanemu „sovražniku“ po puško, stopili v trumah na plan, da se bodo v zvestem bojnem tovarištvu z nemškim vojakom branili na svoji zemlji v boju za isti veliki cilj.“

Podpis

a.

ISTA ŠTEVILKA SLOVENSKEGA DOMA, stran 2, peta kolona.

Tovarištvo na življenje in smrt

... „naša domobranska sila je sestavljena iz naših najboljših in najbolj gorečih borcev, ki je po nekaj dobrih tednih dorasla komunistični „vojski“ in da je ta domobranska sila v eni misli tesno povezana z nemškim vojakom, ki je zvest in iskren tovariš ter te ne zapusti v najhujši uri, kakor smo to bili navajeni n. pr. od laških cesarskih vojakov. Vemo, da se komunisti dušijo v besu... Ko jih bodo dobili še nekaj, jih bo ostalo pri nas za njih poslednji ples. Za konec pa bodo poskrbeli domobranci z ramo ob rami z nemškim vojakom. Tovarištvo, ki sta ga začela in zapečatila boj in zmaga v Kočevju, je v boju proti komunizmu tovarištvo na življenje in smrt.“

SLOVENSKI DOM, 31. decembra 1943.

Stanko Kociper: „Domobranstvo se namreč ni pričelo v imenu stranke, temveč v imenu naroda.“

S. D.

SLOVENSKI DOM, št. 1, 8. januarja 1944.

„Za novega leta (1944) je imel deželni predsednik general Leon Rupnik po radiu nagovor, v katerem je med drugim dejal: — Vsekakor nam je ob septembrski, za življenje nevarni krizi pomagala Nemčija, ki ji bomo za to hvaležni. ... Za varstvo in za mogočno pomoč branilca Evrope, velikega sosednega nemškega naroda, se moramo torej zahvaliti tistemu delu naših slovenskih rojakov, ki si je ohranil zdravje duha, namreč: ...hrabrim prostovoljnimi protikomunističnim miličnikom ... ki so se s težko borbo prebili do nemških meja in v Ljubljano, da od tukaj pod vodstvom junaške nemške oborožene sile z nezlomljivim pogumom nadaljujejo boj in se na novo organizirajo kot slovensko domobranstvo.

... Neodjenljiva borba in organizacijski napredki našega domobranstva, prav posebno pa še boj, ki ga je naše domobranstvo z ramo ob rami v zvestem bojnem pobratimstvu s hrabrim nemškim vojakom junaško in zmagovito dobojevalo“ ...

SLOVENSKI DOM, št. 5, 5. februarja 1944.

Uvodnik: *Zgodovinska odločitev za Evropo*

Govor Führerja ob 11. obletnici, kar je narodni socializem prevzel v Nemčiji oblast in s tem zanjo in za vso Evropo začel novo dobo razvoja, je nedvomno najpomembnejši politični dogodek v letošnjem letu.

Evropski narodi se vsega tega zavedajo. Če se niso še zavedali tisti, ki danes še stoje zunaj Evrope, pa gre pri tem boju prav tako tudi za njihovo usodo, jim je zadnji Hitlerjev govor moral odpreti oči...“

Angleži so pošiljali v Jugoslavijo svoje zaupne ljudi: poleg Churchilovega sina, so bili tam razni častniki, člani špionažne službe in politiki, a le izključno pri rdečih. Nikomur ni prišlo na um, da bi se informiral tudi na nasprotni strani. Tako so v

centralo prihajala le rdečim prijazna poročila, vsi protikomunisti pa so bili označeni kot kolaboracionisti, ki jim je bilo na konferenci v Jalti sojeno, da bodo po vojni vrnjeni v svoje domovine, da prejmejo zaslužen kazni.

PREUSMERITEV JUGOSLOVANSKE KRALJEVE VLADE:
SPORAZUM TITO — ŠUBAŠIĆ

*Uradni list Kraljevine Jugoslavije — Vojna izdaja, št. 20, str. 9
London, 25. oktobra 1944*

IZJAVA KRALJEVSKE VLADE

S prihodom vseh svojih članov v London je kraljevska vlada mogla izvesti plenarno zasedanje šele 1. avgusta t. l., in je po vsestranskem razmotrivanju notranje in zunanje situacije Jugoslavije na svoji drugi plenarni seji 8. avgusta sprejela naslednjo

deklaracijo

(peti odstavek)

Vlada prizna začasno upravo, katero so vzpostavili Antifašistični svet in Narodnoosvobodilni odbor Jugoslavije kot potrebno za vzdržanje notranjega reda in miru in ljudske pomoči borcev Osvobodilne vojske, dokler se ne sestavi enotno državno predstavništvo.

(šesti odstavek)

Vsa zla, katere so sovražniki in njihovi pomagači napravili v naši državi, smatramo za težek zločin, ki mora biti primerno kaznovan. Vse tiste, ki so na katerem koli delu naše države javno ali prikrito sodelovali s sovražnikom, obsojamo, ker so s tem izvršili najtežji zločin izdaje do naroda in njegovih svetinj. Ti bodo predani ljudskemu sodišču kot izdajalci.

— — —

*Uradni list Kraljevine Jugoslavije — Vojna izdaja št. 20, str. 1
London, 25. oktobra 1944.*

Ministrstvo zunanjih del
Kraljevine Jugoslavije
Upr. Pov. Br. 1920

London, 28. avgusta 1944

*Po vidni potrebi in na osnovi sklepa Ministrskega sveta Upr. Pov. Br. 77
od 10. januarja 1944*

odločam,

da se dr. Krek, delegat Kraljevine Jugoslavije v Svetovalnem odboru za Italijo, podpredsednik kraljevske vlade na razpoloženju, razreši dolžnosti Delegata Kraljevine Jugoslavije v imenovanem odboru, s tem de mu na dan razrešenja preneha zvanje in čin veleposlanika I. skupine.

Predsednik Ministrskega sveta
Minister zunanjih poslov
Ivan Šubašić, l. r.

po božji milosti in volji naroda Kralj Jugoslavije

smo na predlog našega predsednika ministrskega sveta in ministra vojske, mornarice in letalstva sklenili in odredimo:

da se razreši dolžnosti načelnika štaba Vrhovnega poveljstva v domovini armijskega generala Mihajlovića M. Dragoljuba in se ga da na razpoložnje našemu ministru vojske, mornarice in letalstva.

Naš predsednik ministrskega sveta in minister vojske, mornarice in letalstva naj izvrši ta ukaz.

O. Br. 881
29. avgusta 1944
London

Predsednik ministrskega sveta,
minister zunanjih zadev in
minister vojske, mornarice in
letalstva
dr. Ivan Šubašić, l. r.

— — —

Iz dr. Krekovega arhiva zvmemo tudi za akcijo škofa dr. Gregorija Rožmana, ki

prosi Pija XII. za posredovanje za rešitev Slovencev.

LJUBLJANSKI ŠKOF MSGR. GREGORIJ ROŽMAN:

SAMO ANGLOAMERIŠKA OKUPACIJA LAHKO REŠI
SLOVENSKI NAROD

Ljubljanski škof msgr. Gregorij Rožman je 20. novembra 1944 poslal po tajnih kanalih dr. Mihi Kreku, slovenskemu predstavniku v Rimu, prošnjo, naj svetemu očetu predloži naslednje sporočilo:

„Njegovi Svetosti papežu Piju XII.:

Vaša Svetost je bila obveščena, da je brezbožni komunizem uničil v Sloveniji mnogo cerkva in kapel, pobil veliko število duhovnikov, med njimi najboljših in najbolj aktivnih in pomoril okoli 10.000 Slovencev, večinoma najboljših katoličanov.

Nedavno sem bil informiran, da se komunisti v bližnjih slovenskih škofijah tajno pripravljajo, da bi se polastili oblasti na vsem slovenskem ozemlju v trenutku anarhije po umiku nemškega okupatorja. Istočasno pripravljajo splošen pokol vseh duhovnikov, katoliških demokratskih patriotov, zlasti vseh delavcev Katoliške akcije.

V tem trenutku silne nevarnosti in potrebe se obračamo na Vas, Vašo Svetost. Najponižneje prosimo Vašo Svetost za Vašo intervencijo. Vaša Svetost naj posreduje in sporoči vodilnim angloameriškim osebnostim našo ponižno prošnjo, da naj angloameriške sile okupirajo slovensko ozemlje in Primorje in naj v vsej deželi vzpostavijo svoj začasni režim pravičnosti in miru brez slehernega sodelovanja teroristične komunistične partizanske „Osvobo-

čilne fronte". Samo s takim ukrepom bo preprečena nova ponovitev nepotrebnega, obžalovanja vrednega prelivanja nedolžne krvi.

Ponižno prosim Vašo Svetost za apostolski blagoslov zase, za mojo škofijo in za ves slovenski narod.

Vaš najposlušnejši služabnik

dr. Gregorij Rožman,
ljubljski škof

Dr. Miha Krek je takoj poslal to sporočilo Svetemu sedežu. Spodnja spomenica ima isti naslov in je tipkana z istim pisalnim strojem kot kopija vloge škofa Rožmana na Vatikan. V levem zgornjem kotu je dr. Krek lastnorošno napisal „Woodruff“, kar je na vseh kopijah običajna

označba, komu je bilo poslano. Zato sklepamo, da je dr. Krek istočasno, ko je predložil uradno prošnjo škofa Rožmana Vatikanu, sprožil politično akcijo v podporo škofovi prošnji, naj Angloamerikanci zasedejo Slovenijo.

SAMO ANGLOAMERIŠKA OKUPACIJA LAHKO REŠI SLOVENSKI NAROD

Po poročilih moskovskega radia se je sovjetska vlada sporazumela z maršalom Titom. Ta je povabil sile rdeče armade, naj vkorakajo na jugoslovansko ozemlje. Sovjetska vlada je obljubila svojo pomoč Titovim vojaškim in civilnim oblastem nad jugoslovanskim osvobojenim ozemljem in prebivalstvom. Kljub dejstvu, da ta sporazum nima nikakršne zakonite veljave, moramo vzeti v poštev, da je rdeča armada že gospodar velikega dela jugoslovanskega ozemlja in da so bili Titovi oblastniki postavljeni na oblast v raznih predelih Jugoslavije.

Kako daleč bodo sile rdeče armade prodirale in če bodo prodrle tudi v Slovenijo, ne vemo. Gotovo je, da bodo Tito in Sovjeti prevzeli oblast in upravo v deželi, če jo bo rdeča armada zavzela. Kaj bo to pomenilo za Slovence?

Slovenske pokrajine so med sedanjo vojno utrpeli izredno težko škodo. Nemci, ki so okupirali severne predele Slovenije, so deportirali eno tretjino slovenskega prebivalstva v Nemčijo in zahodno Poljsko. Usmrtili so nosilce narodne ideje, ki so ostali v domovini.

V južnem delu Slovenije, ki so jo bili istočasno okupirali Italijani, so komunisti zgradili svojo organizacijo z izkoriščanjem nesrečnega položaja prebivalstva pod pritiskom okupatorja. Tej komunistični organizaciji se je posrečilo razširiti se po vsej deželi.

Slovenska komunistična partija je bila formirana na striktno komunističnih načelih. Njeni najvažnejši vodje so teoretično in praktično izvežbani komunisti. Nosilci ključnih položajev v gibanjih so bili izšolani v Sovjetski zvezi ter se je mnogo od njih udeležilo državljanske vojne v Španiji kot člani Mednarodne komunistične brigade.

Ta strogo disciplinirana skupina komunistov je med vojno ustvarila partizansko gibanje, ki je organizacija ljudi, ki niso komunisti, pač pa so se postavili pod komunistično vodstvo in poveljstvo in mu slepo sledijo. Ta organizacija se imenuje „Osvobodilna fronta“ ali „Narodnoosvobodilna vojska“.

Partizani so preko moskovske propagande uspešno ustvarili vtis zunaj

dežele in zlasti med važnimi zavezniškimi ljudmi, da „OF“ združuje narodne sile proti okupatorju. Toda to se ni zgodilo. Dejstva govore, da so slovenski komunisti ustanovili in uporabljali „OF“ v glavnem za boj proti slovenskim protikomunistom in za uničevanje vseh političnih nasprotnikov, se pravi, proti veliki večini slovenskega naroda. Partizanske akcije in propaganda v deželi jasno dokazujejo, da je prvi namen partizanske vojne uničenje vseh možnih ovir, ki bi preprečile ustanovitev komunističnega režima v trenutku, ko bi bili Nemci izgnani iz države. OF je samo orodje v rokah komunistične partije in dela ves čas svojega obstoja za komunistične cilje.

Da bi ustvarili vse potrebne pogoje za sovjetizacijo dežele, so pripravili širok program akcije in ga izvajali. Tu se hočemo dotakniti samo ene točke tega programa.

Komunistični vodje so zelo dobro vedeli, da bo ustanovitev komunističnega režima v tej demokrati in katoliški deželi nemogoča vse dotlej, dokler bodo narod vodile močne skupine demokratiških voditeljev. Zato so komunisti ukazali Osvobodilni fronti, naj likvidira, to je pomori vse sedanje vodje slovenskega demokratičnega političnega življenja. To nalogo je v veliki meri izvršila. V letih 1942—43—44 je OF pobila nad 15.000 slovenskih demokratiških protikomunistično mislečih ljudi.

S to moritvijo je OF uničila mnogo trdnjav slovenske demokracije in pripravila teren za sovjetizacijo, vendar se ji to ni v celoti posrečilo. Še vedno je živih mnogo narodnih demokratiških voditeljev in sil, ki se jim bo morda posrečilo preprečiti zgornji načrt.

Komunistični vodje so pripravili akcijski načrt, s katerim naj bi odstranili tudi to oviro. OF je sestavila seznam za vsako mesto in vas. V teh seznamih so zapisana imena vseh oseb, ki bi bile lahko nevarne komunističnemu režimu. Vse te zapisane osebe bodo morale biti po ukazu OF pobite „v prvih 48 urah po odhodu Nemcev iz dežele“.

Dobili smo sezname za mesti Ljubljana in Trst. Vsebujejo nad 65.000 imen (15.000 prebivalcev Ljubljane, 50.000 iz Trsta). Kolikor je znano, drugi sezname vsebujejo okoli 41.000 imen ljudi iz drugih okrajev, občin in delov Slovenije. Tako imamo številko 106.000 verjetnih žrtev. Če bo OF vladala v deželi samo nekaj dni, moramo pričakovati ta pokol ali pa beg okoli 100.000 ljudi iz Slovenije v bližnje države, da si bodo rešili življenje. Vsi voditelji naroda bi izginili, samo komunisti in prokomunisti bi ostali. S tem krutim pokolom bi bila sovjetizacija dežele zagotovljena.

Vse to se bo prav gotovo lahko zgodilo, če bo rdeča armada vkorakala v deželo. Preprečiti tak pokol pomeni preprečiti sovjetizacijo dežele. Samo okupacija dežele po zavezniških silah lahko prepreči izvedbo tega barbarskega načrta.

Prebivalstvo Slovenije zato prosi anglo-ameriško poveljstvo, naj okupira ne samo italijanski del Slovenije ter avstrijskega (Koroška), temveč tudi ves jugoslovanski del Slovenije, se pravi vso bivšo jugoslovansko Dravsko banovino.

Začasna zavezniška vojaška vlada naj kontrolira javno varnost in civilno upravo dežele. V ta namen je v Ljubljanski provinci zadostno število civilnega uradništva, policije in sodnikov, ki bi hoté služili zavezniški stvari. So zanesljive osebe in dobri delavci. Njihove simpatije so bile vedno na strani zahodnih demokracij.

V severnem delu Slovenije, ki so jo leta 1941 okupirali Nemci in Madžari, praktično ni ostal noben slovenski uradnik. Veliko število jih je zbežalo čez mejo v Ljubljansko provinco, v Hrvaško in v Srbijo, da so si rešili življenje. Vse te ljudi je mogoče poslati nazaj na njihova prejšnja mesta, ter bi bilo mogoče z njihovo pomočjo vzdrževati normalno upravo dežele.

Ljudstvo kot celota bi pomagalo zavezniški vladi v vseh pogledih. Ne bi bilo potrebe za nobene posebne zavezniške sile. Hitro bi bili vzpostavljeni normalni pogoji na tem važnem prehodu v Srednjo Evropo, Donavski bazen in na Balkan, narod bi bil rešen in zavezniki bi imeli koristen instrument za njihove nadaljnje operacije proti Nemčiji.

Vsi voditelji slovenskih demokratičnih političnih strank, ki sedaj živijo v Rimu, bi bili srečni, če bi kakorkoli mogli pomagati zaveznikom, da izvedejo takšno akcijo in dosežejo zgoraj omenjene sile.

Istočasno bi se rad ob tej priliki zahvalil Vam in vsem Vašim kolegom za vso prijaznost, ki ste mi jo izkazovali med mojim skromnim sodelovanjem v Vašem oddelku.

V zadnjem času sem prišel do spoznanja, da je bila vsa zunanja propaganda politika BBC tako temeljito in v celoti spremenjena, da menim, da z ozirom na delo, ki je temeljilo na prejšnjih obljubah in pogledih o rekonstrukciji Jugoslavije, nisem več koristen v Vašem oddelku pri njegovem sedanjem delovanju.

Upam, da se bomo še imeli priliko od časa do časa srečati in ostajam Vaš vdani

dr. Miha Krek

Pomočnik Urednika za Balkan
BBC London W. L.

INTERVENCIJA DR. MIHE KREKA GLEDE VRAČANJA DOMOBRANCEV

Najtrpkejša kaplja v grenkobo dr. Krovega dela za rešitev našega naroda je bila novica o vračanju naših protikomunističnih borcev. Vemo od drugih plati, kaj vse je dr. Krek storil, da bi se ta tragedija preprečila, a brezuspešno.

Tu objavljamo le par kopij dopisov, ki

jih je dr. Krek pošiljal na vojaške oblasti, na politike in na svoje prijatelje, roteč in proseč, naj ustavijo vračanje protikomunističnih bojnikov in beguncev in preprečijo pokole. Žalibog zaman. Zločinski sklepi, sprejeti v Jalti, so morali obveljati.

Rim, 7. junija 1945.

Dr. Miha Krek
bivši podpredsednik
in kraljevi veleposlanik
pri Zavezniški komisiji v Rimu

Vaša ekstenca!

Danes mi je bilo sporočeno, da so zavezniške vojaške oblasti na Korškem, zlasti generalni major Murray, poveljnik 6. britanske oklopne divizije, zročile v času od 27. do 31. maja 11.000 slovenskih častnikov in vojakov domobrancev Titovim partizanom v Jugoslavijo.

Ti možje so bili kljub vsemu drugačnemu zunanjemu izgledu njihove vojaške organizacije jugoslovanski in slovenski patrioti, ki so se borili samo proti komunističnim partizanskim tolpom, braneč domove in življenja slovenskega ljudstva in istočasno delali za cilje Združenih narodov. Mnoge od njih so Nemci zaprli in drugače kaznovali, vsled njihovega pro-zavezniškega delovanja. Zbežali so iz svoje rodne domovine zato, da bi dobili zavetje in zaščito pri britanskih silah. Vse podrobnosti dogodkov, ki so s tem v zvezi, so popisane v priloženem poročilu.

Ne morem kontrolirati vseh podatkov in števil, toda tudi če so dejstva kot celota resnična, — še vedno sem prepričan, da ne more biti v interesu zaveznikov in Angležev, da bi se morala moj narod in domovina nasilno podvreči komunistični diktaturi.

Zato vas, Ekselenca, najponižneje prosim naslednje:

1. Ustavite sleherno vračanje Slovencev in Jugoslovancev Titovim komunističnim vojaškim oblastem;
2. Preskrbite zadovoljivo zavezniško kontrolo v Sloveniji in Jugoslaviji, da bo pobijanje našega demokratskega ljudstva ustavljeno;
3. Če je mogoče, naj življenja vrnjenih mož zaščitijo zavezniške misije in vpliv. Častniki in več sto vojakov je že bilo pomorjenih takoj po njihovi vrnitvi v Jugoslavijo. Nekateri so morda še živi.

S spoštovanjem

dr. Miha Krek

Ekscel. Sir Harold Alexander
Vzhodni zavezniški poveljnik
Caserta, Vrhovno poveljstvo zavezniških sil

— — —

Rt. Hon Sir Richard Law, M. P. M. G.
President of the Board of Education
Alexander Honor
Kingsway WC — London.

Rim, 7. junia 1945

Dragi Sir!

To pismo Vam pišem iz postelje, na katero sem priklenjen po operaciji. Zelo mi je žal, da Vas nadlegujem, toda novice, ki sem jih danes dobil, so tako izredne, tako strašne, tako neverjetne, da ne morem kaj, da ne bi smatral za svojo dolžnost informirati Vas o tem in Vas prositi za takojšnjo pomoč.

V dneh od 17. do 31. maja so britanske vojaške oblasti na Koroškem izročile 11.100 mož slovenskih domobrancev Titovim partizanskim vojaškim oblastem v Jugoslaviji.

Nekateri od njih so bili takoj po povratku na jugoslovansko ozemlje ustreljeni, zlasti vsi četniki in vsi častniki četnikov in domobrancev.

Iz priloženega poročila boste videli, kako se je to zgodilo. Vi veste, Sir, da so bili domobranci v svojih ciljih in namenih patriotični, narodni, pro-zavezniški in probritanski. Vi veste, koliko od njih so Nemci zaprli in da niso nikdar prenehali s svojim delom proti osnim silam. Nikdar se niso borili proti nobenemu od zavezniških narodov. Bili so samo domača policijska sila,

ki je štivila lastnino in življenja slovenskega demokratskega prebivalstva pred poboji in napadi Titovih komunističnih tolč. Njihov edini sovražnik so bili jugoslovanski Titovi komunisti.

Zato Vas najponižneje prosim, da se zavzamete za zadevo in da, kolikor je le mogoče, dosežete naslednje:

1. Sleherno vračanje demokratskih Jugoslovanov, ki so zbežali iz svojih domov, išoč zavetja in zaščite pri britanskih in zavezniških silah, naj se ustavi.

2. Kolikor je še od vrnjenih mož živih, naj britanske misije v Sloveniji zagotovijo njihovo varnost in naj ustavijo streljanje, obešanje in deportacijo slovenskega prebivalstva.

3. Slovenskim beguncem, ki sedaj živijo na prostem in v najbolj revnih okolnostih, naj bo zagotovljena podpora in pomoč, da bodo mogli preživeti dobo preizkušenj.

4. Na podlagi Jaltških sklepov naj britanske oblasti takoj intervenirajo v Sloveniji in v vsej Jugoslaviji, da bi zagotovile vsaj minimum svobode ter štiri Svoboščine Združenih narodov.

Prosim Vas, Sir, da pozdravite Vašo gospo in Vam zagotavljam, da ostajam Vaš

Dr. Miha Krek

Dr. Miha Krek
Bivši podpredsednik kraljeve Jugoslovanske vlade
Via Paganini 24/3
Rim
Italia

Rim, 10. junija 1945.

Dragi Sir George!

To pismo Vam pišem v postelji, na katero sem priklenjen po operaciji. Zelo mi je žal, da Vas nadlegujem, toda novice, ki sem jih dobil, so tako izredne, tako strašne, tako neverjetne in nepričakovane, da čutim kot svojo dolžnost, da Vas o njih informiram.

V dneh od 27. do 31. maja so britanske vojaške oblasti na Koroškem vrnile 11.000 slovenskih domobrancev Titovim partizanskim oblastem v Jugoslaviji. Nekateri od njih so bili takoj po vrnitvi na jugoslovansko ozemlje ustreljeni, zlasti vsi častniki.

Iz priloženega poročila boste videli, kako se je to zgodilo. Vi veste, Sir George, da so bili slovenski domobranci v svojih ciljih in namenih patriotični, narodni, prozavezniški in probritanski. Vi veste, da so mnoge od njih Nemci, ki so to organizacijo dovolili, zaprli. Mnogo od njih je bilo poslanih v nemško koncentracijska taborišča, kjer so Nemci ponovno odkrili, da v okrilju te organizacije slovenski fantje niso nikdar prenehali s svojim delovanjem proti osnim silam. Slovenski domobranci se niso nikdar borili proti nobenemu zavezniškemu narodu. Bili so samo domača policijska sila, ki je štivila lastnino

in življenja slovenskega demokratskega in katoliškega prebivalstva pred poboji in napadi Titovih partizanskih tolp. Sedaj, po premirju, so šli slovenski domobranci skupno s drugimi slovenskimi begunci, ki so v desetisočih zapustili svoje domove in poskušali najti zavetje na avstrijskem in italijanskem ozemlju pod zaščito britanskih sil. Angleži so te slovenske ljudi sprejeli in jim obljubili vso pomoč in zaščito. Toda po nekaj dneh je britansko vojaško poveljstvo začelo voziti slovenske fante in može nazaj v Jugoslavijo v roke Titovim vojaškim oblastem.

Če boste našli možnost, da govorite o tej stvari, Vas prosim, dragi Sir George, da izrazite naslednje želje razočaranega in obupanega slovenskega prebivalstva:

1. Sleherni vračanje demokratskega slovenskega prebivalstva, ki je zbežalo iz svojih domov, iščoč zaščite in zavetja pri britanskih in zavezniških silah, naj se ustavi.

2. V kolikor so še vrnjeni slovenski možje živi, naj se v Slovenijo pošlje britanske misije, ki naj se zavzamejo za varnost teh mož in naj preneha streljanje, obešanje in deportacija slovenskega prebivalstva.

3. Slovenskim beguncem na Koroškem in v Severni Italiji, ki sedaj večinoma živijo na prostem in v najbolj revnih okoliščinah v takoimenovanih zavezniških taboriščih za begunce, naj bo zagotovljena pomoč in podpora, da bodo mogli preživeti dobo preizkušenj.

4. Na podlagi jaltških sklepov naj britanske oblasti intervenirajo v Sloveniji in vsej Jugoslaviji, da bi bil zagotovljen vsaj minimum svobode in štiri svoboščine Združenih narodov.

Prosim Vas, dragi Sir George, da pozdravite Vašo gospo. Istočasno Vam zagotavljam, da ostanem vedno Vaš

Dr. Miha Krek

Dr. Miha Krek
Via Paganini 24/3
Rim

Po končani tragediji naših protikomunističnih borcev je dr. Krek ostal v inozemstvu z namenom, da pomaga, kolikor bo mogoče tisočem civilnih beguncev, ki so v negotovosti životarili po taboriščih v Avstriji in Italiji. Ko je nastopil čas, da ti ljudje poiščejo nov dom v tujem svetu, je dr. Krekova pisarna izvršila gigantsko delo v pomoč rojakom, ki so odhajali v razne dežele hrepeneč po svobodi in kruhu. Eden uspešnih sodelavcev dr. Kreka je v tem času bil dr. Frido Pogačnik, aktivni jugoslovanski diplomat svetskouglaženega nastopa, poznavalec diplomatskih običajev in modernih jezikov. On sam je na ured-

nikovo prošnjo v kleni obliki opisal dr. Krekovo delo v tem času.

Dr. Frido Pogačnik:

„Dr. Krek je imel v svojem privatnem stanovanju v Rimu, najprej na via Paganini, kasneje na via Cassia, pravo pisarno z osebjem, ki je delalo po določenih uradnih urah.

Njegovo delovanje za časa njegovega bivanja v Rimu se more povzeti v sledečih točkah:

1. Skrb za številno slovensko emigracijo, posebno v Italiji in Avstriji, bilo za poedince, bilo za taborišča. Pisarna je dobivala in oddajala številno korespondenco.

2. Zbiranje podatkov o situaciji v domovini pod rdečim režimom. Na podlagi teh informacij so se sestavljali memorandumi o poedinih problemih in pošiljali visokim zavezniškim osebnostim. Memorandumi so bili prestavljeni v razne jezike, največ v angleščino, manj v francosščino.

3. Priprave za trajno izselitev Slovencev iz evropskih taborišč, saj so bila taborišča samo začasna rešitev beguncev. V ta namen je obiskoval ambasadorje in poslanike tujih držav, pri katerih se je informiral o možnosti, legalni, politični in socialni emigraciji. To delo je bilo zelo močno, deloma poniževalno, ker so bili tuji diplomati polnih lepih besedi a brez konkretnih predlogov. Neki diplomat južnoameriške države se je bolj brigal, kako bo sedaj mogel potovati v Grčijo in si ogledal klasične Atene. Neki drugi je bil pod močnim vplivom Titovih diplomatov in ni hotel niti slišati o kaki emigraciji v njegovo državo.

4. Izdajanje osebnih legitimacij vsake vrste, ki so zelo koristile. Pok. minister Vošnjak se je zelo zahvalil pisarni za tako legitimacijo, češ da mu je koristila bolj nego drugi papirji, kadar je potoval po Italiji.

5. Sprejemanje ljudi in deputacij v vseh mogočih zadevah. Tudi Hrvatom in Srbom je pomagal, samo če je le mogel. Za pok. generala Živkovića je celo priredil sprejem in povabil nekoliko osebnosti.

Seveda ni manjkalo špijonov, ki so se vtihotapili s kakšno pretvezo v pisarno. Tako je bilo naenkrat objavljeno privatno pismo, ki ga je pisal bivšemu min. predsedniku Cvetkoviću v Turčijo. Takoj so sumničili v Rimu, da je pismo v kopiji predala Titovim ljudem oseba, ki je bila zelo blizu dr. Kreku. Kasneje se je ugotovilo, da je bil to nek študent — pravi komunistični špijon.

6. Intervencije za begunce v splošnem in za poedince pri zaveznikih v vseh mogočih zadevah, ki so skoro vedno uspele.

7. Lahko bi trdili, da je bila dr. Krekova pisarna v Rimu pravo poslaništvo, ki je poleg tega opravljalo tudi „konzularne“ zadeve.

Ni treba posebej poudarjati, koliko Slovencev je dobilo razne službe pri za-

veznikih na dr. Krekovo intervencijo in priporočilo.“

Ze izven okvira tega članka je prav, da posvetimo nekaj vrst dr. Krekovemu delu na mednarodni pozornici, kakor ga je opisal dr. Ludvik Puš.

Dr. Ludvik Puš:

V tem odlomku njegovega mednarodnega delovanja ne bo popisana tista Krekova aktivnost na mednarodnem polju, ki jo je razvijal za časa svojega bivanja v Londonu, deloma kot član in pozneje kot podpredsednik kraljevske vlade v begunstvu ali pa kot vrhovni predstavnik slovenskega naroda izven vlade. Tudi ne bomo na tem mestu razpravljali o njegovem obsežnem prizadevanju v prid naroda v domovini in v begunstvu, ko je bil ambasador kraljevske vlade pri zavezniških oblasteh v Rimu, pa tudi potem ko je zaradi političnih razmer to mesto izgubil. Vse to njegovo obsežno in blagosloveno delo sicer spada pod poglavje o Krekovih mednarodnih akcijah, toda je bilo že več ali manj obširno in izčrpno obravnavano na drugih mestih. Tu se bomo pečali z njegovimi prizadevanji, dosežki in uspehi v okviru in v sklopu mednarodno organiziranih političnih gibanj, pri katerih smo Slovenci pod njegovim vodstvom nastopali in se uveljavljali kot sestavni del takih mednarodnih organizacij.

Ko je domovina po volji zmagovitih zaveznikov padla pod diktaturo komunistične partije in je bila na ta način za enkrat za svobodoljubne Slovence politično in stvarno izgubljena; ko je postalo očitno, da emigraciji na skorajšen povratek ni bilo misliti, pač pa na razselitev po širnem svetu, je bil Krek osrednja gibalna sila pri delu za kolikor mogoče naglo in uspešno razseljevanje, najprej v Rimu, pozneje v Združenih državah, kjer se je sam naselil. Da je prišel v Ameriko, mu je velevala njegova politična misija (tačas je bil že predsednik Narodnega odbora), ker je bilo na dlan, da se bo svetovna politika odvijala in krojila na ozemlju Združenih držav, kjer so se v San Franciscu rodili Združeni narodi in potem našli svojo stalno postojanko v New Yorku.

Ravno New York je postal torišče aktivnega Krekovega mednarodnega poslanstva. Vsak narodni politični voditelj, ki

se znajde sam in osamljen v tujem svetu, a je odločen tudi v emigraciji pod najbolj neugodnimi okoliščinami delati za koristi svojega naroda, se ozira okrog ali bi ne bilo mogoče najti kake 'kompanije' z emigriranimi političnimi voditelji iz drugih držav in narodov. Povsem naravno je, da pridejo v prvi vrsti v poštev predstavniki političnih grup, ki so po svojem programu in dotedanjem političnem delovanju sorodne ali celo istovetne. V združenju je moč, pravi naš pregovor. Dr. Krek se ga je zavedal in kmalu navezal stike z vodilnimi zastopniki krščansko-demokratskih strank iz dežel, ki jih je, enako kot Jugoslavijo, v Srednji in Vzhodni Evropi podjarmila komunistična tiranija. Stranka, ki ji je po volji naroda stal na čelu, je bila organizirana in je izpovedovala krščansko-demokratska načela vse od ustanovitve dalje in jih ni nikoli zatajila, tudi takrat ne, ko je pod silo razmer bila primorana stopiti v koalicio z drugimi strankami (JRZ). Njen program in organizacijsko obliko so slovenski begunci — njeni pristaši — prinesli v zdomstvo z namenom, da pod silo razmer na najboljši način ohranjajo njene ideale in njeno tradicijo ter jo v ugodnem trenutku uporabijo kot sredstvo za mednarodno zastopstvo in sodelovanje.

Po programu povsem sorodne stranke so pred drugo svetovno vojno delale tudi na Češkem, Poljskem, Madžarskem in v dveh baltijskih državah, Latviji in Litvi, čeprav so nosile dokaj neenaka imena. Bile so zgrajene na krščansko-socialnem in demokratičnem temelju, in to je bilo važno. Že l. 1950 so se začeli razgovori, ki so v poletju 1951 privedli do sporazuma, naj se takoj ustanovi na temelju krščansko-demokratske osnove mednarodna organizacija predstavnikov teh strank iz omenjenih dežel. To se je zgodilo, in nova mednarodna ustanova, ki jo je odločilno pomagal spraviti v življenje dr. Krek, se je predstavila javnosti s prvimi političnimi akcijami, s svojo skromno, mimeografirano publikacijo in svojim uradom v Washingtonu. Njeni predstavniki s Krekom v vodilni vlogi, so navezali stike z ameriško ustanovo za reševanje izgubljene svobode v delu Evrope, ki jo je zasedel komunizem, in naleteli na razumevanje in gmotno podporo.

Kmalu se je urad te mednarodne politične organizacije, ki si je nadela ime Krščansko-demokratska zveza za Srednjo Evropo (Christian Democratic Union of

Central Europe), preselil v New York, da bi bil v središču mednarodne politične aktivnosti. Ni na tem mestu prostora, da bi na drobno popisovali premnoge dejavnosti te ustanove, ki jo je dr. Krek pomagal poklicati v življenje in pri nji sodeloval od njene ustanovitve pa do svoje prežgodnje smrti. Omenili bomo le, kar je najbolj značilno in odločilno za njene znatne uspehe pri formaciji svetovne organizacije krščanskih demokratov, kjer je rajni naš voditelj osebno, aktivno igral eno izmed vodilnih vlog. Od vsega začetka se je tudi Unija (tako bomo imenovali CDUCE) zavedala, da predstavlja le skupino begunskih strank brez stvarne politične in vsake druge moči. Zato je začela iskati zaveznike po svetu. Prvega zaveznika je našla v Nouvelles Equipes Internationales (NEI), ki so se bile organizirale iz predstavnikov krščanskih demokratskih strank v svobodni Evropi in imele svoj sedež v Parizu. Da bi si begunske stranke iz Unije zagotovile svoj mednarodni status pri tej organizaciji, so zaprosile za članstvo in ga dobile, vključno SLS. S tem korakom so bile najtesneje povezane z evropskimi strankami, kar je imelo za posledico, da je tudi Unija bila priznana kot njihova predstavnica v begunstvu in je uživala enakopraven položaj z NEI. To je bilo izredno važnega pomena zlasti za Amerikance, ki so v CDUCE naenkrat videli vpliven faktor na mednarodnem političnem torišču in pomembno sredstvo pri izvajanju svojih načrtov za osvoboditev Evrope. Pri ukrepanju o vseh korakih, ki so Uniji pripomogle do tako velikega političnega in finančnega uspeha, je mnogo prispeval dr. Krek, ki je sedel v izvršnem odboru Unije, bil v tem odboru zelo uoštevan kot politik, ki je dosegel visoko kariero ministrskega podpredsednika, in je imela njegova beseda in njegov nasvet vedno veliko težo.

Po naravi zelo skromen in nevsiljiv, je užival posebno karizmo človeka, ki ne sili v ospredje, a njegova misel je vedno izostrena in jasno podana, in je vedno take narave, da ne razbija, ampak gradi. Kadar so bili v spornih zadevah duhovi najbolj razpaljeni, je posegel vmes dr. Krek in s svojo mirno, trezno in pretehtano besedo našel izhodno točko in duhove pomiril.

Pri iskanju mednarodno razsežne politične pomoči za doseg svojih ciljev je Unija kmalu po ustanovitvi uprla svoje oči na južno Ameriko. V deželah tega kon-

tinenta je bila ideja krščansko demokratskega političnega gibanja živa, vendar po večini šele v povojih. Obetala je velik razmah in pomembno mednarodno silo, če in kadar se posreči dvigniti jo iz povojev in ji pomagati krepko na noge. Te naloge se je Unija lotila in jo do prav znatne mere tudi izpolnila. Poleg izdajanja lista v španščini je pomagala organizirati krščansko demokratske stranke po raznih državah, ki so se pozneje med seboj povezale v ODCA ter prirejale mednarodna zborovanja. Na taka zborovanja je Unija pošiljala najbolj prominentne politike iz svojih vrst in med njimi je vedno bil dr. Krek ki se ga Latinci še sedaj dobro spominjajo.

Ko so bile trdno organizirane tri mednarodne krščansko demokratske internacionale (NEI v Evropi, ODCA (Organización Democrática Cristiana de América) v Južni Ameriki, in CDUCE za begunske stranke s sedežem v New Yorku), so voditelji Unije začeli razvijati načrte za organizacijsko povezavo teh treh internacional v svetovno krščansko demokratsko gibanje. Pri vseh teh pripravah je dr. Krek skupno s slovenskim zastopnikom v eksekutivi Unije dr. Ludovikom Pušem aktivno sodeloval. Načrt je bil za begunsko ekipo dovolj drzen in je zahteval ne le močno voljo, ampak tudi ogromno dela. Toda voditelji Unije so videli v realizaciji svetovne krščanske demokracije veliko politično silo, čije del tvorijo oni sami, ki bo v pravem trenutku mogla odločilno pripomoči do uspeha unijskemu načrtu za vrnitev svobode zaslužnjem narodom Srednje in Vzhodne Evrope. Pravilno zastavljeni cilj je naletel na zelo ugoden odziv v Evropi in latinski Ameriki, pa tudi pri sponzorjih Unije v Združenih državah, ki so bili pripravljeni akcijo finančno podpreti. Tako je ideja svetovnega krščansko demokratskega gibanja dobila prvo stvarno osnovo, ko je uspelo sklicati vse krščansko demokratske stranke in gibanja na prvo svetovno konferenco v Pariz l. 1956. Led je bil prebit, zborovanja se je udeležilo 33 strank, med njimi naša SLS, in dr. Miha Krek, ki jo je zastopal z drugimi svojimi sodelavci, je igral izmed begunskih politikov najbolj vidno vlogo, saj je bil izbran za slavnostnega govornika na zaključnem banketu.

Po prodornem uspehu prve svetovne krščansko demokratske konference je bila dve leti kasneje organizirana druga v Bruslju v Belgiji, l. 1961 tretja v Santiagu, Chile. Tudi teh dveh se je osebno

udeležil dr. Krek in na obeh nastopal kot nesporni voditelj svojega naroda in vedno žel splošno pozornost. Kaj taki osebni stiki s politiki, ki so na oblasti v svojih deželah, za begunskega politika pomenijo, menda ni treba posebej naglašati. Zato je izguba takega moža v takem stanju razvoja svetovne politike tem bolj tragična, ker je nenadomestljiva.

Zdi se, da je višek svoje begunske državniške kariere dosegel dr. Krek na tretji svetovni konferenci krščanskih demokratov v Čile l. 1961. Ob strani sta mu stala begunska politika SLS Miloš Stare in Rudolf Smersu, ki sta prišla iz bližnje Argentine. Na tem velikem svetovnem zborovanju, kjer so se položili dokončni temelji za organizacijo Svetovne unije krščanskih demokratov, so voditelji krščanskih demokratskih strank iz Evrope in latinske Amerike izvolili za predsednika politične komisije — begunskega politika dr. Kreka. Politična komisija je na kongresih daleč najvažnejši element zborovanja in osrednje torišče za najbolj kočljive in sporne probleme. Krek je — v zavezi, da ima poleg sebe dva izkušena in zvesta pristaša iz lastne stranke — izvolitev sprejel in delo komisije vzorno vodil in uspešno zaključil, čeravno ni manjkalo viharjih debat in spornih zadev.

Pri Uniji se je Krekova izvolitev za predsednika politične komisije takrat in pozneje komentirala in je na splošno vzbujala začudenje, češ, kako je mogoče, da je taka čast doletela begunskega politika. Morda je kdo pri tem mislil: ki ni niti Poljak, niti Čeh ali celo Madžar... Ali je bilo pri tem tudi kaj politične in osebne zavisti, se seveda ni dalo razčistiti. Končno so se komentarji zedinili na zaključek, da je bila s Krekovo častjo počeščena tudi Unija. To pa je tudi nekaj!

Za popolnejšo sliko Krekovega delovanja na mednarodnem torišču velja omeniti njegovo udeležbo na raznih socialnih večerjeh, zakuskah, lunchih in drugih podobnih intimnejših zbiranjih, ki jih je Unija prirejala za delegate pri Združenih narodih v New Yorku. Čeprav je živel izven tega mesta, se je vedno pridružil dr. Pušu na takih prireditvah, kadar koli je ta mislil, da bi bila Krekova udeležba za slovensko stvar koristna in potrebna. Dajejo namreč izredno priložnost osebnih stikov, kjer se pletejo v intimnem ozračju tesneše vezi z vplivnimi predstavniki raznih delegacij in je dovolj prilike razgovarjati se z njimi o zadevah, o ka-

terih jih človek želi poučiti. Dr. Krek se ni nikoli pomišljal iti za take prilike na pot v New York, ker je videl lepo priložnost kaj pozitivnega storiti za svoj narod in domovino.

Med najbolj pomembna zborovanja, ki jih je Unija v svojem delokrogu organizirala, sodijo njeni kongresi, pri katerih so se zbirali ne le katoliški demokratski politiki iz vseh delov sveta, ampak tudi predstavniki ameriške politike, kongresniki in senatorji. Na njih je dr. Krek vedno igral najbolj pomembno vlogo ne le kot predstanik Unije, marveč tudi kot zastopnik svojega zatiranega naroda.

Redno se je odzval tudi povabilu NEI v Evropi, in se udeleževal kongresov te mednarodne ustanove, kjer je s političnimi slovenskim sodelavci v Evropi ob vsakem ugodnem trenutku spravil na površje vprašanje težkega položaja narodov pod komunističnimi režimi in pozival svobodni svet, naj nikoli ne pozabi zatiranih evropskih sobratov onkraj železne zaves. Odpravil se je tudi na kongres ODCA v Sao Paulo v Braziliji in tamkaj z enako vnemo vršil misijonsko poslanstvo za svoj narod, svareč latinske Amerikance pred

komunističnimi volkovi v ovčjih oblačilih.

Ocenjajoč Krekovo obsežno uveljavljanje na tako številnih zborovanjih in kongresih po širnem svetu se človek ne more znebiti vtisa, kako veliko osebno žrtvovanje so ta pota in ti nastopi na svetovnih političnih odrih zahtevali od rajnega slovenskega voditelja. Bil je šibkega telesa in ne preveč trdnega zdravja, bil je že v taki starosti, ko se človek najbolje počuti v svojem domu in pri svoji družini; pa ni niti enkrat samkrat odklonil odpraviti se tudi ob slabem in mrzlem vremenu z letalom v daljne kraje, vzel je potrpežljivo nase trdoto potovanj, nadloge po različnih hotelih, neprimerno prehrano in nešteto drugih nevšečnosti. Vse to je mogel vzeti nase iz globokega prepričanja, da ga kliče njegov narod v trpljenju in tegobi politične, verske in vsake druge nesvobode in ga prosi za pomoč. In se je odpravil na pot, kadarkoli je misli, da bi za svoj narod kaj dobrega mogel napraviti. Napravil je mnogo, več kot v tem oziru kateri koli slovenski politik pred njim. In to naj bo zapisano, da se ne pozabi.

Tako dr. Puš.

Za sklep bomo objavili dr. Krekov načrt za bodočnost. Njegove besede so potrdilo politične linije, ki bo nadalje-

vanje dr. Koroščeve modre politike. Tej liniji je ostal zvest vse življenje. Mi smo prepričani, da je bila pravilna.

1. SLOVENEK, 17. decembra 1940 piše:

Na poti v Belgrad je minister g. dr. Miha Krek sprejel dopisnika „Politike“ in mu podal naslednjo izjavo:

„Izgubili smo voditelja slovenskega naroda. Smrt dr. Korošca je spravila ves slovenski narod v največjo žalost. Žalost je tem večja, ker je smrt dr. Korošca prišla nenadoma in v najtežjih časih. V sedanjih razmerah je narodu najbolj potreben državnik, voditelj in predstavnik, največji po sposobnosti in izkušnjah, kakor je bil umrl naš dr. Korošec. Izgubili smo največjo državniško osebnost in politični talent Jugoslavije. Mislim, da smo po njegovi smrti složni vsi Jugoslovani, Srbi, Hrvati in Slovenci v tem, da je umrl državnik, ki je vse svoje življenje posvetil ideji zedinjenja, ustvarjanja in izpopolnjevanja naše državne skupnosti. Njegova politična skrbnost je bila zmerom splošna narodna in državna potreba. On ni bil samo politični vodja svoje skupine in ne samo narodni vodja nas Slovencev. Njegova zdrava jugoslovanska misel nas je vse objemala. Njegova politika je bila stalno neprestano in neutrudno delo za naše dobro. Ustvarjal je novo zgodovino slovenskega naroda in Jugoslavije. Na nas vseh je, da gremo po njegovih stopinjah in da složno ohranimo njegovo sveto duhovno oporoko.“

2. OB DR. KOROŠCEVEM GROBU JE KREK TAKOLE POTRDIL SVOJO ZVESTOBO KOROŠČEVI POLITIČNI LINIJI:

„Vsa naša narodna družina se v žalosti topi in slovenska zemlja je v črnino zavita. On, ki je bil voditelj tudi med največjimi slovenskimi možmi, ki so nas vodili ob prelomu dob in narodnega suženjstva v svobodo, odhaja od nas. Bil je Janez Evangelist Mojzes svojega rodu in časa, bil je dr. Jeglič slovenski veliki duhoven in vzgojitelj, a oba in vsi so vedeli in hoteli, da je njihov in naš voditelj le on, dr. Korošec, najspretnjši, najvztrajnejši, za vodstvo najsposobnejši, narodov ljubljeneč, umetnik politike. Umetnik politike za dosego teženj malega naroda je bil dr. Koroec. Preko krvavega morja svetovne vojne je vodil svoj narod k odrešenju in vstajenju v zedinjenju s Hrvati in Srbi — Jugoslavijo. V Jugoslaviji — obljubljeni deželi svojih sanj in ciljev — je delal in gradil, trpel in ustvarjal, da je vse premagal, vse ovire poteptal in od uspeha do uspeha hitel; ne zase, za svoj slovenski narod in njegove brate Srbe in Hrvate. Ker je božja volja, da ste nas zapustili, ob Vašem grobu naše solze skromno kažejo vso ljubezen, ki jo je zmoglo človeško srce preko groba.

Ta ljubezen je napolnjena z živim hrepenenjem, da bi Vašo voljo izpolnjevali, Vaše želje prav zadeli, po Vaših namenih in načrtih živeli ter delali. Živi dr. Korošec je slovensko ime odrešenja, mrtvi dr. Korošec je naš program.

Bodimo v politiki stvarni in previdni, nas je učil dr. Korošec. Dobro odmerimo moči, okolnosti in sredstva, da dosežemo največji možni uspeh. Kadar pa je šlo za osnovne narodne pravice, za načelne in važne stvari, ni nič računat, nič tehtat, ves se je svetli misli vodnici izročil in se srdit vrgel v boj, šel v trpljenje za našo stvar, drzno tvegat in stavil na tehtnico vse do poslednje karte.

V tej strašni uri ločitve, ko strast narodnega in socialnega sovraštva zopet okrog nas vojske vodi, prosimo z dr. Koroščem Vsemogočnega, naj obvaruje svojim Slovencem mir in edinost.

Vsi Sloveni, smo ob Vašem grobu. Od prleških goric tja v Mursko in Dravsko polje, po vseh slovenskih krajih, z dolin in v hribe in gorske velikane odmeva zvonjenje k Vašemu pogrebu.

Dr. Korošec nas združuje danes v narodni bolečini od vzhoda do zahoda, od vseh strani slovenskega sveta. Dvignjenih glav in krepkih src pojdemo s te božje njive kovat bodočnost, ki bo nas vse združila v veseli, srečni, končni in popolni zmagi Vašega narodnega bojnega cilja!

Oče naš! Dva milijona sirot Vam trepetaje kliče: Z Bogom!“

kdo bodi sodnik?

I.

1. Za dobro naše skupnosti smo vsi odgovorni. Če bo svoji nalogi kos in jo bo dobro opravila, bo to v dobro nam vsem, če bo omagala ali svoj namen zgrešila, bomo trpeti vsi. Zato se nihče ne bi smel odtegniti skrbi za našo skupno blaginjo (ali politiki v tem najplemenitejšem in najčistejšem pomenu besede). Zlasti pa nihče ne bi smel delati proti temu namenu ali na škodo skupne blaginje iskati svoje osebno pravo ali namišljeno dobro.

Da moramo vsi sodelovati, pa ne pomeni, da moramo vsi vedno misliti isto in delati isto, še manj, da si moramo pustiti določati od kogarkoli, ne le kaj naj mislimo ali delamo, maveč celo kaj je resnica in kaj je dobro.

Vsakega človeka, četudi ne v enaki izmeri, je Bog opremil z umom in vestjo, po katerih je Njegova podoba, vsakemu je položil v naravo teženje k resnici in k dobremu. Ni dal vsem natančno istih darov, a prav zato se moremo medsebojno podpirati in izpopolnjevati. Vsakdo pa ima pravico, da s svojim umom in v skladu s svojo vestjo išče resnico ter jo objavlja, kadar in kakor jo je odkril, obenem pa skuša delati dobro, kakor ga je spoznal.

Ni potrebno in tudi ne mogoče, niti naravno ne bi bilo, da bi vsi vedno mislili enako in skušali delati isto. Bog nas ni ustvaril žebļjev, ki bi bili vsi enaki in bi vsaka morebitna različnost pomenila odklon od ideje stvari ter zato napako. Bog nas je ustvaril vsakega kot uresničenje posebne ideje, zato je vsakdo izmed nas svojevrstna, enkratna oseba, ki ima pravico in dolžnost, da to svojo enkratno posebnost razvije do najvišje popolnosti, in ima pravico, da drugi to posebnost upoštevajo in spoštujejo. Kot tak se more postaviti tudi v službo skupnosti, v kateri bo prav zaradi tega iskal in našel svojo posebno nalogo in se ji posvetil.

2. Pa je še drug razlog, da danes ne smemo pričakovati in ne moremo terjati, da bi vsi ljudje mislili isto in ravnali enako. Kaj je resnično in kaj je v vsakem primeru treba storiti, ni vedno lahko odkriti. Celotna stvarnost, v katero smo vključeni, za naš človeški um ni tako prozorna, da bi jo mogel do zadnjega vlakna pregledati in vselej priti glede nje do povsem resnične in resnično povsem izčrpajoče sodbe. Zato so ljudje vedno, in to tudi največji, to je izredno nadarjeni duhovi, o isti stvari sodili različno in skušali enakim potrebam služiti različno. Ta različnost se še mnogo bolj javlja v dobah in položajih, ki so po svojem značaju prehodni, ko se okolnosti, ki jih sestavljajo ali celo določajo, posebno hitro in močno spreminjajo, ko tega, kar je bilo večraj, danes že ni ali je vsaj povsem drugačno. V takih dobah in položajih je še mnogo težje ugotoviti, kaj je pravzaprav resnica in kaj bi bilo treba storiti, da bi dosežek bil pravilen in dober.

Ker je v takih dobah stvarnost skajjena (kakor voda v reki med nevihto in po njej), je še mnogo manj prozorna, človeški um še mnogo težje prodre v globino, vse do korenin. Nič izjemnega ni in nikomur ne moremo šteti v zlo, če zlasti tedaj ne more odkriti vse resnice, če marsikdaj ni čisto gotov glede tega, kaj bi moral v določenem primeru storiti. Manj pošteno je v takih primerih hliniti vednost in gotovost, še manj pošteno pa je seveda ovirati pri iskanju druge.

Zato take dobe označuje to, kar sicer nikoli ni povsem odsotno v živem življenju in živi kulturi, namreč tako imenovana pluralnost, množstvo razlikujočih se in celo nasprotujočih si nazorov in prepričanj. Niso vsi in v vsem pravilni, težko pa je reči, kateri je pravilnejši, in koliko se morda vendar pravilni tudi drugi.

3. Mnoštvo soobstoječih nazorov in prepričanj niti ni taka nesreča za ljudi in skupnosti, kakor se nekaterim zdi.

Pred kratkim je v argentinski televiziji politolog Mariano Grondona dejal, da za neko skupnost ni nesreča različnost ali celo nasprotnost nazorov, nesreča je, ko ljudje, zastopniki teh nazorov, pozabijo na tisto, kar jim je vendar skupno, na to, da končno pripadajo isti skupnosti, katere dobro je obenem dobro ali vsaj pogoj za dobro tudi njih samih. Nad razlikami v iskanju pravega more in mora biti enotnost smotrov, h katerim vsi težimo, čeprav po raznih poteh.

Vendar ne smemo prezreti dvojega: Najprej tega, da je nazadnje, to je dokončno, resnica le ena sama, in da gre vse naše prizadevanje za tem, da jo odkrijemo, spoznamo in si jo osvojimo. Zato tudi tedaj, ko korakamo po različnih poteh, z različno hitrostjo in z različnim uspehom, moramo tako uravnavati svoj korak, da se bomo bližali tisti zadnji eni resnici, ne pa se od nje oddaljevali. Drugič pa, da skupnost potrebuje neko enotnost službe svojim potrebam, da se različni načini med seboj ne slabijo ali celo ne uničujejo ter skupnost tako ob množstvu skrbnikov in varuhov v razvoju ne zastane in ne odmre.

Kdo je tedaj poklican, da iz množstva nazorov in prizadevanj izbere najbolj pravo, kar je mogoče doseči? Kako naj uravnavamo vse svoje prizadevanje, da bo res, četudi po različnih poteh, vodilo k istemu končnemu cilju? Kdo bo sodnik ali rabsodnik v nesoglasjih, ki se bodo javljala? To so vprašanja, ki jim ta sestavek išče odgovora.

II.

1. Ponovimo že izraženo misel: stvarnost zlasti v prehodnih dobach in položajih za človeka ni docela prozorna. Ta zelo težko odkrije vso resnico o njej. To celo takrat, kadar zares išče le to in ga ne zavajajo še kaki drugi, morda čisto osebni interesi. Več ko umljivo je, da bodo različni umovi stvari različno videli in umevali, da bodo tudi ob najskrbnejšem in najpoštenejšem prizadevanju prihajali do različnih spoznatkov. Vprašanje je, ali so ti spoznatki zares tudi spoznanja ali pa morda le zmote, ali so to vsi ali le nekateri od njih, ali so to povsem ali le deloma.

O isti stvari je mogočih več različnih

spoznanj. Zadnja, končna resnica je le ena, a naši umovi jo zaradi svoje spoznavne šibkosti in zaradi neprozornosti raziskovane stvarnosti le deloma, le v drobcih odkrivajo in takih drobcev iste resnice je lahko več. Zato je mogočih več spoznanj, različnih spoznanj, o isti stvari, vendar spoznanj, to je resničnih ali resnici ustrezajočih, resnico izražajočih sodb. To tudi tedaj, ko si te sodbe nasprotujejo, celo tedaj, ko so si vsaj na videz protislovne.

Tako je mogoče, da nekateri ljudje, tudi cele skupine, po svoji najboljši vednosti in vesti vzdržujejo o isti stvari najrazličnejša mnenja in, ker so o njihovi pravilnosti prepričani, jih različnost drugih moti, celo boli; iz instinkta jih odklanjajo kot napačna in kriva. Ali jih smejo tedaj soditi in obsoditi, so poklicani za sodnike in rabsodnike v tem sporu?

2. Postavimo, da so te osebe ali skupine do svojih prepričanj prišle res po skrbnem in poštenem naporu, da bi odkrile resnico, in da se jim je ta pokazala z neko razvidnostjo ter utemeljena. Dvoje se vprašujemo: ali jo smejo imeti za povsem gotovo in ali tedaj smejo odklanjati drugačna mnenja, jih soditi in obsoditi.

Gotovo je vsakdo, ki je po čistem iskanju, ko je odstranil vse, kar bi ga utegnilo pri uziranju resnice motiti ali mu jo pačiti, utemeljeno in z neko razvidnostjo prišel do prepričanja, da je resnica taka in taka, sme svoj spoznanek imeti za resničen, ga sme vzeti za vodilo v svojem ravnanju, ga sme oznanjati tudi drugim. To zadnje je celo dolžan, ker človekova dolžnost ni le, da vedno išče le resnico, marveč da do nje pomaga tudi drugim.

A prezreti ne smemo zopet, da je vse to dovoljeno *vsakomur*, ki je tako pošteno in skrbno nekaj utemeljeno in razvidno sprejel za resnično. Videli pa smo že, da pri raznih ljudeh to ni vedno in nujno isto. Torej je različnim ljudem dovoljeno, da imajo različne sodbe za resnične, da jim sledijo in da jih javljajo tudi drugim; to slednje so celo dolžni. Tako ne pridemo iz blodnega kolobarja. Skušajmo najti izhod z odgovorom na drugo vprašanje: ali sme nekdo, ki ima osebno upravičeno neko sodbo ali mnenje za pravo, zato zavračati, soditi ali celo obsoditi druga prepričanja, morda celo tiste, ki jih zastopajo in vzdržujejo?

Na to vprašanje, pa se zdi, moramo odgovoriti z določnim: *ne*. V utemeljitev

tega stališča moremo navesti vrsto razlogov.

3. Najprej ne smemo prezreti, da kljub vsemu nikoli ni absolutno gotovo ali celo nujno, da ima kdorkoli zares prav in da so njegove sodbe zares resnične, pa naj je o tem osebno še tako prepričan in naj se mu zde še tako utemeljene in razvidne. Nobenega jamstva nezmotljivosti nima, ker ga nihče nima; poznamo tudi pojav napačne razvidnosti. Zgodovina filozofije in znanosti nam izpričuje, da so se celo največji umovi prečesto motili, ko so imeli nekaj za resnično, pa se je potem izkazalo, da ni bilo. Ob največji skrbi za čistost iskanja, ob najstrožjem premerjanju spoznatkov, se je lahko vrnila kaka ovira, kak predsodek, kak osebni interes, ki je iskanje izkrivil in „odkritje“ popačil. Razvidnost je lahko le navidezna, le osebna, ker se rado hitro zazdi resnično, kar nekemu prija, kar mu gre v račun, kar ga opravičuje, prečesto tudi kar naj bi izpričalo, da kdo drugi nima prav. Saj je žalostna resnica, da se marsikdaj in z večjo vnetostjo iščejo razlogi za zavrnitev drugega kakor pa za utemeljitev lastnega spoznanja.

Ker tedaj neko mnenje, četudi je vzdrževatelj pošteno prepričan o njegovi pravilnosti, vendar utegne biti manj pravilno ali celo povsem napačno, ne moremo drugega zavračati, soditi in še manj obsojati le zato, ker je drugačno, niti tedaj ne, ko se zdi, da je protislovno. Četudi bi se obe mnenji zares povsem protislovno izključevali, kar naj bi pomenilo, da je le eno in to nujno pravilno, drugo pa gotovo in enako nujno napačno, vendar ni absolutne gotovosti, da je pravilno prvo in napačno drugo. Če je kdo o pravilnosti svojega mnenja pošteno prepričan, ga sme imeti za pravega in se ravnati po njem, sme ga tudi oznanjati in ga utemeljevati — *nikoli pa ga ne sme jemati za edino in gotovo sodilo drugačnih nazorov*. Nič ni že zato napačno, ker nasprotuje prepričanemu nekoga in je zanj iz logičnih razlogov nesprejemljivo. Vedno je treba, in to tudi ob najpoštenejšem prepričanju o pravilnosti svojega mnenja, dopuščati tudi možnost, da bi vendar utegnilo biti krivo ali vsaj deloma napačno in da bi potrebovalo nove presoje in morebitne poprave. Le napuh more nekemu prišepetavati prepričanje, da je on edini nezmotljiv, da je to, kar ima on za pravo, tudi

v resnici edino in absolutno gotovo pravo in da zato sme iz njega soditi druga mnenja in njihove zastopnike.

4. Pa postavimo, da bi izjemoma bilo naziranje nekoga zares povsem gotovo pravilno, ne le osebno, marveč tudi stvarno, in da bi on to tudi z vso gotovostjo vedel. Ne vem, kako bi moglo tako biti, a postavimo, da kdaj je tako. Ali bi vsaj tedaj smel zavračati, soditi in obsojati drugačna mnenja?

Tudi v tem primeru bi na vprašanje ne mogli odgovoriti zatrdilno. Saj smo že videli, da zaradi šibkosti človeškega uma in neprozornosti stvarnosti, tudi tedaj ko resnično res prav spoznamo, ne zajamemo v svoje spoznanje vse resnice. Kolikor smo resnico prav zajeli, je naš spoznanek pravo spoznanje. A prav zato, ker ne zajamemo vse, celotne resnice, je vedno mogoč še drugi (in tretji, četrti...) spoznanek, ki tudi zajema (morda drug) delček resnice in je, kolikor je tak, tudi pravo spoznanje. Tako je možnih več in različnih spoznanj o isti stvari; vsa so lahko, vsako po svoje, resnična.

To dejstvo mnoge moti, ker ugotavlja neko relativnost spoznanja. Pravijo, če so različni spoznatki pravilni, resnični, je to le zato, ker ne spoznavajo iste stvari z istega vidika ob istem času itd., kajti o tej more veljati le ena resnica. Dopustimo, da je tako. Vendar, kadar izražamo svoje mnenje in sodimo druga, upoštevamo to, da se morda ne nanašajo na isto stvar z istega vidika ob istem času, da torej tudi naše pravilno spoznanje drugega in drugačnega nujno ne razveljavlja? A zdi se vendar, da velja tudi že prej izražena misel, da neko spoznanje tudi iste stvari z istega vidika ob istem času itd. ne izčrpa in je tedaj tudi o tej mogočih več spoznanj. Ne vem, zakaj naj bi nas to dejstvo vznemirjalo.

Nekateri, zlasti tisti, ki čutijo odpor do vsega novega, menijo, da je to, recimo pluralistično stališče le zabloda neomodernizma našega časa, kakor ga imenujejo. In vendar je staro, kakor je svet, človeški namreč. Opozoril bi rad na nekaj, kar večči v zgodovini človeške misli tako že vedo, a utegne biti komu odkritje. Ne vem, da bi npr. sv. Tomaž Akvinec kje razvijal nazore podobne tem. A kdor je bral njegovo teološko Summo, ve, da je njegova metoda sledeča: V vsakem členu postavi najprej neko vprašanje. Takoj mu postavi ob stran zanikajoč (če je vpraša-

nje nikalno, to zanikanje zanikujoč) ugovor: zdi se, da ni tako, in navede razloge za to zanikanje, vzete iz Aristoteia, sv. Avguščina, sv. pisma ali iz drugih virov. Nato da svoj odgovor na svoje vprašanje, ki je seveda zatrdilen in nasproten prej navedenim ugovorom. Zato končno še razlušči ugovore. In tu je zanimivost, na katero hočem opozoriti. Sv. Tomaž ne zavrača in ne obsoja prej navedenih mnenj, ki njegovemu nauku vsaj dozdevno nasprotujejo, marveč skuša pokazati, morda kdaj nekoliko nasilno, da stvar gledajo z drugega vidika, da besede in pojme drugače umevajo, da lahko nekaj o nečem izpovedujemo na različne načine in podobno. To je, drugačna mnenja so lahko tudi pravilna, ker lahko izražajo nekaj drugega, celo tedaj ko to na prvi pogled ni vidno, kadar besede same to dejstvo zaslanjajo in zabrisujejo.

Tomaževo stališče se mi vidi povsem pravilno in se strinja z zastopanim v tem sestavku, le da se tu izrecno prikazuje in utemeljuje, on pa ga je vsaj v praksi uporabljal. Kadar zadenemo ob drugačne nazore, moramo, preden jih zavrremo ali celo obsodimo, najprej skrbno ugotoviti, kaj pravzaprav vsebujejo, kaj zatrjujejo ali zanikajo. Če se bomo potrudili to najti, pa morda ne bomo imeli več razlogov, da jih obsodimo, marveč bomo mogli ob njih še svoje lastne izpopolniti, če ne celo popraviti.

5. Naša spoznanja, tudi kadar so to, ne zajemajo vse resničnosti, marveč le kak delček. A po svoji človeški duhovni naravi smo usmerjeni na vso resnico, naš duh se ne umiri, dokler je cele ne spozna. Res je, da v času tega ne bo dosegel in se zato tudi ne bo umiril, vendar pa zmeraj išče čim popolnejšo resnico. Zato vedno naprej vrta v stvarnost in svoje spoznatke neprestano popravlja in dogotavlja. Pri tem mu morejo biti k pridu drugačna spoznanja drugih. Predvsem drugačna. Seveda tudi enaka, ker ga vsaj osebno potrjujejo v gotovosti posesti resnice. A posebno še drugačna, ker mu prinašajo pobude in celo dosežke, ki mu pomagajo do popolnejšega spoznanja.

Torej ni samo napačno takoj zavračati drugačne nazore kot krive, temveč je tudi nespametno. Pomeni mašiti vode, po katerih nam more priteči več resnice.

6. A možen je vendar primer, da je nekdo v posesti kake resnice in da kdo

drugi zastopa mnenje, za katerega moremo biti gotovi, da je zares napačno. Teoretsko je tak primer mogoč, a v praksi moramo biti nadvse previdni, ker je res težko z gotovostjo vedeti, da je kak nazor napačen. A če bi bil, kako je tedaj z našo pravico, da ga zavrremo in obsodimo?

Ko smo tisti, ki smo srečni posestniki neke resnice, z vso skrbjo in pošteno tuji nazor razčlenili in preiskali, ko smo res gotovi, da smo ga prav doumeli, in ko smo z gotovostjo, ki je dosegljiva, ugotovili, da je napačen, seveda smemo to povedati in objaviti. To spada k službi resnici, našemu lastnemu iskanju resnice, in k službi drugim, k pomoči njihovem iskanju resnice. A dokler komu povsem trdno ne dokažemo, da je njegov nazor napačen, in dokler ne dosežemo, da to uvidi, moramo dopuščati, da ga vzdržuje in zagovarja, ker ga ima za pravilnega; po svoji vesti ga sme vzdrževati, ga imeti za vodilo v svojem ravnanju in ga javljati drugim. Je pač v zmoti, a ni hudodelec. Zato ima pravico, da z njegovim nazorom in z njegovo osebo ravnamo tako, kakor bi želeli, da bi drugi ravnali z našimi prepričanji in z nami samimi, če bi se vendar izkazalo, da smo mi v zmoti. To se pravi, da skušamo pokazati, ker marsikdaj ni mogoče dokazati, v čem je zmotnost bližnjikovega nazora in zakaj je zmoten, zlasti pa, da pri tem ne žalimo osebno, da ne ranimo njegovega človeškega dostojanstva, ki je tudi v pravici, da sam išče resnico, da se zanese na svoj um, da veruje v svoj prav, dokler zares ne uvidi, da ni prav.

Kritika naših in tujih dosežkov je potrebna, a mora biti vedno poštena in vedno le kritika. Poštenost bo v tem, da bo vedno zares in v celoti presojala to, kar drugi mislijo in vzdržujejo, da ne bo trgala iz celote odlomkov, ki s tem dobijo drugačen pomen, da ne bo iskala le pегic nepopolnosti, prezirala pa, celo vedé in hoté, vse tisto, kar je dobro in pravo, zlasti pa, da ne bo vnašala v presojane nazore pojmov in misli, ki jih v njih ni, ali jim pripisovala in podtikala drugačen pomen, kakor pa ga imajo.

Mora biti tudi zares le kritika, to je premerjanje in presojanje nazorov, odkrivanje njihove, četudi le relativne pravilnosti in njihove nepravilnosti, nikoli pa le niz sumničenj, podtikanj, sramotenj, zbadanj in podobnega.

III.

1. V prejšnjem poglavju smo se pomudili zlasti pri teoretskih spoznatkih, to je pri prepričanjih o tem, kaj je resnično in kaj ni. Naši nazori pa niso le taki. Celó več se jih tiče našega ravnanja, našega urejanja lastnih in skupinskih zadev. Da moremo to prav storiti, moramo tudi najprej ugotoviti, kaj je prav. Tudi tukaj gre za spoznatke, ki so lahko pravilni ali ne. Tukaj je celo mnogo več možnosti, da v mnenjih ne soglašamo, in hujša skušnjava, da scela zavračamo in celo obsojamo drugačna mnenja, kot so naša. Zato to zasluži posebno raziskavo.

2. Na teoretskem področju imamo vsaj dokončno, to je v stvarnosti sami in v povsem dognanem in izčrpnem spoznanju, eno samo resnico, čeprav se ta more delno ali nepopolno zrealiti v raznih in tudi različnih spoznanjih. V praktični sferi pa take ene „resnice“, to se pravi, ene same, edino pravilne rešitve sploh ni.

Trditev pojasnimo na področju zdravilstva. Kako bolezen moremo večkrat pozdraviti z raznimi ukrepi in zdravili, ker ta okrepi ali zgane bolj ta, oni bolj drugi dejavnik ozdravitve, eden more bolj očvrstiti voljo do zdravja pri enem bolniku, kak drug pri drugem. Razen tega se vedno odkrivajo nova zdravila in iznajdevajo nove tehnike zdravljenja. Če tedaj neki zdravnik meni, da se ta bolezen zdravi tako in tako, ne bo mogel ne on ne nihče drug trditi, da je to edina „resnica“ in da nima prav, da je v zmoti, če kdo meni, da se ista bolezen more pozdraviti kako drugače. Tudi nikoli ne vemo, kdo ima časovno zadnjo „resnico“, ker ob stalnem napredku znanosti tudi te sploh ni. Saj se istočasno iščejo novi načini in preizkušajo nova sredstva.

3. Zdravilstvo nam služi le za primer. Podobno je na drugih področjih praktičnega dela: v tehniki, gospodarstvu, politiki, vzgoji, da celo v nramnosti. Vsa dopuščajo raznovrstne rešitve svojih problemov in te rešitve niso popolne rešitve. Zato npr. za politiko trdi B. de Jouvenel, da v njej rešitev sploh ni, da vse, kar moremo napraviti, so le nekake poravnave, ki skušajo izmiriti vse člene problema, da prenehajo delati problem tako pereč. Terjajo pa od časa do časa nove poravnave, zlasti če se položaj spremeni.

Na praktičnih področjih je torej še

mного manj možno in dovoljeno eno samo mnenje, to je eno samo zamisel rešitve razglašati za edino pravilno in odklanjati vsako drugo. Še manj je tukaj dovoljeno soditi in obsojati tistega, ki si rešitev drugače zamišlja kakor kdo drugi. Ne le zato, ker v tem nimamo zanesljivega sodila pravosti, saj predlagane rešitve niti ne moremo meriti po stvarnosti, kateri naj bi ustrezala, ker te sploh še ni, saj jo ravno šele iščemo, jo skušamo ostvariti.

Vendar pa je prav na praktičnih področjih, in zlasti še v politiki, najbolj vroč boj med raznimi nazori in zamislami; tukaj se razna mnenja najostreje sodijo in njihovi zagovorniki najhuje obsojajo. Še več, ravno v politiki se najčese teptajo najosnovnejša nramna načela in se zagreši največ krivic. Zakaj tako?

4. Na teoretskih področjih gre za vrednote, ki niso deljive in ne osvojljive. Imajo to lastnost, da jih moremo vsi uživati, ne da bi s tem bil kdo prikrajšan. Neko resnico lahko zvem jaz in še marsikdo drug ali celo vsi ljudje, pa je zato nihče ne bo dobil manj. Resnica se ne deli, se ne kosa, nihče je ne more drugim odvzeti.

Na nekaterih praktičnih področjih vsaj, in politika je eno izmed njih, pa je iskana vrednota deljiva in osvojljiva v tem smislu, da tistega, kar je dosegel eden, ne more dobiti drugi. V politiki je taka vrednota, npr., oblast. Ko sem jaz na oblasti, ni to mesto dosegljivo nikomur drugemu. Kdor bi ga hotel zasesti, bi moral počakati, da se jaz umaknem ali pa da me more spodbiti z njega. Kdor ga tako hudo želi, da prvega ne more pričakati, bo poskusil z drugim. In če ne bo znal uspeti z dovoljenimi sredstvi, ga bo skušnjavec precej zlahka usmeril k nedovoljenim. Med temi so, poleg drugih, tudi nepravilno grajanje nazorov in dela vladajočega, pa grajanje njega kot človeka in zmanjševanje njegovega ugleda.

Že tako je praktično človeško delo za kritiko bolj ranljivo, kot so teoretski spoznatki. Saj ni nobena še tako dobro zamišljena in še tako spretno izpeljana rešitev zares popolna, takih v politiki sploh ni. Če jih merimo ob idealu, čeprav je dejanski nedosegljiv, se da vsaki s kakega stališča oporekati. In ker bi morda kaka druga bila vsaj v nekem pogledu boljša, je vsako politično dejanje zelo lahko kritizirati in celo obsoditi. A poštenost terjaja, da je kritika ne samo dostojna in spoštljiva

va glede na osebo in osebno čast, temveč da presoja celoten položaj in vsako rešitev v vsej njeni razsežnosti.

IV.

1. In vendar, resnica je končno vendar le ena in marsikak spoznatek je zmoten; ne zajema vse resnice, marsikdaj ne vsebuje samo nje, kdaj jo je celo povsem zgrešil. Rešitev na praktičnih področjih je sicer lahko več in so različne, a tudi tukaj niso vse enako dobre, nekatere pa so lahko zares slabe. Pri prvem in pri drugem se mnogi trudijo, da bi odkrili resnico ali našli najustreznejšo rešitev. Vendar so tudi ljudje, ki jim ne gre za resnico, za stvarno, objektivno, samo na sebi in za vse veljavno resnico, ali ne iščejo najboljših praktičnih rešitev, marveč hočejo uveljaviti le svojo „resnico“, to je mnenje, ki le njim ugaja, ker jim koristi ali jih povišuje, ali pa svojo „rešitev“, ki bi njim pomagala povzpeti se na svetilnik.

Ali tudi tedaj ne moremo in ne smemo soditi? In pa — kdo je sodnik v teh primerih?

2. Seveda smemo soditi. Ne trdimo, da se sploh nikoli ne sme soditi, le to pripovedujemo, kako se ne sme soditi. Sodba mora biti vedno pravična in poštena.

Pravična je sodba, kadar sodi v skladu z resničnostjo, kadar o nekem nazoru ali neki zamisli rešitve trdi tudi zares le to, kar za njiju res velja, skratka, kadar je objektivna. Za to pa mora vsako mnenje ali zamisel soditi tako, kot je, ne je najprej maličiti in izkrivljati, morda ji kaj dodajati in podtikati, nato pa soditi in obsojati, česar v njej ni, česar avtor ni ne trdil ne predlagal. Ne sme se soditi le iz lastnih prepričanj, po tem, ali se z njimi sklada ali ne; ta ne morejo biti sodila pravilnosti, ker so tudi sama lahko le bolj ali manj resnična in ker ne vsebujejo vse resnice; kdaj morejo celo sama biti zmotna. Tudi če se kdaj res dokaže zmotnost kake trditve ali napačnost kake zamisli rešitve, se brez dokaza o nasprotnem ne sme ravnati, kakor da avtor vedé in namenoma uči neresnico ali hoče kaj slabega. Zlasti neugodne sodbe je treba utemeljiti. Vse to zahteva od sodbe pravičnost.

Poštena pa je sodba, kadar tisti, ki sodi, najprej vestno ugotovi, ali je poklican

soditi, ali je umsko in npravno dorasel temu poslu; kadar se potruzi, da sójene trditve in rešitve zares doume in ne sodi utvar, ki si jih je sam ustvaril, da vedé ali nevedé ne podtika sójenemu mnenj in zamisli, ki jih ne zastopa in ne predlaga. Poštena je sodba, ki sodi storitve in namere, ne človeka, ki jih zagovarja. Poštena je sodba, ki dopušča priziv, ki celo pozdravlja vsako pojasnilo s strani sojenega, saj ji namen ni obsodba, temveč poprava, kadar je res kaj napačnega. Zato je poštena sodba vedno tudi sama odprta za popravo, ni nikoli dokončna, vedno išče in želi dialoga.

3. Kdo pa naj sodi? To je vprašanje, ki ga je pripravljalo vse dosedanje razmišljanje.

Nimamo nobene nezmotljive osebe ali ustanove, ki bi v tem mogla soditi in razsoditi. Ne poznamo med nami veleuma, ki bi znal videti mnogo globlje in presoditi mnogo ostreje, kaj je prav in kaj ni, kakor pa to zmoremo drugi; tudi če bi ga imeli, bi en sam ne mogel biti sodnik v vsem in za vse. Nimamo razsodišča, ki bi moglo soditi v teh zadevah; pa četudi bi ga imeli, ne bi bilo pristojno, saj sodišče more soditi le, ali nek primer spada pod to ali ono pravilo ali ne. V teoretskem iskanju resnice in v praktičnem zamišljanju rešitev pa gre za ustvarjalno delo, ki prinaša v stvarstvo nekaj novega in ga najčesee nobeno naprej pripravljeno pravilo ne more izmeriti. Kje bi torej mogli najti sodnika?

Ni ga. Zato nam ostane samo eno: da kolikor možoče več ljudi skuša odkriti resnico v isti stvari ali zamisliti rešitev istega problema, da pri tem sicer pridejo do različnih dosežkov, a da potem ne vzamejo vsak svojega za sodilo resničnosti ali pravilnosti, marveč skupno in v sodelovanju skušajo primeriti in premeriti vse predlagane trditve in rešitve ob sami stvarnosti in preiščejo. do česa morejo priti s skupnim naporom. Druzače pa puste voljo svobodo, da vsakdo išče naprej, dokler ponovno skupno ne presodijo novih dosežkov. Kadar na gre za kake praktične ukrene, za rešitev kakega problema, ki je ni možoče odložiti, takrat na se morajo znati zediniti za enega od najverjetnejših pravičnih, vedoč da popoln ni nobeden.

Težava je v našem primeru, v našem izseljenstvu, da nas je tako malo, da je težko dobiti več ljudi, ki delajo na istem

področju in bi mogli skupno obravnavati iste primere. Saj niti posamezni kulturni delavec nima, ob kateri bi se mogel meriti, in mu tako manjkajo merila za lastno delo. Tudi zato ga rad sodi premilo.

4. Tako skupno presojanje, kakor je bilo predlagano, pa terja od udeležencev posebno duševno in нравno držo, posebno razpoloženje za skupno delo. Ne dopušča prvenstveno dela proti drugim in ne iskanja „svojih“ resnic in rešitev, ampak resnice in rešitve, ki vsaj v idealnem primeru morejo zadovoljiti vse, v konkretnem primeru pa vsaj težiti k čim zadovoljivejši rešitvi za vse. Nikomur ne sme biti najvažnejše, *kdo* je kaj odkril ali kaj predlagal, marveč *le, kaj* se je odkrilo in predlagalo in koliko je to *resnično* in *pravilno*.

V.

1. Če bi res dosegli to, kar se tu predlaga, kaj bi še od tega imeli? Gotovo, dobili bi možnost, da bi nesoglasja izmirjali in spore poravnavali. Že zaradi tega, bi se bilo vredno truditi, da do skupnega obravnavanja naših problemov pride. Vendar bi mogli doseči še tri ali štiri druge stvari.

2. Prvič bi to, kar naj bi naša skupnost naredila ali opravila, lažje dosegli. Maloštevilni smo in še manj, vedno manj je takih, ki hočejo delati. Radi govorimo o posebnih nalogah in celo o poslanstvu svoje izseljenske skupnosti pa nas čaka še mnogo dela, da to poslanstvo povsem odkrijemo in enoumno opredelimo, zlasti pa tudi izpolnimo. Če bi tedaj hoteli in znali odstraniti vzajemno sojenje in obsojanje, spodiranje in spodmikanje, sumničenje in obrekovanje, z vsemi „tehnikami“, ki jih pri tem uporabljamo, če bi hoteli in znali združiti s tem sproščene sile za skupno nalogo, bi pač to lažje izpolnili. Brez tega jo bomo težko celo odkrili, kaj šele opravili.

3. Pri skupni obravnavi raznih trditev in zamisli bi se morali nekoliko bolj disciplinirati. Ker bi svoja mnenja morali tudi utemeljevati, kar se sedaj skoraj nikoli ne

zgodí, bi jih poprej skušali bolj domisliti in dognati, preden bi jih dali „na svetlo“; marsikdaj bi jih ob tej presoji celo opustili in sploh ne bi prišla v javnost, ker bi jih sami spoznali za premalo zrela. Ker bi jih obravnavali s tistimi, ki mislijo drugače, in bi morali njim v obraz povedati, v čem in zakaj jim ne moremo dati prav, bi bili tudi v prikazovanju in dokazovanju bolj asketski in ne bi tako lahko in neodgovorno bruhali iz sebe očitkov in obtožb, kakor to delamo iz daljave, ko nam drugi sploh ne morejo odgovoriti ali vsaj ne takoj. Tako bi se naše sožitje nekoliko zmoraliziralo.

4. Morda bi ob skupni obravnavi naših problemov tudi bolj upoštevali to, česar nikoli ne bi smeli pozabiti in vendar radi pozabljamo: da je v medsebojnih nesoglasjih mnogo potrebnejše in plodnejše položiti čim več skrbi in truda v prikaz in utemeljitev lastnih nazorov in zamisli kot pa v zavračanje in obsojanje tujih. Naj drugi zvedo, kaj mislimo in zakaj to in tako mislimo. Sedaj dostikrat le zvemo, da se nekateri s tem ali onim ne strinjajo, da se jim zdi nesprejemljivo, da je krivo ali zlo. Ne zvemo razlogov za take sodbe. Še manj zvemo, kaj bi bilo pravilnejše in boljše. In vendar je prva kulturna naloga ustvarjati nove dobrine, ne rušiti druge, četudi povsem ne ustrezajo. Če niso najboljše, povejmo, s čim jih mislimo nadomestiti!

5. Pa četudi s skupno obravnavo problemov ne bi mogli nič pomembnega doseči, če kake posebne svoje naloge ne bi mogli odkriti, bodisi ker je ni, bodisi ker smo že prešibki in prestari za tako delo (prešibki po številu zlasti dela voljnih, prestari po letih tistih, ki še delajo, ker naraščaja nimamo), tedaj bi si vsaj mogli prihraniti sile, ki jih sedaj vežemo v medsebojnih praskah, in bi jih mogli porabiti za to, da bi vsakdo in vsi skupaj zaživeli s čim večjo polnostjo življenja, ki nam še ostaja.

6. Življenje je sicer boj in brez boja bi prenehalo biti, a vodoraven boj, boj med nami, bi lahko nadomestili z navpičnim bojem, z bojem za čim boljše spoznanje resnice, za čim polnejše in duhovno bogatejše življenje.

skromen poklon velikemu knezu

Letos poteka 40 let, odkar je v Gorici umrl knez in nadškof Frančišek Borgia Sedej.

Ob tej obletnici je bilo že marsikaj lepega o njem napisano in povedano. Naj bodo še ti moji skromni zapiski poklon velikemu možu, ki je petindvajset let, važnih in težkih, vodil goriško škofijo, prežet z božjim duhom branil nje božje in narodne pravice.

Dr. Frančišek Borgia Sedej se je rodil v Cerknem 10. oktobra 1854 kmetu Lovrencu Sedeju in materi Mariji roj. Bevk. Prve dve leti je obiskoval domačo šolo, nato pa v Gorici. Maturiral je po vojaški službi na frančiškanski gimnaziji na Kostanjevici v Gorici. Po novi maši l. 1877, je kaplanoval v Cerknem in v Šebreljah, nato ga je goriški nadškof Gollmayer poslal študirat na Dunaj v Avguštiniej svetopisemske vede in orientalske jezike. Potoval je tudi v Palestino. Ko se je vrnil, je bil nastavljen v goriškem semenišču kot profesor sv. pisma in semitskih jezikov. Leta 1898 je bil zopet na Dunaju knjižničar in ekonom v Avguštinieju in dvorni kaplan. V tistem času je na Dunaju ustanovil slovensko akademsko društvo „Danica“. Prisostvoval je kongresu za orientalske jezike v Parizu, potoval po Balkanu in po Nemčiji. Kmalu pa ga je kardinal Missia poklical v Gorico, imenoval za kanonika in nastavlil kot župnika in dekana v goriški stolnici.

V januarju leta 1906 ga je avstrijski cesar Franc Jožef predlagal za goriškega škofa in ilirskega metropolita, kar je sv. sedež potrdil. Marca istega leta je bil posvečen in ustoličen.

Kot vladika se je nadškof Sedej zavedal svojega dostojanstva, da je naslednik apostolov in škofijski nadpastir. Večkrat je povedal: „Ego Dominus! — Jaz sem škof!“ Z dostojanstvom je marsikdaj pred duhovnikom izrekel besede: „Škof sem, ki ti to ukazujem!“ Ali pa: „Škof je tako odločil!“

Do najvišjih cerkvenih in državnih poglavarjev je imel visoko spoštovanje. Kar je rekel papež, kar so odločili pri sv. sedežu v Rimu, to je moralo obveljati. „Roma locuta, causa finita.“

Enako je upošteval civilno oblast.

Značilna je bila njegova velika skrb za duhovno in kulturno rast svojega ljudstva, bodisi slovenskega ali italijanskega. Sam je pisal članke in razprave o verskih in socialnih vprašanjih. Veliko zanimanje je posvetil tudi cerkveni glasbi. Bil je navdušen Cecilijanec, sam je igral klavir in orgle.

Njegovo največje vidno delo je bilo goriško malo semenišče, ki še danes preseneča in priča o Sedejevi velikopoteznosti, predvsem pa o njegovi veliki skrbi za duhovniški naraščaj.

*

Prva svetovna vojna je prekinila še marsikateri Sedejev načrt. Že prve dni po vojni napovedi med Italijo in Avstrijo se je Gorica znašla tik za fronto.

Nadškof Sedej se je z bogoslovci in semeniško knjižnico umaknil v cistercijanski samostan v Stični. Tudi ljudstvo v soški dolini je že prve dni moralo zapustiti svoje domove, saj je prav ob Soči divjala vojna tri leta.

Sedej v Stični ni dolgo miroval, skrbele ga je ljudstvo v begunstvu. Dal je pobudo za socialno pomoč beguncem, ki so bili raztreseni po Avstriji. Veliko se je zanje storilo. Prav tako se je takoj zanimal in pomagal duhovnikom, ki so bili internirani v Italiji, saj jih je bilo kar 51, med njimi 17 Slovencev. Nadškof je pošiljal zanje denar na Vatikan preko apostolske nunciature na Dunaju.

V tistem času je bil tudi sam velik revež. Razdal je revežem vse, kar je mogel. Pod trdo, včasih celo grobo skorjo, je utripalo plemenito srce. Njegovi bližnji so nekoč opazili, da pod talarjem ni imel

hlač. Naročili so mu dvoje novih. Čez nekaj dni je zopet ene podaril revežu.

Sedejeva družina mu je v spomin na begunska leta postavila v Stični spomenik (kipar Boris Kalin).

*

Po končani vojni l. 1918 se je nadškof Sedej vrnil v Gorico. Prva skrb mu je bila vrnitev v Italiji interniranih duhovnikov. Vse je storil, da so se čimpreje lahko vrnili na svoja prejšnja mesta. Začela so se leta hudih težav in preizkušenj.

Vsa njegova škofija je bila pod Italijo. Večji del dežele je bil takorekoč v razvalinah, ljudstvo praznih rok, polja uničena. A v dobrih desetih letih je vstalo iz razvalin poleg vasi tudi 62 cerkva, med temi tudi Svetogorsko svetišče. Tako se je mogla vrniti na nje glavni oltar Marijina podoba, ki je bila med vojno tudi begunka v ljubljanski stolnici. Njena vrnitev 9. oktobra 1921 je bila veličastna, nepozabna slovesnost za vse goriške Slovence, Italijane in Furlane.

Vsi duhovniki na zasedenem ozemlju so že takoj po vojni doživljali pravo preganjanje. Vojaške oblasti so jih neprestano tožile, češ da niso lojalni do nove države, da žalijo vojsko, da se pritožujejo proti novi domovini, da ne pozdravljajo častnikov in da odvrčajo mladino od države in pd.

Zato so oblasti zahtevale od naškofa Sedeja, naj duhovnike kaznuje ali premesti. Težko je bilo reševati, kar se je sploh moglo rešiti. Najhujše je bilo pa dejstvo, da je ta pritisk, sprva vojaških, nato še civilnih oblasti, v naslednjih letih še naraščal do nadškofove smrti. Marsikdaj je upravičeno tožil: „Saj še kaplanov ne morem svobodno nastavljal!“

Bil je pa pred oblastniki vedno odkrit in neustrašen. Leta 1922 ga je obiskal tržaški guverner: „Čudim se Ekselenca, v Gorici je že toliko pozidanega, le nadškofijski dvorec je še ves v podrtijah.“ Nadškof mu je brž odgovoril: „Krivda je vaša, Ekselenca!“ Naslednje dni so že bili na delu zidarji, da popravijo dvorec.

Nadškof Sedej je bil že od mladih let trdno zaveden Slovenec. Že kot študent, gimnazijec v Gorici, je pokazal svoj ponos na svoj narod. Profesor je razpravljal o narodnih nošah. Ko so dijaki naštel na naše narodne noše, je profesor (Nemec) rekel,

da Slovenci narodnih noš sploh nimamo, ker smo narodni bastardi. Dijak Sedej je vstal in zapustil razred. Sošolci so šli za njim. A bili so takrat še vendar pošteni časi, da se je naslednji dan moral profesor pred dijaki opravičiti in preklicati žalitev.

Tako je tudi kot goriški nadškof prav zaradi svoje trdne slovenske zavesti moral prenesti mnogo gorja. Takoj prva leta po vojni so nekateri prenapeti Italijani zahtevali, naj zapusti goriško škofijo, kakor je škof Karlin zapustil tržaško. Zahtevali so tudi, naj pri raznih patriotičnih praznikih slavi „italijansko zmago nad Avstrijo.“ Če se škof takih praznikov ni udeleževal, so ga po časopisih hudo napadali z besedami: „Il famigerato arcivescovo!“ — „Prosluli nadškof!“

Ko so v Ogleju obhajali proslavo zedinjenja novih pokrajin k Italiji, so nalašč povabili nadškofa Sedeja, da se slavja udeleži. Tja so prišli razni odličniki in visoke vojaške osebnosti. Pri kosilu je visok častnik pri napitnici hudo žalil nadškofa s tem, da je zafrkljivo omenjal neko škofovo pastirsko pismo, ki ga je napisal med vojno še pod Avstrijo. Nadškof je vstal in rekel: „Rad sem prišel sem, ker so me povabili, da obhajam slavje skupno s svojimi verniki Oglejčani, toda ne zato, da bi me kdo sramotil!“ Dvignil se je in zapustil omizje. Za njim so odšli še drugi cerkveni dostojanstveniki, ki so pozneje nadškofu pismeno izrazili svojo solidarnost in obžalovali nesrečni dogodek v Ogleju. (O tem dogodku je pisal tudi Ugo Ojetti.)

Značilen za nadškofovo osebnost je tudi dogodek v prvih povojnih letih. V tistem še nemirnem in neustaljenem času so tudi na Goriškem socialisti (pozneje komunisti) dvignili glave. Čakali so podobno revolucijo, kot se je izvršila v Rusiji. V tem letu je bilo stanje posebno napeto na dan prvega maja: Po ulicah so bile manifestacije. A prav tisti dan je moral nadškof Sedej posvetiti tri diakone za mašnike. Ker je bilo nevarno hoditi po mestu, je vprašal diakone, ali žele, da jih posveti v škofijski kapeli. Ti pa odločno: „Ne v škofiji, raje v stolnici.“ Tedaj jim je rekel: „Veste, tudi jaz se ne bojim, toda bolje bo, da gremo peš, kajti podivjanci bi mi lahko prevrnili kočijo, ki jo poznajo, da je nadškofova.“ In šel je z njimi peš v stolnico.

Čut pravičnosti in obsodba vsake kri-

vice sta podpirala Sedejevo neustrašenost pred oblastjo. Njegovo geslo je bilo „iusticia fundamentum regnorum!“ — „Pravičnost je temelj kraljestvom!“ Če mu je bilo sveto: „Dajte Bogu, kar je božjega in cesarju, kar je cesarjevega,“ ni nič manj odločno zahteval: „Dajte ljudstvu, kar mu pritiče. — Dajte Slovincem, kar jim gre!“

Močno je nadškofa zadela prepoved slovenskega jezika v osnovnih šolah. Slovenski duhovniki so od tedaj učili verouk v slovenščini v cerkvi ali župnišču. Pozneje se je izkazalo, da je prav ta krivičen ukrep pripomogel, da so otroci pridobili na materinščini: čas za verouk je bil neomejen in marsikje so otroci sv. zgodbe pisali.

Oblast je pritiskala na Sedeja, naj nastavi italijanske duhovnike v slovenske župnije. V tem pogledu je bil izredno odločen in pravičen. Večkrat je rekel: „Dokler sem jaz živ, ne bo noben italijanski duhovnik prestopil v slovensko faro, a tudi noben slovenski v italijansko!“ In tega se je držal do konca.

Kakor je sam ubogal predpostavljene, tako je zahteval pokorščino od svojih duhovnikov. Kot profesor sv. pisma stare zaveze, je bil močno pod vtisom preroških nauk o božji pravičnosti. Zato je bil včasih trd v svojih besedah in bolj nagnjen k strogosti kot k milobi. To je bilo tudi v njegovem hribovskem značaju. Če pa je prišel pred njega duhovnik, ki mu je rekel, da pred Bogom „coram Dei“ ne more sprejeti kakega ukaza ali dekreta, mu je nadškof takoj ugodil, ker se je čutil mirnega v svoji vesti.

Od bogoslovcev je veliko zahteval. Gledal je v njih svoje bodoče duhovnike in tudi kot kulturne delavce med ljudstvom. Zgodilo se je, da je stopil v bogoslovje ne več mlad kandidat, glasbenik. V zadnjem letniku bogoslovja je zaprosil nadškofa, če bi mu dovolil, da bi po novi maši zaključil glasbene študije na dunajskem konservatoriju in se nato vrnil kot dušni pastir.

Zabliskale so za naočniki Sedejeve sive oči. Nato: Moja škofija zaenkrat ne potrebuje glasbenikov, pač pa pobožnih kaplanov!“ — Bogoslovec je zapustil bogoslovje in sledil svojemu močnejšemu poklicu. Zgodbo je sam večkrat pripovedoval, a vedno v tonu globokega spoštovanja do „velikega cerkljanca“, kakor je nadškofa vedno imenoval.

Dobri duhovniki so bili namreč v povojnih letih ljudstvu nujno potrebni, saj je bilo zelo važno v njem utrjevati globoko versko življenje, marsikje celo znova graditi, saj so se moški vračali iz raznih front, družine pa iz begunstva.

Bila so leta revščine, a tudi leta navdušene rasti in živega upanja. Posebno med mladino. Tako smo tudi kot študentke nabirale darove, da priredimo božičnico za revne goriške otroke. S strahom smo nekega dne potrkale tudi na vrata nadškofijskega dvorca. V veliki zadregi smo povedale mlademu duhovniku, kaj bi rade, pa nas je peljal skozi pisarno in kar nenadoma smo se znašle pred samim nadškofom. Sedel je za pisalno mizo.

„No, kaj pa boste povedale, kaj?“ Sive oči so gledale na nas. Gotovo so se smehljale, pa naša zadrega je bila prevelika, da bi to opazile.

„Prosimo za božičnico za naše revne otroke!“

Odložil je pero: „To je pa lepo, prav lepo, da pomagate našim revežem,“ je rekel ves očetovsko mehak. „Le škoda, da nisem bogat. Vendar nekaj bom le našel.“ Odprl je predal in nama dal 25 lir — vse, kar je našel v njem.

„Žalostno, da je vaš škof sam revež. Rad bi dal več!“ je rekel ves mehak in skoraj v zadregi. A kmalu nato pa močna beseda, skoro zapoved: „Le ostanite dobre Slovenke, ne pozabite na to!“

To je bil oni čas, ko je sam imel za večerjo kavo s kosom kruha.

Pravi čudež je bila v tistih letih moč ljudstva in izredna skrb duhovščine in slovenskih izobražencev za poživitev kulturnega življenja. Na mah so začele izhajati učne knjige, leposlovne, znanstvene, koledarji, almanahi in časopisi. Nekaj izdaj je izšlo v samozaložbi, ostale pa iz raznih podjetij: Narodne tiskarne, Katoliške tiskarne, Goriške Matice, Naše založbe v Trstu.

V predvidevanju, da bi državne oblasti prepovedale uvoz knjig Prevaljske Mohorjeve družbe, so duhovniki na pastoralnih konferencah razpravljali, da bi bilo pametno ustanoviti Goriško Mohorjevo družbo. Družba bi poleg kulture prinašala v ljudstvo tudi trdno versko prepričanje.

Nadškof se je za Družbo takoj goreče zavzel. Da bi jo pred protislovensko fašistično politiko zaščitil, je odločil, naj bi Družba bila bratovščina s sedežem v goriški stolnici. Najvišja nagrada in poro-

štvo za bodoče je bilo papeževo pismo: „Goriški Mohorjevi družbi, ki ima namen ohranjati krščansko vero in varovati svojski značaj Slovencev, prebivajočih v Italiji, naklanjam z vso ljubeznivostjo apostolski blagoslov. — Pij XI. z vso ljubeznijo v Gospodu.“

Izkazalo se je kmalu, da so bile mohorjeve knjige za deželo pravi blagoslov. Že v prvem letu 1925 je Goriška Mohorjeva družba razposlala nad 50.000 knjig med slovensko prebivalstvo, njen odsek za hrvatsko Istro pa okoli 10.000. Navdušenje je bilo veliko, kajti vsebina koledarja, kakor ostalih knjig, je bila zares z veliko skrbjo izbrana.

Dr. Henrik Tuma, znani planinec in velik slovenski idealist, je takrat pisal v „Goriško Stražo“: „Morda v nobenem delu slovenskega ozemlja se s toliko ljubeznijo ne čita domačih knjig kakor na Goriškem. To pa je dokaz kreposti slovenskega plemena, jamstvo njegove bodoče svobode. Je že svobodno, ker čuti svojo moralno moč, smelo rečem: višjo moč nad onimi, ki ga stiskajo!“

Ali prav za slovenski tisk na Primorskem so se bližali trdi časi. Fašistična Italija se ni zadovoljila z zatiranjem narodnih pravic, njen načrt je bil narod uničiti in ga izbrisati.

Vse, kar je kulturnega vzcvetelo z naravno silo po vojni, so začeli postopoma načrtno uničevati. Za ukinitvijo slovenskih šol je sledila prepoved slovensčine v javnih uradih, večkrat celo na ulici. (Sama sem dobila od črnosrajčnika pljunek v obraz, ker sem s svojim otrokom govorila v materinem jeziku.) Prepovedani so bili slovenski napisi celo na pokopališču, prepovedano slovensko petje in molitev za procesijo. Slovenske profesorja in učitelje so premestili v daljne kraje v notranjost države ali izgnali čez mejo. Na Primorskem so pa nastavili izključno italijanske učne moči, to celo v najbolj zakotne gorske vase.

Tudi Cerkev so brezobzirno udarili: najmanj dvesto duhovnikov in redovnikov slovenskih in hrvaških je moralo preko meje, ker niso bili Primorci po rojstvu. Nadškof Sedej je trpel, branil, kolikor je mogel. Ko so v tistem času fašisti v Istri prav divje preganjali duhovščino, je deseglel v njeno zaščito posebno papeževo okrožnico.

Strašno krivico so pa zagrešili nad najvišjimi cerkvenimi dostojanstveniki: nad

tržaškim škofom dr. Karlinom, nad njegovim naslednikom Alojzijem Fogarjem in pozneje nad goriškim knezonadškofom Frančiškom Borgia Sedejem, ki so se morali umakniti s svojih sedežev.

Ni trajalo dolgo, da so fašisti odkrili, da je slovenski tisk največja zapreka za poitalijančevanje ljudstva, zato so se strupeno zagnali proti njemu. Začele so se zaplembe, uničevalni zakoni, strahovanje in grožnje prodajalcem slovenskega tiska, preiskave in razdejanja uredništev, aretacije urednikov in slednjič zatrtje publikacij in večine tiskarn.

Med knjižnimi in kulturnimi ustanovami, ki jih je fašizem obsodil na smrt, je bila seveda tudi Goriška Mohorjeva družba. Visoko število knjig, ki jih je poslala v svet, naklonjenost in ugled, ki si ga je tako hitro pridobila; slovenska zavest, ki se je v ljudeh okrenila, so bili v oči fašistov več kot zadostni vzrok za njeno smrt.

Toda za Družbo so stali duhovniki, z njimi na čelu nadškof Sedej — Cerkev! Prav v Cerkvi je našel fašizem največjo oviro za dokončno likvidacijo slovenstva. Cerkev je namreč kot glasnica naravnega prava, temeljnih človeških pravic in krščanske pravičnosti, rojena zaščitnica narodnih manjšin. Slovenska in hrvaška duhovščina ji je stala vedno ob strani, ne glede na trpljenje in preganjanje. Fašizem jo je sicer potisnil v zakristijo in med cerkvene stene, ni je pa mogel uničiti.

Takrat je srd fašizma veljal predvsem nadškofu Sedeju, ki ga je imel za stebler slovenstva. Zato se je odločil, da udari pastirja in „razkropile se bodo ovce“.

Odločnost Sedejeva se je pa zopet močno pokazala, ko so ga ranili kot škofa in Slovenca. Leta 1926 je pravosodni minister Rocco zahteval od nadškofa, da se odpove goriškemu nadškofijskemu sedežu, češ: „Pozivam Vas, da proučite svoj nenavadni položaj in, da se brez obotavljanja odpoveste službi, kar mi v najkrajšem času zagotovite, da preprečite ukrepe, ki jih je sicer vlada podvzela proti Vam v smislu obstoječih predpisov.“ Med razlogi je bila navedena Mohorjeva družba in sodelovanje duhovščine v „iredentističnem tisku“.

Nadškof je ministru takoj odpisal in med drugim poudaril: ... „Prosimo, naj se Vaša Ekselenca ne prenažli v tej boleštni in izredno kočljivi zadevi, naj ne vztraja za moj odstop na podlagi neosno-

vani obtožb, kajti moja izsiljena odpoved škofijski stolici v Gorici bi imela težke posledice ne toliko zame, ki imam že 71 let, pač pa za vso nadškofijo in tudi za vlado samo. Sicer pa bi jaz ne mogel pristati na Vaš poziv brez privolitve sv. stolice, ki me je imenovala in ki edina more odstavljati škofo.“

Odočnemu in Cerкви vdanemu nadškofu je v tistih časih stala Cerkev ob strani. Po svojskih tedanjih možnostih je branila tudi pravice slovenske manjšine za časa fašistične nasilnosti. Kot primer zaščite je bila vidna Goriška Mohorjeva družba. Ko so se Primorcem podirale kulturne in politične ustanove, je Družba stala ljudstvu ob strani, kljub hudemu pritisku. A to je bilo mogoče le zato, ker je bila bratovščina pod pokroviteljvom Cerkev.

A čeprav niso mogli Družbo ukiniti, so njene knjige plenili na pošti in pri naročnikih posamezne oblasti na deželi. Leta 1928 so zaplenili 150.000 knjig Goriške Mohorjeve družbe in knjižne družine Luč, ne da bi višja oblast posegla vmes.

Tista leta so bila leta zavednega molka za vse Slovence na Primorskem. Vendar stene nadškofijskega dvorca niso bile tako debele, da ne bi mogle skozi nje prodreti razne zgodbice, ki so nam dajale, ne rečem veselja, pač pa vsaj nekaj zadoščenja, poguma in ponosa, da imamo takega vladiko.

Jeseni leta 1928 je bil v Gorici misijon: v stolnici v italijanščini, pri sv. Ignaciju v slovenščini. Od vseh strani Italije so prihajali protesti zoper rabo slovenščine v „sveti Gorici“. Nadškof pa: „Rečeno je bilo, da bo slovenski misijon pri sv. Ignaciju. In misijon naj bo!“

Pa so fašisti udrli med pridigo v cerkev, vtili v blagoslovljeno vodo kropilnikov črnilo, prerezali električne žice, da je nastala tema. Ljudje so ostali v cerkvi, pater pridigar je neustrašeno govoril, čenrav je črnosrajčnik kričal, češ da naj preneha že s tistim „svinjskim jezikom“. Ker se misijon ni prekinil in ker so ljudje drugi dan zopet napolnili cerkev, so fašisti čakali na duhovnike ob izhodu iz cerkve, jih v temi napadali, jim grozili in pretenali.

Tedaj je kvestor Modesti obiskal nadškofa in mu svetoval, naj misijon ustavi: „Vidite, Ekselenca, kako se položaj slabše.

V danih razmerah ne morem jamčiti za varnost Slovencev v mestu. Edino pametno je, da pridige ukinete!“ „Če sami trdite,“ je odvrnil Sedej, „da ste nesposobni vzdrževati zakoniti red in mir v mestu, Vam pač ne preostane drugega, kot da odstopite!“ Modesti je kar ostrmel. Nadškof je pa nadaljeval: „V ostalem pa sodim, da je edino moja naloga odločati v upravi Cerkev. Le kadar se bom jaz vtikal v posle policije, boste tudi Vi imeli pravico mešati se v posle Cerkev!“ Nato je nadškof pozvonil in svojemu zvestemu služabniku Johanu rekel: „Johan, pomaga! gospodu obleči sukno in pospremi ga!“ Obrnil se je in zapustil sobo pred presenečenim kvestorjem. Slovenske pridige, čeprav v nemiru, so se pri sv. Ignaciju nadaljevale do zaključka misijona.

Nekaj posebno zanimivega je bilo srečati nadškofa v mestu. Vedno je le hodil, saj svojega voza, tako sodim, niti ni uporabljal. Ni bil visoke postave. Hodil je z moškimi, svežim korakom, glavo je držal pokonci, sive oči za naočniki so zrle vedno v daljavo. Usta so izražala nenavadno odločnost in energijo. V majhni razdalji, nekoliko za njim, je spoštljivo stopal že sivo-lasi Johan.

Morda zaradi dostojanstva, ki ga je izražala njegova osebnost, morda zaradi pogleda, so se ljudje umikali s pločnika in spoštljivo gledali za njim tudi v dneh najhujšega preganjanja.

Skromna zunanost, vendar knez, duhovni aristokrat!

Ko je Goriška Mohorjeva družba leta 1931 izdala kar devet knjig, so fašistične oblasti v mestu in na deželi pobesnele. Goriška kvestura je odredila zaplembo koledarja. Razlogov za zaplembo ni pojasnila.

Nadškof Sedej se je za zadevo takoj neustrašeno zavzel. Zaplembo koledarja, ki ga je izdala cerkvena bratovščina, je pomenila kršitev konkordata. Zato je napisal prefektu pismo:

„Vzvišeni kr. prefekturi v Gorici.

Obračam se na vzvišeno prefekturo s prošnjo, naj mi blagovoli poslati prepis odloka, s katerim je dne 30. decembra 1930 kr. kvestura v Gorici zaplenila koledar Goriške Mohorjeve družbe.

Ker je Goriška Mohorjeva družba cerkvena bratovščina, odvisna od cerkvene hierarhije, in ker je podpisani njen pokrovitelj, nujno prosim, naj se mi vroči omejnjeni odlok.

Z odličnim spoštovanjem

Fr. Borgia Sedej

V Gorici, 30. januarja 1931."

Škof ni miroval. Odločil se je, da predloži zadevo Vatikanu, a prehitela ga je nagla bolezen, kateri je sledila operacija. A v kratkem času si je opomogel.

25. marca 1931 je praznoval 25-letnico svojega škofovanja. Tržaški škof Alojzij Fogar mu je naslovil poslanico, iz katere odseva junaška veličina metropolita Sedeja, a tudi neustrašenost sufragana dr. Fogarja, dveh velikih cerkvenih knezov boriteljev za svobodo ljudskih pravic pod fašistično diktaturo.

V poslanici stoji: „Zgodovina preteklosti je dokazala neizmerno škodo, ki jo povzroča Cerkvi in državi prenapeti nacionalizem, presajen na cerkvena tla. Zgodovina bodočnosti bo zanamcem predočila zasluge in koristi, ki jih je Cerkvi v Italiji obrodilo Vaše strogo katoliško zadržanje. Nedolžnost in pobožnost Vas ožarjata s svojim bleskom, avtoriteta s svojimi zmaganji, a Ti ponižni, pa ne ponižani, v borbi preizkušeni, a ne premagani, si velikar, ki z božjo pomočjo utrjuješ slavo katoliškega episkopata.

„Kdor Tebe blagoslavlja, bodi blagoslovljen, kdor Tebe preklinja, bodi preklet!“ Ti je zaklicala Cerkev na dan škofovskega posvečenja. „Kdor Tebe blagoslavlja, bodi blagoslovljen!“ Ti danes verno in ljubeče kličeta duhovščina in ljudstvo vse cerkvene pokrajine. Pozdravljen Nadpastir, nadaljaj med nami svoje poslanstvo!“ („La vita nova“ in „Idea del Popolo“, 21. 3. 1931)

Jubilejne svečanosti so bile veličastne. Slovenska in italijanska duhovščina in verniki so goreče pokazali svojo vdano ljubezen do slavljence. Stolnica je bila nabito polna. Motili so le fašistična milica in organizirani črnosrajčniki, ki so obkolihi katedralo.

Fašisti niso mogli požreti odmeva, ki se je pokazal tudi v jugoslovanskem episkopatu. Na Sedejevo proslavo se je odpravil tudi že upokojeni ljubljanski vladika dr. Anton Bonaventura Jeglič. A v Podbrdu, na meji, so mu italijanske oblasti

surovo prepovedale potovanje v Gorico, Zahtevali so, da se mora takoj vrniti, od koder je prišel. Žalosten je stari vladika romal na Brezje, kjer je Materi božji potožil svojo bol. Italijanski vladi je pa vrnil odlikovanje reda sv. Mavricija in Lazarja, ki so mu ga nekaj preje poklonili.

Rimski „Tevere“ je o tem dogodku pisal in starčka Jegliča imenoval „gad“.

Ker fašisti niso mogli uničiti Nadpastirja, so obrnili svojo jezo na posamezne duhovnike. To je bilo za nadškofa strašno trpljenje. Pričakoval je, da bodo državne oblasti spoštovale vsaj temeljne pravice slovenske manjšine. Njegovo ogorčenje je doseglo višek, ko je brez moči gledal, kako preganjajo, zapirajo in celo do smrti pretepajo njegove duhovnike, ki so po cerkvenih predpisih vršili svojo dušnopastirsko dolžnost v materinem jeziku.

V tisti dobi ga je zopet obiskal goriški kvestor. Stari in bolehní vladika ga je sprejel z besedami ogorčenja: „To ste vi, kvestor Modesti! Vi ste kladivo, ki bijete moje duhovnike. (Voi siete il martello dei miei sacerdoti. Essi sono dei santi! Se ne vada!) Moji duhovniki so svetniki! Pojdite!“ Dvignil je roko in ga odslovil.

Dejanskega napada je bil deležen župnik Janko Kos, ker so v njegovi župniji s slovesnim pritrkavanjem spremljali nadškofov jubilej. V Štjaku, na Krasu, so fašisti pretepli župnika Ferjančiča. V Idriji so miličniki streljali na župnišče in poizkusili preprečiti velikonočno procesijo.

V Sv. Križu na Vipavskem je sredi slovenskega petja v cerkvi italijanski katehet zapel z otroki italijansko pesem. Nastala je zmešnjava. Zato je župnik Ivan Rejec pozval kateheta, naj preneha. Zaradi tega so župnika zatožili, da je žalil „italijanstvo julijske dežele“. Pod to obtožbo je bil veliki mislec in svetniški duhovnik Ivan Rejec obsojen na tri leta konfinacije v Južno Italijo. S tem so dosegli, da so od ljudstva odstranili človeka, ki je bil steber slovenskega kulturnega življenja na Primorskem in duhovni voditelj ne samo sobratom, ampak tudi tedanjim vodilnim laikom. — Tudi njegovega organista so poslali za dve leti v konfinacijo na Ponzo.

Dekana Bogomila Nemca iz Komna na Krasu so na goriški kvesturi pri izobraževanju zaradi „napadalnih“ slovenskih pridig tako pestili, da je čez nekaj dni

Zadnji metropolit ilirski DR. F. B. SEDEJ † 28. 11. 1931 (Kalin Boris)

umrl v goriški bolnišnici pri Sv. Juštu. Tudi kurat Leben Janez je umrl kot žrtev političnega nasilja.

To so bila pretežka bremena za že oslabelega nadškofa. Bližalo se je zadnje dejanje tragedije, katere knez in nadškof Frančišek Sedej nikakor ni zaslužil.

Že ošibelo zdravje se je ponovno skrhalo tako, da je že aprila leta 1931 nihal med življenjem in smrtjo. Pa si je spet opomogel. Septembra je še v Korminu kronal milostni kip „Skrivnostne Rože“ — „Rosa mistica“. Zopet je z močno roko vodil svojo škofijo.

Medtem je nastal hud spor med sv. stolico in fašistično vlado zaradi Katoliške akcije. „Bolest očeta, bolest sinov“ je Sedej brzojavil tedaj papežu Piju XI. Septembra je prišlo do poravnave med Cerkvijo in državo.

Pozneje so trdili, da je ob tej priložnosti Mussolini stavil kot pogoj za sporazum s sv. stolico tudi „ureditev goriškega problema“.

Morda je bilo res tako.

Ko je nadškof Sedej leta 1931 zbolel (operacija na erniji), so politične oblasti pritiskale na sv. stolico, da je poslala v Gorico kot apostolskega vizitatorja kapucina Luko Pasetta, ki je izvajal hud pritisk na škofa, da bi odstopil.

Msgr. Pasetto do škofa ni bil lojalen. Sedej, da bi pustil vizitatorju vso svobodo pri pregledu škofije, se je za nekaj dni

umaknil iz dvorca in odšel k nečaku Cirilu Sedeju, župniku v Števerjanu v Brdih.

Medtem je vizitator Pasetto v nadškofovi odsotnosti gostil v dvorcu kvestorja. Poštenost Sedejeva je bila ranjena. „To pa ni lepo,“ je dejal, ko so mu to povedali. „Gostiti na mojemu domu moje sovražnike!“

Po končani vizitaciji je msgr. Luka Pasetto pozval nadškofa Sedeja, naj se škofiji odpove. Sedej ni hotel pristati. Na drugi poziv, češ da je to papeževa želja, se je vdal rekoč: „Če papež to želi, ubogam!“

Njegova pismena odpoved je bila sprejeta 23. oktobra 1931.

Dogovorjeno je bilo, da bo naslednik pravičen škof, ki bo obvladal slovensčino, pa je že istega dne, ko je nadškof podpisal odpoved, videl stopiti kot svojega namestnika Giovannija Sirottija (Sirotič), dotedanjega ravnatelja malega semenišča v Koprju, zagrizenega italijanaša.

To je bila njegova smrtna obsodba. Umaknil se je v zatišne sobe škofijskega dvorca ves ponižan in razžaljen. V strašnem trpljenju si je očital, da ni dovolj poskrbel za svojega naslednika, ki bi slovensko ljudstvo ljubil in branil. Žalost in razočaranje ga je uničilo.

Veliki goriški vladika, knez in nadškof Frančišek Borgia Sedej je umrl 28. novembra 1931.

Odstavitev goriškega knezonadškofa F Sedeja ter imenovanje msgr. Sirottija so zbudile v mednarodnem tisku veliko debato. O tem so pisali: zagrebška „Iskra“, beograjska „Politika“, francoski, češki, švicarski listi, posebno pa „Kölnische Zeitung“ in „Oss. Romano“.

Ko je mrtvi goriški vladika ležal na mrtvaškem odru, ga je ljudstvo poveščalo. Nepregledne množice so v tihi procesiji pokropile svojega očeta-nadškofa z občutkom osirotelosti. Dva dni so romali skozi škofijsko kapelo revni in bogati, kmetje in meščani, sivi starčki ob palici, otroci z rožicami v rokah, matere z dojenčki v naročju. Ni bilo malo onih, ki so vso noč prehodili čez griče v soški dolini, po cerkljanskih stezah in tolminskih grapah. Nepozabna manifestacija — v popolni tišini — poklon velikemu slovenskemu škofu. V njih joč očitek strašni krivici, ki jo je fašistična vlada in morda tudi Cerkev zagrešila nad duhovnim očetom slovenske manjšine v Italiji.

Želja nadškofa Sedeja, da bi ga pokopali na Sv. Gori se je uresničila. Oblasti niso mogle tega preprečiti in tako so naš morale prenesti zanje gotovo mučen pogled na izredno množico ljudi, ki je svo-

jega nadškofa v popolnem molku spremljali po Solkanski cesti. Spremljali so velikega Slovenca, ki jim je bil po svojih velikih dejanjih in vroči ljubezni do naroda svetel zgled tudi v trpljenju, ki jih je še v naslednjih letih tlačilo.

Živo se spominjam tega pomembnega dneva. Nisem mogla v sprevod. Otroka sem položila v voziček in sledila množici, kolikor mi je bilo mogoče.

Takrat sem raumela kako neizmerno globoka je vez med ljudstvom in človekom, ki ga je ljubil, branil in v katerega je ljudstvo verovalo, mu zaupalo in ga ljubilo. Zato občutek osirotelosti. Vendar je ostal za njim v nas narodni ponos, pa tudi pogum in zavest, da smo tudi pred Bogom dolžni svoj narod ljubiti — v veselju, a če treba, tudi v trpljenju.

Bil je škof, kakor so bili v mladi krščanski Cerkvi. Oblast, dana od zgoraj. mu je bila dolžnost v službi svojemu ljudstvu. Bog ga je postavil v poseben čas in posebne kraje; šel je skozi preizkušnje, ki so zahtevale celega moža, vserazumevajočega in dostojanstvenika. In to je bil!

To so čutili tudi njegovi nasprotniki. Saj je njegov največji tedanji nasprotnik goriški kvestor Modesti o njem rekel: „Non è solamente vescovo, è un principe!“ (Ni le škof, je pravi knez!)

* Viri: Zgodovina GMD in lastna doživetja. Naj na koncu omenim, kar mi že dolgo teži srce.

V knjigi R. Jurčeca „Skozi luči in sence“, III. del, str. 294, beremo, da je nekdo „čigar ime ne moremo objaviti, ker ima sorodnike v domovini,“ avtorju knjige sporočil, da je slišal, ko je stiški opat Kastelic pripovedoval o Sedejevem medvojnem bivanju v stiškem samostanu. Pripravljala se je „Majniška deklaracija“. Ko sta se o tem pogovarjala, je opat dejal nadškofu: „Dobro bo, bomo Srbe spreobrnil.“ Nakar da je nadškof odgovoril: „Ma oštija (podčrtala jaz), če ne bo narobe!“

Vem, da nisem na tem mestu edina odložila knjige z zgražanjem in žalostjo. Vem tudi, da so si mnogi, prav zaradi teh dveh stavkov v pismih izmenjali svoje presenečenje. Prizanesljivi čitatelji so mnenja, da je gospod

opat hotel dati Sedejevim besedam primorski kolorit. Morda je tudi pisatelj pozabil, da nadškof ni bil Goričan po rodu, še manj za Tržačan, kjer to kletev pogosto rabijo težavni in delavci, ki malo ali nič ne premišlujejo o nje pomenu. V salonu ta kletev nima mesta.

Nadškof Sedej je bil Cerkljanec, kjer tega izraza, posebno v njegovih časih gotovo niso uporabljali. Bil je človek, ki je rastel v krščanskem okolju tudi kot študent. Pozneje je pa na Dunaju svojo osebnost razvil v notranjem in zunanem pomenu. Bil je predvsem gospod v najčistejšem pomenu besede. Knez, celo med našimi cerkvenimi dostojanstveniki, največji gospod. Človek discipline, ko so ga najbližji kot takega občudovali, nikakor ni mogel izreči tega bogokletstva. Danes, ko poznamo njegovo mučeniško pot do smrti, nas ta spodsrljaj pisatelja še bolj boli.

CERKNO - rojstni kraj in hiša
ter kip Fr. B. SEDEJA (B. Kunaver)

Fotografija škofijske palače v Gorici leta 1920, ki so jo fašisti pomazali z napisom
(glej desno): A morte Sedej, il porco!

donesek k stoletnici naravoslovca ivana regna

9. dec. 1868 — pred dobrimi sto leti — se je rodil v skromni leseni bajti v Lajšah nad Trato v Poljanski dolini veliki slovenski biolog in naravoslovec *dr. Ivan Regen*, kateremu je ob stoletnici postavilo Prirodoslovno društvo Slovenije spominsko ploščo na kraju njegovega rojstva. Nisem naravoslovec, da bi pisal članek k pomembnosti tega učenjaka, toda kot rojak in kot tak, ki se mu je ponudila priložnost, da more prispevati k tej stoletnici zanimiv donesek, sem napisal ta članek.

1. ŽIVLJENJE IN DELO IVANA REGNA

Ta odstavek o delu Ivana Regna povzeman po člankih, ki so jih napisali slovenski prirodoslovci dr. P. Grošelj, prof. Hadži in Marko Aljančič v slavnostne številke revije *Proteus* (štev. 3 in 4-5 1968/9), in po njih popularizirala M. Rztresen in I. Guzel v ljubljanskem *Glasu in Delu*.

Oče Ivana Regna je bil tržaški „najdenček“, to je zavržen otrok velemešta ob morju, ki so ga prevzeli potem za svojega redniki v zaledju, v tem primeru v Poljanski dolini. Da taki primeri niso bili redki, priča že pisatelj Ivan Tavčar, ki je l. 1882 napisal črtico iz cikla *Slike iz loškega pogorja* pod naslovom *Tržačan* (LZ 1882). V njej je opisal „mučeništvo nezakonskega

rejenca, reditelje pa kot mučitelje in brezčutne in brezsrčne hinavce“ (*Zgodovina slov. slovstva*, Slov. Matica, II. 158). V primeru očeta Ivana Regna ni bilo tako hudo, kajti najdenček se je razvil v odličnega obrtnika, tkalca, ki je znal tkati najširše platno v Poljanski dolini. Industrija pa je začela izpodrivati domačo obrt, in tako je tudi oče moral iti s trebuhom za kruhom.

Oče je prinesel iz Trsta svoje ime *Regen*, kar je po italijanskem črkopisu pokvarjeno slovensko ime *Eržen*. Italijanski matičar ga je napisal na italijanski način *Regen*, kar se po italijansko izgovarja *Režen*.

Mati se je v mozevi odsotnosti vdinjevala kot dninarica pri sosedih. Ker ni imela nikogar, ki bi pazil na otroka, ga je jemala s seboj na delo na polje; v travi ob njivi,

kjer je delala mati, se je zanimal za živo naravo. Predvsem za murne. Tako je nekoč vprašal mater — kot pravi sam: „Mat, povejte no, kak poje murček?“

In mati mu je odgovorila: „Janez, sam poskusi zvedeti, kako pojejo murni.“

Ker je kazal željo po vednosti, ga je mati poslala v šolo na Trato, pozneje v Škofjo Loko, kamor mu je nosila potem redno vsak teden kruha in priboljškov, da je mogel vzdržati. Potem je šel v šole v Ljubljano. Tam ga ni več zanimal muren, ampak materni jezik. Kot srednješolec je bil urednik Savice. Med počitnicami je nabiral narodne pesmi, ki mu jih je pela mati. Prof. Vodušek ga je navduševal za slovanstvo. Pisal je romantične povesti pod imenom *Ivan Sam*.

Leta 1893 je šel na univerzo na Dunaj, kjer je študiral naravoslovje. Nekaj časa je užival Knaflejevo ustanovo, potem pa se preživljal v revščini kot večina slovenskih študentov. Ko se je pripravljaj za disertacijo, mu je pri operaciji murn začel peti. In tedaj se je spomnil materine opazke: „Poizkusi izvedeti sam, kako pojo murni.“ In lotil se je tega problema, ki mu je postal odslej življenjski problem.

Postal je profesor na srednji šoli; najprej na Moravskem, potem v dunajskem okolju in končno na Dunaju samem. Toda na svojo roko je začel raziskavati murnovo petje do potankosti.

Ni več raziskaval mrtve žuželke v laboratoriju, ampak *žive v njenem naravnem okolju*.

V svojem stanovanju je napravil neke vrste livado, kjer je gojil murne, da je lahko raziskaval njihovo življenje (od l. 1909). Vse aparate je napravil sam na svoji stružnici, na kateri je postal naravnost mojster, do izdelkov največje preciznosti. Pozneje mu je uspelo s podporo mecena Gutmana in Dunajske Akademije znanosti in umetnosti v Kronenburgu pri Dunaju urediti svoj velik „laboratorij“ 24 metrov dolg in 24 m širok, da je imel tako vsaj nekaj naravnega polja, kjer je delal svoje poskuse z murnom. In na tem terenu je našel izredno važne naravoslovne ugotovitve.

a) Ugotovil je najprej, *odkod murnovo petje*. Muren pride iz svoje podzemске jame, se obrne z glavo proti domačiji in dvigne obe pokrovki, to je prednji krili, do precejšnje višine. S tem godec položi lok na strune in je pripravljen na spev. Na spodnji strani desne pokrovke, ki pri godbi

vedno počiva na levi, se nahaja „čirilna“ lestvica, lahko usločena nizka vzboklina, ki je po vsej svoji dolžini napiljena z ostrozobnimi zobovi, da se vidi pod lupo kot drobno napiljena žagica. Ta žagica škripalka sloni v tej legi na ostrem notranjem robu pokrovke t. j. na „čirlnem“ robu. Ko muren dviga in niža pokrovke in jih pri tem stiska drugo ob drugo, drsi škripalka po prožnem čirlnem robu nasprotno ob rob ob škripalki, podobno kot če bi palico in napeto prožno struno drgnil drugo ob drugo. Tako zavibrirata in zabrnita pod vplivom treslajev obe pokrovki in začuje se kratki rezki čirik.

Tako je Regen ugotovil nastanek *petja murnov*.

b) Hotel je nato ugotoviti *značaj petja*, višino v našem glasbenem sistemu. Ugotovil je najprej po fonografskem zapisu, da murn čirika s približno 4190 treslaji na sekundo, ter je ta zvok višji kot petkratni c (c⁵) normalne durove lestvice ter za en ton nižji od najvišjega tona pikolo-piščalke (d⁶). Ker se mu to merjenje ni zdelo zanesljivo, ga je hotel izpopolniti po fotografski poti. Fotografska plošča mu je odkrila skrivnosti, ki jih ni mogel dojeti z očesom in sluhom. Ugotovil je, da je to petje dinamično in ritmično ter sestoji iz zaporedja tonov in šumov. Analiziral je murnovo petje, kot je komaj analizirana človeška govornica. Ugotovil je tako organ, s katerim poje muren, in tudi melodijo murnovega petja. Ugotovil je, da jo pojeta dva samca v lepem ritmičnem dvospevu, več murnov pa v uglašnem zbornem spevu, ki ima svoje zakone. Tudi te je odkril Regen. Važno vprašanje naravoslovcev je bilo: kje imajo murni slušne organe in kaj pomeni zanje petje. To petje je ugotovil z novimi aparati, da je visoko kot a⁷ s 27.840 treslaji na sekundo, medtem ko človeški sluh doja ne samo e⁷ s komaj 20.833 treslaji, zvok torej, ki je neslišen našemu ušesu. Štirinaist raznih načinov dvospevov in šestero oblik zborovskega petja je opazil in registriral Regen.

c) In končno je ugotovil tudi, *k čemu vodi to murnovo petje*. Ugotovil je nesporno, da se samec in samica ne slutita po duhu, ali vonju, temveč da se priklicujeta s *petjem*. Murnovo petje ima torej *spolne funkcije*. Nedvomno je dokazal, da predstavlja samčevo čirikanje tiste čutne dražljaje, ki izvablajo godni samici gibanje za orientacijo, da jo vodijo k izvoru zvočnih valov

in tako k samcu zaradi oploditve. Potemtakem je to petje biološkega pomena.

Višek njegovega odkritja je bil, kot je sam zapisal: „31. avgusta leta 1925. Pozno zvečer sta v mojem stanovanju pela dva samca v krasnem dvospevu. Ko je bilo nju- no petje najživahnejše, sem se oglasil s svojo struno, soglasno s čiriki pevca. Tedaj je sopevec umolknil, pevec-vodič pa je pel z menoj. Začela se je čudovita igra, igra med žužkom in človekom. Tako sem bil razburjen, ko sem vedel, da se pogovarjam z živaljo...“

Vsi svetovni naravoslovci tistega časa, so priznali njegova odkritja. Tudi njegov dolgoletni znanstveni nasprotnik fiziolog Mangold. Iskreno je priznal svoj poraz. In Regen je bil te zmage tako vesel še iz nekega drugega razloga; pisal je prof. Seliškarju: „Zmago so izvojevale samice murmov, katere so mi bile poslane iz domovine“.

Ivan Regen je postal svetovno znan naravoslovec.

Umril je tragično. Nastal je požar v njegovi spalnici in on se je zavedel šele, ko mu je začela goreti postelja. Dobil je živčni potres in odpeljali so ga v bolnišnico, kjer je 27. 6. 1947 umrl. Prof. M. Aljančič v omenjeni Regnovi številki Proteusa z žalostjo poroča, da še zdaj ni pojasnjena njegova smrt, da, celo ne ve se, kje je njegov grob, ali kdo skrbi zanj. Tudi — kot pravi — se Slovenska Akademija ni potrudila dovolj, da bi dobila njegovo zapuščino, spise, knjige in izredno dragoceno aparaturo, ki jo je izdelal sam. Umril je v resnici — Ivan Sam, zapuščen, toda živi z izgubljeno zapuščino in — izgubljenim grobom.

Pa tudi — z izgubljeno rojstno hišo, o kateri še tik pred samo proslavo Poljanci sami niso vedeli, kje pravzaprav je stala.

Spominska plošča, ki jo je izdelala iz domačega hotaveljskega marmorja domača tvrdka Marmor, in katere načrt je napravil Drago Chvatal, besede pa urezal grafik Abe iz Kranja, je bila narejena, toda še dan pred slavnostnim odkritjem niso vedeli, kam naj bi jo vzdali. Regen je svoj čas pisal prijatelju Hugonu Turku: „Tista lesena hišica v Lajšah, kjer sem zagledal luč sveta, je bila že pred kakimi 40 leti podrtá in od nje ni in sploh ne more biti nobene slike“. Mati se je v času, ko je Janezek začel hoditi v šolo, preselila z družino v Omejščevo (danes Krevlovo) bajto. Ta bajta stoji in bi kazalo sem vzdati ploščo. Toda nje lega je obrnjena v stran od ceste. Več hiš se je potegovalo za ploščo. Po matičnih

knjigah so ugotovili, da se ni rodil pri Omejcu, temveč pri Čadežu, Lajše šte. 3, kjer je živel tudi njegov oče. In ugotovilo se je, da ta hiša še stoji! Toda — ne več v stari obliki, ampak je prezidana, vendar na temeljih stare Čadeževe bajte. Toda je stran od ceste. Zato se je odbor za proslavo, ki mu je načeloval Regnov pranečak Polde Peternelj, po domače Regnov, odločil, da jo vzdá v obcestni Čadeževi domačiji, kateri je pripadala bajta na griču. Toda tudi to domačijo bodo v par letih podrli. Do tedaj pa bodo na Trati sezidali novo šolo, ki bo nosila Regnovo ime. Zato so sklenili: v šoli bo na hodniku Regnov doprni kip, ploščo pa bodo vzdali na hišo na griču, kjer je tisti „Kraj“, teren, ki je nekoč držal resnično Regnovo rojstno bajto. Spominska plošča pa se glasi: *V tem kraju se je rodil dr. Ivan Regen, veliki slovenski biolog. Ob stoletnici rojstva, Prirodoslovno društvo Slovenije.* Po njo pa je iz marmorja izklesan lovorov venec s pripetimi slovenskim trakom.

Ivan Regen je bil v kljub 45 letnemu stalnemu bivanju na Dunaju velik slovenski rodoljub. Vzdrževal je stalne znanstvene in osebne stike z znanstvenimi ustanovami, prijatelji in družino, o čemer bomo še posebej govorili. Bil je določen sicer od Kranjske deželne vlade, naj se pripravi za delo na bodoči slovenski univerzi v Ljubljani, toda ni se mogel habilitirati na avstrijski univerzi, ker je bil Slovenec. Na slovenski univerzi pa so tudi prišle težave, ki so mu vzele voljo niti v Ljubljano. Zato je na mesto izrednega profesora resigniral. Tudi ni imel garancije, da bi mogel v Ljubljani nadaljevati svoja raziskavanja v dunajskem obsegu. Akademije znanosti, ki ga je na Dunaju podpirala in izdajala njegove spise, pa Slovenci nismo imeli. Tako je mlada slovenska univerza izgubila svetovno znanega predavatelja, ki bi ji bil samo v ponos. Pač pa ga je novo ustanovljena slovenska Akademija znanosti in umetnosti takoj po ustanovitvi imenovala za dožnjnega člana, kar mu je bilo v nemajhen ponos in zadoščenje. Ni pa uspel slovenski prirodoslovec na zagrebški univerzi prof. B. Zarnik, da bi ga slovenska univerza za 60 letnico 1928 imenovala za častnega doktorja; niti to niso dosegli poznavalci njegovega dela, da bi ga jugoslovanska vlada odlikovala z visokim redom sv. Save, kar bi imelo v tem času zanj velik pomen. Čeprav ni dosegel med Sloven-

ci zasluženega priznanja, pa ga je imel med slovenskimi prirodoslovci. Ostal pa je vse življenje navezan na Poljansko dolino, kar je dokazoval dunajskem visokošolcem, ki so se odpravljali v domovino, z naročilom: „Če vas bo pot nesla v Poljansko dolino, pogledjte, ali pri Visokem še stoji nad cesto trš, pod katerim je klop, kjer sva z materjo vselej počivala, kadar sva potovala po dolgi poljanski cesti. Pogledjte tudi na Lajše pred našo hišo, kako je s staro hruško, pod katero sem se kot otrok veselo igral z murni“...

Regen je bil vse življenje skromen in je živel vedno v skromnosti. Ostal je neporočen, sam, kot je bil njegov dijaški psevdonim. Med prvo vojno kakor med drugo je živel naravnost v pomanjkanju in je bil navezan v prehrani na domovino. Živel je znanosti. Srčno je želel, da bi njegove spise nekoč izdala v slovenskem prevodu slovenska Akademija, pa tudi tega ni doživel.

2. „REGNOVI“ — INMIGRANTI V ARGENTINI

Oče „najdenček“ Regen (Režen) je imel tri sinove: Jožeta, Ivana in Miho. Jože je bil duhovnik, župnik na Vojskem, ki pa je umrl na Uncu l. 1924, najmlajši Miha pa je bil čevljar v domači vasi. Ta se je oženil, pa si je ob nekem nalivu, ko je delal na njivi, nakopal jetiko ter umrl, star okrog 30 let, pri bratu na Uncu. Imel je dve hčerki: Micko in Francko. Ta se je spominjala očeta samo, ko je odhajal iskat zdravja na Unec. Micka je ostala vse življenje neporočena, Francka pa se je poročila z Mihom Peterneljem. Nastanila sta se v Gorenji vasi in sta prinesla svoje ime k hiši, ki se je odslej imenovala pri „Regnovih“. Tu sta vzgojila svojo veliko družino.

Pri Peterneljevih je bilo sedem otrok: Jože, Marica, Polde, Francelj, Cilka, Anica in Miha. Leta 1945 se je vsa družina s starši in otroki umaknila na Koroško, pa sta bila dva fanta — Polde in Francelj vrnjena. Franceljna so ubili, Poldeta pa je rešilo to, da je bil eno leto v Nemčiji zaprt in se je vrnil štirinajst dni prej iz Šlezije. Živeli so v taboriščih Lienz in Spittal, kjer je umrl oče. Vsi drugi pa so l. 1948 emigrirali v Argentino ter zdaj žive vsi v Lujanu (Luhanu), največji argentinski božji poti, ali v njegovi okolici (Jauregui). Jože se je poročil

že v Italiji (Riccione), Marica je poročena Golob, Anica Marinič, Cilka pa se je poročila z Jurkom Hronskym, sinom slavnega slovaškega pisatelja Josipa Ciger Hronskega, bivšega predsednika Slovaške Matice in sedanje Slovaške Matice v emigraciji. (Pisatelj Hronsky je umrl l. 1960, skoraj istočasno tudi njegova žena, sin Jurko pa leta 1969). Miha je še neporočen. Mati Francka je prav tako umrla 31. avgusta 1967 v Lujanu. Tu je torej edino sorodstvo Ivana Regna, njegovi „pranečaki“, razen Poldeta, ki je doma. Ko sem bil na enem prvih romanj novih slovenskih in migrantov l. 1950 v Lujanu, sem obiskal mater Francko, in ob tej priliki mi je govorila o stricu ter mi dala nekaj spominov nanj, kakor bom še omenil. Zdaj, ko so v domovini slavili stoletnico Ivana Regna, sem se spomnil teh pogovorov in te družine, edinih njegovih sorodnikov (kdove, če ne tudi mojih, kajti moja prababica se je pisala Peternelj in je bila doma prav v teh vaseh, ki so rojstni kraj tudi mojega očeta?!)

In — na srečo — sem se sestal z vsemi temi sorodniki pri ge. Marici Golob, kjer smo govorili vsevprek o njih zvezah s „starim stricem na Dunaju.“

Največ je seveda vedela povedati ga. Marica, ker je bila vedno doma pri materi, dočim je Jože hodil v šole, drugi pa so bili še majhni ter se niso dovolj spominjali „strica“. Tudi mi je izročila devet strani fotokopij pisma, ki sta je 29. novembra 1968 pisala bratu Poldetu v domovino, ko jo je prosil, naj napiše spomine na strica, ker bi — kot predsednik poljanskega odbora za vzidavo plošče v rojstno hišo — rad vedel kaj več, kakor pa se spominja on sam. Iz tega sestavka in razgovora „ob mizi“ povzemam te spomine

pranečakinje Marice

„Vse dopisovanje s stricem je vodila moja mama Francka, dočim teta Micka, čeprav je bila šolana v Škofji Loki, ni pisala skoraj nikdar. Vsako pismo, ki ga je mama pisala stricu, je dala prebrati meni; pismo pa, ki smo ga prejeli od njega, je ali ona ali pa jaz prebrala potem glasno vseh družini. Bil je v hiši praznik ta dan. Otroci smo imeli nekam čuden vtis ponosa in ljubezni, da imamo takega strica, o katerem je mama govorila, da je silno učen in dvakrat velik mož. Bil je namreč velik tudi po postavi.

O stricu je mama mnogokrat govorila, da je pri šolanju zelo stradal, posebno, ko je prišel na Dunaj. Spominjam se maminega pripovedovanja, da je prve mesece študiral v mrzli sobi, kjer se je grel le ob sveči; ob nji je 3 mesece nenehno študiral. Šel je delat prvi izpit. Pred vrati so stali študenti, ki so študirali ta predmet dve leti, eno leto, pa so padli pri izpitu. On pa le 3 mesece. Tovariši so mu svetovali, naj odstopi; on sam je zadnji hip omahoval, pa vendarle vstopil. Bil je zadnji. In prvo vprašanje profesorjevo je bilo: „Koliko časa ste se pripravljali?“

„Tri mesece.“

„In mislite napraviti izpit? No, bomo videli.“

Na vsa vprašanja je dobro odgovoril, tako da mu je profesor čestital. Potem pa ga je spraševal o njegovem stanju. In razodel mu je Regen svojo revščino. Profesor mu je šel na pomoč in mu dal vizitko za svojega prijatelja. Ta mu je zaupal inštrukcijo svojega sina, s katerim si je pozneje zelo sprijateljil. In to je bil tisti Gutman — je rekla Marica —, ki je postal mecen stričevega raziskovanja.

Naš spomin na strica pa je bil predvsem ta, da smo mu vsa leta, kar pomnim, nabirali murnčke in mu jih v posebnih škatlah pošiljali na Dunaj. On nam je natančno opisal, kdaj naj jih lovimo in kako ter kako se ločijo samice od samcev: prve imajo na koncu kot rep dve nožici, samci pa tri... Bezali smo jih spomladi iz luknjic, varno, da jih nismo kaj poškodovali. Lovili smo jih na Horvatovem in Jelovčanovem pašniku. Pa tudi drugi kmečki otroci pod Blegašom, na Leskovci, so jih lovili za nas. Škatle so bile za 12 murnov, v 12 posebnih predalcih. Na pokrovu so imele luknjice, noter pa smo dali malo solate, da so prišli živi na Dunaj. Ko sva bila z Jožetom koncem l. 1942 na Dunaju pri stricu, nama je pravil tole zgodbo z murni: Bilo je že pod Hitlerjem. Neka pošiljka je hodila dolgo in so prišli murni mrtvi. Pisal nam je, naj takoj, nujno in ekspres pošljemo nove. Pripravili smo škatlo. Nekdo je hotel napraviti šal, pa je napisal na paket: „Pozor! Eksploziv!“ Ta šala bi kmalu stala strica življenje. Ko je prispel zabojček na Dunaj, so noklicali Gestapo, ki je prišel z oklopnjakom ponj, ga nato z vso varnostjo odprl ter našel murne. Strica so aretirali in pregledali ves laboratorij in ni manj-

kalo veliko, da ga niso ustrelili. Tako je pravil on sam.

Zakaj sva z Jožetom obiskala strica na Dunaju? Prvič: ker je bila tudi Gorenjska pod Nemčijo, smo se lahko vozili po vsej Nemčiji. Drugič pa zato, da bi strica presenetila za godovni dan in mu prinesla 40 kg medu, smrekovega in ajdovega. Tega je potreboval za zdravilo, ker mu je zdravnik predpisal med na tešče, sicer bi imel hude želodčne krče, posledica stradanja v študentovskih letih. Njegovo stanovanje je bilo v 3. nadstropju. Živel je sam in samo za znanost. Ves hodnik je bil do vrha natrpan s knjigami in zaboji. Gospodinjala mu je ves čas stara kuharica. Naša mama mu je ves čas vojne pošiljala priboljške, predvsem pa je mel rad suho in sveže sadje in kekse, pa tudi vesel je bil živilskih kart, ki jih je kupovala mati od kmetov in pošiljala, da ni stradal. Z Jožetom sva občudovala njegovo študijsko sobo. Od vrha stropa je visel kobulj električnih žic, ki so bile potem napeljane v sosedno sobo, kjer je imel svoj „travnik“. Silno je bil vesel najinega prihoda in od veselja je jokal. Prvič v življenju smo se videli, kajti on ni nikdar prišel domov na obisk, ker pač ni imel denarja za pot. Imel je v sobi vse polno ur, najbolj pa sva občudovala veliko stensko uro, ki jo je sam izumel in napravil. Samo osemkrat je obrnil ključ pa je šla natančno 400 dni. Nekaj dni sva bila na Dunaju. On naju je vodil po Dunaju in razkazoval zanimivosti. Videli smo muzej („mene je bilo sram, ko sem videla vse polno nagih kipov,“ je pripomnila Marica), Štefanovo cerkev (tudi v stolp naju je peljal), cesarsko palačo (pred vrati je rastla trava), pa Opero, Donavo, cirkus, pa tudi podzemsko vinsko klet, kjer se je redno vsak četrtek sestajal s slovensko dunajsko družbo. Tako je bil navezan na Slovence. Tam nama je razlagal in delal risbe na papir, kako se razvija človeški rod: kako pridejo sperme v maternico itd., itd., kar je bilo meni — je rekla Marica — skrajno nerodno.“

Nato je Marica pripovedovala, kako so vsi trije silvestrovali v njegovi sobi, ko je stric zbujal snomine na svojo mladost, na šolanje v škofiji Loki in blagroval svojo revščino, kajti nikdar ne bi postal to, kar je, če bi živel v izobilju. „Veliki ljudje so le tisti, ki se z žrtvijo in težavo, pošteno vestjo in neizmerno materino ljubeznijo dokopljejo do svojega kruha.“

Ko je Marica nato pripovedovala, kako sta z Jožetom čakala, da se bo ura pomaknila na dvanajst in se bo začelo novo leto, sem jo opozoril, da je stric natančno zabeležil v svoj opravilnik, da sta odšla z Dunaja že 30. decembra, ter se to „silvestrovanje“ ni moglo vršiti 31. decembra, ampak 29. decembra. Nato je Jože pripomnil: „Morda res ni bilo na Silvestrovo, vem pa, da je rekel: Vedno jo navijam v noči na novo leto jaz, letos jo bosta vidva. In dal nama je ključ, in obrnil sem ga štirikrat in nato Marica štirikrat.“ Nato je nadaljevala Marica: In stric je bil srečen, da sva jo letos navila midva ter je pripomnil: „Po smrti jo mislim tako ali tako zapustiti vam, da boste imeli lep spomin na starega strica. Laboratorij in druge stvari ne pridejo za vas v poštev. Vedita, otroka, šele po smrti boste videli, kako velikega strica ste imeli. Molita, da mi Bog da še zdravje in kmalu konec vojne in da se mi posreči narediti, kar imam v načrtu.“ In tu je začel pripovedovati, kako je napravil načrte za podmornice in je ves srečen te načrte razložil svojemu najboljšemu prijatelju. Ko pa je nato stric zbolel in šel v bolnišnico, je prišel dotični prijatelj k gospodinji, ki mu je zaupala, ker ga je poznala, in mu izročila načrte, po katere da ga je poslal stric. Tako jih je odnesel in potem pod drugim imenom prodal za težke denarje. „Koliko let in koliko študija, pa nisem dobil niti groša. Zdaj imam še večjo reč v načrtu, pa je ne izdam prej nikomur.“

Hotela sva videti njegov laboratorij, pa je bil v drugi „coni“ in on sam ni imel pristopa tja. Kmalu so ga tudi baje bombardirali in je bil uničen. Kazal pa nam je fotografije svojih naprav, katere je večinoma izdelal on sam, ker je bil tudi precizen mehanik.

Ko smo bili na Koroškem v begunstvu, smo si ves čas dopisovali. Vsa pisma je imela mama spravljenjena. Zdaj jih ni nikjer. Nekaj jih imam jaz slučajno. Spominim se, da me je mama kake tri tedne pred smrtjo prosila, naj ji prinesem vsa pisma. Odbrala jih je nekaj ter rekla: „Na, ti jih spravi za spomin. Kaj čem s tolikimi pismi! Škatla v omari je samo za napotje.“ Večina pisem je bila že raztrgana in zmečkana. „Nič ne glej,“ je rekla, „kar nesi ven in zakuri, kaj boš s temi starimi pismi!“ Tako nimam niti enega teh pisem več.

Zadnje leto je bil stric zelo slabega

zdravja. Nekoč je celo pisal, da nas bo prišel obiskat ker mi do njega nismo mogli. Nismo imeli ne denarja ne dovoljenja.

Za bolezen smo izvedeli tako slučajno, kot se slučajji dogodijo. Veliko visokošolcev-beguncev s Koroškega je študiralo v Gradcu, nekaj celo na Dunaju. Med počitnicami pa so prišli v taborišče. Tako je prišel nekega dne tudi visokošolec Mirko Kukovica ter rekel, da je šel obiskat svojega bolnega tovariša v bolnišnico na Dunaju. Bolnik mu je rekel: „Tu v sobi je pa še neki Slovenec, sicer star mož. Piše se Ivan Regen.“ Naš znanec je stopil k postelji in videl strica vsega obvezanega in hudo bolnega. Prijatelj mu je povedal, da se je stric ponesrečil, da je bil v hiši požar, ali kaj. Ni vedel natanko, ali je padel, ali mu je nekaj padlo na glavo, da je večinoma v nezavesti. Kakor hitro je naš znanec to povedal, smo ga prosili, ker je imel dovoljenje, da bi šel na Dunaj v našem imenu in se natančno pozanimal, kako in kaj je bilo. Toda prišel je tja prepozno. Nekaj dni prej je stric umrl, a tudi prijatelj je zapustil bolnišnico. Nismo imeli vtisa, da bi to bila umobolnica. Šel je na stričevo stanovanje, a bilo je zaklenjeno. Na policiji pa bi moral imeti advokata in ta pozna nekega človeka, da bi odklenili. Vendar so rekli, da je skoraj vsa vrednost bila uničena ali pokradena ob nesreči. Nekaj časa za tem nas je obiskal neki Johan Jakše z Dunaja. Edina rešilna bilka, da bi nam lahko pomagal. Obljubil nam je vso pomoč. Želeli smo tisto uro za spomin, meni pa je bil stric pokazal zlatega pajka — iglo za kravato. „Marica, ta bo tvoja. Je drag in star spomin. Cesarica Marija Terezija jo je podarila nekemu profesorju.“ Stric jo je dobil od družine, kjer je poučeval sina.

Jakše je potem prinesel zaboj knjig, tri stričeve obleke in nekaj posteljnega perila (krpa na krpi). Mama je ves čas jokala ob pogledu na njegovo revščino. Tudi zlati pajek je bil zraven, imam ga še vedno. — Marica mi ga je pokazala! — Ni toliko materialne vrednosti kot pa spominske in zgodovinske. Ure Jakše ni dobil. Je na univerzi. Jakše je rekel, da so vse boljše stvari pokradli.

Nekaj dni potem, ko smo dobili knjige — zaboj kakih 50 kg — in drugo, je prišla na Koroško med taboriščnike jugoslovanska komisija. Mi smo bili tik pred odhodom v Argentino. Mama se je posveto-

vala z ravnateljem Markom Bajukom. Ta je bil mnenja, da v tujem svetu te dragocene knjige ne bodo prišle v poštev in naj zato zaprosijo komisijo, naj jih izroči ljubljanski univerzi ali Slovenski Akademiji znanosti kot zapuščino prof. Ivana Regna. Ali so jih v Ljubljani prejeli ali ne, nismo dobili nobenega potrdila in ne glasu. Potem je nekoč g. Jakše poslal neke papirje, rokopise, pisane v nemščini. Bili so menda načrti za prihodnost. V Ljubljano jih nismo mogli več poslati. Mi smo odšli. Ponudil pa se je g. Jože Čuješ, da odpošlje, kadar bo priložnost. Potem si nismo več dopisovali.

Bil je naš stric velik učenjak, revež in brez denarja pa vse življenje.“

Tako ga. Marica Golob.

Spomin pranečaka Jožeta

Potrdil mi je, kar je Marica pripovedovala o obisku na Dunaju, ki sta ga opravila skupno. Dodal je še to: „Stric je bil tedaj v starosti 72 let še prožen kot mladenič. Ko smo hodili po Dunaju, je bila Marica že tako trudna, da skoraj ni mogla premikati nog in se je ustrašila, da bo morala še po stopnicah navzgor v tretje nadstropje. Stric pa je kar stekel po stopnicah, preskakujoč po eno stopnico, ter se potem pohvalil: „Zdravnik mi je rekel, da imam dobro srce kot mladenič.“ Stričev brat Jože je bil duhovnik. Jaz sem ga poznal, ker so me kot otroka nekoč peljali tja na obisk. Umrl je l. 1924. Pri stricu na Dunaju sem našel star gramofonski valj — ne ološčo —, kjer je gravirano zopetno srečanje obeh bratov Jožeta in Ivana na postaji na Raketu. Stric je imel s posnemanjem glasov mnogo posla pri svojih poizkusih z murni, zato je hotel posneti tudi to srečanje po dolgih letih. Ko sem ta „valj“, prevlečen z ne vem kakšno voščeno stvarjo, umil, se je besedilo izgubilo. Zato mi je služil potem pri jaslicah, da so se angelci vrteli ob njem. Spominjam se pa še prvega stavka: „Janez!“ „In ti, predragi brat Jože, spet sva skupaj!“ Ko sem — pravi Jože — po l. 1941, ko so likvidirali Jugočeško v Kranju, hotel nakupiti nekaj tekstilnih strojev, ki bi mi služili za osamosvojitve, sem se obrnil na strica za pomoč. Toda on mi je odsvetoval. Ko sem jih nato nakupil v „španoviji“ z Anžonovcem, mi je pisal, da nisem naredil prav, ker v „španoviji“ še pes crka, pač pa naj po-

čakam, kajti če se njemu posrečijo načrti, mi bo zapustil toliko premoženja, da ne bo lahko kupil samo tovarne ampak celo Poljansko dolino. Tu je mislil na svoje bodoče izume, ki jih je imel v načrtih. Bogve kakšne! Tudi se spominjam, da je stric kazal — Marici in njemu — neko knjigo in razlagal: „Poglejta, kako se imenuje moje ime v Nemčiji, Angliji in kakšne osebe mi pišejo. Pri vseh teh sem bolj poznan, kakor doma.“ Silno je želel priti v Ljubljano, pa mu niso dali.“

Še pranečakinja Cilka

„Tudi jaz sem obiskala strica na Dunaju,“ je rekla gospa Hronska, „pa se ne spominjam mnogo, kajti imela sem kakih 12 let. Šla sem s sosedo Peršutijevo iz Gorenje vasi in še neko prekupčevalko idrijskih čipk na Dunaj in videla strica. Hodnik je bil natrpan z zaboji, na drugo pa nisem toliko pazila, ker tudi nisem razumela naprav. Ostal pa mi je v spominu kot lep, visok človek, z malo sivo bradico in velik gentleman. To sodim po tem, ker je z veliko vljudnostjo spremljal moji soobiskovalki kot kavalir. Tudi to še pomnim, da mi je potem v gostilni razlagal, kako je učil v gimnaziji ter se tako vživel v vlogo profesorja, da je vstajal in celo udaril po mizi, da je bilo meni nerodno. Kazal nam je zanimivosti Dunaja, na vrh stolpa svetega Štefana cerkve nas je popeljal; tega pa ne, kar sem jaz tako želela: v cirkus.“ Pripomnila je tudi to, da je mati, pred smrtjo, z vseh stričevih kuvert postrigla znamke „za zamorčke“, nato pa pisma strgala in vrgla v smeti. In tudi tega se spominja, da je bila poštarica tista, ki je napisala na oni zaboj murnčkov v šoli po nemško: „Nicht in der Nacht öfnen: Explosivstoff! In še to je dodala na konec: „Jožetu je stric obljubil tovarno in vso Poljansko dolino, Marici zlatega pajka, meni pa citre. Jože je izgubil Poljansko dolino, jaz nisem dobila citre, le Marica ima svojega pajka... To je vsa dediščina...“

Ti spomini edinih sorodnikov velikega naravoslovca naj bodo „argentinski“ donesek k njega proslavam v domovini. Maričino pripovedovanje naj bo obenem dopolnitev pisma, ki ga pisala l. 1968 bratu Poldetu in je bilo „prirejeno“ priobčeno v Proteusu (štev. 4-5 1959). Prireditelj je namreč črtal vsa imena „beguncev“, kakor

npr. ravnatelj Bajuka, Mirkota Kukovica, itd. Ali morda koga boli, da so se emigranti trudili, da rešijo Regnovo ostalino, dočim se poklicana Slovenska Akademija po mnenju prof. Aljančiča za to ni dovolj zavzela?

3. VNDAR NEKAJ ZAPUŠČINE

Ko sem obiskal pokojno nečakinjo Fransko Peternelj na romanju v Lujanu, mi je izročila vse, kar je še ostalo po stricu. Namreč dve majhni šolski beležnici, majhna črtana zvežčiča, po kakih 40 listov. *Prva* beležnica je iz leta 1926 s svinčnikom napisanim naslovom, ki ga ne razumem in ne znam prebrati (Thanin-a?), v katerem je nekaj strani napisanih izključno z nemško stenografijo (s svinčnikom) in nato nekaj strani nemških, toda večinoma vse prečrtanih; prav tako pisano s svinčnikom. Zdi se mi pa, da je govor o višini tonov. Polovica strani pa je praznih. *Druga* beležnica nosi naslov Anatomie u. Histologie des Tympanalorgano ter letnico 1933. Prav tako je popisana s svinčnikom do polovice (druge prazne liste pa je popisala ga. Cilka z argentinskimi besedami pri kurzu kasteljanščine v taborišču). Jasno pa je, da so v njej samo citati ter risbe iz dveh avtorjev, ki se imenujeta Schwabe in Conrad Herbig. *Tretja* pa je debel vezan *expedit, trgovska knjiga za beleženje prejete in odposlane korespondence* ter njih vsebine, ki obsega — kljub temu, da je nekaj praznih strani iztrganih — še 210 listov ter predstavlja pregled korespondence od 1. 1. 1930 do 11. 1. 1947, torej za sedemnajst let. Naslov nosi slovensko ime OPRAVILNIK, nato pa nemško: Exhibiten-protokoll — Gestionsprotokoll. Tu je zabeleženo vse: leto, mesec, dan prejema pisma, datum, kdaj je bilo odposlano, kdo ga je pisal in komu, kaj je pisal ter zaporedno številko njegove registracije. Prav tako pa tudi, *kdaj je on odgovoril, komu in kaj*. Pedantno vodena knjiga, ki mu včasih služi tudi za zaznamovanje kakega prav važnega dogodka, ki ga je zvedel iz časopisa. To je Opravilnik samo za zadnjih 17 let, vodil pa ga je tudi že mnoga leta prej.

Tudi ta Opravilnik je pisal s svinčnikom in s črnilom, z nemško stenografijo ali po slovensko. Redno je slednje slovensko pismo in tudi odgovor manj označen slovensko. Dasi je Regen imel lepo pisavo, toda majhno, jo je težko brati, kadar je

hotel veliko vsebine strpati v eno začrtano vrsto. Tudi je v nemškem delu rad uporabljal stenografijo. Ker ne morem za *nemški del* presoditi, kaj pomenijo v prirodoslovju ljudje, s katerimi si je Regen dopisoval po l. 1930, niti soditi, o čem, se v tem kratkem pogledu nanj hočem ozreti samo na *slovenske dopise*. Ti pa ne nudijo nobenih prirodoslovnih problemov, pač pa odkrivajo zanimiv pogled v njegovo znanstveno, kulturno in človeško vključenost v *slovensko družbo*.

Opravilnik

Da je bil Ivan Regen silno navezan na družino nečakinje Francke Peternelj, se vidi iz tega Opravilnika, kar bom omenil na koncu. V njem mimogrede naletiš tudi na kakšno oznako Poljanske doline, kakor npr. 14. 12. 1934, ko v pismu Alf. Pirca piše: „Edini bogataš v Poljanski dolini je Jelovčan, vsi drugi so revni.“ Vzdrževal je stik s svojimi sošolci, ki so maturirali l. 1890. Ti so se ga redno ob vsaki obletnici spominjali: ob 40-letnici iz Podbrezja (2. jul. 1930), ko je bil še živ njih profesor Wester in 15 sošolcev, pa vse do 50-letnice 1. 9. 1940. Nekaj teh sošolcev imenuje: Dietz, Volc, Turk, Opeka, Nadrž, Pristov... Potem je imel krog *intimnih prijateljev* iz šolskih let, s katerimi si je redno izmenjeval velikonočna, božična ter novoletna voščila ter tudi sicer imel z njimi pogostno korespondenco. To so bili profesor Malnar, dr. J. Debevec, veterinar Hugon Turk, direktor Zupanec, ing. Sedej, Alfonz Pirc, profesor H. Vodnik, ing. Šušteršič... Zanimivo je, da se Debevcu podpisuje „tvoj stari Vano“ (8. 3. 1930; domnevam, da ga je morda Debevec pod tem imenom označil v Vzorih in bojih?). — Nekateri teh so mu redno pošiljali izrezke iz slovenskih časopisov (Malnar, Turk), da je bil „na tekočem“ Smrti svojih prijateljev in pomembnih Slovencev je zabeleževal izven korespondence s posebno vrsto in in križem: tako so v Opravilniku označeni A. Gaberšček, dr. Mantuani, dr. Babnik, prof. Šuklje, dr. Brejc, Dragotin Hribar, Tomo Zupan (98 let!), Blazij Grča, prof. Prijatelj, prof. H. Vodnik, S. Juvanec, prof. Šerko, dr. Puntar, dr. Opeka, dr. Debevec, prof. dr. P. Grošelj, zdravnik dr. Janez Plečnik in kot zadnji dr. Anton Korošec, „naučni minister in predsednik senata v 69. letu starosti. Srčna kap“.

Pomembni so bili *stiki s slovenskimi* 125

znanstveniki, tako s prirodnoslovci, kot s bili prof. dr. B. Zarnik (k 50-letnici mu je poslal telegram apr. 1933), dr. Seliškar (ki je Regnu poslal pozdrav z mednarodnega kongresa fiziologov v Zürichu 19. 8. 1938), dr. P. Grošelj, dr. Kuščer, dr. Hadži, dr. Rebek, dr. Samec, dr. Munda. Dr. Hadži je korespondiral z njim zaradi izdaje njegovih spisov v posebni knjigi Prirodnoslovnega razreda Akademije (28. 11. 1939).

Mnogi znanstveniki *neprirodnoslovci* so si dopisovali z njim v zadevah Akademije in Biografskega leksikona. To sta predvsem dr. Izo Cankar in prof. dr. Lukman. Cankarju je 26. 7. 1938 pisal — kot je zaključil sam v vsebini pisma: „Moje delo se bliža koncu. Ker imam namen vse svoje znanstveno delo zapustiti domovini, bi Vas prosil za svet, kaj mi je storiti, da pridejo znanstvene razprave v prave roke. Če bi naša Akademija znanosti in umetnosti že stala, bi bilo popolnoma jasno, tako pa nisem prav nič orientiran. Isto velja glede korespondence in knjig.“ Dr. Puntarju je odgovorjal: „Od 1. 1927 dalje imam že pripravljene svoje spise za Vašo knjižnico, pa še do danes nisem prišel do tega, da bi odposlal...“ Zanimiv pa je podpis na tem pismu: *Ivan Muren* (23. 10. 1933).

Mnogi publicisti so iskali pri njem podatke za članke o njem, tako Finžgar za Mladiko, v katero je potem o njem napisal ing. Miklave poseben članek (1934, štev. 9-10). Ali I. Podržaj za Življenje in svet, kar je dobilo prevod v Kölnische Zeitung (16. 4. 1938).

Obiskali so ga — poleg študentov na Dunaju — kot so bili Vilko Ukmar. Raša Vodušek, F. Juvanec (12. 6. 1932), ali Pajk, „sin prof. M. Pajka“ tudi drugi: dr. Žontar, po navodilu dr. Steleta dr. A. Bajec in dir. Avg. Novak, dr. Stele sam, „na poti iz Bratislave, kjer je govoril v slovaščini in je na poti na Češko“ (3. 5. 1938), Božo Račič kot odposlanec H. Turka ter Milan Vidmar (11. 11. 1940). Večina teh se je lastnoročno podpisala v Opravilnik.

Bil je član več naših kulturnih ustanov.

Iz korespondence se vidi, da je bil *redni član Prirodnoslovnega društva za Slovenijo*, nato pa tudi *častni* (31. 1. 1935). imenovan obenem s prof. Pavlinom in Seidlom. Bil je član *Narodne galerije* (11. 5. 1936), in se je verjetno zanimal za umetnost, kajti zabeleženo ima tudi razstavo avstr. slikarja Kokoschke na Dunaju (31. 8.

1937). — Postal je *dopisni član Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani* (16. 5. 1940).

Tudi ustanovitelji *Škafjeloškega muzeja*, pod katerega območje spada Regnova krajevna pripadnost, so poiskali stik z njim; zaprosili so ga za veliko podobo za loški muzej in za njegova dela (prof. Planina 7. 6. 1939). Obenem mu je prof. Planina poslal fotografijo članov muzejskega društva, kakor tudi knjigo Škofje Loka in njen okraj, (V kateri sem jaz opisal znamenite ljudi iz loškega okraja.) Verjetno pa prav te knjige ni dobil. „Zelo ste me razveselili. Ker prva knjiga (?) ni prišla v moje roke, lahko smatramo, da se je izgubila,“ pravi odgovor 14. 6. 1939. Obenem so mu poslali vabilo na slovesno odprtje Muzeja 30. julija 1939 (25. 7. 1939). Vesel je napisal odločbo Muzeja: „Moje predmete bodo sprejeli.“

Sodeloval je pri *odkupu Prešernove rojstne hiše*, ki ga je vodil njegov prijatelj F. S. Finžgar. Ko je Finžgarju poslal prispevek, mu je napisal: „Naj ga ne da v časopise“ (12. 2. 1938). Zabeležil je, da je „dr. Debevec postal urednik Doma in sveta, a Finžgar da je v opoziciji“ (15. 4. 1938).

Plačujoč naročnik je bil Prirodnoslovnih izdaj Muzejskega društva, bil je redni bralec Proteusa, od časa do časa je dobil Mentor, pa buenosaireško Duhovno življenje. Tega mu je verjetno dal pošiljati dr. Izo Cankar, o katerem je zabeležil 17. 9. 1936, da je „imenovan za ministra v Buenos Aires“. — Redni naročnik je bil nedeljskega Slovenca s prilogo Ilustrirani Slovenec, toda vedno je imel spore z upravo zaradi slabega prihajanja; končno ga je po priključitvi Avstrije Hitlerjevi Nemčiji odpovedal, ker Slovenec ni imel več dostopa v Avstrijo, in mu je uprava vnaprej plačano naročnino vrnila (4. 6. 1938). — Naročil je Bradačev in Pregljev (?) slovar, Glonarjev Pravopis, Učbenik slovenske stenografije, dobil pa je tudi Vidmarjev Pogled v svet, Pupinovo življenjepis Od nastirja do izumitelja, ki mu ga je poslal v „branje in vrnitev H. Turk“ (7. 2. 1939), Župančičevo Determinirano in fizikalno sliko sveta. itd. V „zelo lepo presenečenje“ na mu je bil „Koledar naših krajev“ (11. 1. 1934).

Posebno zanimanje pa je posvečal *nabiranju kobulic in murnov v domovini* za svoje poskuse. Ne vem vzroka, zakaj si ni nabavljal murnov v dunajski okolici (ali jih morda ni te vrste, kot jih je potreboval).

Citiral sem že stavek iz Proteusa, da je bil ponosen na to, da so mu „pogovor z živalmi“ omogočili — „murni iz domovine“. To se potrjuje tudi iz njegove korespondence. Čas, ko je dosegel vrhunski uspeh z murni, je bilo l. 1925; evidence pošiljanj ni v našem „exhibitu“, ki je le nadaljevanje prejšnjih od l. 1930 naprej. Toda že takoj 8. 3. 30 je zabeleženo, da mu je ing. Sedej sporočil, da je „šklatle oddal v Gorenji vasi“. Iz tega lahko sklepamo, da so ga tudi vsa prejšnja leta Regnovi na Trati zakladali s tem gradivom. In to potem do zadnjega, kajti še leta 1943 (21. 5.) je poslal domov „dve šklatli za murne s pismom in vzorcem“. Poleg domačih so mu pošiljali murne tudi Hugo Turk in od leta 1938 naravoslovec dr. Kuščer. Ta mu je (27. 7. 1938) poslal 70 kobilic, 17. 10. 1938 je ob njegovem pismu napisal: „Kobilice pridejo, Akridujci!“ Toda s to pošiljko je imel smolo: „Med 106 sta bili samo dve živi.“ Zato mu je dr. Kuščer poslal nove. Tudi njegovi dijaki so poslali Regnu kobilice; tako Miroslav Gregorič eno vrečico kobilic (11. 11. 1938) in Ivan Cerar (16. 11. 1938) dve vrečici. Tudi vdova po prof. Vodniku v Ptujju mu je naznanila pošiljko 17 čričkov: ko na jih je prejel, se je levo zahvalil: „Hvala za poslano čričke, ki pa niso bili črički, ampak ličinke L. c.“ (kobilic?).

Kakor je smrtne dneve svojih prijateljev in važnih osebnosti zaznamoval nasebej zunaj rubrik „prejel — poslal“, tako je tudi zaznamoval nekaj posebnih političnih dogodkov tega časa. Kot sem rekel, je bil s političnimi dogodki v domovini povezan z nedeljskim Slovencem do leta 1938; pa po izrezkih iz listov, ki so mu jih nočljali Hugo Turk, Alfonz Pirc in prof. Malnar. Dr. Debevec mu je začetkom 1933 — v času Koroščeve opozicije pisal „Boga zahvali, da nisi tukaj. Saj smo vedno upali da vremena K. b. s. z.“ (= Kranjskem bodo se zjasnila — m. o.). 12. II. 1938 je Regen zapisal: „Revolucija proti režimu Dolfuss“. Zdi se mi, da je bil njegov prisluš, ker istočasno v nemščini govori nekaj o članskih legitimacijah. 12. 3. 1937 je debelo napisal: „Adolf Hitler kommt!“ in rdeče podčrtal. Nato ima nekaj podatkov o Schuschnigru, o Hitlerju nič, pač pa nekaj dni pozneje (25. 3.) je nemško napisal: Um 11 Uhr bei R-St. Seys-In quart... nato nekaj v nemški stenografiji in zonet: „Am 7 Juli 1925 war R-mit der Mutter dort.“ Tedaj se je zanj

začelo iskanje dokumentov, da je arijskega pokolenja, in razvila se je velika korespondenca o rojstnih dokumentih med župnikom na Trati Andrejem Šavlijem in spiritalom dr. C. Potočnikom ter njim. Dobil je vse potrebne dokumente. — 15. 3. 1939 je rdeče podčrtal datum. „† Čehoslovaška“, 28. 8. 1939 je zabeležil: „Sporazum“, se pravi: med Hitlerjem in Stalinom.

Glosiral je volitve v Jugoslaviji leta 1938: „11. 10. 1938: od 371 mandatov jih je dobila vlada 310, opozicija 61.“ Omenil je bolezen dr. Korošca l. 1939. „1. 8. po Wiener Neust. Nachrichten „schwer erkrankt“, omenil njegovo smrt, ni pa zabeležil napada na Jugoslavijo, pač pa zopet podčrtano: „22. 6. 1941 zjutraj vojna z Rusijo.“ Nato samo še: „25. Juli Mussolini zurückgetreten. B. M. feierte am 29. Juli 1943 seinen 60. Geburtstag.“ Zadnja pomembna politična novica pa je bila „20. 7. 1944 Attentat. Dabei 119 Tote W. N. N. vom 23. 7. 1944.“ Tedaj se je tudi začelo bombardiranje Dunaja (28. 7. 1944), ki je potem trajalo vse leto 1944 in polovico 1945. Napade je vsakega do sekunde natančno registriral nato v svojem „Opravilniku“.

Mnogo korespondence je imel Regen s svojo družino, ki je bila, kot sem rekel, Peterneljeva. Ta je naročala knjige in časopise zanj, dr. Turk pa razpolagal z njegovim denarjem v domovini, ki ga je imel nekaj. Iz Opravilnika se vidi, da je l. 1921 naložil v Mestno hranilnico v Ljubljani 6000 kron (21. 3. 1936). 30. 4. 1937 se je obrnil na Hranilnico, naj povedo višino njegove vloge. In odgovor je bil (14. 5. 1937): 18.697.19 dinarjev. Zadnji obračun 1. 8. 1938 pa je bil samo še 3.863.73 dinarjev. Podpiral je neke dijake iz Poljsanske doline, kakor je razvidno iz prošenj župana Uršiča (Rudolfa Dolinarja iz Lučin 18. 11. 1934); prispeval je k družinskemu nagrobnemu spomeniku (21. 12. 1937). posodil nečakinji Francki 3.000 din (28. 4. 1937) in verjetno podpiral tudi pranečaka Jožeta, ki mu je bil — kakor je videti po zanimanju zanj — najbolj na skrbi in pri srcu. Iz Opravilnika se da ugotoviti natančno njegovo šolanje, ki je bilo precej „ovinkarsko“: v zavodu v Št. Vidu, ko se Regen obrača na dr. Debevca, naj se informira o njem pri prof. Strupiju (13. 4. 1932). Toda s šolanjem tam ni uspel, ker mu „stric“ (9. 3. 1933) svetuje: Repetitio mater studiorum. Drugo leto mu je Regen pripravljaj pot v Dijaški zavod

v Ptuj (17. 10. 1934), a je šel na Rakovnik v Ljubljani, kjer je dovršil nižjo gimnazijo in nato šel v tekstilno šolo v Kranj (15. 7. 1937). To je dobro končal kot „tekstilni tehnik“, česar je bil Regen zelo vesel (13. 10. 1941).

Predvsem pa mu je ta družina bila v *veliko pomoč*, ko so mu od 15. 12. 1939 stalno pošiljali na Dunaj jestvine. Teden za tednom so šli paketi s hrano, ki je v Opravilniku vedno natančno določena: mast, klobase, maslo, slanina, suhe češplje, krljci, keksi, med, jabolka, moka, štruca, nudeljni, jajčka, suh kruh, hruške, salame (ki mu je bila 11. 12. 1942 iz paketa ukradena), čebula itd. Ko je bil pranečak Polde, ki je skrbel za med, odpeljan v Šlezijo, ga je skrbelo, kaj bo z medom (21. 9. 1944). Takoj nato ga je dobil 16 kg. Regen pa je z Dunaja pošiljal domov v zameno seveda denar za nakupovanje, pa razne stvari, ki se doma niso dobile, kakor „cvirn, šivanke, špago, doze, svaljičice itd.“ in sicer po posredništvu „gospo Beti Homan, Laak a/d. Zeier, Glavni trg, pekarija“ (31. 1. 1944).

Razumljivo, da je bil do solz vesel, kakor piše Marica Golob, ko sta ga prišla obiskat na Dunaj „z dvema kovčkoma“ pranečaka Marica in Jože. Regen je zabeležil ta obisk: „Ankommen Wien 27 Dez.“ Nato tudi kaj jima je razkazal: „28. dec. Narodni muzej, 29. univerzo, Donavo, Riesenrad v Pratru... 30. 12. sta „abgereist“ z dvema praznima kovčkoma, eden v drugem... 1. 1. 1943 sta mu pisala in 2. 1. odposlala sporočilo iz Loke, da sta srečno prišla domov in 4. 1. je imel to potrdilo Regen v rokah.

In tu moram na podlagi teh dokumentov Regnovega Opravilnika popraviti pripovedovanje Marice in Jožeta, da sta na *Silvestrovo opolnoči* navijala stričevo čudežno uro. Po Regnu sta jo navijala 29. decembra 1942. — Spomini varajo. Regen pa je bil pedant, natančen in urejen, kar se razodeva na primer v tejle opombi ob nekem pismu Jožeta njemu (20. 1. 1932): „Jože je nekaj načelkal. Ne berem, berem le pismo v čedni in spodobni obliki...“ Prepričan sem, da je bil Regen reden v vseh stvareh.

Naj tu pripomnim, da so mu tudi drugi priča'elji pošiljali hrano zdoma, tako največ Hugo Turk, pa prof. Malnar (olje), Božo Račič, ki ga je osebno obiskal, in potem pomagal preko jugoslovansega atašeja Sameca na Dunaju (4. 9. 1940); tudi Milan Vidmar je pri svojem obisku pri-

nesel „pošiljki od Turka in Nadraha“ (11. 11. 1940).

Zadnja leta je bil precej odrezan od dogajanja doma, kajti parkrat je npr. prosil Hugona Turka, naj mu poroča o dogodkih samo po *dopisnici*, ne v pismih, ki jih cenzura odpira (16. 4. 1938, 30. 8. 1939). Slovenec ni več prihajal. Njegova glavna skrb odslej je bila — prehrana. Obisk dr. Bajca in A. Novaka je sprejel kot „revizijo murnov, če jih sploh imam“ (23. 1. 1944). Kakor je rekel pranečakoma, ni mogel več iti v svoj laboratorij... Od atentata na Hitlerja naprej zabeležuje s preciznostjo zračne napade in njih dogost do sekunde... ter zraven pripisuje: „1. XI. u. 2. XI. 1944 121 Tote... nov. 257 Tote... 437 Tote... 15. in 21. jan. 1945 — 694 Tote...“ itd., itd.

Pretrgala se je tudi zveza z Regnovo družino na Trati. 9. 3. 1945 je pisala Francka zadnjič zdoma. In potem ni imel poročila o njeni družini do 4. oktobra 1945. Tedaj je dobil poročilo iz Lienza, napisano že 3. julija, od Francke, da so tam v *Slovenischer Flüchtlingslager Barake 34...* ter da je doma ostala samo Micka. Istega dne je napisal tudi o sebi: „Pred kratkimi silno bolan, sedaj zopet na nogah. Moja gospodinja umrla. Za njen grob nihče ne ve. Sam pri ljudeh, da mi postrežejo. Moje stanovanje po bombah poškodovano. Naša prehrana pičila...“ (4. 10. 1945).

Med tem je dobil spet zvezo s H. Turkom in domom, od koder sta se mu oglasila Micka in pranečak Polde, vrnjen iz Nemčije. Bil je v zvezi s svojimi v Lienzu in z veseljem je zabeležil poroko pranečaka Jožeta v Rimu 30. 5. 1946.

Preden je odšla Regnova družina iz taborišč v Argentino, ji je 23. 7. 1946 še potožil „Sicer sem še na nogah, moje zdravje pa je nič kaj prida in starost — 78 let — se je začela oglašati. Tudi nisam sedaj več dobre penzije, ampak je tako skrčena, da komaj izhajam. Odkar je gospodinja umrla, sem popolnoma zapuščen...“ 11. jan. 1947 ji je še pisal: „Srečne, zdrave, vesele in zadovoljne praznike in blagoslovljeno milosti polno novo leto.“

S tem dnevem se konča Opravilnik, in 27. 6. njegovo življenje.

Tako sem samo nakazal pogled v *slovenski del*, kaj se da dobiti iz tega Opravilnika v Regnovi zapuščini. Iz tega edinega, ki je ohranjen v *emigraciji*. Če je ohranjena druga ostalina prišla v roke

Univerze ali Akademije v Ljubljani, kamor je bila namenjena, bo gotovo bolj važna. Tudi ta Opravilnik bo postal večjega pomena, če ga kdo razišče po njegovi *nemški strani*, kjer bo dobil za to razdobje po l. 1930 korespondenco morda slavnih svetovnih prirodoslovcev. Toda raziskovalec bo mora biti naravoslovec in znati bo moral poleg nemščine tudi nemško stenografijo in morda še Regnove posebne okrajšave... Zato sem hotel s tem pogledom dodati k njegovi stoletnici le zvezo *slovenskega človeka z domovino* kot svoj skromni donesek.

4. SE NEOBJAVLJENO REGNOVO PISMO

Ob priliki njegove stoletnice se nikjer ni omenilo to, da je bil Ivan Regen *tri leta* v ljubljanskem *semenišču* ter da je izstopil zadnje leto pred posvečenjem v duhovnika. V Finžgarjevih spominih *Letn mojega potovanja* (Celje, 1962) je na str. 58—60 lep sestavek, naslovljen *Sostanovalec Janez Regen*. Namreč sostanovalec v semenišču. Takole piše:

F. S. Finžgar o Regnu kot — semeniščniku

„Nikakor ne smem prezreti svojega sostanovalec, sedaj svetovno znanega učenjaka-naravoslovca dr. Janeza Regna na Dunaju.

Ko sem prišel v drugi letnik semenišča, sem ob vratih na sporedu poiskal svojo sobico. Zavzel sem se, ko sem bral, da bom stanoval z Janezom Regnom, ki je bil eno leto pred menoj. To je bila nenavadna izjema, ker smo redno stanovali skupaj le bogoslovci istega leta. Ko sem stopil v sobico, je bil Janez Regen že tam. Veselo me je sprejel, a takoj izrazil svoje začudenje: „Tété mrha (tako je po poljansko začel), povej mi, kaj jih je nagnilo, da so naju dejali skupaj? Res ne vem, ali bi radi, da bi te jaz pohujšal, ali pa mislijo, da boš ti mene poboljšal.“ Oba sva se smejala in se hitro ugnezdila. Ker so bili v slamnicah kar celi snopi s povresli vred, sva najprej vsak svojo posteljo razdejala, snela snopom povresla, da naju niso debeli vozli tiščali v rebra, nato slamo zrahljala in si postelje uredila. Janez je imel s seboj citre — diagonalne citre, kar je bila velika redkost. Igral je tako odlično, da je bilo le veselje. Tudi jaz sem imel svoje citre, pa se jih nisem več dotaknil, ko sem slišal igrati Regna. Tudi med študijsko uro je brenkljal, a si je

pod strune podlagal pivnik, da je glas udušil. Kakor sva bila iskrena prijatelja, sva vendar malo govorila. Čas sva dobro izrabljala, vsak po svoje. Ko sva zjutraj prišla iz kapele, je moral vsak teden eden hoditi po zelenko vode. Nato sva brez besede segla vsak po svojem kosu kruha, vzela v roke vsak svoj pipec, privzdignila desno nogo za korak in začela hoditi po sobi gor in dol, prigrizovala kruh in pila vodo brez kozarca. Zlepa nisva spregovorila besede. Za jutranje premišljevanje smo imeli posebne knjige. Regen je sedel ob zaprti knjigi in se pogreznil v popolnoma svoje misli. Ko je nekega dne spiritual pogledal v sobo, je opazil Regna ob zaprti knjigi. — „Gospod Regen, pa imate kar zaprto knjigo ob premišljevanju?“ — Regen se je mirno ozrl proti vratom in rekel: „Kdor te knjige po prvih letih ne zna iz glave, ni vreden, da je v bogoslovju.“ Imela sva pa v Ljubljani vsak svojo teto. Te dve sta svoja nečaka lemenatarja ljubili v dejanju in resnici. In vse te dokaze stvarne ljubezni v obliki potic, klobas in drugih prigrizkov sva si bratovsko delila. Tako je potekalo leto v najlepši slogi.

Naslednje leto nisva bila več sostanovalec. Že po prvih dveh tednih se je Janez poslovil iz bogoslovja — nenadno in nepričakovano. Vse prejšnje leto ni znil o misli, da bi opustil to pot in si izbral drugo. Odšel je na Dunaj; zapustil ga je tudi brat Joža, ki je bil župnik na Vojškem. Pa je prebil in zmagal. Zelo stvarno sem ga opisal dijakom v Mentorju v črtici — Vzdržal je! Regen je postal učenjak naravoslovec.

Da se je mogel posvetiti znanstvenim raziskavanjem (o koblicah in murnih), so ga podpirali, kakor mi je sam povedal dunajski prijatelj znanosti. Plačevali so zanj na gimnaziji suplenta in mu prispevali za instrumente in napravo preiskovališč. Zelo je bil zaslužil, da bi prišel na univerzo. Na Dunaju ali v Ljubljani. Povsod so bili nasprotniki. Na Dunaju menda Izraeliti, v Ljubljani? Vendar se je sam izrazil, da bi mu bilo v Ljubljani nemogoče nadaljevati raziskavanja. Morda res.

Med prvo svetovno vojno je Regen na Dunaju res stradal. Iz Ljubljane ga je podpiral prijatelj Hugo Turk, živinozdravnik.

Regnova smrt je bila tragična. V njegovi spalnici je nastal ogenj. Kako, ni znano. Regen se je prebudil, ko je bila že postelja v ognju. Zaradi živčnega pretresa je moral v umobolnico, kjer je umrl.

Vse svoje dragocene instrumente je zapustil Slovenski akademiji znanosti. Dobila pa ni nič. Vse se je razgubilo!“

Tako Finžgar leta 1962.

Regnovo pismo ob izstopu iz semenišča

Finžgar piše, da je Regna zapustil brat Jože, tedaj že župnik. Jože Peternelj pa je hranil na staromodni gramofonski valj posneto srečanje teh dveh bratov na postaji na Rakeku. Torej sta se pobotala in razumela položaj. Verjetno prav na temelju

pisma, ki ga je pisal Janez Regen z Dunaja temu svojemu bratu in v katerem je na čudovit način izrazil svojo notranjo borbo za poklic ter obrazložil na tako lep način kot malokdo svojo odločitev za izstop — iz spoštovanja do duhovništva, kakor ga je pojmoval on verjetno vse življenje.

Pismo mi je 19. 4. 1959 izročil Jože Peternelj, našla pa ga je sestra Marica med svojimi stvarmi. Original hrani ona v Lujanu. Podajamo prvo stran v faksimilu, nadaljevanje ponatiskujemo.

- 1 -

Lujanu, 18. 10. 93

Pretragi brat!

*Če do moj židami se, kaj je + ibreka
Kater duh ibreka, ki je v njem?
I. Kor. 2: 11.*

Goslovec hotel ostremel, nis dobil pismo z Dunaja, pisano od mene, Pretraga brata. Kako je do tega prišlo, kaj sem ti obkradnem.

Pred vsem iskati je usotka v meni samem in v ničem drugem. —

Če smo letos pričeli s pastoralo in smo se učili o poslušni in lastnosti dobrega duhovna našel, sem, primerjajot svoje lastnosti z onimi, da jaz nimam pravega poklica. — Nisem imel onega veselja do vednosti, do stannu, Katerca mora imeti goreti duhovnik; — in laiden pa postati nisem hotel in kdaj, ozobito ne sedaj

v teh časih.

130 *Ko je p. Loinger imel pred par leti duhovne vaje, rekel je, da iz dobrih bo-*

goslovcev postanejo navadno srednji duhovniki, iz srednjih mlačni in slabi. Kaj bi bilo tedaj iz mene, ko niti — po besedah

mojih prednikov in svoji sodbi — do srede nisem prišel?!

Vnel se je v meni hud boj, boj kakršnega je okusil malokedo. Na jedni strani: prišel sem v semenišče iz dobrega namena, izprevidel, da je v duševnem oziru tu za-me prav, veselje do poučevanja v šoli; na drugi strani pa: nič posebnega veselja do bogoslovnih ved, nič zmožnosti za ta vzvišen stan, sodba prednikov, ki so to že zgodaj spoznali. — Ne — ne naprej! Ne radi Kristusa, da ne bi postal kedaj njegov Judež! Ne radi cerkve, da ne bi imela slabega, nič vrednega delaveca v vinogradu Gospodovem! Ne radi matere, da ne bi bila mati nesrečnega duhovnika! Ne radi bratov, da ne bi bila brata nezadovoljnega svečenika! Ne radi sebe, da ne bi bil proklet na veke! Na radi družih, da ne bi se pohujšali!

Dovolj tedaj! Drugam! — —

Pa zakaj ne prej, ali precej, če si videl, da nisi za ta stan? Izgubljena so tri leta! — Menil sem uže včasih, da bi bilo bolje; a zazdelo se mi je zopet, da sem poklican. In p. Loinger je rekel enkrat: „Če pa je kedo, ki morebiti misli, da ni poklican, naj ne gre precej drugam, temveč naj čaka, čaka do zadnjega!“ — Po tem sem se jaz ravnal. — Res, pozno je bilo sedaj, a prepozno ne! — In ta tri leta niso izgubljena! človek se utrdi, dobi pravi značaj, resno mišljenje: — in tega je treba onemu, ki gre daleč na tuje!!

Kaj pa bodo vendar rekli ljudje? — mi je šumelo po glavi. —

A vest me je vprašala: Kaj pa poreče Bog?!

Sklenjeno — storjeno!

Oglasil sem se najprej pri gospodu vojdi in se mu popolnoma razodel, tako, kakor Tebi samemu. Svetoval mi ni ne na to ne na ono stran, rekel mi je, naj ravnam po svoji vesti; tu pa je uže bilo sklenjeno: drugam! —

Podvodja Bohinec mi je govoril drugače in uže sem mislil da morebiti nimam prav in se motim, — iz tega poslednjega boja pa me reši gospod spiritual. Ko sem mu povedal, da ne čutim jaz v sebi onega veselja in onih zmožnostij do duhovskega stanu, kakor bi jih moral imeti po mojih mislih in mojem prepričanju poreč duhovnik, duhovnik secundum cor Dei, odgovoril mi je: „Komu je Bog dal poklic, temu je dal i veselje!“

Sedaj bila mi je stvar jasna, kakor beli dan:

Proč, tu ni več mesta za-me! — Trda beseda, a jaz se je nisem vstrašil! — Poslovil sem se pri vodstvu in tovariših in odšel mej tuje ljudi, v tuje mesto. Bil pa je takrat zadnji čas za vpisavanje na Dunajsko univerzo. K sreči sem imel toliko denarja skupaj, da je bilo za prvo silo za naprej pa — rekel sem — bodo skrbeli za-me Bog in dobri ljudje. Nisem se motil! Tu živim sedaj skromno, v borbi za vsakdanji kruh, a vendar zadovoljno.

Upisal sem se na filozofično fakulteto in sicer za naravoslovje, kot glavni predmet, matematiko in fiziko za nižjo gimnazijo, kot stranski predmet. Saj veš, da so me te stvari najbolj veselile.

Poslušat pa hodim 20 ur na teden in sicer

Experimental-Phisik, I. Theil.

Algemeine Mineralogie

Anatomie und Physiologie der Pflanzen,

Einleitung in die wergleichende Biologie der Thiere, nebst systematischer Uebersicht der wichtigsten Thiergruppen,

vsak predmet po petkrat na teden. Zjutraj imamo ure od 10-12, popoldne pa od 4-6. Sabota in nedelja sta prosti.

Tako je tedaj z menoj, predragi brat! Slišal boš morebiti mnogo bajk, a vedi, da sem Tebi razodel vse jaz sam, po svoji vesti, natanjko kakor se bodem odgovarjal pred sodnim stolom božjim! — Če bom pa nesrečen, naj bodem! Raje sem stokrat — nesrečen lajik, kakor enkrat — nesrečen duhovnik!

Vsakemu je prosto, da me sodi, a ob soditi me nima pravice nikedo, niti moja lastna mati! — —

Osodepoln bil je ta korak, a storjen je sedaj! Popraviti se ne da! —

Nisem ga storil radi tega, češ, da bi v izobilju živel, — saj sem se vrgel v bedo in pomanjkanje, v borbo za obstanek, — medtem, ko bi bil drugače v enem letu pri lastnem kruhu, storil sem ga edino radi tega, ker sem spoznal, da cilj, katerega sem si postavil, je za-me previsok, prevzvišen. Kolikor višji pa je stan, toliko pogubnejši je padeč! In gorje mu, kedor se sili v sretišče Gospodovo! — —

Ljudje govorili bodo vsak po svoje, toda:

„Kedo mej ljudmi ve, kaj je v človeku, kakor duh človekov, ki je v njem?!“

Prosim in željivo pričakujem Tvojega odgovora.

Najsrečnejši pozdrav Tebi in materi od Tvojega hvaležnega brata Ivana

Naslov:

Johan Regen,
Stud. Philosophia
Wien, VIII., Landongasse N° 8,
Parterre, Thür 4.

Ne da bi pisal znanstveno razpravo o naravoslovcu Regnu, sem s temi novimi dokumenti hotel samo dopolniti z gradivom, ki se nahaja tu v emigraciji, njegovo človeško podobo velikega znanstvenika

in Slovenca, ki — dasi v tujem svetu in ves zaposlen s svojim poklicem — ni pozabil na domovino, kajti „duh v njem kot človeku“ je bil slovenski.

NEKAJ ZABELEŽK V „OPRAVILNIKU“:

Imenovanje za dopisnega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti

+ Prof. dr. Janca Blažič 5. XII., 65 let star
+ ... Korošec 14. XII. 7
16. XII. 4-45, 17. XII. 3³⁰ 20. XII. 16-17 h. 2
18. XII. 11-12 h. 19. XII. 11-12 h. 20. XII. 11-12 h. 21. XII. 11-12 h. 22. XII. 11-12 h. 23. XII. 11-12 h. 24. XII. 11-12 h. 25. XII. 11-12 h. 26. XII. 11-12 h. 27. XII. 11-12 h. 28. XII. 11-12 h. 29. XII. 11-12 h. 30. XII. 11-12 h. 31. XII. 11-12 h.

Zabeležbe smrti dr. Antona Korošca

6. IV. ... 8 9
17. IV. ...
20. IV. 11.30-12.30 ...

Začetek napada na Jugoslavijo

12. IV. ...
13. IV. ...
14. IV. ...
15. IV. ...
16. IV. ...
17. IV. ...
18. IV. ...
19. IV. ...
20. IV. ...
21. IV. ...
22. IV. ...
23. IV. ...
24. IV. ...
25. IV. ...
26. IV. ...
27. IV. ...
28. IV. ...
29. IV. ...
30. IV. ...
31. IV. ...

Prihod Regnovih kot beguncev v Lienz

komunistična prevratnost v latinski ameriki

PAVEL FAJDIGA

kastrokomunistična revolucionarna taktika

Na prvi pogled bi kazalo, da je danes v svetovnem komunističnem gibanju veliko različnih tokov in smeri, toda če sežemo globlje, ugotovimo, da je mogoče smatrati za sodobne tokove komunizma le štiri tovrstne — izme: klasični moskovski komunizem, Titov komunizem, Maocetungov in Castrov komunizem.

Samo ti štirje se namreč razlikujejo med seboj po originalni bodisi ideološko-teoretični bodisi praktično-taktični zamisli.

Klasična teza sovjetskega komunizma je: Moskva in sovjetska partija sta središče svetovnega komunizma.

Titovemu komunizmu pripisujejo zamisel tkim. delavskega samoupravljanja.

Maocetung je zamenjal marksističnoleninistično načelo o diktaturi proletariata z načelom kmečke diktature. Mao je zavrgel nujnost predhodne industrializacije države in posledičnega sproletariziranja prebivalstva.

Castro je zavrgel oboje: delavski in kmečki proletariat in upeljal dogmo o gverilski eliti, ki niti ni nujno, da bi bila pred prevzemom oblasti marksistična.

Togliattijev policentrizem je sicer nova zamisel organizacije svetovnega komunizma, toda ni v opreki z marksističnoleninističnimi dogmami, temveč le s Stalinovo monocentrično organizacijo svetovnega komunizma.

Za razumevanje komunističnih gibanj, zlasti v gverilski obliki v latinski Ameriki in njihov nadaljnji razvoj, je potrebno, da preučimo ideološki razvoj predvsem Castrove zvrsti komunizma. Gverilstvo v latinski Ameriki je namreč najtesneje povezano z dogajanjem v Havani na Kubi.

Kakor je vedno težko definirati sleherni — izem, ker je navadno skupek kopice idej posameznika ali skupine ljudi, nagrmađenih v več letih ali desetletjih, tako je še težje definirati kastroizem, kajti Castrova ideologija se je od začetka njegove politične kariere do danes spremenila tako, kakor zlepa ne katera druga ideologija te vrste.

Kastroizem kot ideologija se je dejansko razvil šele po Castrovi zmagi nad diktatorjem Batisto na Kubi. Viri te ideologije so Castrovi govori, izjave njegovih sodelavcev, Havanska deklaracija, filozofija argentinskega komunističnega Che Guevare, filozofija francoskega komunističnega Régis Debraya ter resolucije konference Latinsko-ameriške organizacije ljudske solidarnosti iz leta 1967.

Dejansko bi mogli reči, da je kastroizem prevod marksizma-leninizma v latinsko-ameriško španščino, ki pa je zelo daleč od originala. Svoje korenine ima v kubanski izkušnji, kakor so jo doživeli in jo tolmačijo Castro in njegovi sodelavci.

V nasprotju z drugimi oblikami originalne komunistične doktrine — trockizma, stalinizma, maoizma, titoizma in moderne tkim. komunističnega revizionizma — kastroizem ni zrasel iz notranjega razvoja svetovnega komunističnega gibanja, kakor je bilo v originalu organizirano v Kominterni. Je, lahko rečemo, „obrobna ideologija“, ki je v procesu neprestane menjave.

Filozofijo kastroističnega gverilstva je mogoče zreducirati na tri taktične značilnosti. O dveh je pisal že Che Guevara v svoji prvi izdaji knjižice „Gverilska vojna“ leta 1959 in sicer:

1) Ni vedno treba čakati, da bi se razvili vsi pogoji za revolucijo; gverilsko središče jih prav lahko samo ustvari.

2) V nerazviti Ameriki mora biti podeželje glavno področje oboroženega boja.

Tretjo značilnost pa je mogoče označiti takole: Gverilsko središče je jedro revolucionarne partije, prava avantgarda protiimperialistične in zato že socialistične revolucije.

Vsebina teh značilnosti nasprotuje strateškim konceptom klasičnega marksizma-leninizma in ima zanj težke posledice.

Klasični marksizem-leninizem trdi, da je za vstajo in oborožen boj nujno potrebno najprej objektivno revolucionarno stanje, nakar se iz njega šele lahko razvije, kot zadnja stopnja boja za oblast, oborožena vstaja.

Kastroizem pa trdi, da je oborožen boj prva stopnja revolucije, katera bo šele ustvarila objektivno revolucionarno stanje.

Po klasičnem marksizmu-leninizmu je oborožen boj v svojem bistvu množični boj.

Za kastroizem pa ga začne in utrdi majhna skupina gverilskih bojevnikov, ki se postopoma razširi v ljudsko revolucionarno vojsko.

Guevara je najprej trdil, da je možno tak boj voditi samo proti pravi diktaturi. To stališče sta Castro in Guevara opustila od leta 1962 naprej. Svoje mišljenje sta prav lahko spremenila s pravilnim tolmačenjem klasične marksistične definicije slehernega režima v večrazredni družbi: režim, če ni komunističen, je diktatura vladajočega razreda, tudi če je ta „diktatura zavita v plašč demokratskih ustanov.“ Zato je Che Guevara v svoji drugi izdaji knjižice „Gverilska vojna“ leta 1963 zapisal: „Demokratski režim skuša vedno ohranjati oblast na način in v okoliščinah, v katerih naj ne bi bilo mogoče opravičiti uporabe nasilja na veliko; zato je treba izvajati najprej sporadične teroristične napade, jih širiti in množiti, tako da je demokratski režim prisiljen seči po obrambnih sredstvih. Ta morajo za ohranitev reda biti nasilna in s tem je režim že zašel v položaj, da izgleda kot prava, nasilna diktatura reakcionarnega razreda, proti kateri sta oborožena vstaja in boj nujna.“

Kastroizem je proglasil v latinski Ameriki podeželje za glavno poprišče oboroženega boja, toda ne zato, ker bi bilo kmečko prebivalstvo vsled svoje revščine revolucionarno razpoloženo. Iz dnevnika Che Guevare vemo, da se je kmečko prebivalstvo v Boliviji izogibalo sodelovanju z njegovimi gverilci in je bil prav bolivij-

ski kmet tisti, ki je izdal gverilsko skupino. Che Guevara je zapisal: „Kmet je dejansko buržuj, ker hoče imeti lastno zemljo in obogateti s prodajo svojih pridelkov. Če gverila mobilizira kmete, to dela izključno v korist socialistične revolucije, ki pa je kmet noče.“

Gverilski boj ni boj kmečkih množic, ni boj, ki naj bi rasel iz kmečkih vrst in ki naj bi ga oni vodili, ker kmet hoče varovati le samega sebe in ščititi svoje interese. Gverilska skupina mora biti „uvožena od zunaj“, prav tako, kakor Leninova boljševiska partija ni zrasla iz delavcev, temveč se je smatrala za avantgardo, ki naj prečisti razredno zavest množic, premosti gospodarske in sindikalne ideje delavstva, propagira revolucionarne ideje med njimi in jih končno popelje v revolucijo.

Gverila se bori za protiimperialistično in socialistično revolucijo in ne za potrebe kmečkega prebivalstva.

Še natančneje je ta načela kastroizma opisal francoski komunist Regis Debray v svoji knjižici „Revolucija v revoluciji?“ kjer med drugim pravi, da je „gverila elitna in ne masovna organizacija; ni defenzivna, temveč ofenzivna; je gibljiva bojna skupina, ki se bori za protiimperialistično in socialistično revolucijo.“

Kastroizem je izbral za svoje bojne področje podeželje, ne zaradi revnega kmečkega prebivalstva, temveč vsled prikladnih geografskih razmer in okoliščin, kajti lažje je začeti oborožen boj v gorovju in gozdovih, daleč proč od mestnih središč, ki so zavarovana s policijo in vojsko.

Za vodstvo oboroženega boja na deželi pa kastroizem potrebuje intelektualcev, ki jih nabira iz vseh družbenih slojev.

Tu spet naletimo na temeljne dogmatske razlike med kastroizmom in klasičnim marksizmom-leninizmom.

Za klasičnega marksista-leninista je delavski proletarijat tisti — in še posebej mestni proletarijat — ki naj vodi revolucionarni boj. Intelektualec tkim. srednjega sloja je samo njegov zaveznik.

Za kastroista pa je ravno obratno res: intelektualci so prvi vodje protiimperialistične — in zato socialistične — revolucije, medtem ko je delavstvo, zlasti mestno delavstvo treba zadrževati ob strani. Kastroizem dvomi, da bi mogli delavci v latinski Ameriki, ki imajo višjo življenjsko raven kakor kmečko prebivalstvo, postati revolucionarji, takšni revolucionarji,

kakor more postati brezrazredna elita, preizkušena v gverilskem boju, iz intelektualcev srednjega sloja.

Ni pa vsak teren prikladen za gverilo te vrste. Tako je Castro sam izključil npr. Urugvaj: „Ta dežela nima geografskih pogojev za oborožen boj. Ni gora, ni pragozdov. Gverile ni mogoče razviti. Če hočete začeti gverilski boj, to lahko storite blizu vaše države, v Boliviji,“ je dobesedno izjavil urugvajskemu časnikarju Carlosu Mañía Gutiérrezu, kakor je ta poročal 18. avgusta 1968 v montevidejskem listu „Marcha“.

Nadaljna značilnost kastroizma, ki ga loči od klasičnega komunizma, je naslednja:

Središčna postavka klasičnega marksizma-leninizma je partija. Ta je gibalo in voditeljica revolucije, ki od zunaj vnaša prave marksistične ideje v ljudske množice. Ta partija „jakobincev, nerazvezljivo združenih s proletarskimi množicami,“ kakor je leta 1903 zapisal Lenin, ima svoje jedro v poklicnih revolucionarjih. Partija je varuhinja marksizma-leninizma, v svojem bistvu industrijsko-meščanska in zgrajena po načelih demokratičnega centralizma. Samo sebe smatra za avantgardo proletariata, ki vodi, vzgaja, organizira delavski razred v revolucionarnem boju.

Kastroizem prevzema koncept elite iz leninizma, toda nadomesti industrijsko-meščansko partijo z gverilsko skupino v gorah. Pretrga zvezo med avantgardo in proletariatom, kakor tudi zvezo med njo in teoretičnim marksizmom. Gverilska skupina je oboje: politična in vojaška organizacija, ki je ni mogoče voditi iz mesta niti ne podrediti v mestu se nahajajoči partijski centrali. Ta gverilska skupina tudi ni sestavljena iz marksistov, temveč iz ljudi, katerih revolucionarna legitimacija ni njihova ideologija, temveč aktivno sodelovanje v gverilskem boju. Tudi ni važen njihov družbeni položaj.

Regis Debray je zapisal: „Gore spreminjajo buržuje in kmete v proletarce, medtem ko mesto celo iz proletarca napravi buržuja.“

Vsled zgornjih idej o elitnem gverilskem boju, v katerem ni nujno potrebno, da bi komunistična partija kot taka igrala vodilno ali sploh kakšno pomembno vlogo, je kastroizem zadal hud udarec klasičnemu latinsko-ameriškemu in sploh svetovnemu komunizmu.

Najbolj negativni učinek je kastroizem

imel doslej na latinsko-ameriške komunistične partije, pa naj so naklanjene Moskvi ali Peking.

Najznačilnejša posledica Castrove zmage na Kubi je bil razmah številnih revolucionarnih gibanj po vsej latinski Ameriki v prvih letih po 1960. Ta gibanja, ki vsa niso bila niti komunistično pobarvana, so se množila iz študentskih aktivistov, nezadovoljnežev iz raznih buržujskih reformističnih strank, trockistov, sindikalnih borcev v nekaterih državah, kakor npr. v Boliviji, iz tkim. katoliške levice v Peruju, peronistične levice v Argentini in socialistične levice v Čilu. Vsi ti nastajajoči „frentes“ in „movimientos“ so se stikali v neizmernem občudovanju kubanskega primera, poudarjanju „revolucionarnega voluntarizma“, „strateškem sovražstvu“ do Združenih držav Severne Amerike, obsojanju domačih „oligarhij“, vojaških junt in „zastarelih“ strank in, kar je bilo najbolj značilno, v nezaupanju do starih komunističnih partij, ki se je po raketni krizi med Moskvo in Washingtonom leta 1962 razširilo tudi na Sovjetsko zvezo, katero so obdolžili prilagoditve Washingtonu in branitve svojih lastnih državnih interesov, pred koristmi kontinentalne revolucije. Kakor so se stare komunistične partije ozirale v Moskvo, nezadovoljni komunisti pa gledali v Peking, tako so se nove sile zazrle v Havano.

Ta razvoj je vplival tudi na izvenameriški prostor. Porast Kube kot kontinentalnega revolucionarnega središča, ki mobilizira različne revolucionarne sile, je pomenil posreden napad na leninistični koncept „svetovne partije“, koncept, ki je sicer že močno oslabil, ki pa je bil kljub temu že skoro pet desetletij v nekem smislu le boj za aplikacijo tega načela, ki ga priznavata obe strani. Toda kastroistična Kuba je, najprej s svojim obstojem in pozneje s svojimi akcijami, v temelju zamajala to dogmo.

Porast kastroističnih organizacij je tudi pomenil neposredno grožnjo uradnim latinsko-ameriškim komunističnim partijam. Podirale so staro partijsko pravilo o njihovi vlogi revolucionarne avantgarde, zanikavale pravico posameznim partijam določati revolucionarne načrte v skladu s krajevnimi pogoji, nastopale proti oportunističnim povezavam komunističnih partij z buržujskimi strankami itd.

Svojo vodilno vlogo nad latinsko-ameriškimi revolucionarnimi gibanji je Cas-

tro postavil na trden temelj na Tri-kontinentalni konferenci v Havani januarja 1966 .

Ta konferenca, ki je bila dejansko rezultat dolgega boja med Kitajci in sovjeti v Organizaciji afro-azijske ljudske solidarnosti, je dala Castru nove institucionalne temelje za njegovo latinsko-ameriško politiko. Prvikrat so se takrat zbrale v Havani nove kastroistične organizacije iz latinske Amerike na konferenco, od katere so bile izključene ne samo pro-kitajske skupine, temveč tudi nekatere uradne latinsko-ameriške komunistične partije. Havana je postala središče novega tri-kontinentalnega revolucionarnega tajništva, namesto Kaira, ki so ga prvotno predlagali Sovjeti. Prav tako je Havana postala sedež nove Organizacije za latinsko-ameriško ljudsko solidarnost, ki ima v pravih podpiranje „narodno osvobodilnih gibanj po vsem kontinentu.“ Poleg tega je Havana postala sedež novega zveznega odbora za pomoč narodnoosvobodilnim gibanjem po vsem svetu ter pol leta pozneje, avgusta 1966, središče Kontinentalne organizacije latinsko-ameriških študentov.

Na „Prvi latinsko-ameriški konferenci ljudske solidarnosti“ avgusta 1967 v Havani je bila izdana Regis Debrayeva knjižica „Revolucija v revoluciji?“ Konferenca sama je bila naperjena proti uradnim komunističnim partijam ter nekatere nanjo sploh niso bile povabljene ali pa same niso prišle, kakor npr. komunistične partije Venezuele, Brazila, Argentine in Ekvadorja. V končni resoluciji Castro kritizira „gotove socialistične dežele“, ki dajejo kredite in tehnično pomoč „latinsko-ameriškim buržujskim režimom.“ Kritika je bila naperjena proti Moskvi, ki je prav takrat začela svojo novo diplomatsko in ekonomsko ofenzivo na južno-ameriškem kontinentu.

Toda kljub grožnjam o „novih Vietnamih“ v latinski Ameriki, ki so bile priljubljeno geslo Che Guevare, Castrovega „prvega gverilca“, gverilske akcije niso uspevale tako, kakor so si jih zami-

šljali v Havani. Prvotne gverilske akcije v Peruju, Argentini in Boliviji so bile povsem zadušene, v Gvatemali, Venezueli in Kolumbiji se niso mogle razširiti. Castrova politika je dejansko bolj škodila starim latinsko-ameriškim partijam, kakor pa nekomunističnim režimom na južno-ameriškem kontinentu.

Poleg tega je Castro prišel vsled svoje bojne politike v konflikt tudi s Sovjetsko zvezo, od katere ostaja gospodarsko in vojaško odvisen. Medtem ko je Castro zagovarjal revolucionaren boj v latinski Ameriki, pa se je Moskva podala na pot političnega in gospodarskega vpliva na južnoameriškem kontinentu, ker ta ne predstavlja direktne grožnje severnoameriški hegemoniji na zahodni polobli. Moskva nima namena izzvati direktnega vojaškega spopada z ZDA na zahodni polobli.

Castro je v minulem desetletju igral svojo „mesijansko vlogo“ kot vodja latinsko-ameriške revolucije. Njegova vizija o dnevu, ko se bodo „Andi spremenili v latinsko-ameriško Sierro Maestro“ z revolucionarnim ognjem gverilskih skupin, pa je doslej ohranila le retoričen značaj in je da-lež od stvarnosti.

Bibliografija:

- Draper, Theodore — „Castroism, Theory and Practice.“ New York: Frederick A. Praeger, Publishers, 1965.
- Debray, Regis — „Revolution within the revolution?“ U.S. Dept. of Commerce, J.P.R.S., Translations on Cuba No. 567, 20. 3. 1967.
- Dinerstein, H. S. — „Soviet policy in Latin America“, The American Science Review, Matison, Wis., No. 1, 1967.
- Suárez, A. — „Cuba: Castroism and Communism,“ 1959—1966, Cambridge, Mass., 1967.
- Yellon, R. — „The winds of change“, Minzan, London, No. 2, 1967.

smer in strategija mestne gverile

8. oktobra 1967 se je na področju Yuro v Boliviji izvršil spopad med rednimi vojaškimi oddelki in ostankom revolucionarne skupine, ki jo je vodil argentinsko-kubanski prevratnik, ideolog, praktik in sanjač, dr. Ernesto "Che" Guevara. On, ki je nasvetoval in pospeševal vzpostavitev "enega, dveh, ... nešteti Vietnamov v latinski Ameriki", je tragično proslul na terenu in, kot posledica tega, je zapadla veljavnosti tudi njegova revolucionarna teorija. S smrtjo Guevare je podeželska gverila, kot edina nositeljica „socialne“ revolucije, za vedno padla v pozabo.

Po letu 1967 so sicer še vedno delovale prevratne skupine po klasičnem slogu gverile in obstajajo še danes, a je njihov uspeh ne le dvomljiv, temveč sploh obsojen na pogubo. V Boliviji je levičarska vlada generala Torresa, kljub temu da je v januarju 1971 osvobodila Francoza Regis Debraya in Argentinca Bustosa (oba iz Guevarove skupine), krvavo zatrla še zadnje ostanke podeželskih gverilcev. V Venezueli pa sta politika krščansko demokratskega predsednika Caldere (amnestija vsem, ki se prostovoljno vrnejo iz gverile) in odteg pomoči, ki jo je dotlej nudil Castro v orožju in opremi, odločilno oslabil najmočnejšo latinskoameriško revolucionarno skupino.

Revolucija v revoluciji

Gornji naslov, povzet po Debrayevi knjigi, ima polno veljavo in svojevrsten pomen. Debrayeva knjiga je izšla ob priliki prvega zasedanja OLAS-a, Latinsko-ameriške organizacije solidarnosti (o kateri piše že prejšnji del te študije). Paradoksnost je prav na tem zborovanju, ko so Guevara slavili kot „prvega gverilca“, mogoče zaslediti začetke temu, kar se danes splošno pozna kot „mestna gverila“, ki je nadomestila ponesrečeno strategijo, katero je zamislil „Che“.

Na to konferenco, ki je logično bila v Havani, je (proti volji domače komunistične partije) prišel tudi brazilski komunistični vodja Carlos Marighella. Ta 54-letni prevratnik, ki je bil za časa legalnosti

KP v Braziliji komunistični poslanec, je že precej pred letom 1967 izstopil iz partijskih vrst in začel lastno, bolj radikalno pot „osvoboditve“.

Marighella je iz Havane v septembru 1967 pisal pismo bivšemu admiralu Argoa-u, kjer definira svojo taktiko revolucije takole:

„Mi, Brazilci, moramo združiti naše sile, da se lahko vržemo v gverilsko vojno. Združiti se moramo v oboroženem jedru, ki naj temelji na povezavi delavcev in kmetov, v boju, kateremu se morajo pridružiti bojovite študentske skupine, intelektualci, mladina, brazilske žene, javni funkcionarji ter revolucionarni vojaki zunaj in znotraj oboroženih sil.“

Prišel je trenutek zbiranja sredstev; da kupimo in ugrabimo orožje, da ga sami izdelujemo; trenutek izbire in priprave bojnikov, priprave zdravnikov in bolničarjev, nabirka zdravil, obleke, obutve in hrane. Pripraviti moramo zaslonbo gverili.“

V teh vrstah je kratek, a popoln načrt organiziranja zaledja mestne gverile. Marighella sam jo je po svojem povratku organiziral v Braziliji in bil prvi, ki je začel hoditi po novi poti revolucije v latinski Ameriki. Že na zasedanju OLAS-a se ni strinjal s Castrovim direktivami, zavračal tedanji način strategije in se dejansko uprl moskovski in havanski kontroli. V revoluciji je izvedel taktično in ideološko revolucijo. Postal je začetnik nove metode in je danes po vsem kontinentu priznan kot glavni ideolog, a še bolj kot glavni strateg nove revolucionarne poti. Vse delovanje nešteti prevratnih gibanj v latinski Ameriki (če upoštevamo le najvažnejše, jih je v Argentini 5, v Urugvaju 3, v Braziliji vsaj 6, v Gvatemali 3, itd.) sloni na načrtih, ki jih je v teku dveh let pripravil in na terenu poizkusil Marighella.

Kot je bilo zasedanje OLAS-a pričetek nove revolucionarne poti, tako je kažipot uspešnega prevrata postavil sestanek revolucionarnih gibanj vse latinske Amerike v Canelones, Urugvaj. Tam so združeno sklenili slediti direktivam, ki jih je

izdal Marighella v svojem dokumentu leta 1968. Vendar Marighella tega „slavnega trenutka“ ni dočakal. V spopadu z varnostnimi organi je padel na ulicah mesta Sao Paulo v novembru 1969.

Brez Boga in brez barve

Zasedanje revolucionarnih gibanj, napovedano najprej za mesec marec 1970 v Cochabamba, Bolivija, se je končno izvršilo aprila istega leta v Canelones. Tam so se sestali predstavniki dvanajstih najvažnejših skupin mestne gverile, med njimi Tupamaros iz Urugvaja, FAP in Montoneros iz Argentine, MIR iz Čila, ELN iz Bolivije, Koordinacijski svet iz Brazilije in drugi. V debatah, ki so potekale več dni, so potrdili najprej Marighellov manifest glede neodvisnosti nacionalnih revolucionarnih gibanj. Prevratne skupine so torej tako ideološko kot taktično neodvisne druga od druge, zlasti pa se jim nikakor ni treba pokoravati direktivam od zunaj, pa naj prihajajo iz Havane, Moskve ali Pekinga. „Kitajska revolucionarna vojna nikakor ne sme biti vzor latinskoameriškim osvobodilnim gibanjem: časovne in geografske okoliščine tega ne dovoljujejo,“ pravi Abraham Guillen v svoji knjigi „Strategija mestne gverile“. Tega so se zavedali tudi v Canelones in se gotovo spomnili tudi Castrovih sanj, da bi „spremenil Ande v ameriško Sierra Leona“, to je, da bi se komunistična revolucija izvedla po castrokubanskem vzorcu. Šli pa so še nekoliko dalje in sicer v smeri, ki jo je zarisal že Che Guevara: ideološka usmeritev posameznih skupin v dobi revolucije ni važna. Ideološke diskusije naj se pustijo za poznejši čas, za potem, ko bo revolucija že uspela. Po tem načelu imajo prostora v novi gverili praktično vsi, ki je v njihovem interesu zrušiti obstoječi red v državi in to prav od skrajne leve pa do ultradesničarskih skupin.

Posebej važna pa je naslednja točka (deloma je povezana z ideološko mnogobarvnostjo), po kateri naj se v vsaki državi, pa tudi na mednarodni ravni, ustanovi koordinacijski odbor, ki naj povezuje prevratno delo posameznih skupin. V Canelones so na mednarodni ravni ustanovili FARAL (Frente Armado Revolucionario de América Latina — Oborožena revolucionarna fronta latinske Amerike), ki naj povezuje revolucionarne akcije celotnega kontinenta, zlasti kar tiče skupnih na-

stopov. Ta ukrep so podvzeli zlasti zato, da se prepreči anarhizem, ki bi nastal zaradi uvedbe „nacionalne neodvisnosti“ revolucionarnih gibanj. Isto so nasvetovali tudi na državni ravni, a z različnimi rezultati. Urugvajski Tupamaros in pa organizacija FARO, kateri loči že dolgoletna polemika, ki ima ideološko bazo, nikakor ne nameravata podvzemati skupnih akcij ali sploh imeti kakih posebnih stikov. Nasprotno pa so na ustanovitev narodnega koordinacijskega sveta pristale skoro vse večje argentinske skupine. Brazilci so pa itak že pod Marighellom prišli do take nadskupinske organizacije.

Ko je tako dokončno uspela teorija brazilskih revolucionarjev in se načela, ki jih je podal Marighella, jemljejo kot podlaga za izvedbo revolucije, doživljamo nov paradoks prevratnih gibanj v latinski Ameriki. Ideja komunistične revolucije (v bistvu in osnovi ostane kljub mnogobarvnosti gibanje komunistično, ali vsaj ga vodijo komunisti, razen v izjemnih primerih kot je Argentina, kjer še vedno prednjačijo peronisti), ki je vsi Castrovi naporji niso mogli privedi na zmagovito pot, dobi videz za uspeh šele takrat, ko pietruga taktično s Castrom, ko iz Kube ne dobiva več nešteti pošiljk orožja, to je, ko se osamosvoji in brez zunanega vodstva stopi na novo, lastno pot, ki mu je komunistične Meke niso začrtale.

Kovači smo in naša sila...

„Mestni gverilec je nespravljiv sovražnik vlade in sistematično povzroča škodo oblastem in ljudem, ki dominirajo deželo. Najvažnejše delo mestnega gverilca je zamotiti, obrabljeni in demoralizirati vojaštvo, poleg napadov in ropa na lastnine severnoamerikancev, tujih podjetij in veleburžuazije. Biti danes ropar in terorist je plemenito za vsakega poštenege moža, ker pomeni prav najbolj vreden položaj za revolucionarja, ki se bojuje z orožjem v roki.“

Gornji odstavek je vzet dobesedno iz Marighellove knjige „Mini priročnik mestne gverile“. Kot se vidi, ni govora o kakih ideološki podlagi. Revolucionarju ni treba brati Marksa ali Lenina. Važna in odločilna točka je sovrašтво do vlade in do Severnoamerikancev (ki jih istovetijo z imperializmom), pripravljenost na „rop, požig in umor“, pesem, ki smo jo Slovenci predobro poznali v času revolucije.

Smisel proletarstva, ali pomen kme-

ta, iz starih komunističnih izkušenj (moskvske in kitajske), ki je že za časa Guevare zbledel, izgubi po Marighellu ves svoj pomen. Za revolucijo po načrtu mestne gverile so potrebni vsi: študentje, rokodelci, tovarniško delavstvo in zlasti intelektualci. Potrebni so zdravniki, da v sili organizirajo celo lastno tajno bolnišnico; potrebni zlasti kemiki, za proizvodnjo eksplozivov; prepotrebni mehaniki, kajti avtomobil in motorno kolo zavzema enega glavnih mest v novi revolucionarni strategiji.

Te ljudi revolucija nabira kjerkoli; pogoj za sprejem je že prej omenjeno sovražstvo, pa tudi nezadovoljstvo z lastno usodo, zagrenjenost in še fanatizem, prevelika socialna zagnanost itd. Večina mestnih gverilcev ne pripada KP, se sploh ne zaveda ozadja celotne revolucionarne akcije. Polno je študentov, nabranih po univerzah, kjer se jim najprej da neka osnovna miselna inštrukcija, nato pa se jih vključi v val prevratnih skupin. Na zunaj ostane ta gverilski kandidat in pozneje gverilec, v vsem enak kot dotlej. Tudi med delavstvom ali uradništvom nabrani prevratniki morajo ohraniti na zunaj svoje dotedanje življenje in delovanje. Ista služba, iste zabave, isti način oblačenja...

Nabirala pa naj bi revolucija svoje nosilce tudi po „naseljih bede“, tako imenovanih „villas miserias“, kjer se natrpa ljudstva iz notranjosti dežel, ki živijo v najtežjih okoliščinah, včasih celo brez strehe nad glavo, brez koščka kruha, brez obleke. A tu je najmanj uspeha; doslej so vse sledi za prevratniki vodile v srednje, če ne celo višje sloje, skoraj normalno pa v dobro stoječe družine, kjer ni ne pomanjkanja ne stisk. Vsi ti imajo le že zgoraj omenjeno skupno točko sovražstva do režima, ki jo Marighella enostavno imenuje „političnorevolucionarna motivacija“.

Takemu človeku je treba dati v roke le še Marighellov „Mini priročnik“, ki vsebuje sicer praktične nasvete kako izvesti razne akcije, a psihološko zagrabi, da se čitanje spremeni v pravo pranje možganov, in je posihmal določena oseba pripravljena na vse; najmanj jo zanima lastno in tuje življenje.

Udar na udar in brez odmora

Napadi, invazije, zasedbe, zasede, pocestni taktični manevri, stavke in prekinitev dela, izdajalstva, „expropriacija“ orožja, municije in eksplozivov, reševanje jetnikov, likvidacije, ugrabitve, sabotaža,

oborožena propaganda, živčna vojna. O vseh teh akcijah je Marighella obširno pisal in predlagal najuspešnejše načine za njih izvedbo. Od tedaj pa do danes so vse te različne variacije „udarjanja obstoječega reda“ doživele večje število predstav. Poglejmo le na ugrabitve: zadnje čase so na vrsti diplomatski predstavniki tujih držav, če le mogoče ameriški, angleški ali nemški. Vendar je ta „moda“ nekoliko zavrla delo gverile, kajti ta zamenja sredstva s ciljem. Napadi in dobava orožja: Brazilija, Urugvaj in Argentina so doživele nešteto napadov na vojaške in policijske postojanke, v katerih so gverilci prvenstveno iskali orožja in municije. Količine tako dobavljenega orožja sicer niso točno znane, a dosegajo neverjetna števila. Informacijski organi celo poročajo, da so v Argentini ugrabljeno orožje našli pri bolivijskih gverilcih. Napadi in ropi: še pred nastopom Marighelle je bil napad na banke priljubljen način dobave denarja za prevratne akcije. V zadnjih letih pa se je spremenil v glavni vir dohodkov gverile. Zlasti je to opaziti v Urugvaju (nekoliko manj v Argentini), od koder denar pošiljajo za financiacijo prevratnosti v ostalih državah in velike količine celo na Kubo.

A zelo važna točka v tem prevratnem delovanju je takoimenovana „živčna vojna“. Že sam pojav mestne gverile predstavlja za varnostne organe glavobol: sovražnika, proti kateremu se je boriti, se ne da individualizirati. A to še ni dovolj; Marighella svetuje različne akcije za pospešitev živčnega zloma pri varnostnih organih. Te so: sporočanje lažnih sledi po telefonu; policija naj „slučajno“ dobi v roke načrte (lažne) o napadih in akcijah, z datumi in številkami, ki naj spravijo njeno pozornost na napačno sled; širjenje govoric, ki naj povzročajo nemir v vladnih krogih; formulacija obtožb na tuja poslaništva, Združene narode, nunciature. Mednarodne organizacije za človeške pravice, itd., glede nastopanja vlade in njenih organov.

Istočasno pa udarjati z vso močjo, ojačevati in razširjati akcije, da se s tem pripravi pot do dokončne izvedbe revolucionarne strategije, do končnega cilja, ki je: novzročiti splošno vstajo in po njej prevzeti oblast.

Okolje in njegov vpliv

„Dogmatično trditi, da je revolucija izključno vojna v gorah ali na poljih, pomeni nepoznanje revolucionarne strategi-

je; nepoznanje, ki je lastno le kapitalističnim režimom," biča Guillen Debrayeve trditve, da je treba gverilo na vsak način spraviti na deželo. Sam trdi, da mora revolucija pač iti tja, kjer so ljudje, kjer je večina prebivalstva, torej v velika mesta.

Najvažnejši problem latinskoameriške gverile tja do Guevara je bila prehrana in obveščevanje. Ta problem logično odpade v mestu: mestni gverilec nima skrbi za prehrano, saj živi v svojem normalnem okolju; nima težav z obveščevanjem, saj sta mu telefon in pošta vedno pri roki; ni se mu treba skrivati, saj na zunaj živi normalno življenje. Zlasti pa prva faza revolucije, to je priprava in ustalitev gverilske skupine, ki se mora izpeljati v največji tajnosti, v mestu ne predstavlja težav. Guevarova gverila v Boliviji je propadla ravno zaradi tega, ker so njeno prisotnost zaznali prej, preden se je mogla dovolj razviti za izvedbo uspešnih akcij. Prisotnost gverile v bolivijskem podeželju so izdali oblastem prav kmetje; na tem polju pa teoretiki mestne gverile (zlasti Guillen) trdijo, da je prebivalstvo, v končnem razvoju, samo del gverile, torej revoluciji bolj naklonjeno, kar pa v praksi ne drži. Protidokazov je dovolj v Argentini in zadnje čase (po usmrtni Amerikanci Dan Mitrione-a) tudi v Urugvaju.

Poleg diskusije glede okolja pa zavzema važnost v sodobnem revolucionarju tudi socioekonomski položaj prebivalcev. To sicer gverile direktno ne zanima. A dejstvo je, da so se po prvih praktičnih, t. j. vojaških uspehih gverile, pojavili med njo tudi že teoretiki, ki skušajo vzpostaviti neko ravnotežje med prevladajočo prakso „udarov“ in teorijo. Ti zlasti trdijo o potrebi soglasja med revolucionarno strategijo in političnim delovanjem. Polagajo pa bistveno važnost na že omenjen gospodarski položaj. „Latinskoamerikanski prevratni pokret, ki ne sloni na socioekonomskem, političnem in strateškem študiju mest, je obsojen na socialno izolacijo in na vojaški in politični polom,“ se lahko bere v raznih razpravah.

Na podlagi teh razprav se zadnje čase vedno bolj poudarja potreba, da gverila dobi svojo izhodiščno bazo v že imenovanih „bednih naseljih“, kjer „milijoni proletarcev“ (tukaj se zonet pojavi proletarec kot posledica teoretičnega planiranja), vsak dan protestirajo proti inflaciji, padanju vrednosti denarja, nizkim plačam in človeka nevrednemu življenju.

Vendar je doslej, kljub raznim poizkusom, mestna gverila ostala v središčih in so „bedna naselja“ praktično nedotaknjena.

Strategija mestne gverile

Ko trdimo, da je pojav mestne gverile obenem tudi konec podeželske, po castro-kubanskem vzorcu vodene revolucije, s tem še ni rečeno, da se je celotna strategija totalno spremenila. Drugačna so le sredstva, taktika in okolnosti. Načrt od začetka pa do prevzema oblasti pa vsebuje temeljne točke, ki so iste včeraj kot danes.

Načrt prevrata sloni na treh različnih etapah:

V prvem delu — ustaljenost gverile — se razišče operativno področje, pridobijo se kandidati, katere se v isti fazi tudi zdresira, končno se določijo cone, kjer se bodo izvedle operacije.

V drugem delu se preide v akcijo. Ta faza se imenuje „razvojna“. Pridemo do mestne agitacije, gverila si preskrbi potrebne fonde in prestiž in preide v terorizem in sabotazo. V tej, drugi fazi, se nahaja večina latinskoameriških prevratnih gibanj dandanes.

Tretja faza pa zahteva od gverile, da stopi iz anonimnosti v luč. Boji se že vršijo po cestah. Dvignejo se barikade, sledijo napadi na vojaške postojanke in javna poslopja ter se končno s pomočjo vsega ljudstva zavzame vladna palača in prevzame oblast.

Lahko bi rekli, da ves problem današnjih prevratnih skupin sloni na prehodu iz druge v tretjo fazo načrta. Če je Guevara neizbežno propadel, ko je hotel iz podobne prve faze preiti v drugo, se mestna gverila zatakne ob drugem koraku.

Problem tega zastoja je isti v vseh primerih in je vsaj trenutno nerešljiv: če dobro premislimo, je v normalnih okoliščinah nemogoče, da bi gverila uspela v latinski Ameriki (žalostno je le to, da so na tem delu sveta razmere prevečkrat nenormalne).

Če pogledamo zgodovino mestne gverile, moramo seči daleč, pravzaprav dolga stoletja nazaj. A tista gverila je bila še v kali. Tudi mestna gverila ob začetku tega stoletja je bila defenzivnega značaja. Eden prvih pojavov napadalne mestne gverile je poljska vstaja leta 1944 in na njo se opirajo tudi današnji komunistični prevratni teoretiki. Naslednji korak pa je predstavljala alžirska osvobodilna vojna,

katere študiju se je tudi Marighella posvetil, predno je na svoje začel podobno akcijo. Od tedaj je alžirski vzorec ideal revolucionarnega prevzema oblasti z mestno gverilo; posnemalci pa le preradi pozabijo posebne nacionalne okolnosti, ki so v Alžiru pripeljale do zmage. Taktika in strategija je sicer skoraj ista. Sistem napadov in motenj na delovanje varnostnih organov se bistveno ni spremenil; triki pri napadih so skoraj perfektna kopija. A pozablja se najvažnejše:

V Alžiru je za gverilci stalo ljudstvo, pripravljeno vsak hip priskočiti, da revolucijo izpelje do konca. Te ljudske saslombe v latinski Ameriki, kljub socioekonomskemu položaju ni in je v doglednem času tudi ni mogoče povzročiti. Tisti, ki se tega zavedajo, se tolažijo z mislijo, da bo pač prišla prilika, kot je bila v Bogotá leta 1948, kot so bile majske rabuke v Parizu leta 1968 ali majski spopadi v argentinski Córdobi leta 1969, ko bi gverila prevzela vodstvo že prižganega ljudskega upora in bi ga samo vodila do prevzema oblasti. A tudi v tem primeru je to mogoče le, če vojska ne bi odločno nastopila. V nasprotnem slučaju je gverila zapisana porazu.

— — —

Danes mestna gverila še predstavlja problem za varnostne organe. A sistem preprečitve napadov, pa tudi individualiziranja in zajema gverilcev se lahko izpopolni. Treba je le časa in, med tem, vzdržati.

Poleg tega, da gverila nima prebivalstva na svoji strani, se sama, kot je že bilo omenjeno, izživlja v svojih akcijah, ko sredstvo zamenjuje s ciljem. Koraka iz druge v tretjo fazo revolucije ne le, da

ni zmožna storiti, temveč se ga niti ne upa poizkusiti. Razširitev gverilskih žarišč, ki je taktično sicer pravilna, postaja tako brezpomembna, in le nudi vedno večje možnosti odkriti široko mrežo prevratnosti, ki enkrat individualizirana, ne prenese vojaškega in policijskega pritiska.

V zadnjih časih se za uspeh gverile že govori o skupni akciji v mestu in na deželi, torej združiti Marighellovo in nekoliko spremenjeno Guevarovo taktiko: istočasno zanetiti požar, istočasno dvigniti narod in napadu dežele na mesto naj bi sledil skupen napad na vladno palačo, kar pa je v današnjih razmerah še perfektna utopija.

Ni pa zato vzroka opustiti pazljivost. Vladni elementi morajo vsak nov pojav temeljito preštudirati in zatreti v kali, predno preide prvi dve fazi delovanja. Če se prevratna akcija zaradi konkurenčnih okoliščin nenadoma znajde v tretji fazi, tedaj je ustavitev težavna in uspeh revolucije mogoč. Vsaj teorija to dokazuje — in praksa včasih tudi.

Bibliografía:

Revija "Este y Oeste", razne številke, B.E.I.P.I. Pariz.

Enrique Martínez Codó: "La guerrilla y su curso urbano". Revista de la Gendarmería Nacional, No. 36 — Buenos Aires 1970.

Abraham Guillen: "Estrategia de la guerrilla urbana". Editorial Liberación — Montevideo 1969.

Carlos Marighella: "Minimanual del guerrillero urbano". Ediciones Tricontinental — La Habana.

ali je vse mirno na vzhodni ekonomski fronti?

Mir se je vrnil v Vzhodno Evropo. Po vznemirjajočih debatah v razdobju med 1965 in 1968 se je deloma spet vse vrnilo na stari tir. Sovjeti se več ne udeležujejo mednarodnih konferenc — ne samo gospodarskih — pa tudi drugi se večinoma zadržujejo ob strani. Če pa pridejo nanje, pa so njihovi prispevki k debatam večinoma natrpani s citati in dogmatičnimi argumenti. Kadar je katera konferenca sklicana v Vzhodni Evropi, se zgrnejo nanjo komunistični govorniki in jo poplavijo s svojimi mnenji. Dober primer za to je bila konferenca sociologov v Varni.

Poleg Jugoslavije je Madžarska, kakor izgleda, edina delna izjema v tem pogledu. Toda tudi tam je treba biti zelo previden. Madžari skrbno poudarjajo, da obstaja njihova raba tržnega mehanizma samo v okviru planiranja. Trg naj bi bil prikladen samo za majhne ekonomske odločitve, medtem ko mora plan določati velike poteze v gospodarstvu. Morda je celo o majhnosti in o velikosti napačno govoriti — gre, kakor kaže, le za to, da naj bi smela posamezna podjetja sprejemati sklepe le za tekoče probleme, medtem ko je treba investicijske odločitve prepustiti centralni organizaciji.

Tako rešitev so poskušali v Jugoslaviji na začetku 1960-tih let pa niso uspeli. Tam je razlikovanje med odločitvami o tekočih zadevah in investicijskimi odločitvami zahtevalo vedno nove reforme. Izkazalo se je, da so bile investicijske odločitve, ki so jih namesto podjetij podvzele politične ustanove, dejansko „politične“ namesto „ekonomske“, kar pomeni z ekonomskega gledišča „subjektivne“ in „iracionalne“. Z drugimi besedami, investicijske odločitve političnih ustanov vodijo v vedno večji ekonomski kaos in nizko učinkovitost.

Moralne spodbude

Kaže, da je bilo spoznanje, da mora država, ki se poda na pot reform, iti vedno dalje in dalje, da reforme učinkujejo, raz-

log, da so se Sovjeti umaknili z logične poti, ki jim je bila nakazana z Libermanovimi predlogi. Poskusili so z uvedbo dobička in okrepitevijo materialnih spodbud — se pravi, z večjim zaslužkom za tiste, ki v ekonomskem smislu delajo učinkovito: se pravi za tiste, ki pocieni proizvajajo dobrine, za katere je povpraševanje. Toda dobiček brez zadovoljivih cen je le navidezen in materialne ugodnosti, povezane z njim v veliki meri dvomljive, kar nikakor ne vodi v kar največjo aktivnost.

Letošnje (1970) izjave, ki jih je dal Brežnjev, kažejo na to, da vsaj v Sovjetski zvezi znova bolj poudarjajo moralne spodbude in celo skromnost, kakor pa večji zaslužek za učinkovitost. Nič več sanj o komunističnem izobilju. Delavci in direktorji morajo biti disciplinirani in zato delati, ker jim tako ukazuje partija. Ta sprememba je toliko bolj presenetljiva, ker je znano, da sta bili dve državi, ki sta se skušali — pod maoističnim vplivom — držati moralnih spodbud, medtem ko je večina drugih komunistov govorila o več materialnih dobrinah, Kuba in Albanija, vsled neuspeha prisiljeni obrniti se v drugo smer, ki je prav tako poskusnega značaja, kakor je bil njun obrat.

Sovjeti še vedno ugotavljajo, da morajo izboljšati svoje poljedelstvo. Toda namesto da bi se tega posla lotili v prvi vrsti z reorganizacijo, so se podali na staro pot — množičnega investiranja. To bo lahko prineslo uspehe, zlasti ker so pred tem dvignili dohodek kolhoznim delavcem, toda obseg teh uspehov bo močno omejen. Kar je dejansko potrebno, je boljša raba sredstev, ne pa njihova množična aplikacija.

Drug razlog, da so se ustrašili reform, je lahko tudi dejstvo, da njihov učinek na merilo razvoja ni ravno bodrilen. Prišlo je do nenadnega vznika, nato pa se je pokazala težnja za nazadovanje. Prvo vprašanje je, ali sploh more kakšna reforma ali reorganizacija že v nekaj letih uspeti,

drugo pa, če je merilo razvoja kriterij, po katerem naj bi reforme sploh presojali. Merilo razvoja, kakor ga presojujejo v Vzhodni Evropi, v glavnem izraža fizično porast proizvodnje. Kar je za njih važno, je to, da se proizvaja več dobrin, ne pa, ali proizvajajo tiste in takšne kvalitete dobrine, po katerih je povpraševanje. To zadnje je, v kar so se reformatorji hoteli osredotočiti. Zato bi morali ustaviti proizvodnjo nekoristnih dobrin in to bi se poznalo tudi na merilu razvoja, tudi če bi se proizvodnja koristnih dobrin močno pospešila.

Naj že bo kakor koli, politični voditelji in često tudi javnost menijo, da je hitrost razvoja najvažnejše merilo in jih za o sleherna sprememba močno prizadene.

Partijska oblast

Partija je vedno zahtevala oblast zase in za državo — obe sta bili večinoma identični — ker je trdila, da najbolje ve, kako voditi ekonomijo, da bo ta proizvajala zadosti dobrin za vsakogar. Toda čeprav se je izkazalo, da prehuda centralizacija preprečuje dosego prav tega cilja, partija vseeno hoče ohraniti zase vso oblast, vključno ekonomsko. Partija enostavno trdi, da je gospodarska funkcija države bistveni element socializma, v čemer da nadkriljuje kapitalizem.

Ta argument je razbrati iz članka, ki ga je na koncu oktobra (1970) objavila Pravda, uradno glasilo Centralnega komiteja sovjetske komunistične partije. Sleherni ekonomsko metodo mora izvajati država — trdi člankar — in partija ni nikdar predvidevala, da bi se odpovedala administrativnim ukrepom v gospodarstvu.

Pravda je, kakor se zdi, objavila ta opomin zato, da bi podala okvir, v katerem naj bi se vršila debata o reformi, kateri je zlasti list Novy Mir spet dal svoje strani na razpolago. Sleherna reforma se mora omejiti na izboljšanje tehnične proizvodnje, planiranje in stimulacije. V socializmu je sicer prostora za tržne elemente, toda le-ti smejo biti samo orodje, ki ga uporablja država v mejah, katere vsekakor določa partija.

Takšna poročila tako utesnjujejo spremembe, da bo sistem v bistvu ostal eden in isti vse dotlej, dokler se jih bodo držali in bo prišlo do sedaj že vsem dobro znanih rezultatov: velike zaloge dobrin, ki jih ni

mogoče prodati, neizkoriščene možnosti, splošna majhna storilnost in nizka življenjska raven, v primeri z ogromnimi napori, ki so bili vloženi v gospodarstvo.

Tehnološki prepad

Kljub njihovemu navideznemu zadovoljstvu z obstoječim ekonomskim sistemom, ki naj bi bil samo izboljššan ne pa spremenjen, pa je sovjetsko vodstvo vidno zaskrbljeno nad tehnološkim prepodom, ki loči komunistične države od Zahodnega sveta. Sam po sebi je ta prepad na prvi pogled zagoneten. Sovjetskim strokovnjakom prav gotovo ne manjka znanstvenega in tehničnega znanja, kar dokazujejo s svojimi uspehi v jedrni fiziki, kozmonavtiki, aeronavtiki in vojnem materialu. Kadar koli se Sovjetska zveza odloči osredotočiti se na visoko zahtevno proizvodnjo, se njenim tehnikom in strokovnjakom posreči izdelati zahtevano dobrino. Kritično vprašanje je, za kakšno ceno ali, da vprašamo drugače: s kakšno učinkovitostjo.

Dejanski problem je v tem, da Sovjetska zveza nikdar ne more svojega tehničnega znanja uspešno uporabljati v ekonomski praksi, se pravi, da bi organizirala ceneno množično proizvodnjo cele vrste dobrin, ki jih zahteva moderna potrošniška družba. Ta nesposobnost je prav toliko posledica neprikladnega gospodarskega sistema, kolikor je tudi tehničnega izkustva, ki je razvito samo na nekaterih popriščih. Funkcioniranje moderne tehnološke proizvodnje zahteva močno prožen sistem ekonomskih enot, ki druga drugo podpirajo.

Zato je težko pričakovati, da bi vseplošen prenos produkcijskih tovarov iz Zahodne Evrope mogel kaj pomagati. Sleherna moderna tovarna je odvisna od manjših proizvajalcev, ki jo morajo oskrbovati s kvalitetnimi proizvodi pravilno in točno. Sovjetski sistem pa na to ni pripravljen. Poročali so že o težavah, na katere naleteva v tem oziru Fiatova tovarna v Togliattigradu. Skoro bi mogli reči, da bo sovjetski sistem izvrigel tuje telo vneženo vanj brez prave priprave.

Komunistični veljaki ne samo da upajo, da bodo mogli izboljšati proizvodnjo z uvoženo tehniko, temveč celo pričakujejo, da se bo izboljšalo tudi planiranje in sicer z vsesplošno rabo elektronskih računskih strojev. Toda celo vzhodnoevropski strokovnjaki niso gotovi, da bi bilo to možno. Kapaciteta elektronskih računskih strojev

je še vedno premajhna, da bi mogla voditi ekonomijo kot celoto. Zato jih hočejo najprej rabiti le za delno planiranje.

Če bo to mogoče — in za to ni potrebna samo kapaciteta temveč tudi prikladna programacija — pa še vedno ne bodo vsi problemi rešeni. Najboljši material je malo vreden, če so podatki, ki so vnešeni v elektronski računski stroj, napačni. In napačni bodo, ker je med komunističnimi manažerji že tradicija, da podcenjujejo proizvodni potencial svojih podjetij, da tako lahko izpolnijo plan.

Ni objektivne poti za računanje največje učinkovitosti nekega podjetja ali celotnega gospodarstva. Odvisna je od naporov vseh proizvajalcev. Imeti morajo pravi namen, ki jih žene k naporom. V sedanjih centralistični ekonomiji velikokrat niti ne vedo, kaj se prav za prav od njih zahteva, kaj šele, da bi se navdušili za izvršitev tega, kar se od njih zahteva, na najboljši način — kljub vsemu govorjenju o reformiranju ekonomskih spodbud.

Naravno in družbeno okolje

Medtem ko država — ki jo kontrolira partija — še vedno skuša kontrolirati vso proizvodnjo, pa istočasno zanemarlja naloge, ki bi najbolj odgovarjale njenemu delokrogu — infrastrukturo. Prevozni sistem je v žalostnem stanju in polucija je verjetno hujša kakor na Zahodu.

Na drugi strani pa se država sama ne zanima za nekatere sektorje in tudi nikomur drugemu tega ne dovoljuje: takoim. trgovinsko omrežje še vedno hromi celotno gospodarstvo, ker je bilo pač desetletja zanemarjeno; isto velja za stanovanja. Skoro popolno pomanjkanje drugih služnosti je tudi problem, ki vpliva na življenje v komunističnih državah. Kljub sedanjim komunistični pravovernosti nekatere države omiljujejo določila o zasebni trgovini.

To kar marksisti imenujejo alienacija (odsvojitve), je v centralističnem gospodarskem sistemu bolj razvito, kakor pa v sleherni tržni ekonomiji, posejani z velikimi podjetji. Vse preveč zunanji okoliščini, ki danes odločajo o življenju navadnega človeka, je sicer skupno zlo Vzhoda in Zahoda, toda medtem ko tržni sistem vsaj načeloma dopušča decentralizacijo pa

mora biti netržno gospodarstvo vedno vódeno kot eno samo ogromno podjetje. Iz takega gospodarstva morejo ljudje dobiti to, kar potrebujejo, samo skrivaj. Če bi nova levica svoje zahteve po večji soudeležbi resno jemala, bi morala stremeti za trgom kot edinim sredstvom za odločitve v takem obsegu, v kakršnem bi slehernemu človeku bila dana možnost pri njih sodelovati. In prostovoljno sodelujoči posamezniki so eden od temeljev učinkovitosti.

Kaj sedaj?

Sleherni skrbni opazovalec mora priti do zaključka, da sedanje zadrževanje reform ne bo moglo večno trajati, če naj bi se delovanje vzhodnoevropskih gospodarstev izboljšalo. Mnogo vzhodnih Evropejcev je, kakor izgleda, tudi tega prepričanja in dandanes se javnemu mnenju marsikje posreči prebiti led.

Vpeljavo osnovnih tržnih elementov smatrajo za nujno, če naj bi se ekonomski napredek začel razvijati. Ni dvoma, da vzhodnoevropski privrženci tržnega sistema često pričakujejo vse preveč od sistema cen in pozabljajo na njegove nedostatke, ki jih ima, kakor jih ima pač vsaka človeška ustanova. Včasih grede tako daleč, da celo nočejo priznati, da morajo biti nekateri gospodarski podvigi izpeljani z javnimi financami namesto s tržnimi podjetji.

Toda prav malo bo pomagalo, če bodo zahodni strokovnjaki, ki veliko vedo o nedostatih sistema, v katerem živijo in jih praktično sploh ne zanima slabo delovanje centraliziranega gospodarstva, poučevali vzhodne navdušence za tržno gospodarstvo o pomanjkljivosti decentralizacije. Kakor je nekdo dejal: ni pač primerno reči človeku, ki v puščavi umira od žeje, da mu bo preveč vode lahko škodilo. Prav tako je nesmiselno ljudi opozarjati na nevarnosti propagande za veliko potrošnjo v državah, kjer je še vedno težko dobiti običajne vsakdanje potrebščine. Te države potrebujejo sistem, ki bo vodil njihovo produkcijo za individualno potrošnjo in bo to napravil učinkovito. Šele ko bo to doseženo, bodo smeli začeti misliti na odpravo nepopolnosti in zlorab, pa naj bodo te še tako velike.

France Gorše:
Judežev poljub
žgana glina 1970

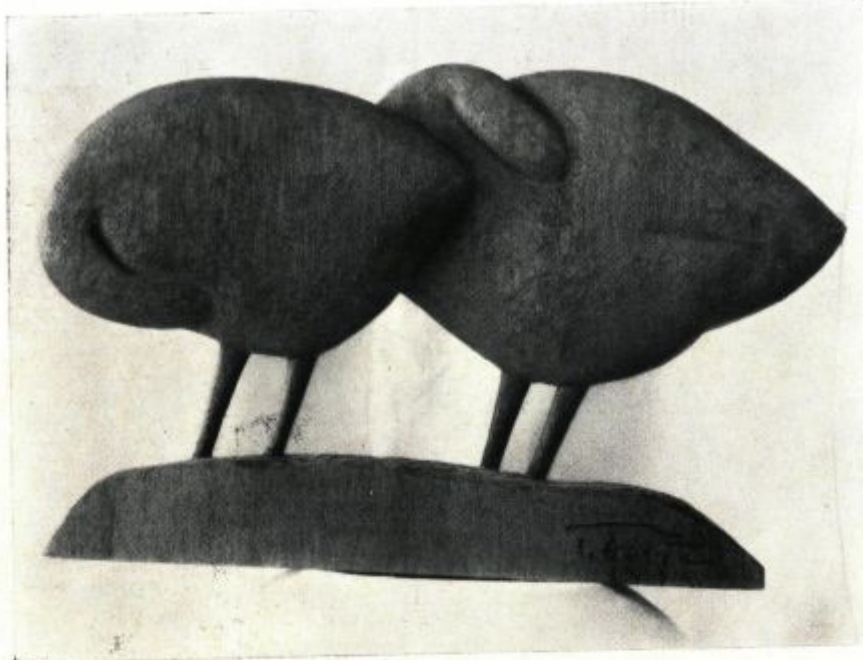

France Gorše:
Pridigar
les 1970

France Ahčin:
Sv. Krištof
les 1970

France Gorše:
les 1970

Bara Remec:
Teros
olje 1971

Bara Remec:
Barrio chileno - Bariloche
olje 1970

Barra Remec:
Samota
olje 1970

Ivan Bukovec:
Križani
monotipija 1970

Ivan Bukovec:
Evkalipti
olje 1970

Andrej Makek:
Božji prst - Bariloche
pastel 1971

Andrej Makek:
Quillén
pastel 1971

Andrej Makek:
Valle Encantado - Bariloche
pastel 1971

Darko Šušteršič:
Trapiche - San Luis
olje 1970

Tri pričevanja o Jožku Krošlju

JOŽE KOŠIČEK

Zvestoba in vestnost

Gospod Jožko Krošelj je bil eden tistih mož, ki jih štejemo v skupino „neznanih vojakov“. Po imenu ni bil neznan, ne tu, izven domovine, ne doma, v časih, ki so tako oddaljeni, da nas je vedno manj, ki se jih še spominjamo. Mnogi pa niso vedeli, da je bil človek izrednih lastnosti in zmožnosti, ki jih na zunaj ni kazal.

Krošelj je bil časnika po poklicu, ki si ga ni privzel iz sile in potrebe, ampak je za to vrsto javnega dela čutil izredno veselje in je imel tudi za to potrebne zmožnosti in moralne vrednote; z eno besedo: slovenski časnika, ki ni delal sramote ne svojemu stanu ne stvari, ki ji je služil.

A rajni Krošelj ni bil le spreten in zanesljiv zbiralec novic, kar je za gotovo vrsto časnikarskega poklica dovolj. To so takozvani neodvisni časnika, ki nabirajo in pošiljajo svojim delodajalcem vestno in hitro vse, kar bi list in bralce utegnili zanimati z zgolj novičarskega stališča, ne zanima jih pa idejna, svetovnonazorna, politično socialna plat novic; in prepuste vse te stvari uredništvu časopisa. Krošelj je izrasel iz slovenskega katoliškega gibanja in mu ostal zvest do konca, ne le kot pasiven pristaš, ampak kot aktiven delavec na vseh poljih, poleg časnikarskega zlasti na prosvetnem in političnem. Zato je v svojem poklicnem delu vedno gledal na dogodke s tega vidika.

Glasilu slovenskega katoliškega gibanja je bil „Slovenec“. Ta dnevnik je prva leta po prvi svetovni vojni zelo hiral. Naklade je bilo okrog desettisoč, novičarsko je bil zaostal in drugi listi so ga prehitevali; čeprav je prinašal vedno solidne članke in pravilne komentarje k vsem našim domačim in svetovnim dogodkom, mu je vendar manjkalo tiste prožnosti in aktualnosti, ki moderemu dnevniku dasta veljavo.

Moža, ki sta pomagala listu iz te zaostalosti, sta bila direktor lista France Zabret in za njim glavni urednik dr. Ivan Ahčin: moža izrednih zmožnosti in sodob-

nih pogledov, ki sta dala listu po dolgih letih dela obliko in veljavo modernega dnevnika, ki je užival ugled ne le doma, ampak tudi izven meja Slovenije, tako da je bilo za človeka, ki je hotel biti dobro informiran, branje tega lista nujno potrebno.

Biti vodilni list izven središča države, — pri nas je bilo to središče, hočeš nočeš, Belgrad —, je bila težka zadeva. Na sedežu vlade se dogajajo važne stvari, od tam prihajajo novice proti periferiji. In z novicami za uredništvo potrebne informacije, ki so potrebne za pravilno tolmačenje novic. V časih, ko še ni bilo teletipov ne koaksilnih kabljev, je bilo pošiljanje novic tvegana zadeva. Majhna zamuda zaradi težkoč na telefonskih progah in novica je prišla prekasno, za drugi dan pa je bila prestara.

Krošelj je imel kot dopisnik lista v Belgradu važno nalogo: posredovati novice iz središča države, zanesljive in ob pravem času in spremljati te novice s komentarji, ki so uredništvu dali zanesljiv kažipot, kako naj v časopisu novico objavijo ali komentirajo, da bo naročnik lista hitro in pravilno informiran.

„Slovenec“ ni bil glasilo kake politične stranke, podpiral pa je Slovensko ljudsko stranko, njeno politiko in njene ljudi, v zavesti, da je program te stranke najbližji, skoro istoveten z nalogo lista, ki je bila: biti na katoliških načelih sloneč informativni organ, ki pomaga bralcu gledati na vse panoge javnega življenja s stališča katoliških načel: politično, socialno, nacionalno, versko, kulturno itd. Zato je bil list in njegovi ljudje vedno blizu stranke in njenih ljudi. Dr. Korošec, nesporna avtoriteta na političnem polju, je predbro cenil pomen tiska, ki je stal za njegovim političnim gibanjem. Vedno je bil v ozkih stikih zlasti s Slovencem. V desetletju pred drugo svetovno vojno je vodil list mož izrednih sposobnosti, poznavalec naših in svetovnih socialnih problemov, naravnost umetnik, kako v člankih

predstavljati aktualne probleme bralcem: dr. Ivan Ahčin. Kar je bil dr. Ahčin v centrali, to je bil za list Krošelj kot belgrajski poročevalec, mož, ki je znal dati svojim poročilom poseben žig: bila so hitra, jasna in zanesljiva.

Kako to? Zato, ker je Krošelj postal poleg svojega časnikarskega poklica tudi važen zvezni člen med listom, pa tudi med strankinimi ustanovami v Sloveniji in med dr. Korošcem, čigar mesto je moralo biti v Belgradu, bodisi v vladi, bodisi izven nje. Zaradi dveh lastnosti je Krošelj dr. Korošču postal nenadomestljiv: zaradi zvestobe in zaradi točnosti. Zvestobo ideji je Krošelj prenesel na predstavnik te ideje. Malokdo je bolje poznal tega velikega moža kakor on. In dr. Korošec je v njem našel človeka, vrednega vsega zaupanja. Dostikrat je dr. Korošec tožil, da ljudje ne znajo molčati, da ne ve, kaj in koliko sme komu povedati, da ne bo izdal zaupane skrivnosti ali napačno razlagal njegove besede. Krošelj je bil mojster v tem, kaj in koliko sme od tega, kar je prejel, oddati naprej in komu. Pa ne smemo misliti, da je bil nekak robot. Bolj kot kdorkoli je znal povedati Korošču tudi stvari, ki jih ni rad slišal ali pa pravilno pojasniti zadevo, o kateri je bil Korošec slabo informiran. Delikatna zadeva je bila Korošča prav informirati o ljudeh, ki so se pod vsemi mogočimi pretevezami silili v njegovo bližino. „Čujte, kdo je ta človek?“ je bilo stereotipno Koroščevo vprašanje. Komur je zastavil to vprašanje, je bil za Korošča zaupanja vredna oseba. Krošlju je takih vprašanj zastavil nebroj in nebroj je bilo odgovorov, ki so bili vedno zanesljivi. Korošec,

kot vsi veliki ljudje, je bil zelo osamljen in ni imel mnogo direktnega stika z ljudmi, Krošelj je pa bil človek, ki ga je vse poznalo in ki je vsakega poznal. Veljal je v Belgradu in v domovini za Koroščevega zaupnega človeka in za zanesljivega tolmača Koroščevega mnenja. In je to v polni meri zaslužil.

Lepo je bilo razmerje med dr. Ahčinom in Krošljem. To sta bila zaupanja vredna moža, ki jima je Korošec povedal marsikaj, kar ni povedal nikomur drugemu. Skoro vsak večer, ko je Krošelj končal telefonska poročila za list, sta pogovor brez prič nadaljevala Ahčin in Krošelj, o stvareh, ki „niso bile za objavo“ pa so bile navadno važnejše, kot pa novice, zrele za objavo.

Dalo bi se pisati dolgo poglavje o tem, kaj je Krošelj pomagal slovenski koloniji v glavnem mestu, o stotinah opravkov za poslance, o neštetihih uslugah ljudem, ki so prišli v Belgrad, pa se niso vedeli kam obrniti. Dostikrat do smrti utrujen je z nasmehom na obrazu spremljal slovenske ljudi po uradih in jim kot poznana osebnost odpiral vrata, ki bi se sicer ne bila odprla.

Naj bodo te skromne vrstice v spomin možu, ki je bil v našem javnem življenju zelo važen delavec na odgovornem mestu, pa je ostal skrit zlasti v oceni svojih, v današnjih časih tako redkih lastnosti: v zvestobi ideji in osebami in pa resnosti in zrelosti v presojanju javnih dogodkov in osebnih lastnosti, dobrih in škodljivih. Dal Bog, da bi jih bilo mnogo, ki bi mu po svetli poti, ki jo je on hodil, sledili v delu za javni blagor našega naroda.

PAVEL FAJDIGA

v Časnikar

Pred tridesetimi leti, po maturi leta 1940, je tako nanese, da sem se poslovil od Ljubljane in se vpisal na pravno fakulteto v Beogradu. Ljubljanska Jugoslovanska knjigarna je namreč nekaj mesecev prej, konec 1939, odprla v Beogradu podružnico in je bilo njeno vodstvo poverjeno moji mami. Komu drugemu je moglo ravnateljstvo Jugoslovanske knjigarne bolj

brez skrbi prepustiti vpeljavo moje mame v beograjske poslovne slovenske in srbske kroge, kakor ravno Jožku Krošlju, glavnemu beograjskemu dopisniku največjega slovenskega katoliškega dnevnika „Slovenca“, dr. Koroščevemu osebnemu tajniku, članu izvršnega odbora tiskovne agencije „Avala“, itd., itd.

Kot glavni beograjski dopisnik ljubljan-

skega „Slovenca“ je imel Jožko Krošelj svojo pisarno v drugem nadstropju palače velikega beograjskega dnevnika „Vreme“ (Čas). Ker je kljub svoji mravljinški pridnosti potreboval pomočnika pri svojem delu v jugoslovanski prestolnici, dasi bi bil tak pomočnik le navaden začetnik v časnikarskem poklicu, se je spomnil — nikdar nisem mogel od njega izvedeti, zakaj — name, pravkar prišlega bruca iz Ljubljane in me povabil v svojo pisarno.

Rad sem se odzval. Oprema pisarne skromna, kakor, kljub visokemu položaju, njen šef: pisalna miza, trije stoli, telefon, na steni dr. Koroščeva fotografija, na oknu zavesa.

„Vem, da te zanima pravo, vem da si mladec, vem, da vam je mladcem politika prepovedana, — pa me to nič ne moti. Tudi tebe ne bo, če se boš posvetil časnikarstvu, kakor je treba. V „Mlade borce“ boš kljub temu lahko pisal, nepolitično. Kdaj lahko začneš? Vsak večer, petek in svetek, naj bo praznik ali ne. — med sedmo in osmo uro zvečer sem v pisarni in boš moral biti seveda tudi ti. Do polnoči ali čez, kakor se kaže potreba.“

Takoj sva bila dogovorjena. Začel sem takoj, ta isti večer, ko me je povabil na razgovor, se pravi, na svoj monolog. Kaj sem mogel, ubogi bruc iz Ljubljane, drugega, kakor poslušati. Ko stopa bruc na fakulteto, z grozo ugotovi, da nič ne ve, dasi tega na zunaj noče pokazati. Prav tako, ko ti izročijo diplomu, ugotoviš, da spet nisi nič — brez življenjske šole. Začetnik. In tak začetnik sem sedel tistokrat, pred tridesetimi leti, v Beogradu, v pisarni Jožka Krošlja.

Gledal sem in gledal, poslušal in poslušal in spet gledal. Sedel je za pisalnim strojem, prsti so mu hiteli po tipkah, list za listom se je polnil: poročilo s seje iz parlamenta, poročilo o državnem proračunu, komentar k odstopu visokega državnega funkcionarja, poročilo o prireditvi v beograjskem Društvu Slovencev, pregled zadnjih novic iz ministrstev, itd., itd.

Minila je deveta ura zvečer. Slovenski senator Smodej (duhovnik) potrka in vstopi. Skoro na vratih se sreča s Antonom Končanom, ravnateljem beograjske podružnice Zadružne gospodarske banke. Dr. Franc Kulovec, poznejši predsednik Slovenske ljudske stranke (po dr. Koroščevi smrti), se pride pozanimat za novice. Gledam in poslušam. „Ta mladec je moj novi pomočnik. Je bruc iz Ljubljane, hoče biti

jurist, tu, na beograjski fakulteti. Pravi, da bo tudi časnikar,“ me je pikro predstavil Jožko Krošelj. Segam v roke in pozdravljam. Jožko Krošelj se z vsemi tika. Stari znanci in prijatelji. Bruc se boječe počutim med njimi, v tem novem svetu, tako različnem od srednješolskega v Ljubljani. Toda Jožko Krošelj je kakor doma, tu in tam, v Beogradu in v Ljubljani. Pozneje sem ugotovil, da tudi v Zagrebu in Novem Sadu in Nišu in v Dubrovniku in v Skopju in kjer koli. Časnikar!

V nekaj večerih mi je vlil zaupanje vase v tem visokem svetu, spoznal me je s svojimi časnikarskimi tovariši in znanci v Vremenu, v Politiki — tu se je bil spoznal z Milovanom Djilasom, ko je ta sedel v uredništvu tega največjega beograjskega dnevnika — v župniji in na škofiji Kristusa Kralja, kjer je stoloval nadškof dr. Josip Ujčić, na župniji na Čukarici, kjer je slovenskega župnika Andreja Tumpeja vse, mlado in staro, imelo silno rado, pri slovenskih šolskih sestrah v Zemunu, v gradbenem ministrstvu, ki ga je takrat vodil kot minister dr. Miha Krek, v senatu, ki mu je takrat predsedoval dr. Anton Korošec, in še in še. Jožka Krošlja so povsod poznali in on je poznal vse.

Fašistična Italija je skozi že zasedeno Albanijo napadla Grčijo, oktobra 1940. Skozi Beograd se je množica dopisnikov dolge vrste tiskovnih agencij preselila čez zimske mesece na jugoslovansko-grško-albansko mejo. In skozi beograjsko telefonsko in brzojavno centralo so hitela poročila o grških vojaških zmagah nad Mussolinijevo vojsko na vse strani sveta — necenzurirana. Prav tako skoz Atene. Budimpešta in Sofija sta bili satelita nacistične Nemčije, zaveznice italijanskega fašističnega napadalca.

Dasi objektivno, je „Slovenec“, razumljivo, pisal v prid Grčiji. Jožko Krošelj je imel nalogo vsak večer okrog polnoči oddati v Slovenčevo redakcijo v Ljubljano še zadnja poročila z grško-albanskega bojišča. Hitlerjev Berlin in Mussolinijev Rim sta s svojimi veleposlaništvu budno zasledovala pisanje vsega jugoslovanskega časopisja. Ni bilo težko ugotavljati razpoloženja uredništva in prebivalstva do obeh izmov, ki sta si takrat svojila Evropo.

Jožko Krošelj je nekega dne povabljen na nemško veleposlaništvo. Hitlerjev veleposlanik von Heeren mu pokaže „Slovenca“ z naslovom na prvi strani: Korča je padla. „Kako to, da vaš dnevnik poroča o dogodku isti dan, ko se je pripetil?! Snoči, ko ste oddajali poročilo v Ljubljano, je bila Korča še v rokah našega zaveznika. Fuehrer z nezadovoljstvom zasleduje najmanj nerazpoloženje, če že ne sovražnost vašega dnevnika do Italije in do Rajha. To je moje edino opozorilo pred protestnim nastopom naše vlade pri vaši vladi.“

Jožko Krošelj ne išče izgovora: „To je bilo moje poročilo, ki odgovarja resnici. Drugega nimam pripomniti.“

Von Heeren stegne roko „Heil Hitler!“, Jožko Krošelj se molče obrne in odide. Slovenska zavednost nad nacistično nadutostjo! Ni čudno, da so mu nacisti pozneje izselili starše z domačije v Kapelah nad Brežicami v Šlezijo.

Dr. Anton Korošec, največji narodni voditelj, ki ga je po smrti dr. Janeza Evangelista Kreka doslej imel slovenski narod, je dejansko dobro vedel, koga je imel ob sebi, komu je lahko zaupal, na koga se je mogel stoodstotno zanešati, ko se je bil že več kot deset let prej odločil za Jožka Krošlja. In Jožko Krošelj je bil resnično srečen, ko je moral — to zanj ni bila dolžnost, temveč veselje — vsak dan kratko, jedrnato poročati dr. Korošcu o razmerah v Beogradu, v državi in v svetu in ko je prav tako ali še bolj jedrnato poročilo o vseh teh zadevah dobil tudi od dr. Korošca samega. Izmenjava misli in pogledov in komentarjev je bila vsestranska. Težko je bilo v tistih časih v Jugoslaviji poznati dva bolje obveščena človeka, kakor sta bila dr. Anton Korošec in Jožko Krošelj.

Jožko Krošelj je vedel za vsak dr. Koroščev korak. Poznal ga je do dna, njegov značaj, njegove želje, njegovo hotenje, njegove načrte. Toda nikdar nihče ni izvedel od njega o dr. Korošcu več, kakor je hotel dr. Korošec sam, da o njem vedo. Boljšega osebnega tajnika ni mogel imeti.

Strašen je bil za Jožka Krošlja dan, ko je zjutraj zazvonil telefon v njegovi hiši na Kotež Nejmaru, v vilinski četrti Beograda in mu je orožnik, ki je bil dodeljen dr. Korošcu za varstvo, sporočil, da je „gospodin predsednik umro.“ V nekaj minutah je že obvestil kraljevo namestništvo na dvoru na Dedinju pri Beogradu,

šefa beograjske policije, upravnika Beograda, predsedstvo vlade, senat, škofa dr. Ujčića itd. Kljub žalosti, ki mu je stiskala grlo, ni prenehal biti časnikar. Krošljev glas je zabrnal na telefonu v uredništvu ljubljanskega „Slovenca“, da se je takoj vsa Slovenija zavila v črnino. Dr. Antona Korošca ni več! In posebej Jožkovega dr. Korošca ni več! Strašno! Nikdar prej in ne pozneje nisem na Krošljevem obrazu razbral večje bolečine, kakor tisto mrzlo zimsko jutro, ko me je poklical, da sem prihitel v pisarno za stalno zvezo z Ljubljano.

Dasi sta za velikega pokojnika takoj vse poskrbela kraljevi dvor in vlada, je imel Jožko Krošelj polne roke dela. Sleherno novico, ki je prihajala iz Beograda, so zlasti v Sloveniji hlastno zasledovali. Jožko Krošelj je to dobro vedel in še to, da je tudi od njega odvisno še zadnje veličastno slovo slovenskega naroda od svojega narodnega in političnega velikana.

Jožko Krošelj ni spal tisto noč in ne naslednjo in še tretjo. Ko so se mimo mrtvaškega odra v senatu vrstile množice Beogražčanov, je bil Jožko Krošelj tam, ko je žalni vlak peljal krsto z dr. Koroščevim truplom proti Ljubljani, je Jožko Krošelj potoval z istim vlakom, ko je dr. Koroščevo truplo ležalo na mrtvaškem odru v Ljubljani, Jožko Krošelj ni hotel biti odsoten in na žalah je bil med ogromno množico, ki se je za vedno poslovila od svojega voditelja.

Po vrnitvi iz Ljubljane se je tudi meni zdel Beograd prazen. Jožko Krošelj mi je omenil to praznino, ki da jo občuti v sebi in okoli sebe, ko ve, da dr. Korošca v hiši na ulici Kralja Milutina ni več. Vsi Slovenci v Beogradu so jo občutili in oni doma v Sloveniji in vsi po vsej državi.

Krošljeva pisarna je sedaj postala še večje zatočišče prišlecev iz Slovenije. Dr. Fran Kulovec, novi predsednik Slovenske ljudske stranke, je bil pogost večerni obiskovalec, kadar se je mudil v Beogradu. Tudi tisti nesrečni dan državnega udara, 27. marca 1941, ko je po beograjskih ulicah nahujskano neumno donelo iz tisočerihih grl: „Bolje rat nego pakt!“, je bila Krošljeva pisarna polna beograjskih Slovencev.

„Mislim, da je s tem konec naše države,“ je pravilno glasno sklepal dr. Kulovec s Krošljem nekaj večerov pozneje,

predno mi je naročil, naj še enkrat pokličem Ljubljano. Telefonska zveza je vedno odlično delovala, ker je Jožko Krošelj seveda imel prijatelje tudi na beograjski in ljubljanski telefonski centrali.

Svojo družino, ženo Amalijo in sinove Toneta, Janeza in Bojana, je Jožko Krošelj nekaj dni po državnem udaru zaradi varnosti začasno poslal v Kapele na domačijo k svojim staršem. Zakaj naj bi vsled nepremišljenosti nekaj jugoslovanskih častnikov, ki so izvedli državni udar takrat vsemogočnemu Hitlerju v brk, tvegali življenje svoje družine? On sam pa je ostal na svojem mestu. Časnikar.

Iz nacističnih štuk so se bombe 6. aprila 1941 vsule tudi na Krošljev vrt na Kotež Nejmaru. Življenje si je rešil tisti hip in tudi še pri naslednjih bombardiranjih tisto nedeljo, ko sem ga slučajno srečal po pravkar končanem letalskem napadu vsega zaprašenelega na beograjski ulici. „Bomba je padla v zaklonišče na Cvetnem trgu, kamor sem se bil zatekel pred letali,“ si je otepal prah s suknjiča. „Hitim, da vidim, kaj je z vlado. Na svidenje! Pazi se! Zvečer se vidiva v pisarni,“ je odhitel.

Toda zvečer Jožka Krošjal ni bilo. Pozneje sem zvedel, da je odšel z vlado iz Beograda proti jugu...

Ko se mi je septembra 1944 posrečilo po prisilnem ovinku skozi nemško delavsko taborišče pri Kemptenu na Bavarskem prebiti se v Ljubljano, je bil Jožko Krošelj tam šef uprave „Slovenca.“ Posvečal se je tudi zbiranju gradiva za življenjepis dr. Antona Korošca, ki ga je imel zbrana že izredno veliko. Živel je v neprestani bojazni, da bi mu material okupatorski Nemci ali komunisti kakor koli odnesli ali pa bi ga kako drugače izgubil. Takoj po koncu vojne je Jožko Krošelj nameraval delo v svobodi dokončati in izdati. Drugačen konec vojne v Sloveniji, kakor smo ga vsi pričakovali in si ga želeli, je Jožku Krošlju preprečil ta načrt.

Pri izdaji slavnostne Slovenčeve številke 4. maja 1945, ko je bila prejšnjega dne proglašena Zedinjena Slovenija s svojim Narodnim odborom in svojo vojsko, je Jožko Krošelj odločilno sodeloval. Pred zasledovanjem nacistične Gestapo se je takrat zatekel skrit v naše stanovanje, 5.

maja pa se je s svojo družino skupaj s tisoči slovenskih beguncev umaknil pred komunisti v tujino.

Spet sem nato prišel skupaj z Jožkom Krošljem v begunskem taborišču pri Monigo v severni Italiji. Njegova časnikarska žilica mu ni dala miru in je takoj začel izdajati dnevni stenski bilten z najvažnejšimi taboriščnimi in zunanjepolitičnimi novicami. Prišel sem v taborišče prav na dan eksplozije prve atomske bombe nad Hirošimo 5. avgusta 1945 in sem bral Krošljevo poročilo o začetku atomskega veka.

Ko smo se „za stalno“ naselili v begunskem taborišču v Servigliano, je Jožko Krošelj poleg mene povabil k izdajanju dnevnika „Zedinjena Slovenija“ Slavimirja Batagelja, Maksa Borštnika, Milana Križa, Janeza Jenka in Jožeta Šemeta. Od 6. septembra 1945 pa vse do 28. februarja 1948 je „Zedinjena Slovenija“ vsled Krošljeve vztrajnosti, idealizma in požrtvovalnosti dnevno izhajala kot „glasilo slovenskih beguncev v Italiji“ in odhajala kot taka v vsa slovenska begunska taborišča v Italiji, naročali pa so jo tudi begunci, ki so živeli izven taborišč. Odhajala je celo čez morje v ZDA in v Argentino.

Jožko Krošelj je bil takoj pripravljen izdajati v okviru „Zedinjene Slovenije“ tudi mesečno leposlovno prilogo „Svet in dom“, poleg te pa so v tiskarni „Zedinjene Slovenije“ tiskali še verski tednik „Sejalec“, duhovniški mesečnik „Besede življenja“, mesečnik „Begunski katoliški misijoni“, dijaški list „Orač“ in otroški list „Begunčkova lučka“. Celo modna revija „Lepa Vida“ je bila tam tiskana in tudi nekaj številčk „Družabne pravde“.

Neutrudljiv je bil Jožko Krošelj v svojem časnikarskem poklicu. Vsak večer je tudi v taborišču do poznih ur prebil v uredništvu „Zedinjene Slovenije“ in bil je med zadnjimi taboriščniki, ki so pred počitkom napravili še kratek sprehod v nočnem hladu po „aleji“. Z vsem zanimanjem in razumevanjem je Jožko Krošelj spremljal delo Narodnega odbora za Slovenijo, takrat pod predsedstvom dr. Mihe Kreka v Rimu ter delo Socialnega odbora na Via dei Colli 8 v Rimu, ko je ta pričel pripravljati emigracijo slovenskih beguncev. Pri Jožku Krošlju je vsakdo dobil zadnje in zanesljive informacije iz Rima ter je

bil vsled tega zlasti v mesecih zavezniške propagande in zasliševalnih komisij za vrnitev v domovino pod komunistični režim trdna opora večini taboriščnikov.

Zaradi svojega odločnega krščanskega pogleda na svet je bil Jožko Krošelj med nacistično okupacijo in komunistično revolucijo, na upravi „Slovenca“ v Ljubljani, tako nacističnemu okupatorju, kakor komunistom mož, ki bi ga bili radi onemogočili pri njegovem delu odn. se ga dokončno znebili. Zasedovali so ga komunisti iz Ljubljane tudi v taborišča v Italiji in se je moral, da se je izognil nji-

hovemu preganjanju, na „sivi listi“ vkrati na ladjo v Argentino.

Krivicu bi napravil Jožku Krošlju, če ne bi zapisal, da je bil tudi in v prvi vrsti mož globoke vere. Tu zanj ni bilo omahovanja, v kakršno koli okolje ga je zaneslo njegovo časnikarsko življenje. Vestno izpolnjevanje verskih dolžnosti mu je bila prva skrb, kot vzornemu očetu in možu. Njegov vseobsegajoči časnikarski poklic, ki mu je bil življenjsko predan, mu v tem ni bil ovira.

Jožko Krošelj je bil vzor slovenskega krščanskega časnikarja.

MILOŠ STARE

V izseljenstvu

Jožko Krošelj je bil človek dela in to dela predvsem za svojega bližnjega in za skupnost. Nobenega še tako težkega dela se ni branil. Prevzel ga je in vršil s s polno odgovornostjo. To je dokazal tudi ko je prišel v izseljenstvo v Argentino. Krošelj sam je prišel 1. aprila, žena s tremi nedoraslimi sinovi pa 6. junija. Tedaj je že delovalo Društvo Slovencev katerega delo je bilo osredotočeno predvsem z urejevanjem prihoda slovenskih beguncev v Argentino, ter jim po prihodu nuditi pomoč kolikor je to v tedanjih razmerah bilo mogoče. Ob prihodu v emigrantski hotel se je vsak vseljenec znašel v novem docela nepoznanem svetu. Ogromna večina ljudi si zaradi neznanja jezika in pomanjkanja materialnih sredstev sama ni znala dosti pomagati. Društvo je iskalo stanovanja, zaposlitve, itd.

Vsaka narodnostna skupina je imela v hotelu svoje zastopnike, ki so bili prijavljeni ravnatelju hotela. To nehvaležno nalogo je sredi aprila 1948 prevzel Jožko Krošelj, takoj po prihodu. Kot zastopnik Društva Slovencev je hodil v emigrantski hotel vsak dan. Njegova naloga je bila: vzdrževati stike z ravnateljstvom emigrantskega hotela in Društvom, kakor tudi med prihajajočimi ljudmi in društveno pisarno, biti na razpolago vodstvu emigrantskega hotela v zadevah, ki se nanašajo na razmestitev ljudi iz posameznih transportov, pomagati pri

raznih informativnih sestankih, ki jih je imelo uradništvo emigrantskega hotela z begunci ter jih seznanjalo z delovnimi pogoji in možnostjo zaposlitve v posameznih provincah predvsem v Mendozi, ugotavljati število prihajajočih beguncev s posameznih transportov in jih primerjati z listami, ki jih je Društvo Slovencev dobivalo za vsak transport iz Italije od Socialnega odbora v Rimu, biti ljudem v pomoč v emigrantskem hotelu, jim pomagati z nasveti in posredovati njihove želje društveni pisarni, zlasti glede zaposlitve in stanovanj. Zelo važno je bilo ugotavljanje naslovov kam so odhajali begunci.

Dasi so Krošlju pomagali pri delu tudi funkcionarji Društva in posamezniki kot npr. pok. polkovnik Vauhnik, je vendar glavna teža bila na njem.

Do tedaj, ko je Krošelj prevzel to delo je prišlo z različnimi transporti iz Italije v Argentino že blizu 1000 beguncev. V času ko je bil on referent Društva Slovencev v emigrantskem hotelu, to je od srede aprila do 30. decembra 1948 pa je s 30 transporti prišlo 2000 beguncev. Skupine na teh transportih so bile včasih večje včasih manjše. Večkrat je prispelo od 100 do 200 beguncev, dvakrat pa nad 500. Koliko dela, požrtvovalnosti in potrpljenja je bilo zvezanega s prihodom vseljenec, more razumeti le tisti, ki je to doživljal. Marsikdo ne bi vzdržal. Jožko Krošelj pa je vztrajal. O vsem opravljenem delu je

Krošelj podal izčrpano poročilo na drugem občnem zboru Društva Slovencev 23. januarja 1949.

Poleg te funkcije je bil Krošelj pri Društvu Slovencev namestnik gospodarja, ker je odbornik-gospodar inž. Vivod službeno odšel v Comodoro Rivadavia. Funkcijo gospodarja je Krošelj vršil od 1. maja 1948 do 23. januarja 1949, ko je tudi o tem svojem delu na drugem občnem zboru Društva Slovencev obširno poročal.

V januarju 1949 pa je Krošelj vstopil v uredniški odbor Svobodne Slovenije, ki je začela začetkom leta 1948 izhajati v Buenos Airesu kot štirinajstdnevnik. Prevzel je mesto glavnega urednika in z njegovo pomočjo je list postal tednik. Zopet je prišel v svoje poklicno delo na katero je bil tako navezan. Okolnosti v katerih je moral delati so bile bistveno drugačne kot tedaj, ko je bil dopisnik Slovenca v Beogradu. Tudi v skromnih razmerah, v kakršnih je izhajala Svobodna Slovenija, se je lotil dela z nezlomljivo voljo in požrtvovalnostjo. Dvajset let je vztrajal pri tem delu. Nad 1000 številke je izšlo, ki nosijo pečat njegovega dela. Težko bi prešteli vse njegove uvodnike, članke in poročila o prireditvah in življenju Slovencev v Argentini in po svetu. Pa ni delal samo v uredništvu lista. Tudi upravo in ekspedicijo je moral prevzeti, ker v tistih razmerah ni bilo mogoče drugače. Resnično je, kar je bilo napisano ob njegovi smrti, da si Krošlja brez Svobodne Slovenije ni bilo mogoče misliti in Svobodne Slovenije ne brez Krošlja. Ni je bilo ovire katere ne bi Krošelj premagal, da je Svobodna Slovenija redno tedensko izhajala.

Pa ne samo pri Svobodni Sloveniji tudi pri Koledarjih in pozneje Zbornikih Svobodne Slovenije je žrtvoval vse svoje sposobnosti in moči. Kdor pozna vsebino in obseg vseh 21 letnikov te knjige, pri kateri je Krošelj sodeloval, mora priznati, da je bilo to ogromno delo. Navedem kot primer, da je bilo treba za vsak Zbornik napisati povprečno 200 do 250 pisem pri

iskanju sodelavcev širom sveta, pri zbiranju člankov, razprav in slik ter informacij; po izidu pa za propagando in prodajo Zbornika. Brez tako vztrajnega sodelovanja Joška Krošlja ne bi tega zmogel.

Vsi, ki smo se udeleževali tedenskih sej uredniškega odbora Svobodne Slovenije skozi 20 let, nam bodo ostale v najlepšem spominu. Poleg napornega dela največkrat pozno v noč, v pripravah redne številke in posvetov glede vsebine Zbornika, so nas te seje tudi v medsebojnem prijateljstvu tako povezale, da nam bodo ostale vsem v spominu. Na teh sejah smo lahko govorili vse in o vsem. Debate so bile včasih dolgotrajne in ognjevite. Toda vedno smo se razšli v prijateljstvu.

Joško Krošelj je kot pravi novinar pisal z lahkoto o najrazličnejših temah. Posebno je bil zavzet za socialna vprašanja in za vse kar je bilo v zvezi s političnim življenjem Slovencev iz dobe dr. Korošca. Prava posebnost Krošljeva pa so bili opisi prireditev, slovesnosti, romanj, itd. To pa je znal opisati tako kot nihče drugi.

Delal je prav do zadnjega. Tudi v času bolezni. Zadnji njegov članek za Svobodno Slovenijo je bil v številki z dne 17. aprila 1969, ko je opisal Slovenski dan, ki je bil v nedeljo, 13. aprila na Slovenski Pristavi v Castelarju. Zadnjo razpravo za Zbornik 1969 pa je napisal še potem, ko je bolezen že napredovala. Z nezlomljivo voljo se je potrudil in napisal dokumentarni članek „Dr. Korošec, sporazum s Hrvati in Slovenci.“ Kakor ostali članki v prejšnjih letih iz politične zgodovine Slovencev je tudi ta vzbudil pozornost ne le pri Slovincih ampak tudi pri drugih narodih Jugoslavije. Imel je v načrtu še več podobnih razprav iz politične zgodovine Slovencev. Velika škoda je, da jih ni napisal, predvsem zato, ker je v svojih člankih in razpravah iskal resnico in to samo resnico.

Bil je zvest krščanskim načelom, ljubil je svoje delo in njegova vztrajnost in požrtvovalnost nista poznala meja.

Cerro Boj — Cerro Vivod, Jure Skvarča

Glose ob zmagi na Cerro Norte, Vojko Arko

Vzpon na Cerro Norte, Jure Skvarča

Nekaj spominov na planinca Petrička, Vojko Arko

Ilustracije:

Plezalec, žgana glina, Francé Gorše

Vinjete C^o Boj, C^o Tomek, C^o Vivod, C^o Lautaro in C^o Pangerc v verigi Pio XI
in Dr. Rožmanovo znamenje so odtisi z lesorezov Andreja Makeka

NASI

GORNIKI

Cerro Boj – Cerro Vivod

Robertu-Boju Petričku

Božidarju Vivodu

Tomažu Kralju

v spomin

Kako preprost je pravzaprav planinski dnevnik! Redkokdaj je dovolj časa za nizanje dogodkov s primerno natančnostjo. Datum — suhoparna številka —, nato nekaj besed o vremenu, in končno: Nič novega. Tak ali podoben je ponajvečkrat enolično ponavljajoči se vpis. Opravljen bolj iz dolžnostne vestnosti kot iz prepričanja ali celo navdušenja.

Včasih pa le postane stvar dinamična. Taki dnevi obogate vsebino. Paziti moraš celo, da pri vpisovanju česa bistvenega ne pozabiš. Hvaležni dnevi, taki dnevi.

Zdajle na primer, po zadnjih uspešnih vzponih, rad zapisujem doživetja, čeprav močno utrujen. Kočljivi trenutki med težavnim plezanjem. Pristopi na deviške vrhove. Utrudljivo sestopanje s strmih sten. In končno, mučno gaženje v celo po omehčanem snegu! Podoživljanja dogajanj v teh redkih sončnih dneh mi kar vrejo na papir.

Pravzaprav smo vrh Cerro Boj — dotlej še neimеноvan — odkrili že tri leta poprej, v času naše prve ekspedicije v ta predel Kontinentalnega ledu. Ob zagrizeni borbi s steno Cerro Norte nismo imeli takrat kaj prida odvišnih razpoloženj za kaka druga hotenja ali zaznavanja. Če ne bi bil Bojev vrh tako markantna pojava sredi vseobsegajočega ledovja, bi ga nemara celo prezrli. Vajenemu gornikovu očesu pa težko, da bi ušlo kaj planinsko vrednega, najsi bo še tako ves zajet od druge prizadevnosti. Zato sem ta vrh že takrat nagonsko posvojil in vedel, da bo tudi ta gora nekoč naša.

Leži sredi dolge soteske Cañadón Norte, kakih šest km vzhodno od istoimenske gore. Pogled z vrha na obe jezera — Lago Viedma proti severu in Lago Argentino na jugu — mora biti bajen, sem zaslutil že takrat. Obkrožen z malimi ledeniški jezerci in s padajočimi ledeniki, domuje tamkaj kot samotni stražar skrivnostnega razkošja matere narave.

Skozi sotesko se vije reka Norte. Vzdolž nje so raztresene samotne zelene jase. Komaj se utegne spretegniti jutranja zarja, že začebljajo ptički vse križem z drevja svoj običajni pozdrav novemu dnevu. Enako zgovorni so urni bistri potočki, ko drse ali se spodtikajo ob naplavljeno stružno kamenje. Ob njih žuborenju utihne celo šum stopajoče človekove noge. Ne bi bil v skladu s harmonijo krajevnih jutranjih obredov. Nekaj edinstvenega je, prečkati te male jase zarana v prvem jutranjem svitu. Ko pa posije žareča obla izza grebena, razprši na tisoče žarkov med vejevje coihué.

Cerro Boj 2500 m

Cerro Tomok 3000 m

Cerro Vivod 3350 m

Legel bi na hrbet v mehko travo, si podložil dlani pod glavo, zrl na mogočne vrhove in sanjal...

Prav pravi Tone: Ko ne bi bilo tega prekletega prenašanja 40 kilogramskih nahrbtnikov od estancije do matičnega taborišča, bi bil to pravi raj! Rad mu pritrdim. A kot vsega, je tudi tovorjenja enkrat konec. Vse to krog nas pa ostane.

Večer. Sedimo ob tabornem ognju. Za streho nekaj zelenih vej, povezanih med dvema debloma. Tone je zgovoren. Tudi

Mario rad kaj pomodruje. Ob deževnih dneh so dnevna opravila kaj preprosta: kuhamo, jemo in spimo. In se dolgočasi-mo. Nocoj še skodelico čaja ali kave, kar pač komu bolj tekne. Nato privlečem v svet ognja tale moj oguljeni svetlomodri zvezek. S precej neokretno roko malodušno zapišem:

18. januar — Še vedno dežuje. Nič nonega.

Potem povzamem, preden zadremljen, naš dozdanji potek:

Člani slovensko-argentinske odprave na celinski led 1968/69

Tone Andrejak, elektrotehnik, 40 let

Mario Serrano, žandarmerijski poročnik, 23 let

Jure Skvarča, elektronik, 27 let

*Pot natančno si zariši
v jutru, ko zasine dan;
po načrtu hiti v plan,
cilj postavi si v daljavo...*

(José Hernández: Martín Fierro)

24. december 1968

Comodoro Rivadavia. Sveti večer. Mesto se je okrasilo z brezštevila barvnimi lučkami v počastitev Rojstva Odrešenikovega. Vsi in vse — človek in stvari — je zajeto v prazničnem razpoloženju. Tudi mi. Kot da se le v tej edini noči lahko pojasnjuje Skrivnost davnega Rojstva.

Tudi sicer nam je zdaj po začetnih težavah odleglo. Najbolj problematična etapa prevoza je srečno za nami. S Tonetom sva se priduševala, kregala in obenem rotila voznike. Ne! Teh zabojev ni kam dati!, so vneto dokazovali na najine pohlevne prošnje, dokler nama ni uspelo premagati njihov upor. A do Bahía Blanca je še nekako šlo. Tam sva morala prestopiti na drug avtobus. In premestiti tudi naše zaboje tja. Velik kup zabojev, resda. Po enourni borbi s šoferji se je vendarle čudežno našel prostor tudi zanje v dozdevno že prenatrpanem vozilu. Podobno se je godilo tudi v Trelewu. Le, da je bilo tam še bolj zagamano. Niti vozila ni bilo! Ne za naju, ne za našo kramo. Koncem vseh koncev smo se pa tudi tu vsi skupaj naložili. Kaj vse opravi vztrajnost! In dobra volja.

No, in nazadnje smo se po vseh teh in še drugih pripetljajih le pripeljali davi semkaj. Mario naju je že čakal. Hvala Bo-

gu! Vsaj s tem ne bo zavlačevanja. Spravili smo našo kramo v Salezijanski zavod. Po večerji sem telefonsko obvestil Jožeta Vodnika v Las Heras. On nas popelje od tod naprej, na zapad, ko utegne priti semkaj. Nestrpno ga bomo pričakovali.

28. december

Predvčerajšnjim nas je pritresel v Calafate ob Lago Argentino Jožetov tovor-njak. Vozili smo se kar naprej, vso noč, in prispeli na srečo brez kake okvare. Jože pač zna — in pozna muhavosti pata-gonskih potov. Šaj o cestah ni da bi govoril. Žal, se mora ta naš zvesti prijatelj in sodelavec pri naših ekspedicijah na Celinski led takoj vrniti. Poletje je sezona tudi za stavbarska opravila. Ekipa zidarjev, ali drugih delavcev na jugu, pa brez gazde ni posebno učinkovita zadeva. Nera-di se poslovimo od njega in nerad se trže on od tod. Planincem pa ne kaže tehtati podrobnosti drugotnega pomena [s pretežkimi uteži. Molče pljunemo v roke, se sklonimo in začnemo prekladati našo prtljago v skladišče Narodnega parka.

Večerja pri Ivu Stipičiću je vedno nekaj edinstvenega. Lastnik estancije Cerro Buenos Aires nas vsakokrat pogosti, kadarkoli se pojavimo tod. Prijetno je kramljati

skoro na koncu sveta z domačim človekom. Za zaključek zapojemo nekaj naših. Töne spremlja z orglicami.

Naslednji dan, to je včeraj, znova priganjamo v pristanišču, naj popravijo barok. Tudi danes še niso končali. Če bo šlo tako naprej, bomo lahko še cel mesec ždeli tukaj. Kaj vedo tod ljudje, kaj je čas! Še manj, kaj je pomanjkanje časa. Zavidam jim to srečo. Saj se vsako leto vnaprej oborožimo s potrpljenjem, preden odrinemo iz buenosaireskega vrvišča. A povsem iz svoje kože človek pač ne more. Tudi ne, iztresti iz spomina svojih obveznosti in dolžnosti, ki preteče vztrajajo na svojih zahtevah, nekaj tisoč kilometrov severneje odtod.

Treba bo pomisliti na drugačno možnost rešitve. Jutri grem do intendenta Gonzáleza. Skušal mu bom izvabiti dovoljenje za prevoz z malim motornim čolnom. Pristaniški ljudje sicer trdijo, da smo norci, če si upamo s to lupino čez jezero. Pomislim na vse tiste, ki so si s podobnimi in drugačnimi lupinami upali čez ocean, ne samo čez jezero — in se odločim, na vsak način uspeti pri Gonzálezu.

30. december

Pretekle dni je bilo vreme kilavo in nemogoče za naše namene. A tako vreme ni nič novega v tem leglu, kjer gospodari muhavost nad vremenskimi zatvornicami. Včeraj pa se je le ustalilo. Popoldan je še veter popustil in valovi so se na jezeru skoro povsem unesli.

Čoln — iz plastika, dolg dobre tri metre — je bil kmalu naložen. Tito, naš mornar, katerega nam je s čolnom vred posodil upravnik Narodnega parka, je napolnil še rezervno posodo z bencinom. Nazadnje smo se vkrcali še mi. Pa, oh! Toliko da se ni čoln prevrnil — in mi z njim vred. Preveč je bil natovorjen. Morali smo ga nekoliko odtežiti. Bo že lanča, parkova motorika, pripeljala kasneje ostalo kramo za nami. Kadar bo popravljena... A še vedno se udara čoln skoro do roba v vodo. Žandarji nas dvomljivo in pomenljivo gledajo z brega, češ: v taki lupini... preobteženi... pa čez jezero... saj je treba prepluti okrog 80 km...! Da, tudi previdnost je sestavni del njihove sreče. Mi pa ne odnehamo. Bo že kako. Z božjo pomočjo. Še dobro, da se je González pustil pregovoriti za čoln!

Najhujše je čez kanal Moreno. Vzdignil se je vetrič. Meče nas iz vala v val, da je veselje. Pljusk! — in že je voda v čolnu. Prav tega nam je še manjkalo... Mrzlično jo mečem ven. Še in še. Dokler se ne rešimo globinskih nevarnosti. V mraku nas začinja tresti mraz. Na vse pretege. Ob primernem bregu pristanemo. Brž zaplappola ogenj. Njegova toplota nas odtaja in znova poživi. Tako okorajženi, že ne vemo več za prestane nadloge. Pogumno nadaljujemo nočno plovbo. Ob enih se odnekod prikrađa luna. Jezero se je povsem umirilo. Ko ga ožari dama z neba, je gladko kot ogledalo. Koketno se ogleduje nočna potnica v zrcalnem površju, polni ozračje s skrivnostno vsebino noči in zvaljla človeka v svet sanj in avantur. Ničesar ne ve tod okrog pokrajina o vseмирskih ladjah, o človeku, ki je oskrnil dozdanje poslanstvo luninih svitov in jo reducirail na nekaj kilogramov prozaičnih kamnov. Kaže, da se tega tudi človek tu ne zaveda. Ali pa pozablja. Najbrž hoté.

Se že dani. Romantika noči se umakne idili jutranje zarje. Zanj se pa danes že ne moremo zneniti več. Zaspani in zdelani pristanemo na pomolu estancije Cristina. Samo psi so začutili naš prihod in se oglasili v jutro. Vse ostalo je še mirno in tiho. Zavlečemo se do prvega poslopja in pospimo kar po tleh.

Danes zjutraj nas je pa že staknil in zbudil gazda Masters. Ne more se načuditi, da smo res prišli s čolnom srečno z brega na breg. Ves dan preklepetamo z našim starim pokroviteljem. Mornar se kmalu vrne sam s čolnom čez jezero. Mi pa smo resnično potrebni počitka. Jutri nas čaka težek dan.

1. januar 1971

Slednjič smo utaborjeni v matičnem taborišču za pristop k Bojevi gori. Dobršen del pota k vznožju gore je za nami. Preveč smo bili utrujeni, da bi se bili zmenili za Silvestrovo. Spali smo do poldneva. Kako tudi ne! Dva dneva hoje z nabitimi nahrbtniki od estancije do matičnega nas je do kraja zdelalo. Sprva je šlo kar lahko, saj smo bili spočiti. Máriju se je pripetila nezgoda (Ni nezgoda, le neroda! — mu prevedem našo narodno modrost): Pri prečkanju potoka je zdrsnil z debla — in padel v vodo z nahrbtnikom vred! Ni časa za sušenje. Kar tak mora z nami naprej.

Prvo noč smo prespali ob reki Norte. Še jesti se nam ni ljubilo. Le nekaj tekočine smo pogoltnili. Kot bi trenil, smo se zgubili v spalne vreče.

Naslednje jutro nadaljujemo pristopanje ob reki navzgor. Tamle gori je prvo ledeniško jezerce z visečim ledenikom.

Je že ostalo doli za nami. Ne more biti več daleč do matičnega taborišča. Nebo je celo popoldne prepreženo z oblaki. Mi smo pa že blizu cilja. Težko sopihamo proti njemu... Kdo nam le kar naprej tlači vrag vedi kaj v nahrbtnike! Čedalje težji postajajo.

V malem gozdičku ob reki Norte razovorimo. Na vso naglico hitimo postavljati šotora, da nas dež ne ujame. Zelo prijazen je tale prostor. Ob strani velika skala. Kot naša Skalca na bariloškem Catedralu. Dobro izbran kraj za bazo. Ko smo udomačeni, se le spomnimo, da smo pričeli novo leto. Čeprav utrujeni, mu zapojemo v pozdrav. Da se mu prikupimo in da bi nam bilo naklonjeno. Tone mojstrsko spremlja z orglicami. In že začenja rahlo pršiti. Postajamo dobre volje in se za pršenje ne zmenimo. A dolgo ta idila n' traja. Dež nas kar kmalu spodi v šotore. Tu dokončujem zdaj dnevnik.

2. januar

Danes nam je uspelo postaviti že tudi prvo višinsko taborišče. Oskrbljeno je z vsem potrebnim. Hrana, plezalno orodje, potrebna ostala oprema. Ni bilo lahko do s'ra. Iz baze smo odšli zarana proti Cerro Boj-u. V dežju in močnem vetru. Ne kaže čakati na prijetnejše vremenske okolnosti. Vsaj prvo višinsko etapo moramo imeti za seboj. Sicer ne pridemo zlepa do vrha. Pot pa je precej sitna. Tudi je ledeniško jezerce tako zasekano v steno, da smo morali večkrat kar v vodo. Ne gre drugače.

3. januar

Dežuje in veter buči nekje zgoraj kot parni stroj. Vrnili smo se v bazo in čakamo. Saj ni bilo za nikamor. Danes popoldne je nehalo kapljati. V zraku je čutiti močan vonj po dimu. Sprva mislim, da se je zažgalo kaj pri nas. Ničesar ne morem opaziti. Šele nasičeno ozračje me ové, da pogledam proti severu. Dolge sive štrene se vlečejo proti vzhodu. Od nekoč pritečeta Tone in Mario. Za dimom se prika-

že še rdeč plamen. Vije se navzgor in sega že visoko v nebo. Gotovo gori velik predel gozda ob fjordu Moyano! Tudi naše taborišče je v nevarnosti...

4. januar

Vso noč je deževalo in še zjutraj. Vetr pa se je na srečo polegel. Dim se še vedno vali proti vzhodu. Zvečer se je stemnilo prej kot po navadi. Nakrat je snežinka zaplesala nad šotorom. Potem še ena. In druga. Zgoraj že močno sneži. To bo pogasilo požar. Dobro je tako.

A zaenkrat smo še vedno zaprti v krog matičnega taborišča.

5. januar

Nepričakovani obisk. Zjutraj smo se vselej umivali v potoku. Kraj njega pa smo na posekanem deblu določili prostor milu. Ko sežem davi ponj — mila nikjer! Začnem robantiti nad onima dvema in njuno nerednostjo. Oba pa se pridušata, Tone in Mario, da ga niti rabila nista danes. No ja, se je pač zgubilo, to nesrečno milo. Nadomestili smo ga z novim kosom.

Topot je vrsta za pomivanje po kosilu na Máriju. Mila pa spet nikjer! Namesto tega, se valja tam konček zmaličene mase. Aha! Tod šari nekdo, ki mu diši milo! Brez dvoma kaka živalica. Le čakaj! Sklenili smo odslej paziti. Ko je popdnevno klepetanje in oglašanje narave in živali ponehalo in se je dan umirjal v večer, so na lepem spet zagnali stražarji v krošnjah dreves glasen svarilen živ-žav. Nekaj se dogaja!

Pravkar smo sedeli pri povečerku. Brž vstanem — in obstanem kot pribit! Dobre tri metre pred menoj, ne več, stoji lisica in me neumno gleda. Skočim po pištolo. Žival pa še vedno stoji in bulji vame. Morda se mi je smilila v svoji naivnosti. Trije strelji — in zgrešim. Na tri metre! Lisica pa se počasi obrne, pomaha z repom in elegantno izgine za drevesi.

6. januar

Prenehalo je deževati. Oblaki pa so še vedno nagrmađeni. Vendar se barometer dviga. Ponoči nas je ponovno obiskala tetka lisica in topot zagospodarila po kuhinji. To je pa le preveč izzivanja. Prisegli smo ji maščevanje. Boš že videla! Če ne danes, pa jutri. Ali pa na leto.

8. januar

Včeraj, pet minut po tretji uri popoldne, sva z Márijem stala na vrhu CERRO BOJ! Moja slutnja izpred treh let se je uresničila in namen prvega dela naše letošnje ekspedicije je dosežen.

Šele včeraj smo nazadnje le pričakali težko zaželjeno lepo vreme. Ob petih zjutraj smo bili že na nogah. Z Márijem se opremiva z vso potrebno plezalno opremo, Tone bo pa ostal v taborišču, da pripravi, kar je treba za najin povratek. Da bi le bil zmagovit!

Prvih 200 metrov se vzpenjava v steni brez vrvi. Pod nogami se nama proži grušč. Ko dodelava melišče, se spraviva v ozek kamin. Skozenj se pririneva na malo ploščad. Sonca še vedno ni čez greben. Zato nama ni preveč vroče. Okrog desetih vstopiva v snežen žleb. Dereze dobro prijemajo. Sneg je še vedno trd. Ob izstopu iz žleba premagujeva strmino snežišča ob robu skal. Sem pa tja naletiva na strm leden padec.

Pleža postaja vse težja in napornejša. Sekati morava stopinje. Previdno se navezana varujeva. Že pozno, nekako ob enajstih dopoldne, se prikaže sončna obla izza grebena in razlije luč po vsej dolini in vzpetini. Je pa nekoliko medla ta svetloba, ne več tako jasna kot zjutraj. Postaja nama pošteno vroče. Pot curkoma lije iz naju.

Čutarico čaja in kos čokolade. Trenutek počitka. Nebo že sivi. Pohitiva naprej.

Vrh je začela ovijati megla v svoje dimnato ogrinjalo. Božati naju pričnejo prve snežinke. Med njimi se prebija v višino. Brez postanka vztrajno plezava. Spopadla sva se v tekmo z vremenom. Hočeva biti zmagovita! Pogledam proti vrhu in precenim: še kakih sto metrov težavnega naklona v ledu. Tudi tega opraviva. Zadnji del pota do vrha pa je že precej položnejši.

Pozdravljen, Boj — z vrha tvoje gore!

Z Márijem si seževa v roke. Drug drugemu v zahvalo. Najina pogleda pa se brez besed ujameta v novo povezavo gorniškega tovarištva in doživetja.

Ne sneži več. Oblačno pa je še vedno. Razgled z vrha je zaradi oblakov bolj kratkosežen, a kljub temu še vedno veličasten! Proti severu se riše silhueta Fitz Roya, na zahodu se izza oblakov dvigata Cerro Norte in Moyano. Med oblaki na jugu se vrsti pogorje Paine. Spomnim se Tončka.

Foto posnetki na vse štiri strani v panoramo pod nama. Nato še slike s cepinom in zastavicami v slovenskih in argentinskih barvah.

Nisva še utegnili oddahniti se, in že je znova začel naletovati sneg. Spet se naveževa in že se spuščava po rebrih gore proti njenemu naročju v višinsko. Ure minevajo. Midva pa v pospešenem tempu navzdol in navzdol, preden naju zajame kaka resnejša vihra ali noč. Ob devetih zvečer naju sprejme Tone s prisrčnimi čestitkami v matičnem taborišču.

9. januar

Zaslužen in potreben počitek v bazi. Obenem tudi slovo od Toneta. Dlje ne utegne, nazaj mora. Barke še ni z našo ostalo zalogo in hrane je le še za par dni. Pičlo odmerjene. Z Márijem skušava ta čas izkoristiti za pregled možne smeri na Cerro Moyano. Vsaj zjutraj je vreme po navadi še znosno; dopoldan se skisa in popoldan dežuje.

10. januar

Danes sva napravila poskus na Moyano. Brez uspeha. Saj bi bilo čudno, da bi se taka gora vdala že kar ob prvem poskusu. Pobočje, ki vodi proti vrhnji ploščadi, končuje s celo vrsto stolpov. Morala sva se vrniti in napraviti velik ovinek. Tudi to ni zaleglo. Skoro brez hrane prebijeva noč pod skromnim šotorskim platnom. Pa še deževati je pričelo.

11. januar

Vrnila sva se na estancijo. Med najino odsotnostjo se je Tone vkrcal in odplul v Calafate. Barke z najino preostalo zalogo živil pa še vedno ni. Čakava nanjo na estanciji.

17. januar

Davi je vendar že priplula lanča in z njo naša živilska "shramba". Sita sva že lenarjenja po estanciji, tudi kvartaška igra "truco" nama že preseda. Kljub nepripravnemu vremenu se kar koj po kosilu oprtiva in jo mahneva v našo novo bazo ob reki Confluencia. Sedaj sva tu in čakava lepega vremena. Dolgo že preizkuša najino potrpljenje. Le kdaj se bo naveličalo. In kod neki hodi sonce, da ga ni na spregled! Ko pride, preizkusiva Moyano z zahoda.

18. januar

Še vedno dežuje po malem. Nič novega.

20. januar

Nekam naglo je barometer skočil na 760 mm. Zaspala sva in šele sončna toplina naju je izvabila iz šotora. Dobrodošel, sonček! Brž sva nared.

Vzpenjati se začneva po ledeni strmini. Pozno je že, ko sva na zgornji snežni ploščadi. Vreme pa se že izprija. Barometer nas je prevaral — se je le prehitro vzpel kvišku. Naglo gre na slabše. Preden se doobra znajdeva, nama beli veter že meče sneg v obraz. Videti ni ničesar več.

Tako ne morevo naprej. Previdno poiščeva položno strmino. Raztovoriva in zavarujeva nahrbtnike. Potem začneva vneto kopati luknjo v led. V takem je ledeno zavetišče še najbolj varno in priporočljivo. Šotor bi ne zdržal dolgo časa.

Drink — zleti lopata po strmini navzdol. Začuden gledam za njo. V rokah pa še vedno stiskam sneto toporišče. Kot da bi mi zdaj lahko še kaj zaleglo. Vdano kopljeva naprej — s cepini. Oh, kako počasi se napreduje z njimi! Ko presodiva, da je luknja končno dovolj velika, da se lahko prostorno uleževa, spraviva vanjo najino ropotijo in sebe. Vhod skrbno izdelava z nahrbtniki.

Gumijaste blazine. Spalne vreče. Zajema naju prijetna toplota. Zunaj pa buči in buči bela vihra. Le naj!

21. do 30. januar

Kar predolgo že gospodari beli veter po pobočjih Moyana. Vsi dnevi so si enaki. Zjutraj — to je okrog desetih — si leže pripraviva ovomaltino. Po zajtrku se skobacava iz spalnih vreč. Oblačiti se nama ni potreba, saj spiva kar oblečena. Samo čevlje zatakneva pod zglavje.

Izpred vhoda je treba vsak dan odkidati sneg. Mrzel piš dahne vsakokrat v notranjost in žvižg vetra napolni ledeno votlino. Še meter daleč se ne vidi zunaj. Potem juha in piškoti za kosilo. Klepetava in malo zadremljeva. Nato spet urejevanje spalnih vreč. Vse dni eno in isto. In najmanjšega znaka o lepem vremenu.

Počasi postaja vse neznosno. Vremenske razmere. Dnevni program. Omejeni šotorski življenjski prostor. Utesnitev skoro v negibnost. Nemožnost prebrati si družino. Miselna praznosta spričo problema-

tičnosti razpleta. Saj že ne veva več, kaj govoriti. Sitna postajava drug na drugega. Stežka se včasih obvladava. Podzavestno sicer čutiva, da je vsa vzajemna nejevolja le formalni izraz trenutnih razmer. Razdražljivost pa se nama kljub temu večja iz dneva v dan.

To prekleto vreme! Dnevnik pišem na napol moker oguljen list. Če se ne uvremeni, naju kmalu lakota požene v matično taborišče. Kar skozi beli veter — tja v prijetno zeleni in varni gozdček...

V resnici je pa tudi to samo posiljena in varljiva tolažba. Kako ne bi vedela, da skozi tole belo pošast ne prideva ne do zelenega ne do varnega gozdiča! Saj nisva v prve pod njenim žezlom. Delava se pa le, kot da res čakava samo na zmanjkanje hrane. Potem jo kar brž mahneva v oni matični paradiž. Kot da ne bi mogla že zdaj, če bi verjela, na pot!

31. januar

To jutro se je končno zgodilo. Vsa pobočja so se kopala v najčistejši sončni svetlobi! Tudi najino razpoloženje se je skopalo v njej in očistilo, ko sva z Márijem po desetih dneh zapustila najin ledeni bunker. Vedro sva se po izpostavljeni strmini odpravila pod navpično steno Moyana. Napovedovalo se je čudovito vreme. Dolgo se vzpenjava. Kako se vleče in vleče navkreber! Šele pozno popoldan sva mogla vstopiti v žleb, ki vodi proti vrhnji kopi. Najin barometer upanja, da se skobacava tja gori, stoji precej visoko. Vneto jo reževa skozi žleb.

Ni nama bilo topot usojeno priti na vrh.

Po triurni pleži so v žlebu začele opletati okrog naju meglice. To še ni bilo najhujše. Saj sva jima vajena. Začeli pa so nama zmanjkovati klini. Ostala sva tudi brez stremen. Proti večeru sva se znašla pred plezalnimi problemi, ki so bili v danih okoliščinah za naju prezahtevni. Do izčrpanosti utrujena, sva se morala umakniti.

Ko sva se izmučena vračala, je potegnil na lepem veter in razpodil meglice. Ves vrh je zažarel v ognju zahajajočega sonca. Napovedovala se je vrsta lepih dni. Kaj nama bodo zdaj, ko nimava dovolj potrebnega materiala!

Vrniti se bo treba na estancijo. Pa kdaj drugič, Moyano!

1. februar

K Mastersu sva prišla opolnoči. Prejšnjo noč sva lahko prespala kar na prostem, brez spalnih vreč. V slabem vremenu bi tega le ne mogla storiti.

Na estanciji cel kup pisem za naju. In slaba novica: Mastersa je stresel njegov konj na tla, mu nalomil rebra in zvil nogo. Že dva tedna leži v postelji. Le toliko se bova zamudila na posestvu, da se znova opremiva in potem nadaljujeva pot preko ledenika Upsala proti najvišjemu vrhu verige Roma, kot jo je krstil pater De Agostini, proti Cerro Vivod.

5. februar

Zaključujem dnevnik. Sedim ob postelji Persivala Mastersa. Ni še okrevaj po padcu s konja. Pripovedujem mu, kako sva 3. februarja ob 12 opoldan stopila z Márijem na najvišji vrh vzhodno od Lago Argentino — na CERRO VIVOD (3350 m).

Ob osmih zjutraj sva 2. februarja zapustila zaliv Cristina v lepem sončnem jutru. V dobrih dveh urah sva se prebila do ledenika Upsala. Prečkanje čezenj naju je zamudilo šest ur. Hitela sva, da le ne zapraviva te edinstvene prilike lepega vremena. Nato sva se začela vzpenjati po ledeniku Bertacchi. Že trije dnevi neprestane pleže in gorske hoje so za nama. Zadržava čutiti utrujenost. Ne gre nama preveč vihravo izpod nog.

Kljub temu morava naprej! Ne upava si napraviti to "bonanzo", kot naziva stari Masters lepo vreme. Zdi se pa, ko da ledeniku ni ne konca ne kraja.

Ko prispeva končno na njegov rob, si oddahneva. Mali "nunatak", kameniti otoček na robu ledenika, nama služi za dveurno počivališče. Ura je že deset zvečer. Počakala bova polnoč. Takrat vzide polna luna. V njenem svitu bova lahko nadaljevala pot.

Medla lunina svetloba meče pošastno sence po pobočjih. V enakomernem tempu se vzpenjava čeznje. Svojska tišina napolnjuje vso prostornost. Le najine dereze škrtajo po zamrzlem snegu. Kaj vse sem premleval tisto noč!

Prvi jutranji žarki sinejo čez goro. Vse pobočje zablesti v tisočih kristalih. Precej visoko sva se že pritolkla. Sneg je v mrazu otrdel kot led; omogoča nama hitrejšo ho-

jo. Ko prideva do predela, razritega z razpokami in z opaznimi znaki plazov, se naveževa. Kmalu se potiva. Vroč čelo hladim v mrzlem snegu.

Zadnji metri preko nerodne razpoke in po strmih vrhnjem grebenu so prava muka. Sneg se je v soncu omehčal in udara se nama preko kolen. Pet korakov — in počitek. In znova pet "globinskih" korakov — ter počitek.

Vreme je kar predolgo zdržalo. S Pacifica se dviga bela odeja oblakov in neizprosno pritiska na vzhod. Le najvišji vrhovi vstajajo iz nje kot osameli otočki. Veter opleta v čedalje močnejših sunkih. Treba je pohiteti.

Cepin je opoldne zasajen na najvišji točki. Brez besed se z Márijem objameva — in podariva goro Božotu.

Neizmerno morje oblakov in vrhov je pod nama. Veličasten pogled na ves Kontinentalni led. Risopatrón na severu, nepoznani vrhovi proti jugu.

Za kakih 23 km proti jugu stoji Cerro Tomek. Tomaževa gora. In za približno 47 km v ravni črti na vzhod-severovzhod gospoduje Bojev vrh.* Tri veličastne gorske priče za tri zmlada utrjena življenja. Kaj bi, fantje! Mladim so potrebni tudi mladi vzorniki. In taki boste ostali za vse čase. Zmeraj samo mladi. Vselej samo dobri. Za vselej vzori in tovariši našim mladim rodovom. Tako vam je bilo naloženo vredno poslanstvo. Hvala vam za vašo čisto, lepo mladost!

Še bi sanjale misli in oči bi se kar naprej opajale nad tem brezkrainim razsežjem gorskega ledeniškega čara.

Zaleti vetra pa naju opomni k naglici. Najpotrebnejši dokumentarni fotografski posnetki — in že sestopava.

Kot pijana se pomikava po ledeniku. Vihar naju premetava, midva pa se še zmeniva ne zanj. Opravila sva, kar sva si zastavila, in ta zavest naju polni z zadovoljstvom. Iz nje črpava voljo in moč, da se vrneva na varno. Noč prečepiva kar v mokrih spalnih vrečah. Pa kaj bi to!

Ko napoči prvi jutranji svit, jo že zadovoljno reževa proti estanciji.

* Približne zemljepisne lege: Cerro Boj: 72°59' zemljepisne zahodne širine in 49°47' južne zemljepisne dolžine; Cerro Vivod: 73°34' Z.Z.Š. in 49°57' J.Z.D.; Cerro Tomek: 73°32' Z.Z.Š. in 50°10' J.Z.D.

Glose ob zmagi na Cerro Norte

Temne megle se vlačijo okrog vrhov Gromovnika. Belina se izgublja na obe strani v plavkaste globine ledeniških razpok, sonce komaj kdaj prodre skozi visoke oblake in takrat se začnejo iskriti kristali svežega snega. Okrog velike kože na grebenu Castaño Overa ga je zapadlo skoraj pol metra, čeprav pravi koledar, da smo v mesecu februarju in po vsej znanosti vlada takrat na južni polobli najhujše poletje.

Črne in rdečkaste barve na prepleskani pločevini se izzivalno, čeprav nekam umazano odražajo v belini. Onstran ledeniške zevi zarežejo temne lise v nebo in snežno svetlobo navpične čeri, ki oblikujejo kopaste, strme grbe v grebenu med Castaño Overa in stenami Campinga. Tam onstran, do koder pogled ne seže več, padajo visoki slapovi proti Frenkovi gostilnici in vrvenju turističnih avtomobilov ob vznožju Tronadorja.

Tisti greben med ledenikom in Frenkom mi vselej priklieče spomine, ki se pletejo med kamenjem in snegom. Bodre in vesele, a tudi trpke in bridke. Zavedam se, da letos nagrmađeni sneg docela pokriva skalno votlino, kjer visijo od stropa veliki razklani kamni in kjer sta prespala svojo zadnjo noč Tomaž in Božo. Drugo jutro sta plezala na zaželeni vrh, potem pa za vedno izginila v nevihti, ki se je razbesnela čez samote zgornjih ledenikov. Nekaj dni kasneje smo pobirali in skladali v naše nahrbtnike osamelo opremo njunega visokogorskega bivaka...

Dogodki se marsikdaj nanizajo v čudna in navidez povsem slučajna zaporedja, za katerimi naša domišljjava, a precej nebogljena človeška pamet zastonj tipa za skritimi vzročnimi zvezami.

Prav tiste dni, ko je druga generacija slovenskih plezalcev v Argentini doživela svojo tragedijo, sta se dva najuspešnejša gornika iz njenih vrst spogledala z goro, ki jima je za štiri leta postala nedosegljiv in uporni smoter in cilj.

Ta druga generacija slovenskih plezalcev v Srebrni deželi se je začela oblikovati pred kakimi dvanajstimi leti. Izšolala se je na počitniških izletih v Bariločah, a samo nekateri izmed mladih so se izurili ob bariloških „bratih“. Večina se je morala zanesti na svoje lastne sposobnosti in zlasti najuspešnejša dvojica, Peter in Jure Skvarča, ki je dosegla in preseгла Bariločane, se je dvignila brez vsake zveze z elito starejših plezalcev. Vedno nerad pomislim, da se je argentinski plezalski as zadnjih desetih let, José Luis Fonrouge, izgubil in izpilil v zavidljivi družbi našega Dinka Bertonclja, medtem ko brata Skvarča nista nikdar delila vrvi z najboljšim slovenskim in argentinskim plezalcem prejšnjega desetletja. Tolaži pa me po drugi strani, da jima je samostojnost v nekem pogledu tudi koristila in ju je z nekaj sreče vodila iz mladostnih napak do današnje izurjenosti, do katere sta se čisto sama dokopala.

Strokovnjak v organizacijskih zadevah bi morda zmajal z glavo, a za planince je prireditev dovršeno uspela. Zakuska Cluba Andino Bariloche, na kateri smo počastili zmagovalce s Cerro Norte, se je razvijala domače in prisrčno, kot se to dogaja na redkih družabnih sestankih gornikov. Za kruhke in kozarce se zbrana družba ne zmeni preveč, čeprav seveda izkaže dolžno čast obloženim mizi. Dosti več pa pomeni nevezani razgovor in projicirane slike oddaljenih vrhov, ki jih občinstvo prav tako dobro pozna kot Kordiljere okrog Nahuel Huapija.

Bariloški klub je dokaj varčen s planinskimi proslavami. Samo res izredni dogodki najdejo posebno priznanje. V zadnjih letih smo pozdravili Fonrougea in Comesaño, ko sta se vrnila s Fitz Roya, pa Petereka, ki je preplezal zahodno steno peruanske Yerupajá. Peter in Jure sta že večkrat prisostvovala sejam in sestankom, pokazala sta nam številne posnetke z viharnega juga. Vendar sta doživela posebno slovesen sprejem šele, ko sta slednjič osvojila Cerro Norte. Tako je postavil tritisočmetrski težki vrh ob robu Celinskega ledu izrecen mejnik tako za mlada plezalca kot za patagonsko gorništvó, ki ga že štirideset let zastopa najstarejše kreolsko planinsko društvo južnoameriške celine.

Cerro Norte se je kasno pojavil v andinskih kronikah. Gorska veriga med jezerima Viedma in Argentino je samevala, dokler se nista pojavila brata Skvarča v tem predelu južnih And. De Agostini je sicer posnel nekaj zanimivih fotografij, a je pravilno označil Cerro Norte kot prvovrstni alpinistični problem šele Héctor Gianolini, ki je leta 1948 po obisku na estanciji Cristina zapisal: „Če ne bi bil zaljubljen v Fitz Roy, bi rekel, da ga ta gora (t. j. Cerro Norte) prekaša po lepoti, ne toliko po drznosti oblik kot po nepremagljivosti svojih ostenj, ki so docela pokrita z ledom.“

Čeprav je takšen poziv, objavljen v zborniku bariloškega kluba, zvenel kot resnično izzivanje za vse snubce južnih vrhov, se je malokdo zanj zmenil. V dirki modernega življenja tudi izobraženci manj berejo, kot so čitali pred pol stoletja in Gianolinijevo vabilo je dolgo let dremalo v pozabljeni knjižici. Pravtako je odšel v pozabo mož, ki ga je zapisal in ki se je prostovoljno preselil iz tostranskega življenja v negotovo večnost, njemu še manj poznano kot pa so v led uklenjeni patagonski vrhovi.

Jure in Peter Skvarča sta srečno zmagala Pier Giorgio, Peter je dosegel vrh Lautara in obadva sta opravila z zagonetnim Mellizom (Cerro Steffen), ki je nekaj let zanimal bariloške plezalce. Vse te gore so bile poznane kot zanimivi in resni plezalni problemi. Zlasti prvi, precej tvegani uspeh je močno odjeknil, saj je Pier Giorgio zavrnil številne naveze buenosaireških, tukumanskih in bariloških gornikov.

Med papirji in knjigami bariloškega kluba smo si ogledovali možnosti bodočih odprav. Juretu niso prirastle k srcu „modne gore“ kot Torre ali Fitz Roy. Pokazal sem na zemljevidu nepoznano gorsko verigo južno od jezera Viedma in opozoril na Gianolinijevo visoko mnenje o tehnični veljavi vrha, ki je bil zaznamovan z višino treh tisočakov in dokaj brezbarvnim imenom Cerro Norte. Fanta, ki sta že doživela obmejne sitnosti s čilskimi orožniki, je razveselilo, da stoje prizadeti vrhovi na argentinski strani in da je prehod v čilske gore zahodno od Argentinskega jezera svoboden, ker je ozemlje popolnoma nenaseljeno. Dodali smo še vabljivo bližino večjega naselja Calafate in motorni čoln uprave Narodnega parka, kar je po pustolovščinah okrog rokavov velikega jezera San Martin posebno zapeljivo zvenelo, čeprav smo že takrat slišali, da je slavna „lancha“ večkrat pokvarjena kot pa v plovnem stanju.

Tako je stekla odprava v poletju 1965/66 in po stari navadi je podjetna trojka Jure, Peter in Guzzi brez posebnih pomislekov in z mladostnim zagonom naskočila prvo steno, do katere se je skozi dolge soteske prerila. Vendar je z ledeniki pokrita vzhodna stran pokazala zobe in odločno zavrnila vsiljivce. S svežim plazom je pometla njihovo pot in jim jasno povedala, da so lahko srečni, če so se tako poceni izmazali.

Štiri leta je potem Cerro Norte vabil in grozil. Gora je v nečem jako podobna gorskemu sklopu Paina, kjer se je leta 1954 zaključila Tončkova usoda: vzhodne stene so pokrite z visečimi ledeniki, preko katerih so možne ledeniške smeri, a kjer oprezajo plazovi, ki vsak trenutek lahko zgrmijo na plezalce in jih pogubijo. Zahodne rebri, izpostavljene tihomorskim viharjem pa so očiščene snega in tam vodijo k vrhu navpične poledenele stene. Ponujajo se težke plezalske inačice, ki zahtevajo temeljito znanje tehnike, a plezalec je boljše zavarovan pred nepreračunljivimi objektivnimi nevarnostmi.

Brata Skvarča sta si ogledala zahodno steno v poletju 1966/67, temeljiteje pa sta se je lotila naslednje leto. Obakrat so nestalne vremenske prilike preprečile rešitev uganke. V nepoznanem skalovju s težavnimi prehodi pač ni mogoče zmeraj upati, da boš kar ob prvem zaletu odkril šibko točko gore. Toliko pa tudi že poznamo južne Ande, da vemo za redke dneve s kratkimi jasnimi presledki v deževnem poletju. Ko se zjasni, je treba hiteti, presneto hiteti. Plezalci poznajo mučno dirko Maurija in Maffeia, zmagovalcev gore Sarmiento na Ognjeni zemlji: naskok sta začela ob pol šestih popoldne, plezala grebene in ledene strmine ob luninem svitu, ždela proti jutru nekaj uric oprta na cepine v megli in mrazu na ledeni šiji in dosegla vrh ob devetih zjutraj, ko je nevihta znova zajemala večno zakrite južne vrhove.

Četrti obisk v poletju 1968/69 se je izjalovil še predno je odprava stekla. Cerro Norte je pretrd oreh, da bi ga zmogla povprečna plezalska naveza. Terja dva enako vredna in skladna plezalca. Mario Serrano, Juretov tovariš iz tistih dni, ni bil dorasel nalogi. Zato se trdovratnega špika sploh nista dotaknila.

Tako smo doživeli slednjič peto odpravo in gorniško zmago: po težki skalnati zahodni smeri sta Peter in Jure dne 5. 2. 1970 ston'la na teme uporne gore. Plezalna simfonija tehnično izredno zahtevnih melodij v ledu in poledeneli skali ob naglem ritmu, ki ga je narekoval negotovi premor v muziki orkanskih viharjev, je v marsičem sličila zgoraj omenjeni mojstróvini Maurija in Maffeia v ledenih nedrjih gore Sarmiento. Prav rajd verjamen Juretu, da je jokal, ko sta si s Petrom podala roke na vrhu osvojenega Cerro Norte...

Štiriletno obleganje nezavzemljive trdnjave (in pet odprav, ki so imele izhodišče na estanciji Cristina) je nudilo bratoma Skvarča lepo priložnost, da sta temeljito spoznala vse razsežno ozemlje Kordiljer severno in zahodno od jezera Argentino. Vselej, kadar se jima je izmaknila bela krona Norte, sta uspela na kakšni drugi gori in nanizala vrsto prvenstvenih vzponov. Če seštejemo vse vrhove, ki jih še ni tlačila človeška noga in sta jih brata Skvarča preplezala, bomo naglo prestopili številko dvajset. Takšen pušelje prvenstvenih pa ni edinstven samo med argentinskimi andinisti, temveč med alpinisti vsega sveta. Zdaj dviga med jezeroma Viedma in Argentino svojo deviško glavo samo še ena mogočna gora: Cerro Moyano.

Žal mi je samo, da vzpon na Cerro Norte ni bil deležen literarne obdelave, ki jo je doživel prvi poskus iz leta 1966 (glej Zbornik 1967). Letošnje poročilo je pisano bolj v telegrafskem stilu. A kaj hočemo: vse nas preganja nori ritem modernega življenja, ko ni več za nobeno reč časa. Jure pa ima še čisto poseben izgovor: ko se je začela priprava za Zbornik, sta on in Peter že snovala novo odpravo, pripravljala opremo in urejala prometne zveze. Mimogrede se je Jure še oženil. In tako stopa ena najpomembnejših zmag slovenskih andinistov v zgodovinsko kroniko v dokaj skromni in okrnjeni obliki ter zlasti o samem vzponu premalo pove.

Vzpon na Cerro Norte

IZ DNEVNIKA SLOVENSKO-ARGENT. ODPRAVE NA CELINSKI LED 1969/70

TEHNIČNI PODATKI

a) Člani odprave

Enrique Curioni, oficir argentinske vojske. Učitelj v vojaški planinski šoli. Za seboj ima več težjih tur po bariloških gorah in tudi v Mendoza

Mario Serrano, orožniški podoficir. Naš stari znanec. Udeleževal se je že pri prejšnjih slovensko-argentinskih odpravah na Kontinentalnem ledu, kjer ima več prvenstvenih vzponov

Alejandro Nikolić, Argentinec srbskega porekla. Benjamin odprave. Ta je njegov prvi važnejši pohod v gore

Peter Skvarča, geofizični inženir

Jure Skvarča, inženir, docent na buenosaireski univerzi; vodja odprave

b) Cilji odprave

Odprava je delo razdelila na dve etapi. Prva: do srede januarja raziskovanje vrhov na Celinskem ledu vzhodno od ledenika Upsale in po možnosti vzpon na katerega od njih. Druga etapa: Vzpon na dolgo oblegani Cerro Norte.

c) Oprema

3 šotori — argentinske izdelave — eden teh izotermičen.

4 vrvi evropskega izvora (perlon), dve 80 m dolgi; okrog 100 klinov za skalo, 20 za led, 30 karabincev, stremena, lesene zagozde itd.

Plinski kuhalnik na plin butan.

Sanitetne potrebščine za prvo pomoč.

Osebnna oprema posameznika (obleka, obutev, dereze, cepin, spalna vreča, itd.) po večini evropske, nekaj pa tudi argentinske izdelave.

d) Hrana

Porazdeljena za porabo v višinskih taboriščih in v bazi.

1) Višinska taborišča, čokolada, kakao, suho sadje, juhe, konzervirano mleko ipd.

2) Za bazo, riž, fižol, posušeni krompir, polenta ipd.

e) Fotografaska oprema

2 aparata Contaflex

2 aparata Yesica

1 aparat Supericonte (6x6)

Filmi: barvni Ektachrome

Ferrania

črnobeli Kodak Plus X

Ostale podrobnosti

Približen izdatek (brez osebne opreme, katero si je vsakdo sam nabavil na svoje stroške), \$ 400.000. Polovico tega so darovale razne ustanove in privatniki. Ostalo smo prispevali člani odprave.

Ustanove, ki so sodelovale:

Poleg Slovenskega planinskega društva in Club Andino Bariloche, ki sta odpravi botrovala, so prispevali še: Aeronáutica Argentina, Gobernación Sta. Cruz, Porques Nacionales, Coca-Cola in nekateri posamezniki.

PRISTOPANJE

22. december 1969

Dan, določen za odhod v Río Gallegos. Sorodniki in prijatelji so nas pospremili in poslovili smo se na letališču v Palomargu. Za nami so ostala burna letanja in dolgotrajne priprave zadnjih dni. Saj pakiranja orodja, opreme, živil, pa spet orodja in raznovrstne krame, ki smo jo še zadnji trenutek spravili skupaj, res ni bilo nikdar konca. No, zdaj bomo vsaj trije resnično odpotovali iz Buenos Airesa: Ale-

jandro Nikolić, Enrique Curioni in jaz. Moj brat Peter in Mario Serrano se nam bosta priključila kasneje. Mario namerava prispeti s svojim Citroënom kar naravnost iz Ezquela.

Ob petih popoldne začetimo značilni piš patagonskega vetra. Dospeli smo v Río Gallegos. Naša pustolovščina se začinja.

23. december

Lago Argentino. Obale tega jezera je beli človek kot prvi spoznal Francisco Moreno. Legende, ki še životarijo, pripovedu-

jejo o prvotnih prebivalcih, bojevitih plemenih tehuelčev, ki počasi izumirajo in bodo kmalu povsem izginili. Gotovo pa jih bo preživela njih zgodba o ljubezni med mladima človekoma, ki sta se rodila kot otroka dveh sovražnih poglavarjev, zapletenih v krvavo medsebojno obračunavanje. Naključje sovraštva in ljubezni pod isto streho se tedaj ponavlja pri vsakršni barvi človeka in v vseh dobah.

Za prevoz čez Patagonijo nam je kapetan Soto oskrbel tovornjak provincijske vlade Santa Cruz. Zdaj postopamo po mestecu Calafate. Šteje komaj kakih 300 prebivalcev, a ima dvakrat na teden letalsko zvezo z večjimi kraji ob atlantski obali. Predstavlja izhodiščno točko za turiste, ki bi želeli pokukati v gorski svet. Obiskali smo upravnika Narodnega parka ledenikov (Parque Nacional Los Glaciares) v upanju, da uredimo vprašanje prevoza na estancijo Cristino. Seveda pa moramo najprej počakati Mária, ki ga ni od nikoder.

26. december

Božič smo praznovali daleč od svojcev precej klavrno. Odprli smo steklenico sidre in zvečer nekaj prepevali.

O Mária ni vesti. Skrbi me, če se mu ni na poti kaj pripetilo. Odkar ga čakamo, se gremo turiste: obiskali smo ledenik Moreno in občudovali to naravno čudo, eno najzanimivejših, kar jih provinca v dostopnih predelih lahko pokaže. Ogromni odlomljeni kosi ledu in velikanska ledena stena so zajezili Brazo Rico. Voda ne more odtekati in preplavlja obale. Ljudje so že poskušali z vzporednim umetnim prekopom, a do zdaj še ni prišlo do izvedbe kakega uporabnega načrta. Celó z bombami iz letal so se spravili nad ledenik. Bombe so se odbijale na ledu kot žoge — in eksplodirale v zraku. Praktičnega učinka na ogromno maso ledu pa niso dosegle.

Priznati je treba, da je pogled na Moreno nekaj edinstvenega in veličastnega. Prav tako tudi na oddaljeni ledenik Upsala, največjo ledeno reko obeh Amerik. Turistom se zdi kot prostorna avenija, a tisti, ki smo ga videli od blizu, vemo, da zijajo tam razpoke, globoke 50 in več metrov. Ledenik je dolg kakih 60 kilometrov in meri v širino povprečno 8—10 km.

28. december

Včeraj smo večerjali z Ivom Stipičićem in njegovo soprogo. Ena najlepših

estanciji tega predela, "Cerro Buenos Aires", je njuna last. Prav dobro smo se imeli.

Spet smo doživeli sitnosti z motorko. Kapitan barke je zahteval pismen nalog za prevoz čez jezero in ni nam preostalo drugega, kot da ga grem iskat v Calafate, kakih 50 kilometrov daleč. Mária ne bomo več čakali, saj ne vemo, če bo sploh prišel.

29. december

Z velikim veseljem plovemo proti estanciji Cristina. Jezero je dokaj nemirno, motorka si odpira pot med plavajočimi kosi ledu in zavije v severozahodni rokav. Ko se približamo pomolu estancije, se pripravljamo na snidenje, ki zdaj predstavlja vsako leto čisto posebno doživetje.

Masters nas že pričakuje, saj smo se po radiu najavili. Raztovorimo prtljago in motorka se vrača. Mi pa si začnemo pripovedovati novice in se pri tem važnem poslu zamudimo do treh zjutraj. Med novicami zvemo tudi tako, ki neposredno prizadene našo odpravo: pozimi je zahrbtna bolezen pobrala kakih dvajset konj in zdaj manjka tovornih živali.

31. december

Odhod starega leta obhajamo v nadi, da bo novo z vremenom kaj bolj prizanesljivo, saj zdaj dežuje zdržema že dva dni. Včeraj smo odšli z estancije otovorjeni kot mule. Nahrbtniki že niso več nahrbtniki, temveč ogromni svežnji, ki tehtajo kakih 50 kilogramov. Zato smo ta dan prehodili komaj tretjino predvidene poti. Prišli smo do reke Norte. Na srečo ni preveč narastla in smo jo brez posebnih težav prebrodili. Danes smo zmanjšali bremena na polovico in privlekli prvi tovor do matičnega taborišča. Še tako smo kar dovolj nosili. Nebo je svinčeno sivo, dež in veter nas držita v šotoru ves dan. Pripravljamo se, da dostojno sprejmemo novo leto: odpremo konzervo breskovega kompota, odčepimo steklenico sidre, ki smo jo nalašč za to priložnost prinesli s seboj, in vsak je deležen koščka čokolade. Vsestranske čestitke in zbijamo karte do dveh zjutraj.

1. januar 1971

Dež. Vstanemo ob enajstih in zajtrkujemo. Dežuje še vedno. Vsemu nalivu na

kljub se odpravimo po ostanek tovara in ga srečno spravimo do matičnega taborišča. V Rimu je pač treba živeti po rimsko. Človek komaj verjame, da prideš iz bujne vegetacije, ki spominja na trope, naravnost na led. Deževje v teh predelih je že prislovično in včasih dosežejo padavine letnih sedemtisoč milimetrov. Vlaga je kar preveč, rastline so zato rahitične in dobrega lesa primanjkuje, čeprav se povsod razprostirajo gozdovi. Med rastlinskimi vrstami prevladuje drobnolistnato drevje (lenga, cohiué, ñire), na tihomorski obali je najti tudi cipresne iglavce. Podnebje je poleti docela zavisno od zahodnih in severozahodnih vetrov, ki prinašajo dež in sneg. V višinah dosežejo sunki vetra izredno hitrost 150 km na uro in človek ne more ostati pokonci v takšni vihri. Vzrok temu divjemu plesu je ledena razsežnost, nazvana „celinski led“, visoka planota, nad katero se zgostijo morske megle in se pretvorijo v goste oblake, ki neprestano bruhajo iz nevidnega kotla proti vzhodu.

3. januar

Neverjetno! Vreme se je izboljšalo in spal sem na prostem. Ob štirih zjutraj me je nekdo zbudil. Ko sem odprl oči, sem spoznal Márija. Prišel je na pol izgubljen do taborišča. Konj mu je zbežljal in odnesel šotor in spalno vrečo. Revez je šele 2. januarja prispel na estancijo, ker preje motorka ni plula. Pripravim mu nekaj toplega in mu posodim svojo spalno vrečo ter se odpravim iskat izgubljeno prt-ljago.

Ugaja mi hoditi po gozdu v zgodnji jutranji uri, čeprav mi malo greni življenje spomin na včerajšnji dan, ki ga nismo primerno izkoristili. Vreme je bilo dobro in takih lepih dni tukaj ni ravno preveč. Vse smo imeli pripravljeno, da bi se povzpeli do višinskega taborišča kakih 1000 metrov višje od matičnega. Vzeli smo s seboj vse plezalno orodje in okrog dveh popoldne smo dospeli do kraja, ki smo ga določili za vmesno taborišče, oziroma taborišče I. Toda Enriku se je zdelo, da ni v kondiciji in stena je izgledala preveč ledena. Tako sva z Aleksandrom posnela samo nekaj fotografij in vrnili smo se v bazo z načrti, da prečkamo ledenik Upsala in poskusimo kaj lažjega.

Nimam sreče, nikjer ne najdem ne nahrbtnika ne spalne vreče. Vrnem se v taborišče. Odločimo, da bosta Aleksander in

Enrique znova odšla iskat izgubljene stvari in potem nadaljevala pot do estancije. Midva z Márijem pa bova šla na visoko planoto Italija, poskusila vzpon na Bertacchi in še na kak drug vrh, če bo ravno kazalo.

5. januar

Človek obrača, Bog pa obrne. Vsi počivamo na estanciji in zbiramo novih sil. Najhujši strah pa je že minul: kazalo je namreč, da je Márija zagrabilo akutno vnetje slepiča. Res bi se tragično izteklo, če bi se domneva uresničila. Na drugi strani Upsale bi mu v tem primeru res ne ostalo drugega, kot da zmoli nekaj očenašev.

Prečenje ledenika se je izkazalo kot dokaj zamudna naloga. Ponoči se nama tavanje med razpokami ni zdelo prav nič zabavno prizadevanje. Bila sva povsem brez volje. Najraje bi se kar tam nastanila. Poleg vsega sva sredi ledenika naletela na veliko reko. Poldrugo uro sva se motovnila ob njej, preden je izginila v ledeniško zijalko in sva mogla naprej. Potem sva slednjic trčila na skalo, na kateri sva se utaborila in prespala. Zjutraj pa se je Mario zbudil s hudimi bolečinami v trebuhu in odpravila sva se nazaj, odkoder sva prišla. Za nameček sva se še zamotala v labirint razpok, iz katerega je kazalo, da sploh ni nobenega izhoda. No, vsaka reč na svetu ima svoj konec in zdaj smo na estanciji, pijemo Coca-Colo in dražimo Márija. Tesar Mansilla se jezi nanj, ker izgubljenega konja še vedno ni nazaj. Mi pa mu dokazujemo, da bo moral prodati svoj Citroën in z izkupičkom plačati izposojeno mrho.

8. januar

Barometer se je povzpel tako visoko, kot letos še ni stal. Živo srebro kaže 745 mm. Znova bomo poskusili.

11. januar

Prvi uspeh odprave! Včeraj sva se z Márijem vrnila z ledu utrujena, a zadovoljna.

Osmega januarja sva prečila do podnožij Bertacchija in počivala kake tri ure, dokler se ni zdanilo. Okrog štirih zjutraj sva začela z vzponom. Dan je bil lep in uživala sva izredno lep razgled proti Paci-

fiku. Od samega navdušenja še prodornega jutranjega mraza nisva čutila. Meter za metrom sva pridobivala na višini. Počitki so postajali vse pogostejši.

In potem vrh.

Tovariški objem na najvišji točki gore BERTACCHI, ob devetih dopoldne, dne 9. februarja. Fotografirava in pripraviva nekaj gorske menaže. Proti vzhodu se dvigata še dva vrhova, ki bi jih danes nemara še mogla doseči.

Ze sestopava v tej smeri. In kot bi se nama sanjalo, začenjava naslednji vzpon. Ura kaže poldne. Sonce žge. Obraza gorita in pečeta. Hladiva ju z mrzlim snegom. Dvigava se kot dva stroja. Dvajset korakov in počitek. In spet dvajset korakov in počitek.

Vrh DEVETINDVAJSETI OKTOBER!
Gora slovenskega narodnega praznika!

Ponavlja se prizor z vrha Bertachija. A še nisva pri kraju z močmi.

Ob petih popoldne ostane pod najinimi nogami tretji vrh: CERRO SANTA CRUZ.

Povratak naju zdeluje. Vlačiva se po mehkem snegu do skal, na katerih sva prenočevala. Tam se stlačiva v spalne vreče. Naslednji dan naju seveda ujame nevihta, a že na povratku proti estanciji.

Sprejem je navdušen in vsi se radujejo. Poslovimo se od Enrika, ki se mora vrniti v službo. Motorka je prišla ponj in pripeljala skupino fantičev, ki so pod vodstvom nekega duhovnika prišli prepevat v ta oddaljeni kot sveta.

13. januar

Počivala sva in se pošteno najedla. Zvečer so fantiči peli za peone estancije in prisostvovali smo predstavi. Danes pa smo pripravljali živež za matično taborišče.

18. januar

Izjemoma enkrat sem pogledal v kalendar in ugotovil, da je nedelja. No, napravili bomo „asado“ z ostankom mesa, ki smo ga pritovorili do tukaj. Seveda, če dež ne bo pogasil ognja. Že štiri dni lenarimo v matičnem taborišču. Vztrajno dežuje. Barometer niha med 686 in 690 mm, kar pomeni jako slabo vreme. Na srečo smo zgradili kočjo iz debel, tako da nam ni treba tičati ves čas v šotoru. Ne vemo že več, kako bi preganjali dolgčas. Radi bi šli malo na izvide, a začelo je snežiti. Povrh smo doživeli še nezaželjeni

obisk lisice, ki nam je preobrnila in spravila v nered vso jedilno shrambo pod debelom podrtega drevesa. Ta zgodba se je ponavljala kar več dni in poskušali smo spraviti na varno vse kar se je dalo, tudi predmete iz lesa in usnja. Saj bi ne bilo prvič, da bi se tatinska mrha spravila tudi na čevlje.

21. januar

Nekaj plezarije pa je le bilo pri poskusu, da najdemo najboljši dostop na Cerro Norte. Včeraj je barometer zlezal na 700 mm: vreme se bo zboljšalo. Poslovi-la sva se z Márijem od Aleksandra, ki mu je razpoložljivi čas potekel, in se odpravila, da doseževa južno točko grebena, ki se vleče v tej smeri s Cerro Norte. Okrog ene sva ta grebenski vrh dosegla in ponudil se nama je res izreden razgled. Spodaj je vso pokrajino pokrivala megla in zasneženi vrhovi so rastle iz nje kot iz morja. Pred nama se je dvigala vsa bleščeča jugozahodna stena Cerro Norte. Študirala sva različne možnosti, a nazadnje ugotovila, da je smer, ki smo jo dognali pred dvema leti, še najbolj prepričljiva in skoraj edina možna.

Ko sva se ponoči vrnila, se je nebo že spet zagrnilo in v matičnem taborišču so naju pozdravile prve deževne kaplje. Ponoči se je dvignil vihar. Samevala sva v šotoru, kajti Aleksander se je med najino odsotnostjo že vrnil na posestvo.

22. januar

Z estancije sem prinesel nekaj pošte. Prva pisma so to, odkar smo se odpravili iz Buenos Airesa. Aleksander je imel srečo s prevozom čez jezero. Motorka je izvedla poskusno vožnjo, prinesla pošto in odpeljala fanta. Da se ni namerila ta srečna okoliščina, bi čakal morda še ves teden ali še več. Saj ljudje tam doli nimajo občutka za čas. Danes, jutri, čez en mesec ali drugo leto — to je precej vseeno. Življenje je tam enostavno.

Iz pisem sem izvedel, da se nama bo moj brat Peter nekako čez teden dni pridružil. Kaj, če se nam le posreči in bomo slednjič uredili naše račune s Cerro Norte... Pravtako izvem, da sta se italijanska in katalanska odprava utaborili pod usodnim Cerro Torre, nekako sto kilometrov od najinega taborišča. Začne me mi-

kati, da bi jih šla obiskat, čeprav vodi pot do tja čez razbite ledenike in visoke gorske grebene.

23.—28. januar

V teh dneh sva se potikala po Celinskem ledu v dolgem prečanju, ki naju je privedlo do vznožja pogorja Moreno, zahodno od velikega jezera Viedma. Odšla sva 23. januarja in dosegla še isti dan Zavetišče Letalstva (Refugio Aeronáutico). Skalnati otočič v ledu izgleda kot smetišče. Vse, kar se je kdaj pokvarilo ali postalo neuporabno, so zmetali okrog kočice.

Naslednji dan sva nadaljevala potovanja, a so se mi kmalu na ledeniku zlomile dereze. Isto smolo je malo kasneje doživel Mario. Popravila sva orodje, kakor sva mogla in se odpravila naprej. Notranje gorovje celinskega ledu izgleda čisto blizu. No, hodila sva tri, šest, osem ur, pa se nama je vztrajno odmikalo. Ledeni veter je vse močnejše pronical skozi najino obleko, vidljivost je postajala vse ubornejša in pomagala sva si s kompasom. V skalnatih čerih, na katere sva naletela, sva si skuhalo toplega čaja. Potrošila sva precej časa, ker sva morala najprej topiti sneg in potem zavreti vodo. Hodila sva potem še dve uri in našla kotiček, zaščiten s skalovjem, kjer sva postavila najin mali šotorček. Utaborila sva se vzdolž pogorja Mariano Moreno in proti severu sva včasih skozi luknje v megli zagledala špičaste obrise Torreja in stene Pier Giorgia, ki smo ga pred leti preplezali.

Ko naju je zjutraj pozdravilo lepo sončno vreme, sva sklenila, da se bova povzpela na kak vrh v pogorju Morena. Res sva ta dan (25. 1.) dospela do podnožij, potem ko sva prebrodila pasove mehkega snega, v katerega sva se vdiral do pasu. Zdaj sva imela za seboj tri naporene dneve nenehne marširanja ob jako pičli hrani, ki sva jo hranila za povratek.

Ta večer nisva našla nobenega dobrega zavetja za šotor in prijetna popoldanska sapica se je naglo spremenila v orkan, tako da sva doživela ponoči kup nepravil in preteg. Spala nisva nič, pač pa vztrajno podpirala šotorske palice, da bi jih nama vihar ne podrli. Pa še sneg je pronical kar skozi platna. Res, v pravem belem peklu sva se znašla, ko sva sede v spalnih vrečah grabila za šotorske nosilce! Zjutraj se je za kratek čas besnenje umi-

rilo, pripravila sva si kavo in mleko. Gošta megla je pokrivala ledeno planoto in ničesar nisva videla. Pregledala sva hrano in ugotovila, da razpolagava s šestimi piškoti in eno juho. Preračunala sva, da imava kakih 80 kilometrov oziroma tri dni hoda do estancije.

Podnevi sva kako urico spala, ponoči pa se je začel ples znova. V spodnjem delu šotora se je nabralo okrog 20 cm vode. Proti jutru sva doživela milostni udarec: sunek vetra je podrli kamenje, ki je držalo vrvi, le-te so odnehale — in šotor se je sesul. Že dolgo sva pričakovala kaj takega, torej sva spravila, kar sva ravno mogla in ob petih zjutraj krenila v smeri Zavetišča Letalstva ob vztrajnem tuljenju belega vetra. Na srečo sva v tisti kočici pustila nekaj hrane. Presneto sva je bila zdaj potrebna. Od šotora medtem že ni nič ostalo. Vihar je naglo pospravil vse ostanke.

Ves dan do noči sva se borila z neurjem. Z božjo pomočjo in z napotki kompasa sva slednjič ušla belemu peklu.

29. januar

Vrnila sva se na estancijo, kjer naju je Peter že čakal. Spala sva ves dan in vso noč.

VRHU NAPROTI

1. februar

Kako dobro nama de počitek! V dveh dneh sva se z Márijem kar dodobra okrepila. Peter pa že ne ve več, kaj bi počel. Človek se kmalu naveliča samo pohajanja, spanja in jedače. Ob takem poleniš.

Imamo srečo. Mastersu je uspelo vzpostaviti radijsko zvezo z Buenos Airesom. Radioamaterji so edino možni posredovalci med nami in našimi v prestolnici. Še dobro, da ima Masters radio oddajnik, čeprav se zaradi atmosferskih razmer le stežka ujame naravnost s kakim kolegom-amaterjem. Največkrat gredo valovi precej po ovinkih, preden odjeknejo npr. iz severne poloble nazaj na južno. Saj nam je dobro tukaj in smo že napol doma v teh krajih. Tudi je res, da vse leto hrepenimo po svidenju z njimi. In vsakokrat znova je doživetje edinstveno. Kljub temu nam odleže, ko zvemo po radiu, da se svet tudi doma še suče po starih tirih naprej.

Enako odleže — tako domnevam — vsem, ki ugibajo, če smo ali ne dovolj gostoljubno sprejeti v samoti te muhave pokrajine.

3. februar

Znova v našem matičnem taborišču. Takega deževja pa še ne! Pol poti, to je do reke Norte, nam je pomagal peón Cárdenas s tovornim konjem. Pri prečkanju nas je zalotila ploha. Kaplja nam z obleke, brade, nosu, od povsod.

Znova zavihtimo nahrbtnike čez rame — na potem, ko pomahamo don Cárdenasu nasvidenje, pa naprej! Naslednjo strugo vode prebredemo kar obuti in oblečeni. Saj še bolj mokri že tako ne moremo biti. Se bomo že posušili zvečer ob tabornem ognju.

7. februar

V starinskem naslonjaču, v toplo zakurjeni Mastersovi izbi je jako prijetno. Debela psica Patsy gospe McLennan dremlje pod pečjo. Le prasketanje ognja moti tišino.

Odprem moj zgaran dnevnik. Kar ne vem, kako bi pričel. Še vedno se mi živo vrste pred očmi dogodki zadnjih dni. Z nerodnimi gibi — roka se še ni odvadila cepina — napišem na novo stran:

Predvčerajšnjim, 5. februarja ob pol osmih popoldan, sva s Petrom stopila na vrh CERRO NORTE.

Začelo se je 4. februarja: Ves prejšnji dan je vztrajno deževalo in vso noč. Mraz je vsiljivo pronical v šotor in v spalne vreče. Proti jutru pa je postalo nekam čudno tiho. Prisluhnem. Nič. Nekaj pa vendarle mora biti. Seveda: Ni več slišati kapljanja deževnice na šotorsko platno!

Kot bi trenil sem pokonci.

Hej! Está despejado! Zjasnilo se je!

Peter in Mario že lezeta iz spalnih vreč. Skoraj ne moremo verjeti lastnim očem: Vrh Moyana je zlato pokrit s prvimi jutranjimi žarki.

Lepo vreme!

Takoj na delo: Ti boš pripravil opremo, ti hrano, jaz pa zajtrk.

Plezalno orodje je nared. Da bi le vreme zdržalo! Iz gozda je razgled precej omejen. Ne moremo za trdno presoditi, kako kaže. Vsekakor bomo lahko kmalu v steni. Do taborišča I imamo dobre štiri ure.

Na prvem melišču nas že pozdravi sonce. Pravkar je pokukalo izza grebena. Postaja nam toplo. Puloverji se presele v nahrbtnike. Od tod imamo krasen razgled na zahod. Nobenega oblaka nikjer, dokoder seže oko. Bela snežna planjava z osamljenimi gorskimi silaki blesti v vsem svojem sijaju. Se bo vreme držalo?

Prve kaplje znoja se pririnejo iz znojnic. Napredujemo zmerno in skoro brez besed. Pogled nehote uhaja nazaj na Kontinentalni led. Precej daleč spodaj je že. Pol poti do taborišča I je za nami. Nahrbtniki teže. Potrpeti je pač treba. Vročina pritiska. Le sem pa tja nas osveži kaka hladna sapica.

Okrog belih vrhov na Celinskem ledu se premikajo sive meglice. Zaenkrat še ne pomenijo nič, čeravno je prav tam naš vremenokaz.

Ena popoldne. Taborišče I. Kup kameinja in snega. Mrzlično pripravljanje. S Petrom bova vstopila kar takoj v steno. Veličina mogočne gore nama vzbuja spoštovanje — in vabi. Ponovno pregledam vso opremo in opravo, da česa ne pozabimo. Potem se namah znajdemo sredi prozorne tišine. Take, ki je znanilka nečesa pretečega, težkega. Le česa?

Neenadoma zadoni votel grom. Pošastno se podaljšuje v prodorno hrumenje. Kot da bi se podirala cela gora.

Plaz. Snežni plaz.

Bela reka snega se usipa v obliki slapa po steni in se zgublja v žleb. V našega. Prav v tistega, ki smo ga izbrali za smer naše pleže. Bobnenje se utaplja v šum snega, ki se kopiči spodaj pod steno.

Moj Bog, še tega je bilo treba!

Trenutek nato zagrmí še enkrat. In potem znova. Gora se čisti, otesa se nonaletelega snega.

Nemi in prepadli obrazi. V takih okolnostih ne moremo nikamor. Treba bo počakati, da pospravi sonce ves odvišni sneg s stene.

Cel popoldan grmi. Beli slapiči se sem pa tja kažejo iz stene. Postopamo okrog šotora in ugiblujemo o vremenu. Kaj bi drugega! Ne kaže preveč idealno. Akoravno ni vetra — kar je brez dvoma dobro znamenje — so se nakopičili nad nami dolgi črni oblaki. Taki so, kot kaki uroki. Nikdar še nisem videl podobnih. Kaj neki napovedujejo?

Zvečer se ledeno shladi. Z odhodom son-

ca so utihnili tudi plazovi. Ob brnenju plinskega kuhalnika se posvetujemo v šotoru za naslednji dan. Skrbe nas ti čudni črni oblaki... Stežka zaspim in še v sen se mi rinejo.

Jutro v šotoru. Prvi svit. Miren, svetel pas na ledeni planjavi. Tiho, enakomerno in hkrati sunkoma se dani. Uroki v črnih oblakih so se čez noč čudežno ugreznili bogve kam. Nebo je zopet jasno, le zrak ni tako čist kot včeraj. Komaj vidna meglica lebdi v njem. A to nič ne pomeni.

Ob sedmih zjutraj sva s Petrom že v žlebu. Mario, ki nama je pomagal do tod, se vrača v taborišče. Ogromna gmošta snega je nakopičena spodaj. Ne bi si želel, da naju dobi tukaj plaz. Zato pohitiva, čeravno je le malo verjetno, da bi se ob tej jutranji uri in v takem mrazu sprožilo.

Menjujeva se v navezi. Vprve gre Peter naprej, jaz ga varujem. Potem zamenjava. Napredujem jaz in varuje Peter. In tako dalje. Dolžine vrvi ostajajo vztrajno za nama. Pesem kladiva ne preneha, ne najini klici, ki uravnavajo natege vrvi. Ustaviva se samo, da jo urediva ali da izbereva nov klin. Sonce je že zdavnaj nad steno. Sneg se po malem taja. Kosci ledu in skal ves čas neslišno letajo navzdol in tonejo v prepadih.

Opoldne. Dosegla sva oster pomol, do koder smo opravili vzpon in raziskovanje smeri že pred dvema leti. Od tod naprej se pričinja nepoznano. Rob je oster in izpostavljen. Noge obotavljaje tipljejo za varnimi stopi. Nad nama pa se vzpenja skala strmo kvišku.

Še zavedla se nisva, kdaj je začela megla pokrivati led. Krog in krog valovi kakor morje.

Kratek počitek. Kos čokolade in krhelj suhega sadja.

Sedaj pa v leden kamin na levo. Peter vstane, gre po pomolu do konca, drzno prestopi dve prav značni mesti, ki se zgubljata pod njim, in se zavaruje ob vstopu v žleb pod ledenim slapom.

„Spusti še malo vrvi!“ Glas odmeva po steni, se odbija od skal in zamre spodaj nekje.

Zbudil pa se je veter.

Nad nama se boči leden slap. Dvakrat je že poskusil Peter. Obakrat je bil odbit. Stojim spodaj in varujem. Vse bolj mrzlo postaja.

„Pridi še ti sem gori!“ začujem znova od zgoraj. Peter že prevzema vrv. Noge so mi otrdele od nepremičnega stanja. Okorno postavljam nogo nad nogo. Šele ko dospem, razpoznam oviro, ki nama zapira pot: Gladka ledena stena; dobre štiri metre.

Poskusim še jaz. Brez uspeha. Nato se znova požene Peter kvišku. Kot bi sploh ne bilo prepadov, se nagne navzven in zabinglja z nogami po zraku. Obvisi prav nad prepadom. S premrlimi prsti išče oprijeme v ledu. Čutim, kako se mu šibe roke od navora. Drgetaje mu niha zanka; sem in tja, sem in tja. Ves sem napeto osredotočen v varovanje, vsak trenutek pripravljen ujeti morebitni sunek navzdol.

Minuta je za cente težka, dolga kot večnost.

S skrajnim naporom se Peter končno požene kvišku. Zastane mi dih. Noben njegov zgib mi ne uide. Vidim, da mu uspe zagrabit v ledeno vdolbino. Hvalabogu! Prešine me drobec upanja. Nepremično strmim v Petra, ki oprijet še vedno binglja v zanki. Slišim svoje srčne utripe. A že v naslednjem odlomku trenutka trzne Peter z nogami — in se potegne gori.

Tedaj si oddahnem. Ledeni slap je premagan.

Veter pa narašča vse bolj. Od zahoda se že vali sivkasta črta oblakov in neusmiljeno napreduje. Le najvišji vrhovi še mole iz nje kakor osamljeni otočki.

Pohiteti morava. Nad slapom je stena nekoliko lažja, zato napredujeva lahko hitreje. Strmo snežišče naju pripelje do navpične stene. Kam zdaj? Strahovito je izpostavljeno to mesto, na vse strani. Krog in krog sam zrak.

Malodušno obstaneva pred to nepričakovano zapreko. Tako blizu vrha... pa ne gre naprej... Kako sva nemočna spričo kosa skale!

Da bi sestopila potem, ko sva se ves dan borila čez tritisočmetersko steno — na to ni bilo misliti niti v sanjah. Čas pa priganja. Treba se bo kako odločiti.

Onale, za kakih 50 metrov navpična stena je vsa obložena z ledenimi ploščami. Izgleda kot kake cerkvene orgle. Ob njej bi se morda mogla prebiti naprej.

Cepin seka in srize. Tako počasi gre vse. Zamah: kosci ledu in kamenja nršijo in bijejo v obraz. Prav na dnu podzavesti se začne buditi nekaj, kakor grozi podobnega. A preden se povsem zdrami, jo

že nadvlada nuja trenutne stvarnosti: problem naslednjega stopa, oprijema, koraka. Strmo nad glavo odkrije Peter luknjo. Počasi se prebija do nje. Potem izgine v črno praznino. Vrv poteka veliko hitreje. Je že skozi. Rešitev!

Pustiti moram nahrbtnik ob vdolbini. S seboj vzamem le zastavice in fotoaparata. Ko prilezem skozi luknjo, mi puhne v obraz vihar ni piš. Veter tuli na vseh koncih: zdaj v višini, zdaj ob straneh, potem globoko spodaj pod nogami. Naš šotor je videti v globini kot črna pika.

Sva na sedlu. Vetru tod ni zaprek in se stopnjuje. Čutiti je bližino vrha! Preko razpoke prideva na vrhni greben.

Pol osmih popoldne. Veter nama na vrhu zatuli dobrodošlico v pozdrav! Po petih letih poštenega dvoboja plezalca z goro.

Potem objem. V objemu solza.

Da, na vrhu sem tako globoko ginjen, da ne morem spraviti besede iz sebe. To so trenutki najčistejše sreče v prvobitni preprostosti in pristnosti doživetja. Včasih si skušam predočiti medsebojne odnose človeške družbe, če bi vsakomur bilo dano doživljati v podobnih prebliskih taka elementarna spoznanja. Kako dobro bi nam lahko bilo na tem božjem svetu!

A po nekaj obveznih fotografskih posnetkih je že treba misliti na sestop. Snežni vihar je čezdalje hujši. Izmuzniti se mu morava jadrno, da naju ne ujame vihar na noč v najhujšem delu stene.

Kakor v sanjah se v rapelu spuščava čez ostenja. Veter je že zdavnaj zavil "nagin" vrh Norte v belo. Tudi nama ves čas

druguje. Kot da bi hotel tekmovati, kdo bo urnejši. Kmalu ne vidiva več kot deset metrov navzdol.

V naglici pozabim cepin na enem izmed stojišč. Ni časa, da bi se vrnil ponj. Uporabljati bom moral kladivo.

Noč in vihar sta naju prisilila bivakirati v steni. Je le veter zmagal v tekmi z nama. Brez spalnih vreč nisva v strupenem mrazu ves čas mogla niti zatisniti očesa, kaj šele resnično zaspati za kake trenutke.

Dolge so te nočne ure. In jutro — kot da ne bo nikdar več novega dne.

Vihar se je nekoliko polegel. V prvem svitu se začnejava po malem spet spuščati. Čim bolj se taja v nama mraz, tem hitreje nama gre izpod nog. Med sneg pa se že mešajo dežne kaplje.

Okrog poldne naju pred šotorom objame Mario.

— — — —

Mirno reže barka brazde v zelenkasto gladino jezera. Vetrič se lahko poigrava z belo-modro zastavo na strehi. Obrežje ostaja vse bolj daleč. Pomola se kmalu ne vidi več. Rdeče strehe poslopij se spreminjajo v štirioglate kocke.

Vračamo se. Vemo, da je s tem naše delovanje končano. In se nam stoži...

Cerro Norte — s svojim belim pončem, ki mu pokriva vrh — še vedno ponosno zre na Argentinsko jezero...

Še se bomo vrnili!

Nekaj spominov na planinca Petrička

Sonce je pravkar pokukalo čez vzhodni rob grape in naju ogrelo. Popreje so svetli žarki obsevali samo tista melišča, ki se pnejo proti zahodnemu grebenu, kjer se je kaka trava ali pritlikav kilav grm izgubljal med kamenjem in peskom. Zadnji šopi fiira so naju spremljali, ko sva se počasi vzpenjala po oglodanih kamnih komaj zaznavne suhe struge v vrhnjih predelih grape. Veliki skalnati bloki in kamnite sesutine stoletnih plazičev so vodili navzgor do sedla v grebenu.

V jutranjem hladu sva srečno prekobalila spodnje tesni, koder žubori bistri gorski potoček in bodri podjetnega planinca, ki se ne plaši strme in neuhojene poti. Robert se je šele tukaj docela zavedel razlike med Lópezom, na katerega se je prejšnje leto brez težav povzpел, in Capillo, kjer ni nobene steze in kamor smo postavili naš prvi križ, tisto nesrečno, jadrno podobno železno ogrodje, ki seveda ni nič vedelo o patagonskih viharjih in se je po nekaj letih sesulo v kup starega železa.

Grapa Capille je tudi brate, trenirane plezalce, vselej pogrela. Za Robija je pomenila hudo preskušnjo. A se je vendar vztrajno, čeprav počasi dvigal. Med potjo sva marsikaj pretresla: mnogo obetajoče Planinsko društvo, slovensko emigrantsko politiko, gospodarske probleme, ki so nas takrat, v prvih letih naselitve, precej pereče pritikali. Petriček mi je pripovedoval o gestapovcu, ki mu je v zaporu, ko je stal pred pelotonom, prismolil zaušnico: „Auch ins Himmel will der Hund noch kommen,“ ker je prosil za duhovnika; o družini v Sloveniji, o mami v Celovcu. Povedal je katero o svoji ljubljanski slaščičarni, pa se spet vračal na bariloške in buenosaireške načrte, na vse tiste sanjarije, od katerih smo nekatere pozneje s skupnim delom resnično ostvarili, druge pa so za zmeraj ostale v oblakih, kot ekspedicija na Lago Buenos Aires ali Počitniški dom v Bariločah.

Blizu poldneva, ko sva sonce že dokaj čutila, sva dospela do grla pod grebenom. Izvleked sem vrv in navezala sva se. Strma krušljiva skala v zadnjih metrih žleba je vsakemu turistu, ki smo ga peljali na Capillo, delala težave. Pa vendar sva brez kakih neprilik odpravila kočljivi kos poti, saj mi nobena podrobnost takratnega vzpona doslej ni ostala v spominu.

Konec dneva smo prebili v dolini tolmunov, kjer smo slovenski gorniki tolikokrat taborili. Ob taroku in tabornem ognju, pod jasnimi in zvezdnatim patagonskim nebom. Roberta še hehni niso motili, široko se je razmahnil ob grmadi in pripovedoval o lovskih dogodivščinah. Že v prvem pismu leta 1950, ko se še nisva poznala, je pisal: „Vnet lovec sem bil in sem še. Morda vam uspe, da pridem tja doli in da pristopim k vaši zeleni bratovščini.“ S tem športom se pozneje nismo kaj prida ukvarjali, čeprav je kateri včasih prijel za puško in pogrnil kakega zajca, divjo gos ali jerebico.

Petričkove počitnice v Bariločah pa so se vse bolj stekale ob ribarjenju, običajni zabavi na svežem zraku, ki jo navdušeno goji večina tukajšnjega prebivalstva. A kot večina ribičev, je Robert sicer rad vabil na ribjo košto, sam pa ni bil zavzet zanjo.

Spet je zasijal lep poletni dan in „šuma“ se je odpravila proti vrhu. V zatrepu doline se dviga precej strma stena z grebenom. Z Robijem sva se zgodaj odpravila na pot, saj sva vedela, da bova potrošila več časa kot „bratje“, ki so bili utrjeni in trenirani kot nikdar prej ne pozneje. Pod steno sva se navezala, pa sem v jutranji in mladostni objestnosti plezal kar tam, kjer sem ravno dobil pod roke kak oprijem. Petriček je bil vnet planinec, ni pa imel plezalskih izkušenj in je s precejšnjo težavo sledil, a se je na moč trudil in skok premagal. Mesto mu je še dolga leta ostalo v spominu, čeprav sem potem ob povratku našel lažji in enostavnejši sestop.

Vrhnji del zatrepa je spet položnejši in spet sva se pogovarjala in obravnavala društvene in druge probleme. Po snegu sva se dvignila do Avenida de los Yugo, prestopila greben in obšla Blažev vrh. Tik pod zadnjo piramido Capille se našpiči tisti znani grebenček, kjer pada strmina na obe strani in spet sva se morala navezati. Toda šlo je hitreje izpod rok in nog, kot sva pričakovala, in ob času sva prišla pod križ in se udeležila maše in blagoslova.

Najlepša in najlažje dostopna bariloška razgledna gora s čudovito panoramo vodá, gozdov in vrhov je gotovo Cerro López. Do vznožja vodijo ceste in čez spodnja pobočja pelje sedaj vozna pot, ki jo zmorejó avtomobili. Pred dvajsetimi leti pa smo se vzpenjali do kočé po udobnih stezah. Od kočé navzgor se odpira mikaven visokogorski svet, z majhno laguno v krnici, pa s slemeni in snežišči, ki vodijo do vrhnjega grebena. Gora je močno razčlenjena in ostro izoblikovani stolpi vabijo plezalca.

Leta 1952, tisto poletje, ko je „šuma“ preplezala Slovenski zvonik in Tumov stolb, smo prvič pozdravili Petrička v deželi jezer. Takrat je že načeloval pravkar ustanovljeni buenosaireški sekciji Slovenskega planinskega društva, potem ko je opravljal nekaj mesecev posel blagajnika v pripravljalnem odboru. Že v navado mi je nrešlo, da sem razkazal novim prišlekom čim več bariloških lepot in izlet na López je postal skoraj obvezen za vsakega člana SPD, ki je preživel svoje počitnice v mestecu Ezequiela Bustilla. Tako sva s Petričkom v poznem poletju nekega nedeljskega popoldneva občudovala verige

gorskih grebenov, globoke zalive in tronadorsko belino z vrha Pico Turista.

Štiri leta kasneje sva spet hodila po Lópezu. Spremljala naju je Robijeva družina: gospa Danica in pa sinova Boj in Boštjan. Tisti dan sem se namenil s tremi bariloškimi planinci plezati značilni Lópezov špik, ki nosi ime Punta Lührs, in se iz Lópezove kočé tako lepo vidi. Od zadaj je s sedla, ki ga loči od Torre Finó, razmeroma lahko dostopen. Samo pod vrhom zareže v ostri greben težji plezalni prehod. Tam je nekoč zletel debelušni Kirsch in strmoglavil na vzhodni strani v prepad. Njegov soplezalec Bimbo Stegman je zdržal padec, kako, tega Bimbo ni nikoli povedal in po vsej verjetnosti tudi sam ne ve.

Povabil sem Petričkove, da se moji družbici priključijo in med potjo smo se domenili, da bosta šla Danica in Boj z nami plezat. Torej smo v strugi Lópezovih hudournikov zavili proti stenam Lührsa. Ko smo prišli do meje gozda, smo sestavili dve navezi, vsaka je štela tri plezalce. Prvo, v kateri je mali Boj plezal zadnji, sem vodil sam; drugi, kamor smo dodelili Danico, pa je menda načeloval Carlos Bottazzi, prav tisti, ki je pozneje sodeloval z Ivanom na Balmacedi in ki je nekaj let z navdušenjem osvajal bariloške vrhove, stene in stolp. Robi in Boštjan sta ostala spodaj, lahko sta si ves čas ogledovala naše početje, ali pa sta uživala v razgledu na jezersko pokrajino v dolini. Vsekakor sta pozabila čuvati naše nahrbtnike, ki smo jih pustili tamkaj nekje, in sta jih prepustila — kravam v obdelavo.

Lepe plezarije se z veseljem spominjam. Plezali smo brez nepravilnosti, tudi težavni korak v grebenu smo z lahkoto premagali. Navzdol pa smo se spuščali — že v mraku — po zahodni steni, ki je nisem poznal, in sproti iskali pripravnih prehode.

Večeralo se je, ko smo se pozdravili z Robijem in Boštjanom. Pospravil sem plezalno kramo, soplezalci so odšli proti kočé in odpeljali fantiča s seboj. Z Boštjanom so se imeli dosti pogovoriti, saj je razumljivo, da je najmlajši član družbe hotel zvedeti vse podrobnosti vzpona in sestopa. Za plezalno planinsko dejavnost je bil še napol invalid: Desno roko je nosil oprto v obvezi. Par dni prej se je s pobočja nad jezerom Moreno sprožil zemski plaz in mu odtrgal dva prsta v zadnjih členkih. Na

srečo jih je rajni dr. Neumeyer utegnil mojstrsko zašiti nazaj.

Počasi smo sledili družbici Robi, Danica in jaz. Ko smo se dvigali v živahnem razgovoru po stezi proti koči, smo zaslišali glasove naših tovarišev nekje na desno v grmovju. Noč je pokrila López, prispeli smo do bajte, obeh Petričkovih fantičev in njunih spremljevalcev pa ni bilo od nikoder. Kričali smo po bregu in iz grmovja so nam oni odgovarjali. Preveč urni Armando je vso družbico zavlekel v prtljkavo lengo in ko se je znočilo, niso vedeli, kako bi se izmotali iz gošče. Najslavnejši gorski vodnik tistih časov, sam Dinko Bertoncej je odšel v rešilno odpravo. Izvlekel je „ponesrečence“ iz „ñira“ ter jih s porednim in malce hudobnim nasmehom pripeljal v toplo zavetje. Planinci v koči so se neskončno zabavali ob smešni gorski nesreči.

Pripovedoval sem najprej o Capilli in Lópezu, zapeljala me je plezalska žilica, da sem prve odstavke posvetil težjim turam, ki so mi morda jačje ostale v spominu. Pa vendar sva z Robijem največkrat in najraje pešačila v tisti naš slovenski kot k „Skalci“ na južnem Catedralu. Ne vem, kolikokrat sva skupaj prehodila pampo, gorske predele in travnate jase iz Ville pa do šumečega Van Titterja. Kaj vse sva se pomenila, koliko idej stresla in kakšne spomine obujala! Prva leta po Tončkovi smrti sva prav gotovo ob vsakem srečanju kaj o njem pletla. Mnogo misli sva tudi posvetila „Goram“, obema Zbornikom, za katera je Robi po svoji dobri navadi opravil vse drobno in nehvaležno delo! Zadnje desetletje sva se zamujala ob Petru in Juretu, ob njunih ekspedicijah na področju Celinskega ledu, ob publikaciji teh odprav v slovenskem in argentinskem tisku. Včasih so se najina mnenja razlikovala, pa sva viharno zastopala vsak svoje nazore, da je odmevalo v pečeh in žlebovih severnega grebena. „Pod Skalco“ sva skupaj opravila običajni obred: nabiranje drv, kurjenje ognja, pripravljanje čaja, čiščenje koč ob zabavljanju čez buenosaireške izletnike „nahrbtničarje“ (mochileros), ki so nepopoljšljivi pujski. Človek res ne razume, kako si ta zlata mladina domišlja, da zna urediti svet, če ni zmožna pospraviti majhne gorske bajtice.

In potem vzpon čez plana pobočja proti jezercu, ki je po nesreči na Painu dobilo

ime Laguna Tonček in kjer stoji sedaj Refugio Frey. Dostikrat je sonce pritskalo, včasih pa smo se vzpenjali v jutranjem in večernem hladu. Nekoč smo dirkali in tekmovali, seveda ne Robi, temveč mlajši svet, „šuma“ in buenosaireški turisti. Rešil sem čast „bratov“ in prvi prispel, drugi je bil Miha Smersu in tretja Lučka Jermanova. Robi pa je poredno privoščil tistemu, ki je tekmo izzval, da je moral že kar spodaj odnehati.

Zadnje lepe planinske dneve je preživel Petriček prav pri Skalci. V poletju 1965, ko so Možina, Marolt in Bergant gradili škofovo znamenje, je bil Robi povsod pričujoč kot organizator vsega dela. Uredil je vsa vprašanja materiala in prevoza in preživel vse dneve gradnje pri Skalci, kjer je vodil dela ter obenem opravljal posel kuharja in gospodinje. Fantje se še spominjajo, da je bil Robi vselej prvi na nogah, zakuril ogenj, skuhal kavo ali čaj in poklical k zajtrku. Bariloški bratje so se takrat že močno zapletli v svoje zasebne probleme in komaj kaj smo še sodelovali. Nobena akcija Slovenskega planinskega društva ni bila tako izključno Petričkova kot škofova kapelica ob koči „Pod Skalco“. Široko nasmejan nas je sprejemal tisto nedeljo, ko smo na grbi Carlitovih avtomobilov premerili ves kolovoz do Muñozovega ranča, se povzpeli po stari Slovenski stezi, kjer je svoj čas pel Tončkov „machete“ in počasi drug za drugim prisloni k Skalci. Večja družbica slovenskih planincev se je drenjala okrog koč, Muñoz je pripravljaval „asado“, Robi pa nas je sprejemal s čašem in prijateljsko besedo. Slavnost je sličila slovenskim romanjem, pa še netie in družabnost so nas na take praznike spominjali. Gorenjska narodna noša pod lenzami in Rožmanovo znamenje v catedralskem kotu sta znova potrdila slovensko prisotnost v patagonskih gorah in samo bodočnost bo pokazala, če je taka prisotnost nekaj trajnega ali na samo zanimiva epizoda v argentinskem planinstvu.

Decembra 1970 je planinec Robert Petriček opravil svoj poslednji vzpon. Nekaj mesecev prej je zorela bajtica „Pod Skalco“. Škofovo znamenje sameva. Toda še vedno klni proti nebu iz catedralskih grebenov „Slovenski zvonik“, v bolsoskih gorah nas pomni Tumov stolp in križ na Canilli pozdravlja plezalca, ko obkroži prve šnice vrhnjega grebena. Še vedno šarijo slovensko-argentinske ekspedicije po

Celinskem ledu in slovenski izletniki se sprehajajo po bariloških gorah. Robijev duh bo še dolgo spremljal vse Slovence, ki bodo hodili v Ande, in kdor bo hotel kaj vedeti o slovenskem planinstvu v Argentini, bo trčil na osebnost in delo Roberta Petrička. Prav tako ga bodo pomnili Lópezov greben, grapa Capille, dolina Van Titterja in tisti čudoviti prostorček ob katedralski stezi, kjer velika skala, pobar-

vana z indijanskimi slikami, vabi k počitku ter pripoveduje zanimivo povest o slovenskih planincih, pa najsi bajtico obnovimo, ali ne. Vsekakor pa se bomo najbolje oddolžili Petričkovemu spominu, če namesto pogorele stare in že močno majave in zapuščene kočice zgradimo nekaj novega in spet upostavimo tisti slovenski kotiček na Catedralu, ki je bil Robiju tako drag in ljub.

Cerro Norte 2850 m, osvojen 5. 2. 1970 po članih Slovenko-argentinske odprave 1969/70.
Cerro Norte 2850 m, conquistado por la Expedición Argentino-Eslovena 1969/70.
The Cerro Norte 2850 m, first climbed by the Argentine-Slovene Exp. to the Ice Cape 1969/70

V zahodni steni gore Cerro Norte.
En la pared occidental del Cerro Norte.
In the western wall of the Norte Peak.

Peter Skvarča na vrhu Cerro Norte v
viharju.
Pedro Skvarča en la cumbre del Cerro
Norte, en tormenta.
Peter Skvarča on the summit of the
Norte Peak in the storm.

Serrano na vrhu gore Devetindvajseti oktober, osvojene v čast slovenskemu nar prazniku.
Serrano en la cumbre del Cerro Veintinueve de Octubre. Al fondo, los fiordos del Pacífico.
Serrano on the summit of October 29th Peak, so named to honour the slovene national day.

Motiv iz matiñnega taborišča.
Vista desde el Campamento Base.
View from the Base Camp.

Jurij Skvaréa, Peter Skvaréa, Persival Matsers in Mario Serrano na estanciji Cristina.
Jorge Skvaréa, Pedro Skvaréa, Persival Masters y Mario Serrano en la estancia Cristina.
George Skvaréa, Peter Skvaréa, Persival Masters and Mario Serrano on the estancia Cristina

Pogled na ledenik Upsala, z zahoda.
Glaciar Upsala, visto desde el Oeste.
Upsala glacier seen from westside.

Proti višinskemu taborišču
Hacia el Campamento de altura.
Towards the High Camp.

Povratek z raziskovalne ture.
Regresando del reconocimiento.
Returning from the exploration tour.

Patagonski celinski led z vrha Cerro Bertacchi. V ozadju gorska veriga Risopatrón.
Hielo Continental Patagónico, visto desde la cumbre del Cerro Bertacchi. Al fondo, Cordón Risopatrón.
Patagonien icecape seen from the top of the Bertacchi Peak. In the background Risopatrón range

Plavajoči spomenik na Lago Argentino.
El monumento flotante en el Lago Argentino.
The floating monument on the Argentine Lake

Zbornik 1965: Dr. Milan Komar, dr. Karel V. Truhlar. D. J., dr. Franc Zajdela

Zbornik 1966: Vojimir J. Bratina, Franja Golobova, France Gorše, Bara Remec

Zbornik 1967: Dinko Bertonec, dr. Jože Jančar

Zbornik 1968: Dr. Tine Debeljak, Karel Mauser, dr. Ljubo Sirc, dr. Jože Velikonja

Zbornik 1969: Ivan Žužek D.J., dr. Alojzij Šuštar, dr. France Mihelič

Brata

Jure in Peter

Skvarča

**SLOVENSTVU V ČAST
NARODU V PONOS**

THE UNIVERSITY OF TEXAS
AT AUSTIN

Ni bilo lahko pridobiti Skvarčeva brata, Jureta in Petra, za sodelovanje v tem poglavju. Vse kaj drugega so vsakoletna poročila v gorniškem poglavju o opravljenem planinskem delu. Tam se suče pregovarjanje za snov le okrog časa in no-časa. Doživeta dogajanja, vtisi in spoznanja terjajo od gornika že sama po sebi kakega utelešenja. Ostvaritev npr. v pisani podobi jim podaljšuje trajanje v čas. Gornik tako konkretizira svoja osebna doživetja v določeno dobrino, ki prehaja v skupno last z bravcem. Planinska bratovščina je svoje vrste svetovna družčina. Vežejo jo nepisani zakoni narave in gora jim je skupna domačija, kjerkoli se v svetu dviga iznad zemskega podstavka. Kot je požeti posevek družinska dobrina, tako bo gornik — v kolikor je gornik tudi v značajskih zahtevah — užil polno zadoščenje šele, ko bo dal svoja odkritja in skušnje z goro v last znani in neznani planinski tovarišiji. Po doživetjih v stenah in pobočjih spoznava goro tako zase kot za vso svojo planinsko žlahto. Ve, da gora ni samo njegova. Prav zaradi te množičnostne posesti je vezan nanjo ne le osebno, ampak tudi rodovno in kot taka je gora vrednota narodova.

Vse to so gorniku same po sebi zavestno ali podzavestno razumljive stvari. Ne takó, razglášanje vsem vprek v svet o teh povsem družinsko-gorniških zadevah kot o neke sorte izven planinskih slavnih dejanjih. Zato sta se tudi brata Skvarča dobršen čas in kreško otepalá tega. Vse premalo da je še teh njunih mladih let za čast in narodni ponos. Plezarija — no, to je vse kaj drugega! Stvar zase in ne spada semkaj.

Taka je naravna, samogibna in edino veljavna reakcija resničnega planinca. Če pa gre bolj za dejanja kot za storilca in sega odjek čez meje skupnosti ter dobi slovenstvo vrednejši zven v svetu po njih, tedaj pač velja podrediti se.

Le s teh vidikov se je strinjal s tako publiciteto tudi predsednik Slovenskega planinskega društva v Argentini, Robert Petriček — letos žal že rajni. In le kot zvesta narodnjaka v svetu sta brata Jure in Peter bila kočno voljna rekapitulirati svoje slovenske planinske doprinose argentinskemu gorništvu. Tak vidik pa ju že tudi značajno interpretira bralcem.

Čeprav sinova meščanske družine (oče Janez je bil bančni uradnik, mati Lucija, roj. Koce, pa uradnica v Poštni hranilnici), sta se Jure in Peter čustveno tesneje vezala na naravo že v predšolskih letih. Pač v izravnavo za s trpkostmi prepleteno otroško dobo. Še čisto mladima fantičema so koj po vojni 1945 komunisti ubili očeta, domobranskega poročnika, mater pa pridržali tri leta v zaporih, kjer jo je tajna policija zasliševala v zvezi z znanim procesom.

Tako osamela fanta sta sprva živela pri očetovih sorodnikih v Št. Joštu pri Vrhniki, nato pa pri teti Tilki v Rovtáh. Kajkrati sta v hosti in loki, v hribu in dolu nagonsko iskala zaščite in tolažbe za porušeno družinsko ravnovesje.

Meseca aprila 1956 je gospa Lucija emigrirala z obema sinovoma v Argentino. Ko sta tedaj kot trinajst in petnajstletnik ugledala brezkraino buenosaireško ravnino, še zdaleč nista mogla slutiti, da bosta kdaj mogla spoznati še nepreglednejšo pampo ali celo raziskovati Kordiljero. Bariloče, Kontinentalni led — so bili pojmi, ki so jima pomenili toliko kot nič. Kaj več kot zgolj besedni zven jim je postala bariloška Kordiljera šele, ko jo je Peter v poletju 1960 "odkril" in se ves navdušen vrnil pripovedovat bratu Juretu o tej iznajdbi.

Takrat je bilo Slovensko planinsko društvo v Argentini že trdno zasidrano. V Bariločáh je že nekaj let obratoval Planinski stan in omogočal pogumnim obiskovalcem ceneno bivanje v sicer dragem letoviškem mestecu. Bariloški Slovenci pa so imeli na dobrem že celo desetletje gorniških podvigov in pionirskih akcij. Po Petrovem odkritju sta se brata vsako leto odpravila v deželo Nael Huapija, kjer sta opravila svoje prve važnejše vzpone. Bariloče jim je postalo vsakoletno planinsko vežbališče in letovišče. Obenem pa se je Jure udingal v podjetju bratov Arnšek "Foto Triglav" kot fotograf, Peter pa v Jermanovem gostinstvu pod Tronadorjem. V potrditev organizirane pripadnosti slovenskemu gorništvu, sta se včlanila v Planinsko društvo.

Do leta 1963 sta si že nabrala dovolj izkušenj, da sta si upala pridružiti se članom C.A.B.A. (Club Andino Buenos Aires) in se odpravila z njimi na svojo prvo ekspedicijo na Patagonski celinski led, v področje Fitz Royeve skupine. Nato si sledi njune odprave leto za letom. Sprva je vodil izkušenejši Peter, kasneje pa že tudi Jure. Torišče njune dejavnosti se povsem koncentrirá na območje Kontinentalnega ledu, z izhodišči ob ledeniških jezerih Viedma, San Martín, O'Higgins in Argentino.

To gorovje je zaradi svojih značilnosti zaslovelo po vsem gorniškem svetu. Vzpon na njegove vrhove terja od plezalca velike izurjenosti in znanja, utrjenosti in skušenj. Pogoji za tako usposobljenost so bratoma Skvarča urojeni. Zato sta se razmeroma kmalu povzpela nad povprečje med ostalimi redkimi planinci, ki so

si upali podati se v to čudovito a samotno pokrajino s skrajno negostoljubnim podnebjem, z izzivalnimi gorskimi ostenji in vabljivimi vrhovi. Opravila sta več drznih storitev, si pridobila mnogokušenj, raziskala in razpoznala neznana področja in prvenstveno pristopila na zavirljivo število vrhov. Tako sta postala najboljša poznavalca Celinskega ledu, predvsem na področju Argentinskega jezera. Obenem pa tudi ena najsposobnejših in najuspešnejših navez v argentinskem gorništvu. Mnoge osvojene vrhove sta poimenovala v spomin in počastitev Slovencev in slovenstva.

Prava skrivnost te nagle rasti zagotovo tiči — poleg prirojene telesne danosti — v njuni iskreni predanosti gorskemu svetu in v njuni edinstveni skromnosti glede uporabe materialnih sredstev med gorniško dejavnostjo. Tudi to jima je oboje urojeno prav kot dediščina slovenskih svojini. Le s temi pogoji sta se mogla povzpeli do tolike usposobljenosti kljub temu, da moreta kot ravninca trenirati samo med počitnicami in sta plezalca-samouka, kot ugotavlja Arko v letošnjem gorniškem poglavju v Glosah k vzponu na Cerro Norte. Tako je torej prav rodovna pogojenost tista gonilna sila, ki ju navaja k storitvam z odjeki v takih razsežjih, da je zanje potrebno prav navdušenje njunih mladih let. Kar sta doslej opravila in kar še bosta, raste iz naših narodnih semen. Zato nosijo njuni dosežki pečat neoporečne slovenske navzočnosti v svetu.

dp.

Jurij Janez Skvarča

Rodil se je 17. oktobra 1941 v Ljubljani. Učenost ljudske šole je spoznaval štiri leta na Prulah v Ljubljani. Poskus, da bi se nato vpisal na klasično gimnazijo, se ni obnesel. V tistih letih je bila ta šola za otroke „reakcionarnih staršev“ — tabu. Pač pa je bil sprejet na sedmo državno gimnazijo, kjer je absolviral prva štiri leta, čeprav ni več utegnil opraviti male mature. Prav takrat se je z materjo in bratom Petrom izselil v Argentino. V hribe ga je zaneslo že kot šentjoškega pobiča. Kot ljubljanski gimnazijec pa je opravil svojo prvo pomembnejšo gorsko turo z vzponom na Mangart. Vrha sicer ni zmožel, spoznal pa je vrh. Če pa se enkrat planinec spoprime s skalo — težko, da bi jo kdaj pozabil in ne hrepenel po zopet-

nem snidenju z njo, čeprav minevajo leta, preden se znova srečata. Po Mangartu je le še nekaj kolobaril po hribih v okolici Sv. Ane na Gorenjskem, kamor je hodil v počitniške kolonije.

Srednjo šolo je nadaljeval in dokončal v Adrogué, provinca Buenos Aires. Leta 1961 se je vpisal na buenosaireški državni univerzi kot slušatelj elektronske fakultete. Za inženirja elektronike je diplomiral leta 1967 ter je bil še isto leto nastavljen kot docent te fakultete, kjer predava fiziko. Poleg tega je zaposlen še v Socialnem ministrstvu (Ministerio de Bienestar Social) kot strokovnjak za rentenske aparate. Med študijem se je preživljal s priložnostnimi zaposlitvami. Meseca oktobra 1970 se je poročil z gdč. Silvijo N. Rag iz Miramara ter živi z njo v okolici Buenos Airesa.

PLANINSKE STORITVE

Povsod so navedeni soplezalci Jureta Skvarče ali člani vsakokratne odprave.

Bariloške gore

Pico Argentino (Tronador), López in manj pomembne ture; poletje 1961 z bratom Petrom.

Torre Catedral — normalna smer; januar 1962; Peter Skvarča.

Aguja Frey — januar 1962; Peter Skvarča, H. G. Sánchez.

Tronador - Pico Internacional (Anon) — januar 1962; Peter Skvarča, H. G. Sánchez.

Stena Camping — februar 1963.

Poročila je objavljala tednik Svobodna Slovenija.

Odprave

I. *Pier Giorgio* — *Odprava C. A. B. A.* 1962/63. Vodja: Eduardo Monelos; člani: Jure Skvarča, Peter Skvarča, Carlos Porta, Šerif Pašić, Mario Castella-zzo. Dne 17. januarja 1963 prvenstveni vzpon na dolgo od mnogih oblegovano goro Pier Giorgio 2600 m na področju Fitz Roya, v navezi z bratom Petrom. Petdeset ur v steni, dva bivaka brez spalnih vreč.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; buenosaireski dnevniki La Razón, La Prensa; planinski list Boletín C. A. B. A.; revija Veja y Lea št. 414, 1963; Zbornik 1964.

II. *El Plata* — *Odprava C. A. B. A.* 1963. Vodja: Peter Skvarča; člani: Jure Skvarča, Augusto Mengelle, Carlos Vittone. Prvi zimski vzpon po južni steni na vrh Nevado El Plata 6300 m, v mendoški Kordiljeri, dne 15. julija 1963. Stena visoka 2000 m; 48 ur pleže z enim bivakom. Pri sestopu so Juretu omrznile noge in so mu kasneje amputirali štiri prste na levi nogi. Hujše omrzline in posledice je utrpel tudi Carlos Vittone.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; dnevnik La Prensa; Zbornik 1964.

III. *4. slovenska odprava na Cerro Mellizos* 1964/65. Vodja odprave: Jure Skvarča; člani: Peter Skvarča, Gregor Ahčin; sodeloval: Jože Vodnik. Prvenstveni vzpon v navezi z bratom Petrom na *Cerro Stefan* 3500 m, najvišji vrh v skupini Mellizos, zahodno od jezera O'Higgins; dne 28. januarja 1965. Pri sestopu bivak brez spalnih vreč.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; dnevniki La Prensa, La Nación; priloga Rotograbado La Prensa 30. maja 1965; revija American Alpine Journal 1965; planinsko glasilo Anuario C. A. B. (Club Andino Bariloche) 1967/68; Zbornik 1966.

IV. *5. slovensko-argentinska odprava na Kontinentalni led* 1965/66. Vodja od-

prave: Jure Skvarča; člani: Peter Skvarča, Augusto Mengelle, Osvaldo Troiani.

Cerro Norte — prvi poskus na vzhodno steno.

Cerro Mesa 2500 m — prvenstveni vzpon 27. januarja 1966, Jure Skvarča sam.

Cerro Kennedy 2300 m, jugovzhodno od Argentinskega jezera nad zalivom O'Neill — prvenstveni vzpon dne 7. februarja 1966, Jure in Peter Skvarča ter Augusto Mengelle.

Cerro Bolados 2900 m — prvenstveni vzpon dne 10. februarja 1966, Jure Skvarča sam.

Cerro Masters 2900 m — prvenstveni vzpon dne 10. februarja 1966, Jure Skvarča sam. (Medtem sta Peter in Mengelle pristopila na C° Agassiz 2900 metrov).

Cerro Bertrand 3200 m — prvenstveni vzpon dne 11. februarja 1966 v navezi z bratom Petrom.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; dnevniki La Prensa, La Nación; priloga Rotograbado La Nación 3. aprila 1966; revija American Alpine Journal 166; planinski vestnik Anuario C. A. B. 1967/68; Revija Shell, Zbornik 1967.

V. *6. slovensko-argentinska odprava na Kontinentalni led* 1966/67. Vodja odprave: Jure Skvarča; člani: Luciano Pera, Peter Skvarča, Alberto Ramírez. *Cerro Cono* 2500 m, vzhodno od jezera Argentino in ledenika Upsala — prvenstveni vzpon dne 20. januarja 1967; do vrha gornjega grebena z Lucianom Pera, nato do vrha Jure sam.

Cerro Norte — prvi poskus na zahodni steni s Petrom.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; dnevnik La Prensa; priloga Rotograbado La Prensa 9. aprila 1967; revija American Alpine Journal 1968; planinski vestnik Anuario C.A.B. 1967/68; Zbornik 1969.

VI. *7. slovensko-argentinska odprava na Kontinentalni led* 1967/68. Vodja odprave: Jure Skvarča; člani: Peter Skvarča, Pablo Justo, Janko Zakrajšek, Mario Serrano, Osvaldo Troiani; sodeloval: Jože Vodnik. Ob izviru ledenika Upsala, severzahodno od jezera Argentino:

Cerro Cristal 2500 m — prvenstveni vzpon dne 17. februarja 1968 v navezi z Márijem Serranom.

Cerro Campana 2800 m — prvenstveni vzpon dne 18. februarja 1968 v navezi z Márijem Serranom. (Peter in H. Barría sta medtem osvojila *Cerro Pintado* 2500 m.)

Cerro Norte — tretji poskus na goro Norte, drugi po zahodni steni. Naveza Peter—Jure doseže točko 300 metrov pod vrhom in se umakne zaradi vremenskih nepravilnosti.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; dnevnik La Prensa; priloga Rotograbado La Prensa 9. junija 1968; revije Parabrasas št. 81, 1968; Atlántida št. 1215, 1968; Gendarmería Nacional št. 25, 1968; American Alpine Journal št. 1969; Zbornik 1969.

VII. 8. slovensko-argentinska odprava na *Kontinentalni led* 1968/69. Vodja odprave: Jure Skvarča; člani: Tone Andrejak, Mario Serrano; sodeloval: Jože Vodnik.

Cerro Boj 2500 m, severozahodno od severnega rokava Argentinskega jezera — prvenstveni vzpon v navezi z Márijem Serranom dne 9. januarja 1969 v spomin Robertu-Boju Petričku.

Cerro Vivod 3500 m, najvišji vrh v Cadena Roma, vzhodno od jezera Argentino — prvenstveni vzpon v navezi z Márijem Serranom dne 3. februarja 1969 v spomin Božu Vivodu. *Cerro Moyano* — prvi poskus na goro v navezi z Márijem Serranom. Raziskovanje možne smeri. Prvi nočni prevoz s čolnom čez jezero Argentino.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; dnevnik La Prensa, La Nación; revije Gente, št. 195 april 1969, Gendarmería Nacional, št. 32, 1969, American Alpine Journal 1969, Paralelo 38 III, 1969, Argentina, št. 4. julij 1969; priloga Rotograbado La Prensa 13 aprila 1969; Zbornik 1970.

VIII. *Operativo Upsala*, julij 1969. Sodeloval kot pomožni inštruktor pri letalskih vežbanjih na ledeniku Upsala na Kontinentalnem ledu.

Objavljeno v Rotograbado La Prensa 26 oktobra 1969.

IX. 9. slovensko-argentinska odprava na *Kontinentalni led* 1969/70. Vodja od-

prave: Jure Skvarča; člani: Peter Skvarča, Mario Serrano, Eduardo Curioni, Aleksander Nikolić. Vzhodno od ledenika Upsala; prvenstveni vzponi z Márijem Serranom:

Cerro Bertacchi 2600 m — dne 9. januarja 1970;

Cerro Santa Cruz 2600 m — dne 9. januarja 1970;

Cerro 29 de Octubre (Vrh Devetindvajseti oktober) 2600 m — dne 9. januarja 1970 v počastitev slovenskega narodnega praznika. Pristop do pogorja *Mariano Moreno* (80 km) in umik zaradi slabega vremena.

Cerro Norte 2950 m, severovzhodno od severnega rokava Argentinskega jezera — prvenstveni vzpon dne 5. februarja 1970 v navezi z bratom Petrom. Ena najpomembnejših tur v tem predelu.

Poročali so: tednik Svobodna Slovenija; dnevniki La Prensa, La Nación, Clarín; priloga Rotograbado La Prensa 13. septembra 1970; revije Siete Días Ilustrados, American Alpine Journal, Coca-Cola avgust 1970, Noticiero 3M Ferrania; Zbornik 1970.

X. 10. slovensko-argentinska odprava na *Kontinentalni led* 1970/71. Vodja odprave: Jure Skvarča; člani: Peter Skvarča, Mario Serrano, Ricardo Czerniawski. Severno od ledenika Upsala, v navezi z Márijem Serranom:

Cerro C. A. B. 2600 m, — 4. 2. 1971.

Cerro Cacique 2500 m — dne 4. februarja 1971, v spomin Robertu Petričku, predsedniku Slovenskega planinskega društva v Argentini. (Medtem sta Peter in Czerniawski zavzela *Cerro Anders* 2500 m).

Ponovitev prečkanja z Márijem Serranom do pogorja Cordón Mariano Moreno.

Poročilo objavljeno v tedniku Svobodna Slovenija. V ostalih revijah še izide.

POROČILA IN ČLANKI JURETA SKVARČE O SVOJIH TURAH

...in v objemu pune. — Vzpon na Nevado El Plata v Mendoški Kordiljeri — Zbornik 1964.

Slovenska odprava na *Cerro Mellizos* — Zbornik 1966.

Slovensko-argentinska odprava na Kontinentalni led 1966 — Zbornik 1967.
Cerro Cono — uspel podvig na Kontinentalnem ledu — Zbornik 1969.
Iz dnevnika argentinsko-slovenske odprave na Kontinentalni led 1967/68 — Zbornik 1969.
Cerro Boj — *Cero Vivod* — Zbornik 1970

Vzpon na Cerro Norte — Zbornik 1970.
Cerro Steffen - Ira. Ascensión. Expedición Esloveno-Argentina al Hielo Continental 1966 — Anuario C. A. B. 1967/68.
Peaks above the Southern Patagonian Icecap — American Alpine Journal 1969.
Southern Patagonian Icecap — American Alpine Journal 1970.

Peter Skvarča

Rojen 14. janja 1944 v Ljubljani. Ljudsko šolo in drugazred realne gimnazije je dokončal istotam. Prila 1956 se je z materjo in bratom odselil v Argentino in dokončal srednjo šolo v Agué. Leta 1968 je diplomiral na buenosaški državni tehniški univerzi za geometrijo. Leta 1971 pa promoviral na isti fakulteti za geodetsko-geofizičnega inženirja. O svoji giški dejavnosti pripoveduje sam:

Prvič sem občutil da mi bodo gore kaj več pomenile, ko me je v poletju 1959/60 zaneslo v Bariloče. Pravič sem takrat s skupino slovenskih mladih pristopil samo na glavni vrh *Lópe* me je gora že takrat prepričljivo osvojila s silo, ki jo po-

zna in razume le gorolazec. Potem sem vse leto hllastavo prebiral gorniško literaturo. Lotil sem se vsega, kar mi je prišlo bravnega pod roke. Ob branju pa sem spoznal, da je za visokogorske vzpone potrebnega še kaj več kot pa samo dobra volja in polna mera navdušenja. Dodobra se bom moral seznaniti s plezalno tehniko v ledu in topli skali, s prosto in umetno pležo. Čim več bo treba trenirati in zato vsaj vsako poletje prebiti v Bariločah ali kje drugje v Kordiljeri.

V poletju 1960 so bili uspehi še bolj kilavi. Preplezal sem samo greben *Pilpiquitrona* v Bolsonu. Sezono pa sta zaključila ponesrečena poizkusa na Catedralski stolp in na Cerro Azul.

Vse bolj bogato sem se odrezal v poletju 1961. Začelo se je v prvi polovici januarja, ko sva se z Lucianom Pera namenila kar naravnost na Aconcagua! Resnično sva celo verjela, da jo bova zmogla. In sva jo — do 5400 m. Potem ni šlo več. Manjkalo nama je še 1600 m do vrha. Sreča, da sva tam odnehala, sicer bi bilo takrat že konec najinega planinstva. Pač pa sem se za trening povzpel 14. januarja sam na vrh Sv. Helene (pribl. 4800 m) nad Cristo Redentorjem. To je bil pravzaprav moj prvi resnejši vzpon..

Po polomiji na Aconcagui sem se koj odpravil proti jugu v Bariloče. Tam sem naletel na skupino buenosaireških andinistov in skupaj z njimi preplezal:

Torre Catedral — 12. februarja 1961; (pleža stopnje IV po Weizenbachu);

Aguja Frey (Catedral) — 13. februarja 1961 (A-I);

Pico López — *Principal* — smer Friesen; 16. februarja 1961 (IV).

V drugi polovici februarja pristopim sam na *Pico Argentino* na Tronadarju. To je moja prva preizkušnja v ledu. Vmes si ogledujem možnosti na glavni vrh. To poletje ni prišel še nihče tja. Kaj, če bi poskusil jaz? Odkar sem ga ugledal neke noči iz Pampe Linde vsega srebrno ožarjenega, me kar naprej vleče tja gori.

Dne 1. marca 1961 se mi ta sen ureniči: spet sem na Tronadorju, pod menoj *Pico Principal*. Letos sem njegov edini gost. Resnično sem srečen.

A že moram nazaj, v velemesto z njegovimi problemi, v vrvež, v umazanijo. Nisem še tam, a že delam načrte za naslednje leto. Poskusiti hočem Slovenski zvonik na Catedralu, Campanile Esloveno. Trening v topli in mrzli skali moram stopnjevati: že me kliče, čedalje močnejše, Celinski led s svojimi deviškimi vrhovi, z drznimi špicami, z razsekanimi gladkimi stenami...

Januarja leta 1962 pridem na bariloško gorsko pozorišče z bratom Juretom. Najprej pristopiva na Catedralski stolp, nato pa skupno s Miguel Gómez Sánchezom na špico Frey. Kak dan za tem preplezava z Miguelom *Slovenski zvonik*.

Proti koncu januarja gremo pod Tronador, kjer ponovim Internacional z Sánchezom in bratom Juretom; februarja pa opravim isto turo s Sánchezom in Šerif Pašičem.

Nekaj tednov pozneje smo zopet v skali. Tokrat sta z menoj v navezi Héctor Hermida, izvrsten plezalec v suhi skali, ter Luis M. Boselli. V troje preplezamo normalno smer Slovenskega zvonika, naslednji dan pa z Boselijem slovito severno steno istega stolpa v prvi ponovitvi.

S to plezarijo sem zaključil svoje delovanje v Bariloških gorah; pravitako tudi v Sierra de la Ventana, kjer sem medtem dvakrat ponovil streho na *Gran diedro* ter bil večkrat v stenah *Los Gigantes* v Córdobi.

Odslej osredotočiva z bratom Juretom najina gorniška prizadevanja predvsem na področje *Patagonskega celinskega ledu*. Tam je komaj kaj poznanega, vendar dovolj, da navduši in zvabi plezalca na osvajanje in raziskovanje. Najina prva žetev na tem pozorišču je kar zadovoljiva: 17. januarja 1963 zavzameva z Juretom goro *Pier Giorgio* po šestih neuspehlih poizkusih drugih odprav. V naši ekspediciji so sodelovali:

Eduardo Monelos, Carlos Porta, Mario Castelazzo in Šerif Pašič. Zame je to do danes v okolici Fitz Roya ena najtežavnejših tur: kombinirana plezarija v skali in ledu, ki zahteva od plezalca mnogokušenj in večjo uporabo vseh plezalskih pripomočkov. Komaj komaj sva bila gori kos. Več predelov v steni lahko označim kot mejo človeške zmogljivosti.

Pozimi, meseca julija istega leta smo na severu, v Mendozi: Carlos Vittone, Augusto Mengelle, brat Jure in jaz. Namen odprave je opraviti prvenstveni zimski vzpon po južni steni na *Nevado El Plata* 6300 m (nezanesljiva meritev). Brez dvoma je to doslej eden najpomembnejših dogodkov v argentinskem zimskem andinizmu: 2000 meterska ledena stena s podnožjem v višini najvišjih evropskih gora. Velemesto nas z vseh koncev utesnjuje, zato smo zdaj tu in vstopamo v to zimsko steno, žejni narave in njenih novih podob. 15. julija 1963 stojimo ob osmih zvečer na vrhu. Višina nam s svojo puno in strupenim mrazom razjeda moči in razsodnost. Po zmagi nam naprti ozeblina s hudimi posledicami, posebej za Jureta in Carlosa. Vendar smo uspeli, čeprav so nam zavidneži skušali zasenčiti uspeh. Zame je to do danes eno najlepših tovariških doživetij v gorah. V najhujšem smo si ostali zvesti in nesebično zavzeti drug za drugega.

Poletje 1963/64: Zopet Patagonski led. Člani odprave: Augusto Mengelle, Luciano Pera, dr. Berramendi in jaz. 12. januarja 1964 opraviva z Mengellom prvi vzpon na *Gorra Blanca* 2920 m in na *Cardenal Cagliero* 2570 m.

29. januarja 1964 pristopiva z Luiconom Pera na ognjenik *Lautaro* 3380 m, najvišji vrh pogorja Pío XI in dotlej nepreplezan. Pod vrhom sva ugotovila ugasli krater in s tem potrdila domnevo o ognjeniškem značaju te gore. Gorska veriga Pío XI se dviga kot otok sredi nepregledne ledene planjave, nad fjordi Tihega oceana. Od matičnega taborišča je treba presmučati kakih 30 km čez led in skozi neprestane snežne vihre, preden se lahko zatečeš v zavetje kake vzpetine. Prav tako kot sameva orjak Lautaro sredi ledene reke, ostaja v mojem spominu kot eden najsvetlejših gorskih biserov, čeprav mu daje težavno dostopanje do njegovih vznožij s prečkanjem čez celinski led pečat najtežjih kombinacij pri osvajanju deviških vrhov.

Nižji vrh pod Lautarom sva krstila Tončku v spomin za *Cerro Pangere*.

Poletje 1964/65: Slovenska odprava na *Cerro Mellizos* v Čile. Člani odprave: brat Jure, G. Ahčin in jaz. Vrh Mellizos Oeste je bariloška odprava J. Hardta preimenovala v Cerro Steffen, Mellizos Este pa v Cerro Krüger. Prava Mellizos se nahajata severneje. Z Juretom zavzameva vrh *Cerro Steffen* 3050 m dne 28. januarja 1965 sredi najhujšega viharja. To je do slej moja najtežja tura v ledu, kar jih pomnim, in štejem to odpravo med najuspešnejše, čeprav je štel samo tri člane.

V poletje 1964 spada tudi moj samotni pohod na *Monte Olivia* na Ognjeni zemlji.

V začetku leta 1966 gremo nižje na jug, do Lago Argentino. Gore severno, zahodno in južno od tega velikanskega jezera bodo naslednja leta naši cilji. Skupaj smo Jure, Mengelle, Troiani in jaz. Dne 25. februarja 1966 napravimo prvi poskus na težavno goro Cerro Norte po vzhodni steni. Po umiku se premaknemo na JZ v neraziskano gorovje v verigi Altiplano Italia. Z Juretom in Megellom se vzpnemo na deviški vrh, ki meri po našem višino-
metru 2300 m in ga imenujemo *Cerro J. F. Kennedy*.

10. februarja 1966 osvojiva z Mengelom *Cerro Agassiz* (2900 m po višino-
meru) in naslednji dan z bratom Juretom še goro *Bertrand* (pribl. 3200 m).

Poletje 1967: Priključim se Slovensko-argentinski odpravi šele 23. januarja. Z Juretom in Lucianom skušamo tudi topot na Cerro Norte, zdaj po zahodni steni. Slabo vreme nam skuha nov neuspeh na tej gori. Tedne pozneje napraviva z E. Cornaisom prvi poskus na Cerro Campana. Samo 100 m pod vrhom naju po osemurnem plezanju nažene vihar navzdol.

Poletje 1968: Sodelujem v Slovensko-argentinski odpravi na celinski led. V tretjem poskusu na Cerro Norte, tudi tokrat po zapadni steni, nas gora znova zavrne. Nemara je prav, da moramo okušati tudi grenkosti poraza. En deviški vrh pa le ugrabim tudi v tem poletju: z H. Barría stopiva prvič na *Cerro Pintado* 2500 m.

Poletje 1969 me pripelje po mnogih letih spet v Mendoško Kordiljero. Spet do Aconcague. A topot tudi na njen vrh! 14. januarja 1969 stopim skupaj z R. Carranza in s patrom B. de Filippis na vrh najvišje ameriške gore *Aconcagua* 6960 m. Na

vrhu izmerim zemeljsko težnost in je to do danes najvišja točka na svetu, ki ima težnostne meritve. Tudi sveta maša, ki jo je daroval pater istočasno na vrhu, je nedvomno svetovni višinski rekord.

Tudi naslednje leto merim težnost po pobočjih Aconcague. A koj po končani študijski praksi odhitim na jug, v ledeno Patagonijo, kjer me že čaka brat Jure s svojimi ekspedicionarji. In Cerro Norte. Letos je dobre volje. Komaj šest dni po mojem prihodu na estancijo že stojiva z bratom dne 5. februarja 1970 po trdem delu v steni na vrhu *Cerro Norte* 2950 m. To je naše najlepše darilo za vztrajnost in sistematsko opremljanje stene skozi pet let. Res je, kar mi je nekdo starejših nekoč svetoval: ne sili v gore z zagrizeno nestrpnostjo; če letos ne, jo boš pa prihodnjič ali drugič kdaj zmoget, saj gora ti ne uide... Škoda le, da sva tako težko priborjeni vrh dosegla v viharju. Vse do konca se je nama branil. Danes gledam na Norte s ponosom in z ljubeznijo kot na najino goro...

Letošnjo sezono 1970/71 se je vreme grdo poigralo z nami. Po vsej državi je šarilo to slabo vreme. Bariloške gore so sredi poletja izgledale kakor pozimi. Letošnjo odpravo tvorimo: Ricardo Czerniawski, Mario Serrano, brat Jure in jaz. S Czerniawskim prečkava Kontinentalni led 40 km na zahod od gore Campana in Norte. Tokrat je najin cilj Risopatrón, čudovita gora Matterhornovih oblik. Nad pacifiškim fjordom Falcón kipi v nebo. Kakih 20 km pred vznožjem gore naju zajame vihar. Po štirih dneh slabega bivakiranja v dveh lednih votlinah se s pomočjo kompasa končno le prebijeva nazaj do prvega taborišča pod Campano in Cristalom. Kakšna ironija! Letos se je gora, ki smo si jo izbrali za naš cilj, pokazala v celem mesecu našega bivanja tamkaj — le za borega pol dneva! A v tem kratkem preblisku lepega vremena sva se pa le povzpela dne 4. februarja 1971 na nezavzet ledeni vrh JV od Cerro Campana in ga krstila za *Cerro Anders*.

Še bomo hodili v gore, če Bog da! Plezali bomo nove smeri, raziskovali nepoznana gorovja in se vzpenjali na nezavzete vrhove. Saj je še mnogo skritih predelov v naravi in divjini gora, kjer se človek lahko oddahne in se tja zateče pred truščem današnjega modernega sveta, da si spočije in osveži duha.

SLOVENSKA BESEDA IN PESEM

SMRT PISATELJA STANKA MAJCNA

SLOVENCİ V ZAMEJSTVU — Goriška

DELO KIPARJA GORŠETA V LETU 1970

WERNER BERG — upodabljaec koroških Slovencev

ZIVLJENJE KOROŠKIH SLOVENCEV V SLIKAH

SLOVENCİ V IZSELJENSTVU — Kanada

Venezuela

ZDA

Avstralija

Argentina

CERKEV V LETU 1970

KNJIŽNE IZDAJE SLOVENSKE IDEOLOŠKE EMIGRACIJE

ČLOVEK ALI ROBOT — to je sedaj vprašanje

RAZGLEDI

Slovenska beseda in pesem

JOŽE KRIVEC

Črna cesta

V kotanji sanjari kočura: vsa zakrita z zelenimi krošnjami drevja. Le skozi raztrgane odprtine med vejami razkazuje rebaste stene, z blatom ometane in malo strehe, pokrite s travo in slamo. Za njo je še mala šupa na neobtesanih deblih sloneča in na njih bambusove palice, ki nosijo luknjičavo streho.

Blizu zadaj se zajeda v peskasto zemljo in obrušeno zaoblo kamenje potok; kadar se v poletnih dneh razpara oblak ob vrhovih nad Mastilom, tedaj se tudi ta napolni do vrha in pridirja mimo hiše. Naglo, z grmečim bobnenjem, pa spet hitro potiša in se izteče v dolino.

Ob potoku proti dolini navzdol leži njiva: koruza se košati na njej ter poganja cvetove v zgodnje poletje. Na njenem začetku ob hiši je zgrajena staja: tri krave in petnajst ovac domuje ob večerih v njej.

To je toliko zemlje, da životariš na njej, živeti pa je težko. Kruha je premalo, da bi bilo pet ljudi sitih.

Zato je oče Domingo bil prisiljen, da je že pred nekaj leti požgal v suhi zimi trnjevo grmičevje na pobočju hriba, ki se vzpenja nad kočuro proti jugu, tja v isto smer, kjer ta sega prav do črne asfaltne ceste. Pravijo, da ta cesta prihaja iz Córdobe in da po njej prideš v Buenos Aires. Domingo še ni bil tako daleč; njegov svet je ta valovita zemlja okrog njega in gore bolj zadaj, kamor se odpirajo od jutra do večera.

To požgano pobočje se počasi spreminja v rodno prst. Sam zdaj vsako leto izruje nekaj od ognja posušenih dreves in na pomlad zasadi potem tam koruzo.

„Ko bi imel pomoč, bi šlo hitreje. Tako pa sem sam!“ večkrat vzdihne.

Pravzaprav je tako: žena, drobna, izsesana ženička, ne prime za tako delo. Toži, da nima moči. Dvoje hčera: dvajsetletna Mabel je hodila v bližnje mestere pod Urritorco, da bi se navadila za fri-

zerko. Dela na zemlji med kamenitimi skalami se ni dotaknila. Tri leta mlajša Alicija je še vedno le gonila ovce v hrib, odkar je pustila šolo. Trinajstletni Miguel pa hodi še v šolo onstran hriba k svetemu Štefanu in je prirnil do tretjega razreda.

Zadnja zima je bila prijetna: sonce in suhota, kakor nalašč, da poružajo črno drevje, ki je svoje mrtve rogovile razkazovalo proti cesti, kjer so drveli avtomobili iz širokega sveta v to malo in ozko dolino pred gorami, kamor so poleti prihajali turisti, se sprehajali po njej in nabirali novih moči v zaprešene celice svojega telesa.

„Pa bi mi vendar kdo kaj pomagal!“ je zarenčal Domingo neko jutro, ko se je odpravljal v hrib. Ozrl se je po ženi in po Mabel, ki je ostala brez dela, odkar je poletno sonce zdrknilo v jesen in so turisti izpraznili dolino, ter v Alicijo, ki si je ves ljubi dan naravnavala dolge lase preko ožganega vratu čez hrbet.

„Jaz že ne grem, kakšne bodo moje roke! Kdo me bo razpraskano vzel še v službo!“ se je opravičevala Mabel. Razprostrla je nežne dlani pred sebe in razjeden lak vrhu nohtov se je zablščal.

„Jaz si bom poiskala na poletje službo, ko pridejo turisti. Ne bom ostala doma!“ se je namrdnila Alicija.

„Mene menda ja ne boš gnal v hrib! Za moške je tako delo!“ se je opravičevala žena, ki se je sušila iz dneva v dan vedno bolj.

Potem je Domingo odšel spet sam v hrib. Popoldne je prišel še Miguel za njim, ko je pridrajsal iz šole.

Ti otroci niso za tako življenje, si je mislil Domingo. Še manj vzdržijo v tem trdem delu kot jaz. Sicer bi tudi jaz to delo zamenjal z boljšim, ali kje naj ga najdem. Očital si je, da se nikdar ni spustil iz tega majhnega sveta na cesto, ki bi ga bila popeljala v boljše življenje. Počasi se mu je odpiralo v glavi, da nekje

mora biti boljše: leto za letom prihajajo turisti v lepih avtomobilih. Bogati so, torej nekje je boljši svet. Tu pa človek ostaja vedno na istem.

Prišel je do zaključka: šel bi, če bi mu ponudili kje boljše, le toliko poguma ni čutil v sebi, da bi se sam pognal z lastnimi močmi na pot. Zasmilila se mu je blatna kočura, ki bi jo zapustil, in ovce, ki bi se ne vračale na večer, in krave, ki bi se izgubile med trnjevim grmovjem, če bi njega ne bilo več.

Stal je s skrhano sekiro ob črni cesti: na desno in na levo so vozili svetli avtomobili: nihče se ni ozrl po njem, ni se ustavil, ni ga nagovoril. Domingo se je sam vzpenjal v hrib in ruval krivenčasta drevesa...

Pomlad se je sprevergla v poletje. Že davno so odleteli rožnati cveti marelic in breskev po vrtovih gosposkih hiš. Pričakovale so srečnih lastnikov, ki se bodo zdaj pripeljali iz bogatega sveta. Gore in planote so ozelenele in vabile turiste: življenje bodo prinesli in z njim bo več dela in zaslužka.

Mabel se ni vrnila k svojemu poslu: da so gospe silno natančne in preveč sitne. Delo si je dobila v hotelu na vrhu hriba, kjer oddajajo sobe turistom. Pospravljala je, pomivala in turistom stregla. Delo je bilo po njenem mnenju bolj zanimivo, ko ni imela opravka le s sitnimi gospemi, se je pohvalila. Tudi ji je ugajalo, da so jo pogledale kdaj pa kdaj kake moške oči ter so ji ponudili sladko besedo. Mabel se je počutila zadovoljno. Življenje se ji je nasmihalo in val, ki je pljusnil do nje, je zbudil v njej neznana skrita hrepenenja...

Čim bolj je poletno sonce grelo ljubo zemljo, temveč turistov je polnilo zeleno dolino in vedno več je bilo tudi dela. Mabel je ostajala v hotelu do trde noči. Včasih se je že davno razpela čez noč preproga zlatih zvezd, ko je Mabel prihajala trudna domov.

„Pozno prihajaš,“ jo je opomnil nekoč Domingo.

„Vi tega ne razumete, kako je z delom. Pozno odhajajo ljudje in treba je sobe pripraviti za druge. Pa še to: če bi odšla prej, bi mi nič ne padlo v žep!“ mu je odgovorila.

Iz žepa je potegnila papirnat denar in kovance ter jih vrgla na mizo.

„To ne pride samo!“ je pripomnila. „Vam ga pustim, jutri zaslužim drugega.“

S tem je za vedno opravičila pozne povratke domov.

Domingo se je omeščal. Nasmehnil se je: „Tako pa že. Tako pa že!“

Bogati ljudje imajo mnogo, si je mislil. In dekle zna zaslužiti. Bogme, boljša je od mene.

Ko je kdaj pozneje kako noč ni bilo domov, si Domingo zato ni delal sivih las.

„Mabel trabaja. Mucho. Y también gana“ — jo je opravičeval sam pri sebi in mirno spal.

Sredi januarja je nakapljalo toliko ljudi, da je Mabel tudi Alicijo odpeljala s seboj na delo. Ljudem je bilo treba streči in v tej dolini je žetev le tri poletne mesece. Človek mora biti buden. In zdi se, da se je Mabel zbudila.

Tako sta dekleti skupaj vstajali in odhajali na delo. Le vračali se nista zvečer skupaj.

Tudi Alicija se je navadila dela: občudovala je svojo sestro, ki je imela toliko znancev in prijateljev, ki so jo pozdravljali in ogovarjali. In ona jim je prijazno odgovarjala. Tako je treba pač ravnati v taki službi, si je mislila Alicija. Ljudem se je treba klanjati...

Nekaj dni zatem je Alicija opazila, da Mabel vso popoldne ni bila v službi. Pa ni upala nikogar vprašati po njej.

Ko je zvečer že dolgo bila doma, se je ustavil ob robu asfaltne ceste avto. Po položnem nasipu je proti koči dol prišla Mabel.

„Še ne spiš?“ je brž pobarala sestro. Še preden je ta mogla kaj odgovoriti, ji je zabičala: „Ti nič ne veš! Nisi nič videla! Pozneje ti vse povem!“

Alicija je prvi hip osupnila. Prvič je spoznala, da Mabel nekaj skriva. Do zdaj ni bilo skrivnosti med njima.

Boleči trn se ji je zabodel v dušo. Ni bil to eden tistih, ki so se ji prijazno smehljali? In avto ima in njo vozi okrog. Sicer je bila Alicija prepričana, da je lepša od sestre, vendar ji še nihče česa takega ni ponudil. Rahlo ljubosumlje je vzkipel v njenem srcu.

Alicija naslednjega dne ni nič silila v sestro. Ona sama pa tudi ni načela razgovora. Kot bi se ne bilo nič zgodilo.

Tudi tretji dan grobni molk, čeprav jo je ujela v polnem smehu z nekim gospodom na dvorišču ob lepem avtomobilu.

Morebiti je bil ta, je ugibala. Kako lep avto! Kako lepo more biti šele na mehkih sedežih v njem in potem drveti v sončno popoldne!

Čez dober teden sta se vračali po dolgem času spet skupaj domov. Na pobočju hriba, odkoder se je videlo navzdol na revno domačijo, ki je ždela med zelenjem, je Mabel pridržala korak in nenadoma udarila z besedo:

„Alicija, jutri se odpeljem v drago službo. Grem v Mendoza. Na tej zemlji ni nobene bodočnosti. Treba je zagrabit, ko se kaj dobrega ponudi. Tudi ti ne bodi neumna. Tisti gospod z očali, s katerim si včeraj govorila, me je spraševal po tebi. Odpri oči!“

Alicija je onemela. Ni našla prvi hip odgovora. Le počasi se je zavedela, da se pripravlja nekaj velikega: Mabel odhaja. V svet med bogate ljudi. Zavrgla je ozek svet in revščino v nizki kočuri. Razpela je peruti in njenega poleta nihče ne more več zabraniti.

„Hočeš, da mu jaz zate rečem kako besedo, če si ti preveč nerodna?“ se je Mabel ponudila. „Prav gotovo bi si tudi lahko kaj na boljše prebrala! — Pa še to: ti povej o moji odločitvi doma, ko bom že jaz daleč.“

„Kaj naj rečem? To bo težko. Sama opravi!“ se je upirala Alicija.

„Reci jim naravnost: Mabel je odšla služiti v Mendoza. Lepo vas pozdravlja...“

Sredi naslednjega popoldneva se je tako zgodilo. Alicija je javila doma, kakor ji je bilo naročeno: „Mabel je odšla služiti v Mendoza. Danes dopoldne so jo odpeljali.“

Oče Domingo je zazijal in težko doumel sporočilo. Gledal je Alicijo, gledal ženo, gledal Miguela. Končno je razumel, le verjeti ni mogel.

Stal je v nemoči sredi med njimi in kot oče ni mogel nič storiti. Saj jih je vendar imel rad, te svoje otroke. Zdaj pa gre od hiše najstarejša, ne da bi rekla zbogom njemu in materi. Če gre na boljše, naj gre; ne bi ji branil, le prav ni da odhaja kar tako. Ne, ni prav! Nikakor ni prav! Mraz je pokrtil del njegovega srca.

Prvič se je do dna zavedel, da ta črna asfaltna cesta tudi žalost prinaša: hčere požira in jih odnaša v svet, odkoder se navadno ne vračajo. Črna asfaltna cesta: kakor trak smrti gre v neznani svet.

Sključen je zadel sekiro na ramo ter se

brez besed vzpenjal v hrib. Sonce je sipalo žareč ogenj nanj, ko je izkopaval zgljenela debla iz suhe zemlje.

Kmalu se je šušljalo po dolini o novici. Iz hotela se je razvedelo in domači ljudje so ob srečanjih stiskali glave in se razgovarjali o njej. Vse so vedeli: da je hodila po slabih poteh, da jo je omamil denar, da je bila skregana z domom — pa da je bil vsega kriv oče Domingo, ki ni nič pazil nanjo. Suhljata ženička z onkraj potoka je sklepala roke in jo proti vsakomur obsodila: „Ni hodila po božjih poteh in Bog jo bo kaznoval!“

Vsakdo, ki je šel po stezi med grmovjem mimo Domingove koče, se je ozrl po njej, kakor bi bila nad njeno streho napisana obsodba. Nad kočo pa se je sukljal sivkast dim kakor zmeraj in ovce so vsak večer prihajale legat h kravam, ki so se vračale s polnimi vimeni.

Pred koncem poletja se je že vse umirilo. Le tu pa tam je še kdo pobaral Miguela, ki je namesto Alicije gonil ovce na pašo: „In Mabel? Kje je?“

„Je odšla v Mendoza. Ji je dobro!“ je odgovoril vsakomur. In verjel je, kar je bil rekel. Potem pa je čisto sam pri sebi začel počasi misliti: mora biti boljše tam, kamor je šla, ker je ni nazaj. Seveda, povsod je boljše. Povsod so ljudje, ki imajo več kot v naši dolini.

Pa je spet vzvalovilo v poznih poletnih dneh, ko so noči že precej skrajšale dneve in prinašale počasi mraz v dolino.

Sredi takega dopoldneva se je na črni cesti ustavil rdeč avto in iz njega se je po pobočju zakadila Alicija proti koči.

„Mati, prišla sem po svoje stvari. Odhajam v Rosario!“ je zasopla vrgla naznailo pred mater.

„Počakaj, da pride vsaj oče, ki je z ovcami na bregu,“ jo je prosila mati. „Vsaj pozdravi ga, ne kakor Mabel, in...“

V hipu je bila polna solz in besede so ji zamrle v grlu. Rahel drget je šel čez njeno lice in naznanjal bolečino srca.

„Ni časa! Me čakajo!“ se je opravičila in pokazala na avto.

Miguelu je dala škrniceljček sladkarij in ga poljubila na čelo.

„Tudi ti prideš za menoj. Tudi ti! Malo še počakaj, da zrasteš.“ ga je potolažila.

„Pa bi vendar ostala!“ je izstisnila mati iz sebe. Te besede so bile njena gren-

ka prošnja, ki pa se srca Alicije ni dotaknila.

„Grem. Dobro mi bo kot mi tu ne bi bilo nikoli. Grem, mati! Dobro se imejte!“

Pritisnila je lice k materinemu, na desno in na levo in že odfrčala z drobno vrečico svojih drobnarij proti avtu. Za očeta je v svoji hitrici pozabila naročiti toplo besedo.

Mati je obstala med vrati in z razprtimi rokami zrla za njo, kakor bi jo bila hotela še z zadnjimi močmi zgrabiti in ji preprečiti odhod.

„Ne hodi! Ne hodi...“ je šepetala in se sesedla na kos debla, ki je služil za klop ob steni. Do Alicije njen glas ni več segel.

„Se je že odpeljala. Ni več avtomobila!“ je javil Miguel, ko se je vrnil k materi. Tudi njemu je bridkost slovesa zrla z oči.

Črna cesta je požrla še drugo hčer.

Od tedaj je Miguel skoraj dnevno zavlil na črno cesto, sedel na enega belih kamnov ob njej in opazoval vrveče življenje. Že se mu je kdaj pa kdaj zazdelo, da se je bližal isti avto, ki je bil odpeljal Alicijo, ki jo je imel tako rad. Pa je bil le podoben. Njegova želja je ostala neizpolnjena.

Vedno bolj se ga je pollaščalo neko rastoče hrepenenje, da bi tudi on nekoč odšel po tej cesti: brez dvoma mora biti dobro tam, kjer ta cesta umre v svoj konec. Tam nekje sta najbrže tudi Mabel in Alicija. Nobene ni nazaj. Tudi drugi, ki so odšli iz doline, se ne vrnejo. Le to je sklenil, da bi se doma lepo poslovil, preden bi odšel, da ne bi zategadelj pustil domače v žalosti.

Tudi Domingo je postajal pred kočo in strmel proti cesti, včasih pa se je prav do nje povzpel. Vozila so brzela v obe smeri po njej, drobno prasketanje koles je vršalo izpod njih. Gladka cesta, bleščeča se cesta, črna cesta. Kje se začenja, kam se izgublja? Ali čaka sreča na njenem začetku in vodi njen drugi konec k cilju hrepenecih src? Vprašaj sonce, ki se

vozi nad njo in edino more videti vse začetke in slednji konec...

Domingo je še vedno pričakoval, da se Mabel in Alicija vrmeta domov. Živel je v tej goreči želji, kajti ni se še mogel zivoteti, da je eno samo kratko poletje odpeljalo obe.

Ljudje, ki so videli črnolasega Miguela, so spet spraševali: „In Alicija? Kje je?“

In on je spet ponavljal: „Je odšla v Rosario. Ji je dobro!“

Verjel je za trdno, da je vse resnica, kar jim je odgovoril.

Nekega dne v zimi se je Miguel vračal iz šole po črni asfaltni cesti, ne po bližnji preko hriba kakor navadno.

Oče Domingo mu je šel naproti.

„Kako, da prihajaš po cesti, Miguel,“ ga je pobaral.

„Opazujem avtomobile. Bil sem tudi v delavnici vrhu hriba in gledal, kako jih popravljajo.“

„Ti ugajajo?“

„Mi! Mogoče pojdem tja, ko končam šolo.“

Oče je začutil, da tudi ta ne bo ostal na domači zemlji. Revščina je huda reč. Vse mika od nje proč, le jaz sem z vsem potrpežljiv in vzdržal. Hudo mu je bilo pri srcu, da bi se zjokal, a fant ga ne bi razumel.

Čez čas se je Miguel obrnil proti očetu.

„Pa bo le res, da pelja ta cesta v dober svet.“

„Zakaj?“

„Ker se nihče, ki odide, ne vrne. Tudi naši dve ne.“

„Ti misliš, da ne bosta prišli več?“

„Ne prideta več, oče!“

Pobožal je otroka po skuštranih laseh in grenko pripomnil:

„Verjetno boš imel prav! Ne prideta več.“

Obrnil se je proč, da ne bi otrok videl, kako so mu po ožganemu licu drsele solze.

Oddrsal je proti koči med golim drevjem, ki je prenehala biti gnezdo družini.

BOŽIČNA FUGA NA ROBU TOKIJA

Ker še nisem pil,
ne pozabe dodal
k pepelu let
na tehtnico!

1.

Tudi pri nas brlijo zvezde,
nekaj zvezd,
na vosku dima,
in dih astmatične roke ogreva vek otrok
na sveto noč.

V trudni kapeli senc,
kjer veter boči strop,
na zvon bom čakal.
Kot vsako leto, saj vem.
In bo up zdrsel v megló
na barki proč.

Strune visečih streh,
priprtih vrat,
in vej
na mrzlih goslih,
ne jokajte!
ker se up je odpravil
v Betlehem na koncu koč.

2.

Tu,
nad srebrno črno reko Súmida,
na mrtvem srcu
živečih gmot,
kot pijancu mi kima žični drog
na pot
v temó.

Čuj me,
v sarkastičnem kimóno mólka
most na oni breg!

Jutri —
tako sem čul —
mordá med begom zvezd
na dolg način...
bo umrla smrt pod božičnim drevescem,
v sneg izgnana.
V sneg z lučjó

3.

Sulice
novoletnih lilij
branijo
na toplem oknu
dohod.

Iz žleba drsijo
pred tempelj
kapljice
na speči prod.

Lučke,
v kanal nebes spočete,
rastejo
na srcu mesta v daljavi.
Strojev ropot jih pripravlja s sanjami
na trd porod.

Z ustnic,
lahnó ukrivljenih
za hlad
in
tih nasmešek
voščim ravnini
praznike

V skritem zalivu pluje svit
na bližnji vzhod.

(Opomba: Vsa Japonska se že od božiča pripravlja na praznovanje novega leta, največjega in morda še zmeraj edinega praznika na Vzhodu. Ena izmed priljubljenih socialnih prireditev v tej dobi priprave je tkzv. bonen-kai, po naše „gostija pozabe“, kjer skušajo — največkrat s pomočjo alkohola — pozabiti vso grenkobo poslavljaljočega se leta. — Tokio je desetmilijonsko mesto na ravnini vzhodnega Honshu. Tokijski zaliv se lahko dotika mesta. — Pesem pa je napisana v severno-vzhodnem predelu mesta, kjer živijo ubogi ljudje.)

„Čez čudo lep je človek živeči;
ah, čuda lepe so knjige...“ (Kingsley)

„Učenje več jih oplemeniti
kot rojstvo.“ (Cicero)

Napijmo,
sómrak, barka svetiljka, zarota soba!
Napijmo drznost
pustolovščinam med knjigami!
Podsončnik čaka;
grlo cvetice me kliče h gozdu.
Ostanke buče dneva
trg ponuja z vranami.

Od črk do črk
stezá se vije pred grad atoma,
v modrikasti svetlobi ves odprt
in ves zastrt,
in dih roditve zvezd in umiranja
veje s stolpa,
in v lini krik sloni,
boleč kot up,
proseč kot strd.

„Vsa glava bólna je,
vse srce krhkó.“ (Izaija 1, 5)

S polnožnikom prinesem k ležišču
zaklade dvoma, zavite v sen vprašanj
za trdo dolgi čas dejanj.
Morda pa zdrknem v mreže obupa
pred pajke ognja ...
Napijmo!
Tudi to je zmaga
v bolnici spoznanj.

NA TVOJEM SRCU

(Sonata za trudne)

Naj
na Tvojem Srcu
počijem,
med gube Tvoje obleke
skrijem
sol morjá,
ki je žalost.

Naj
na Tvojem Srcu
prihranim
cvetovom, v sklepah čeri nabranim,
pesek, pesek
obale.

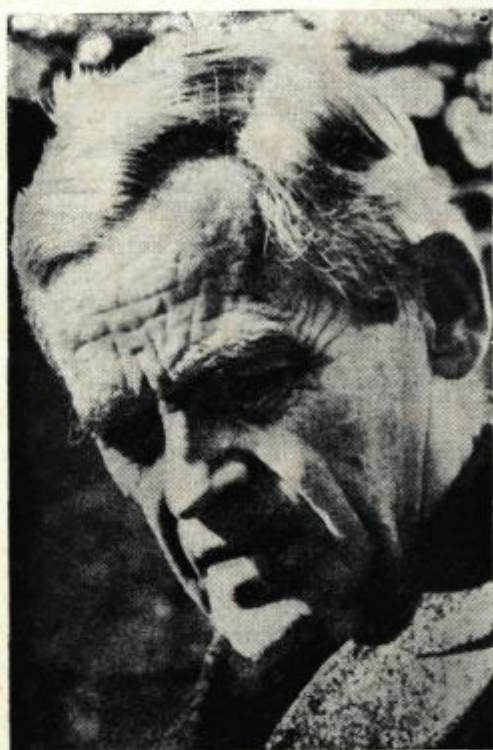
Naj
se zdim neumen
galeb,
ki na soncu išče
požirku žleb vodé,
Srcé,
ki ustvarjaš.

Smrt pisatelja Stanka Majcna

18. decembra 1970 je umrl v Mariboru eden najboljših slovenskih modernih pisateljev, ki pa je bil tudi eden najstarejših, dr. Stanko Majcen, nekdanji podban v Ljubljani. V splošnem so ljudje njega malo poznali kot pisatelja, kajti dolga leta je bil v upravni službi v Beogradu, Mariboru in Ljubljani, kjer je kot strokovnjak za upravno pravo dosegel visoke položaje. Tako je bil načelnik kabineta dr. Korošca prav v času atentata v skupščini, pozneje pa pod banom dr. Natlačnem podban, to je vodja vse banske uprave. Kot tak je prihajal v stik z vsemi župani v Sloveniji ter so ga poznali kot uradnika, ne pa kot pisatelja. Tega so poznali le malokateri, toda tisti so ga cenili visoko nad druge pisatelje, ter ga prav zdaj — po letih preganjanja in zamolčavanja v domovini —, prav tam že spoznavajo za modernega klasika. Bil je dominsvetovec, pisatelj revije *Dom in svet*, v katerega je prišel kot urednik akademskega glasila *Zora* tik pred prvo svetovno vojno. Z motivi prve svetovne vojne je napisal prve črtice *Povestice*, ki pa so izšle knjižno šele v naši emigraciji pri Slovenski kulturni akciji let 1962. Njegova drama iz prve svetovne vojne *Kasija*, je doživela velik uspeh v Ljubljani kakor v Beogradu ter velja za eno najmočnejših modernih dram. Potem so sledile drame *Za novi rod* (enodejanke na materinski motiv), *Dediči nebeškega kraljestva* (medvojni motiv iz zasedenega Beograda), *Prekop* (simbolizacija ljubljanskega Barja), ter *Matere*, ki je bila postavljena na oder par dni pred našim odhodom iz domovine (maja 1945). Po tem letu je napisal samo še dramo *Cesar Janez*, ki je izšla šele v drugem zvezku izbranega dela v Mariboru (1969).

Majcen ni bil samo dramatik, ampak tudi pisatelj in pesnik. Kot pisatelj je napisal imenovane *Povestice*, ter med drugo svetovno vojno zbirko *Bogar Meho*, v kateri se menjajo vojni motivi z motivi iz Kristusovega življenja. Majcen je bil globok religiozni duh ter so te legende eno najlepših pripovedovanj iz Kristusovega življenja.

Bil pa je tudi pesnik, dasi ni izdal v domovini nobene pesniške zbirke, toda njegov ciklus *Zemlja v Domu in svetu* je pomenil pionirsko pesniško dejanje tistega

časa. Prvo zbirko mu je izdala šele naša emigrantska skupnost v Buenos Airesu leta 1963 pod naslovom *Dežela* in pod psevdonimom *Fran Zore*. Bil je tako prvi pisatelj iz domovine, ki je izdal svojo novo knjigo v emigraciji.

Zdaj — po odkritju njegove vrednosti v emigracijski literarni kritiki — sledi že njegova renesansa v Domovini, ko je prof. Marja Boršnikova izdala že dva zvezka njegovih Izbranih del in ga „odkrila“ domovini. Tako je bilo Majcnu dano, da je v svojem 83 letu doživel priznanje domovine, kar je velika redkost in nas more samo veseliti.

Umrli je velik religiozni pesnik, pisatelj evropske višine in pokopali so ga v Slovenskih goricah pri Mariji Snežni, kjer je imel svoj vinograd. To svojo pokrajino na „vrhu“ je neizmerno ljubil, in v njej je našel najlepše svoje motive. Med topoli in klopotci počiva telo tega odličnega visokega uradnika, kakor so ga poznali njegovi sodobniki, o katerem pa bodo bodoči rodovi vedali morda samo to, da je bil velik slovenski pisatelj in globoko veren katoličan do smrti.

Razgibano prosvetno življenje na Goriškem

Na goriškem vodi in usmerja kulturno-prosvetno življenje krščansko usmerjenih Slovencev Zveza slovenske katoliške prosvete, ki ji že od vsega početka predseduje dr. Kazimir Humar. V to zvezo so vključena prosvetna društva „Mirko Filej“ iz Gorice, „J. Abram“ iz Pevme, „Frančišek B. Sedej“ iz Števerjana, Štandreško društvo in „Hrast“ iz Doberdoba, potem cerkveni pevski zbor iz Podgore in moški zbor „Mirko Filej“ iz Gorice ter SKAD, t. j. Slovensko katoliško akademsko društvo.

Zveza slovenske katoliške prosvete (ZSKP) skuša zlasti organizirati tiste vrste prireditev, ki bi jih posamična društva ne zmogla pripraviti. Istočasno goji stike z idejno sorodnima organizacijama na Tržaškem in na Koroškem. To sta Slovenska prosveta v Trstu in Krščanska kulturna zveza v Celovcu. S tema organizacijama in z v njih včlanjenimi društvi je ZSKP tudi v preteklem letu vzdrževala prijateljske odnose, ki so privedli tudi do konkretnih dejstev. Tako sta goriška zbora „Mirko Filej“ in „Lojze Bratuž“ ter folklorna skupina iz Gorice gostovali 6. julija 1969 na Koroškem v Št. Jakobu v Rožu. Korošci so pa nastopili v Katoliškem domu v Gorici, ko je 9. novembra 1969 farna mladina iz Št. Junža v Rožu izvajala igro o Juriju Kozjaku. Konkretni stiki Goričanov s Tržačani pa so dobili svoj izraz še na Repentabru in na študijskih dnevih v Dragi.

Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici se tudi ni odtegovala dialogu z idejno drugače orientiranimi organizacijami in nosamezniki. Vztrajala je pa na tem, da je dialog res dialog, kar pomeni, da se imata sobesednika za enakovredna partnerja, da gre za svobodno izbran določen cilj ali akcijo in da ni skritega namena, sobesednika izigrati. V zamejstvu je take vrste dialog in tako sodelovanje gotovo nujno in koristno na raznih poljih, tudi na kulturnem. V skupni povezanosti sil je upanje

na uspeh vedno večje. Vendar je Zveza v preteklem letu naletela na določene težave prav v tem, ker drugi sobesednik iz levičarskega tabora v Gorici ali Trstu ni želel imeti proti sebi enako vrednega partnerja. Med temi levičarji je namreč še vedno živa miselnost, ki so jo vpeljali komunisti s katoličani in drugimi sopotniki v Osvobodilni fronti med vojno, da je namreč sodelovanje v tem, da eden govori, drugi pa posluša, da ima le eden glavno besedo, drugi pa smejo le plaho kaj povedati; da le eden poje melodijo, drugi pa jo smejo samo spremljati. Prežeti s takim pojmovanjem dialoga se slovenski levičarji v zamejstvu še danes prizadevajo, da bi vpeljali nekak monopol nad slovenskim kulturnim življenjem v Italiji, zlasti še nad stiki z matično domovino. Takega sodelovanja seveda ZSKP ni mogla sprejeti, ker ni vreden svobodnega človeka. Zadnji čas se zdi, da se je pri njih spet nekaj premaknilo in da se bo dialog pletel dalje. Seveda to ne zavisi od nas katoliških Slovencev, temveč od njih, ki se morajo že enkrat otresti misli o kakem monopolu nad slovensko manjšino in o kakem prvenstvu med ostalimi Slovenci.

Kar se tiče Slovenije, je Zveza vzpostavila direkten stik s kulturnimi zastopniki tako v Novi Gorici, kakor v Ljubljani. Treba je priznati, da so vsi pokazali največje razumevanje do našega narodno-prosvetnega dela in pripravljenost tudi sodelovati z nami na enakopravni ravni. Če so nastale težave, so jih povzročili rojaki tostran meje, ki še vedno stremijo za tem, da bi pod geslom narodne edinosti spravili vse kulturne in politične organizacije pod isti ime-novalec.

Meja je resnično odprta in za našo manjšino je življenskega pomena, da se ne čuti osamljena ter odrezana od narodovega debla. V tej luči je treba gledati na vse te stike, ki stremijo po utrditvi slovenske za-vesti v naših narodno-ogroženih krajih in

hočejo zlasti mlademu rodu vlti občutek narodnega ponosa, ki ga dostikrat že zelo manjka.

5. oktobra 1969. so bili v gosteh v Katoliškem domu mladi harmonikaši iz Karlovca. Pripeljal jih je goriški rojak Adi Gruden. Ta koncert je bil za Goriške Slovence zelo pomenljiv, saj so bil tako navezani kulturni stiki z brati Hrvati. Ti so nato Goričane povabili na gostovanje v Karlovac. Res je do tega gostovanja prišlo 28. junija 1970, ko sta v Karlovcu nastopila oba goriška zbora „Lojze Bratuž“ in „Mirko Filej“. Pevci so doživeli izredno topel sprejem, bili deležni raznovrstne pozornosti in odnesli domov najlepše vtise.

Tudi 19. oktobra 1969 so gostovali Hrvati v Gorici. To pot so prišli iz Zadra. Nastopil je „Ansambel narodnih plesov i pjesama“. Uspeh je bil odličen. Razen v Gorici so nastopili še v Štandrežu.

11. oktobra 1970. je Zveza odprla svojo novo prosvetno-kulturno sezono z nastopom dveh moških zborov, ki sta prišla iz Vrtojbe in Mirna, tik ob jugoslovansko-italijanski meji. Oba moška zbora onstran meje sta znana kot vrizadevni pevski skupini, ki z veliko in ljubečo vztrajnostjo gojita našo pesem. Goriški Slovenci so nato v okviru

kulturne izmenjave, ki se vedno bolj krepi med Gorico in Novo Gorico, nastopili 25. oktobra s koncertom v Mirnu.

Kulturni izmenjavi in spoznanju s skupinami iz Jugoslavije je bilo namenjeno tudi septembersko slavje, ki ga je organiziralo društvo „Hrast“ iz Doberdoba. Tako je 12. septembra 1970. nastopila v Doberdobo dramska skupina „Čaven“ in Vipavskega Križa s trodejanko „Dobrodošla miss Agata!“ Naslednji dan je koncertiral pevski zbor „Svoboda“ iz Postojne, 14. septembra pa je vse očaral nastop folklorne skupine „Djuro Djaković“ iz Slavonskega Broda. Ta skupina, ki je uprizorila vrsto narodnih plesov iz vse Jugoslavije, se je pred tem udeležila mednarodnega folklorneva tekmovanja v Gorici, kjer je odnesla zlato, srebrno in bronasto odličje.

Tudi društvo „Fr. B. Sedej“ iz Števerjana je zelo zavzeto za poglobljanje prijateljskih stikov in odnosov s sorodnimi kulturnimi društvi iz Slovenije. Števerjanci so v letu 1969 gostovali kar trikrat in sicer vsakič z ljudsko igro „Deseti brat“. Bili so v Medani in Ligu v goriških Brdih, 9. novembra pa še v Češnjici v Bohinju. S tamošnjim dramskim odsekom gasilskega društva vzdržuje števerjansko društvo že nekaj časa kulturne stike.

Združeni pevski zbori, katerih jedro sestavljata mešani zbor „Lojze Bratuž“ in moški zbor „Mirko Filej“ pojejo ob priložnosti imenovanja trga pred cerkvijo v Podgori v spomin narodnega mučenika pevovodje Lojzeta Bratuža. Pevce vodi prof. S. Jericijo

Omeniti je še koncert, ki ga je imel na pobudo Zveze 30. oktobra 1969. v Kato-liškem domu Kühnov mešani zbor iz Pra-ge. Bratje Čehi se namreč vsako leto usta-vijo v Gorici, ko se vračajo s kakega tek-movanja zborov v Italiji. Letos so se ude-ležili tudi tekmovanja pevskih zborov „Se-ghizzi“ v Gorici sredi septembra 1870. Zveza je priložnost izrabila ter so Čehi peli tudi pri nedeljski slovenski maši na Travniku.

Izredno umetniško doživetje je bilo go-stovanje ansambla „Consortium Musicum“ iz Ljubljane, ki je 12. aprila 1970 pred-vajal slavni Händlov oratorij „Mesija“. Cerkev sv. Ignacija na Travniku je bila nabito polna. Dirigent dr. Mirko Cuder-man je s čudovito lahkoto in brez znaka vsake utrujenosti pripeljal to glasbeno ve-lemojstrovino do konca. Gromovito ploska-nje ob zaključku oratorija je bilo le skrom-no plačilo vsem nastopajočim za njihov trud in izraz hvaležnosti za nepozabni ve-čer. Gostovanje sta organizirali in finan-cirali Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici in Glasbeno-umetniška ustanova me-sta Gorica.

Končno je Zveza omogočila s svojim prispevkom še en glasbeni nastop: orgel-ski koncert prof. Hansa Haselböcka z Du-naja, ki je bil 2. junija 1970 v cerkvi sv.

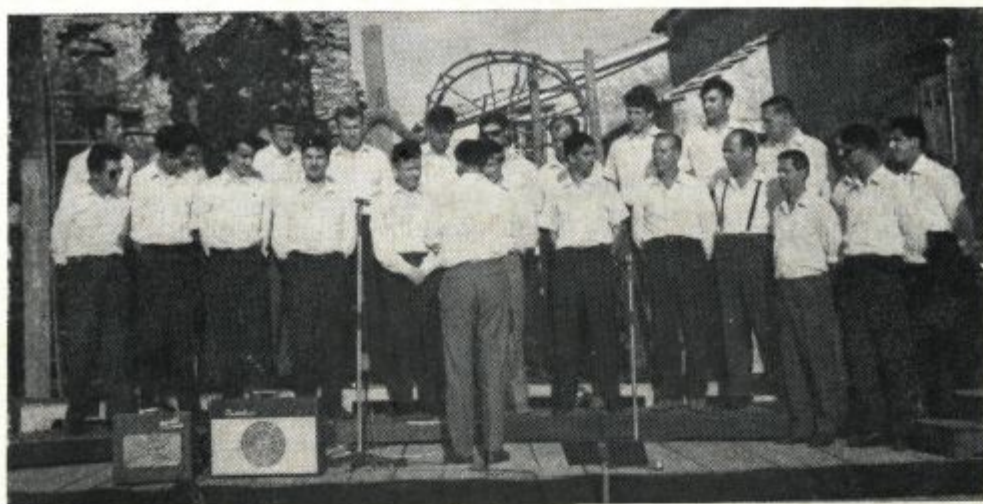
Ignacija na Travniku. Orgelski koncert du-najskega umetnika je obsegal vrsto skladb od klasičnih mojstrov 18. stoletja do so-dobnih avtorjev. Ob tem koncertu se je ponovno izkazalo, da so take visoko umet-niške prireditve v goriškem mestu vedno dobro sprejete.

Pa se vrnimo zopet k dejavnosti gori-ških katoliških prosvetarjev! Na skrbi Zveze slovenske katoliške prosvete je vsako leto tudi tradicionalna revija zamejskih pevskih zborov v Gorici okoli praznika za-vetnice pevcev sv. Cecilije, zato „Cecilijanka“ imenovana. Ta prireditev pridobiva vsako leto na priljubljenosti, obisku občinstva in udeležbi zborov. Z veseljem je tre-ba ugotoviti, da je bilo zadnjič veliko po-slušalcev z onstran meje, dvorana pa za-sedena do zadnjega kotička. Nastopilo je dvanajst zborov z Goriške, vsak z dvema pesmima. pa še cerkveni pevski zbor iz Ukev v Kanalski dolini, ki se je postavil v slikoviti koroški noši; občinstvo ga je to-čno pozdravilo. Odrezani od Koroške, ka-mor so nekdanj pripadali, se Ukljani prav s slovensko pesmijo vedno bolj vključujejo v našo narodno skupnost v Italiji.

Med uspele koncerte smemo beležiti tudi božični koncert, ki se vrši na pobudo Zveze vsako leto ob božičnih praznikih. Leto 1970 je bil na praznik sv. Treb Kra-

Pevski zbor iz Ukev v Kanalski dolini, ki vneto goji slovensko pešem, čeprav je uradno v vasi vse italijansko

Moški zbor „Mirko Filej“ iz Gorice

ljev v goriški stolnici. Obsegal je tri dele: najprej je nastopil mladinski zbor iz Sovodenj, nato so združeni moški pevski zbori („M. Filej“, „Fantje izpod Grmade“ in pevci iz Štmavra) zapeli šest pesmi, končno pa so še pevci in pevke mešanega zbora „Lojze Bratuž“ dodali štiri skladbe.

Na vabilo Zveze so prišli v Gorico 22. februarja 1970. pevci cerkvenega zbora od Sv. Ivana v Trstu. Vrnili so na ta način prejšnje gostovanje Goričanov v Marijinem domu pri Sv. Ivanu. Cerkveni pevski zbor od sv. Ivana v Trstu je zelo izvežban in siguren v petju, kar je brez dvoma tudi zasluga večše roke dirigentke ge. Nade Žerjalove, ki z izredno ljubeznijo vodi svoj zbor ter ga stalno pripravlja za razne nastope.

Prosvetno sezono 1969/70 je zaključil 21. junija koncert zborov „Lojze Bratuž“ in „Mirko Filej“. Pevci so nudili narodne in umetne pesmi, koncert pa so poklonili spominu svojega nepozabnega prijatelja in zvestega pevca 18-letnega Petra Špacapana, ki se je 7. maja smrtno ponesrečil pri Podgori. Za goriške Slovence je vsekakor zelo razveseljivo, da premorejo dva tako reprezentativna zbora. Moški zbor „Mirko Filej“ se je udeležil tudi mednarodnega tekmovanja pevskih zborov v Gorici, ki je bilo od 18. do 20. septembra 1970. V foliorni skupini je zasedel častno sedmo mesto. Naj omenimo, da je bil ta zbor edini, ki je v tekmovanju zastopal goriško mesto in goriške Slovence. Upajmo, da ne bo prihodnje leto manjkal mešani zbor „Lojze Bratuž“, ki ima vse pogoje za dobro uvrstitev.

Deset koncertov v eni sezoni je brez dvoma za goriške Slovence bogata kulturna žetev in v čast Zvezi slovenske katoliške prosvete, ki jih je pripravila.

Tudi dramatik je Zveza posvetila svojo pozornost, čeprav morda manj kot glasbenim koncertom. Na njeno pobudo je režiser Aleksej Pregarc pripravil recital v spomin škofa Friderika Barage, s katerim so goriški igralci nastopali tudi pri Sv. Ivanu v Trstu in v Doberdolu. Isti režiser je po naročilo Zveze in Apostolstva sv. Cirila in Metoda v Gorici postavil na oder akademijo v čast slovanskih blaževstnikov pod naslovom „Hoja za pradednimi častmi“. Iz življenja solunskih bratov je znal izbrati najpomembnejše dogodke in jim dati dramatski izraz. Tako vsebinsko bogate, lepo pripravljene in dobro podane prireditve kot je bila omenjena akademija, že dolgo ni bilo v Katoliškem domu. Dolgetrajni aplavz na koncu prireditve je bil najlepše priznanje sodelujočim za duhovno, versko, narodno in umetniško doživetje. In so igralci in pevci občinstvu pripravili Naslednjo nedeljo, t. j. 22. februarja 1970, so igralci „Hoja za pradednimi častmi“ ponovili še v Trstu v Marijinem domu.

Ekumenski misli je bila posvečena tudi prireditev na nedeljo Kristusa Kralja 26. oktobra 1969. Poleg govora dr. Rudija Klinca so nastopili goriški skavti in skavtinje z več duhovnimi popevkami iz knjižice jezuitskega patra Fr. Cerarja: od Ivanka Furlan iz Trsta je pa pokazala slike, ki jih je bila nosnela ob ekumenskem potovanju po Jugoslaviji v septembru leta 1969.

Med dramskimi nastopi v Katoliškem domu naj omenimo še miklavževanje z igrice, ki so jo pripravila dekleta iz Zaveda sv. Družine v Gorici. Ni manjkalo pustovanja z raznimi šaljivimi prizori. Za izpolnitev dramskega programa so poskrbele še razne druge skupine za gostovanji, kot dramska skupina iz Štandreža, ki je bila v pretekli sezoni najbolj delavna. V Katoliškem domu je nastopila kar dvakrat: 15. maja 1969 z igro „Testament“, 25. januarja 1970 pa z igro „Poštena deklica.“ Poleg njih so nastopili tudi Števerjanci z „Desetim bratom“, 1. februarja 1970.

Lepa je bila tudi Marijanska akademija, ki so jo 8. decembra 1969 skupno z Marijino družbo priredili goriški skavti in skavtinje. Slovenski goriški skavti so namreč lani praznovali petletnico svojega delovanja, pa so želeli ta jubilej tudi javno obhajati. Prvi del akademije je bil posvečen Brezmadežni, drugi del pa je prikazal skavtsko življenje zlasti na poletnih taborjenjih. Goriški skavti in skavtinje zadnja leta vedno taborijo v Sloveniji. Vzrok je jasen: če hoče naša mladina ljubiti svoj jezik in svojo domovino, jo mora od blizu spoznati. V tem oziru bi morali tudi naši izseljenci misliti na to, da za nekaj časa pošljejo svoje otroke na obisk domovine. Drugače je skoro nemogoče mlademu človeku, ki se je na tujem rodil, vcepiti občutek pripadnosti slovenskemu narodu. Leta 1969 so goriški skavti taborili ob Koritnici v Logu pod Mangartom, leta 1970 pa v Pologu ob Tolminki pod Bogatinom.

Velik umetniški užitek so nudila tudi gostovanja Slovenskega gledališča iz Trsta, ki je nastopilo v Katoliškem domu s štokovo burko „Moč uniforme“, z otroško igro „Sneguljčica“ ter z izredno globoko duhovno igro ignacija Siloneja „Prigoda rekega kristjana“. Predstava je pomenila duhovno doživetje prve vrste in izpraševanje vesti za vsakega gledalca. Primorsko dramsko gledališče iz Nove Gorice je pa uprizorilo dvakrat v Katoliškem domu duhovito komedijo Antona Tomaža Linhartarja „Ta veseli dan ali Matiček se ženi“. Nad petsto gledalcev si je 7. marca 1970 ogledalo to prijetno igro. Igralci so komedijo kasneje ponovili še v Števerjanu.

Skrb za kulturna predavanja je bila na skrbi Slovenskega katol. akademskega društva (SKAD) in goriškega prosvetnega

društva „Mirko Filej“. Njim sta pomagala s predavanji še Apostolstvo sv. Cirila in Metoda ter misijonski odsek Marijine družbe.

SKAD je organiziralo ciklus predavanj o sodobni slovenski kulturi. Ta so obsegala literaturo, teologijo, filozofijo, glasbo in druga vprašanja znanosti. Tako so predavali dr. Milče Matičetov iz Ljubljane o temi „Sodobni pogledi na slovensko pravljico“, prof. Josip Tavčar iz Trsta o razvoju slovenske moderne drame od Cankarja dalje, prof. Pavle Merkú iz Trsta o sodobni slovenski glasbi, dr. Lojze Ambrožič iz Würzburga v Nemčiji o temi „Puberteta katolicizma“, prof. Pavle Merkú o Jožku Jakončiču, slovenskemu skladatelju ter Edvard Kocbek iz Ljubljane o erosu in seksusu, kar bi se po domače reklo ljubljen in spolnost. Kocbek je ostal stari Kocbek: uživa v tem, da je nejasen in da ga vsak po svoje razume; v njegovih besedah mrgoli tujk, poleg stvarnih misli postavlja trditve, ki jih človek ne more z mirno vestjo sprejeti. V svojem dolgem predavanju, trajalo je dve polni uri, je Kocbek napredel toliko misli in sodb, da na koncu poslušalec ni imel prezleda čeznje. Kocbek ne loči dognanih dejstev od še nerešenih problemov, zato je nesiguren vodnik, kar se je znova potrdilo v Dražji, ko je predaval na srečanju slovenskih izobražencev.

Člani SKAD-a so se udeležili tudi tega tabora zamejske mladine na Koroškem 5. in 6. septembra v Bilčovsu na Koroškem. Vrnili so se na razočarani. Koroška mladina je bila skoro odsotna pri predavanju o plebiscitu in na zaključni prireditvi, na pa se je polnoštevilno udeležila zabave s plesom. Skratka: bilo je izrečenih mnogo besed, poudarek je bil na modernosti, „naprednosti“, leni zunanosti, zabavi in užitku, manjkalo je pa resnosti in požrtvovalnosti.

Goriško prosvetno društvo je poskrbelo za štiri skioptična predavanja. Trikrat je prišel iz Koroške naš stari in vedno drači znanec Vinko Zaletel, ki je predaval enkrat o Zambiji, drugič o Ugandi, tretjič pa o Koroški skozi štiri letne čase. Zelo je navdušil tudi zdravnik iz Šempetra pri Gorici znani alpinist dr. Jože Andlovec, ki je imel najprej v Gorici, potem pa še v Števerjanu, Štandrežu in Doberdobi izredno zanimivo skioptično predavanje z

250 posnetki o zmagovitem vzponu slovenskih gornikov na Anapurno v Himalaji. Kot je znano, sta 22. oktobra 1969. dva slovenska alpinista osvojila 7937 m visoki Anapurno.

Folklorna skupina je redno vadila in 6. julija 1969 nastopila skupaj z obema goriškima zboroma na Koroškem. V zadnji sezoni pa je sistematično delovanje te skupine prenehalo, dasi obstaja še naprej zanimanje za to delo. O tem priča tudi dejstvo, da je Zveza poslala v začetku leta 1970 dve dekleti v Ljubljano na poseben tečaj za folklorne plese.

Dramska šola, ki je prejšnja leta delovala, je zadnje čase prenehala z načrtnim poukom. Vzrokov za to je bilo več, v prvi vrsti pa se čuti potreba po stalnem režiserju.

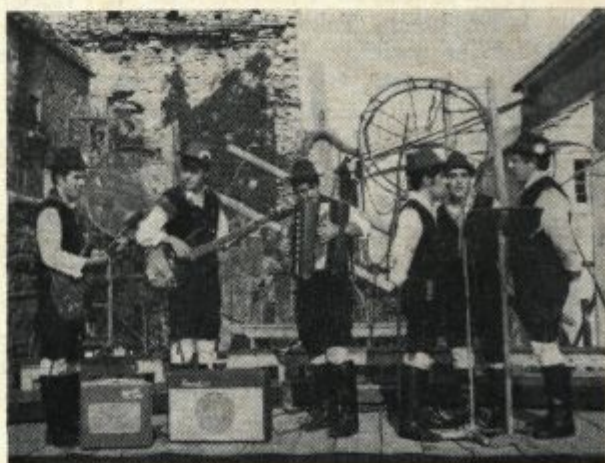
Kot velik uspeh Zveze moramo omeniti končno še izdanje „Goriške pesmarice“, ki je izšla v jeseni 1970. Vsebuje 11 pesmi, šest za mešani in pet za moški zbor. Te pesmi so vzete iz natečaja, ki ga je Zveza slovenske katoliške prosvete razpisala leta 1968., za izvorno zborovsko skladbo. Natečaj je bil namenjen izključno slovenskim skladateljem, ki žive v zamejstvu. Predloženih je bilo 16 skladb. Ko se je ocenjevalna komisija sestala, je izrazila željo, naj bi boljše skladbe izšle tudi v tisku, da bi se z njimi okoristili naši zbori.

Zapustimo sedaj Gorico in se za hip ustavimo še na podeželju. Obiščimo najprej najbolj slovensko vas v goriških Brdih Števerjan. Tam imajo od 19. marca 1969 lep župnijski dom, ki pa še ni čisto končan v notranjosti. V okviru društva „Fr. B. Sedej“ delujeta tudi glasbena skupina „An-

sambel Lojzeta Hledeta“, „Fantje iz Britofa“ ter športni klub „Brda“. Zelo je aktiven dramski odsek, ki je lani naštudiral zahtevno igro „Deseti brat“ in so potem igralci z njo uspešno gostovali tostran in onstran meje. Da bi spoznali še domovino Jurčičevega „Desetega brata“, je števerjanska mladina zadnje poletje organizirala izlet na Dolenjsko, kjer je obiskala Stično. Novo mesto in Otočec, posebej pa se je ustavila še na Muljavi, kjer si je ogledala rojstno hišo pisatelja Jurčiča in Krjavljevo kočo.

Glavna prireditev, ki jo števerjansko društvo vsako leto oskrbi, je prvomajsko slavje. Program je vedno bogat: priložnostni govor, nastopi pevskih zborov, glasbeni ansambli in razni odrski prizori. Letos so prišli na slavje tudi koroški muzikanti, nastopil je koroški oktet, najlepše presenečenje tega dne je pa bil mešani zbor iz Lješe v Beneški Sloveniji, ki ga vodi kaplan Rino Markig. Dvorana je ubrano petje nastopajočih nagradila z gromkim ploskanjem. Splošno mnenje je bilo, da bi ti pevci morali vedno nastopati na naših odrih in tako pričati, da slovenska pesem pod Matajurjem še živi in bo živela.

Tudi v Štandrežu, ki se že preliva v Gorico in postaja njeno južno predmestje, je tamošnje društvo pokazalo izredno dejavnost. Od občnega zbora 19. septembra 1969. je bilo v župnijski dvorani kar devet dramskih nastopov, štiri kulturni večeri, razni nastopi folklornih skupin in pevskih zborov, trije družabni večeri in še štiri druge predstave. Dramski odsek je v zadnji sezoni šestkrat gostoval v drugih dvoranah in sicer na Goriškem, Tržaškem in

Glasbeni ansambel Lojzeta Hledeta iz Števerjana

Združena pevska zbor iz Slovenske Benečije na prireditvi v Kulturnem domu v Trstu dne 26. decembra 1969

Koroškem. Tudi mladinski in cerkveni mešani pevski zbor sta večkrat gostovala na raznih odrih ter se udeležila „Cecilijanke 1969“ v Gorici. Društvo izdaja vsak mesec meseški vestnik „Štandreški zvon“, kakor tudi Števerjanci s svoje strani izdajajo „Števerjanski vestnik“. Poleti je društvo tudi priredilo izleta na Koroško in Sv. Višarje.

Štandreško društvo je 11 in 12. julija 1970. priredilo tradicionalno poletno slavlje. Nastopili so „Veseli planšarji“ iz Ljubljane, folklorna skupina „Olympia“ iz Gorice, več pevskih zborov in šolska mladina. Osrednji del večera drugega dne pa je bila uprizoritev enodejanke „Medved“ ruskega pisatelja Čehova. V prejšnjih letih je štandreško društvo te vrste prireditev organizirali skupno z drugimi društvi iz vasi, ki so na levem bregu. Tako sodelovanje se je pokazalo za pozitivno in konstruktivno ne samo za Štandrež, temveč je imelo pozitiven odmev tudi v širših krogih slovenske skupnosti. Na žalost letos do takega sodelovanja ni prišlo. Spet so nastopili tisti, ki ne prenesejo idejne raznolikosti v zamejstvu ter bi radi še vedno zganjali ne samo politično, temveč tudi kulturno diktaturo, kot je že vpeljana v Sloveniji.

Končno pogledjmo še v Doberdob, kjer deluje kulturno društvo „Hrast“. Od 30. marca 1970 se tudi tam ponašajo z lastno župnijsko dvorano. Tisti dan je bil za doberdobsko farno občestvo velik praznik.

Prišel je goriški nadškof msgr. Cocolin in jo posvetil. Nato je sledil kulturni program. Nastopilo je več pevskih zborov, folklorna skupina iz Gorice, veseli godci Lojzeta Hledeta iz Števerjana, igralci iz Štandreža pa so predvajali igro „Poštena deklica“. Vsa prireditve se je končala z izžrebanjem dobitkov bogate loterije.

Novo dvorano so domači igralci uradno odprli 11. aprila 1970. z igro Marice Komanove „Prisega o polnoči“, ki je znana tudi kot „Cigan Marko“. Igra je bila občinstvu všeč saj so drugi dan dvorano še enkrat napolnili. Uspešni igralci so nato z isto igro še trikrat nastopili: pri Sv. Ivanu v Trstu, v Štandrežu in na misijsko nedeljo v Katoliškem domu v Gorici.

Tudi praznovanje materinskega dne je bilo v novi dvorani in sicer v nedeljo 10. maja. Proslava je obsegala petje, deklamacijo in štiridejanko „Sirota Jerica“.

V septembru pa je društvo „Hrast“ spet presenetilo svoje rojake: organiziralo je tridnevno septembersko slavlje, ki smo ga že na začetku tega spisa omenili. Vsekakor je prišla z novo dvorano v Doberdob kulturna pomlad, ki bo gotovo vplivala na duhovno preobnovo goriškega podeželja, ki jo je tako zelo potrebno.

Kulturno življenje in delovanje je važno za vsak narod, še bolj pa za vsako narodno skupnost, ki živi v neposredno zvezi s številčno močnejšim narodom. Za tako skupnost je gojitev lastne narodne kulture vprašanje življenja in smrti. Kajti le gojitev lastne narodne kulture poleg jezika bo tako skupnost ohranila pred počasno, a gotovo asimilacijo.

Prav zato so v današnjih časih tem

bolj vredni občudovanja in hvale vsi tisti med nami, ki čutijo potrebo po kulturnih in duhovnih dobrinah in ki za kulturo žrtvujejo svoj čas in moči in večkrat tudi svoj denar. Ko gojijo v teh tako zmaterializiranih časih našo slovensko in krščansko kulturo, izpričujejo svoj idealizem, tisti idealizem, ki je do sedaj še zmeraj pomagal reševati slovensko ljudstvo pred narodnim in moralnim propadom.

Del občinstva na taboru, ki ga prireja vsako leto v poletnem času Zveza katoliške prosvete na Tržaškem na Repentabru

Politična slika goriških in tržaških Slovencev

Ni lahka naloga, podati politično sliko slovenske manjšine na Primorskem v zadnjih letih — vse do tega zapisa — zlasti če si zamislimo podobno sliko ne le v obliki gole in suhoparne statistike volilnih izidov, števila strank in imen izvoljenih predstavnikov v raznih javnih organih. In prav v tem smislu je naš namen, da bi s poskusom globljega in širšega orisa slovenske zamejske problematike na Primorskem segli na samo bistveno plat narodno-političnega udejstvovanja med primorskimi Slovenci.

Vsa nadaljnja izvajanja bodo skušala osvetliti predvsem tematiko političnega življenja med goriškimi Slovenci, segla pa bodo tudi na Tržaško in se sploh dotaknila celotne slovenske skupnosti v okviru dežele Furlanija—Julijska Benečija — avtonomne politične enote, telesa, ki vključuje vso slovensko manjšino v Italiji.

Za uvod nekaj razmišljanj in načelnih ugotovitev. Kot narodna manjšina imamo Slovenci v Italiji celo vrsto problemov, ob katere stalno zadevamo v svojem boju za narodnostne pravice. Slovenska manjšina je del celovitega narodnega telesa (slovenskega naroda) in hoče v tem svojstvu narodne in kulturne samobitnosti v odnosu do večinskega naroda tudi vztrajati. Dolga je že Kalvarija slovenskega naroda na Primorskem, ki je zlasti v temnem času fašistične strahovlade dosegla svoj veliki pepek. Po padcu fašizma in vzpostavitvi demokratičnega reda v Italiji smo tudi Slovenci svobodno zadihali, čeprav ne moremo še danes — po petindvajsetih letih nenehrih prizadevanj za svoje pravice slaviti upravičenega in dolgo pričakovanega zmagoslavja. Vendar nas vodi svetla zavest, da si moramo in moramo priboriti še ostale osnovne pravice, ki nam jih dajejo tako božji, naravni ter pozitivni zakoni.

Seveda pa naša borba ni in ne more biti odvisna od nas samih. Vedno smo se nadejali, da bomo našli močno zaslombo za podporo našim pravičnim zahtevam predvsem v matični domovini sami. Stvarnost nas je globoko razočarala. Dobrih petindvajset let smo že priča molku, ki tako zgovorno udarja po našem narodnem tele-

su in pušča še vedno na njem neozdravljene zevajoče odprtine. Ne moremo se namreč zadovoljiti z boječimi platoničnimi deklaracijami kake zunanje politične komisije republiške skupščine, ki sicer — morada tudi „in bona fide“ — priznava upravičenost naše borbe. Celotna zunanja politika matične države gre zlasti v meddržavnih dvostranskih odnosih z rimsko vlado v smislu ekonomskega interesa obeh partnerjev. Manjšina naj bo samo primeren most... (ki ga vsi teptajo).

V prepričanju, da si lahko le sami izbojujemo svoje pravice v okviru demokratične ustavne zakonodaje, smo se Slovenci v Italiji že hitro po koncu vojne vihre odločili za *samostojno politično udejstvovanje*. Mislim, da je to za res plodno in častno obrambo manjšinskih pravic sploh predpogoj. Ko opazujemo tiste slovenske sile, ki so se v levičarskem taboru pred mnogimi leti odpovedale lastni slovenski politični organizaciji in se utopile v vsedrjavno strankarsko gibanje, lahko danes ponovno ugotovljamo, da se vedno bolj kaže pravilnost slovenskega političnega udejstvovanja. Predstavniki manjšine, ki morajo v političnem oziru sprejemati in izvrševati ukaze centralnega rimskega vodstva te ali one partije, niso več predstavniki manjšine, pač pa le sluge oz. orodje interesov velikih strank in njih psevdoideologij. Zanimivo je n. pr. dejstvo, da podobnih primerov skoraj ne najdemo pri drugih manjšinah, kot francoski ali nemški (južnotirolski), da se omejimo le na Italijo. Ali je v tem primeru komunistični režim v matični domovini vedel za vse posledice, ko je sam začel z zavajanjem svojih pristašev v zamejstvu v levičarske večinske stranke, tako v Italiji kot v Avstriji?...

Slovenska in demokratična pot je vodilo vsaj naši manjšinski politiki v zamejstvu. Tega so se zavedali že vsi tisti, ki so pred dobrimi dvajsetimi leti postavili temelje našim političnim organizacijam, ki so odločne zagovornice tradicionalnih vrednot slovenskega naroda — krščanske omike, demokracije in svobode. Te organizacije vztrajajo še danes kot svetilniki na marsikdaj temnem obzorju našega javnega življenja.

V današnjem političnem življenju na Primorskem se Slovenci uvrščamo predvsem v svoje lastne politične organizirane skupine. Del naših rojakov, zlasti na Tržaškem še vedno deluje v okrilju italijanskih levičarskih oz. skrajno levičarskih strank, kamor so jih pahnilo tako zaslepljenost prvih let po vojni, komunistična propaganda ter včasih tudi socialni protest in laži - pokroviteljstvo levičarskih sindikatov.

Na Goriškem deluje vsa povojna leta Slovenska demokratska zveza (SDZ), osrednja politična organizacija, ki nastopa na vseh volitvah že od leta 1948 in je doslej v glavnem vedno zabeležila političen razmah. Sama SDZ je sicer po strukturi zveza dveh avtonomnih skupin, katoliške in laične. Prvo je do letošnjega aprila (1970) predstavljala Slovenska katoliška skupnost, ki se je po zadnjem občnem zboru preimenovala v Slovensko ljudsko gibanje (SLG) in je zlasti močno poživila zanimanje za politično delo med mlajšimi silami vseh slojev. Lahko tu trdimo, da prav SLG idealno predstavlja večino našega hotenja na Goriškem, ker po svojem delokrogu obsega večji del pripadnikov katoliških kulturnih in prosvetnih organizacij. Druga skupino pa sestavlja Slovenska demokratska skupnost (SDS), ki je tudi letos imela svoj občni zbor in predvsem zajema svoje somišljenike okrog lista „Demokracija“. Vsekakor moramo pripomniti, da vlada med obema skupinama harmonično razmerje v skupni borbi za doseg naših pravic in v skupni zvestobi idealom svobode in demokracije proti črni in rdeči diktaturi.

Na Tržaškem pa deluje zadnja leta okvirna organizacija Slovenska skupnost, ki jo sestavljajo različne stranke in skupine in ima nekako koalicijski značaj. Glavno teži v njej ima danes Slovensko ljudsko gibanje — SLG z istim programom kot goriška istoimenska politična skupina. Tudi na Tržaškem je danes v rokah prizadevnih zlasti mlajših sil, ki so poživile politično življenje tržaških demokratičnih Slovencev s pokoncilskim programom. Okvirna organizacija „Slovenska skupnost“ pa šteje še Slovensko krščansko-socialno zvezo (SKSZ), ki zasleduje program nekdanjih krščanskih socialistov in igra v tem oziru včasih dvolično vlogo zlasti do jugoslovanskega režima. Obenem imamo v Slovenski skupnosti še Slovensko

narodno-obrambno skupnost (SNOS) z raznimi posamezniki, nekdanj voditeljev v drugih že prej imenovanih političnih formacijah, v glavnem laično-demokratsko usmerjenih. Kot samostojne enote pa delujejo ob SS še Slovenska demokratska zveza (SDZ), ki za razliko od goriške ni zveza dveh skupin ampak izključno liberalna stranka, ter „Slovenska levica“ ki šteje v svojih vrstah predvsem nekaj socialističnih intelektualcev z odločno slovenskim programom.

Obe okvirni organizaciji, SDZ v Gorici ter SS v Trstu uspešno nastopata na volitvah teh imata svoje izvoljene predstavnike v deželnem zboru Furlanije — Julijske Benečije, v pokrajinskih svetih v Gorici in Trstu ter v vseh občinskih svetih v krajih, kjer so Slovenci.

Uspehi v boju za naše narodne pravice

Slovenci v Italiji smo zaščiteni po mirovni pogodbi, po republiški ustavi, delno po deželnem statutu in londonskem Memorandumu (za Tržaško). V vseh petindvajsetih letih pa smo si mogli priboriti bore malo. Ustava pravi v čl. 6, da „Republika štiti s posebnimi normami jezikovne manjšine“, enako tretji člen deželnega statuta zagotavlja enakopravnost vseh državljanov ne glede na jezik ter priznava ohranitev etničnih in kulturnih značilnosti. Slovenci v Italiji pa imamo danes v pozitivni zakonodaji glede manjšinske zaščite le šolski zakon za tržaško in goriško pokrajino, ki ne velja za videmsko (kjer žive Beneški Slovenci ter Slovenci v Reziji in Kanalski dolini!),-a še ta čaka na pravo izvedbo in uveljavljanje posameznih določil. Zadnja leta je tudi parlament popravil škodo, ki jo je Slovincem prizadejala fašistična zakonodaja, ki ni dovoljevala uporabe slovenskih krstnih imen, in je zato izdal zakon, po katerem se lahko uporablja imena v jezikih narodnih manjšin z njih pravopisom. Zadnje čase lahko tudi z veseljem beležimo finančne podpore slovenskim kulturnim in drugim ustanovam zlasti od strani deželne vlade.

Prav deželna vlada in zbornica igrata v našem primeru veliko vlogo. Nekaj časa sem pa se je med deželo in državo „vnela“ borba za kompetence v primeru manjšinske zakonodaje. Deželni zbor je namreč v raznih primerih hotel priznati Slovincem razne osnovne pravice, ki pa sta jih rimska vlada oz. ustavno sodišče stalno zavračala, češ da je samo država kompetentna

za zadeve narodnih manjšin. Prav pred kratkim pa smo v tem oziru zabeležili prvo zmago, da je izglasovan deželni zakon, ki dovoljuje uradno uporabo naziva „Slovenci“, uspel in ga Rim ni več zavrnil. To še ni veliko, je pa znak za neko novo usmeritev v odnosu do manjšine in deželne kompetence v zvezi z njo.

Kot viden uspeh in novo gledanje na slovensko manjšino naj še omenimo resolucijo, ki jo je decembra leta 1969 izglasoval občinski svet v Gorici z velikansko večino (proti so glasovali samo fašisti — trije na štirideset) in ki se zavzema za dokončno ureditev potreb državljanov slovenskega jezika vključno pravice do rabe slovenščine v odnosih z oblastmi in v javnih uradih. To je morda vsaj za goriške Slovence zgodovinska gesta, ki pomeni obrat tudi v vseh italijanskih strankah od krščanskih demokratov do liberalcev in levičarjev vseh vrst.

Zadovoljni smo predvsem z dejstvom, da smo sedaj tudi Slovenci enakovreden partner v političnem dogajanju in življenju na Goriškem in Tržaškem. Upamo in želimo, da bi kmalu tudi naši rojaki v videmski pokrajini dosegli vsaj najosnovnejše pravice, kot je pouk v materinem jeziku. V ta namen bo šla še nadalje naša borba.

Naši nastopi na volitvah

Na letošnjih upravnih volitvah 7. junija so se predstavile tudi samostojne liste slovenskih političnih organizacij. Na Goriškem je „slovenske liste“ predstavila SDZ, na Tržaškem pa Slovenska skupnost. Nas posebej zanimajo volilni izidi v pokrajinski svet v Gorici in Trstu, občinski svet v Gorici ter v občinske svete slovenskih občin na Goriškem in Tržaškem. Prav v te organe smo demokrati Slovenci tudi ponovno izvolili svoje predstavnike.

Kar zadeva Goriško, naj pripomnimo, da so se liste Slovenske demokratske zveze precej afirmirale, čeprav je bilo zabeležiti rahel padec v glasovih, kar pa se da razlagati tudi z naravnim demografskim premikom. V goriški pokrajini svet je zopet izvoljen slovenski predstavnik SDZ, dva Slovenca pa na levičarskih italijanskih listah (s tem seveda ne moreta predstavljati narodne manjšine kot take). Skupno je Slovenska lista prejela letos 2.937 glasov. Za goriški občinski svet je razmerje nekoliko drugačno, ker je SDZ izgubila

eno svetovalsko mesto ter ima sedaj dva občinska svetovalca, od katerih pa je eden tudi član ožjega odbora (mestne vlade), saj že več let Slovenska demokratska zveza aktivno podpira politiko tkzv. leve sredine (skupno z demokristjani, socialisti, socialnimi demokrati ter republikanci) in pripada torej „vladni“ večini. Izmed okoliških občin je Slovenska lista ohranila oz. še utrdila svoje pozicije v občini Števerjan, kjer imamo še vedno slovenskega demokratičnega župana. V ostalih dveh občinah, v Sovodnjah in Doberdolu pa je ostala v opoziciji proti levičarski upravi.

Na Tržaškem je koalicija Slovenske skupnosti v povezavi s „Slovensko levico“ prejela skupno okoli 7.000 glasov na pokrajinskih volitvah ter si tako zopet izvolila svojega zastopnika v pokrajinski svet (njen svetovalec je tudi postal član pokrajinskega ožjega odbora). Za tržaško občino ni bilo še volitev, v ostalih okoliških občinah pa je Slovenska skupnost utrdila svoj položaj na Repentabru, v Nabrežini, ter ohranila pozicije v Dolini in Zgoniku. Slovenska skupnost ima svojega župana na Repentabru in v Nabrežini. Zlasti slednja občina je zelo važna, saj se razteza ob jadranski obali od Goriške do Tržaške in se v njej vedno bolj širi italijanski element. Zato je ta prisotnost slovenskega župana še posebno važna.

Le v Beneški Sloveniji nimamo še lastnih izvoljenih predstavnikov, čeprav je nekaj Slovencev kandidiralo in bilo tudi izvoljenih na italijanskih listah. Tu še ni dozorel čas, da bi lahko predstavili svoje liste, a želeti je, da bi se tudi v deželi kaplana Čedermaca enkrat prebil led. Zanimivo pa je bilo letos dejstvo, da je bila prvič predstavljena slovenska lista v občini Naborjet v Kanalski dolini (Videm) pod znakom Slovenskega ljudskega gibanja. Lista je prejela nad štirideset glasov, kar je za številčno razmerje ter za prvi nastop sploh že sam na sebi lep uspeh.

Odiseja slovenskega človeka na Primorskem še ni zaključena. Samo idealizem naših ljudi in vera v večne vrednote slovenskega ljudstva moreta še naprej učinkovito ohranjati narodno samobitnost na tej žlahtni zemlji ob bregovih Soče in Jadrana, kjer se v mitu Lepe Vide ohranja živo neutešljivo hrepenenje po svetlejši bodočnosti.

Marijin dom v Trstu

Marijina družba „Marije Milostljive“ za dekleta in žene v sredini Trsta je bila ustanovljena l. 1899. Trinajst let je za svoje delovanje morala iskati prostore po raznih krajih v mestu. L. 1912 pa je tedanji voditelj družbe Guštin Franc kupil v ul. Risorta enonadstropno stavbo, kjer je bila gostilna, s pripadajočim igriščem. Na tem kraju so zgradili dvorano. Dvorana in hiša je Marijini družbi služila do l. 1967.

Več let smo delali načrte, da bi prostore prenovili in stavbo povečali. A ni kazalo drugega kakor staro hišo podreti in zgraditi novo. Končno so bili načrti, ki jih je napravil inženir Sosič Milan, v decembru 1967 odobreni. V aprilu 1968 so dela začela in v oktobru 1969 je bila slovesna otvoritev.

Eno leto že nova stavba služi delovanju Marijine družbe ter skavtov in skavtinj, ki so se tudi vselili v Marijin dom. Šolske sestre imajo del prostorov za svoje delovanje.

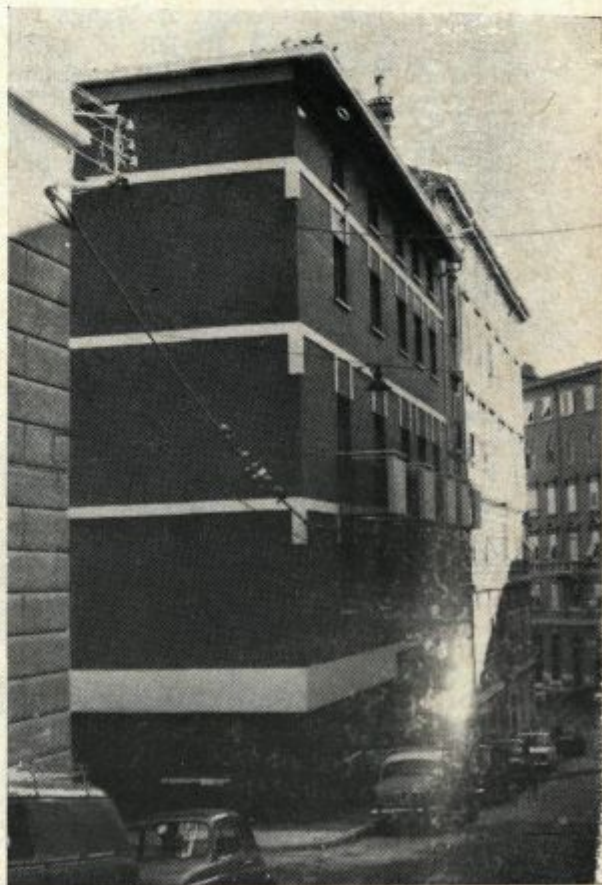
Stavba je štirinadstropna. Pod dvorano imajo še skavti svoj sedež, ki so si ga po svoje opremili. Poleg kleti je pod zemljo tudi prostorna garderoba, kjer se igralci pripravljajo za svoje nastope. Šolske sestre imajo v podzemlju obednico. V pritličju je moderno opremljena dvorana in kuhinja šolskih sester. V prvem nadstropju imajo šolske sestre svoje sobe. Večji del drugega nadstropja zavzema lepa kapela, ki ima prostora vsaj za 130 oseb. Poleg nje je knjižnica, čitalnica, soba za manjše sestanke in eno stanovanje za predavateljice in govornike duhovnih obnov in duhovnih vaj. Vse tretje nadstropje je namenjeno za stanovanje družbenic, ki so si kupile pravico za dosmrtno bivanje. Tudi zadnje, četrto nadstropje ima še pet sob in prostore za delovanje skavtinj.

Že prvo leto je bilo v domu živahno delovanje. Poleg Marijine družbe, ki se

zbira na svojih sestankih vsako nedeljo, imajo skavti in skavtinje svoje mesečne duhovne obnove, tedenske sestanke in razne tečaje. V dvorani imamo igre, kinomatografske predstave, pevske nastope, razna predavanja.

Za zimsko sezono 1970/71 smo pripravili vrsto verskih predavanj. Že prvo predavanje dr. Jakoba Aleksiča, profesorja za sv. pismo v ljubljanskem bogoslovju, ki je govoril „O današnji verski krizi in vprašanju enotnosti sv. pisma“, je privabilo nad 80 poslušalcev. Pri drugem predavanju dr. Valterja Dermota: „Moderni star-

Pročelje stavbe Marijinega doma

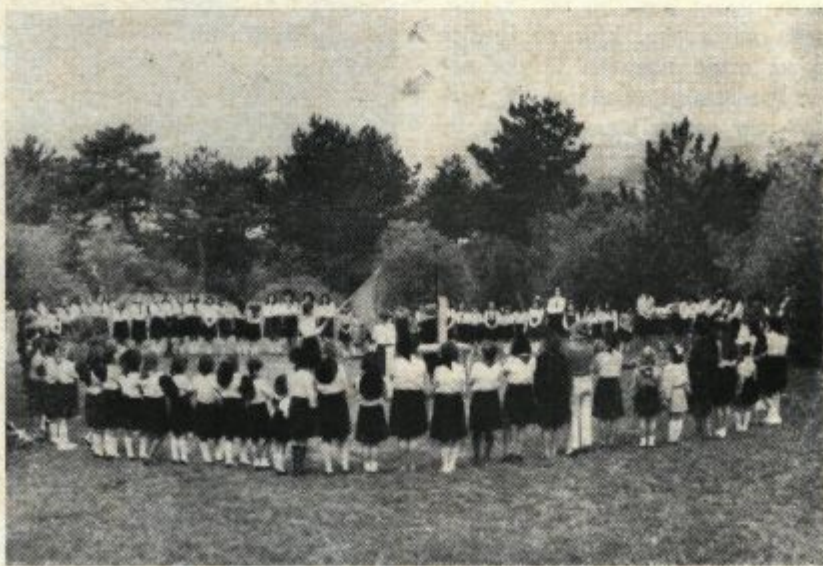

Notranjost kapele

ši pred moderno mladino“ jih je bilo čez 100, predvsem mladine in izobražencev. Na programu so še predavanja dr. Mateja Poštovana „O sindikatih, štrajkih in socialni reformi“, dr. Antona Trstenjaka „O hoji za človekom“, dr. Janeza Vodopivca „O dinamiki Cerkve in aktivnosti vseh njenih članov“, dr. Alojzija Šuštarja o moralnih vprašanjih.

Z velikimi žrtvami predvsem Marijine družbe je bil ta dom zgrajen. Že v prvem letu se je v njem vršilo živahno delovanje. V njem se zbirajo tržaški Slovenci, moški in ženske, mladina in starejši. Želimo samo to, da bi ta dom bil kraj, kjer bi se oblikovali sedanji in bodoči rodovi, ki hočejo ostati narodno zavedni in zvesti v krščanski veri.

Jurjevanje tržaških skavtinj 1. 1969

Delo kiparja Goršeta v letu 1970

Slovenski učenec svetovnoslavnega hrvaškega kiparja Ivana Meštrovića France Gorše, je že štirideset let eden vodilnih slovenskih kiparjev. Rojen leta 1897 v Zamostcu na Dolenjskem, je po študijah v Zagrebu takoj zaslovel s svojimi skulpturami v Sloveniji. Že pred l. 1945 je ustvaril mnogo monumentalnih del in takih, ki so splošno znana, postavim dve plastiki v Zvezni skupščini v Beogradu, spomenik prof. Prijatelja pred univerzo, kamenitni relief pred ortopedsko kliniko v Ljubljani ter mnogo nagrobnih spomenikov itd. Njegove razstave so vedno budile zanimanje in umetnostni zgodovinar in kritik dr. R. Ležar je že tedaj izdal o njem posebno brošuro. Naj omenim, da je v letih 1930 do 1939 napravil mnogo kipov za slovenske cerkve na Primorskem. V Ljubljani je imel med vojno svojo likovno šolo, nekako akademijo. Po l. 1945 je odšel v emigracijo in je 18 let delal v Združenih državah Severne Amerike, v Clevelandu in New Yorku. Tudi v Ameriki je njegovo delo doživelo velik uspeh. Izdelal je bronasto oprsje pesnika Zormana, ki je v jugoslovanskem

kulturnem parku, opremil dve novi cerkvi v Torontu ter še eno v Chisholmu v USA. Tudi v Argentino je poslal oprsje škofa Rožmana za škofov zavod v Adrogeju, kjer je opremljena tudi kapela z njegovim križevim potom.

Lani se je odločil, da zapusti Ameriko in se preseli za stalno v Evropo. Da si pripravi to stalno bivališče, se je v l. 1970 podal na Koroško, kjer je živel pri šolskih sestrah v Rožni dolini in tam ustvaril mnogo novih skulptur. Mimogrede je šel tudi v Slovenijo in napravil nov križev pot v novi cerkvi v Poljanah nad Škofjo Loko. Seveda tudi po koroških cerkvah, kakor v Tinjah, pri Sv. Jakobu v Rožu itd. so njegova dela.

Leta 1970 jeseni je imel razstavo v celovškem salonu Slama, ki je imela velik uspeh. O kritikah te razstave, kjer je bilo razstavljenih 60 del, so pisali mnogi listi, in na pr. koroška Volkszeitung je lepo poročala: „Gorše je globok veren človek. Brez velikih potenciranj in gest izžareva pravo pobožnost. Nobeno delo te razstave ni plod tehnizirane sedanjosti. Mi gledamo le religiozne motive, žene, može, otroke pri igri in pri delu, motive, ki so vzeti iz slovenskega ljudskega življenja. Gorše se koncentrira na notranji svet tega človeka, na najbolj prvotno v njem... Vsakdanje življenje, ki je videti tako banalno, pri Goršetu postane 'čudovito prvotno in polno sile'." — Sam je v nekem pismu priznal: „Te motive sem po večini jemal v Fortah iz življenj preprostega človeka v njegovem elementu. Tako je nastal cel venec teh mojih novih del iz utripov življenja v hribih tisoč metrov nadmorske višine.“

Ob priliki te razstave je pogovor z njim prinesel celovški radio v nemškem in slovenskem jeziku; prav tako tržaški radio.

V tem pogovoru je Gorše sam označil svojo razvojno pot takole:

„To delo in razvojno pot bo lahko razumeti, če jo razdelimo v dva dela, in sicer: v prvo polovico, ki je rastle v glavnem

iz korenin domačega izročila v Sloveniji, in ostala močnejša polovica, ki kaže nekakšen prelom umetnostne kulture preteklosti in porod sodobne smeri. Nastala je pod vplivom tokov novega okolja v Ameriki. Bil sem 13 let v Clevelandu in šest let v New Yorku. To je že doba, da je moja umetnost v tem času dobila novo obeležje in oznake. To se kaže ideološko in zlasti po formalni sprostitvi in večji dinamiki. Stvarno je razumeti tako, da je za to dobo značilno neprestano iskanje novih in še neobravnavanih snovi — motivov, verskih simbolov, kakor so npr. dobri in hudobni duh — Boj s hudičem, ali pa iz motivike prastare grške mitologije npr. Icarus. Tako je iz formalne plati nastal moj, rekel bi, osebni slog...“ V nadaljevanju poudari: „Jaz zastopam zmerno-moderno smer; abstraktne brezpredmetne ne trpim, oziroma je ne upoštevam. Imenujem pa to smer — moderno gotiko, to pa enostavno zato, ker v svojim delih poudarjam predvsem duhovnost. Pa tudi oblikovnost plastike je vsa njej podrejena. Glejte figure iz orešca, mojega materiala: vse so v abstraktni plastiki izvršene. Izvotljena plastika.“

Tako se je opredelil in označil samega sebe kipar Gorše, potem ko se je vrnil s Koroškega v Severno Ameriko, da tam likvidira svojo postojanko in se po skoraj dvajsetih letih za stalno preseli v Evropo.

Kot zadnji in eden najmočnejših plodov bivanja v Ameriki so gotovo njegovi štirje reliefi, napravljeni za slovensko kapelo v

washingtonski mednarodni cerkvi, posvečeni Mariji. Tam ima plastike: sv. Modest krsti slovenskega kneževiča Gorazda, s čemer je poudarjen krst slovenskega naroda l. 744. Nato: učenje škofa Slomška, ki predstavlja razvoj katoliške kulture med Slovenci. Tretji relief: škof Baraga krsti indijanske rodove v Ameriki, kar predstavlja delež Slovencev na ameriškem kontinentu, prinašajoč s seboj svojo pobožnost in privezanost na Cerkev; v tem smislu vzgajajo slovenski inmigranti v veri novi slovensko-ameriški rod.

To je glavno delo kiparja Goršeta v letu 1970.

V letu 1971 pa se je preselil z vsem svojim ateljejem v gorsko vas Korte na Koroškem, kamor ga je povabil lastnik hotela „Pristovnik“ ing. Muri, ter je v tamošnjem starem župnišču ustanovil svojo „Goršetovo galerijo“. Ta je stalno odprta na tisoč metrov visoki turistični točki slovenske Koroške.

Tako se je kipar Gorše v l. 1970 poslovil od Severne Amerike, kjer je lepo predstavljal in uveljavil slovensko emigracijsko umetnost okrog 20 let.

Dva slovenska umetnika-emigranta sta vzljubila Koroško kot nadomestek za domovino: kipar Gorše in pisatelj Mauser. Oba tudi vežeta dva kontinenta Ameriko in Evropo iz zdomstva preko zamejstva z Domovino, oba glasnika globalnega nedejivega slovenstva.

Werner Berg - upodabljalec koroških Slovencev

Ni Slovenec, niti Korošec in vendar še nihče ni tako zadel posebnosti naše dežele in naših ljudi kot prav on, tujec iz goratega dela Porenja — iz Elbesfelda v Zahodni Nemčiji.

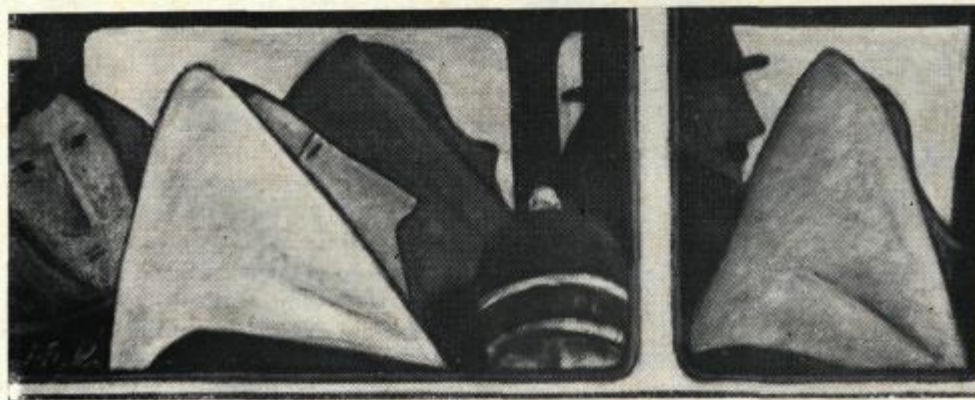
Pred 40 leti se je priselil na Koroško in kupil samotno kmetijo v bližini št. Vidra v Podjuni. Strma in ozka je pot do Rutarja, koš se po domače pravi pri hiši. Ta odročna kmetija se ne razlikuje dosti od ostalih posestev južne Koroške. Je povprečno velika kmetija z dobro urejenim gospodarskim poslopjem, a s skromno hišo. Gospodar pa se precej razlikuje od drugih gospodarjev. Ni samo kmet, je tudi umetnik. Predno je Werner Berg prodril s svojo umetnostjo, je kmetija preživljala številno družino. V letih krize, vojne, je bila zemlja boljša rednica kot umetnost.

Skoraj neverjetno se zdi, da se je Werner Berg tako mogel vživeti v novo okolje. Gledal in ocenil ga je z očmi kmeta, umetnika in človeka. Po 40 letih bivanja med koroškimi Slovenci je dokazal, kako dobro je izbral. Ni mu dala zemlja le kruha, nešteto navdihov in idej mu je nudila, s sosedi Slovenci se je vedno dobro razumel. Zemlji, ki mu je veliko dala, je tudi veliko vrnil. Spodnji Koroški in njenim

ljudem je postavil trajen spomenik s svojimi umetninami. Berga res lahko imenujemo upodabljalca koroških Slovencev. Simpatija do zemlje in ljudi se je spremenila v spoštovanje in ljubezen. Le malokrat smo koroški Slovenci deležni take nepristranosti in naklonjenosti.

Werner Berg je študiral dve stroki; prva — politična ekonomija — mu je prinesla doktorski naslov; druga — umetnostna akademija pa profesorski naziv. Z dušo in telesom je bil kmet in slikar. Tudi njegov dunajski učitelj Emil Noide je bil kmečkega porekla. Učitelj in učenec sta se v umetnostni smeri čudovito ujemale. Berga morem prištevati k nemškim ekspresionistom, a vendar jih je prerasel in našel svoj slog. Iz nad sto lesorezov moreš spoznati Bergovega na prvi pogled.

Bergova umetniška žetev je neverjetno bogata. Obsega nad 2000 oljnatih slik in okoli 400 lesorezov. To delo je dovršil ob najtežjih kmečkih opravilih, ki jih zahteva „gorska kmetija“. Značilnost zanj sta vztrajnost in trdoživost. V tej zvezi naj omenim izrek, ki ga Berg pogosto navaja: „Gorje človeku, ki mu ni všeč scena, v kateri mora nastopati. Svoj nastop moraš akceptirati in ga izpolniti.“ Ta izjava iz-

vira iz njegovih osebnih izkušenj. Bergova pot do umetnosti ni bila ravna, premagati je moral nešteto ovir.

Ko se je naselil pri Rutarju, je začel spoznavati značilnosti ljudi okoli sebe. Mimo njih so šli vsi dotedanji koroški umetniki. On pa je opazil in čutil vse posebnosti teh, v neki meri v stran potisnjenih ljudi. Zares enkratno je njegovo dosledno upodabljanje našega človeka. Njegova izpoved je tako izrazita, da so postali nanjo pozorni vsi veliki umetnostni kritiki, galerije, pa tudi posamezniki.

Berg je močan v oljih. Slika na obširna platna z izrazitimi močnimi barvami. Čudovito lepe so njegove „rože v kmečkem vrtu“, „speče kokoši“, „pred dnevom“, itd. Na retrospektivni razstavi koroške umetnosti v 20. stoletju, v Domu umetnikov v Celovcu, je bil razstavljen tudi Bergov oltar. To olje je iz prve dobe Bergovega ustvarjanja in predstavlja sveto Družino: svete osebe predstavljajo sami preprosti koroški ljudje.

Še bolj kot po oljih je Berg znan po lesorezih. Belo-črno, dve mrtvi barvi pod njegovo roko zaživita in v različnih kontrastih posredujeta vso globino umetnikovega doživetja. Mnogi kritiki ga nazivajo „pesnika v črnem in belem“. Nož in čopič držita ravnotežje; samo, da lesoreze odtisne lastnoročno na japonski papir po desetkrat. V svojem malem, mirnem ateljeju, ki stoji na temeljih nekdanje ovčarske staje, Berg ustvarja. Samota in tišina sta mu družici. Berg je tudi filozof; to je postal po zemlji, po velikem znanju in spoznanju o njej in iz nje.

Kako vsestranska je izbira motivov, dokazujejo njegova dela, z zelo posrečenimi oznakami. Zmeraj spet nam predstavi Rutarjevo domačijo — samotno in trpko; rože v kmečkem vrtu v visokem formatu, ki spominjajo na preteklost in minljivost; speče kokoši, k nočejo spati v varni kurjaci, temveč v mrzli zimski noči raje zmrzujejo na drevju; vetrič z leseno ograjo v zimski krajini; starko ogrnjeno s koco; konjskega mešetarja; deklico, ki prezeba (v akvarelu), zimsko noč z mesecem; žene v molitvi itd. Videti bi morali vse te dragocenosti in se ob njih zamisliti. Ujel je v svoje stvaritve najrazličnejše odtenke in utripe iz življenja koroških Slovencev. Pri

delu jih je opazoval, pri žalostnih pogrebih, ob veselih svatbah, pri kupčiji na sejmu, v romarski cerkvi na gori.

Bergova dela govore razločen jezik re-

snice, strpnosti, in naklonjenosti koroškimi Slovencem. Dobro razumemo to govorico. Umetnika spoštujemo in mu zaupamo, kakor tudi on nam zaupa.

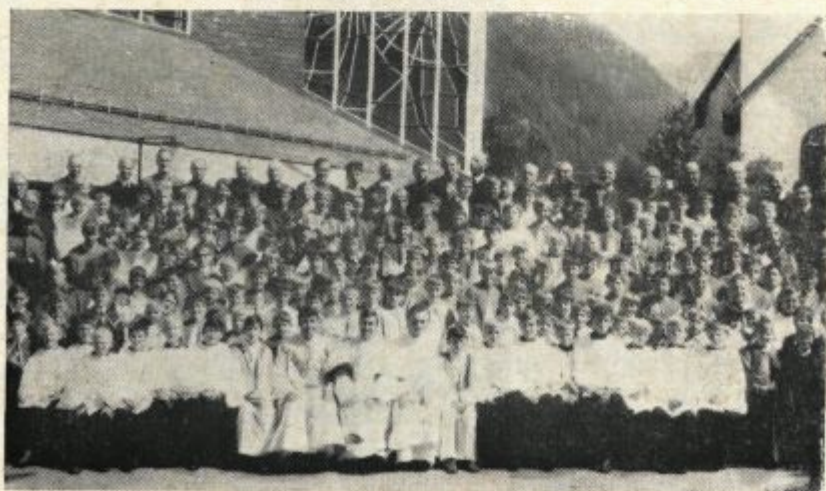
Pri Rutarju 1964

Življenje koroških Slovencev v slikah

Zaključna gimnazijska prireditev v spomin profesorju Antonu Janežiču (slika). Celotni gimn. zbor dirigira prof. dr. Cigan, ki je ob zaključni pesmi s'al

Proslava „Narodnega sveta kor. Slovencev“ v koncertni dvorani (50 let plebiscita, 25 let Avstrije, 15 let državne pogodbe, 100 - letnica tabarov). Poje zaenkrat najboljši koroški zbor „Danicina“ iz št. Vida v Podjuni. Vodi Hanzej Krežar

Ministrantski sestanek, ki ga prireja Slovenski dušnopastirski urad v Selah. Spredaj v sredi sedí slov. novomašnik Hanzej Dersula

Zaključna gimnazijska prireditev. Prof. dr. Fr. Cigan je bil že tako bolan, da je diriral sede

Mladinski dan pri Božjem grobu v Podjuni: popoldanska izvencerkvena prireditev katoliške mladine iz dvojezičnega ozemlja. Pojejo graški akademiki

Šolarji v Vogrčah so napravili snežnega moža. Ob njih učitelj in učiteljica

Kanada

7. decembra 1970.

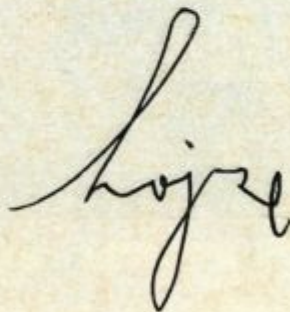
Spoštovani gospod urednik!

V prigribu Vam pošiljam 15 pol — za kroniko — za v Zbornik in osem slik črno belih. Upam, da ne bodo prevelike. Nisem mogel dobiti drugačnih, ker vsak slika le v barvi. Takih, kot prilagam eno, je na pretek. Take skupine bi bile primerne in pravšna velikost, mislim. Pa jih v črno belem ni dobiti. Za naprej bo treba na to misliti o pravem času. — Brunška ni več...

Za na kraju sem nameraval še napisati in opisati potek onih, ki so imeli zaprtega angleškega diplomata, ker začetek sem pisal o tem. Pa sem že malo naveličan vsega in bojim se, da bi ne mudil z dopisom. Če je pa še čas, mi pa sporočite in bom napravil.

Vem, da je v dopisu marsikaka napaka. Prav bi bilo, da bi vse še enkrat pretipkal, pa ni časa. Upam, da se boste že spoznali, oziroma se bo, kdor bo pripravil za tiskarno. Malo bo moral popaziti, pa bo razumel, kar je pridejanega. Naj mi oprost, prosim.

Kaj več pa posebej v pismu. Lep pozdrav.

Preden začnem poročati o kanadskih Slovencih, se na kratko pomudim pri za-devi, ki je v začetku oktobra 1970 pretresla sicer tako mirno Kanado. Organizacija FLQ (Front de Liberation du Quebec), ki je bila ustanovljena leta 1963 pod vodstvom nekega Georgesa Schoetersa, Kanadčana — belgijskega izvora in ki je bila v začetku močno nacionalistično pobarvana, se je spremenila v pravo revolucionarno gibanje. Ta organizacija, v kateri so dobili večino levičarji, je v oktobru 1970 ugrabila britanskega konzula Jamesa Crossa in nekaj dni za njim še quebeškega mi-

nistra za delo Pierra Laporta, ki ga je umorila in s tem razburila prebivalstvo vse Kanade in ZDA. Organizacija FLQ ni številna. Trenutno sestoji iz 22 celic, ki štejejo 130 aktivistov. Policija računa da simpatizira z njo okrog 2000 Kanadčanov francoske narodnosti. Predsednik vlade je označil teroriste za majhno skupino perverznh ljudi, ki ne poznajo drugega sredstva za reševanje političnih vprašanj kot umor.

Mnogi Kanadčani pripisujejo del krivde in umor De Gaullu. Ob svojem obisku v Kanadi leta 1967 je končal svoj govor

v Montrealu s klicem: „Živel svobodni Quebec!“ S tem je brez dvoma nekoliko podpihoval teroriste.

Pri tej tragediji smo seveda prizadeti tudi Slovenci. Saj živi mnogo Slovencev v provinci Quebec. V Montrealu imajo slovensko župnijo, ki lepo napreduje. Če bi res prišlo do odcepa Quebeca, bi se v tej provinci marsikaj spremenilo in najbrž ne v dobro Slovincem. Zato se ob takem terorju počutijo Slovenci nesrečne in prizadete. Smo pa prizadeti pri tem tudi vsi drugi Slovenci v Kanadi. Če bi prišlo do samostojnosti Quebeca, se bi ostala Kanada najbrž naslonila in združila s sosednjo Ameriko. Tega pa večina od nas ne želi. Tudi zato ta teroristična dejanja vsi obsojamo.

Skupina teroristov res ni velika; ugrabitelji in morilci so znani in bodo prej ali slej prišli v roke pravici. Toda politična stranka, ki zagovarja neodvisnost Quebeca, je pri zadnjih provincialnih volitvah dobila 25% vseh glasov. To stranko je treba skrbno ločiti od FLQ. Ona se z demokratskimi in legalnimi sredstvi bori za neodvisnost Quebeca. Nima nič skupnega z organizacijo FLQ.

Ta politični umor je drugi v zgodovini Kanade. Prvi se je zgodil pred 102 letoma. Žrtev umora je bil kanadski državni poslanec D'Arcy McGee; ustrelil ga je irski ekstremist James Whelan. Bil je zato obsojen in obešen.

MONTREAL

Začnem poročilo o Slovencih v Montrealu, ki je največje mesto Kanade. V njem živi gotovo več tisoč Slovencev; a mesto je tako razsežno, da se nikdar ne snidejo vsi; nekateri so se že odtujili. Mnogo je Slovencev iz Prekmurja, ki so zelo verni in zavzeti za vse dobro. Za povezavo med Slovenci gotovo najbolj skrbi župnija. Sicer nista ne cerkev ne dvorana veliki; a za navadne nedeljske maše in druge prireditve kar zadostujeta. Le ob velikih praznikih in letošnjem sklepu misijona je pa bila cerkev premajhna.

Cerkveno petje, kulturne in družabne prireditve neutrudno vodi in pomaga v vseh potrebah požrtvovalni pevovodja, organist in režiser g. Janez Rabzelj.

Montrealске Slovence družijo tudi letovišče, ki je dovolj prostorno za Slovence iz velikega Montreala in okolice. V le-

tošnjem juniju so odprli na njem veliko kopalnico in skakalnico s pločnikom. Napravili so moderne higijenske naprave in vso okolico očistili in osušili mlakuž, v katerih so regljale žabe in se legli komarji. Naredili so na tem prostoru obsežno igrišče.

V poletnih mesecih imajo vsako nedeljo na letovišču sv. mašo in druge prireditve: npr. telovsko precesijo, Slovenski dan in piknike raznih društev. Ljudje radi prihajajo ob nedeljah in prostih dnevih v naravo iz mestnega ropota, da si nekoliko umirijo živce in si odpočijejo telo. Letovišče je velika pridobitev za montrealске Slovence — tam se spoznavajo in združujejo.

Ne smemo pozabiti dveh č. sester, ki vneto delujeta v župniji. Oskrbujeta cerkev, župnišče, obiskujeta bolnike, nadzorujeta otroke in jih vadita za razne nastope. Naj ju Bog ohrani in jima daje moči, da bosta obvladali težave in vztrajali v težki službi, ki je v današnjih časih še posebno — težka...

Važen kulturni dogodek za montrealško slovensko skupino je bila bogata Slovenska razstava. Bila je na Expo, v bivšem japonskem — sedaj etničnem — paviljonu, kjer se vrste razstave raznih narodnosti. Trajala je tri dni, od 27. do 29. avgusta 1970. To ni bila župnijska zadeva, vendar so pa pri razstavi sodelovali samo člani župnije. Organiziral je razstavo g. Vinko Petkovšek, ki jo je odlično pripravil. Znal je vsakemu predmetu dati svoje mesto in ustvariti harmonijo. Naj omenimo tukaj le nekatere predmete, za katere so se tuji obiskovalci razstave zelo zanimali: slovenska skrinja iz leta 1830, portreti pisateljev in škofa Barage, Prešernove poezije, njegov rokopis, dela Jurčiča in Gregorčiča, Župančičeva Duma, Dalmatinova biblija, stari molitvenik iz leta 1843, cela stena je bila posvečena Gaspariju, slovenska miza z majolko, kroparskim svečnikom in potico, kroparski in ribniški izdelki, ribniški pušelj, slovenski leseni krožniki itd.

Omeniti moram tudi narodne noše. Bilo je 12 ženskih, ena možka in ena otroška. Ženske v narodnih nošah so imele stalno opravka v razstavi in so s tem prikazovale lepoto slovenskih narodnih noš. Kadar sta pa šla malo na sprehod gospa Polakova in Kukovčev Jože — in če sta odprla še pisani dežnik —, je vse obstalo in ju gledalo — in vsi aparati za fotogra-

firanje so bili na nju naravnani. Baje so ju slikali več kot tisočkrat. Bila sta res postaven par. Razstavo so krasili kaktusi, oleandri in nageljni, tako, da se je splošno govorilo, da je ta razstava ena najlepših, če ne najlepša etnična razstava.

TORONTO

Župnija Marija Pomagaj

Kakor znano je to prva župnija v Kanadi, ki so jo ustanovili Slovenci. Prvi njen soustanovitelj in župnik dr. Jakob Kolarič je sedaj na Koroškem, kjer piše življenjepis škofa dr. Gregorija Rožmana. Njegov naslednik Andrej Prebil vodi sedaj slovensko župnijo v Montrealu. Sedanji župnik je g. Tone Zrnec. Z župnijo je sprejel tudi 100.000 dolarjev dolga. Ta dolg mu dela sive lase. Zato je organiziral veliko nabirko. 105 nabiralcev je obiskalo v zadnjem tednu oktobra domove vseh župljanov. Uspeh je bil lep! Nabranih je bilo 24.000 dolarjev!

V lanskem decembru je obhajal desetletnico Mladinski pevski zbor, ki ga vodi g. župnik Tone Zrnec. Desetletnica je pomemben dogodek za slovensko skupnost, posebno pa za mladino, ki si prav s pet-

jem najbolj pridobiva in ohranja materino besedo. Zborovodja je za to slovesnost nastopil z odlično uspelim vokalnim koncertom. V marcu 1970 je ta zbor nastopil v dvorani Marije Pomagaj z glasbenim festivalom.

Številna društva v župniji pridno delajo. Naj navedem tu le tista, ki delujejo v dobrodelnih namene: Misijonski krožek pod vodstvom g. Jakoba Kvasa, Vincencijeva konferenca pod vodstvom Jožeta Turka, Ženska katoliška liga pod vodstvom gospa: Francke Preželj, Mare Muhič in Vere Mesec. Ves njihov trud, vse žrtve, ves denar — vse za druge, za potrebne.

Tudi druga društva uspešno delujejo. Vendar pa počasi marsikaj usiha, primanjkuje namreč naraščaja. Sprašujem se — ali so časi taki, da se mladina vsemu odteguje ali jo pa ne znamo pritegniti? Ves idealizem plava mimo današnje mladine v neko daljo, ki ji mere ne znam zračunati. Kam bo to pripeljalo, se s skrbjo sprašujem. Kot hiša brez otrok, tako tudi društvo brez naraščaja — propade.

Slovenska šola deluje uspešno. Nekateri so mnenja, da bi morda ne bilo napak nekoliko spremeniti učni načrt. Kajti nekaterim otrokom je slovenska šola neprijetna. Čez angleške šole se pa ne pri- tožujejo. Škoda bi bilo toliko truda učite-

Solist, dekliški zbor in orkester Marije Pomagaj v Torontu

ljev, pa ne bi dosegli tistega uspeha, kot bi ga lahko. Naj se sestanejo učiteljski zbori s starši (to velja seveda za vse slovenske šole) in naj naredijo ustrežajoč učni načrt, tako da bodo prenehale pritožbe. Starši naj pa pomagajo učiteljstvu do dobrih uspehov svojih otrok s tem, da jih za slovensko šolo navdušujejo ter se z njimi pogovarjajo v slovenščini in jim tako šolo in govorico priljubijo. Otroci naj pa odgovarjajo v materinem jeziku. Prosim, ne vzemite tega za neljubno kritiko, pač pa kot izraz ljubezni do slovenstva.

NEW TORONTO

Župnija Marije Brezmadežne

Župnija se stalno veča. Šteje že blizu 500 družin. Ker ima svoj sedež bolj ob robu mesta, se mnogi preseljujejo vanjo iz središča mestnega ropota. Prihajajo tudi iz drugih krajev. Tako kaže, da bo sicer prostorna cerkev kmalu premajhna — nasprotno kot se je zdelo pred leti, ko se je cerkev gradila.

Tudi v tej župniji se številna društva prav živahno gibljejo. Stalno so v prireditvah in nastopih. Imajo nekaj izrednih, vztrajnih, iznajdljivih ljudi, ki se zlasti za mlajši rod mnogo žrtvujejo. Naj jim bo to v čast in ponos.

V veliko pomoč cerkvi, župniku in župljanom sta dve č. sestri. Naselili sta se v hišici, ki je pred leti služila kot župnišče. Na skrbi imata cerkev in župnišče, učita v slovenski šoli, poučujeta skavte verouk, pripravljata mladino za nastope, vzgajata in pazita na manjše otroke, obiskujeta bolnike itd. Sta pravi blagoslov za župnijo.

Slovensko šolo v župniji obiskuje 176 otrok. Tudi tu bi bilo treba modro pretehtati učni načrt skupaj s starši in s skupno močjo napraviti otrokom šolo privlačno.

Posebno vesel in prazničen dan je bil za župnijo letošnji 31. maj. Ta dan je namreč zapel novo mašo g. Jože Božnar. Novomašnik je doma daleč na severu v Timminsu. To cerkev si je izbral zato, ker živi v župniji Brezmadežne njegova teta in več njegovih župljanov iz Polhovega gradca. Nova maša je razgibala župnijo prav tako, kot se je to dogajalo včasih doma. Na novo mašo so prišli mnogi iz daljnih krajev Kanade in Amerike. Srečali so se sorodniki, prijatelji in znanci, ki se niso videli, odkar so se ločili v taboriščih. Najbolj ponosni so bili seveda Polhograjčani in so tudi največ pripomogli v gmotnem oziru, da je slovesnost v vsem tako lepo potekala. Novomašnik je Polhov gradec zapustil v devetem letu starosti, ko ga je mati z bratcem in sestrico pripeljala za očetom Milkotom, ki je zaposlen v zlatih rudnikih v Timminsu.

To mesto leži južno zahodno od vele-mesta Toronta. Razdalja med njima je 40 milj. Tudi v tem mestu je precej Slovencev. Imajo svojo župnijo sv. Gregorija Velikega, ki jo oskrbuje župnik dr. Lojze Tomc. — V župniji delujeta dve društvi: Ženska katoliška liga in športni klub. Oba pridno delujeta.

Slovenska šola pod vodstvom gospe Marice Suhadolc ima letos pet razredov. Obiskuje jo 65 otrok. Priredila je miklavževanje in materinsko proslavo.

V soboto, 23. maja 1970, je bila izročena svojemu namenu „gornja“ dvorana. Cerkev je pa v „spodnji“ dvorani. Slovesnost je bila združena z banketom, na katerem so bili vabljeni poleg Slovencev iz Hamiltona in okolice tudi hamiltonski škof dr. J. F. Ryan, župan mesta, ki je katoličan in njegova žena, minister za zdravstvo v federalni vladi g. Munro in žena. Od slovenskih duhovnikov so se tega slavlja udeležili gg. Janez Kopač CM, Anton Vukšinič, Franc Turk in Lojze Grebenc.

Slavnost je pričel hamiltonski škof dr. J. F. Ryan. Otvoritveni govor je imel župnik dr. Tomc. Banket je vodil g. Franc Marušič. Slovesnost so podprli pevci pod vodstvom pevovodje Naceta Križmana, ki so zapeli tri slovenske pesmi, kar je dalo banketu slovenski značaj. (Pred tem je bilo govorjeno vse v angleščini.) Sklepni govor (v slovensščini) je imel predsednik sedanjega cerkvenega odbora g. Janez Šuštaršič, ki je ob koncu poklonil župniku dr. Tomcu spominsko plaketo. Slavnost je potekala v dobrem razpoloženju — saj je bila odprta ena najlepših slovenskih dvoran v Kanadi. To je kulturni spomenik, ki bo poznim rodovom pričal o podjetnosti in kulturnosti Slovencev, ki so po drugi svetovni vojni izbrali Kanado za drugo domovino.

Hamiltonski Slovenci, ponosni bodite na to pridobitev! Vestno jo uporabljajte v narodno prosvetne in kulturne namene.

WINNIPEG (Manitoba)

V majhni župniji se redkokdaj zgodi kaj takega, kar naj bi bilo vredno objave. Na željo bom napisal nekaj vrstic, kako se odvija življenje pri nas.

Župniku je poleg dušnopastirskega dela v župniji in misijskih potov po zahodni

Kanadi najbolj pri srcu sobotna šola. Ta je za naše otroke izrednega pomena, tako v verskem kakor narodnem pogledu. Pretežna večina otrok namreč obiskuje javne šole, kjer ne dobe verskega pouka. Katoliške šole imajo le največje župnije, pa še te se zaradi finančnih težav bore za svoj obstanek. Z velikim navdušenjem smo začeli kar s štirimi razredi in lepo udeležbo. Ob sklepu šolskega leta smo pa morali ugotoviti, da niso ostali vsi otroci zvesti. Pod raznimi pretevezami so začeli izostajati, največ zaradi komodnosti. Starši pri tem gotovo niso brez krivde.

Za materinski dan je navada, da otroci sobotne šole pripravijo akademijo. Tudi letos je bilo tako in ljudje so z zadovoljstvom spremljali otroke na odru, ko so s pesmimi, deklamacijami in prizorčki skušali izraziti to, kar čutijo njihova srca do svojih mamic. Letos je bilo prvič, da so otroci peli triglasno in igrali pol ure trajajočo igro.

Začeli smo tudi s precej močnim moškimi zborom, pa jih je precej odpadlo in jih ostalo samo šest. Ti so pa navdušeni in disciplinirani. Sredi maja so prvič nastopili v javnosti, v najbolj moderni centralni dvorani v Winnipegu s tri tisoč sedeži. Deležni so bili velikega aplavza. Sedaj se menijo o tem, da bi izdali ploščo. Morda. Bog daj, da bi steklo.

Letos slavimo stoletnico province Manitobe. Na seji so se pogovarjali, da bi dali cerkvi novo streho, ograjo okrog nje in znotraj bi pa radi prebarvali, da bi tako primerno praznovali to obletnico. Takoj se je eden oglasil: „Kje pa bo denar?“ Župnik pa je mirno odgovoril, da je denar že pripravljen v banki. Bolj važno je, da bo vse to delo lepo, dobro in primerno hitro narejeno.

Za stoletnico je napovedanih tudi več zunanjih slovesnosti: obisk kraljice, nastopi narodnostnih skupin itd.

SLOVENSKI DAN

Vršil se je v nedeljo, 2. avgusta 1970 na Slovenskem letovišču pri Boltonu. Priredilo ga je Društvo Slovencev „Baraga“ pod vodstvom društvenega predsednika Ivana Marna. Napovedovalec je bil inž. Jože Škulj. Posvečen je bil 25-letnici Slovencev v zdomstvu. Glavni govornik na tem dnevu je bil pisatelj Karel Mauser, ki nam

je prinesel tudi pozdrave iz Argentine. Naj navedem začetek njegovega govora: „Letošnji Slovenski dan je posvečen 25-letnici našega zdomstva, 25-letnici slovenske družine, ki si je izven domovine postavila novo ognjišče. Zato mi dovolite, da vam na začetku teh misli sporočim iskrene pozdrave Slovencev iz Argentine. Dober mesec je tega, kar sem se vrnil iz obiska pri njih in pri slovesu so mi vse organizacije in vse slovenske šole naročile, da njih pozdrave sporočim vsem, ki jih dosežem. Mislim, da ni lepše prilike, kakor je danes. Člani slovenske družine v Argentini so na današnji dan v duhu z nami — vsi smo ena družina z vsemi, ki so raztreseni po vsem svetu in v njem že s svojim bivanjem oznanjajo poslanstvo svobodnega slovenskega človeka.“

V nadaljnjem govoru je zlasti naglašal, prosil in rotil, naj se trudimo kolikor mogoče, da ohranimo edinost duha, miru in prijateljstva, da naj pred vsem drugim dajemo prednost duhovnim dobrinam itd.

V nadaljnjem programu so bili nastopi torontskih Slovencev; nadalje je nastopila ljubka skupina dečkov in deklic iz Sudbury-a pod vodstvom g. Jožeta Mikoliča, predsednika Društva Slovencev v Sudburyju, nato pa plesna skupina Kres iz Clevelanda pod vodstvom gospe Brede Lončar, potem je pa nastopila še Telovadna zveza pod vodstvom inž. Franca Grmeka.

Vreme je bilo zelo lepo, kar je pomagalo k dobremu razpoloženju vseh in gotovo tudi nekoliko pripomoglo, da je bila udeležba res velika.

SLOVENSKO LETOVIŠČE

Letovišče se je letos prebudilo iz zimskega spanja in bilo uradno odprto 24. maja. Nekateri so ta dan že težko čakali. Da se le zemlja za silo ogreje in osuši, takoj pos'avijo na tem prostoru šotore, ki so potem vsak konec tedna zasedeni; včasih pa tudi večeri med tednom, če so lepi in topli. Saj je prijetno ogniti se za nekaj ur mestnemu ropotu in si v lepem miru osvežiti duh in živce.

V poletnih mesecih je na letovišču ob nedeljah maša s pridigo, popoldne vsako nedeljo so pa razne prireditve torontskih organizacij, ki vedno privabijo precej ljudi. Tudi telovska procesija se vrši na letovišču. Prirejena je prav tako, kot včasih

doma. Na določenih razdaljah so postavljene kapelice za evangelije in blagoslov, bandera, zastave raznih društev, petje, pri-trkavanje, glasna molitev rožnih vencev, belo oblečene deklice, dečki ministrantje, skavti in drugo. — Le gasilcev pogrešamo. Letovišče se vsako leto zboljšuje in postaja vedno bolj prijazno. Precej ljudi privlači tudi kopaljšče.

ROMANJE V MIDLAND

Vsakoletno romanje v Midland je prišlo Slovincem tako v navado, da bi nekaj pogrešali, če bi ga ne bilo. To se je jasno pokazalo lansko leto, ko so ga gospodje lazaristi ukinili; pa ga je potem ljudstvo samo organiziralo. Naprosili so salezijanca dr. Franca Blatnika, da je vodil romanje, ki je zelo lepo poteklo.

Letos (1970) so pa to romanje zopet organizirali gg. lazaristi v nedeljo, 13. septembra. Čeravno se je vreme za to nedeljo shladilo in pooblačilo in celo dež je grozil, vendar tudi slabo vreme ljudi ni zadržalo in obisk je bil še večji kot prejšnja leta. Morda je bil vzrok številnejše udeležbe v tem, ker se je vršilo bolj pozno, v septembru, ko se ljudje vrnejo s počitnic in se delo po župnijah zopet počivi. Prav bi bilo, da se za prihodnja leta držimo septembrskih nedelj za to slovensko romanje.

SLOVENSKO GLEDALIŠČE

Njegov vodja je g. Vilko Čekuta. Prvega februarja 1970 je postavilo na oder v dvorani Brezmadežne v New Torontu veseleigro „Naročeni ženini“, Osmega februarja pa jo je ponovilo na odru Marije Pomagaj na Manning Ave. — To veseleigro so z uspehom ponovili 23. maja na Slovenski pristavi v Clevelandu, Ohio.

Petega aprila so pa predvajali v dvorani Brezmadežne dramo „Zgodaj dopolnjena mladost“; nato pa jo 29. aprila ponovili v dvorani Marije Pomagaj.

Vsi nastopi so bili odigrani dovršeno; tudi obisk je bil dober.

PREKMURSKI VEČERNI ZVON

V glavnem je to podporna organizacija; ki jo sestavljajo Prekmurci. Kupili so tudi zemljo in si pripravljajo letovišče. Ker niso

dobili dovoljenja za zgraditev kopališča, so to zemljišče prodali in iščejo novo, kjer ne bo takih omejitev. Odbor se trudi, da bi pripravil članstvu prijeten oddih v naravi ob prostih dnevih. So to dobri ljudje in precej številno zastopani v slovenski emigrantski skupini.

SLOVENSKI DOM

Po odstopu predsednika Lojzeta Dolenc je bil na to mesto izvoljen dr. Peter Klopčič. Na letošnjem občnem zboru mu je bil dodan podpredsednik, najdelavnejši član doma in sploh na vseh področjih najagilnejši g. Janez Muhič. Najbrž še sam ne ve, v kolikih organizacijah je v odboru, a ga pri nobeni seji ne manjka. V Domu je letos organiziral že dva kuharska tečaja, na katerih poučuje priznana domova kuharica gospa Hacetova. Na koncu tečaja pa organizira kuharski banket, ki je vedno odlično pripravljen. Janez Muhič ima vedno v zalogi in prodaja vstopnice za najrazličnejše prireditve. Kadar prodajata vstopnice on in Turkova gospa s svojim možem Jožetom, s pomočjo še nekaterih, takrat je uspeh zagotovljen.

SLOVENSKO SMUČIŠČE „Old Smoukey“

Slovenska delniška družba „Emona“ je kupila že ustanovljeno smučišče z vsemi napravami. Smučišče je dolgo en kilometer; oddaljeno pa od Toronta 90 milj. Pod vzponom je velika stavba s kurjenimi prostori za počitek. Dobi se tudi prigrizek, kava, čaj in razne pijače. Upravitelj je stalno na razpolago vsem.

Kakih 30 milj naprej je moderen hotel s prenočišči in vsem, kar spada v to stroko.

Ker je to nekako primerna razdalja od Toronta, so se Slovenci, pa tudi domačini, hitro oprijeli tega pripravnega smučišča. Saj je že lansko leto, to je prvo leto, ko so ga kupili Slovenci, bilo stalno in polno zasedeno. Odbor vabi vse Slovence, ki so ljubitelji smuka, da ob koncu tedna, ali kadar jim dopušča čas, preizkusijo to smučišče. Gotovo se bo vsakemu takoj prikupilo, ker ni preveč oddaljeno od mesta.

SPORTNI KLUB

Aktivnih članov je v Klubu okrog 35; včasih tudi več. V glavnem se udeležujejo v nogometu in odbojki. V zimskih mesecih pa tudi v hokeju. Klub je včlanjen v Mednarodni kanadski ligi, ki vabi pogosto člane Kluba na tekmovanja s skupinami najrazličnejših narodnosti. Tako so igrali nogometiški v sezoni že 18 tekem. Tudi odbojkarji hodijo od tekme do tekme. Iz njih prihajajo pogosto ovenčani z zmago. Pravtako se tudi hokejisti večkrat pomerijo v tekmah. Dvakrat so bili povabljeni v Slovenijo na tekmovanja v Ljubljani, na Jesenicah in v Celju. Zmage pa od tam niso prinesli. Kaže, da so se v domovini zelo resno oprijeli tega športa.

Naj pri športu omenim še smučarje. Saj je v zimskih mesecih vse v tem športu. Vse mlado — kar leze inu gre — pa tudi še starejših nekaj, je vso zimo na „dilcah“. Vso zimo je veliko navdušenja za ta šport. Da zmore Klub poravnati velike stroške, ki so v plačevanju letne članarine pri Ligi, plačevanje prostorov za vežbanje, prevoze, obleke in druge potrebščine, priredi med letom nekaj veselice s plesi. V letošnjem oktobru je Klub povabil Slakovo skupino iz Slovenije, ki je dvakrat nastopila v Torontu, kar je prineslo v blagajno nekaj do-

Odbojarska tekma med moštvoma Cleveland—Toronto v Clevelandu

Nogometni klub v Torontu. Sprejeli so v svojo sredo prijaznega Japončaka, ki zelo aktivno posega v igro

hodkov. — Škoda je, da ni mogoče spraviti v eno skupino na stotine fantov in fantičev, ki igrajo po raznih šolah. Bila bi cela armada, če bi bili vsi v našem Klubu.

TELOVADNA ZVEZA

Vodi jo podjetni in agilni inž. Grmek. Žal, da so se začele v Zvezi vrste redčiti. Doraščeni fantje so jo zapustili. Nekateri so si uredili družine, nekaterim ne dopušča služba in še drugi vzroki so. Tako poseča redno telovadbo le še okrog 20 fantičev in nekaj deklic. Telovadijo tedensko v Slovenskem domu. Nekaj igralcev je tudi za namizni tenis priključenih Telovadni zvezi. Tej Zvezi je priključen tudi lovski klub, ki pa letos ni podrl nobenega losa (Moose'a — musa) in tako izgleda, da bo tradicionalen musov banket odpadel. Klub prireja še tradicionalne strelske tekme, v katerih se merijo člani v streljanju z vsemi kalibri strelskega orožja. Ob zimskih sobotah in nedeljah na radi pridejo skupaj bivši, starejši člani STZ in tekmujejo v sankanju in smučanju.

Kljub temu pa, čeravno se je število telovadcev zmanjšalo, pripravi njihov podjetni starosta inž. Fr. Grmek skupino, ki nastopi vsako leto na Slovenskem dnevu.

PROTIKOMUNISTIČNI BORCI

Kakor je žalostno dejstvo, da je pred nekaj leti prišlo do razcepitve v organiza-

ciji slovenskih protikomunističnih borcev — kdo je to zakrivil, ne vem — vendar nas veseli, da sta pri nas v Torontu letos že drugič v prijateljski in skupni izvedbi obe organizaciji pripravili žalno proslavo za vrnjene in pomorjene domobrance, četnike in vse druge grozne morije med revolucijo in po njej.

Ta žalna proslava — čigar program sta pripravili obe skupini skupaj v prijateljskem razgovoru — se je vršila 21. junija 1970 na Slovenskem letovišču pri Baltonu. Ob 11.30 je bila sv. maša s pridigo, ki jo je daroval dr. Franc Blatnik za vse padle žrtve. Na popoldanskem programu, ki ga je vodil g. Stane Pleško, so bili razni nastopi; glavni govornik je bil dr. Franc Blatnik; g. Otmar Mavser je recitiral odlomke iz Črne maše. Nazadnje so bile še ličtanije Matere božje in blagoslov.

Tiskovni referent ZDSPB g. Otmar Mavser je letos v juniju 1970 pripravil skupaj z Jožetom Melaherjem pomembno delo: knjigo na 56 straneh — v angleščini — o pokolu po Angležih vrnjenih 12.000 domobrancev, četnikov in civilistov. Naslov knjige je „The Slovenian Tragedy“. Na prvi strani knjige je vtisnjen zemljevid Slovenije, na katerem prikazuje kraje največjih moritev in množičnih grobov, v katerih leži po posameznih opuščeni rudokopih in kraških jamah po več tisoč žrtev v enem grobu. Knjigo je razposlal zelo na široko: tako v Rim sv. očetu, raznim nun-

cijaturam in cerkvenim dostojanstvenikom, predsednikoma Nixonu in Trudeauu, vsem kanadskim in ameriškim senatorjem in poslancem, nekaterim oficirjem v kanadski in ameriški armadi, politikom, časopisom itd. Stvar je zelo odjeknila v svetu. Avtor brošure dobiva mnoga pisanja in zahvale, pa tudi prošnje za nove in večje pošiljke. Nek častnik npr. (Slovenec v ameriški armadi) je že ponovno naročil 25 izvodov, ki jih potem razpeča med vojake. Saj pomoči sedaj ni nobene, a je prav, da čim širši krog izve za to angleško izdajstvo in komunistični pomor.

Veliko je bilo letos že napisanega o koncu druge vojne, kakor tudi o naši 25-letnici največje tragedije, kar jih pomni slovenska zgodovina — o pomoru domobrancev in drugih vrnjenih — in tudi tistih nevrnjenih tisočev, ki so ostali doma. Ta obletnica ima za razna ljudstva zelo različen pomen. Nekateri se veselijo in slave zmago. Poraženi pa — med katere spadamo tudi mi — se pa te obletnice spominjamo sklonjenih glav. V grenki žalosti premišljujemo — kaj so občutili naši bratje in koliko je bilo njih telesno trpljenje, ko so nenadoma in nesluteno padli v kremplje zverini-komunistu...? Čudimo se, da niso tistikrat do kraja vsi popadali v nezavest in od groze umrli, ko so spoznali to strahotno izdajo — izdajo tistega, v katerega smo ves čas upali, mu vse zaupali — in pod katerega zaščito smo se zatekli... Nedvomna resnica je, da ni bilo med vrnjenimi niti enega, ki bi sveto ne verjel in ne zaupal v popolno pravičnost Angležev; da ni bilo med njimi niti enega, ki bi verjel, da se bodo Angleži poslužili laži, se dogovorili z največjim krvolokom pod našim soncem — komunistom, ter poslali te najzvestejše — teh „Dvanajst tisoč zaznamovanih“ — v njihove kremplje in strahotno smrt. — Kdo le izmed pravičnih bi to verjel???

Zdaj se vprašajmo: zakaj je prišlo do tega, zakaj do tolikih strahot, do tolike moritve med ljudstvom enega naroda — malega naroda, v katerem območju smo skoraj vsi sosedje. Zakaj do umora soseda — zakaj do streljanja in klanja celo rodnega brata in sestre in to ne v tako redkih primerih? Zakaj — zakaj — zakaj? Edini odgovor na to je: To je storilo *sovraštvo*, *hudobija* in *podivjanost*. Zato se med nami otresimo vsega, tudi najmanjšega sovraštva in zavisti, da nas ne pripelje ponovno

v nesrečo. Zamenjajmo to z dobroto, prijateljstvom in ljubeznijo. In takega se tudi vsakemu izkažimo takoj ob prvem srečanju. Ne čakajmo, da nas bi nasprotnik — brat, ki morda nekoliko drugače misli — prvi objel in pozdravil. Objemimo prvo mi njega z veselim obrazom in dobrotnim pozdravom. In če bomo delali vedno tako, bomo postali boljši prijatelji, kot smo bili kdaj koli.

Pa še eno nam je potrebno. In to meni kakor tebi — vsem in vsakemu. — Oholost nas razdvaja! — Pa še kako! — Kar ni moje, je zanič. — Če nisem prvi in me vse ne poslušajo, grem. Pod komando ne bom nikomur. Ustanovim svojo skupino. — Če nisem predsednik, v odbor ne grem. — Če je nevarnost, da bi me kdo „nadmudril“, treba podvzeti vse korake, da se ga spodnese. — Jaz in samo jaz — raja poslušaj — delaj in molči — debate ni...

Oh — strahotni ta naš ponos! Kako potrebni smo, da se ga znebimo. Zelo nam je potrebna ponižnost — prav zares! — Ponižnost. — Kako lepa je ta beseda. Kako radi imamo ponižnega človeka, kako ga vsi ljubimo. Nihče se ne jezi nanj, nihče se ne pritožuje čezenj. Potrudimo se in posnemajmo takega človeka. „Ponižnost je lepa čednost!“

Naslavljam gorečo prošnjo na razprte skupine: Resno pomislimo, komu to služi in komu je to v korist? — Komu to škoduje in komu je v pogubo? — Po tem jasnem spoznanju se pa na vso moč potrudimo, da se popolnoma znebimo oholosti, sovražnosti in zavisti. — Zamenjajmo to z odpuščanjem, ponižnostjo in ljubeznijo. Življenje bo postalo lepo, živci sproščeni in vest naša bo lahka. — Gospod Bog nas bo vesel, odmeril nam bo plačilo v zvrhani meri. Sveti Duh razsvetli nas!

SKAVTI

Obe slovenski župniji v Torontu imata tudi dobro organizirano skavtsko organizacijo. Obe — precej številni — pomagata in nastopata ne samo na skavtskih nastopih, ampak tudi ob cerkvenih slovesnostih, telovski procesiji in drugod. Njihova vzgoja je zelo dobra, kar je zasluga njihovih voditeljev. S čudovito požrtvavalnostjo in vztrajnostjo se trudijo ti voditelji, da bi vzgojili mladino kar moč dobro, tako v verskem kakor tudi v narodnem oziru. Naj

jim bo to v čast in ponos! Pa bi bilo zelo lepo in marsikaj bi bilo drugače med nami, če bi vsi, ki imajo dovolj znanja in sposobnosti, vsaj del svojega znanja posredovali svoji okolici. — In v takem premišljevanju se mi skavtski voditelji kažejo v še vse lepši luči.

WINDSOR

Središče kulturnega in družabnega življenja Slovencev v Windsorju je društvo „Zvon“, ki si je pred letom kupilo svoj lastni „Slovenski dom“.

Na zadnjem občnem zboru je bil ponovno izvoljen za predsednika dr. Stane Bah.

Predsednik družabnega odbora g. Stane Korošec in sodelavci so pripravili v tem letu 12 družabnih prireditiv.

Kulturni odbor, ki ga vodi g. Janez Grebenc, je poživil Slovence s sledečimi prireditvami: Miklavževanje z odlomki iz opere „Miklavž prihaja“ in obdarovanje otrok. — Sekanje pirhov (priredil Mladinski klub). — Materinski dan ob nastopu mladine z glasbenimi točkami, deklamacijo in petjem odraslega zbora, pod vodstvom g. Toneta Jeraja. — Zdravstveno predavanje o raku, ki sta ga imela dr. Pugelj in njegova gospa iz Detroita. Gostovanje pevskega društva „Vrba“ iz Toronta in Ha-

miltona, pod vodstvom g. Naceta Križmana. — Praznovanje obletnice mašniškega posvečenja patra Leonarda iz Detroita s somaševanjem. — Za duhovno obnovo skrbijo lazaristi iz Toronta, ki obišejo našo skupino dvakrat na leto. Sedaj pa smo uvedli eno slovensko mašo na mesec, ki jo v Slovenskem domu daruje pater Leonard iz Detroita. Slovenska mladina je nastopila v narodnih nošah s pestrimi točkami na mednarodnem dnevu v Windsorju. Na novo je ustanovljen športni klub „Slovenija“, ki ga vodi g. Dušan Štrukelj. Ta športni klub je priredil na društveni farmi „Triglav“ Slovenski športni dan in tam prireja tudi svoje družabne prireditve. V Slovenskem domu je bila tudi slovenska ohče, ko sta se poročila gdč. Ana Grebenc in g. Jože Ročnik.

V pretečenem letu se je društveno življenje zelo poživilo in razgibalo.

SUDBURY (Ontario)

Že prejšnja leta je bila slovenska skupina v Sudburyju precej razgibana kar je prišlo predvsem do izraza v petju, zlasti cerkvenem, ki ga je vodil g. Vid Rovanešek in pa v slovenski šoli, ki jo vztrajno vodi gospa Francka Stopar, roj. Trobec, pranečakinja škofa Jakoba Trobca. Ko je pa pred dvema letoma g. Jože Mikolič ustano-

Gospe Ana Mikolič, Marija Sluban, Marija Fartek, Minka Končan in Erna Pregelj pri rezanju potic za prodajo ob mednarodnem dnevu v Sudburyu

vil Društvo Slovencev za Sudbury in okolično, je pa ta skupina začela še bolj živahno delovati. Društveni predsednik g. Jože Mikolič in podpredsednik g. Tone Končan se močno trudita in poskušata vse Slovence pritegniti v društvo. Zato so letos priredili že tri veselice. Udeležba je bila pri vseh treh zelo dobra.

Prvega julija so Slovenci sodelovali na Mednarodnem dnevu, na katerem je nastopilo 18 narodnosti. Slovenske žene in dekleta so svoj paviljon tako lepo uredile, da je bilo splošno mnenje, da je najlepši. V njem je bilo na kupe raznovrstnega pečiva in potic, ki so jih potem žene in dekleta v narodnih nošah prodajale. In te narodne noše, in slovenska potica, ki je take ne premore noben narod, so privabile toliko ljudi, da je bila vedno gneča ob paviljonu.

Druga avgusta je društvo sodelovalo na Slovenskem dnevu na torontskem letovišču. V nedeljo, 16. novembra so pa priredili prijetno in dobro obiskano martinovanje.

Kakor je že znano, so rojaki iz Sudburyja kupili nekaj zemljišča ob krasnem jezeru, ob katerem so uredili plažo za kopanje. Na tem prostoru ob velikem jezeru prirejajo ob nedeljah večkrat piknike. Ker ni daleč ven iz mesta, je to prijetna izletna točka ob prostih dnevih. Le škoda, da cesta proti jezeru ni najboljša. Pa sčasoma bo tudi to urejeno.

Letos je poteklo 10 let, ko je bila ustanovljena slovenska šola v tem kraju. G. Tone Končan je dal zanjo pobudo in je pridobil starše, da so ustanovili šolo. Tudi je poiskal prostor za pouk. Gospod župnik, po rodu Irec, mu je bil zelo naklonjen, pa mu je prepustil malo dvorano pod župniščem za slovensko šolo; in tam je slovenska šola že vseh 10 let. Ta dobri g. župnik daje to sobo popolnoma brezplačno na razpolago in tako gre njemu velika zasluga, da ta šola obstaja še danes. Šola priredi vsako leto miklavževanje in materinsko proslavo. Voditeljici šole gospej Francki Stopar so med tem časom pomagale še sledeče: Lali Radi, Francka Steklasa, Ivanka Rupnik, Zinka Rovnanšek in Betka Račič. Petje je pa ves čas poučeval g. Vid Rovnanšek, ki je vodil tudi vse prireditve. Za rajanje in simbolične vaje pa poskrbi ga. Irena Pregelj.

Za desetletnico šole so naredili izlet z avtobusom otroci, starši in učiteljstvo v

Sault Ste. Marie in obiskali vse kraje, kjer je deloval škof Baraga. Videli so njegovo „palačo“ in vso drugo revščino, kjer je deloval ta veliki mož, naš slavni rojak — svetniški kandidat. Pa še druge zanimivosti so si ogledali.

Le s ponosom in ljubeznijo nadaljujte, v prijateljstvu se družite, pa vsi skupaj se zavedajmo, da je bodočnost Slovencev tudi od nas mnogo odvisna. Zato bi bilo zlasti priporočiti staršem, naj zvesto pošiljajo otroke v slovensko šolo in pa to, da zahtevajo od otrok, da jim doma odgovarjajo slovensko!

SLOVENSKO DRUŠTVO BARAGA V TORONTU

Društvo vodi in je njegov predsednik g. Ivan Marn. Dne 2. avgusta 1970 je to društvo pod vodstvom g. Marna pripravilo največjo narodno slovensko prireditev v Kanadi — Slovenski dan. (O poteku tega dneva je napisano posebno poglavje). Dne 21. novembra 1970 je pa društvo povabilo — folklorno skupino „Kres“ iz Clevelanda, ki je nastopila v dvorani M. B. v New Toronto. Prireditev je v vseh ozirih zelo dobro uspela. (Društvo Kres res zasluži vso pohvalo.) Slovensko društvo Baraga ne prireja manjših prireditev, ker so vsi njegovi člani vključeni v ostala društva in delujejo v raznih odborih tako, da so stalno zaposleni.

HOLYDAY GARDEN

Podjetna družba Slovencev je kupila že pred več leti zemljišče 40 akrov na kraju, ki ni več kot 30 milj oddaljeno od Toronta. Je to družba delničarjev, ki jih je sedaj že nad sto. Imajo dva bazena za kopanje, za odrasle in otroke. Imajo več prostorov za balinanje, pokrit pod za plese, moderna stranišča, zidani prostor za prodajo jestvin in pijač, veliko kuhinjo, klet za pijačo, otroška igrišča itd. Ker je to letovišče na južnovzhodni strani mesta — dočim je Slovensko medžupnijsko na zahodni strani — je to letovišče tudi zelo obiskano in priljubljeno. Približno toliko je oddaljeno tudi od mesta Oshave, kakor od Toronta; prihaja tudi od tam dosti izletnikov ob koncu tedna. Večkrat priredijo piknike in ples. So že tudi poskušali z nedeljsko mašo, pa niso uspeli. Manjka duhovnikov.

Venezuela in Slovenci

Slovenci so po zadnji vojski „zasedli“ tudi Venezuelo, še sedaj mnogim nepoznano „špansko vas“. Res, ko sem nekomu kazal, še ne dolgo, slike iz Caracasa, mu je „ušlo“: „Tudi tam so prav taki ljudje kot tu“. Imel je ta prijatelj o Venezueli svojsko predstavo, verjetno je mislil, da so tam le črni Afrikanci in bojeviti rdeči Indijanci.

Venezuela je v primeri z Argentino — srebrno deželo — majhna. V Argentino bi spravili štiri Venezuele. A prav tako je štirikrat večja kot Jugoslavija, saj meri en milijon km².

Ko smo že omenili ljudi, si oglejmo ali so res še sami Indijanci. Če gremo po glavnem mestu, vidimo, da je v njem veliko bele polti. Opazimo zraven mešane, temne ljudi, pa tudi za kakim črnim se lako ozremo. Odkod to? Ko so Španci pred 400 leti prišli v deželo so našli tam le Indijance, ki so jih počasi potiskali proti brazilski in kolumbiski meji. Nekateri so bili silno bojeviti. Njih spomin živi še v raznih poimenovanih krajeh pa tudi spomenikih. Danes je Indijancev še kakih 100.000. Živijo ob robovih države.

Ker te niso mogli zavojevalci prisiliti, da bi jim služili, so šli po delovno silo v Afriko. Od tam so pripeljali črnih sužnjev, ki pa bi se jih danes, po pravici povedano, radi znebili. Ni sicer uradno razlika, vendar se opazi neka podzavestna diskriminacija. Čiste črne rase bo, po osebnih sodbah, kakih 10.000. Vseh prebivalcev pa je skoraj 10.000.000.

Venezuela je bila še do pred kratkim popolnoma zaostala. Po zadnji vojski se je tako hitro razvila, da ji domačini niso mogli slediti. Od tod tako vidne razlike med socialnimi sloji. Iz dežele so silili ljudje v mesta v upanju, da pridejo lažje do kruha, pa so se znašli pred nepričakovanim: ničesar niso znali, da bi si z delom zaslužili potrebnega jela. Tujec, pravijo, nam kruh odjeda. Navidez je bilo res, saj je vsak Evropejec takoj dobil delo. Prišel je

s poklicem čez morje, zraven je pa prinesel še pridnost, točnost in iznajdljivost. Tako so neuki in brezposelni Venezolanci zgradili svoje bajte (ranche) okrog mesta in tam živetarijo. Dodajmo še druge slabosti, kot pijačo in spolnost, pa imamo sliko in razlago za socialno nerazvito deželo. Družine praktično ni v takih razmerah, 55% otrok je v Venezueli rojenih izven zakona. Bogati sloj se sicer več ali manj zaveda položaja, a ne ve, kako bi se ga lotil. Vzgoja in pouk, hrana, zdravnik, — vse to je zastoj, da te množice pridejo do poklica. Pot je počasna in naporna, ker večkrat s strani prizadetih ni volje in smisla, pa tudi skrbeti za druge je vedno težko.

Srednji sloj se v Venezueli uveljavlja šele po zadnji vojni s prihodom emigrantov. Ta plast služi za ravnovesje med bogato manjšino in revno večino ter blaži napetosti.

Klima je tropska. V višjih predelih je temperatura znosna. Caracas n. pr. ima lepo podnebje, saj leži 900 m nad morjem. V nizkih krajih pa vročina močno pritiska. V tropiku je dan dnevu enak. Dežuje pol leta, druga polovica pa je suha.

Politično živi Venezuela že 12 let v demokratskem sistemu, ker si ljudje izvolijo svojega predsednika. Sedaj vlada krščanska demokracija. Komunistična stranka je priznana in posebno med univerzitetno mladino uspešno dela. Delavskih sindikatov nima veliko pod kontrolo. Trenutno se mi zdi, ni vidne nevarnosti in možnosti, da bi izvedli kako revolucijo.

Slovencev je v Venezueli malo. V Caracasu bo okrog 30 do 40 družin (okrog 300 z otroci in samci). Nekako prav toliko v Valenciji in okrog nje. Kakih 15% še versko in narodno čuti. Prihajajo k nedeljski sv. maši. Prihajajo radi, da med seboj poklepetajo. Gospodarsko so skoraj vsi kar dobro. Drugega udejstvovanja imamo malo. Do sedaj smo še vselej priredili Miklavžev prihod, ki je posebno družinam z otroci priljubljen. Še skupno romanje vsako leto in kako zabavno prireditvev lahko

še omenim, pa smo pri kraju z domačim udejstvovanjem. Posredovanje slovenskih običajev, posebno jezika, mladini in otrokom, zavisi le od dobre volje in zavednosti staršev. V tem smislu je nekaj prav lepih zgledov. Drugi so spet bolj široki v tem, se

dobijo pa tudi taki, ki jim vprašanje jezika in narodnosti pri sinovih nič ne pomeni.

V veselju in žalosti, skrbeh in upih tudi v Venezueli Slovenci z Venezolanci delajo za novo domovino, domovino njihovih sinov.

Slovenci ob majskem romanju v Caracasu, Venezuela

Z. D. A.

ZALKA ZUPAN

Ob 20-letnici Slovenske telovadne zveze v Clevelandu

Slovenska telovadna zveza v Clevelandu je praznovala 20-letnico slovenske telovadbe v Ameriki dne 28. novembra 1970 v farni dvorani pri sv. Vidu.

Spored je obsegal slavnostno večerjo, telovadno akademijo in zabavo s plesom. Slavnosti se je udeležilo zelo lepo število rojakov, častno so bila udeležena številna slov. društva in skupine po svojih zastopnikih.

V slavnostnem govoru je podal zgoščeno poročilo starosta Janez Varšek, ko je kot vodja prve telovadne skupine orisal nastanek l. 1950, težave, delo in uspehe do l. 1958, ko se je skupina formirala v

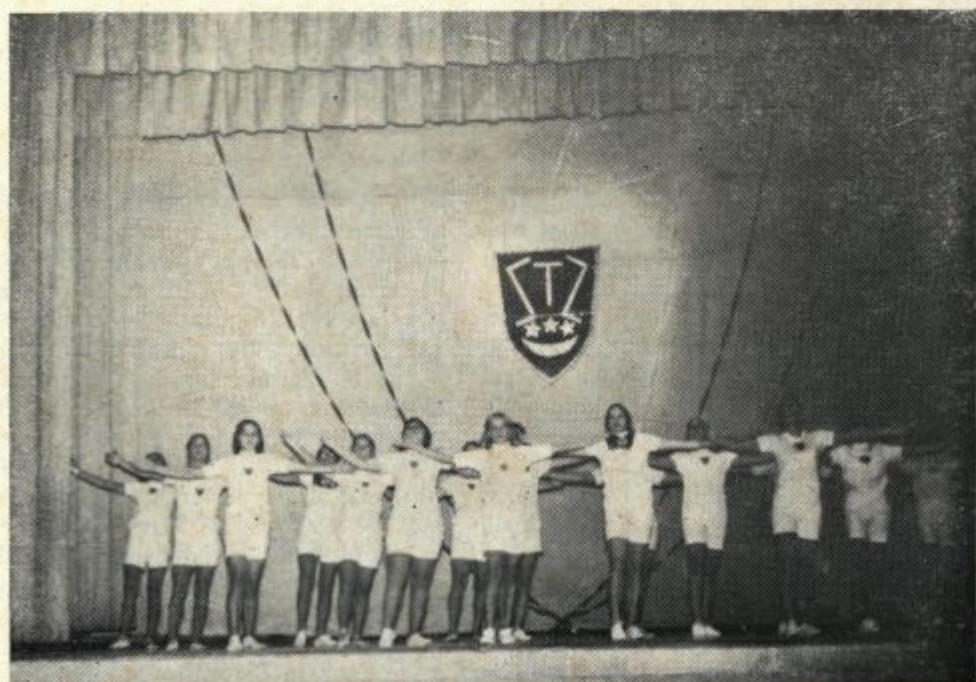
samostojno Slovensko telovadno zvezo, v kateri se je smotrno telesno-vzgojno delo vršilo ustrezno novim razmeram. Omenil je uspehe telov. akademij, številnih zunanjih nastopov, tekem in sodelovanja z S.T.Z. Toronto, Kanada. Imenoma se je zahvalil onim, ki so pomagali prebroditi ovire in začetne težave.

V globoki pieteti je počastil spomin pred enim mesecem umrlega bivšega orlovskega prvaka Iva Kermavnerja in se zahvalil za vse, kar je storil za S. T. Z.

Končno se je zahvalil staršem za zupanje in pomoč pri skupnem trudu posredovati slovenski mladini slovenskega duha in tradicionalno slovensko telovadbo.

France Tominc na drogu ob 20-letnici Slovenske telovadne zveze

Nastop članov Slovenske telovadne zveze ob 20-letnici dne 28. 11. 1970 v Clevelandu

Slovenska proslava ob obletnici smrti škofa dr. Gregorija Rožmana in dr. Mihe Kreka 29. 11. 1970 v Clevelandu. Nastopajo deklice s simbolično vajo.

BOGOMIR CHOKEL

Slovenska kapela Marije Pomagaj, Washington, D. C.

Mična, starodavna legenda lepo pripoveduje, kako se je pred begom v Egipt mali Jezušček krčevito oklenil svoje Matere in zaprosil: „Marija, pomagaj...“

Globoka simbolika legende o otroškem zaupanju v pomoč in varstvo matere je prisposodba človeštva, trepetajočega v strahu pred težavami življenja in negotovostjo bodočnosti — pa tudi nas Slovencev, ki se nikdar nismo mogli naslanjati na silo in moč lastne oblasti, vselej le odvisni od naporov lastnih rok. „Vse, kar sem storil, sam in z božjo pomočjo,“ bi Slovenec lahko odvrnil na Kurentovo vprašanje: „Kdo je pomagal tebi, kadar si ležal na obrazu in je bilo trpljenje večje od tvoje moči?“

V narodu s tisoč dvesto letno tradicijo krščanstva in bolestne preteklosti sta glo-

boka vernost in zaupanje v pomoč Marije ne samo naravna, pač pa sta v teku zgodovinskega razvoja postali del njegovih kulturnih vrednot in prvin. Slovenska verzija lavretanskih litanij bi morala vsebovati prošnjo „Vir radosti“, kajti dejstvo je, da bi Slovenci lahko tujcu, neveščemu slovenskega jezika in glasbe, predstavili venček Marijinih pesmi kot venček najljubkejših in najbolj poskočnih — valčkov. Najlepši biseri slovenske cerkvene umetnosti so v slovenskih Marijinih cerkvah — in teh ni malo. In najpomembnejša slovenska božja pot, Brezje, ni srednjeveška pač pa sodobna, komaj dobrih sto let stara: biserni člen v zlati verigi božjih poti, ki prepredajo Slovenijo že od najzgodnejših krščanskih časov. Zato tudi ni slučaj,

da je župnik Ažbe dodal kapelico Marije Pomagaj cerkvi Sv. Vida na Brezjah še isto leto, ko je Papež Pij VII določil 24. maj kot praznik Marije Pomočnice (1800).

Poldrugo stoletje je poteklo, odkar je slikar Layer lastnoročno prinesel na Brezje zaobljubljeno podobo Marije Pomagaj. Slovenci v tem razmeroma kratkem času nismo samo uveljavili svoje narodne samobitnosti, pač pa tudi zaživel razburkano življenje mladega naroda podvrženega vsem političnim in gospodarskim pretresom moderne dobe. Odtod tudi naši izseljenci na petih kopninah sveta, zlasti pa v Združenih državah Amerike. Tam so se Slovenci bolj, kot kjerkoli v svetu izven rodne domovine, najbolj uveljavili. V deželi, ki jim je postala druga domovina, so se izkazali na vseh področjih. Postali so del Združenih držav, ne da bi pri tem izgubili svoje narodne zavesti in ponosa do slovenskega porekla. K temu sta v glavnem pripomogla dva razloga: eno stoletje več ali manj rednega priseljevanja iz domovine in edinstveni družbeni red in demokratični značaj Amerike. Ameriško slovenstvo je na ta način dobilo poseben značaj, katerega je kaj težko primerjati z značajem drugih slovenskih naselbin v svetu: postali so Amerikanci slovenskega porekla.

Postavitev spomenika, ki bi Ameriki pričeval o njenih Slovencih, njih poreklu, delu in doprinosu ameriški kulturi, bi verjetno še dolgo let ostala le predmet razprav in navdušenih predlogov, ako se ne bi pred leti ponudila edinstvena prilika: dokončanje vseameriškega narodnega svetišča v prestolnici ZDA, Washingtonu, D. C., posvečenega Brezmadežnemu Spočetju. Kot svetišče katoličanov vse Amerike naj bi med drugim tudi predstavljalo prosvetno in krščansko dediščino etničnih skupin, ki so s svojo vernostjo in delom prispevale k uveljavljanju katolištva v Ameriki. Razne narodnosti so bile povabljene in tako so polagoma nastale tekom preteklega desetletja poljska, slovaška in meksikanska kapela, hrvatsko predvežje Marije Bistričke v kriпти, okna iz barvnega stekla, ki so ji darovali ameriški katoličani češkega porekla. Sedaj je na vrsti slovenska kapela. Z njo so tudi zasedeni vsi razpoložljivi prostori za narodnostne kapele v tej sedmi največji cerkvi sveta.

Osrednji motiv in glavni poudarek slovenske kapele je seveda slika Marije Pomagaj z Brezij. Slika je dar slovenskih škofov, točna kopija originala na Brezjah

in na Brezjah izdelana po akademskem slikarju Leonu Koporcju iz Ljubljane. Kroni sta izdelala pasarska mojstra brata Šmuc, ki sta izdelala tudi kroni za kopijo Marije Pomagaj v ljubljanski stolnici. Podoba je v steni nad oltarjem, v katerega rob je vklesan slovenski napis: Marija Pomagaj z Brezij — Prosi za nas. Pod napisom je v marmor vklesan slovenski grb, polmesec s tremi zvezdami, okrog njega pa oznaka: SLOVENIA. Mal, a učinkovit poudarek baroka — viška slovenske cerkvene umetnosti — je izražen v valovitih, zlatih pramenih, ki izvirajo iz slike v slogu starodavnih baročnih monštranc in so vklesani v marmorno steno. Stene kapele so iz rožnatega marmorja, ki ne daje samo primerne barvne ozadja barviti sliki Marije Pomagaj, pač pa tudi vzbuja globok vtis toplotnosti in domačnosti. Prostor pred oltarjem je v obliki šestekotnika. Obiskovalec, ki stoji v sredini kapele, lahko istočasno zre oltar, pa tudi vse štiri marmorne reliefe — po dva na vsaki strani — kakor tudi steni z zlatimi, vklesanimi napismi. Relievi, ki so jih izklesali italijanski mojstri po glinastih modelih akademskega kiparja Franceta Goršeta, prikazujejo krst slovenskega kneza Gorazda — kar naj poudari tisoč dvestoletnico pokristjanjenja Slovencev; škofa Barago, kako s krstom širi isto vero med severnoameriškimi Indijanci, škofa Slomška, učitelja slovenske mladine in prosvetnega preporoditelja slovenskega naroda, ter simbolično skupino slovenskih izseljencev v Ameriko. Upati je, da bo ikonografska komisija ameriških škofov, pod katere upravo je Narodno svetišče, v kratkem odobrila tudi ostale predlagane napise: na levi strani pred oltarjem odlomek iz pisma, ki ga je Frederik Baraga pisal leta 1833 škofu Reseeju v angleščini: THIS IS ALL I DESIRE — TO BE WHERE GOD WANTS ME TO BE. Da, tudi mi, kjerkoli v svetu smo, smo po božji volji... Na desni strani, nasproti Baragovega napisa, pa naj bi bilo vklesano v sloveščini slovensko preporodno geslo škofa Slomška: SVETA VERA BODI VAM LUČ, MATERNI JEZIK BODI VAM KLJUČ, DO ZVELIČAVNE NARODNE OMIKE; a nad vhodom v kapelo, v angleščini, Ivana Cankarja pesniški izraz slovenskega zaupanja v Marijo: THE MERCIFUL EYES OF OUR MOTHER OF BREZJE WILL LOOK UPON YOU AND YOU WILL BE CONSOLED (Ozrlje se bodo nate umiljene oči Matere božje z

Brezja in potolažen boš). Na vhodni notranji steni pa naj bi bila vzdana plaketa: „Ta kapela, posvečena materi Božji z Brezja, je bila zgrajena na pobudo ameriških mož in žena slovenskega porekla kot spomenik 1200 letnice krščanstva v Sloveniji in v čast vseh, ki so skozi stoletja ohranili, krepili in prinesli na te ameriške obale starodavno krščansko dediščino Slovencev, zlasti pa veliki škof in božji služabnik Anton Martin Slomšek (1800-1862) in njegov slovenski sodobnik Friderik Baraga, apostol Indijancev Velikih jezer, prvi škof v Marquette in soustanovitelj katoliške cerkve v Združenih državah (1797-1868).“

Strop kapele je barvan v sovpadajoči barvi z rožnim marmorjem sten in obrobjen z nageljni in slovenskimi narodnimi ornamentami. Bolj izrazito slovensko kapelo si je v danih razmerah težko predstavljati.

Gradbena dela so že v polnem teku in 15. avgusta, leta 1971, na največji slovenski Marijin praznik, bo kapela slovesno

posvečena. To bo dan, na katerega bo lahko sleherni ameriški Slovenec ponosen, kajti poslej bo v Narodnem svetišču Amerike stal tudi pomemben slovenski spomenik, posvečen edini kraljici, ki smo jo Slovenci kdaj imeli in jo še imamo: Materi Božji. Marsikaj je v dvanajstih stoletjih prešlo — mogočna cesarstva in narodi, turški vpadi in vojne, režimi in revolucije, mi pa smo še tu in nad nami še vedno bdi Marija. Smo doma in v svetu, povsod, kot je rekel Baraga, po božji volji. Tudi v Ameriki. In slovenska kapela bo povezala naš novi dom s starim, bo košček stare domovine v novem svetu. Tak, da bi lahko ameriški Slovenec zaklical z Gregorčičem:

Ni znamenje na polju to,
to naše srce je goreče
in ta obraz prepoln miline
je slika naše domovine...

Washington, D. C.

Avstralija

Po.....lec

O Slovencih v Avstraliji

Jedro — glavnina — slovenske emigracije v Avstraliji je staro 20—22 let. To je doba, ko se fant in dekle ozirata po zakonskem drugu, ali ga pa že imata. Podobno je z jedrom tukajšnje emigracije. Ozira se po nevesti in ta je pri rokah: Avstralija. Veliki večini je mati še vedno Slovenija. Radi mislijo nanjo, radi jo obiskujejo, še rajši se vračajo nazaj k nevesti. Mati je daleč, nevesta zmerom pred očmi. Zdi se naravno. Mati vabi in vleče, nevesta drži.

So izjeme, kajpada, ali v glavnem je tako. Leta napravijo svoje, nič ne pomagajo. Jedro emigracije se prilagaja okolju in razmeram. Povsod je tako, v Avstraliji gre proces morda hitreje. Najbolj daleč od

domovine, silna razkropljenost po velikem kontinentu in podobno. Tudi po velikih mestih je malo naših kje zares blizu skupaj. Poleg tega so odtujeni med seboj po rojstnih krajih, izobrazbi, zaposlitvi, ideologiji. Glavnina emigracije je že dobro doma v angleščini, z njo se uživlja v vse drugo.

Ta označba slovenske emigracije v Avstraliji je veljavna, če imamo pred očmi tisoče Slovencev, ki sestavljajo glavnino, kot zgoraj omenjamo. Števila teh tisočev si ne upam navesti, ker še vedno samo ugibamo, koliko nas je. Če iz teh tisočev odberemo manjšino in jo zožimo od tisočev na stotine, lahko kaj povemo o skupnosti avstralskih Slovencev. Recimo rajši: o njihovi povezanosti.

Na primer. Kakih deset stotin že blizu 20 let bolj ali manj redno plačuje naročnik na mesečnik MISLI. Ne vedno eni in isti. V glavnem je pa pri številu vsa ta leta malo spremembe. To omenjam na prvem mestu zato, ker so pogosto sliši mnenje, da od vsega, kar imamo, list še nekako najbolj „povezuje“. Je pač dostopen povsod, kjer ga marajo.

Dosti manj je dostopno povezovanje v verske in društvene skupnosti, kjer so in kolikor jih je. In spet tu — če mislimo na intenzivno udejstvovanje — lahko govorimo le o stotinah. Vsekakor pa najdemo več stotin v verski povezanosti nego v društveni. To je pač nekaj rednega ali pa vsaj za svete čase, dočim društva ne morejo biti tako vidna.

Poskusimo poseči v nekatere podrobnosti.

Obstojita dve slovenski cerkvi, imata vsaj podobnosti župnij. Prva je v Melbournu, v predmestju Kew, država Victoria. Stoji že nekaj let, posvečena sv. bratoma Cirilu in Metodu. Vodi jo p. Bazilij, frančiškan, pomaga mu od letos p. Stanko Zemljak, ki je prišel sem kot novomašnik iz Slovenije. Druga je v Sydneyu, v predmestju Merryland, država New South Wales. Odprta je bila za novo leto 1970. Vodi jo p. Valerijan Jenko, zaenkrat še sam, obljubljen mu je pomočnik iz Slovenije, ki ima v doglednem času priti. Obe cerkvi sta majhni, za okoli 200 ljudi. Za navadne nedelje vsaj še nista — premajhni. Nedavno je p. Bazilij kupil zemljišče za bodočo cerkev tudi v Adelaidi, South Australiji, v nji je tudi največ Slovencev.

Slovenski duhovniki so trenutno štirje, dva v Melbournu, dva v Sydneyu. Poleg služb božjih v obeh slovenskih cerkvah so od časa do časa še drugod ali v mestu ali okolici. Iz Melbournu seže duhovno skrbstvo celo daleč v Adelaido in druge kraje v South Australiji, dočim iz Sydneya obiskuje duhovnik prilično zelo oddaljeni Brisbane v Queensladu, Canberro v ACT, ki je zvezna prestolica, pa nekaj okoliških krajev bliže Sydneya. Včasih pride do tega, da duhovnika spremlja v kako naselbino skupina vernikov — nekako romanje, navadno združeno z družabno prireditvijo, ki ljudi obeh naselbin kolikor toliko „poveže“. Naj bo tu omenjeno, da ima melbournska verska skupnost tudi lastno pokopališče.

Toliko o cerkvenih skupnostih tukaj-

šnjih slovenskih stotin. Ob robu so tisoči, ki so se, vsaj — spet! — stotine izmed njih, vključile v skupnost lokalnih avstralskih župnij in tam vršijo verske dolžnosti. Od časa do časa se pa vendar dajo videti tudi v slovenski cerkvi. Če pa mislimo na tiste, ki so se verskemu udejstvovanju odtujili, se pa — na žalost! — lahko vrnemo k tisočim... Tu čaka slovenskega duhovnika ne dušnopastirstvo v navadnem pomenu besede. Čaka nanj misijonska delavnost.

Društva. Obstoje v Melbournu in Geelongu, država Victoria, v Adelaidi, država South Australia, v Brisbanu, Queensland v Canberri, zvezni prestolnici, in v Sydneyu, NSW. Če še kje, trenutno ni glasu od njih. V glavnem je vse društveno udejstvovanje: družabnost. Zabave s plesi. Pritegnejo tudi nečlane, pa jih spet odtegnejo. Štiri od nešteti družtev imajo svoja glasila — na toliko mesecev izhajajoča — v dveh primerih razmnožena, v dveh tiskana. Vsa društva imajo v progamu tudi društveni dom, ki naj nekoč do njega pride. Nekaj takega že imajo veliko let v Melbournu, pa je le bolj društvena „hiša“ — brez dvorane, odra in takih prostorov. Dva druga sta pa trenutno v gradnji. V Adelaidi jim je neki rojak v testamentu zapustil prilično vsoto, da so si kupili zemljišče, in dom gradijo s prostovoljnim delom sami. V Canberri jim je zvezna vlada zemljišče podarila, zdaj gradijo. Sydney se preriva skozi že četrti poskus za pridobitev doma. Pred dvema letoma so kupili zemljišče, kar precej obširno ob robu mesta, in si naredili načrt za zgradbo doma. Je pa toliko ovir od znotraj in od zunaj (mestne oblasti niso naklonjene), da so tudi rad četrtim poskusom že domala obupali. Društvo si mora še kar naprej za prireditve najemati tuje dvorane.

V skupnosti stotin je mogoče reči še kaj o karitativni aktivnosti avstralskih Slovencev. V to poglavje gotovo spada Baragov dom v Melbournu — hostel za fante pod vodstvom p. Bazilija. Ne obstoji izključno za Slovence, vendar zanje v prvi vrsti. Verjetno je večkrat v njem višje število fantov drugih narodnosti, vendar ostaja slovenska zadeva.

Karitativna stvar je tudi Slomškov dom istotam za otroški vrtec, ki ga vodijo slovenske sestre iz kongregacije Brezmadežne — frančiškanke. Nekaj podobnega se snuje v Sydneyu. Napovedani sta dve nadalj-

nji sestri iz Slovenije. Vsaj v času očitnih potreb in v poedinih primerih se v karitativnosti spuščata tudi obe javni skupnosti: cerkvena in društvena. Včasih s skupnimi naporji, včasih posamezno. Sploh po večini složno delujeta obe skupnosti, kdaj pa kdaj pride do medsebojnih težav, ki se pa navadno spet izgladijo.

Na druga polja se tukajšnje skupnosti stotin ne spuščajo. Gospodarsko, na primer, so mnogi poedinci globoko zarezali — morda še najbolj v stavbarstvu — toda le vsak zase in na svojo roko. Morda ima kdo „partnerja“, pa tudi ta že misli na osamosvojitvev. Taka je vsaj podoba.

Kakih „kulturnih“ krožkov ni ne v skupnostih ne izven njih. Gledališke igre, ki so bile pred časom dokaj pogoste, močno pešajo. O pevskih zborih — razen cerkvenih — ni slišati. Cerkevni zbori pa pač kdaj pa kdaj ob kaki priložnosti zapoje tudi kaj „posvetnega“.

Slovenci v Avstraliji nismo brez umetnikov — slikarjev, kiparjev — nismo brez profesorjev, zdravnikov, dentistov, uglednih uradnikov in podobnih bolj prominentnih ljudi. Naše skupnosti jih po večini poznajo in oni po večini poznajo skupnosti. V kolikor se pa medsebojno opazujejo, bi se dalo reči, da po največ z daljnogledom v roki.

Pa še besedo o Slomškovih sobotnih ali nedeljskih šolah za otroški pouk v sloven-

ščini. Tu pa stotine hitro skrčimo na desetine, pa še za te je pet prstov na roki najbrže preveč. Trenutno deluje Slomškova šola v Melbournu pod vodstvom sester s podružnice v sosednjem Geelongu. Druga je v Sydneyu, predmestje Cabramatta. Ta je trenutno privatna podjetnost starejše gospodične, ki se zgledno žrtvuje. Po domovih pa? O, še so domovi, kjer otroci govore „po naše“, vedno več je pa takih, kjer „slovensko razumejo, odgovarjajo po angleško.“ Vedno več je staršev, ki se s tem zadovoljijo. Narašča pa število takih, ki otrokom tudi sami „odgovarjajo po angleško“.

Kaj pa dotok novih čez morje? Odkar obstaja dogovor med vladama Avstralije in Jugoslavije za uradno doseljevanje, prihajajo od tam. Slišati pa je, da največ Makedonci. Slovenci so bolj redki. O obojih — in onih vmes — gre glas, da so prišli samo po dolar. Vidnih sprememb v smislu skupnosti ne obetajo.

Bodočnost? Ker sodim, da sem trenutno stanje dosti dobro razbral in v teh vrsticah razkrojil, naj o njej vsakdo sam ugiba. Naj zaključim s tem, s čemer sem začel. Nevesta je tu in drži. Nevesta — v kolikor še ni postala zakonska žena. Vendar pa priznam, da se domala vse „poroke“ s to nevesto izvrše s pravico morebitne — razporoke. V zelo redkih primerih z geslom: Nazaj k materi!

P. F.

Proslave ob 25-letnici vetrinjske tragedije

Ob 25-letnici spomina slovenskih junakov, ki so med drugo svetovno vojno in komunistično revolucijo žrtvovali svoja življenja na oltar domovine v boju za svobodo slovenskega naroda, je slovenska politična emigracija v Argentini priredila velike slavnosti, da so odjeknile tudi v argentinski javnosti in v svetovnem tisku.

Osrednje slovensko društvo Zedinjena Slovenija v Buenos Airesu je na te slavnosti iz ZDA povabila svetovno znanega slovenskega pisatelja Karla Mauserja.

V SLOVENSKI HIŠI

Spominska proslava v Slovenski hiši se je začela pred spomenikom padlim junakom, kjer so predstavniki slovenske skupnosti položili venec, medtem ko je mladi trobentač Miha Skubic zatrobil k molku. Častni predsednik junijskih proslav je bil argentinski general Bartolome Ernesto Gallo. Slavnost se je nadaljevala s sv. mašo, ki jo je daroval delegat slovenskih dušnih pastirjev v Argentini msgr. Anton Orehar, nakar je pisatelj Karel Mauser pred polno dvorano povzel naslednje:

„Če je na ta dan žalost v naših srcih, nosimo jo moško, kakor se svobodnjakom spodobi. Če je danes v nas pogumno veselje, dvignimo ga, dvignimo ga visoko... Ni jih, dvanajst tisoč in več, in vendar so. Niso v prostoru kakor mi zdaj in vendar so z nami, zakaj njih duh ni ograjen z mesom in kostmi, kakor je naš. To dvoje je že zdavnaj razpadlo. Prosti so, vidijo nazaj in naprej, igrajo se s prostorom in časom. Čudovito lepo je misliti, da živa meja mrtvih ograja naš zdomski svet...“

Proti moči nedolžne krvi ni obrambe. Ob petindvajsetletnici našega begunstva in vetrinjske tragedije obtožujemo, posebno slovenske komunistične mogotce, za vse navadne in justične umore in odločno od-

klanjamo, da bi kateri koli iz slovenske emigrantske skupnosti vezal kakršne koli uradne vezi s tistimi predstavniki v domovini, ki so teh umorov krivi...

Vsaka stvar brez duha je mrtva, posebno človek. Najgloblja osnova našega protikomunističnega upora je bila vendar želja — ohraniti duha...

Duh je večnost... Pozabljamo, da je čas samo predujem, samo ara za večnost. Če vanj ne položimo duha, je samo nizanje dnevvov in let. Duh je, ki času in dejanjem v času daje tisto čudovito ceno, ki ne mine... Samo duh je bakla, ki večno sveti in večno gori.

Ljudje smo, toda lahko smo dobri ljudje, če pustimo govoriti duhu...

Tragedija komunističnih revolucionarjev se je pričela tisto uro, ko so se za nas odprla vrata v svet. Tedaj smo dvignili svoje mrtve, videli so, da so taisti komunistični predstavniki, ki so ob konferenčnih mizah vpili po pravici in se sklicevali na mednarodne zakone, ob istem času množično morili svoje idejne nasprotnike.

Njih lastno kričanje jih je obsodilo...

Na tisoče in tisoče imen bi mogli danes klicati, velika in majhna — zame so vsa velika. Velik je namreč vsak, ki je bil za Pravico s Krivico pokončan.

Draga slovenska družina, s pogumnim veseljem, z mrtvimi v naši sredi, recimo vsak v svojem srcu:

Verujem v pravico in svobodo, verujem v večnost, ki sodi časom, verujem v duha, ki nikoli ne umrje.“

Na odru je bila nato odigrana pred očmi prisotnih suita „Kri in kamen — pričevanje za junij“, na besede Franceta Papeža iz drame Gozd in Alojzija Rebule iz romana V Sibilinem vetru, katere libreto je spisal in predstavlo režiral Nikolaj Jeločnik ob sodelovanju Alenke Beznikove, Maksa Borštnika, Bena Trudna in Francija Willenparta.

V BUENOSAIREŠKI KATEDRALI

Naslednjo nedeljo, 14. junija 1970, je bila v buenosaireški katedrali sv. maša, ki jo je s slovenskimi duhovniki daroval za slovenske junake argentinski kardinal Antonio Caggiano. Veličastno stolnico so slovenski rojaki napolnili do zadnjega kotička, združeni pevski zbori pa so prepevali slovenske nabožne pesmi ob spremstvu mogočnih orgel. Dirigiral je Jože Omahna, na orgle pa je igrala ga. Anka Savelli-Gaserjeva.

Sv. maše so se udeležili, prav tako, kakor slavnosti v Slovenski hiši prejšnjo nedeljo, predstavniki vseh slovenskih organizacij, društev in ustanov, v pravi okras pa so bile številne narodne noše, ki so se razvrstile ob glavnem oltarju.

Kardinal Caggiano je imel na zbrane slovenske vernike govor, v katerem je podarjal:

„Z velikim dopadanjem se vam pridružujem v slavlju, ki vas je tukaj zbralo. Praznujete petindvajset let, odkar ste zapustili svojo domovino in se spominjate velikega števila vaših žrtev, pobitih iz nesprejemljivih razlogov. V vsakem ljudstvu, v vsakem narodu je neko skupno bratstvo. Ni dovoljeno iz političnih razlogov žrtvovati življenja lastnih bratov, lastnih rojakov. Pridružujem se vam torej in spremeljam z vsem srcem...“

Molimo za vse, ki so umrli, kakor bi lahko vi umrli, če bi ostali tam. Kajti vi niste mogli kot kristjani odobravati določenih idej...“

PRI SPOMENIKU OSVOBODITELJA

Po maši se je izpred katedrale po nad kilometer dolgi ulici Floridi razvila povorka slovenskih narodnih noš in slovenske šolske mladine pod vodstvom učiteljic proti spomeniku argentinskega narodnega junaka generala San Martina. Slovenski reditelji so med povorko urejali promet na velikih prečnih avenijah, da je povorka mogla nemoteno naprej.

Pred spomenikom generala San Martina, kjer se je zbrala slovenska množica, sta Jože Dobovšek, predsednik SKADA, in Mihael Stariha, predsednik SFZ, ponesla venec, za njima pa so stopali pisatelj Karel Mauser, argentinski general Bartolome E. Gallo, predsednik Zedinjene Slovenije Božo Stariha, tajnik NO Miloš Stare, delegat Anton Orehar, predstavnik slovenskega šolstva Aleksander Majhen, član NO Rudolf Smersu, predsednik ukrajinskega osrednjega društva dr. Ivanicki, starešina protikomunističnih borcev (Vestnik) Miha Benedičič, starešina protikomunističnih borcev (Tabor) Ivan Korošec in drugi predstavniki slovenskega javnega življenja. Okoli spomenika pa so se razvrstila slovenska dekleta in fantje v narodnih nošah.

Pogled na notranjost buenosaireške katedrale med sv. mašo. V prvi vrsti od leve proti desni: pisatelj Karel Mauser, ga. Franja Golobova por. Stare, tajnik NO za Slovenijo (sedanji predsednik) g. Miloš Stare in predsednik Zedinjene Slovenije g. Božo Stariha.

Množica demokratičnih Slovencev se poklanja Osvoboditelju San Martinu pred njegovim spomenikom. Poklon vodijo (od leve proti desni) pisatelj Karel Mauser, gen. Bartolomé E. Gallo, predsednik Zedinjene Slovenije Božo Stariha, tajnik NO za Slovenijo g. Miloš Stare in direktor slov. dušnih pastirjev v Argentini msgr. Anton Orehar. Venec nosita Jože Dobovšek, preds. SKADa in Mihael Stariha, preds. SFZ

Slavnostni govornik pred spomenikom je bil *general Bartolome E. Gallo*, ki je poleg drugega povedal naslednje:

„Krščansko navdušenje, s katerim ste ravnokar sodelovali pri spominski maši, ki jo je daroval najvišji predstavnik argentinske hierarhije za vaše mlade mučence, pobite v letu 1945, dokazuje plemenito čustvo človečanske solidarnosti in pobožnosti, ki navdušuje junaški slovenski narod...“

Ta slovenska tragedija, ki jo je komunizem zanetil in dovršil v Sloveniji, se lahko primerja z istočasnim pokoljem Poljakov v Katynu, Hrvatov v Pliberku, Ukrajincev na vsej njihovi zemlji in kozakov v Lienzu, kar vse dokazuje način komunističnega delovanja in napolnjuje človeštvo s sramom.

Ta pretresljivi dogodek, ki se kaže svetu kot del sistema, nam lahko služi kot koristen nauk. Naj vas duh teh mučencev in zgled legendarnih slovenskih junakov starih in najnovejših časov vodi in podpira v boju za edinost vašega naroda, ki je danes raztepen po vsem svetu, in v odločnem boju proti komunističnemu tiranstvu.“

Dolg aplavz je sledil njegovim temeljitim izvajanjem, nakar je pred spomenik stopil glavni tajnik Narodnega odbora za Slovenijo *Miloš Stare*, čigar klene besede so izzvenele takole:

„Kakor predstavniki velikih narodov smo se tudi mi danes prišli poklonit naj-

večji dobrini človeka, družbe, države: svobodi.“

Dolga, stoletna je naša zgodovina, polna borb in dramatičnih dogodkov. Nikdar nismo klonili. Prava tragedija pa se je začela med drugo svetovno vojno: razkosali so nas, razdelili. Transporti so šli na jug in na sever. Polnile so se ječe, padali so talci. Šli so naši bratje in sestre v taborišča Dachau, Mauthausen, Rab in vsa mogoča druga smrtna taborišča. Naš narod ni klonil. Stali smo kakor zid proti mogočnemu sovražniku. Pa smo doživeli enega največjih zločinov v tej dobi: prišel je slovenski komunist in nam je zasadil nož v hrbet; nož v hrbet tedaj, ko smo se borili za življenje in obstoj. Komunist je začel revolucijo v dobi, ko je bilo na tehtnici, ali bomo zapuščeni od vsega sveta kot narod še obstali pri življenju ali ne. Komunist je začel pobijati, streljati, moriti Slovence. Začel nas je ovajati fašistom in nacistom in znašli smo se na tem, da so nas pobijali vsi: fašisti, nacisti in komunisti. To je doživljal naš mali ubogi slovenski narod. Bil je pravi pekel.

Toda nismo klonili. Naš slovenski fant in mož sta vstala in se dvignila v okolnostih, v katerih noben narod na svetu doslej ni branil svoje svobode, vere, svoje bodočnosti, svojih družin in svojega doma. Kje je narod, ki je v takih okolnostih prijel za orožje in se boril na življenje in smrt? To nas navdaja s ponosom. Naši možje in fantje, ki so šli v borbo, nimajo

primere v svetu. Naši vaški stražarji, domobranci, četniki in vsi, ki so prijeli za orožje, in vsi, ki so se kakor koli za ceno svojega življenja borili proti komunizmu, so naši narodni junaki. Zgodovina jim bo morala dati to priznanje, prej ali slej, doma in v svetu.

Vsaka tragedija ima svoj višek. Tudi naša ga je dosegla pred 25 leti. Z zaupanjem je prišla slovenska narodna vojska z begunci v Vetrinje. S prevaro pa so bili vrnjeni in prišlo je do tistega, kar je ne samo zločin ampak neizbrisna sramota našega naroda: dvanajst tisoč razoroženih, po končani vojni, po končani revoluciji, je bilo umorjenih, brez zaslišanja, brez sodbe, po strahotnem mučenju. Brat je ubijal brata in ga metal v množični grob. Pri tem pa je užival. To je zločin komunizma, ki vpije do neba: brat uživa, ko kolje brata.

Danes se vsi Slovenci v svobodnem svetu spominjamo te tragedije. Naj izgine vse, kar je med nami takega, da bi nas moglo razdvajati. Danes pogledjmo vsi v mislih na dvanajst tisoč z žicami zvezanih, pred množične grobove postavljenih, kako padajo pod strelj drug na drugega. Spomnimo se njihovih molitev in njih klicev nam: „Bodite enotni v borbi proti našemu skupnemu sovražniku — ko-

munizmu.“ To je njihov klic nam vsem in le če mu bomo sledili, jih bomo dostojno počastili.

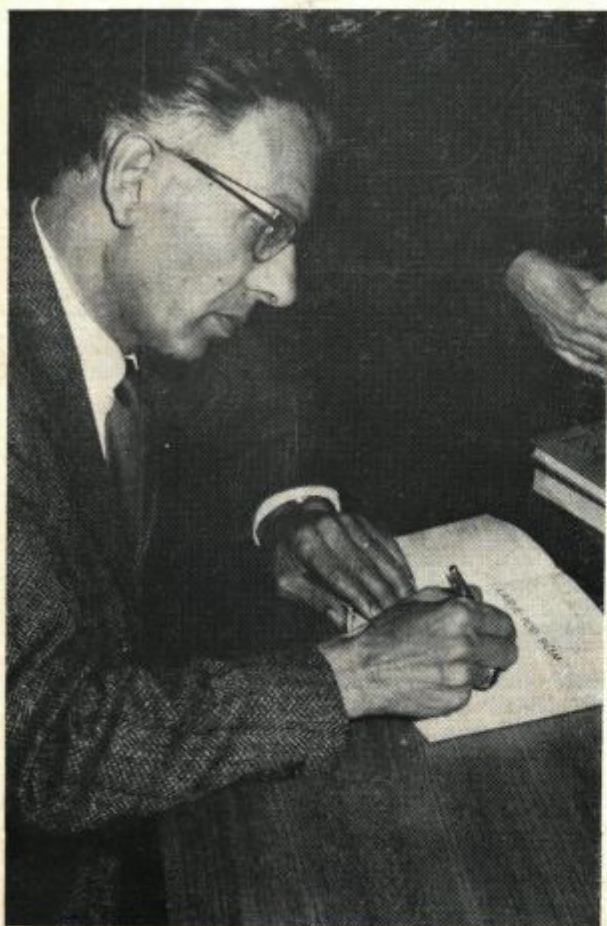
Prijatelji! 25 let je od tedaj. Tam v Sloveniji so njihovi grobovi, ne vemo zanje, zapuščeni so. Dvanajst tisoč jih leži v njih. Matere, vdove, sestre, sinovi in hčere ne smejo vedeti, kje so pokopani njihovi dragi. Nihče jim ne sme postaviti križa, ne prižgati sveče, ne položiti cvetja. Zato trdim: vsaka ponujana roka vladajočih komunistov v Sloveniji ali Jugoslaviji je laž in hinavščina, dokler ne bo v njih toliko človečanskega čuta, da bodo prišli pred nas z izpovedjo: „Storili smo greh, velik greh nad slovenskim narodom. Tu so žrtve, tu so grobovi teh zvestih in poštenih Slovencev.“

Dokler vsaj tega ne bo, je tudi vsako približevanje emigracije komunističnim oblastnikom v Sloveniji in Jugoslaviji ali pogajanje z njimi za delitev oblasti onečastenje dvanajstih tisočev, ki ležijo v neznanih grobovih.

Danes so prišli na ta kraj svobode tudi slovenski otroci, rojeni v tej zemlji, rojeni v svobodi. Položili bodo pred ta mogočni spomenik tisoče rdečih nageljnov, ker jih ne morejo položiti v Kočevju in po drugih krajih v Sloveniji na grobove žrtev komu-

Na otroški prireditvi v Slovenski hiši se pisatelj Karel Mauser vesel razgovarja za nastopajočimi.

Ob priliki svojega obiska je Karel Mauser rad podpisoval knjige zlasti mladim občudovalcem. Tu podpisuje svoj roman „Ljudje pod bičem“.

da bi tudi naša Slovenija čim prej zopet dobila svobodo, naši mrtvi pa pravično zadoščenje.“

Mogočen aplavz množice je dolgo odmeval po prostranem trgu generala San Martina.

Naši najmlajši, rod v Argentini rojenih Slovencev, je nato pričel mimohod pred spomenikom generala San Martina. Vsak izmed njih je pred spomenikom položil šopek rdečih nageljnov, tisočeri spomin na dvanajst tisoč pobitih.

Isti dan popoldne je bil položen pred vrata Titovega jugoslovanskega poslaništva v Buenos Airesu venec z napisom na žalnih trakovih: „25 let čaka pokopa 12.000 vaših žrtev“ in „A las 12.000 víctimas eslovenas“.

Pisatelj Karel Mauser je med svojim bivanjem v Argentini obiskal vse slovenske domove v Buenos Airesu in okolici, vse slovenske osnovne šole in srednjo šolo v Slovenski hiši. Bil je govornik na prosvetnem večeru, ki ga je priredila Zedinjena Slovenija ter je na slovensko mladino, od osnovnih šol do univerzitetnih študentov, napravil izreden vtis. Prosvetni večer je bil združen s sestankom mladinskih organizacij, Slovenske deklliške zveze in Slovenske fantovske zveze in Slovenskega akademskega društva. Dvorana je bila nabito polna. Mladina je na tem večeru imela najlepšo priliko in jo je tudi izrabila, da je spoznala pisatelja „Ljudi pod bičem“, knjige, ki je tako močno zajela ves slovenski svet v svobodi.

Karel Mauser je obiskal slovensko skupnost tudi v Mendozi, pod mogočnimi Andi, kjer je bil tudi glavni govornik na mogočnem večeru, ki so mu ga priredili slovenski rojaki.

Pred vrnitvijo v ZDA je Zedinjena Slovenija priredila Karlu Mauserju v slovo slavnostno večerjo v Našem domu v San Justu, s peštrim programom: pela sta otroški pevski zbor sanjuške osnovne šole Franče Balantič pod vodstvom gđc. Angele Klanjšek ter deklliški pevski zbor s Pristave v Castelarju pod vodstvom ge. Anke Savelli-Gaserjeve. Govorila pa sta najprej Božo Stariha kot predsednik Zedinjene Slovenije, za njim pa glavni tajnik NO za Slovenijo Miloš Stare, čigar pozdravne besede so izzvenele v zagotovilo: „Če so vse emigracije propadle, naša ne bo!“

Slavljenec Karel Mauser pa se je s solzami v očeh poslovil z besedami berača v Raymondovih Kmetih, ko se je poslavljajl iz vasi: „Zbogom, dobri ljudje!“

TISKOVNA KONFERENCA

Ob 25-letnici vetrinjske tragedije je Zadinjena Slovenija v Buenos Airesu dne 26. junija 1970 pripravila tudi časnikarsko konferenco v „Zlati dvorani“ City hotela v središču Buenos Airesa, ki so se je udeležili predstavniki največjih argentinskih dnevnikov La Prensa in La Nación, dalje časnikarji večernika La Razón in Crónica ter predstavniki tednikov in revij Confir-

Vodstvena miza na tiskovni konferenci. Govori Pavel Fajdiga. Sedijo: gen. E. B. Gallo, Božo Stariha ter lic. Tine Duh ml.

mado, Análisis, Esquiú ter televizijskega kanala 11. Manjkalo seveda ni predstavnikov slovenskega tiska.

Časnikarji so prejeli večjo količino zgodovinskega gradiva, kjer je razložen proces, ki se je odigral pred 25 leti; prav tako razna pričevanja o pobojih slovenske narodne vojske; končno pa še pregled sloven-

skega delovanja in ustvarjanja v Argentini.

V dvorani je bila v ospredju postavljena miza, za katero so sedeli predsednik Zedinjene Slovenije Božo Stariha, general Bartolomé E. Gallo, Pavel Fajdiga in lic. Tine Duh ml., v dvorani pa so bili poleg drugih predstavnikov slovenskih domov in

Časnikarji pozorno sledijo izvajanjem. Od leve predstavniki: La Razón, Análisis, Confirmado, Crónica (2), Nación ter Prensa. Na levi v drugi vrsti poddirektor Naciona

Stvaritelji slovenskega prevoda Martina Fierra na tiskovni konferenci v City Hotel. Od leve: arh. Jure Vombergar, akad. kipar France Ahčin, g. Vilko Čeč, ga. Danica Petriček ter dr. T. Debeljak

organizacij prisotni tajnik NO za Slovenijo Miloš Stare, delegat Anton Orehar, predsednik Slovenske kulturne akcije dr. Tine Debeljak, ga. Danica Petriček, akad. kipar France Ahčin, arh. Jure Vombergar in Vilko Čeč, vsi, ki so bili udeleženi pri slovenski izdaji Martina Fierra.

Na tiskovni konferenci je po pozdravnih besedah Boža Starihe govoril Pavel Fajdiga o komunistični revoluciji v Sloveniji in komunističnem poboju slovenske vojske, nakar je časnikarjem v razgovoru podal še podrobnejšo sliko o položaju pred 25 leti.

KNJIŽNA IZDAJA „MARTINA FIERRA“

Lic. Tine Duh ml. je nato navzočim predstavil knjižno izdajo argentinske velepesnitve „Martin Fierro“, izdane za 90-

letnico prve večje naselitve Slovencev v Argentini. Obrazložil je tudi težko in dolgoletno delo prevajalca dr. Tineta Debeljaka, ki mu je potem stopila na pomoč še ga. Danica Petriček, katera je pregledala vseh čez sedem tisoč verzov zlasti z vidika avtohtonih izrazov. Knjiga je bogata fotografskih reprodukcij bronastih reliefov delo akad. kiparja Franceta Ahčina ter risb arh. Jureta Vombergarja. Knjiga je v celoti delo slovenskih rok, kajti tudi tisk je prevzelo slovensko podjetje, ki ga vodi Vilko Čeč.

O tiskovni konferenci so poročali vsi buenosaireški dnevnik in večerniki ter tedniki in revije. Vsi so tudi poročali o slovenski izdaji pesnitve Martina Fierra, ki je bila prej prevedena že na osemnajst jezikov. Slovenski prevod je tako dobil število devetnajst.

Gledališče in koncertni nastopi v Buenos Airesu

Tudi v letu 1970 je bilo gledališko delovanje Slovencev v Argentini precej razgibano. Res je sicer, da se zadnje časa opaža neko pojenjanje v navdušenju, ki ga je bilo opaziti v krogu okoli Slovenskega gledališča, vendar je upati, da je to stanje le bolj trenutno, in da bo pritek novih moči razgibal življenje našega osrednjega odra. Velika škoda bi bila, če bi odrska umetnost med nami zamrla prav sedaj, ko imamo na razpolago v naši sredi primeren prostor in tehnične naprave za še tako zahtevne predstave; in pa tudi publiko, ki se rada odzove in obišče gledališke predstave.

Pregled preteklega leta nam kaže sledeče odrske stvaritve v naši sredi:

Marca meseca je za začetek šolskega leta Slovensko gledališče skupaj s šolo škofa dr. Gregorija Rožmana iz San Martina uprizorilo Mirka Kunčiča Triglavsko rožo. Ta predstava je bila obenem počastitev 70-letnice pisatelja Kunčiča, ki je ob tej priliki prejel plaketo „Martina Krpana“. Je to v les vdelana figura, ki jo Slovensko gledališče v Buenos Airesu podari kot priznanje tistim, ki se trudijo v izseljenstvu za slovenstvo, zlasti za odrsko udejstvovanje. Pisatelj Mirko Kunčič je bil prvi, ki je to plaketo prejel. Jubilejna predstava Triglavsko rožo je bila izvedena v režiji Maksa Borštnika, sceno pa je izdelal Frido Beznik. Odigrana je bila na odru Slovenske hiše v Buenos Airesu.

V priredbi Slovenske kulturne akcije, skupno s Slovenskim gledališčem, pa smo 10., 11. in 12. aprila 1970 prisostvovali v Slovenski hiši predstavi Antona Tomaža Linharta „Ta veseli dan ali Matiček se ženi“. Režiral je igro Nikolaj Jeločnik, ki je s tem praznoval svojo 25-letnico zlomskega gledališkega udejstvovanja. Bila je to tudi petdeseti odrski nastop gledališkega odseka SKA. Niko Jeločnik je ob tej priliki prejel plaketo „Martin Krpan“, kot priznanje Slovenskega gle-

dališča v Buenos Airesu za njegovo odrsko udejstvovanje.

Na odru Slovenske hiše smo lahko videli tudi Karla Heinza Koccha Mi fantje iz deškega mesta. 2. in 3. maja so igro predstavili gojerci Baragovega misijonišča, ki so jo že prej igrali v svojem zavodu. Prevod igre je delo prof. Alojzija Geržiniča. Režiral je igro g. Ladislav Lenček CM.

Poleg odrskih nastopov v Slovenski hiši, so tudi posamezne krajevne skupnosti poskrbele za gledališke nastope. Tako sta fantovski odsek in dekliški krožek iz Slovenske vasi v Lanusu predstavila v nec. V režiji Maksa Jana in sceni Slavka Hladnikovem domu Barclayev Rožni ve-Revna so ga odigrali 26. aprila in 1. maja. Z igro pa so gostovali tudi v domu v Carapachayu in sicer dne 31. maja.

Dramatski odsek Carapachayskega doma pa je 18. in 19. aprila postavil na lokalni oder iz slovenskega bajeslovja igro Zlatorog. Režiral jo je Albin Petelin; sceno pa sta pripravila Korošec in Sušnik.

Seveda ne smemo opustiti omembe Jurija Kozjaka. Slovenskega janičarja po besedilu dr. Nika Kureta so 4. decembra odigrali gojenci Rožmanovega zavoda v Adrogué. Režijo je prevzel in vodil Marian Willenpart.

Poleg samostojnih gledaliških del pa je treba omeniti še nekatere odrske nastope v sklopu širših prireditev. Tako Nikolaja Jeločnika odrsko suito Kri in kamen ob priliki junijskih žalnih proslav na odru Slovenske hiše. Libreto za „Pričevanje za junij“ je Jeločnik povzel iz besed Franceta Papeža v drami Gozd in Alojzija Rebule v romanu V Sibilnem vetru. Nastopila sta Jeločnik in Frido Beznik, ki je tudi izdelal sceno.

15. avgusta je Slovensko katoliško akademsko društvo ob priliki svoje 15-letnice uprizorilo v avdiovizualni tehniki balado „Popotnik“, katere besedilo je spisal Tine

Gojenci adrogejskega zavoda škofa dr. Gregorija Rožmana, ki so igrali Jurija Kozjaka. Od leve na desno: Darijan Šifrer, Gregor Batagelj, Lojze Lisjak, Adolf Godnjavec, Andrej Zakrajšek, Leopold Malalan, Marko Zupanc, Jože Oblak, Marijan Grohar, Marko Fink, Matjaž Jerman, Friderik Kinkelj, Lojze Avguštin, Tomaž Drnovšek, Andrej Klinec in Franci Štrubelj

Debeljak ml. Delo je izvedla akademska skupina v dvorani Našega doma v San Justu.

Končno je ob priliki narodnega praznika 29. oktobra in dneva slovenske zastave Slovensko gledališče uprizorilo odrski prikaz „Pred 25 leti in danes in jutri“ na besede dr. Tineta Debeljaka. Slavnost je bila v Slovenski hiši v Buenos Airesu.

To naj bi bil bežen pregled gledaliških nastopov v letu 1970. Želeti bi bilo, da bi se delovanje še pojačalo in da bi se odrska umetnost povzpela vedno više in više med nami, tako po številu predstav, kakor po njih kakovosti. Ideja stalnega gledališča, ki je bila nekajkrat sprožena, bi morala kaj kmalu postati resnica.

Preglejmo na kratko še pevsko udejstvovanje naše skupnosti. Prav na tem polju je zadnje čase opaziti nekaj peživitve. Kar se je v letu 1970 nakazalo za pomlajenje, obeta kmalu obilne sadove. Zanimanje s strani občinstva je bilo vedno zelo veliko. Ljubezen do slovenske narodne pa tudi umetne pesmi je med rojaki še vedno zelo živa.

Med važnejše koncerte v letu 1970 omenimo nastop Mladinskega dekliškega in mešanega zbora s Pristave pod vodstvom ge. Marije Geržiničeve. Ob polni dvorani so nastopili mladi v Slovenski hiši dne 18. julija.

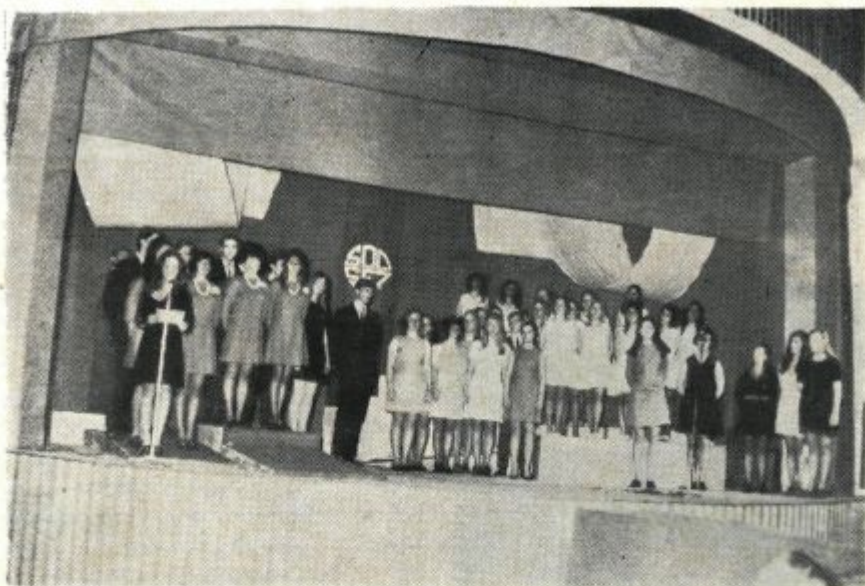
Dekliški zbor iz Castelarja, ki ga vodi ga. Anka Savelli-Gaserjeva, pa je na Pristavi nastopil 12. septembra in žel lep uspeh.

7. novembra so, kot zaključna prireditve v letu 25-letnice narodne tragedije, nastopili združeni pevski zbori pod vodstvom dirigenta Joža Omahna. Koncert je bil v Slovenski hiši ob polni dvorani.

Vedno večje zanimanje vzbuja tudi božični koncert pevskega zbora Gallus, ki počasi pribaja že v tradicijo v naši skupnosti, na božični večer ob 23, to je pred polnočnico v dvorani Slovenske hiše.

Ne smemo pa pozabiti vsaj omembe mendoškega pevskega zbora, ki v daljni provinci tako vztrajno deluje. Poleg drugih nastopov vsako leto prireja Markovo nedeljo. V letu 1970 so jo že osmič organizirali in sicer dne 26. aprila.

Novost pa, ki v naši skupnosti vzbuja

Člani SDO in SFZ, ki so nastopili na pevsko glasbenem festivalu, v Slovenski hiši 31. oktobra 1970

vedno več zanimanja, so tako imenovani pevsko glasbeni festivali, ki jih prireja in na katerih nastopa mladina. Razni ansambli, ki se iz leta v leto bolj pilijo, in ki delujejo v sklopu mladinskih organizacij, najdejo vedno glasnejši odziv. Teh festivalov je bilo v letu 1970 večje število. Omenimo le važnejše.

31. januarja je bil v Slovenski hiši poslovilni festival bratov Plesničarjev (orkester "Golden Tones"), ki so odšli v Avstralijo. Mladina Slovenske vasi je organizirala glasbeni festival v lokalnem domu 17. maja. Največji pa je bil gotovo Pevsko glasbeni festival, ki ga letno organizirata centralni organizaciji, ki je bil v soboto, 31. oktobra 1970, v Slovenski hiši v Buenos Airesu. Nastopilo je skupno 41 mladih grl.

Izvajali so sledeč spored: Prvi del: Klavir: Zorislava Gris: Patetična sonata (L. van Beethoven); Instrumentalni tercet gencev Škofovega zavoda: Lastovka, Ti pa

jaz, Acuario, deja pasar la luz del sol; Zbor moronskega krožka SDO: Plovi, plovi, Clavel del aire, Čriček, Lastovke, Stoji hartle, Domotožje; Duet Gris: Romántico blue, Mati; Klavir: Marika Geržinič: Claro de luna (L. van Beethoven); Oktet Ivan Cankar: Spomin, Ne maram, La Bamba, Hey Jude. — Drugi del: Duet Vidmar: Aleluja, Young girl; Klavir: Mirjam Jereb: Idila kresnic (P. Lincke); Oktet lanuškega krožka SDO: Na Gorenjskem je fletno, Pastirček, Je pa davi slan'ca pala, Študentke smo; Tercet sanjuškega krožka SDO: Veseli pastir, Zvezda srebrna, Mamica moja; Klavir: Janez Gris: Sonata št. 6 (L. van Beethoven).

S tem naj zaključimo ta kratki pregled. Poudarimo zopet, da je odrska umetnost, kakor tudi pesem, važen činitelj v življenju skupnosti. Za nje ohranitev je treba oboje gojiti v čim večji meri. Le stalno izpopolnjevanje in napredovanje bo krepko pripomoglo k ohranitvi kulturnega življenja te male veje narodovega telesa.

Robert Petricek

Različna je doba, katera nam ostane v spominu, znanec ali prijatelj, ki je umrl. Enega pozabimo prej, drugega pozneje. So pa tudi taki, ki še dolgo po smrti ostanejo med nami, ker se ne moremo sprizajzniti z mislijo, da jih ni in da so umrli.

Med te spada Robert Petriček.

Bil je dobesedno vraščen v slovensko politično emigracijo v Argentini in nemoren javni delavec.

V javno življenje je v Argentini posegel v Slovenskem planinskem društvu (SPD), ki je bilo ustanovljeno februarja 1951 v Bariločah. Maja istega leta pa je SPD začelo delovati v Buenos Airesu in je imelo svoj ustanovni občni zbor septembra 1951, na katerem je bil za predsednika izvoljen Robert Petriček, ki je ostal na tem položaju do svoje smrti. V tem društvu je razvil svojo izredno delavno sposobnost. Po njegovem prizadevanju so člani Slovenskega planinskega društva vedno priskočili na pomoč ostalim

organizacijam, kadar je šlo za ohranitev slovenskih tradicij in afirmacijo slovenstva v izseljenstvu.

Dva posebno lepa dogodka iz delovanja slovenskih gornikov v Argentini bosta šla v zgodovino slovenske politične emigracije v Argentini: odkritje in blagoslovitev spominskega znamenja z bronasto ploščo in prošnjim zvonom 21. februarja 1965, sredi pogorja Catedral v Andih v počastitev spomina škofu Rožmanu. Po Petričkovi zamisli pa je bil tudi eden vrhov sredi edinstvenega patagonskega južnega ledu, ki ga je osvojil inž. Jure Skvarča, krščen na ime „29. oktober“, kar je bilo tudi uradno priznано. Tako bo spomin na slovenski narodni praznik po zamisli g. Petrička in sodelovanja inž. Skvarče v vseh geografskih kartah trajno ohranjen.

Petriček je bil tudi več poslovnih dob prav do svoje smrti podpredsednik osrednjega društva Zedinjena Slovenija. Tu je prišla pred vsem do izraza njegova izredna tolerantnost. Sodeloval je pri organizaciji najrazličnejših prireditvev: narodnih, kulturnih, družabnih in dr. Nikdar ni vprašal, kdo prireja; zanj je bil važen namen prireditve. Tudi ga ni zanimalo, kdo je izdal lepo knjigo v emigraciji. On je bil med prvimi, ki jo je kupil in navduševal druge, naj podpro izdajo slovenske knjige v izseljenstvu.

Življenjska pot Roberta Petrička se je začela v Celju, kjer je bil v znani družini Petriček rojen 23. maja 1910, kot najstarejši sin. Po končani srednji šoli v Celju bi rad študiral na univerzi agronomijo ali gozdarstvo. Že tedaj je čutil tolikšno ljubezen do narave, da je videl na tej poti svojo življenjsko srečo. Pa je moral ostati nosilec stare družinske slaščičarske tradicije, katere začetek je segal v leto 1875. Zato se je izobraževal v slaščičarski stroki. Začel je v Zagrebu in nadaljeval v Beogradu, v Novem Sadu,

Budimpešti, na Dunaju, Ustu na Labi in končno še v Drezdenu. Tako strokovno usposobljen je vstopil v družinski slaščičarski obrat, ki se je med tem preselil najprej v Rogaško Slatino, leta 1931 pa v Ljubljano; v njem je delal Robert Petriček vse do odhoda v begunstvo l. 1945.

Leta 1940 se je poročil z gospo Danico, rojeno Kanalc, iz zavedne slovenske družine iz Bistrice na Zili. V zakonu sta se jima rodila sinova Robert in Boštjan.

Ob razpadu Jugoslavije je bil pri vojakih in je padel v nemško ujetništvo, od koder se mu je posrečilo pobegniti in je prišel v Ljubljano. Tu so prežali nanj celjski nemčurji ter se hoteli nad njim maščevati zaradi njegove narodne zavednosti in nastopanja proti nemškim ponemčevalnim načrtom. Ti celjski nemčurji so ga napadli in hoteli odpeljati v Celje, da bi ga ubili. Rešili so ga italijanski vojaki pretepenega in krvavečega. Ti so ga imeli nekaj časa v zaporih, nakar so ga izpustili. Takoj so ga ugrabili gestapovci in ga imeli zaprtega v Kranju in Celovcu, kjer so ga obsodili na smrt kot sovražnika nemštva. Smrtne obsodbe niso takoj izvršili, ampak so ga poslali kot talca v

Begunje. Iz teh zaporov se je rešil z izjavo, da kot prebivalec Ljubljanske pokrajine spada pod pristojnost italijanskega okupatorja. Tako je bil rešen gotove smrti. Ko je prišel v Ljubljano, se je takoj pridružil Mihajlovičevemu osvobodilnemu gibanju, podpiral in organiziral je pošiljanje paketov v koncentracijska taborišča v Italiji in Nemčiji.

Leta 1945 je odšel v begunstvo v Italijo in leta 1948 se je izselil v Argentino. Najprej je dobil zaposlitev v svoji stroki v Buenos Airesu. Nato je odšel v Mendoza, kjer je tudi sodeloval v slaščičarskem podjetju. Leta 1950 se je vrnil v Buenos Aires ter stopil v službo v slaščičarsko podjetje Simo, kjer je leta 1951 postal šef produkcije, kar je ostal vse do svoje smrti.

Leta 1966 je družino Petriček zadela huda nesreča. Starejši sin Robert-Boj je v avtomobilski nesreči zaključil svoje mlado življenjsko pot. Pokojni Robert je pa v zadnjih letih bolehal na srcu. Tej bolezni je podlegel 16. decembra 1970.

Značilne so besede, ki so bile ob smrti Roberta Petrička zapisane o njem v osmrtnici Slovenskega planinskega društva:

NARAVO JE LJUBIL; GORE OBCUDOVAL; BIL JE DOBER ČLOVEK. PRI NJEM JE BILO VSE NARAVNO, ODKRITO. NEISKRENOSTI NI POZNAL; ZATO NAS JE ZDRUŽEVAL. V LJUBEZNI DO SLOVENIJE IN DO BOGATIH ZAKLADNIC SLOVENSКИH IZROČIL NAS JE NAVDUŠEVAL. SLEDILI SMO PRIJATELJU — DOBREMU ČLOVEKU.

BOGA JE DOZIVLJAL IN OBCUDOVAL PO NJEGOVEM STVARSTVU, LEPOTAH NARAVE, VELICASTVU GORA.

Katoliška Cerkev v letu 1970

„Cerkev — romarica v zgodovini —“ je podoba, na katero se je skliceval papež Pavel VI. v svojem govoru v teku splošne audience dne 3. maja 1970. Končuje se eno leto, na pragu novega leta sta zgodovina in Cerkev naravila nov korak, napisala novo stran. Stran, ki jo je napisala Cerkev, je osvetljena s pričevanjem vere Petrovca naslednika na Skrajnem Vzhodu, v Avstraliji in Oceaniji. Bil je to izreden dogodek, ki bi že sam kot tak lahko uspešno označil neko dobo. Vendar pa današnji raztreseni človek ne zajame v celoti pomena teh dogodkov, ki gredo preko običajne kronike in se, čudoviti kot so, vključijo v zgodovino, ki ostane; v zgodovino, ki jo med spopadi in težavami pišejo ljudje, ki iščejo Boga, resnico in mir.

Cerkev romarica pomeni, tako je dejal Pavel VI., Cerkev, ki gre naprej v času. Značilna za to, včasih bridko, a vedno navdušeno pot je gotovost, da ima to popotovanje Cerkve v času, skozi stoletja, povsem zagotovljen cilj: poveljčano in večno srečanje z živečim Jezusom Kristusom. Ta cilj, to iskanje daje poseben poudarek kratkemu pregledu dogodkov v Cerkvi v preteklem letu. Trije prijemi, ki so značilni za akcijo sv. očeta v letu 1970 in ki se ponavljajo skozi vso zgodovino Cerkve, so: mir, Cerkev, dialog.

Mir in razvoj: ko se je odprlo leto 1970, je papež 1. januarja ob molitvi angelovega češčenja posvetil prvo misel miru: „Kaj lahko mi storimo? Nič in vse: lahko molimo!“ Nato je molil posebej sestavljeno molitev za dan miru. Tema miru je še bolj poudarjena popoldne istega dne v cerkvi del Gesú, kjer darujejo sveto mašo za mir: prošnja h Knezu miru je bridka: „Še vedno imamo okrvavljene roke od zadnjih svetovnih vojn; tako jih še niso mogli stisniti bratsko med seboj vsi narodi.“ V Afriki je v nevarnosti mir; svet je v skrbeh za usodo Biafre; tedaj se je dvignil glas Pavla VI., ki je 11. januarja obsodil nečloveški pokol.

Istočasno je omenjal, kako je sveti Sedež izbral vsako sredstvo, da bi prišlo do sporazuma med obema stranema. „Tudi mi smo poskusili sleherno pot, da bi zaključili spopad brez prelivanja krvi s častnim in mirnim sporazumom.“ Velikonočna papeževa poslanica je vsa osredotočena na mir, ki vključuje veliko gotovost in veliko varnost. „Ali ne vidite, dragi bratje, da danes vsi potrebujemo zlasti gotovost v mišljenju in varnost v delovanju. Gre za gotovost vere, za gotovost v narodnem in človečanskem poslanstvu Cerkve. Ta gotovost gre daleč v bodočnost Cerkve.“ Tako beremo v govoru, ki ga je imel za kardinalski zbor dne 23. junija na praznik sv. Janeza Krstnika: „Trdna v veri, neuklonljiva v upanju in vodena z neomajno ljubeznijo se Cerkev približuje tako najbolj antičnim verstvom kot najnovejšim ideologijam in najbolj drznim človeškim problemom: Novemu človeku, ki se poraja v zadnjih desetletjih našega 20. stoletja, nudi Cerkev luč Kristusa Odršenika, moč njegove prisotnosti, plamen njegove ljubezni, gotovost njegove besede. Narodom, ki so zaskrbljeni pri iskanju miru, Cerkev nudi svojo poslanico vesoljnega bratstva in jim mimo meja odkriva obličja bratov, obličja prijateljev. To je bodočnost Cerkve v svetu.“

Apostolski romar na Daljnem vzhodu, v Oceaniji in Avstraliji v času od 26. novembra do 5. decembra, omenja predstavnikom Vietnama v Manili mir kot posledico tega, kar je mogoče in se mora storiti v korist najbolj nesrečnih. Tako se problem miru povezuje s socialnim problemom in s problemom razvoja vseh narodov. V poslanici azijskim narodom papež poudarja: „Nihče ne želi bolj iskreno kot mi, da bi vas videli prevzeti mesto, ki vas čaka v svetu, in da bi bili deležni v znamenju pravičnosti vseh sredstev in koristi družbenega in gospodarskega blagostanja. Nihče ne obžaluje bolj kot mi položaja nezadostnega razvoja ali krivične neenakosti, ki še vedno vlada med vami... Te probleme je moč

rešiti samo s sodelovanjem na svetovni ravni, z medsebojno in nesebično podporo.“ Ta vprašanja se ponavljajo v poslanici za svetovni dan miru 1971: „Resnični mir mora temeljiti na pravičnosti, na čutu nedotakljivega človeškega dostojanstva, na priznanju nezabrisljive in uspešne enakosti med narodi, na temeljni resnici človeškega bratstva.“ V nagovoru kardinalom 22. decembra 1970 — v teku katerega je objavil, da je podelil prvo nagrado za mir materi Terezi Bojaxhiu, ki je v Indiji reševala zapuščene, lačne in umirajoče po cestah, — je Pavel VI. še enkrat povabil narode na Daljnem vzhodu in na Bližnjem vzhodu k miru, kajti tam je Kristusova domovina, tam je dežela, kjer so prvič oznanjali evangelij.

Rast Cerkve. Pomen Cerkve, ljubezen za Cerkev, in trpljenje Cerkve dajejo pomen in veljavo vsem dogodkom lanskega leta. Leto 1970 je bilo leto 50-letnice duhovništva Pavla VI. in leto mogočne posvetitve 270 novomašnikov na ploščadi pred baziliko sv. Petra (17. maja 1970). Naslednji dan 18. maja je Pavel VI. poudaril kardinalom, ki so mu čestitali ob 50-letnici duhovništva: „Kakor včeraj tako tudi danes Cerkev vrši svoje poslanstvo odrešenja v svetu, in predaja ljudem obljube odrešenja; če danes trepeče, je to posledica bolečin poroda — kakor poudarja sv. Pavel: a vsako bitje — do katerih pride pred velikim veseljem novega rojstva.“ Ko nato omenja nove čase, skrbi in bridkosti Cerkve, pravi o sv. Duhu: ta nas sili na odprto morje, se pravi k potrebam novih časov. Lotimo se jih z ljubeznijo, s tehtnim premislekom, ne da bi popustili neprisiljenim težnjam zunanega sveta, v trdnem prepričanju in gotovosti, ki je v nas, da smo v božjih rokah in da nas vodi njegova ljubezen. Podprt s to ljubeznijo je šel 24. aprila 1970 na Sardinijo za stoletnico svetišča v Bonariji, posebej pa zato, da bi se srečal s prebivalstvom tega otoka: „Morda vas ne poznamo dovolj, toda to kar vemo o vas, je dovolj, da napolni naše srce z ljubeznijo, simpatijo in spoštovanjem.“ Dne 29. maja, za obletnico, ko je bil pred 50 leti posvečen v duhovnika, je Pavel VI. naznanil svoje potovanje na Daljni vzhod in v Oceanijo. Ta sovpadnost ni bila slučajna: z njo je poudaril duhovski in pastoralni pomen najdaljšega potovanja v zgodovini vseh papežev. Ljubezen do Cerkve ga vodi tako daleč: v avdienci dne 25. novembra je de-

jal: Tja gremo kot papež, kot škof in vodja škofovskega zbora, kot pastir in misijonar, kot ribič ljudi, se pravi kot iskalec ljudi in narodov naše zemlje in našega časa.“ V nagovoru na rimske župnike in postne pridigarje 9. februarja 1970 je na poseben način prikazal pojem cerkvene skupnosti: „Cerkev, združenje, družina, telo, množica, ki jo preveva ista vera, ista ljubezen kot prve vernike, eno srce, ena sama duša.“ Nato je nakazal kakšen naj bi bil ideal današnjega duhovnika: „Duhovnik, resničen duhovnik, ne svetohlinec, ne posvetnjak, marveč živeč v polnosti modrosti in žrtve svojega duhovništva v stiku s skupnostjo.“ Temu liku duhovnika ne sme manjkati tega, kar je omenil Pavel VI. 31. januarja med velikimi stvarmi, ki potrebujejo božje pomoči: namreč *duhovniškega celibata*. To je zelo obravnavano vprašanje, a je hkrati temeljni zakon latinske Cerkve. „Zapustiti ga ali spraviti ga v dvom to ni mogoče; pomenilo bi nazadovati, postati nezvest ljubezni in žrtvi.“ Podobne misli je Pavel VI. nato povzel v pismu državnemu tajniku kardinalu Villotu z izredno odločnostjo: „Potem ko vse preudarimo pred Bogom, Kristusom, pred Cerkvijo in pred svetom, čutimo dolžnost jasno poudariti, da predstavlja vez med duhovništvom in celibatom za Cerkev nadvse dragoceno in nenadomestljivo dobroto.“

Poleg duhovnika je Pavel VI. poudarjal poslanstvo aktivnega laika, laika — kot je dejal v nagovoru na člane „*Laičnega sveta*“ dne 20. marca 1970, — kot člana Cerkve, uda Mističnega Kristusovega telesa, kot subjekta, ki ni več samo pasiven kot se je to na žalost večkrat zgodilo v preteklosti, marveč kot aktivnega subjekta v Cerkvi, kakor izrecno uči drugi cerkveni vatikanski vesoljni zbor.

Na poti ekumenizma je Pavel VI. sledil stopinjam, ki jih je naznačil koncil. Posebej pomemben je bil obisk Vaskena I. Catholica — najvišjega verskega predstavnika vseh Armencev — v Vatikanu. Potrdilo tega je njegov objem miru s Pavlom VI. „Če so nas nesreče preteklih časov in razlike v kulturi privedle do kakšne razlike v izražanju in prikazu osrednje skrivnosti naše vere, je potrebno, da te doktrinalne težave znova preučimo, da ugotovimo to, kar jih je povzročilo, da jih nato premagamo v bratskem duhu.“

Na poti iskanja in poudarka potrebne-
ga zedinjenja kristjanov moramo omeniti,

da se je 21. aprila kardinal Willebrands v papeževem imenu udeležil pogrebnih svečanosti za pokojnim ruskim patriarhom Aleksijem v Moskvi. V potrditev tega novega ozračja, ki je bilo vzpostavljeno med različnimi Cerkvami v luči gibanja za zedinjenje, je izšel 31. marca tudi motu proprio o mešanih zakonih.

V okrilju liturgične obnove je stopil dne 29. junija v veljavo novi obred za krst, ki naj bi zlasti poudaril vključitev krščenca v skupnostno župnijsko življenje. Leta 1970 je bilo s tretjim in zadnjim navodilom za izvajanje liturgične konstitucije, zaključeno delo obnove kolikor se tiče bogoslužja pri daritvi svete maše.

Obnova vere je tema, kateri je dajal Pavel VI. poseben poudarek v govoru v teku splošne avdience dne 12. avgusta. Ta obnova — tako je dejal Pavel VI. — pa ne sme biti iztrgana in ločena od dediščine, ki vedno ostane in je nedotakljiva. „Cerkev je nadaljevanje Kristusa v času. Ne moremo se ločiti od nje, kakor se veja, ki želi zacveteti z novimi pomladnimi cvetovi, ne more odločiti od drevesa, od korenine, iz katerega zajema svojo življenjskost. Ni si mogoče zamisliti kako novo krščanstvo za obnovo krščanstva. Treba mu je biti odločno zvest. V tej skladni in istočasno plodoviti zvestobi je najbolj resničen pomen napora, ki ga vrši Cerkev, da se predstavi ljudem današnjega časa.“

Obnovi bogoslužja je sledila obnova kurije, za katero je najvažnejša listina zadnjega časa motu proprio *Ingravescentem aetate* z dne 21. novembra 1970, ki določa, da morajo kardinali z dopolnjenim 75. letom podati ostavko na svoje mesto, z 80. letom pa prenehajo biti volilci papeža. Dva meseca pred tem je Pavel VI. dne 15. septembra razpustil papeževe oborožene oddelke. Ostala je le švicarska straža. To je storil, kakor je dejal, v želji po postopni poenostavitvi struktur in stila življenja v osrednji organizaciji Cerkve; v namenu, da zlasti poudari bistveno duhovni značaj poslanstva Svetega Sedeža.

V letu 1970 je bilo sedem proglašenih svetnikov: 25. januarja je bila proglašena Marija Soledad Torres Acosta, 3. maja Leonardo Murialdo, 10. maja Terezija Marija Coudere, 31. maja Janez Avilski, 21. junija Nikola Tavelli in tovariši — tako so dobili Hrvatje prvega svetnika —, 25. oktobra pa 40 mučencev iz Anglije in Ga-

lesa. Tem slovesnim dogodkom moramo dodati proglašenje sv. Terezije Avilske (27. septembra) in sv. Katarine Sienske (4. oktobra) za cerkveni učiteljici.

Temu orisu dogodkov v letu 1970 pa ne manjkajo tudi nekateri dogodki in vidiki, ki motijo in vznemirjajo popotovanje Cerkve romarice v zgodovini, kot je dejal Pavel VI. v nagovoru na kardinalski zbor dne 22. decembra 1970. „Vprašujemo se,“ tako je dejal Pavel VI. v tem govoru, „kakšna bi bila pokoncilski doba, za Cerkev samo in za družbo, če bi te sile ostale zveste in dejavne, namesto da so se zavrgle in osušile ter omrtvičile zaželeno obnovo. Odpadov in ovir ni manjkalo, toda preizkušnja ne bo ostala brez sadov.“

Dialog. Značilnost, ki jo najdemo v delovanju Cerkve v zadnjih letih, zlasti v letu 1970, je ljubezen, apostolska skrb za tiste, ki so daleč od nje, v stalnem iskanju poti za srečanje. Gre za srečanje s Kristusom, kakor je poudaril Pavel VI. mladini na cvetno nedeljo dne 22. marca 1970: „Kristus stoji tudi danes kot vedno, povsod na križišču steza človeštva in stavlja samega sebe kot veliko vprašanje, kot odločilno in najvišjo izbiro, ki jo mora storiti vsak človek, vsak narod. Kristus je prvi in poslednji voz, kjer se določa naša usoda. Jezus je najintimnejše in najosebnejše povabilo, ki je dano naši jasni in dejavni zavesti.“

Še nujnejši je bil poziv mladini v papeževem govoru v teku sv. maše v Sydneyu na dirkališču Randwick. „Cerkev prihaja k vam brez kompleksov. Cerkev pozna vrednote katerih nosilci ste, vrednote vašega števila, vašega zagona v bodočnost, vaše žeje po pravičnosti in resnici in vrednote vašega odklanjanja minljivih elementov moderne omike. Bog je dal te vrednote v vas, da odgovorite z novim stališčem novemu položaju.“

Papežev razgovor — dialog — se razširja na vse narode na zemlji, posebej na najbolj revne. Njegov govor revnim je posebno neposreden v Tondu na Filipinah. „Čutim dolžnost, da proglašim tu pred vami, da vas Cerkev ljubi, ljubi vas revne. Čutim dolžnost, da izpričujem tu bolj kot kje drugje človekove pravice, za vas in za vse revne na svetu.“

Spoštovanje nekristjanov razširja razgovor na vse in prednosti razliko vere, ka-

kor v govoru Pavla VI. nekristjanom v Manili: „Vi gotovo veste, da se je Cerkev danes hotela še bolj odpreti bratskim stikom z vsemi narodi vseh omik, vseh ver, s spoštovanjem in občudovanjem zakladov, ki jih imajo in jih vabi, da se ji pridružijo v vsem, kjer je možno sodelovanje, da bi prišlo do bolj popolnega in bolj splošnega vladanja pravičnosti in miru. V namenu da bi razširili svojo akcijo za mir, je Sveti Sedež dne 14. avgusta 1970 sklenil ustanoviti apostolsko nunciaturo v Beogradu. V tem smislu je treba razumeti uradni obisk, ki ga je napravil dne 24. avgusta 1970 msgr. Casaroli v Jugoslaviji. 12. novembra, ob predložitvi poverilnih listin, je dejal Pavel VI. novemu poslaniku: „Cerkev ne zahteva privilegirane položaja. Cerkev želi samo, da bi mogla ob upoštevanju funkcij, ciljev in pravic, ki so lastne državi; vršiti v polnem obsegu svoje versko in duhovno poslanstvo.“ Jugoslovanski poslanik pa je poudaril samo, kako jugoslovanski narodi cenijo delo Pavla VI. za mir...

Vest, ki je zbudila upanje, da se bo odprlo novo obzorje, je bila v l. 1970 vest o osvoboditvi škofa Jamesa Walsha s strani komunistične Kitajske, do katere je pri-

šlo 12. julija. „To je dobra novica,“ je trdil papež v svojem govoru pred molitvijo angelovega češčenja, 12. julija 1970, „zlasti ker je bila nepričakovana in prva, ki prihaja k nam, k Cerkvi in svetu celinske Kitajske. Radi bi videli v njej znamenje bolj-ših dni, to tudi za počastitev in prosep tega ogromnega naroda, ki ga Cerkev nikoli ni nehala ljubiti.“

Ljubezen do Kitajske in do vseh narodov zemlje je Pavel VI. poudaril tudi v govoru v Hongkongu, v katerem je dejal, da je ljubiti poslanstvo Cerkve: „Kristus je tudi za Kitajsko učenik, pastir, ljubeči odrešenik. Cerkev ne more zamolčati te lepe besede: ljubezni, ki ostaja.“ Osnova razgovora je beseda, izrazno sredstvo, dobra volja razumeti se in razumeti se pomeni v nekem smislu tudi ljubiti se. Božična poslanica za konec leta 1970 ima kot izhodiščno točko prav to nujno zahtevo Pavla VI.: „Ali ima krščanstvo še danes primerno besedo za moderni svet, ali še more evangeljska poslanica odgovoriti na dojemljive sposobnosti današnjega človeka? Ali se da razumeti? in zlasti: ali lahko v resnici predstavlja rešenje, polnost in veselje novih rodov?“

Obletnice

Letos (1970) je poteklo 15 let, kar smo prvič v Zborniku za leto 1956 objavili pod naslovom: *Knjižna žetev slovenske politične emigracije* pregled izdanih knjig v prvem desetletju, kar smo maja 1945 odšli kot begunci preko mej Slovenije v svet.

V tem pregledu so zlasti navedene publikacije izdane v begunskih taboriščih Avstrije, pa tudi drugih dežel, v kolikor so bili podatki na razpolago. Posebej so navedene knjige, ki so bile razmnožene in posebej tiskane. Izdaje so razporejene po letnicah od leta 1945 dalje, do konca leta 1955.

Sedaj to omenjamo za tiste, ki se zanimajo za slovensko bibliografijo Slovencev, ki so odšli leta 1945 kot politična emigracija, pa jim morda ni znano, da je tak pregled izšel, posebno, ako niso v posesti prejšnjih letnikov Zbornika.

V Zborniku za leto 1957 smo prinesli dopolnilo k pregledu objavljenem v prejšnjem letniku in pa pregled knjig, ki so jih izdale razne založbe slovenske politične emigracije v letu 1955-56.

Korak naprej pri tem delu pomeni pregled knjižnih založb naše emigracije, ki je objavljen v Zborniku za leto 1958. V tem letniku je tudi nadaljevanje pregleda izdanih knjig v letu 1956-57.

Zbornik za leto 1959 je v pogledu slovenske bibliografije važen, ker smo v njem začeli z objavo založb slovenskih narodnih manjšin: Gorice, Trsta in Celovca. V tem letniku so objavljene samo slovenske založbe Gorice in Trsta in pa običajni vsako-

letni pregled izdanih knjig naše emigracije za leto 1957-58.

Zbornik za leto 1960 pa prinaša nadaljevanje pregleda založb zamejskih Slovencev. Obdelana je Koroška, zlasti Družba sv. Mohorja. Prinaša pa tudi pregled izdanih knjig politične emigracije in pa Gorice in Trsta.

Tako smo od Zbornika v letu 1956 do 1960 obdelali vse knjižne izdaje slovenske politične emigracije in zamejskih Slovencev. Pri vsem tem delu je manjkal samo še pregled izdanih knjig po slovenskih izseljencih.

V Zborniku za leto 1961 smo pa že objavili popoln pregled izdanih knjig za leto 1959-60 slovenske politične emigracije, zamejskih in izseljenih Slovencev. Naslov na strani 232 bi lahko koga zmedel, ker se glasi: *Knjižne izdaje zamejskih Slovencev*, kar bi pomenilo, da so objavljene samo knjige, ki so jih izdali Slovenci v Gorici, Trstu in Celovcu. Iz vsebine same pa je takoj razvidno, da so objavljene izdaje treh „vrst“ Slovencev: politične emigracije, zamejskih in izseljenih Slovencev.

Izdane knjige slovenskih izseljencev so v tem letniku prvič opisane in sicer za leto 1960. Morda bomo tudi to ob priliki dopolnili.

Posebej je treba omeniti, da je Zbornik za leto 1957 prinesel pregled slovenskih šolskih knjig v Trstu. Pregled je sestavil prof. dr. Jože Velikonja. Poznejše izdaje pa so navedene v posameznih letnikih izdanih knjig v Trstu. Ni pa gotovo, da je pregled popoln.

Slovenska zdomska knjižnica

Pred kakimi petdesetimi leti sem kot gimnazijec v Ljubljani včasih obral vse slovenske knjigarne. Mama mi je dajala denar za malico in kosilo, jaz sem ga pa največ porabil za knjige. Ko smo leta 1945 bežali od doma, sem pustil doma gotovo nad tisoč knjig. Iz te moje zasebne knjižnice so komunisti, ko so zasegli moje imetje, ustanovili Sindikalno knjižnico za uslužbenke vevške papirnice.

Ko smo prišli čez mejo na Koroško, sem takoj začel zbirati tiske, ki so izhajali v našem novem bivališču, ki smo ga pričeli kot begunci na vetrinjskem polju. Potem so nas razselili v štiri taborišča.

Leta so tekla. Zbiral sem razmnožene tiske, ki so jih naši izdajali po taboriščih. Pokupil sem vse, kar je prihajalo v taborišče. Priporočal sem se tudi za tiske, ki so izhajali v Nemčiji in Italiji. A od tam sem zbral le malo. Ni bilo niti poštne niti drugačne stalne zveze.

Ko smo leta 1949 odhajali v Združene države Amerike, sem imel že dva velika zaboja knjig. Srečno sta z nami vred preplavala Atlantski ocean.

Zbiranje sem nadaljeval, a treba je bilo vse zbrano urediti. Pisal sem seznam knjig, a sem jih prvič po letnicah izdaje uredil, ko sem prejel prošnjo g. Miloša Stareta, naj bi za Zbornik Svobodne Slovenije napisal pregled izdanega tiska za prvih deset let našega zdomstva.

Sad tega dela lahko vidite v Zborniku za leto 1956. Seznam obsega dobo 1945-1955. Letos je tega petnajst let in 25 let zbiranja slovenskih tiskov.

Pred desetimi leti (1960) pa sem vse zbrane tiske uredil po založbah in zbirki dal ime „Slovenska Zdomska Knjižnica“. Tako so tu sedaj kar tri obletnice: 25 let zbiranja slovenskih tiskov, 15 let objavlja-

nja naše knjižne produkcije v Zborniku in 10 let „Slovenske Zdomske Knjižnice“.

Prav sedaj za 25. letnico zbiranja, pa kliče to delo po novi ureditvi. V teku let se je nabralo knjig, časopisov, revij in drugega gradiva toliko, da je hiša polna knjig in časopisja.

Ko sem začel zbirati slovenski tisk, ki izhaja zunaj meja Slovenije, sem upal, da se bo v teku let našla rešitev, da bo slovenski tisk nekje našel svoj dom. Važno se mi je zdelo zbiranje, kajti naklade so bile majhne in danes po 25. letih je res že težko dobiti kako knjigo, da časopisja sploh ne omenjam, ki je izšla morda pred petimi ali desetimi leti.

Za afirmacijo slovenske politične emigracije, za študij slovenske zgodovine od leta 1945 dalje se mi je zdelo važno to zbiranje in mislim še danes, da ima to zbiranje velik pomen in predstavlja veliko kulturno vrednost naše emigracije.

Zbiranje, urejanje in ohranjanje pa sedaj že močno presega moči posameznika. Ker ni prostora, knjižnica ni urejena tako, da bi bila na razpolago za hitro dosego zaželenega gradiva; sredstva za nabavo tiskov presegajo zmožnosti ene same osebe in končno se tudi lahko zgodi, da bo s smrtjo zbiratelja zbirka uničena.

Potrebujemo dvoje: primeren prostor za knjige in vso zbirko sploh in pa objekta, ki bi za knjižnico skrbelo in z zbiranjem in urejanjem nadaljevalo.

Zbirka ni namenjena ljudem, ki radi berejo, da bi si izposojali knjige in brali. Knjižnica je namenjena študiju in bi lahko, ko bi bila do kraja urejena, vsako leto vsaj enkrat prinašala poročila o knjigah in periodikah, samo vsakoletni pregled izdanih knjig v tem pogledu ni zadosten.

Knjižne izdaje slovenske politične emigracije, zamejskih in izseljenskih Slovencev

(Od 1. 7. 1968 do 30. 6. 1969)

I. ZALOŽBE SLOVENSKE POLITIČNE EMIGRACIJE

ANGLIJA

PIKA PRINT, LTD.

Nesmisel in smisel. Sirc, dr. Ljubo. Izšlo 1. 1968, strani 190, vel. 8°. Tisk: Pika Print, London.

SODOBNA KNJIGA

Izkušnje z nevihtami. Detela, Lev. Oprema: Podreka, Boris; Tisk: Pika Print, London. Izšlo decembra 1967. Strani 80, vel. 8°.

Beseda brez besede. Pesmi. Merlak, Milena. Oprema: Podreka, Boris; tisk: Pika Print, London. Izšlo aprila 1968. Strani 44, vel. 8°.

Skrivnost drevesa. Petnajst tekstov. Merlak, Milena. Oprema: Podreka, Boris. Tisk: Pika Print, London. Izšlo marca 1968. Strani 57, vel. 8°.

Črni mož. Grozljiva zgodba v verzih. Detela, Lev. Tisk: Pika Print, London. Izšlo oktobra 1969. Strani 27, vel. 8°.

ARGENTINA

EDITORIAL BARAGA

Srce v sredini. (Življenjepis dr. Janeza Evangelista Kreka). Brumen, dr. Vinko. Oprema: Vombergar, arh. Jure. Tisk: Editorial Baraga. Izšlo 1968. Strani 460, vel. 8°.

JUŽNOAMERIŠKA BARAGOVA ZVEZA

Za Bogom vredna največje časti. Žakelj, dr. Filip. Oprema: Vombergar, arh. Jure. Tiskarna: Talleres Gráficos Vilko, Bs. As.,

Argentina. Izšlo oktobra 1968. Podnaslov: Baraga in Marija. 3. zvezek Baragove knjižnice. Strani 255, vel. 8°.

SVOBODNA SLOVENIJA

Začetki komunistične revolucije v Sloveniji. Debeljak, dr. Tine, st. Tisk: Talleres Gráficos Vilko. Izšlo 1968. Ponatis iz lista „Svobodna Slovenija“, 31. 8. 1967. Izdano v zbirki: Svobodni pogledi I. Strani 52, vel. 8°.

SAMOZALOŽNIKI

V Rogu ležimo pobiti. Kovač, Tomaž. Tisk: Družba sv. Mohorja v Cleovcu. Izšlo 1969. Strani 95, vel. 8°.

ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

EURAM BOOKS

From Carniola to Carnegie Hall. (Življenjepis dirigenta Antona Šbelj). Gobetz-Fugger. (Napisal in izdal Gobec, dr. Edi). Oprema: Fugger, Daniel. Ilustracije: Fugger, Daniel. Tisk: Printed in Swizerland Basler Druck — und Verlagssanstalt CH — 4002, Basel. Layout by Rudolf Pluss. Izšlo 1968. Strani 101, vel. 4°.

STUDIA SLOVENICA

Frederick Baraga. Jezernik, dr. Maksimiljan. Printed in Finland, Centraltryckeriet, Helsingfors 1967. Izšlo 1968. Strani 156, vel. 8°. Studia Slovenica VII. knjiga.

ZVEZA SLOVENSКИH PROTİKOMUNISTIČNIH BORCEV — TABOR

Matica mrtvih. I. del. Gradivo zbral in uredil: Uredniški odbor. Oprema: Lekan, dr. Jože

Be edilo pojasnjuje 14 fotoreprodukcij. Tisk: Galinda Press, Cleveland. Izšlo 30. avgusta 1968. Strani 142, vel. 16°.

Matica mrtvih II. del. Besedilo pojasnjuje 60 fotoreprodukcij. Izšlo 14. 4. 1968. Strani 159, vel. 16°. Ostali podatki kot za MM I. del.

II. ZALOŽBE ZAMEJSKIH SLOVENCEV

ITALIJA

FURLANIJA — JULIJSKA BENEČIJA

Dežela Furlanija — Julijska Benečija. Avtor ni naveden. Oprema: avtor ni naveden. Tiskarna: "Graphis" v Trstu. Izšlo 1968. Strani 20, vel. 8°.

GORICA

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Koledar 1969. Urednik ni naveden. Oprema: avtor ni naveden. Tisk: Tiskarna Budin v Gorici. Izšlo 1968. Strani 206, vel. 8°.

Pisani vrtiljak. Pesmi za mladino. Kunčič, Mirko. Ilustracije: Palčič, Klavdij. Tisk: Tiskarna Budin v Gorici. Izšlo 1968. Strani 115, vel. 8°.

Pajkova mreža. Kozar, Lojze. Izdaja celjske Mohorjeve družbe za leto 1969. Slovenske večernice št. 119.

KATOLIŠKO TISKOVNO DRUŠTVO, Gorica

Upanje, ki je v nas. Rus, Roman. (po ital. izvorniku). Tiskarna Budin, Gorica. Izšlo junija 1968. Strani 64, vel. 8°. Izdalo tajništvo za nekristjane pri sveti Stolici. Predgovor kardinala Marelle. Sestavil msgr. Peter Rossano.

TRST

APOSTOLSTVO SV. CIRILA IN METODA

Kraljestvo božje XXIV. — 1967/68. Uredila: Janežič, dr. Stanko in Vodopivec, dr. Janez. Oprema: Lukežič, Avrelj. Tiskarna A. Keber, Trst. Izšlo 1968. Strani 141, vel. 8°.

DRŽAVNO UČITELJIŠČE, Trst

Izredno izvestje Državnega učiteljišča v Trstu.

Urednik ni naveden. Tisk: Tiskarna Keber, Trst. Strani 46, vel. 8°. Izredno Izvestje je izšlo v počastitev treh važnih dogodkov učiteljišča: proslava 20-letnice zavoda; v ta spomin je bilo zavodu pridejano ime Anton Martin Slomšek in pa slovo njegovega ravnatelja dr. Antoina Kacina, ki je v letu 1967 odšel v pokoj. Izdano 1968.

REVIJA „MLADIKA“

V času odmaknjena sidrišča. Breclj, Marjan.

Oprema: Medvešček, Pavel in Volarič, Milan. Tisk: „Graphis“, Trst. Izšlo 1969. Strani 50, vel. 8°.

PROSVETNO DRUŠTVO „SLOVAN“

Prosvetno društvo „Slovan“. Izdano ob 70-letnici ustanovitve 1898—1968. Uredil: Koren, Jože. Izšlo julija 1968. Strani 22, vel. 8°.

RAVNATELJSTVO SLOVENSКИH SREDNJIH ŠOL V TRSTU

Izvestje slovenskih srednjih šol 1967. Uredil Jevnikar, prof. Martin. Tisk: „Graphis“ v Trstu. Izšlo 1968. Strani 79, vel. 8°.

ZALOŽA TABOR

Tihe stopinje. Pesmi. Janežič, dr. Stanko. Oprema Lukežič, Avrelj. Tisk: „Graphis“, Trst. Izšlo 1968. Strani 98, vel. 8°.

TRŽAŠKA KNJIGARNA

Slovensko berilo za II. razred srednjih šol. Sestavil Mihelič, Stane s sodelavci. Slikovne priloge izbral Pleško, I. Tisk: Blaznikova tiskarna v Ljubljani. Izšlo 1968. Strani 260, vel. 8°.

SLOVENSKO PROSVETNO DRUŠTVO TABOR

Slovensko prosvetno društvo Tabor. Opčine pri Trstu ob 100-letnici ustanovitve. Uredil uredniški odbor. Tisk: „Graphis“, Trst 1968. Strani 39, vel. 8°.

ZALOŽNIŠTVO TRŽAŠKEGA TISKA

Jadranski Koledar 1969. Uredil Koren, Jože. Oprema: Kraška ohcet v Vel. Repnu. Tisk: „Graphis“, Trst 1968. Strani 288, vel. 8°.

ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV

Sveta noč. Skladba. Notografiral in tiskal Fabiani, Viktor, Ljubljana, decembra 1968. Strani 30, vel. 4°. Izdano ob 100-letnici pesmi „Sveta noč“.

SAMOZALOŽBE

Bebunka. Pesnišev. Kore, S. J. Razmnoženo. Izdano 1968. Strani 271, vel. 8°.

Goreče oljke. Žerjal, Irena Pučnik. Tisk A. Keber, Trst 1969. Strani 55, vel. 8°.

Skandinavski izvor Slovencev. Jeza, Franc. Ovitok predstavlja Koranta s ptujskega polja. Tisk: „Graphis“, Trst 1968. Strani 322, vel. 8°.

SLOVENSKI AKADEMIKI V DOMOVINI

Slovenija 1968 kam? Avtor ni naveden. Tisk: A. Keber v Trstu. Knjižico so izdali slovenski akademiki v Sloveniji. Tiskana pa je bila v Trstu, zato jo tu omenjamo. Strani 19, vel. 8°.

AVSTRIJA

DRŽAVNA GIMNAZIJA ZA SLOVENCE, Celovec

Letno poročilo Državne gimnazije za Slovence. X. — 1967/68. Uredil Polanc, dr. Janez. Oprema: Oswald, inž. arh. Janez. Foto: Domanjko in Pallardi. Tisk: Družba sv. Mohorja v Celovcu 1968. Strani 87, vel. 8°.

DIJAŠKI DOM KOROTAN NA DUNAJU

Glas Korotana. Urednik ni naveden (verjetno p. Tomažič). Besedilo pojasnjuje 31 fotoreprodukcij. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izdano 1967. Izdano ob prvi obletnici otvoritve. Strani 20, vel. 8°.

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELOVCU

Koledar za leto 1969. Urednik ni naveden. Tisk: Družba sv. Mohorja v Celovcu 1968. Redna knjiga za leto 1969. Strani 160, vel. 8°.

Dogodivščine v pragozdu. Kunčič, Mirko. Ilustracije: Holosan, Franc. Vinjete: Urbančič, Alfredo. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izdano 1968. Strani 128, vel. 8°. Redna knjiga za leto 1969.

Pajkova mreža. Kozar, Lojze. Oprema: Kreagar, Stane. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Družinske večernice 22. zvezek. Redna knjiga za leto 1969. Strani 213, vel. 8°.

Quo vadis II. del. Po Sienkiewiczzu Traven E. Ilustracije Beranek, Jože. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Redna knjiga za leto 1969. Vel 8°.

Nova družinska pratika 1970. Urednik ni naveden. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izšlo 1969. Strani 160, vel. 16°.

Zavržena hči. Roman. Avtor ni naveden. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izšlo 1968. Strani 355, vel. 8°. Popravljen ponatis iz „Nedelje“.

Čudodelnik iz Primskovega. Žurga, pater Janez OFM. Tiskarna: Mohorjeva družba v Celovcu. Izšlo 1969. Strani 103, vel. 8°.

Pesmi. Balantič, France. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izdano 1967. Strani 109, vel. 16°. Miniaturna izdaja.

KRŠČANSKA KULTURNA ZVEZA V CELOVCU

Naši rajni duhovniki. Avtor ni naveden. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Besedilo pojasnjuje izbor fotografij v reprodukciji. Izdano 1968. Strani 491, vel. 8°. Knjiga izdana ob 60-letnici Krščanske socialne zveze, pozneje Slovenske prosvetne zveze.

SLOMSKOVA ZALOŽBA

Zvezdi našega neba — Konstantin in Metod. Turnšek, p. dr. Metod. Oprema: Gorše, France, akad. kipar. Ilustracije: Pengov, Slavko akad. slikar iz knjige: Slovenski knez Kocelj. Izšlo 1966. Strani 256, vel. 8°.

Taufe in der Urkirche. Turnšek, dr. Methodius. Tisk: „Delo“, Ljubljana. Izšlo 1967. Strani 24 in 35 s slovenskim prevodom. Izdano za 1200-letnico pokristjanjenja slovenskega naroda.

Krst karantanskih knezov. Zgodovinska igra v 14. prizorih. Turenšek, dr. Metod. Ovitok: Sv. Metod in knez Hotimir, Gunther, Kraus. Ilustracije: Gorše, akad. kipar France sedem reliefov. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izšlo 1968.

Slava božji Materi. Kremžar, Mati Elizabeta. Ovitok: Reprod. gotski kip Matere božje

pri Gospe Sveti. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Življenjepis M. E. Kremžar napisal Kastelec, K. Dodatek Marijina pesem v slovenskem slovstvu. Napisal Lenček, prof. dr. Rado.

NEMČIJA

ZALOŽA DR. RUDOLF TROFENIK

Slovenische Reformation — I. del. Sestavili: S'odnjak, Sadnik, Kesslering, Krenzenbacher, Berčič, Pogačnik. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izdano 1968. Strani 268 + 84, vel. 8°.

III. SLOVENSKI IZSELJENCI

ITALIJA

GORICA

Trinkov Koledar za leto 1969. Urednik Bedar-
nik, prof. Rado. Izdali slovenski izseljenci
Julijske Benečije v Belgiji. Tisk: Tiskar-
na Budin v Gorici. Izšlo 1968. Strani 126
vel. 16°.

RIM

GEN. ŠOLSКИH SESTER V RIMU

Mati Angelina Križanič. Avtor ni naveden.
Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Besedilo
pojasnjuje 8 fotoreprodukcij. Izšlo
1968. Strani 34, vel. 8°.

I. ZALOŽBE SLOVENSKE POLITIČNE EMIGRACIJE

ANGLIJA

SODOBNA KNJIGA

Sladkor in bič Detela, Lev. Tisk: Pika Print,
London 1969. Strani 58, vel. 8°.

Metaelement. Pesmi. Detela, Lev. Tisk: Pika
Print, London marec 1970. Strani 32,
vel. 8°

ARGENTINA

EDITORIAL BARAGA

Luči in sence II. del. Jurčec, Ruda. Oprema:
Eiletz, arh. Marjan. Besedilo pojasnjuje

ZDA

American Slovenian Catholic Union. 26th Ge-
neral Convention. (Spominska knjiga iz-
dana ob 26. glavni konvenciji Ameriško-slo-
venske katoliške Jednote 1966). Uredil Ri-
čič, Ivan. Tiskarna ni navedena. Vel. 4°.

AVE MARIA

Koledar Ave Maria za leto 1969. Urednik ni
naveden (p. Fortunat Zorman): Oprema:
Čeku'a, arh. Vilko. Tisk: Ave Maria Prin-
tery, Lemont. Besedilo pojasnjuje 30 ilu-
stracij. Strani 136, vel. 8°.

ŽUPNI URAD ŽUPNIJE SV. VIDA V CLEVELANDU

Saint Vitus church. (Cerkev sv. Vida). Besedilo
prispevala: v angleščini: Zelle, Joseph,
v slovenščini Sever, prof. Janez. Dodatek
govor pi'a'elja Karla Mauserja ob 75 let-
nici župnije sv. Vida. Barvastih fotogra-
fij 11, črnobelih 94. Tisk: Custom book,
Inc. Izšlo februarja 1969. Strani 60, vel. 4°.
Izdano ob 75-letnici župnije sv. Vida v
Clevelandu.

THE SLOVENIAN WOMANS' UNION IN AMERICA

From Slovenia to America. Prislant, Marie.
Tiskarna ni navedena. With cooperation
The Bruce Publishing Co. Milwaukee, Wis-
consin. Strani Strani 171. Vel. 18°.

(Od 1. 7. 1969 — 30. 6. 1970)

23 fotoreprodukcij. Tiskarna ni navedena.
Izšlo 1969. Strani 417, vel. 8°.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

Pesmi, žoukal, Milena. Oprema: Vombergar,
arh. Jure. Tisk: Ed. Baraga, Buenos Ai-
res, 1969. Strani 45, vel. 8°. 68. izdanje
SKA

Zanke. Velikonja, Narte. Oprema: Vomber-
gar, arh. Jure. Tiskarna ni navedena. Izšlo
1970. Uredil in sklepno besedo napisal De-
beljak, dr. Tine, st. Izdajo gmotno podprl
Zupan, Herman, ml.

SVOBODNA SLOVENIJA

Žbornik 1969. Uredili: Stare, Miloš; Krošelj,
Joško; Debeljak, dr. Tine; Fajdiga, Pavel in

Batagelj, Slavimir. Oprema: Bukovec, akad. slikar Ivan. Gorn. prilogo uredil Skvarča, inž. Jurij. Tisk: Vilko. Izšlo 1969, Buenos Aires, Argentina Strani 348, vel. 4°.

ITALIJA

APOSTOLSTVA SV. CIRILA IN METODA

Kraljestvo božje XXII. 1965. Uredila: Janežič, dr. Stanko in Vodopivec, dr. Janez. Oprema: Lukežič, Avreljij Tisk: Tiskarna Keber v Trstu. Izšlo 1965. Strani 95, vel. 8°.

ZALOŽBA NI NAVEDENA

Matj in učiteljica. Okrožnica papeža Janeza XXIII. Tisk: Tipografia Poliglota Vaticana. Izšlo 1962. V originalu: Mater et Magistra. O modernem razvoju družbenega življenja v luči krščanskih načel.

KANADA

SLOVENSKA ŠOLA ŽUPNIJE MARIJE POMAGAJ V TORONTU

Po Baragovi deželi, Zrnec, rev. Tone C. M. Oprema: M. Langus, škof Friderik Baraga. Ilustracije: Gorše, akad. kipar France. Tisk: St. Joseph Press, Toronto. Izšlo 1. 1969. Strani 180, vel. 8°. Naslovno sliko fotografiral v Ljubljani rev. Tone Zrnec.

ZDA

ZVEZA DRUŠTEV SLOV. PROTİKOMUNISTIČNIH BORCEV - TABOR, ZGOD. ODSEK

Matica mrtvih, III. zvezek. Uredil uredniški odbor. Oprema: Lekan, inž. Jože. Ilustracije: Portret gen. Leona Rupnika risal Stane Snój. Besedilo pojasnjuje 15 fotoreprodukcij. Tisk: Galinda Press, Cleveland. Izšlo 30. avgusta 1969. Strani 134, vel. 16°.

Matica mrtvih, IV. zvezek. Oprema: Lekan, inž. Jože. Izšlo 4. aprila 1970. Strani 523, vel. 16°. Fotoreprodukcij 18. Ostali podatki kot pri III. zvezku.

Bela knjiga slovenskega protikomunističnega upora. Besedilo. P. B. Tisk: Galinda Press, Izšlo 12. junija 1970. Knjiga obsega 7.591 imen pomorjenih civilistov padlih četnikov, Vaških stražarjev in domobrancev in iz Vetrinja vrnjenih domobrancev. Strani 446, vel. 8°.

White paper. Kolman Ludvik. Uvod napisal inž. Franc Grum. Tiskarna ni navedena. Izšlo 1. junija 1970. Strani vel. 8°. (Bela knjiga v angleščini.)

ZVEZA SLOVENSКИH PROTİKOMUNISTIČNIH BORCEV

The slovenian tragedy. (Slovenska tragedija). Avtor ni naveden. Razni odlomki že preje objavljenih del. Tiskarna ni navedena, verjetno St. Joseph Press, Toronto, Kanada. Izšlo junija 1970. Strani 56, vel. 8°. Izdalj borci „Vestnika“.

SAMOZALOŽNIKI

Klasje iz viharja. Paš, Ludovik. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu. Izšlo 1970. Strani 297, vel. 8°.

Slovenija, včeraj, danes, jutri, II. del. Žebot, dr. Ciril. Oprema: Čekuta, Vilko. Tisk: Mohorjeva družba v Celovcu Izšlo 1969. Strani 254, vel. 8°.

II. ZALOŽBE ZAMEJSКИH SLOVENCEV

ITALIJA

GORICA

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Ko'edar 1970. Uredil Komač, Tisk: Tiskarna Budin v Gorici. Izšlo 1969. Strani 204, vel. 8°.

Andrejka. Piščanec, Zora. Tisk: Tiskarna Budin v Gorici. Strani 337, vel. 8°. Izšlo 1970.

Mariologija. Ukmar, dr. Jakob. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 268, vel. 8°.

Kriti vir. Pudo Zubek; prev. Breclj, Marijan. Ilustracije: Reprodukcijske po monografiji. 13 reprodukcij. Tiskarna ni navedena. Izšlo 1969. Strani 132, vel. 8°.

Petdeset dni po Jutrovem. Šegula, dr. Frančišek. Besedilo pojasnjuje 100 fotoreprodukcij. Tisk: Tiskarna Budin v Gorici 1962. Strani 160, vel. 8°.

SAMOZALOŽNIKI

Trinkov Koledar 1970. Uredil: Bednarik, prof. Rado. Tisk: Budin v Gorici. Strani 133, vel. 16°.

Slovenska demokratska zveza v Gorici 1947—1969. Zbral in uredil: Sfiligoj, dr. Avgust. Tisk: „Arti Grafice Campestrini“ Gorica. 1969. Strani 194, vel. 8°.

TRST

GLASBENA MATICA, Trst

Glasbena matica - 60-letnica ustanovitve. Uredil Demšar, Gojmir. Oprema: Race, Mitja. Z reprodukciji vabil in 3 fotoreprodukcije. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 56, vel. 8°.

Stare tržaške narodne pesmi. Zbral in harmoniziral Pertor, Milan. Ponatis pripravil Ota, Ignacij. Tiskarna ni navedena. Izšlo 1969. Strani 26, velikost 8°.

REVIJA „MLADIKA“

Draga 1968. Predavanja študijskih dni v Dragi pri Trstu 31. avgusta in 1. septembra 1968. Knjigo uredil in opremil uredniški odbor: Mljač, Franc; Bajc, dr. Marijan; Resinovič-Valencič, dr. Silva; Pahor, Sergej. Dotiskano julija 1969. Tisk: „Graphis“ v Trstu. Strani 127, vel. 8°.

Prošnja za jutri. Pesmi. Miklavec, Albert. Oprema: Kravos, Marijan. Tisk: „Graphis“, Trst. Izšlo za Veliko noč 1970. Strani 59, vel. 8°.

NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA

Bibliografija slovenskega tiska v Italiji. Zbrala in uredila: Kolerič, A. in Pertot, M. Ovitke: tiskan, „Graphis“, Trst. Vsebina knjige razmnožena. Bibliografija vsebuje izdane knjige od 1. maja 1945 do 31. 12. 1945. Strani 123, vel. 8°.

RAVNATELJSTVO SLOVENSkih SREDNJIH ŠOL V TRSTU

Izvestje srednjih šol s slovenskim učnim jezikom na tržaškem ozemlju 1968/69. Uredil Pettrosso, prof. Robert. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 68, vel. 8°.

Stritarjev Zorin. Pripravil Petaros, Robert. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 15, vel. 8°. Ponatis iz Izvestij 1968/69.

SLOVENSKA PROSVETNA MATICA, Trst

Monsignorju Škrbarju v spomin. Udovič, Marko. Tisk: A. Keber, Trst 1969. Strani 26, vel. 16°.

PROSVETNO DRUŠTVO PROSEK

80-letnica pevskega društva „Danica“ na Kovelu. Uredil: Pertot, M. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 24, vel. 8°.

SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA, Trst

Prosvetni zbornik 1868—1969. Uredil: Abram, Lojze. Oprema: Palčič, Klavdij. Tisk: „Graphis“, Trst 1970. Strani 325, vel. 8°.

SODOBNA KNJIGA

Atentat. Detela, Lev. Oprema: Avtor. Tisk: A. Keber, Trst 1966. Strani 157, vel. 8°. Sodobne knjige 4. knjiga.

ZALOŽBA TABOR

Tihe stopinje. Janežič, Stanko. Oprema: Lukežič, Avrelj. Tisk: „Graphis“, Trst 1968. Strani 100, vel. 18°.

ZALIV

Odisej ob jamboru. Pahor, Boris. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 192, vel. 8°. Kosovelova knjižnica števil. 1.

ZALOŽBA TRŽAŠKEGA TISKA

Jadranski Koledar. Uredil: Koren, Jože. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 290, vel. 8°.

Londonski sporazum. Tisk: Založništvo tržaškega tiska. Trst 1969. Strani 16, vel. 8°. Ponatis iz „Primorskega dnevnika“, ob 15-letnici: oktober 1954—oktober 1969.

Pot se vije. Spomini. Hočevar, Pavla. Tisk: Založništvo tržaškega tiska. Strani 194, vel. 8°.

Slovenska in jugoslovanska časniška beseda. Vatovec, dr. Fran. Tisk: Založništvo tržaškega tiska, Trst 1969. Strani 98, vel. 8°.

Solze in smeh. Mijot, Marija. Uredil Abram, Lojze. Oprema: Palčič Klavdij. Ilustracije: Kolarič, Tonka. Tisk: „Graphis“, Trst 1969. Strani 103, vel. 8°. II. izdaja. I. izdaja l. 1962.

AVSTRILIJA

KOROŠKA

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELOVCU

Koledar Družbe Sv. Mohorja 1970. Urednik ni naveden. Redna knjiga za leto 1970.

Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969.
Strani 160, vel. 8°.

Suznja iz Kordove. Firm, Vlado. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969. Strani 270, vel. 8°. Družinske večernice 23. zvezek. Redna knjiga za leto 1970.

Podobe iz otroštva Manderškega Ludveta. Puš, Lučovik. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969. Redna knjiga za leto 1970. Strani 212, vel. 8°.

Duhovne misli škofa dr. Gregorija Rožmana. Žakelj, dr. Filip. Redna knjiga za l. 1970. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969. Strani 206, vel. 8°.

Ljudje pod bičem. Mauser, Karel. Druga izdaja. I. del. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969. Strani 398, vel. 8°.

Ljudje pod bičem. Mauser, Karel. Druga izdaja. II. del. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969. Strani 223, vel. 8°.

Ljudje pod bičem. Mauser, Karel. Druga izdaja. III. del. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969. Strani 397, vel. 8°.

Po sili vojak. Kumer, Mirko. I. del. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Strani 143, vel. 8°.

Po sili vojak. Kumer, Mirko. II. del. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Strani 160, vel. 8°.

Družisko sveto pismo nove zaveze. Prevedli: Jere, dr. Franc; Pečjak, dr. Gregorij in Snoj, dr. Andrej. Priredili: Rupnik, dr. Ivan; Reven, Zdravko in Hočevar, Jože. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969. Strani 364, vel. 4°.

Nova družinska pratika za leto 1970. Urednik ni naveden. Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu. Strani 144, vel. 16°.

SLOMSKOVA ZALOŽBA

Na Višarjah zvon. Roman. Turnšek, dr. Metod. Oprema: Maksim Gaspari. Tisk: Tiskarna Budin v Gorici 1969. Besedilo pojasnjuje 10 fotoreprodukcij. Strani 114, vel. 8°.

S křtom v Kristusovo Cerkev. II. zvezek. Turnšek, dr. Metod. Izdano za 1100-letnico sv. Cirila-Konstantina 14. 2. 869 in 1100-letnico posvetitve sv. Metoda Solunskega za sirmijsko-panonskega nadškofa 869.

Tisk: Mohorjeva tiskarna v Celovcu 1969.
Strani 192, vel. 8°.

D U N A J

OESTERREICHISCHER BUNDESFERLAG
Wien

Naša začetnica Učna knjiga za prvi razred dvojezičnih šol na Koroškem. Gradivo prispevajo združeni avtorji pod vodstvom Rudolfa Vouka. Ilustracije: Adalbert Pelch. Tiskarna ni navedena. Izšlo 1968. Strani 80, vel. 8°.

III. SLOVENSKI IZSELJENCI

ITALIJA

RIM

VRHOVNO PREDSTOJNIŠTVO
SLOVENSKIH ŠOLSKIH SESTER V RIMU

Moji pogovori z Bogom. Lever, sestra M. Valtruda. Oprema: Scagnetti, ing. arh. Valentin. Ilustracije: Perko, Lojze, akad. slikar. Tiskarna: Jože Moškrič, Ljubljana; 1970. Strani 88, vel. 18°. Izdano ob stoletnici reda Slovenskih šolskih sester 1869—1969.

Z D A

Ameriško slovenska katoliška jednota. 27th General Convention. (27. glavna konvencija). Urednik ni naveden. Tiskarna ni navedena. Devet fotoreprodukcij. Izšlo 1970. Strani 60, vel. 8°.

SLOVENSKI FRANČIŠKANI, Lemont

Koledar Ave Maria za leto 1970. Uredil p. Fortunat Zorman OFM. Tisk: Ave Maria, Lemont, Illinois 1969. Strani 136, vel. 8°.

Sveta maša. Novi obredi in molitve. Pripravil p. Fortunat Zorman OFM. Tisk: Ave Maria, Lemont. Strani 16, vel. 8°. Ponatis iz: mesečnika Ave Maria, januar 1970.

SLOVENSKE ŠOLSKE SESTRE, Lemont

Cen'tenary of sisters of Saint Francis of Christ the King. (Spominska knjiga ob 100-letnici šolskih sester.) Urednik ni naveden. Oprema: Avtor ni naveden. Tisk: Ave Maria, Lemont 1969. Strani 88, vel. 8°.

Človek ali robot - to je sedaj vprašanje

Dve leti sta minili, odkar je prvi zemljan stopil na Luno. Tedaj je bila to senzacija stoletja, a ne samo to: začela se je je nova doba za vse človeštvo. Tudi v mišljenju povprečnega zemljana je prvi korak na Luni napravil preokret. Neverni Tomaži so uvideli, da niso imeli prav, navdušenci za raketne polete pa so postali še bolj prepričani, da bo človeštvo na poti do zvezd hodilo od uspeha do uspeha. Ta optimizem je verjetno upravičen, a tudi nevaren, ker ne računa trezno ne s časom in ne s sredstvi, ki so potrebna, da bo mogel človek doseči še kako drugo nebesno telo.

Le pičlih dvanajst let zatem, ko je začel čivkati 4. oktobra 1957 prvi umetni satelit Sputnik na poletih okrog Zemlje, je človek že stopil v puščavo na Luni. Kako daleč bo prišel človek v naslednjih dvanajst letih? Nikamor dalj kot na Luno! Prvi in za dolgo vrsto let edini planet, na katerega bo človek še mogel stopiti, je Mars. To se bo zgodilo v najugodnejšem primeru l. 1986, torej sedemnajst let po prihodu na Luno. Lahko pa se človekov pristonek na Marsu zavleče tja do l. 2000, četudi ves ta čas ne bo nobenega spopada, ki bi zaradi uporabe atomskega orožja morda spravil človeštvo na mrtvaško posteljo.

Tekma med velesilama

Le tekma med ZDA in Sovjetsko zvezo je omogočila tako zgoden prihod na Luno. Kako je ta tekma nastala? Za l. 1957 so se odločili znanstveniki vsaj 50 pomembnih držav, da bodo opravili takoimenovano Geofizikalno leto. To „leto“ je trajalo v resnici kar poldrugo leto, saj so hoteli v tem času ob mednarodnem sodelovanju raziskavati uganke našega planeta, zemeljskega ozračja, morij in zlasti skrivnosti šestega kontinenta — Antarktike. Tako obsežne raziskave je treba vnaprej pripraviti, zato so trajale priprave več let. Velik delež teh sta prevzeli obe velesili ZDA in Sovjetska zveza.

Tako so v ZDA že sredi leta 1955 objavili, da bodo v Geofizikalnem letu izstrelili umetnega satelita, ki bo krožeč okrog Zemlje, raziskaval lastnosti njene bližnje okolice. Še pred ZDA pa so Rusi sporočili 15. aprila 1955, da so ustanovili posebno komisijo za medplanetarne komunikacije, ki naj bi pripravila umetne satelite za meteorološke preiskave.

Po ameriški napovedi umetnega satelita za Geofizikalno leto so Rusi spet ponovili objavo, da sami tudi pripravljajo nekaj podobnega. Niti ameriški znanstveniki in niti večina raketnih strokovnjakov tega ni verjela, češ, saj kaj takega ne zmorejo.

Tedanji ameriški predsednik Eisenhower ni hotel, da bi ameriškega satelita pognala okrog Zemlje vojaška raketa. Zato naj bi se zgradila čisto posebna raketa Vanguard. Če bi se ZDA odločile za vojaško raketo, bi lahko izstrelile prvega satelita že l. 1956. Načrti, preizkusi in dokončna izdelava tristopenske rakete Vanguard je zahtevala skoraj tri leta. Američanom se tudi ni mudilo, ker so mislili, da jih nihče ne more prehiteti.

Geofizikalno leto se je začelo s 1. julijem 1957. Čez dobre tri mesece pa je krožil okrog Zemlje prvi umetni satelit Sputnik 1. Kar so Rusi napovedovali, so izpeljali. Čez mesec dni je vozil okrog Zemlje že nad 500 kg težki Sputnik 2 in v njem se je vozila psica Lajka. Tedaj je ameriškim satelitskim teoretikom in raketnim strokovnjakom postalo jasno, da je Amerika urce zamudila. Pa so preje toliko razpravljali in napovedovali, kaj bodo napravili daleč pred vsemi drugimi. In je prišlo še bridkejšo razočaranje. 6. decembra 1957 naj bi Vanguard raketa pognala prvega ameriškega satelita na pot, a je na strelišču eksplodirala. Šele predelana vojaška raketa, ki bi že l. 1956 lahko dosegla isto, je 31. januarja 1958 uspela. Krožiti je začel prvi ameriški satelit Eksplorer I in odkril pas Van Allenovega sevanja okrog Zemlje.

Tako je šlo korak za korakom. Prvi korak Rusi, drugi za njim z zamudo Američani. Časopisje je objavljalo senzacijo za senzacijo in samo po sebi se je izkazalo, da so sateliti in uspehi v vsemirju nekakšno merilo za ugled države, merilo njene moči v svetu. Uradna moskovska propaganda je pripisovala vso zaslugo komunističnemu sistemu in z zasmehom kazala na gnili kapitalizem, ki zamore streljati le pomaranče okrog Zemlje, kakor je rekel Hruščov. Tedaj so Rusi streljali z neprimerno močnejšimi raketami, kot so jih imeli Američani.

Drug velikanski uspeh so si Rusi priborili 12. aprila 1961. Jurij Gagarin je bil prvi človek, ki je v 89 minutah poletel okrog Zemlje. Američani so se pripravljali na nekaj podobnega, toda spet so zamudili. Zato je predsednik Kennedy objavil 25. maja 1961, da si bodo ZDA postavile prvenstveno nalogo, poslati v desetih letih človeka na Luno. Med drugim je dobesedno dejal: „V tem razdobju noben vsemirski načrt ne bo napravil večjega vtisa na človeštvo in noben ne bo pomembnejši za dolgotrajno raziskavo vsemirja; pravitako se noben drug načrt ne bo dal tako težko in tako drago izpeljati.“ — Šele zgodovina znanstvencev bo pravilno ocenila to odločitev, čeprav se je z njo začela tekma do Lune le iz prestižnih razlogov.

Velikanski napor združenih učenjakov in ameriških veleindustrij je v devetih letih privedel do 20. julija 1969, ko je prvi zemljan stopil na Luno. V tem času so Američani v marsičem prehiteli ruske vsemirske načrte. Največji naskok pa so dosegli s tem, da so zgradili raketo Saturn 5, ki je štirikrat močnejša kot največji sovjetski raketni velikan.

Morda bodo Rusi v prihodnosti zgradili raketo, ki bo za malenkost jačja kot Saturn 5. Glede na stroške zato in s tem združeno najmodernejšo industrijo, ki jo graditev take rakete zahteva, je to le malo verjetno. S sedanjimi raketami pa Rusi ne morejo spraviti niti enega človeka na Luno in nazaj. Njihov dolgoročni načrt je jasen: Z obstoječimi raketami sovjetske proizvodnje je treba najprej sestaviti vsemirsko postajo, krožečo okrog Zemlje. Ob tej postaji bi se dala s postopnim dovažanjem sestavnih delov in goriva zgraditi raketa, ki bi odpeljala kozmonavte na Luno. Tam bi pristala in nato tudi odpeljala nazaj, a pristala le ob vsemirski postaji na krožnici okrog Zemlje. Vse to bo zahtevalo

mного časa, a tudi mnogo denarja, čeprav bo cenejše kot ameriški poleti do Lune.

Nekdaj avtomati — sedaj roboti

Vsa ta dejstva moramo imeti pred očmi, če hočemo pravilno razumeti sedanji razvoj dogodkov v vsemirju in na Luni. Isto velja če hočemo najti odgovor na vprašanje: Kdo naj vozi na Luno, človek ali robot?

Ljubljansko Narodno gledališče je že l. 1922 igralo komedijo češkega pisatelja Karla Čapka: R.U.R. (kratica za Rossumovi univerzalni roboti). V njej nastopajo na zunaj ljudem podobni stroji — avtomati. Čapek je tak avtomat imenoval robot, po češkem robít = služiti. In robot kot oznaka za človeku podoben stroj je prešel v vse jezike na svetu. Danes vsi govore in pišejo o robotih, čeprav le malokdo ve, da je to češka beseda. Podobno je šla v svet naša slovenska „dolina“. Speleologija — znanost o kraških jamah in kraških pojavih — pravitako že vse 20. stoletje v vseh jezikih uporablja besedo dolina, pri čemer s tem označuje tipično kraško dolino.

S časom je zajel robot bolj širok pojem: dandanes imenujemo robot že marsikateri avtomat, ki lahko kaj opravi mesto človeka, čeprav mu na zunaj ni več podoben. Na splošno velja, da imenujemo robot vsak avtomat, ki prevzame mesto človeka kako zanj nevarno ali celo neizvedljivo opravilo.

Ko so letali na Luno razni avtomati, tako ruski kakor tudi ameriški, še ni bilo mnogo govora o robotih, časopisje in drugi so se zadovoljili z avtomati. Robot je postal važen šele sedaj, ko naj nadomesti človeka na Luni. Sedaj naj spodrine človeka na Luno, ker je ta človek zahodnjak, otrok kapitalističnega in ne komunističnega sveta.

Kakor smo pred deset leti doživljali usmerjeno propagando, ki nam je hotela dopovedati, da je komunistični sistem tisti, ki je prvi znal seči v vsemir, tako doživljamo danes skrbno pripravljeno in odlično speljano propagando, da ni treba tvegati človeških življenj za podvige, ki jih lahko podobno izpeljejo roboti. Koristna budala, naivneži in celo zagrenjeni znanstveniki nasedajo tej propagandi, ki uporablja tako človeške in prisrčne razloge.

Prvi razlog: Čemu bi zapravljali denar na Luni, ko imamo toliko potreb med nami samimi. Milijoni Američanov žive v sramotni bedi, imamo nerešen rasni problem. grozi nam nevarna okvara ozračja in teko-

čih voda, na rešitev čakajo bolezn, kakor rak itd. Sedaj, ko smo prišli na Luno, posvetimo vsa naša sredstva neposrednim potrebam. Kaj vse bi lahko napravili s tistimi dvajset milijardami, ki smo jih zapravili za doseg Lune. Vsaj sedaj nehajmo s tem zapravljanjem, pristržimo nadaljnje polete na Luno, saj smo dokazali, da znamo biti prvi.

Drugi razlog: Zakaj bi pošiljali v smrtno nevarnost astronaute, ko raziskavamo tudi lahko z roboti. Rusi so bolj pametni, oni pošiljajo na Luno le robote. So cenejši in znajo tudi brez človekove navzočnosti prinesiti kamenje z Lune na Zemljo. Prav tako znajo voziti po Luni mesece in mesece, kjer v redu opravljajo naložene jim naloge. Apollo program ni le predrag, ampak tudi preveč enostranski, saj je odrinil skoraj vse druge preiskave vsemirja. Dejansko onemogoča organičen, znanstveno in tehnično ubran razvoj ameriške astronautike ter vsemirskih in planetnih raziskav.

Tretji razlog: Vse dirkanje na Luno in še dalj je nesmisel, je zapravljanje denarja le iz prestižnih razlogov. Če si ne znamo pridobiti prestiža z našim delovanjem na Zemlji, ga nikar ne iščimo zunaj Zemlje. To stremuštvu v planetni prostor je zabloda, ki nas je stala že preveč gmotnih in duševnih sil. Sedaj je zadnji čas, da rečemo zapik!

Gre za Luno!

Kdo ne bi podpisal vseh teh razlogov, saj tako dobro držijo, ča jih gledamo brez skritega ozadja. Kakšno bi moglo biti ozadje teh lepih misli? Američani so prišli na Luno, za kar so plačali veliko ceno. Če bodo tako neumni, da tega ne bodo izkoristili s ponovnimi poleti, potem so vrgli denar res skozi okno. Za sovjete bo Luna še najmanj dve leti — kisló grozdje. Za ti dve leti gre. Čim manj bodo Američani v teh dveh letih opravili, tem laže jih bodo potem dohiteli ali celo prehiteli Rusi. — Za to gre!

Tekme namreč ni konec. Šla bo naprej, dokler bosta na svetu dve velesili s čisto nasprotnimi političnimi in ideološkimi stališči. Hvalimo Boga, da tekmujeta v vsemirju, morda bosta pri tem s časom uvideli, da lahko opustita drugo tekmo, namreč v oboreževanju z atomskimi bombami. Saj bo nekoč po sili razmer prišel čas, ko bosta z združenimi močmi raziskovali Luno. Nihče pa danes ne more prorokovati, kdaj se bo to zgodilo.

Mala in srebrna Luna na nebu namreč vara. Je v resnici ogromna, čeprav je njen premer štirikrat manjši od zemeljskega. Njena površina je zato šestnajstkrat manjša od zemeljske oble. Na Zemlji tri četrtine pokrivajo morja, le ena četrtina je suha zemlja. Na Luni ni morij, sama suha tla. Te trdnih in puščavskih tal je na Luni toliko, kot znaša ena petina celotnih zemeljskih kontinentov. Luna je nekoliko večja kot vsa Afrika in nekoliko manjša kot Severna in Južna Amerika skupaj. Dela bo torej dovolj za kakršnekoli raziskave skozi stoletja.

Ali se sploh splača raziskovati puščavo na Luni? Saj je kamenja na Zemlji dovolj. Da, še preveč ga je na Zemlji. A vse to kamenje na Zemlji nam ne pokaže več, kakšna je bila prvotna Zemlja, kakšen je bil planet Zemlja ob rojstvu. V milijardah let so se celine trgale, potapljale in na novo dvigale. Voda in veter sta stalno brusila površino in prenašala pesek, ki je pokrival starejše obrušene sloje. Nova pogorja so se počasi dvigala, voda in veter sta jih zbrusila in zginila so brez sledu. In to, kar danes v obliki vršacev kipi proti nebu, bo v daljnji bodočnosti zopet izginilo in se umaknilo drugim vrhovom, čeprav tedaj morda človeka ne bo več.

Luna pa ni imela niti ob nastanku mnogo voda in zraka. Okamenela je takorekoč ob rojstvu in ostala taka. Njeno površino so sicer obdelovali meteoriti in ji posejali obraz s pegami. Strašno točo je preživela v milijardah let. Toda njene prvotne plasti so tam, kjer jih ni razgnala meteoritska eksplozija, ostale take, kot so bile ob početku. Zato vedo geologi in astronomi, da morejo samo na Luni najti zanesljive sledove, kako so nastajala nebesna telesa v bližini našega sonca. Prava reč, bo dejal tisti, ki se zanima le za svoj nagrobni spomenik. Vendar bi nam praktična plat takih raziskav dala morda odgovor, kje na Zemlji moramo iskati bogate rudne žile. Še danes ne vemo, zakaj in kako so nastale. Na Luni bi utegnili najti odgovor, ki bi nam na Zemlji bogato poplačal naše napore na Luni.

Ko bo na Luni prvi astronom mogel pogledati skozi teleskop v nebo, ga ne bo motilo ozračje. Tedaj bo astronomija napravila ogromen korak naprej, verjetno še večji, kot ga je pred stoletji doživela tedaj, ko je Galileo Galilei nameril prvi daljnogled na Luno in Jupitra. Tedaj se je nebo prvič odprlo človeškim očem, sedaj se bo

drugič. Na Zemlji namreč migotanje zraka pri pogledu skozi velike teleskope zabriše ostrino, tako da se velika povečava pri pogledu na Mars niti ne izplača. Z Lune bo opazovanje planetov vsaj desetkrat bolj ostro.

Za opazovanje zvezd pa se bo šele na Luni odprl ves ogromni pas elektromagnetnega valovanja, medtem ko moremo gledati z Zemlje nanj le skozi dve majhni okenci. Ugleden astronom je dejal, da bo en sam mesec, ki ga bo prvi astronom mogel preživeti ob teleskopu na Luni, pometel najbrž polovico vsega našega doseganega astronomskega znanja med staro šaro, poleg tega pa bo odkril toliko novega, da bodo imeli z novimi izsledki astronomi dela za leta. Morda bo kdo ugovarjal, češ, kaj nas brigajo zvezde — če bi mislili vsi tako, bi še danes kresali ogenj na kresilno gobo.

Nobene dvoma ni več, da bodo čez deset ali kvečjemu dvajset let na Luni znanstvene postojanke. Tam bodo v laboratorijih delovali največji znanstveniki sveta. Kaj bodo tam odkrili, si danes niti zamišljati ne moremo. Ali pa bodo na Luni nastale tudi prave kolonije, torej naselbine v podzemlju ali v pokritih mestih, je odvisno od tega, kako bo mogoče priti do vode. Tudi iz kamenja na Luni se bi dala pridobivati voda, toda na to bi morali čakati še sto let. Nekateri znanstveniki domnevajo, da bodo odkrili pri prihodnjih raziskavah Lune, da leže znatne skladi ledu pod vrhnjimi plastmi Lune. Če bo temu tako, potem bo Luna v naslednjih 50 letih postala sedmi kontinent s čisto posebnim razvojem. Postala bo odskočna deska za polete do drugih planetov in središče edinstvene industrije vakuumu — brezračnega prostora. Vojaško gledano, recimo kot skladišče atomskih bomb ali opazovališče Zemlje pa Luna nikdar ne bo pomenila nič.

To je bodočnost Lune brez vsake fantazije in brez vsega tistega neznanega, kar bomo na Luni odkrili še takorekoč mimgrede. Če se komu to zdi malo verjetno, naj pomisli, da je l. 1927 Lindbergh v 33 urah preletel sam v avijonu iz New Yorka v Pariz. Žel je zato priznanje vsega sveta. 40 let za tem pa se je vozilo v letalih čez Atlantik vsak dan že 20.000 potnikov.

Vse to moramo premisliti, preden odgovorimo na vprašanje: Kdo naj se vozi na Luno, človek ali robot?

Saj so Američani za raziskavo Lune že od nekdanj uporabljali robote. Imenovali so se Ranger, Orbiter in Surveyor. Šele za

njimi je prišel človek, potem ko so mu ti izvidniki raziskali pot in pristanek. Seveda tudi na Luni velja, kdor prej pride, prej melje. Jasno je, da imajo Američani danes neverjetno prednost, da na Luni na nešteth znanstvenih poljih odkrijejo dejstva, do katerih na Zemlji nikdar priti ne moremo. Zato pa morajo v doglednem času priti na Luno znanstveniki svetovnega slovesa. Ne bo težko, primerno nagraditi to pionirsko delo, če pomislimo, da bo pri današnjem stanju veljal prevoz in preživljanje enega človeka na Luni v laboratoriju na leto — 50 milijonov dolarjev. Ti znanstveniki ne bodo čepeli v majhni kabini. Imeli bodo vozeče se laboratorije, za nevarno delo zunaj vsaj nekaj odličnih robotov. V laboratoriju vozeč se bodo v njem živeli in raziskovali Luno.

S tem pa je že dan dokončni odgovor o robotih. Izvidniki Lune so bili roboti. Znanstveniki bodo na Luni raziskovali z roboti. Na vprašanje: človek ali robot, je pravilen za vse čase in za vse planete en sam odgovor. Človek naj vodi robota, ki obavi vse tisto, kar človek sam v sovražnem okolju ne more. Torej človek in robot.

Kakšen pomen bo imela Luna za bodoči razvoj je odlično napisal že l. 1961 Anglež Arthur C. Clarke, Je eden najbolj priznanih resnih science-fiction pisateljev, njegov je tudi libreto za film 2001. Poleg tega je odličan posredovalec naravoslovnih snovi, zlasti raketnih poletov in vsemirja. L 1961 je napisal pod naslovom „Izkoriščanje Lune“ članek za ameriško revijo „Astronautics“, ki je glasilo American Rocket Society. Clarke je v zaključku članka napisal tudi tole: „Rusi čisto gotovo natančno vedo, kaj delajo. Morda se že smejejo kratkovidnim prerokom, ki oznanjajo: Kdor bo zasedel Luno, bo obvladal svet! Najbrž se ne menijo več za take malenkosti. Zanje je čisto jasno, da bo državi, ki bo obvladala Luno, pripadala ne le Zemlja, ampak celotno dosegljivo vesolje.“ Deset let za tem, ko so bile napisane te vrste, drže še bolj kot tedaj.

Polet Apollo 12

Drugi polet zemljanov na Luno se je začel 14. novembra 1969, ko je odnesla Saturn raketa Apolo 12 z rtiča Kennedy. V kabini so bili: poveljnik Charles Conrad (roj. 1930), kopilot Richard F. Gordon (1931) in pilot štirinožnika za pristanek na Luni Alan L. Bean (1932). Charles

Conrad in Richard Gordon sta se že 1. 1965 vozila skupaj v Gemini 5 osem dni okrog Zemlje. 12. septembra 1966 sta spet odletela skupaj na tridnevno vožnjo z Gemini 11 in Gordon je bil zopet kopilot. Tretji — Bean — je bil novinec, ki še nikdar ni letel po vsemirju, čeprav je bil že pri dveh poletih v prejšnjih letih namestnik, torej član rezervne posadke.

Posadka je krstila Apollo kabino s strojnim delom na ime „Yankee Clipper“, pristajalni štirinožnik pa na „Intrepid“. Zanimanje po svetu je bilo še znatno, vendar se ni dalo primerjati z navdušenjem, s katerim je svet zasledoval polet Apollo 11.

Takoj po startu, bila je namreč nevihta, bi se kmalu zgodila nesreča. Strela je švignila mimo rakete, ko se je ta dvigala skozi oblake. Morda jo je celo oplazila. Pol minute po startu je odpovedala električna v vseh napravah v Apollo 12. Razburjen je Conrad sporočil: „Ne vem, kaj se je zgodilo? Vse je odklopljeno!“ Skoraj v trenutku je začela biti astronautom žila po 140 krat na minuto, dokaz, kako so bili razburjeni. Še sporoča Conrad: „Smo brez toka. Vse luči so ugasnile, tudi zasilne. Kazalci na vseh instrumentih so mrtvi.“ Z Zemlje mu naroče, naj vključi zasilno električno mrežo, nakar so luči spet zagorele. Kmalu nato je preizkusil Conrad tudi glavno električno omrežje in skoraj vse je delovalo v redu. Nekaj časa je nagajal še elektronski računski stroj v kabini, tako da na Zemlji niso vedeli, ali naj prekinejo polet ali ne. Odlet v nevihti je bila velika nepremišljenost, lahko bi se končala s katastrofo.

Po enajstih minutah poleta je Apollo 12 s tretjo raketno stopnjo dosegla krožnico. Zaradi nevihte je zunaj zaledenelo eno okno, tako da ni bilo mogoče videti ven. To je bila tudi edina dalj časa trajajoča posledica nevihte. V pravem trenutku je pnovič zagorela tretja raketna stopnja in pognala sebe in Apollo 12 na pot proti Luni. Kmalu nato se je Apollo 12 sklopila s štirinožnikom. Po polnoči so s kratkim vžigom raketnega motorja v strojnem delu popravili smer tako, da bi Apollo 12 mogla zakrožiti okrog Lune v višini 110 km. Določena je bila taka smer da bi kasneje tudi štirinožnik z najmanjšo porabo goriva mogel natančno doseči svoj cilj. Ta sprememba smeri pa je imela za posledico, da Apollo ne bi več odletela avtomatično proti Zemlji, če bi po prvi obkrožitvi Lu-

ne hoteli takoj nazaj na Zemljo. Za popravek smeri bi bilo treba vžgati ponovno raketni motor.

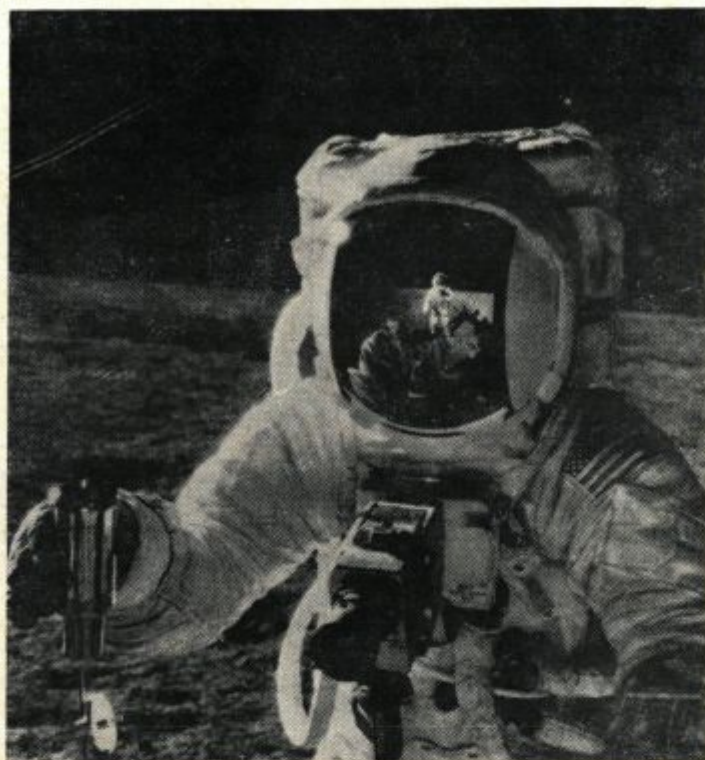
Tridnevni polet do Lune je bil nato že nekaj običajnega. Astronavti so se ša'ili pri televizijskih prenosih iz Apollo 12 in iz štirinožnika ter preganjali dolgčas s študijem nalog, ki so jih čakale. Ko so se bližali Luni so z zanimanjem opazovali njeno puščavsko površino. Vsi pa so se čudili črnini neba in nekdo je dejal: „Na krožnici okrog Zemlje ni nebo niti podnevi niti ponoči tako črno kot tukaj. To je najbolj črna črnina, kar sem jih kdaj videl.“

V ranih urah 18. novembra so se bližali Luni, nato pa zaokrožili nad nevidno platjo Lune. Zopet se je prekinila, kot vedno, brezžična zveza z Zemljo. Nekaj pred deveto uro so, leteč za Luno, vžgali raketni motor. Zavrlji so svojo hitrost z 9000 km na 6000 km na uro in vstopili v krožnico okrog Lune. Vozili so okrog nevidne plati Lune v višini 110 km in ko so nad luninim horizontom zagledali Zemljo, je bila tudi vzpostavljena brezžična zveza z njo. Vsaki dve uri so obkrožali Luno in vozili okrog nje ves dan.

19. novembra sta zlezla ob enih zjutraj Bean in Conrad v kabinico štirinožnika. Po temeljitem zadnjem pregledu vseh naprav so zaprli tunel, ki družji Apollo s kabinico v štirinožniku. Četrť čez pet je bila ura, ko se je štirinožnik odklopil od Apollo. Vozil je nedaleč od nje z isto hitrostjo in Gordon, ki je ostal v poveljniški Apollo kabini sam, je krmaril Apollo tako, da si je mogel ogledati štirinožnik od vseh strani. Ugotovil je, da je videti vse v redu.

Vsega skupaj so vozili tako vžtric pol drugo uro. Ko so leteli nad nevidno platjo Lune, je Bean zavrl nekoliko hitrost štirinožnika s pomočjo raketnega motorja v njem. Zato LM ni mogel več krožiti v višini 110 km okrog Lune. Krožeč naprej je začel zgublјati višino. Spuščajoč se tako pičlo uro je napravil že pol poti okrog Lune. Bil je tedaj približno v sredi vidne plati Lune in le še 6000 m nad površino.

Tudi zadnje zaviranje in spuščanje do tal je lepo poteklo. Drugačen kot pri Apollo 11 je bil ta spust, zakaj obema pilotoma so naročili, naj skušata pristati čim bliže naprej določenega mesta. To pristajališče pa je bilo izbrano zato, ker je tam v „Morju viharjev“ mehko sedel na Luno ameriški avtomat Surveyor 3 19. aprila

Astronavt z Apolo 12 je fotografiral tovariša na Luni, fotografirana slika pa se zrcali v čeladi. Na zunaj je okence, skozi katerega gleda astronavt, pozlačeno, vendar tako fino, da mu pozlatitev ne preprečuje pogleda navzven. Na levi in desni ima ob oknu še zaslonke, ki jih lahko poljubno zapira, če se mu preveč blešči. Obleka ima na prsih plosko škatlo, na kateri s pritiskom na gumbe lahko uravnava toploto obleke in spreminja dovod kisika za dihanje. Na to škatlo je pritrjena kamera za filmanje, da se seveda sneti. V desnici drži astronavt kovinasto posodo, v katero je pravkar nasul prah z Lune. Rokav leveice nosi najprej zastavo, nato žep; na koncu rokava ima pritrjen spisek, ki po vrsti kaže astronavtu, kaj vse mora opraviti na Luni.

1967. Vsi so hoteli vedeti, če se da s pomočjo telemetričnega vodstva ob sodelovanju pilotov doseči pristanek na določenem kraju.

19. novembra 1969 je ob 7 in 54 minut sedel štirinožnik lepo na Luno, a je dvignil dokaj prahu. Ko se je prah polegel, sta se pilota začela razgledovati po najbližji okolici. S ponosnim glasom je vzkliknil Conrad: „Saj mi ne boste verjeli! Kaj mislite, vidim na robu kotanje? Starega, pridnega Surveyorja! Kakih 180 m je do njega!“

Pristanek v bližini Surveyorja je dokazal, kako je napredovala telemetrija in „avtomatski pilot“, ki je s pomočjo elektronskega računalnika sproti primerjal telemetrijske podatke radarja z naprej izračunanim spustom do Lune. Odprta je bila pot za nadaljnje še težavnejše podvige.

Ob pol enih popoldne je zlezal Conrad že skozi malo odprtino in stopil na ploščad štirinožnika. Tam je ob eni nogi vodila drobna aluminijasta lestev do tal. Le težko si zamislimo, kako so skoparili z vsakim gramom teže, ko so gradili štirinožnik. Prav tako varčno je bila zgrajena lestev. Njene prečke so drobne aluminijaste cevi. Če bi Conrad na Zemlji stopil na prečko, bi se pod njegovo težo prelomila. Ko pa je stopal po prečkah proti tlam, je tehtal za-

radi šestkrat manjše lunine težnosti le 20 kg in prečke so zdržale.

Po svetu so zopet milijoni gledali direktni televizijski prenos in pričakovali, da bo tudi Conrad kakor Armstrong povedal kako modro. A je le, ko je stopil na Luno, obrnil Armstrongove besede: „Majhen korak, da, to je bil majhen korak za Armstronga, zame je pa kar velik skok!“ Ker je le srednje postave, je bil njegov zadnji korak res skoraj skok. V televiziji je bilo videti še par njegovih korakov, ko je pa hotel prenesti TV-kamero na drugo mesto, jo je obrnil tako, da je pogledala v sonce in za vedno — oslepela. Le radovedni zemljani so bili prikrajšani; v dveh sprehodih po Luni sta Conrad in Bean odlično opravila vse naloge.

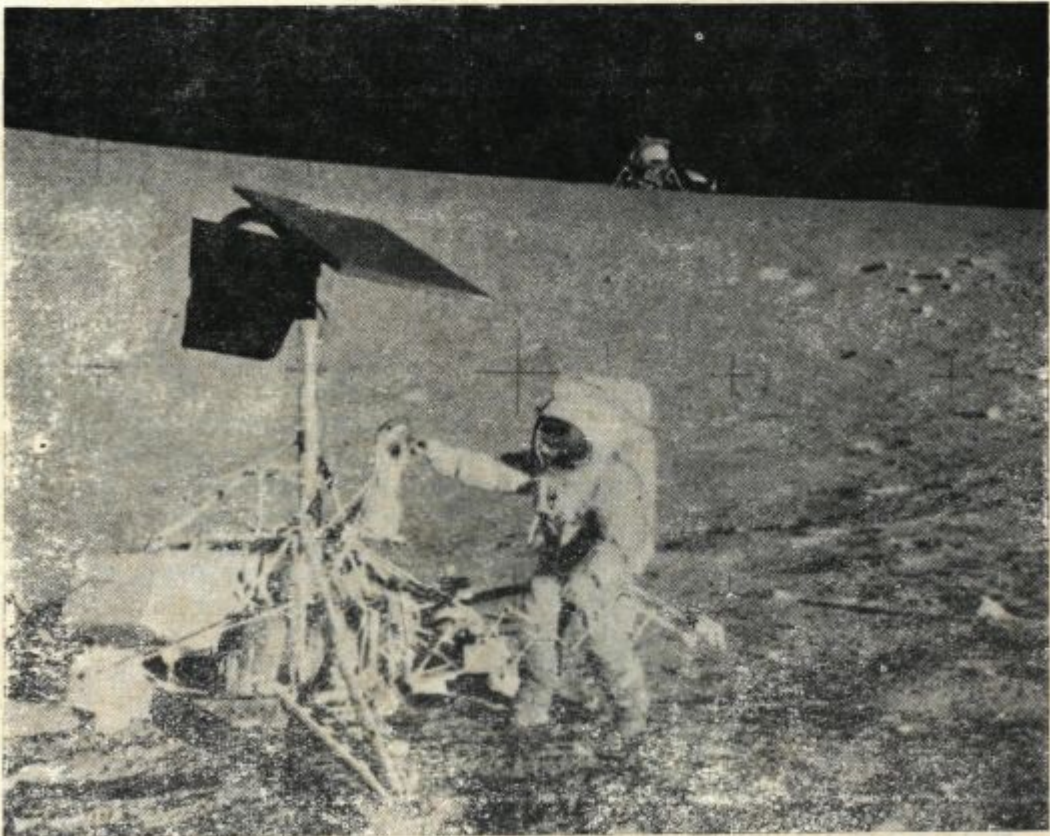
Ko sta nabrala nekaj kamenja, sta razobesila ameriško zastavo in nato prenesla iz kabine instrumente, ki naj bi jih namestila v okolici LM-a. Vse naprave so tehtale okrog 300 kg, všteti majhno atomsko električno „baterijo“, ki naj bi vse naprave vsaj leto dni oskrbovala z električnim tokom. Ko sta razpostavila potresomer, magnetometer, ionski detektor in radijski oddajnik z anteno, so jima že ob pol štirih popoldne sporočili z Zemlje, da vse naprave delujejo v redu. Odlično sta foto-

grafirala in nabirala še kamenje. Spravila sta ga v kabinico, kjer sta šla k zaslužnemu počitku.

Naslednji dan, 20. novembra, sta bila že okrog pete zjutraj vnovič zunaj. Conrad je najprej pregledal razmeščene instrumente, če dobro delajo. Nabrala sta še nekaj kamenja, nakar sta šla obiskat Surveyorja. Ta ameriški avtomat, ki je pred dvema letoma in pol mehko sedel na luno na tla, je ob pristanku krepko poskakoval. Imel je prožne noge in ko je prvič udaril ob tla, je odskočil kar dvajset metrov daleč. Drugi skok ga je ponesel še enajst metrov in šele po tretjem in kratkem odskakovanju je obstal. Ustavil se je na pobočju 200 m širokega meteoritskega žrela, le 45 m od gornjega robu. Dno žrela je bilo za deset metrov niže kot rob. Surveyor je imel posebno lopato, s katero je na brezžično povelje kopal tla in preizkušal njihovo trdnost. Odlično je fotografiral svojo okolico in tudi odtise svojih nog.

Ko sta prišla astronauta do Surveyorja, nista verjela svojim očem. Vedela sta, da je bilo vse ogrodje Surveyorja belo poarvano, pred njima pa je stalo rjavo motovilo. Dve leti sončnega žara in vsemirskega sevanja sta ožgali belino barve. Ogledalo, s pomočjo katerega je Surveyor prenašal panoramske slike, je bilo prekrito z najfinejšim prahom. Odmontirala sta nekaj delov, da jih poneseta na Zemljo. Tam naj bi znanstveniki ugotovili, kakšne spremembe je doživel material, izpostavljen dve leti in pol na Luni. Ko sta se vračala, sta z roba žrela valila po položnem bregu kamenje zato, da bi na Zemlji ugotovili, kako potresomer v bližini štirinožnika ugotavlja potrese tal. Hitro so jima sporočili z Zemlje, da seismometer izvrstno zaznamuje pretrese in da jih tudi odlično prenaša na Zemljo. Jasno je, da sta tudi nekajkrat fotografirala Surveyorja in njegovo okolico.

Ko sta se po štiriurnem izletu vračala k LM-u, sta bila dokaj prašna. Zato sta kljub otresanju privlekla precej prahu v

Slika najlepše dokazuje, kako blizu Surveyorja je pristal LM z Apollo 12. Medtem ko astronaut snema dele naprav na Surveyorju, da jih bo ponesel na Zemljo, ga je tovariš fotografiral. V ozadju je videti, kako štrli v črno nebo štirinožnik, s katerim sta pristala.

Pri pristanku na morju so astronauti z Apollo 12 vstopili v čoln, kjer jih žabar pripravljaja na prevoz v kletki do helikopterja. Dva žabarja še plavata, čeprav je kabina že zavarovana z veliko klobaso iz gumija.

kabinico. Začele so se priprave za odlet s štirinožnika. Ob 15,25 je bilo vse nared in kabinica se je s svojim raketnim motorjem pognala kvišku. Zavila sta na pot okrog Lune in se začela približevati Apollo kabini. Ob 18.58 se je LM lepo priklopil. Conrad in Bean sta zlezla v Apollo kabino, kamor sta spravila vse, kar sta prinesla z Lune. Ob 21.19 so odstrelili LM-kabinico, ki je nato po programu strmoglavila na Luno.

Še polnih 24 ur je Apollo 12 krožila okrog Lune. Piloti so zlasti fotografirali mesta, ki bi prišla v poštev za prihodnje pristanke. Šele 21. novembra ob 21.49 so vžgali raketni motor, ki jih je pognal proti Zemlji. 24. novembra so ob 21.58 pristali v Pacifiku zdravi in srečni, ker se je velika ekspedicijska tako lepo in v celoti posrečila. Ker je šlo vse tako gladko, je tudi svet mislil, da ne more biti drugače.

Apollo 13 — sreča v nesreči

Polet Apollo 13, določen na april 1970, je dobil že posebno znanstveno nalogo. Štirinožnik naj bi pristal na določenem mestu, nedaleč od žrela Fra Mauro. Okolico tega žrela so ocenili znanstveniki kot najbolj zanimivo in najbolj poučno za zgodovino Lune in verjetno tudi Zemlje.

V sivi davnini je treščil tam na še mlado Luno velikanski meteorit, razbil razmeroma tanko trdno površino Lune in ob svoji eksploziji vrgel neznanske količine ka-

menja in lave v bližnjo in daljno okolico žrela. Znanstveniki so bili mnenja, da bo kamenje, nabrano v okolici Fra Mauro, vsaj še za par sto milijonov let starejše kot kamni, ki sta jih prejšnji dve ekspedicijski prinesli z Lune. Sklenili so tudi, naj astronauta nabereta kar 75 kg kamenja.

Pravtako naj bi ta ekspedicijska zopet razpostavila avtomatične instrumente z atomsko električno baterijo. Predviden je bil tudi vzpon po zunanjem pobočju žrela, kjer naj bi geolog s kladivom odbijal in nabiral razno, zanj zanimivo kamenje. Seveda je bilo na programu fotografiranje, na vrsto bi prišlo tudi več televizijskih prenosov v barvah.

Kot posadka Apollo 13 so bili določeni: Poveljnik James Lovell (roj. 1928), astronaut z največjo izkušnjo. Vsega skupaj se je že vozil 572 ur v raznih kabinah okrog Zemlje in Lune. Decembra 1965 je kot kopilot v Gemini 7 200 krat obkrožil Zemljo. Novembra 1966 je bil šef-pilot Gemini 12 in je skupaj s kopilotom Aldrinom izvedel uspelo sklopitev z Agena raketo. Ko je za Božič 1. 1968 odletela Apollo 8 do Lune, je bil Lovell zopet član posadke.

Kot pilot Apollo kabine je bil določen Thomas Mattingly, ki ni smel na polet, ker so se bali, da si je nalezl otroško bolezen norice, na kateri je zbolel njegov namestnik Charles Duke. Ves čas sta namreč trenirala polet skupaj. Tako je prišel na vrsto drugi namestnik John Swigert (1931),

novinec v poletih. Za pilota štirinožnika je bil izbran Fred Haise (1933), prav tako novinec, čeprav z ogromno prakso iz treningov na Zemlji.

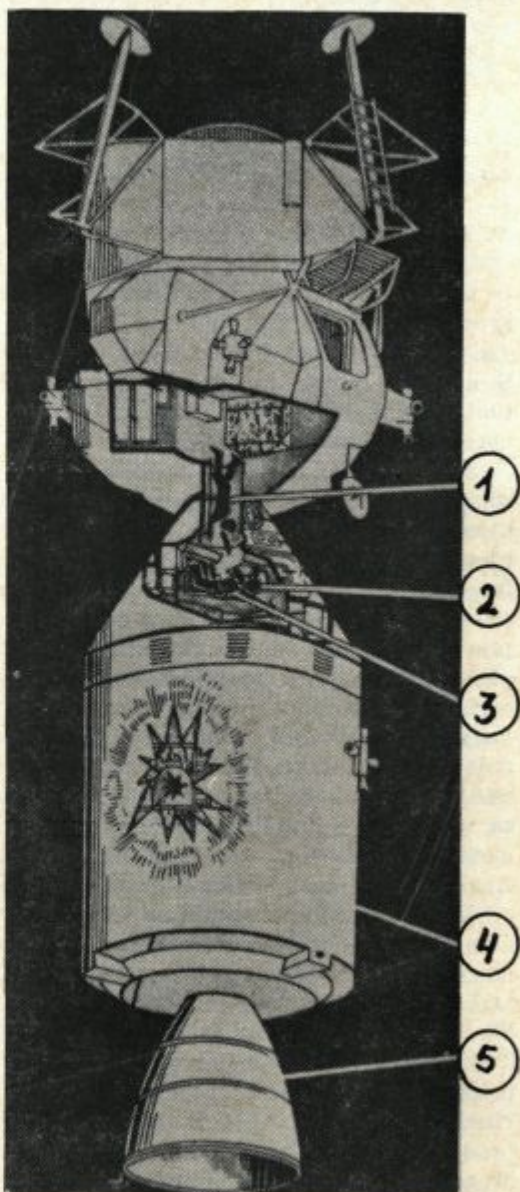
Po svetu je bilo zanimanje za ta polet znatno manjše. Zemljanom se je zdelo že kar samo po sebi umevno, da pač letamo na Luno. Kdo je prvi stopil na Luno, to je večel sleherni, pa naj je živel na tem ali drugem kontinentu. Kako se pišeta tista dva, ki bosta kot peti in šesti stopila na Luno, pa res ni bilo več važno. Skoraj vsem se je zdelo, da ekspedicija na Luno ni skoraj nič bolj nevarna kot ekspedicija na Antarktiko. Seveda to ni res in še dolgo ne bo res.

Začetek poleta Apollo 13 je potekal kakor ura. 11. aprila 1970 popoldne so odleteli na sekundo natančno z rtiča Kennedy. Sicer je eden od petih raketnih motorjev druge raketne stopnje ugasnil za pet sekund prezgodaj, zato so pa ostali štirje motorji goreli 34 sekund dalj in skoraj iznačili izgubo potisne sile. Tako je vstopila tretja raketna stopnja v višini 190 km v krožnico okrog Zemlje. En in polkrat je obkrožila Zemljo, nakar se je pognala dve uri in pol po startu proti Luni. Kmalu nato se je Apollo 13 sklopila z LM-om v garaži in sklopljena nadaljevala polet proti Luni. Nekako vzporedno je letela proti Luni tudi tretja stopnja Saturn rakete. Bilo je nekaj televizijskih prenosov in astronauti so na tridnevne poletu pravzaprav lahko lenarili.

V ranem jutru 14. aprila so končali televizijski prenos iz štirinožnika, katerega sta pregledala Lovell in Haise. Lovell je pravkar prilezel skozi tunel v Apollo kabino in sedal na posteljo zraven Swigerta. Haise je še lezel po tunelu in bil z glavo že v kabini, ko so vsi začutili močan pretres in pok. Dve sekundi za tem so prve signalne luči začele dajati znake, da nekaj ni v redu. Hitro so skušali ugotoviti, kaj kažejo številni inštrumenti na komandnih ploščah. Ena izmed velikih celic za električni tok ni več delovala. V vseh slušalkah, ki so jih imeli na ušesih, je brnel znak za veliko nevarnost. Apollo je bila tedaj 55 ur in 55 minut na poletu ter 328.000 km od Zemlje. Swigert, pilot Apollo kabine, je takoj sporočil v Houston: „Hej, tu imamo sedaj nek problem!“ Najbrž so te skromne besede dogovorjen znak za resno nevarnost. V Houstonu mu namreč nočejo verjeti in ga prosijo, naj po-

novi še enkrat. Odgovor: „Tu imamo problem. Ena glavnih električnih baterij je odpovedala.“

V Houstonu je bilo tedaj rano jutro. V kontrolni centrali so bili le še dežurni, ki so po službeni dolžnosti ob svojih monitorjih (televizijskih okencih) zasledovali podatke o poletu. V telegramskem stilu

14. IV. 1970 ob 4. in 7 minut: Haise (1) leze skozi okroglo zvezno cev iz štirinožnika v kabino. Lovell (2) je že na svoji postelji, poleg njega Swigert (3). V tem trenutku eksplodira tank za kisik v strojnem delu (4) in raztrga tudi zunanjo steno valja skoraj od dna do vrha. Šoba (5) glavnega raketnega motorja, ki zaradi eksplozije tudi ni mogel več delovati.

sporočajo astronauti o puku in da se alarmni signali nočejo umiriti. Tedaj zapazi Jim Lovell pri pogledu skozi okno, kako se vali bel oblak v sončnem žaru mimo kabine. Strojni del je izgubljal nekaj iz tam nameščenih tankov. Tudi druga električna baterija je začejala popuščati. Kazalec, ki je kazal stanje kisika v enem izmed tankov, je padel na nič. Kazalec za drugi tank pa je hitro lezel proti ničli! Vsa kombinacija, Apollo — LM se je počasi sukala, znak, da jo je vrtel iz tankov uhajajoči kisik.

Astronavti in centrala v Houstonu so bili istega mnenja. Eksplozirati je moral eden od tankov za kisik v strojnem delu (valju) Apollo kombinacije. Eksplozija je poškodovala še druge tanke. Strojni ali oskrbovalni valj je torej ostal brez kisika. S tem kisikom so se zalagale električne zgorevalne baterije, ki so nudile tok za vse naprave in povrhu še dajale — vodo. S kisikom iz teh tankov se je zalagala tudi Apollo kabina s kisikom, ki so ga potrebovali astronauti za dihanje.

Še preden so jim to sporočili z Zemlje, so astronauti že uvideli, da morejo pričakovati rešitev le v kabinici štirinožnika in njegovih napravah ter zalogah kisika, vode in električne energije. Začeli so sami od sebe selitev v štirinožnik ter začeli pripravljati njegove naprave tako, da bi mogli preživeti. Vsak je bil že pri svojem opravilu, ko so jim sporočili z Zemlje, da imajo samo petnajst minut časa, da preuredijo LM. Po teh kritičnih minutah morajo začeti LM-ove baterije dajati električni tok za najnujnejše brezžične zveze in instrumente, iz LM-ovih tankov pa mora tudi Apollo kabina dobivati kisik za dihanje.

In res, v pičlih petnajstih minutah je izdihnila zadnja, tretja in rezervna električna zgorevalna celica v strojnem valju. Apollo kabina z oskrbovalnim valjem vred je bila tehnično mrtva, le še privesek LM-a. Tudi glavni raketni motor v valju je bil prizadet, ostala je le še pogonska sila štirinožnika. Apollo in štirinožnik s tremi brodolomci, ki so garali, da so jim potne srage kapale s čela, pa sta drvela naprej proti Luni.

V Houstonu so takoj po nesreči objavili alarm. Zato so kaj hitro začeli prihajati v ranem jutru drug za drugim najrazličnejši strokovnjaki, da bi pomagali in skušali rešiti, kar se da. Čez kontinent je kot blisk švignila novica: Eksplozija v Apollo 13 — astronauti v smrtni nevarno-

sti! Dve uri po eksploziji so v Houstonu objavili, da Apollo 13 ne bo pristala na Luni, pač pa da bodo ukrenili vse, da se bo mogla vrniti nazaj na Zemljo. V teh mrzlih dveh urah so strokovnjaki v Houstonu izbrali pet različnih reševalnih postopkov. Šlo je zato, po kakšni poti in v kolikšnem času je mogoča vrnitev na Zemljo.

Pet po času vožnje in kraju pristanka različnih možnosti je bilo treba oceniti glede na to, da bo zajamčena med vožnjo največja varnost astronautov in da bo verjetnost za varen pristaneek največja. Kdo bi mogel pretehtati vse okoliščine, kdo pretehtati na tisoče možnosti, kdo prevzeti odgovornost za dokončno odločitev, saj je šlo za minute.

In vnovič se je izkazala že ugotovljena resnica: Brez najmodernejših elektronskih računskih strojev vesemirski poletni sploh ne bi bili mogoči. V centrali v Houstonu stoji 30 m dolg elektronski računalnik. Ima v svojem „spominu“ vse podrobnosti vsakega poleta na Luno. Še več, ima v „spominu“ tudi vse inačice tega poleta in vse možne spremembe ob posameznih trenutkih. Prav tak računalnik stoji tudi v Goddardovem centru za vesemirske polete v Greenbeltu pri Washingtonu. Ob sodelovanju strokovnjakov Goddardovega centra, dalje 30 specialistov tehnične univerze v Massachusetts, kjer so bile izdelane krmilne naprave in navigacijski sistem Apollo kabine, in vseh strokovnjakov v Houstonu, so bili v dirki s časom izdelani programi za vseh 5 možnosti. S temi programi, napisanimi tako, da jih je lahko bral elektronski računalnik, so nato v Houstonu in Greenbeltu pitali oba računalnika.

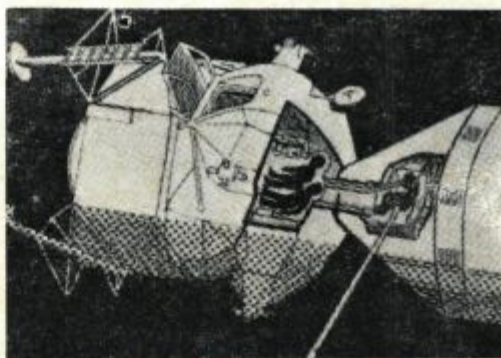
Oba computer-ja (angleška beseda za računalnik, a že v mednarodni rabi) sta računala in računala, preizkušala vse možnosti in jih primerjala. V dobre pol ure sta se odločila za pot, ki je omogočala še največ zasilnih rešitev. Pot, ki je najbolj varčevala s pogonskimi gorivi, ki se je najbolj izmikala nevarnosti, da bi astronautom zmanjkalo kisika in vode. Istočasno je varčevala kar se da z električnim tokom. In rekord: pet ur po eksploziji je bil v glavnem že določen reševalni postopek, način in smer poleta za vrnitev Apollo 13. Oba računalnika sta izbrala kot najugodnejšo takoimenovano četrto možnost od petih. Če bi velika pisarna samih računskih strokovnjakov hotela preračunati vse to, kar sta izračunala computerja in primer-

ja'la, bi pisarna računala vsaj nekaj mesecev! Pet ur po eksploziji so že lahko začeli z reševalnimi ukrepi, ki so bili v skladu s celotnim reševalnim načrtom.

Apollo 13 je medtem brzela naprej proti Luni. Pet in pol ure po nesreči so vžgali raketni motor v štirinožniku Apollo kombinacije za 30 sekund in spremenili smer poleta tako, da bi se kombinacija po obkrožitvi Lune vrnila na Zemljo brez dodatnih popravkov smeri, a s pristankom v Indijskem oceanu. Ko je šlo na polnoč, so se že približevali Luni. Ob pol dveh zjutraj so bili že nad nevidno platjo Lune in jo obkrožili. Kombinacija se je nato začela oddaljevati od Lune, leteč proti Zemlji. Ob pol štirih zjutraj so bili že 10.000 km od Lune. Bilo je jutro 15. aprila in tridnevna vožnja naj bi jih pripeljala domov.

Minilo je 24 ur, odkar je eksplozija prevrnila vse načrte. Ves ta čas so astronauti z živčno naglico in ob skrajnem naporu duševnih in telesnih sil garali, kolikor so mogli. Kontrolirali so naprave ter sproti sporočali na Zemljo in izvrševali navodila, s katerimi jih je zasipala centrala v Houstonu. Vnovič so vžgali raketni motor štirinožnika, da bi pospešili prihod na Zemljo in spremenili mesto pristanka. Z Zemlje so jim naročali, naj sedaj skušajo zaspati, da si naberejo novih moči. Prav tedaj je treščila na Luno tretja stopnja rakete Saturn, ki jih je svoj čas pognala proti Luni. Na Luni postavljena potresometra sta zaznamovala ta potres. To je bila tudi edina točka celotnega programa, ki je potekla v redu. Na Zemlji so strmeli strokovnjaki: Zaradi udarca tretje stopnje rakete ob Luno, se je ta tresla kar eno uro in deset minut. Takih potresov na Zemlji sploh ne poznamo.

Kljub utrujenosti so spočetka spali le po nekaj ur naizmenoma. Imeli so dokaj manjših težav in z njimi nove preglavice. Ker je bil LM edina delujoča naprava, sta bila dva astronauta vedno tam. Tretji je lahko počival ali tudi spal. Zato je moral zlesti v temno Apollo kabino, kamor je dobival po posebni cevi kisik za dihanje iz LM-a. Ob tridnevnem povratku na Zemljo jih je zlasti mučil mraz. Zaradi varčevanja z elektriko niso smeli greti obeh kabin. Dva astronauta sta obula zato čevlje, s katerimi naj bi hodila po Luni samo zato, da bi ju manj zeblo v noge. Tretji je navlekel čez astronautvske hlače še rezervne spodnje hlače. Po dveh dnevih po-

Dobre tri dni in pol je trajala vožnja do Zemlje. Posadka Apollo 13 je zdržala, čeprav sta dva morala nekako čepeti v LM-u, tretji pa je prezebal na postelji v Apollo kabini. Kabinica v LM-u je tako majhna, da v njej dva le stojita; ni stola ne pručice. Tretji v Apollo kabini je po posebni cevi dobival kisik za dihanje.

leta proti Zemlji je temperatura v kabinah padla že skoraj na ničlo!

16. aprila so ob šestih zjutraj z raketnim motorjem v LM-u dokončno spremenili smer poleta za pristanek v Pacifiku in za primeren vstop v visoko ozračje. Če popravka za prvi vstop v ozračje ne bi mogli izpeljati, bi zašli v ozračje ali previsoko ali pa zadeli vanj na preveč strmi poti. V prvem primeru bi se pripeljali le v bližino Zemlje, jo začeli obkroževati in če se ne bi spustili pod višino 160 km, bi se začeli zopet oddaljevati, ker jih ozračje ne bi zadostno zavrlo. Brzeli bi proč od Zemlje približno z isto hitrostjo, s katero so svojčas odleteli proti Luni. Vsaka rešitev bi bila nemogoča. Švignili bi mimo Zemlje s hitrostjo 39.000 km na uro! To hitrost dobi pač vsaka Apollo kabina, ko pade od Lune v bližino Zemlje. Edina zavora za to hitrost je ozračje v višinah med 120 in 80 km nad Zemljo, čeprav je sila redko. Če bi zašla kabina v ozračje po preveč strmi poti, bi kljub toplotnemu ščitju — zgorela.

Čim bolj se je kombinacija bližala Zemlji tem bolj je naraščala njena hitrost. Zato je razumljivo, da je preletela tretji dan kar polovico pota. 17. aprila je bila Apollo kombinacija ob dveh popoldne svetovnega časa (po Greenwichu) le še 58.000 km od Zemlje. Tedaj so se začeli zadnji ukrepi.

Najprej so morali odklopiti pokvarjeni strojni del, šest metrov dolgi in tri metre široki valj. Na njegovem vrhu je čerela Apollo kabina. Odklopili so ga tako, da je letel najprej vstric z njimi proti Zemlji. Tedaj so mogli prvič videti okvaro,

ki jo je napravila eksplozija. Na eni strani valja je bila stena skoraj v vsej dolžini raztrgana. Iz luknje je štrlela kopica potrganih kablov in razbite pločevine. Fotografirali so pogled na mesto eksplozije, saj bo fotografija edini dokument, ker bo valj zgorel v ozračju.

Ob tričetr na šest je bila Apollo kabina, sklopljena s svojim rešilnim čolnom-štirinožnikom le še 10.000 km od Zemlje. Sedaj so se morali ločiti tudi od njega, ki jim je rešil življenje na poletu okrog Lune in na povratku domov. Odklopitev štirinožnika so izpeljali dobro, sedeč v Apollo kabini, kjer so sedaj delovale v njej nameščene naprave — takorekoč železna rezerva za zadnje ure poleta. Kot vedno so bile v notranjosti Apollo kabine zadostne rezerve elektrike, kisika in vode, a to le za kratek čas. V glavnem za razdobje, ko se kabina ločena od strojnega dela približuje Zemlji in nato vstopi v ozračje. V zadnji uri poleta so bili astronauti že prepričani, da bodo brez težav dosegli Zemljo. Niti astronautskih oblek niso marali obleči, kar so jim svetovali iz Houstona. Zeblo jih tudi ni več, ker so proti koncu poleta, ko je bilo videti, da elektrike še zdaleka ne bo zmanjkalo, lahko začeli električno ogrevati kabino.

Ob 18.53 je bila kabina le še 121 km nad Zemljo in drvela s hitrostjo 39.700 km proti njej. Takoj se je začela zavirati ob redkem zraku v tej višini. Po 18 sekundah se je zaradi trenja ob zraku in hitrega segrevanja prekinila brezžična zveza z Zemljo. Med tem je kabina zgubljala hitrost,

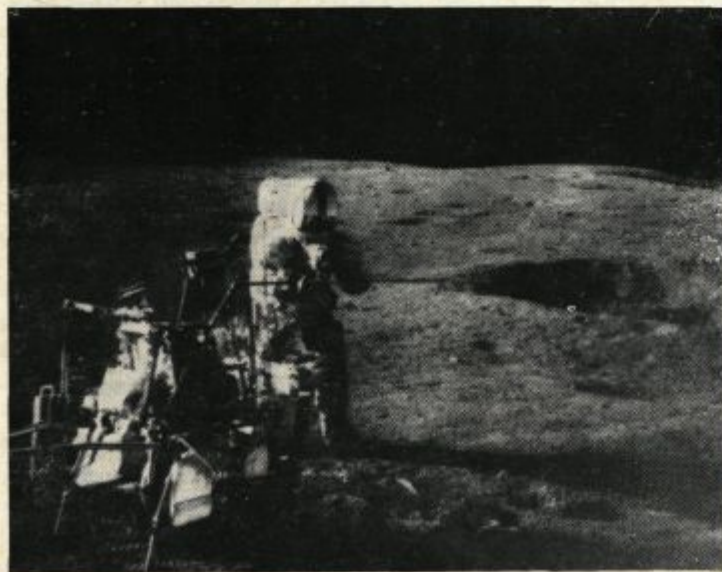
padajoč v vedno bolj gosto ozračje. Navadano je trajala prekinitev brezžične zveze tri in pol minute. Ker so tokrat izbrali najmanj nevaren vstop v ozračje, je bila pot proti Zemlji polj položna in prekinitev zveze je trajala pet minut in dvajset sekund. Tedaj so v Houstonu zopet slišali Lovellov „Okay“ in začeli prižigati cigare.

Padec zadnjih minut je potekel kakor narisano v slikanici. Po svetu so gledali v televiziji, kako je padala na padalih kabina proti morju. Ob 19.07 je udarila v morje v bližini helikopterjev. V morje je padla s hitrostjo 10 m na sekundo le pet kilometrov od letalonosilke. Svet se je oddahnil.

APOLLO 14

Le ameriški strokovnjaki vedo, kaj vse so se naučili tiste štiri dni ob reševanju Apollo 13. Kasnejše preiskave vseh postopkov pri pripravah strojnega dela Apollo 13 so pokazale, da je mala pogreška pri sklopitvi dveh kablov, ki so jih začasno odklopili, bila vzrok nesreče. Na to napako se je po nesrečnem naključju nanizala še cela vrsta drugih nedostatkov, tako da je končno eksplodiral tank za tekoči kisik, ne da bi kontrolne naprave to pravočasno javile. Za 1. 1970 napovedani polet Apollo 14 je bil preložen na 1. 1971, ker je bilo treba preurediti strojni del tako, da se podobna nesreča ne bi mogla ponoviti v tako usodnem obsegu.

Končno je 31. januarja 1971 odletela Apollo 14 proti Luni. Za poveljnika je bil

Po pristanku Apollo 14 sta Shepard in Mitchell z dvokolico razvozila instrumente na določena mesta. Nabrano kamenje sta tudi odlagala nanjo. Na dvokolici je bila pritrjena filmska kamera, ki žal ni prav delovala.

Drugi izlet po Luni naj bi oba astronauta Apollo 14 privedel na 120 m visoki rob meteoritskega žrela Cone. Žal je Shepard opeša¹, tako da rob nista dosegla. V prahu je dobro videi sledove dvokolice, v ozadju malo na levi, stoji štirinožnik LM.

določen Alan B. Shepard jr., prvi Američan, ki je l. 1961 in sicer 5. maja v Mercury kabini Freedom 7 napravil skok v vesmir do višine 185 km, pri čemer je doživel breztežnost za pet minut. Ves polet je trajal 15 minut in kabinka je padla 490 km od strelišča v morje. Shepard je edini od sedmerice prvih ameriških astronautov, ki še nikdar ni letel okrog Zemlje. Zaradi nedostatka v notranjem ušesu je bil izključen od poletov in je vsa nadaljnja leta imel pisarniško službo, bil je šef astronautov in njih senior. Po operaciji v ušesu l. 1969 je bil kot astronaut reaktiviran. Človeško je razumljivo, da so mu morali izpolniti dano obljubo za polet, čeprav so bili mlajši astronauti mnogo bolj izkušeni.

S 47-letnim Shepardom naj bi poletela znatno mlajša astronauta novinca, Stuart A. Rossa kot pilot Apollo kabine in Edgar D. Mitchel kot pilot LM-a. Gotovo je prav nesreča z Apollo 13 bila vzrok, da ni bil za polet določen noben astronaut-znanstvenik. Že l. 1965 je NASA sprejela šest znanstvenikov za astronaute in jih izšolala. L. 1967 je sprejela še 11 znanstveni-

kov. Kljub temu so doslej šli na polet vedno le astronauti, bivši letalski piloti. Pri prihodnjih poletih pa bo nujno potrebno, da bo vs'aj en astronaut znanstvenik-geolog.

Cilj Apollo 14 je bil isti kot pri Apollo 13. Okolica žrela Fra Mauro, 172 km vzhodno od pristanka Apollo 12 v Morju viharjev in 946 km zahodno od Apollo 11 v Morju miru. Odleteli so po starem vzorcu 31. januarja zvečer. Zaradi nesreče pri Apollo 13 je bilo zanimanje v svetu prav veliko. V Zahodni Evropi je gledalo odlet v TV nad 200 milijonov, v Vzhodni Evropi okrog 100, v ZDA pa 55 milijonov gledalcev. Cenijo, da je po vsem svetu zasledovalo odlet v TV okrog pol milijarde ljudi. Med poletom je sem in tja zopet kaj nagajalo, vendar ti nedostatki niso bili pomembni. 5. februarja sta pristala Shepard in Mitchell z LM-om na Luni, nedaleč od predvidenega mesta.

To pot sta dobila oba astronauta posebno dvokol'co, s katero sta mogla prevažati na določena mesta potresomer in druge merilne naprave, ki jih običajno postavijo

v okolico LM-a. Oskrbovane z električno iz posebne atomske baterije lahko brezžično sporočajo rezultate meritev vse leto na Zemljo. Poleg tega sta postavila še reflektor za laserske žarke. Astronomi so kaj hitro dobili stik z njim in bodo z njegovo pomočjo lahko sproti ugotavljali točno razdaljo do Lune in malenkostne nerednosti v njenem gibanju okrog Zemlje. Prvi sprehod po Luni je trajal okrog 4 ure in pol. V ZDA so gledali prizore s tega pohoda v barvni televiziji, v Argentini smo videli to v črno beli. Na žalost TV kamera, ki je bila montirana na dvokolici, ni delovala v redu, sicer bi bili prizori še bolj zanimivi.

Drugi izlet po Luni sta napravila 6. februarja okrog poldneva. Opravila naj bi daljši pohod, nabirala kamenje in se vzpele po zunanjem pobočju meteoritskega žrela Cone, kar 120 m visoko. Imela sta težave z orientacijo, hodila med ogromnimi kamni, ponekod velikimi kakor tovornjaki. Nekaj teh skal je bilo čisto belih in sta od njih odbi'a vzorce. Na žalost je Shepard opešal in kot poveljnik odločil, da se vrneta, še preden sta dosegla gornji rob žrela. Na robu bi namreč imela čudovit razgled po vsem žrelu in bi mogla napraviti edinstvene fotografije. V obeh pohodih sta hodila po Luni 9 ur in 23 minut.

6. februarja sta ob osmih zvečer odletela z 42 kg kamenja z Lune, na kateri sta preživela 33 ur in pol, proti Apollo 14 in se z njo sklopila. Nekaj pred polnočjo so odklopili kabinico LM, ki je nato

treščila na Luno. Zopet so po Luni razpostavljeni potresomeri zaznamovali izredno dolgo trajajoč potres.

7. februarja zjutraj ob pol treh so se pognali proti Zemlji in pristali 9. februarja zvečer v Pacifiku. Kot zanimivost je treba omeniti, da je Mitchell med poletom do Lune in nazaj poskušal prenos misli. Ob določenih urah je na Zemlji nek medij ugibal, v kakšnem redu polaga Mitchell štiri različne karte. Poskus se je v celoti ponesrečil, ker je bilo pravih zadetkov manj, kot bi jih moralo biti po verjetnostnem računu.

Stroški Apollo programa in poletov

Do prvega poleta Apollo 11 na Luno so ZDA izdale 19,3 milijarde dolarjev v ta namen. V tej vsoti so obseženi izdatki za načrte, preizkuse in dokončno izdelavo 12 raket Saturn 1B in 15 raket Saturn 5. Ne bodo vseh porabili za polete na Luno. Šest jih bodo pridržali zato, da bodo mogli v l. 1973 in kasneje streljati na krožni okrog Zemlje moderne vsemirske postaje „Skylab“. Stroški za izdelavo vseh zgoraj omenjenih 27 veleraket so znašali 8,77 milijard dolarjev.

Poleg stroškov za rakete so v celotnih stroških tudi izdatki za načrte, preizkuse in dokončno izdelavo 18 Apollo kabin s strojnimi valjem in za 12 štirinožnikov LM. Ta izdelava je veljala 7,795 milijard dolarjev. Naprave za zasledovanje poletov, zgradbe in stroji na tleh ter obrat vseh naprav pa je zahtevalo 2,735 milijard.

Stroški posameznih Apollo poletov v milijonih dolarjev

Apollo polet številka:	11	12	13	14
Apollo kabina s strojnimi delom	55	55	55	70*
Štirinožnik LM s kabinico	40	40	40	40
Raketa Saturn 5	185	185	185	185
Instrumenti, postavljeni na Luni	5	25	25	25
Celotni obrat naprav na Zemlji	70	70	70	95
SKUPAJ	355	375	375	415

* 15 milijonov dolarjev je veljalo preurejanje strojnega valja, da bi se preprečila podobna nesreča kot pri Apollo 13.

Ko so vprašali sedanjega ameriškega vojnega ministra Lairda, kaj pravi k 400 milijonom dolarjev, ki so bili porabljeni za polet Apollo 14, je dobesedno odgovoril: „400 milijonov dolarjev za Apollo 14? To vsoto izda Pentagon vsakih 48 ur za oboroževanje in globalno obrambo.“

Povprečni znesek vseh davkoplačevalcev v ZDA znaša na leto in glavo davkoplačevalca 2920 dolarjev. Od te vsote gre 1070 dolarjev za oboroževanje in vojsko, le 50 dolarjev pa za celotne vsemirske poskuse in podvige ZDA, pa naj bodo to sateliti, avtomati ali poleti. NASA, central-

ni urad za celotni vsemirski program v ZDA, je dobila za proračunsko leto 1969 še 4,3 milijarde dolarjev, za proračunsko leto 1970 le 3,9 milijarde in za l. 1971 le še 3,4 milijarde dolarjev. Skupaj je dobila v teh treh letih 11,6 milijard dolarjev. Prav v istih treh letih je znesel ves obo-roževalni in vojni proračun ZDA 234 mi-lijard dolarjev, torej dvajsetkrat več! Za ista tri leta so znesli državni proračuni ZDA za šole, vzgojo in zdravstvo 62,3 milijarde dolarjev, tudi še več kot petkrat toliko, kot je dobila NASA.

31. julija 1971 bo odletela Apollo 15 na Luno. Za oba lunavta bo na štirinož-niku pripeljan zanje avto na štiri kolesa in električni pogon. Načrti, preizkusi in dokončna izdelava tega avtomobila je ve-ljala 31 milijonov dolarjev. Za leto 1972 sta predvidena še poleta Apollo 16 in 17, nakar se Apollo poleti zaključijo. Zato naslednja leta ne moremo pričakovati ame-riških poletov na Luno.

Ruski roboti

Rusi so v l. 1970 nadaljevali svoj tajni in na dolgo vrsto let zasnovani vsemirski program. Poleg rednega streljanja sateli-tov, ki največkrat dobe ime Kozmos, če-prav imajo različne, tudi vojaške in vo-hunske naloge, so 1. julija pognali Sojuz 9 na pot okrog Zemlje. V njem sta bila kozmonavta, poveljnik polkovnik Adrijan Nikolajev (40 let) in inženir Vitalij Se-bastijanov (30 let). Podrla sta ameriški rekord, ki ga je dosegla že l. 1965 ameri-ška kabina Gemini 7. Tedaj je vozila okrog Zemlje 13 dni in 18 ur in pol. Na-loga ruskega poleta je bila, ugotoviti, ko-

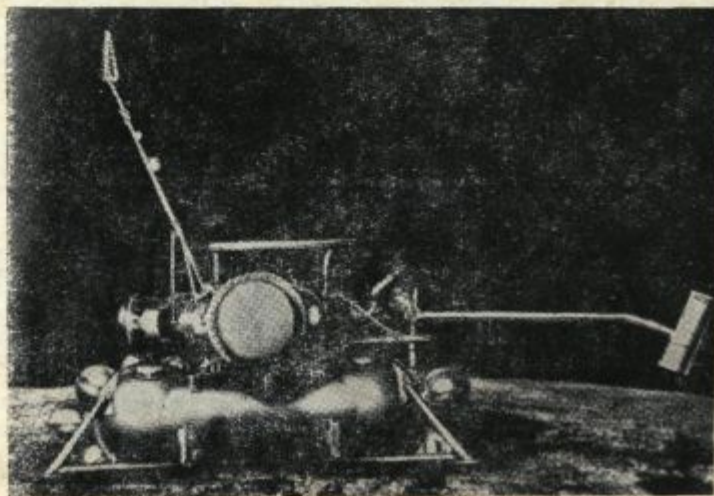
liko časa zdrži človeško telo breztežnost brez škode. Fotografirala sta zemeljsko površino in opravljala druge meritve. Sre-čalo sta pristala 120 km zahodno od Ka-ragande, potem ko sta krožila okrog Zem-lje 17 dni in 17 ur.

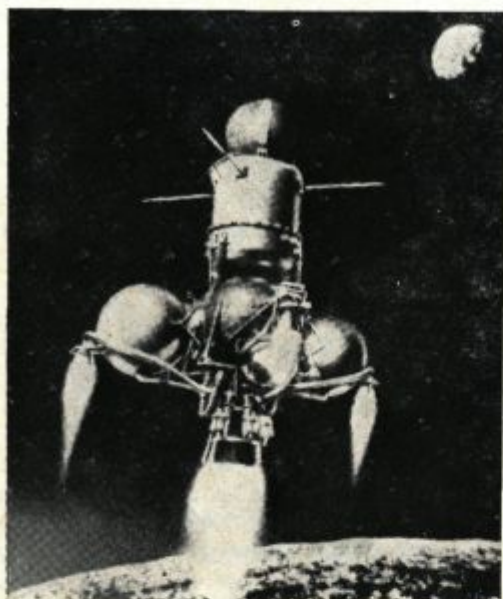
Več kot izboljšanje rekorda je prinesla jesen, ko so Rusi 12. septembra pognali proti Luni avtomat Luna 16. Brezžično so ga vodili do Lune, pravtako so dosegli, čaje začel krožiti okrog Lune, pri čemer je ravnina njegove kr žnice tvorila kot 70 stopinj z ravnino luninega ekvatorja. Več dni je krožil, medtem ko so ruski znan-stveniki na Zemlji s telemetrijskimi napra-vami podrobno ugotavljali njegovo krož-nico. Tako so se zadostno pripravili, da so lahko poskusili avtomatični pristanek na Luni. Ta se je posrečil, ko je Luna 16 pristala 20. septembra v „Morju plodovi-tosti.“

Strokovnjaki na Zahodu so ocenili ce-ltno težo Luna 16 ob odletu na Luno na okrog 5000 kg z gorivom vred. Sovjeti so povečali, da je Luna 16, ko je sedla na Luno in porabila že večino goriva, tehta 1880 kg. Seveda je bil ta avtomat, podobno kot ameriški „pajek“ LM dvode-len. To je nujno, saj mora spodnji del zavirati z raketnim motorjem padec na Luno in omogočiti mehak pristanek vse naprave. Zgornji del ,opremljen s posebnim raketnim motorjem za odlet z Lune in povratek na Zemljo, je nosil malenkost instrumentov in nič več.

Najbolj težavna tehnična naloga je bi-la izdelava takih naprav, ki bi na brez-žični ukaz navrtale lunina tla in navrtani pesek spravile v posebno, hermetično za-

Spodnji del Luna 16. Zgor-nji del, ki je odletel z Lune nazaj proti Zemlji, na tej sovjetski sliki manjka. Na levi antena, na desni vodo-ravna ročica, ki je zavrta-la 35 cm globoko v tla. Navrtani pesek je nato odlo-žila v posodo v zgornjem delu. Spodnji del, ki je z raketnim zaviranjem omo-gočil mehak pristanek na Luni, je kvečjemu poldrug meter visok.

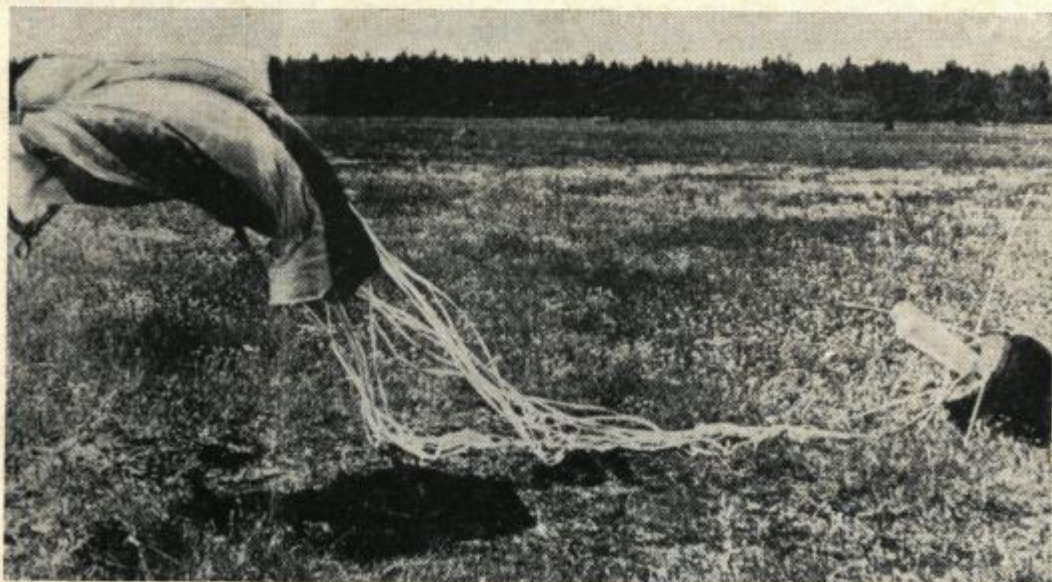
Zgornji del Luna 16 po odletu s podstavka na Luni (sovjetski črtež). V kroglji na vrhu je bil spravljen navrtani pesek v posebni posodi. Na desno zgoraj Zemlja v kraju. Velikost vse naprave lahko ocenimo, če uprštejemo, da je krogla na vrhu le ma'ce večja od nogometne žoge.

prto shrambo za pot na Zemljo. Po pristanku so na Zemlji izpeljali najprej brezžično kontrolo, če vse naprave v obeh delih še dobro delujejo. Nato so ugotovili, kako sedi avtomat na tleh. To so morali vedeti,

da so lahko pripravili brezžično povelje za pravilen odlet gornjega dela proti Zemlji. Čeprav je bila tam na mestu pristanka že 60 ur noč in mraz minus sto pod ničlo, je bilo za televizijsko kontrolo dovolj svetlo. Odsev od sonca ožarjene štirikrat večje Zemlje razsvetli tam noč mnogo bolj kot Luna zemeljsko noč.

Pod televizijsko kontrolo so nato navrtali tla. Iz spodnjega dela avtomata je štrlela dolga gibljiva ročica, ki je na koncu nosila vrtalno napravo. Na Zemlji je vodil strokovnjak ročico do pravega mesta, kjer je navrtal 35 cm globoko. Navrtani pesek je z gibljivo ročico prenesel do gornjega dela in ga spustil v zato določeno posodo. Ta se je nato hermetično zaprla.

V dveh urah in pol je bilo vse opravljeno. Zgornji del Luna 16 je odletel z Lune in krenil na pot do Zemlje. Srečno je pristal 24. septembra na padalih v Kazakstanu, azijskem delu Sovjetske zveze. Vse, kar se je vrnilo na Zemljo je bila krogla na padalu, težka niti ne sto kilogramov. Prinesla je na Zemljo 90 gramov peska, torej pičlo desetinko kilograma. Raketni motor, ki je pognal tovor proti Zemlji, je bil pred vstopom v ozračje odklopljen in je zgorel ob trenju z zrakom. Krogla sama, malo večja kot nogometna žoga, pa je imela toplotni ščit po vsej po-

Mala krogla na padalu, to je vse, kar se je vrnilo od Luna 16 na Zemljo. Mlahavo padalo še pada, njegove vrvi in krogla že leže v travi. Krogla je le malo večja od nogometne žoge. Oba svetla valja, ki štrlita iz krogelje, nista shrambi za pesek. Čemu služita, ob objavi niso povedali. Sovjeti so sliko posneli, ko so preizkušali delovanje padala.

vršini in je zato nepoškodovana padla v gostejšo ozračje.

Prvič, odkar je človek segel v vsemir, se je posrečilo, da je robot pristal na drugem nebesnem telesu, tam nabral nekaj peska, odletel nazaj proti Zemlji in srečno pristal. Poleti takih prvih izvidnic — robotov — so nujno potreben predpogoj, če hoče človek čez nekaj časa priti sam za njimi. Avtomatsko raziskovanje bo vedno in povsod utiralo človeku pot, nikdar pa ne bo moglo nadomestiti njegove navzočnosti. Do vseh planetov bodo vedno leteli najprej roboti.

Rusom, ki morajo varčevati, ni ostalo nič drugega, kot zadovoljiti se z avtomati, saj nimajo dovolj močne rakete, ki bi zamogla pognati kabino s posadko na Luno. So pa dosegli lep in edinstven rekord in dokazali, da so izenačili v avtomatiki in telemetriji z Američani.

Lunohod na Luni

Rusi so 24. oktobra 1970 pognali proti Luni avtomat Zond 8. Začel je krožiti okrog Lune in fotografirati njeno površino. Fotografije je brezžično prenašal na Zemljo. Delal je torej isto, kar so v letih 1966 in 1967 že opravili ameriški Orbitri.

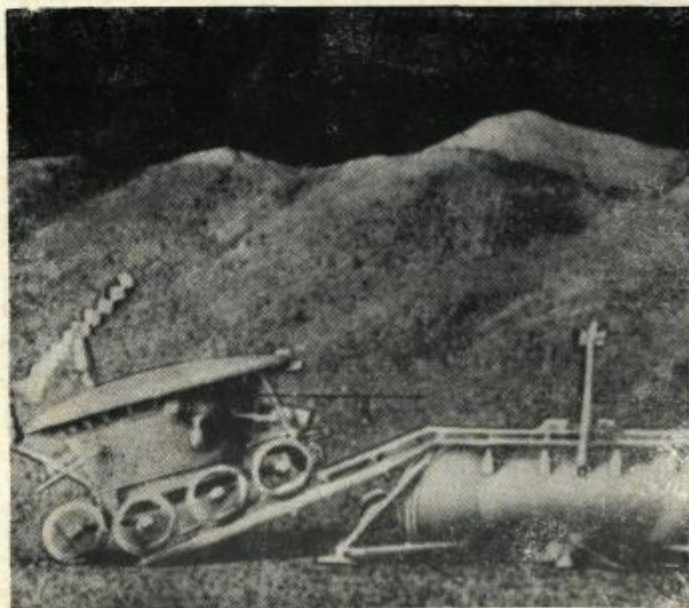
Dobra dva tedna kasneje so poslali Rusi 10. novembra že tretji avtomat proti Luni. Luna 17 je najprej obkrožal Luno v višini 85 km in sicer v eni uri in 56 minutah. (Naklon proti ravnini luninega ekva-

torja je bil zopet 70 stopinj.) Končno je pristal v takoimenovanem „Morju dežja“. Luna 17 je bil podobno kot Luna 16 dodelen avtomat. Spodnji del je bil enak kot pri Luna 16 — naprava z raketnim motorjem za avtomatično mehko pristajanje na Luni. Zgornji del pa ni nosil raketnega motorja za odlet z Lune in povratek na Zemljo, ampak navaden tovor, ki ga je spodnji del le pripeljal na Luno.

Ta tovor je bilo Lunohod 1, prvo vozilo, prepeljano na Luno. Najprej je spodnji del avtomata spustil do tal nekakšen poševen most. Po njem je Lunohod zapegljal s hrbta spodnjega dela na lunina tla. Jasno je, da morata Lunohod in spodnji čel za vedno ostati na Luni, saj ni nobene naprave za odlet z Lune.

Lunohod je vozilo z osmimi kolesi, ki nosijo nekakšno škatlo, v kateri so vse naprave, da more dobro opraviti svoje pohode. Edini podatek z ruske strani je ta, da merijo kolesa v premeru 46 cm in da irrajo obod iz pletene žice. Po risbah, ki sicer ne kažejo pravega vozila, se da sklepati, da je visok poldrug meter in dolg dva metra in pol. Na Zahodu menijo, da tehta med 1000 in 1500 kg. Vsako kolo ima majhen električen motor za pogon. Za primer, da bi eden od električnih motorjev odpovedal, bi njemu pripadajoče kolo postalo prava cokla za vozilo. Zato se da z brezžičnim ukazom električni motor odstreliti, nakar se dotično kolo vrti naprej v prostem teku. Tudi če bi na vsaki stra-

Na desni pristajalni del Luna 17, ki je mehko sedel na Luno. Na hrbtu je nosil Lunohod 1. Po poševnem mostiču je Lunohod zapegljal na tla, seveda pod brezžičnim vodstvom z Zemlje. Slika je posnetek s poučnega sovjetskega filma.

ni vozila deloval le še en motor, bi Lunohod lahko vozil naprej.

Avtomat ima dalje posebne merilne naprave, ki avtomatično pazijo, da se ne nagne preveč in prekucne. V takem primeru se avtomatično zavre, nakar se vozeč nazaj lahko umakne strmini. A to so le pomožne naprave. Vozači Lunohoda sede na Zemlji in ga vodijo z brezžičnimi povelji. Notranjost Lunohoda je hermetično zaprta. Podobna je termos steklenici, zato da so izgube toplote čim manjše. V notranjosti vlada skoraj normalen pritisk in sobna temperatura. Tu so važne naprave, kakor majcen kemični laboratorij s kislinami in lugi za ugotavljanje kemičnih sestavin luninega prahu in kamenčkov. Na hrbtu nosi laserski reflektor, ki so ga dobavili Francozi. Prav tako je nekje ob strani montiran rentgenski teleskop, ki negibljivo gleda navpik.

Ves hrbet ima pokrov, ki se da na tečajih odpreti kot pokrovka. Vsa notranja stran pokrovke je pokrita s takoimenovanimi sončnimi celicami. Kadar sije na te celice sonce, proizvajajo te majhen električen tok, s katerim se polnijo akumulatorji v notranjosti škatle. Napolnjeni akumulatorji pa dajejo tok za motorje v kolesih. Pogonsko silo daje torej sončna svetloba.

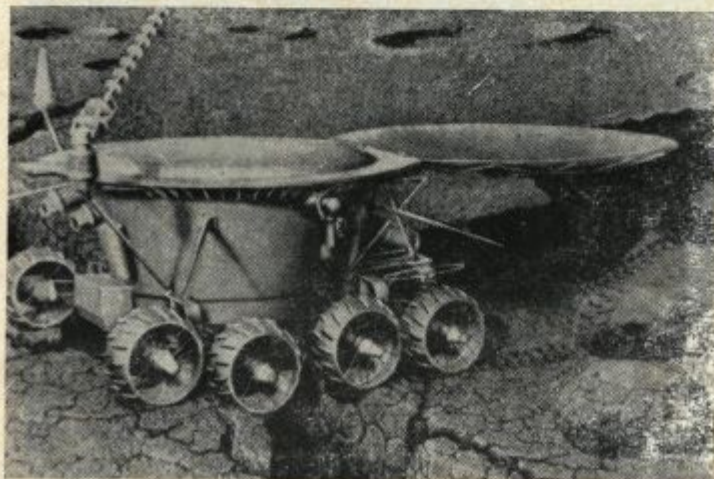
Na čelni strani ima Lunohod dve TV kameri, ki zviška gledata v smer, proti kateri vozi in posredujeja TV okencu na Zemlji stereoskopično sliko terena. Po eno TV kamero ima še na vsaki strani in tudi zadaj za pogled nazaj. Rusi so se odločili za prenos TV slik vsakih dvajset sekund, verjetno zaradi varčevanja z elektriko. V

centrali na Zemlji se torej vsakih dvajset sekund spremeni pogled na teren pred Lunohodom.

V centrali sede pred monitorji TV, ki kažejo poglede z Lunohoda, njegovi gospodarji. Njegova posadka na Zemlji šteje pet mož: poveljnik, voznik, inženir specialista, navigator in radiotelegrafist. Dolg je bil trening, preden se je ta petorica z vajami na Zemlji navadila pravilno uporabljati ta avtomat. Poleg tega, da se slika spreminja le na dvajset sekund, je pri prenosu slik z Lune še druga neprilika. Prenos TV slike z Luna traja eno in eno tretjino sekunde. Povelje do Lune potrebuje prav toliko časa. Časovna razlika dveh in dveh tretjin sekund zahteva presneto previdno vožnjo. Če bi Lunohod vozil na primer le s hitrostjo enega metra na sekundo — še bolj počasi kot hodi pešec — bi prevozil od takrat, ko je bil na mestu, ki ga je videl opazovalec v TV, še dva in dve tretjini metra, preden bi začela delovati zavora na povelje z Zemlje.

Zato ne smemo misliti, da je vozil Lunohod s hitrostjo enega metra na sekundo. Še mnogo bolj počasi, takorekoč po polžavo, zakaj vsaka napaka bi lahko bila usodna. Tudi s polžavo potrpežljivostjo se daleč pride, kar je lepo dokazal Lunohod. Ves teden po pristanku na Luni je prevozil vsega skupaj 800 m, medtem enkrat 82 m v 4 urah in 25 minutah, torej manj kot 20 m na uro! Seveda bi lahko vozil bolj hitro, a počasna vožnja je bila tudi pomembna vaja za kontrolno centralo na Zemlji.

25. novembra je zašlo sonce na mes'tu, kjer je bil lunomobil, in nastopila je 14

Lunohod je podoben loncu s pokrovko. Spredaj ima dvoje oči — televizijski kameri, na levi zgoraj je antena za brezžično zvezo. Notranja stran odprtega pokrova je vsa pokrita s celicami, ki spreminjajo sončno svetlobo v električni tok. Tudi ta slika je iz filma, zato je pravi Lunohod verjetno dokaj drugačen.

Sojuz na sovjetskem raketnem strelišču. Z belim pokrovom prekriti valj na vrhu rakete skriva vsemirsko kabino Sojuz. Raketa sama je siva. Močno železno ogrodje, ki se je dotika na desni, je raketni podstavek. Na tem podstavku pritrjeno pripeljejo raketo v vodoravni legi na strelišče. Tam jo začne podstavek počasi hidravlično dvigati, dokler ne stoji pokonci. Veliki spuščeni ročici spredaj in zadaj sta montažna stolpa, ki se lahko dvigneta in raketo takorekoč objameta. Ne preveč nagnjeni stolp na levi je oskrbovalni stolp, s katerim ostane raketa povezana do odleta. Višina rakete same znaša 40 m. Slika je bila objavljena v sovjetski reviji s podpisom: Vsemirska ladja Sojuz.

dni trajajoča noč. Še pred tem so ga s povelji z Zemlje zapeljali v majhno kotlino, meteoritsko žrelo, ter ga pripravili, da bi prebil štirinajstdnevni mraz 150 stopinj pod ničlo. S tokom iz akumulatorjev se je ves ta čas grela notranjost. Spal je okrog 600 m oddaljen od Luna 17.

11. decembra je vzšlo vnovič sonce. Kar 24 ur so morali čakati, da se je hudo premražen avtomat na soncu ogrel toliko, da so lahko preizkusili, če je prestal strašni mraz brez škode. V letih 1966 in 1967 so Američani pošiljali na Luno Sveyorje, ki so mehko pristajali, tam zdržali mraz štirinajstdnevne noči in vnovič

delovali. Jasno je, da je lunomobil tudi dobro prespal.

Sedaj je začel voziti hitreje (pri avtomobilu bi rekli z „drugo“). Dnevno je vozil po štiri ure in povprečno 250 m, torej 80 m na uro. V primeri s prvo hitrostjo je sedaj vozil štirikrat hitreje. 19. decembra je bil že en kilometer od Luna 17. Tudi naslednja meseca je Lunohod po prespani noči vnovič začel voziti in je februarja zaključil določene mu naloge. Tudi naslednje mesece so ga še obujali, vendar ni več vozil, ampak prenašal le še rezultate meritev. Zato bodo časopisi še pisali o njem, vendar takega avto-

mata ne smemo precenjevati. Vedno bo avtomat izvidnik, saj je njegovo izvidništvo mnogo cenejše in ne spravlja človeka v nevarnost. Avtomat ne potrebuje ne zraka za dihanje, ne vode in hrane, tudi ne posebnega bivališča — kabine.

Stvarna primerjava pokaže, da je Luna 16, ki se je avtomatično vrnila na Zemljo, tehnično in znanstveno mnogo pomembnejša stvaritev kot Lunohod. Pravi pomen Lunohoda je v tem, da se je Rusom posrečilo izdelati avtomat, ki ga žene elektrika in čigar naprave prav tako delujejo z električnim tokom iz sončnih celic. Za bodočnost obeta ta način cenejše raziskavanje Lune za izbiro najprimernejšega mesta, kjer naj kasneje pristane človek.

Res pomembno pa bi bilo, če bi se posrečilo s kakim drugim Lunohodom nabirati kamenje na različnih krajih Lune in ga spravljali v posebne posode. Ko bi bile vse posode polne, bi moral ob Lunohodu pristati drug avtomat, ki bi posode s kamenjem prevzel in jih odpeljal na Zemljo. Verjetno bomo na kaj podobnega morali čakati še nekaj let.

*

Nemogoče je popisati še vso drugo dejavnost v vesirju in okolici Zemlje. Rusi so spomladi l. 1971 poslali proti Marsu

dva avtomata, Američani so hoteli tudi dva, a se je prvi skazil. Drugi Mariner potuje v redu in bo vstopil v krožnico okrog Marsa. Prenášal bo slike njegove površine — tri mesece.

19. aprila 1971 so Rusi pognali s svojo ojačeno najmočnejšo raketo Proton na krožnico vsemirski laboratorij Saljut, težak 23 ton. Bil je brez posadke in je obkrožal Zemljo v 88 minutah in pol v višini 200 do 220 km. Na povelje z Zemlje je večkrat zvišal višino krožnice. Gotovo bodo v prihodnjosti prišle s Sojuzi posadke do njega in vstopile vanj, saj je zelo prostoren — 38 kubičnih metrov. Ima deljene prostore za laboratorije in „dnevno“ sobo.

Za Francozi, ki so svojega drugega satelita ustrelili s svojo raketo 6. decembra 1965 (prvega so z ameriško), so Japonci 11. februarja 1970 pognali s svojo raketo prvenca, bil je težak 23 kg. 24. aprila 1970 je rdeča Kitajska s svojo vojaško raketo poslala v krožnico prvega 173 kg težkega satelita (všteta je tretja stopnja rakete). Tako je Kitajska že deveta država, ki ima svoje satelite. Pred njo so z ameriški raketami dobile svoje prve satelite Anglija (l. 1962), Kanada (l. 1962), Francija (1965), Italija (1967) in Zahodna Nemčija (1969). Vedno več bo držav, ki bodo segale v vesirje.

Ankete	293
Beseda naših vodnikov	283
Delo in življenje v begunskih taboriščih	284
Dokumenti — Razprave — Pričevanja — Spomini	285
Izseljenski letopis	300
Komunistična revolucija in odpor proti njej 1941/1945	283
Kulturno delo naše emigracije	292
Naša beseda in pesem	
Beseda	294
Pesem	296
Naša mladina piše	300
Naši gorniki	304
Osebnosti in njih jubileji	306
Politično delo slovenske emigracije	284
Razno	307
Slovenstvu v čast — narodu v ponos	294
Teksti v kasteljanščini	307
Tekst v angleščini	306
V spoštljiv spomin	307
Zamejska Slovenija	
Goriška in Tržaška	305
Koroška	305
Zborniku na pot in zahvale urednikov	307
Seznam avtorjev	309

PREGLED KAZALA ZBORNIKOV 1948 - 1969

SESTAVIL S. BATAGELJ

KAZALO se nanaša na 21 letnikov Zbornika Svobodne Slovenije (Koledarja, Koledarja-Zbornika, Zbornika) od leta 1948 do 1969. V teh knjigah je nabrano že toliko snovi, da je bilo nujno sestaviti kazalo čez vse letnike Zbornika. Kljub pomanjkljivostim, saj je to prvi poizkus sestaviti kazalo, more vsakdo z lahkoto najti iskano snov in mu bo to kazalo gotovo dobro služilo. Marsikdo bo sicer imel še kake pomisleke glede razvrstitve snovi, češ da je premalo sistematično urejeno. Poleg drugih pomanjkljivosti bo kdo rekel, da bi bilo možno ugotoviti še marsikaterega avtorja ali razbrati šifro. Res je, a vsega ne bo več mogoče, čeprav sta glavna pisca nepodpisanih člankov pokojni Jožko Krošelj, ki je poleg tega vedel še za mnoge nepodpisane avtorje in šifre, in pa dr. Tine Debeljak.

V večini poglavij velja abecedni red avtorjev, le pri poglavjih Delo in življenje v begunskih taboriščih, Izseljenski letopis in Kulturno delo naše emigracije velja vrstni red po letu objave v posameznih Zbornikih. V poglavju V spoštljiv spomin so navedeni umrli po abecednem redu, v oklepaju pa pisci nekrologov.

Ob koncu je še posebno poglavje Seznam avtorjev, sestavljeno po abecednem redu; za avtorjevim imenom štirištevilčne številke pomenijo letnico objave, ostale številke pa strani objavljenih člankov v posameznih letih.

BESEDA NAŠIH VODNIKOV

	Leto	Str.		Leto	Str.
Krek, dr. Miha:			Rožman, dr. Gregorij:		
Slovenecem v domovini in v izseljenstvu	1949	10	Preživite v strahu čus svojega bivanja v tujini	1949	19
Pozdrav in prošnja	1950	19	Vztrajajmo na pravi poti ...	1950	25
Za zmago resnice v letu 1951	1951	18	Leto z ugodnim znamenjem „Krivda in zasluženje krvi“.	1951	20
„Slovenski Domobranci so bili goreči borci za zmago zapadnih demokracij“ (govor na spominski akademiji 4. 6. 1950)	1951	59	(Govor na spominski akademiji v Clevelandu 4. 6. 1950)	1951	57
V sedmo hudo leto	1952	18	Počasi se jasni	1952	20
V znamenju zmage naprej! ..	1953	15	Razgled iz Razodetja	1953	17
V novo leto veselih naporov .	1954	18	Nevarnosti prihodnjih let ..	1954	21
Od Vetrinja do Koreje	1955	12	V leto 1955	1955	15
Da bomo narod, ne drobci ...	1956	9	Pismo v novo leto 1956	1956	11
Žarek upanja	1957	11	Pismo v leto 1957	1957	13
Prva osnovna, najnujnejša dolžnost	1958	17	„Za nas ni bodočnosti v domovini“	1958	20
Prva nujnost sedanjosti	1959	203	V letu luriške stoletnice	1959	207
V skrajni napetosti	1960	139	Pismo v leto 1960	1960	143

KOMUNISTIČNA REVOLUCIJA IN ODPOR PROTI NJEJ 1941—1945

	Leto	Str.		Leto	Str.
V svetu žive z nami — naši doma pobiti	1949	75	Grum Janez		
	1949	73	Ob 20-letnici Turjaka (Podpolkovnik Dežman Jože)	1964	310
Žrtve mnogih — pot k zmagi	1952	26	Za zgodovino Turjaka (Stotnik Cerkenik Albin)	1965	260
1943—1953: Pod čisto slovensko zastavo so korakali hrabri vojščaki	1953	28	Hafner Janko		
Velikonja Narte:			Ob 10-letnici „Svobodne Slovenije“	1951	276
Kdo jih je postavil za sodnike	1950	114	Hirschegger Rudolf		
Komunizem in vera	1965	83	Resnica o naši borbi	1966	109
Bonutti Karel:			Hren Ignacij		
Delitev Slovenije leta 1941 ..	1963	52	Moja srečanja z generalom Rupnikom	1967	88
Debeljak dr. Tine:			Moja srečanja z generalom Rupnikom (dopolnilo) ...	1968	156
Zgodovinska osnova narodno-osvobodilne borbe v Sloveniji	1951	95	Jagodac Jože:		
Prvo leto komunistične revolucije v Sloveniji	1952	204	Proces proti škofu dr. G. Rožmanu	1965	57
Pot v komunistično revolucijo v Sloveniji spomladi 1942	1953	237	Košiček Jože:		
Ob 10-letnici Vetrinjske tragedije	1955	42	Ob 25-letnici „Svobodne Slovenije“	1967	322
Nekajkrat z Balantičem (ob 20 letnici smrti)	1963	190	Krek, dr. Miha:		
Nov pesnik med pobitimi domobranci	1965	280	Slovenski domobranci so bili goreči borci za zmago zah. demokracij	1951	59
Prvi slovenski parlament v Ljubljani 3. maja 1945 ...	1965	290	Črni spomini	1951	47
Zapiski ob robu k dobi pred dvajsetimi leti	1967	96	Aprila in maja 1945 v Rimu	1951	49
			Konferenca v Jalti	1956	20
			Pogodba med Anglijo in Titom o vračanju beguncev	1958	107

	Leto	Str.		Leto	Str.
Marolt Marijan:			Žekar Martin:		
Dr. Marko Natlačen	1962	147	Pričevanje I.	1962	53
Melahaer Jože:			Pričevanje II.	1963	62
Četniki na Štajerskem	1965	245	Pričevanje III.	1964	171
Meršol, dr. Valenčič:			—		
Dogodki v Vetrinju pred petimi leti	1951	50	„Dali so svoja življenja, da bi slovenski rod mogel v svobodi živeti“	1951	47
Rant Pavle:			—		
Ing. Franc Emmer (Ob 20 letnici prvega komunističnega atentata)	1951	151	Dva, ki sta vstala iz groba .	1949	95
Rožman, dr. G.			—		
„Krivda in zasluženje krvi“ (Govor na spominski akademiji v Clevelandu 4.6.50)	1951	57	Komunizem - dvojni nasilnik	1949	27
Tranik Matija:			—		
Temne zarje na Primorskem (1940 - 1945)	1951	142	Ob desetletnici dveh procesov	1956	289
Medvladje na Primorskem (od 1. 5. 1945 do 15. 9. 1947)	1952	106	—		
Žakelj, dr. F.:			Ob petletnici smrti Narteja Velikonje	1950	103
Dr. Lambert Erlich	1962	192	Troje pričevanj in en dokument	1949	133
Prof. Ernest Tomec	1962	213	—		
			Zgodovinski datumi	1949	5/16

DELO IN ŽIVLJENJE V BEGUNSKIH TABORIŠČIH

	Leto	Str.		Leto	Str.
—			Reggio Emilia — Begunsko taborišče št. 13		145
čez Ljubelj v Vetrinje	1949	80	Slovensko bogoslovje v begunstvu		146
Batagelj Marjana:			Slovenski vojaki v R. A. F. (Prekoršek Tugomer)		149
Odhod	1966	127	Begunsko taborišče v Traniju		150
A) Avstrija			Slovenski begunci v Eboli ..		154
—			Taborišče v Riccione		154
Slovenski begunci v Avstriji .	1949	109	Slovenski visokošolci v begunstvu		155
Bačnik Marko:			Naše šolstvo v dobi begunstva	1952	181
Naše šolstvo po taboriščih v Avstriji	1952	160	Monigo, Servigliano in Senigallia št. 9 (Dr. Ivan Prijatelj)		
Pernišek France:			Senigallia št. 7 (Marolt Marijan)		188
Prosvetno delo v taboriščih v Avstriji	1953	119	Marolt Marijan:		
B) Italija			Kulturno delo v italijanskih taboriščih	1953	125
—			—		
Slovenski begunci v Italiji ..	1949	125	Slovenski begunci se razhajajo v svet	1950	128
DP Camp No. 9		125			
Albergo Bagni in Barletta (Marijan Marolt)		139			
Slovenski begunci v Modeni		144			

POLITIČNO DELO SLOVENSKE EMIGRACIJE

	Leto	Str.		Leto	Str.
Ahčin, dr. Ivan:			Čretnik Ignacij:		
Krščanska demokracija je avtonomna organizacija ...	1959	55	Svetovni kongres krščanskih demokratov	1964	307
Ašič Vital:			Fajdiga Pavel:		
Prvi kongres Mednarodne unije krščanskodemokratskih strank	1963	220	Peti svetovni kongres krščanske demokracije	1967	275

	Leto	Str.		Leto	Str.
Košiček Jože:			delavnosti SLS v okviru CDUCE od maja 1955 do 30. 6. 1956)	1957	48
60 let dela za slovenski narod	1953	166			
Krek, dr. Miha:			Dr. Miha Krek med svobodnimi Slovenci	1958	227
Krščansko-demokratska zveza Srednje Evrope	1952	59	S Krščansko demokracijo v bodočnost (1.7.1956 - 30.6. 1957)	1958	37
II. Mednarodna konferenca krščanskih demokratov v Bruslju	1959	236	Jubilejno zborovanje ob 60-letnici slovenskega narodnega gibanja	1953	234
Kuhar, dr. Alojzij:			Smersu Rudolf:		
Narodni odbor za Svobodno Evropo	1952	7	II. mednarodni kongres Krščanske demokracije za Južno Ameriko v Sao Paulo	1959	232
Mizerit Tone:					
III. svetovni kongres krščanske demokratske mladine.	1969	322			
Puš, dr. Ludovik:					
Notranji ustroj in delo krščansko demokratske zveze za Srednjo Evropo ...	1959	228	Krek in škof Rožman pri Slovencih v Evropi	1959	237
Slovenci v Krščansko-demokratski zvezi za Srednjo Evropo	1960	145			
Krščansko-demokratska zveza v svetu	1961	109	Poslanica Krščansko demokratske zveze Srednje Evrope narodom za železno zaveso	1954	50
Deset let dela Krščanske demokracije v zamejstvu ..	1962	50			
Krščanska demokracija	1965	84	Slovenski katoliški shod v izseljenstvu	1953	231
Rant Pavle:					
Prvi Mednarodni kongres krščanske demokratske zveze Srednje Evrope	1954	30	Spominske proslave v Buenos Airesu	1966	335
Svoboda — osnovna zahteva trajnega miru (II. Mednarodni kongres Krščanske demokratske zveze Srednje Evrope aprila 1956)	1956	50			
Slovenci na krščansko-demokratski tribuni (Pregled			Proslave ob 50 letnici prve slovenske vlade	1969	168
			Argentina		171
			Kanada		223
			Z. D. A.		234

DOKUMENTI — RAZPRAVE — PRİČEVANJA — SPOMINI

	Leto	Str.		Leto	Str.
Ahčin dr. Ivan:			Ambrožič P. Bernard:		
Družina (Najvažnejše vprašanje našega izseljenstva)	1950	39	Pomota se popravi, kjer se pojavi (Ob desetletnici Lige katoliških slovenskih Amerikancev)	1956	202
Spomini na dr. A. Korošca ob 10-letnici njegove smrti .	1950	97			
Spomini na začetek naše tragedije	1951	129	Anolin Viktor:		
Kje smo v socialnem gibanju	1953	150	Progresivni katoličani	1958	25
Rodovitnost ljudi in narave .	1954	143	Katolicizem, klerikalizem in pluralizem	1968	37
Nauk o razvoju v luči znanosti in vere	1955	83			
Katoličani in sodobna civilizacija	1956	93	Arko dr. Vojko:		
Ob 40-letnici majniške deklaracije	1958	16	P. Placido Cortese	1957	82
Hudodelstva in sodobna mladina	1958	98			
Krščanska demokracija je avtonomna organizacija	1959	55	Arnež Janez (J. A.):		
			Slovenski gospodarski položaj Kmetijstvo v L. R. Sloveniji v letih 1945—1955	1951	153
				1958	71
Agnetto dr. Josip:			Ašič Vital:		
Zahteve tržaških Slovencev v letu 1956	1957	213	Prvi kongres Mednarodne unije krščansko-demokratskih strank	1963	220
				285	

	Leto	Str.		Leto	Str.
Avsenek Ivan (I. A.):			Andrej Filipič, F. S. Finžgar, dr. Celestin Jelenec, Janez Klemenčič, dr. A. Korošec, dr. J. Ev. Krek, France Kremžar, dr. Franc Logar, dr. Ivan Prijatelj, Albin Prepeluh, France Terceglav, Oton Župančič)		
Prebivalstvo Slovenije v številkah	1955	97	(Na višini časa, našega časa	1969	54
Krščansko usmiljenje in socialna pravica	1956	102	Cvetkovič Dragiša:		
Povojna industrializacija Jugoslavije	1957	36	Solun in Trojni pakt	1963	40
Delavska samouprava v Jugoslaviji	1958	58	Čretnik Ignacij:		
Od petletke do petletke	1959	13	Svetovni kongres krščanskih demokratov	1964	307
Komunizem in podjetnost	1960	23	Debeljak dr. Tine		
Pred 3. jugoslovansko petletko	1961	13	(Jeremija Kalin) (Janez Martinc)		
O jugoslovanski gospodarski edinosti	1962	11	Ob stoletnici smrti pesnika ljubezni in bolečine Franceta Prešerna	1949	70
Komune v Jugoslavije	1963	7	150-letnica rojstva Franceta Prešerna	1950	63
O novi ustavi za Jugoslavijo	1964	25	Zgodovinska osnova narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji	1951	95
Bajuk prof. Božidar:			1. Odklon komunizma v Sloveniji pred njegovim pojavom ter vizija socialne revolucije	1951	95
Nekaj misli k problemu vzgoje naše mladine v izseljenstvu	1957	144	2. Zamujena revolucija ...	1951	95
Kako se je poslovil naš oče	1962	231	3. V medsebojnem grizenju miri roka iz Moskve	1951	97
Basaj Jože:			4. Visoke šole komunizma — pa tudi seminarji papeževih enciklik	1951	98
Socializacija kmetijstva v Jugoslaviji	1964	9	5. Prva zasnova OF 1937	1951	101
Batagelj Marjana:			6. Proti katolištvu... proti narodnosti... proti miru	1951	106
Odhod	1966	127	7. Proti državi... proti obrambi pred nacisti in fašisti. Izvabljanje v vojno .	1951	110
Bečaj Viljem:			8. Med črno kavo pri Stalinu — Bombe na Beograd	1951	114
Spomini na Liparske otoke ..	1968	287	9. S kljukastim križem na rokavu... in rdečo zastavo	1951	117
Biserjan Jurij:			10. V boj za — Sovjete ..	1951	121
Dr. Anton Korošec	1966	177	Zaključek	1951	123
Boh Ivan:			Prvo leto komunistične revolucije v Sloveniji	1952	204
Študij filozofije na ameriških kolegijah	1957	5	Uvodna beseda	1952	204
Bonutti Karel:			Povzetek uvodnega poglavja	1952	204
Delitev Slovenije leta 1941 .	1963	52	1. Italijanska in nemška okupacija	1952	206
Brajevič Vinko:			2. Napori in uspehi emigracije	1952	207
Ob smrti dr. Korošca	1966	223	3. Prvi korak komunistične revolucije: „protiokupatorske akcije“	1952	210
Brcko Ognjeslav:			Pot v komunistično revolucijo v Sloveniji spomladi l. 1942	1953	237
Slovenska mladina odhaja na delo v tujino	1967	301	S spominom med mrtvimi slovenskimi pisatelji	1954	227
Brodar ing. Jože:			Ob 10-letnici Vetrinjske tragedije	1955	28
Postavil si bom hišo	1950	164	Dve fronti v slovenskem narodu	1955	24
Brumen dr. Vinko:			Slovenska kalvarija	1955	27
V novem življenju — kvišku srca	1949	89	Kljub izdaji borba do konca	1955	29
Na pragu življenja	1950	58			
Življenje je naloga	1952	28			
V krepkih dušah je usoda ..	1953	42			
Dr. Janez Evangelist Krek — Ob stoletnici rojstva	1966	7			
Življenje		7			
Delo		14			
Človek		34			
Izguba		51			
(Sestavljeno po člankih in razpravah, ki so jih napisali: Dr. Ivan Ahčin, dr. Vinko Brumen, Ivan Cankar, dr. Ivan Cankar, dr. Tine Debeljak, Ivan Dolenc, dr.					

	Leto	Str.		Leto	Str.
Vetrinjska tragedija	1955	30	Fink Andrej:		
Po desetih letih	1955	33	Iz mladinske perspektive	1968	217
Ob 10-letnici smrti Narteja Velikonja	1955	42	Fink B. (F. B.):		
Panorama slovenskih lep-slovnih ustvarjalcev	1955	228	Ustavni položaj Argentine in njenih prebivalcev	1949	57
Pisatelj Karel Mauser (Ski-ca za njegov literarni portret)	1956	252	Geržinič Alojzij (L. G.):		
Beseda o Cankarjevi smrti in njegovem „marksizmu“ ...	1958	91	(Naša kulturna preteklost v svetlobi obletnic (I.)	1949	55
Jurij Kozjak — najbolj pre-vajana slovenska povest ..	1958	214	Naša kulturna preteklost v svetlobi obletnic (II.)	1950	86
Ob smrti dr. Ivana Preglja	1961	29	1551 - Prvi slovenski knjigi	1951	21
Nekajkrat z Balantičem (spo-mini za 20. obletnico nje-gove smrti)	1963	190	Naša kulturna preteklost v luči obletnic (III.)	1951	73
Nov pesnik med pobitimi do-mobranci	1965	313	Naša kulturna preteklost v luči obletnic (IV.)	1952	61
Ob stoletnici smrti Tarasa Sevčenka, pesnika svobode	1965	313	Naša kulturna preteklost v luči obletnic (V.)	1953	55
Prvi slovenski parlament v Ljubljani 3. maja 1945	1965	280	† Fran Ramovš	1954	88
Zapisku ob robu k dobi pred dvajsetimi leti	1967	96	Naša kulturna preteklost v luči obletnic (VI)	1954	135
Upor in zator pisateljev pod komunističnimi diktaturami	1968	104	† Rajko Nachtigal	1959	53
Dokument k smrti Izidorja Cankarja (Pismo F. S. Finžgarja prof. A. Anžiču) ..	1968	152	Gobec Edi:		
Samoodločba narodov v Sov-jetski zvezi od Lenina do Brežnjeva	1969	61	Družba in družboslovje v Ameriki	1957	55
Debeljak Tine ml.:			Gorše France:		
Nekaj misli k izobrazbi mla-dine	1967	200	Sodobna umetnost v Sloveni-ji in ZDA	1968	138
Detela Lev:			Grubišič Pavel:		
Slovenska kulturna problema-tika od zadnjih let do 1962	1963	13	Dr. Korošec v internaciji ...	1966	202
Obrazi slovenske literature v domovini	1964	34	Tuzla — najtežji dnevi Ko-roščeve internacije	1966	210
Dolenec Ivan (Kaj mar, I.D.):			Grum Janez:		
Friderik Viljem Foerster	1959	69	Ob 20-letnici Turjaka (Pod-polkovnik Jože Dežman) .	1964	310
Krek in šušteršič (Nekaj pri-pomb k škerbčevem Pre-gledu)	1959	66	Za zgodovino Turjaka (Stot-nik Albin Cerkvnik)	1965	260
Nekaj glos k Prešernovi ver-nosti	1961	57	Hafner Janko (Jaka Mlinar, Lončar Janko, J. M.):		
Glosa k prvi slovenski vladi l. 1918	1968	149	Buenos Aires Capital v šte-vilkah	1950	129
Dolšina-Rant-Fajdiga (D.R.F.):			Koroška kronika	1950	198
Slovenski socialni odbor je utrl pot naši eh migraciji	1949	162	Slovenski emigrantski perio-dični tisk	1951	176
Fajdiga Pavel (P. F.):			Ob 10-letnici „Svobodne Slo-venije“	1951	276
Ob desetletnici smrti dr. Ku-lovca	1951	137	Tehnika atomskega veka	1953	193
Slovinci v Srbiji pod nem-ško okupacijo	1965	273	Atomski vek — doba misle-čih strojev	1954	276
Kratka analiza referatov VIII. kongresa ZKJ	1966	163	Pred odletom z zemlje proti Luni	1955	204
Komunistična razbitost	1967	145	Že letos bo segel človek v vsemirje	1957	230
Peti svetovni kongres krščan-ske demokracije	1967	275	Planetni vek se začinja	1960	200
Filipič dr. Andrej:			Vl. Vauhnik in bombardiranje Beograda	1961	52
Iz socialne in politične zgo-dovine Slovenije (I.)	1964	149	Človek se odpravlja v vsemir-je	1961	235
Iz socialne in politične zgo-dovine Slovenije (II.)	1965	12	Prvi človek izven zemlje ..	1962	255
			Rendez-vous na vsemirskem vrtiljaku	1963	248
			20.000.000.000 USA dolarjev	1964	321
			Zmagoslavje elektronike	1965	349
			Prva fotoreportaža z Marsa ..	1966	392
			Izpiti za polet na Luno	1967	333
			Krstna predstava velerakete Saturn 5	1968	302
			Planetni vek se začinja	1969	330

	Leto	Str.		Leto	Str.
Hajnsšek P. Odilo, OFM: Dr. Gregorij Rožman (škof dveh kongresov)	1962	135	V. K.: Ob stoletnici Mohorjeve druž- be v Celovcu	1951	27
Hanzelič dr. Rudolf: Duhovniki med prvimi žrtvami	1967	79	Kalan Janez (N. J.): „Zavodi beli kot labodi“ (Ob 50-letnici škofovih zavodov Udarili so po pastirjih	1955	16 1965 232
Hirschegger Rudolf: Resnica o naši borbi	1966	109	Komar dr. Milan: Ob desetletnici smrti dr. Jan- ka Kralja	1954	98
Hopčner dr. Jakob B.: Jugoslavija kot nevtralec: 1937	1962	24	Z nezanmanjem potuje smrt incognito	1955	53
Solun v jugoslovanski poli- tiki	1965	45	Država je v nas samih	1958	23
Hren Ignacij: Moja srečanja z generalom Rupnikom	1967	88	Ljubezen do usode	1960	13
Moja srečanja z generalom Rupnikom (Dopolnilo)	1968	156	Pot iz mrtvila	1961	7
Hribar Mila: Kulturni problemi in mladi ..	1968	220	Drevo kot simbol	1962	7
Ilc Anton: Križev pot ruske pravoslavne cerkve	1968	141	Branivec miru	1964	143
Paradna fasada in resnični po- ložaj cerkve v Sovjetski zvezi	1969	50	Pogoji za dialog	1965	7
Inzko dr. Valentin: Prelaz Ljubelj nekaj in sedaj	1951	163	Čas v zdomstvu	1968	3
Jagodič dr. Jože: Proces proti škofu dr. Gre- goriju Rožmanu	1965	57	Očetje in sinovi (Nekaj mi- sli k študentovskim uporom)	1969	39
Jan Maks: Nekaj odlomkov iz življenja krščanskega strokovničarja Franceta Žužka	1954	156	Košiček Jože (J. K., Kk): Kako smo prišli v Argentino? Na novih celinah	1949	165 1950 31
Janez XXIII.: Magnifici eventus (Sv. Ciril in Metod)	1964	7	Korak naprej	1951	33
Jeglič dr. A. B.: Ob času „Majniške deklaraci- cije“	1957	23	Msgr. France Gabrovšek — šestdesetletnik	1951	174
Jelenec dr. Peter Celestin: Kakor sem jaz videl škofa Rožmana	1961	168	60 let dela za slovenski narod V hiši bolečin	1955	165 1954 219
Jereb Janez: Vzeli so mi mladost	1965	243	Nekaj, česar statistika ne pove	1955	149
Jurak Jože: Nova ureditev dušnega pastir- stva med slovenskimi izse- ljenci	1955	245	Koroška, naša boleča rana ..	1959	32
Jurčec Ruda (R. J.): Združene države Evrope — pogoj za ohranitev svobode v Evropi	1954	171	Ob 50-letnici prve slovenske mature	1963	195
Borba za Maribor in severno mejo 1918	1959	93	Ob 25-letnici Svobodne Slove- ni (Zgodba o medvedu in volku)	1967	322
R. K.: Nekatoliške veroizpovedi v komunistični Jugoslaviji ..	1966	158	Krajnik Pavel: Bodoči vesoljni zbor — nov korak na poti do zedinjenja Ob 1100-letnici prihoda sv. Cirila in Metoda med Slo- vence	1964	10
Katoliška Cerkev v Jugosla- viji	1965	73	Kraljeva Anica (A. K.): Mati ali žena	1952	157
			Mož je glava družine ali Alen- čice premišljujejo o kraljih Matjažih	1953	205
			„Pojdi, sinko moj, na pot“ ..	1954	165
			Pismo katerikoli ženi	1955	101
			„Ljubezen ne išče svojega ...ge ne veseli krivice,... veseli se pa resnice.“	1956	97
			Kranjec Silvo: Slovenska Koroška po raz- padu monarhije	1956	43
			Krek dr. Miha: Črni spomini	1951	47
			Aprila in maja 1945 v Rimu	1951	49
			Dr. Anton Korošec	1951	69
			Krščansko demokratska zve- za Srednje Evrope	1952	59
			Konferenca v Jalti	1956	20
			Pogodba med Anglijo in Ti- tom o vračanju beguncev .	1958	107
			II. mednarodna konferenca kr- ščanskih demokratov v Bruslju	1959	236

	Leto	Str.		Leto	Str.
Šolske sestre v Slomškovem letu	1960	156	Drugi udarec prof. Coolidgeja Odmevi v Parizu	76	77
Ob 20-letnici smrti največjega slovenskega državnika dr. Antona Korošca	1961	66	Nepopravljive stvarne posledice	79	
Iz življenja in dela dr. Antona Korošca	1961	75	Msgr. Franc Gabrovšek (Govor ob njegovi smrti pred 10 leti)	1962	169
Usodna pomlad 1941	1962	37	Ignacij dr. Lenček: Socialna okrožnica Janeza XXIII. Mater et Magistra	1962	70
Atentat na Stjepana Radića — Resnica o ravnanju dr. Korošca	1969	85	Lenček Rado: Lepota slovenske govornice ..	1969	44
Kremžar France: Jugoslavija v preteklosti in v prihodnosti	1955	68	Lobnik France: Vključen v nemško vojsko ..	1965	240
Krivec dr. Jože: O naši tiskani besedi	1968	244	Margaretič o. fra. Vlaho: Moje srečanje z dr. Korošcem na Hvaru	1966	213
Krošelj Jožko (J. K., J. Kr.): Emigracijska slovenska knjiga — naša ljubezen in ponos	1953	12	Marolt Marjan (M. M.): Sedemdeset let dr. Ivana Preglja	1953	185
Ob 40-letnici smrti dr. Janeza Ev. Kreka	1957	64	Deset let po Jakopičevi smrti	1953	192
Dr. Korošec in Hrvati	1961	87	Dr. G. Rožman v vrsti slovenskih škofov	1954	26
Dr. Korošec v skrbi za izseljence	1962	140	O slovenski narodni noši	1955	136
Zgradba oblasti v Jugoslaviji	1962	181	Slovenski likovni umetniki v izseljenstvu	1956	240
Ob 30-letnici Slovenske deklaracije	1963	27	Slovenska kmečka hiša	1957	26
Slovenija, njena upravna razdelitev in prebivalstvo	1964	48	Arhitekt Plečnik	1958	56
Borba za konkordat in dr. Korošec	1966	181	Dr. Marko Natlačen (20 let po smrti ljudskega bana)	1962	147
Dr. Korošec v Vrnjački banji	1966	205	Petsto let ljubljanske škofije	1963	185
Tri obletnice (Klic po Zedinjeni Sloveniji, 1848; Zahteva 1. slovenskega tabora v Ljutomeru, 1868; Zahteva Majške deklaracije pred 50 leti; Proglas Narodnega odbora za Slovenijo k 50-letnici Majške deklaracije) ..	1968	231	Dr. Anton Korošec in kultura	1966	215
Dr. Korošec - Sporazum s Hrvati in Slovenci	1969	103	Matičič ing. Anton: Govodoreja v Argentini	1954	213
Kuhar dr. Alojzij (A. K.): Narodni odbor za Svobodno Evropo	1952	47.	Mauser Karel: O slovenski besedi	1963	243
Besedilo Filadelfijske listine (Slovesna izjava o ciljih in načelih osvobođenja srednje in vzhodnoevropskih narodov)	1952	54	Melahaer Jože: Četniki na štajerskem	1965	245
Molčeca Cerkev v Jugoslaviji	1955	92	Mele Elizabeta: Misli o mladini	1968	219
Poglavje iz tragedije koroških Slovencev	1956	47	Meršol dr. Valentin: Dogodki v Vetrinju pred petimi leti	1951	50
Prof. Coolidge piše v Pariz .	49		Mizerit Tone: Tretji svetovni kongres krščanske demokratske mladine	1969	322
Podpolkovnik Miles se pojavi	50		Mozetič ing. Albin: Plinovod „Predsednik Perón“	1951	84
Prvo poročilo podpolkovnika Milesa	52		— Doba petroleja	1953	187
Drugo Milesovo poročilo	54		Odar dr. Alojzij: Slovensko bogoslovje v begunstvu	1949	146
Poročilo Majorja Martina ..	55		Slomšek — Mahnič — Jeglič	1950	64
Tretje poročilo podpolkovnika Milesa	59		Rim je zopet spregovoril ...	1950	90
Poročilo prof. Kernerja	65		Slovenska organizacija v svetu	1952	38
Prof. Coolidge sprejme Karavanke za mejo	72		Prelat prof. Josip Turk	1952	153
Vprašanje stalne meje	74		Izseljenci in domovina	1953	34

	Leto	Str.		Leto	Str.
Aleš Ušeničnik	1953	66	Rakovec dr. Karel:		
Franc Ušeničnik	1953	76	Eden naših problemov: Dvojezičnost	1960	18
Orehar Anton:			F. R.:		
Katoliška Cerkev v Argentini	1949	53	O Ameriški Domovini v Clevelandu	1950	184
Osojnik Maks:			M. R.:		
Bil sem vojni ujetnik	1965	234	»Peto zrno je dozorelo (Državna gimnazija za Slovence v Celovcu)	1961	204
Ovsenik Janez:			Rant Anton:		
Dva moža — spomin — zgled	1967	150	Ognjena zemlja	1959	175
Pavlovčič Roman:			Rant Pavle (P. R.):		
Mavrica na tri pramene	1955	59	Ing. Franc Emmer (Ob 10-letnici prvega komunističnega atentata	1951	151
Pešelj dr. Branko:			Prvi mednarodni kongres Krščanske demokratske zveze Srednje Evrope	1954	39
Dr. Vladko Maček in Slovenci	1965	91	Svoboda — osnovna zahteva trajnega mira (II. mednarodni kongres Krščanske demokratske zveze Srednje Evrope aprila 1956 v New Yorku)	1956	80
Peterlin P. Jože:			Gospodarski položaj in uspehi povojne emigracije v Argentine	1956	217
Janez Benigar	1961	222	Ob 80-letnici č. m. Terezije Hanželič	1956	250
Pistivšek Branimir:			Slovenci na krščansko demokratski tribuni (Pregled delavnosti SLS v okviru CDUCE od maja 1955 do 30. junija 1956)	1957	48
Ob 500-letnici smrti zadnjega Celjana	1956	281	S krščansko demokracijo v bodočnost (17. 6. 1956 — 30. 6. 1957)	1958	37
Ob 200-letnici velike stavke v Celju	1957	227	Dr. Gregorij Rožman — slovenski vladika	1961	158
Podstenar dr. Anton:			Ribnikar dr. Bojan (Primož Brdnik):		
Boj slovenske manjšine v krški škofiji na Koroškem — Avstrija — za verski pouk v slovenščini, I.	1966	61	„Glas zaveznikov“	1950	190
Prvi del: Koroški Slovenci nekdanj in sedaj	61		Rode Jurij:		
Drugi del: Koroški Slovenci in krški ordinariat	66		Slika koncila	1967	259
Tretji del: Zgledi vlečejo ...	69		Rozman Branko (B. R.):		
Četrti del: Ravnanje krškega ordinariata	75		Anton Martin Slomšek (Ob 100-letnici njegove smrti)	1962	129
Peti del: Stališče krškega ordinariata je zmotno	87		Svetovna izseljenska slavnost v Rimu	1963	218
II.	1967	9	Papež Pavel VI.	1964	285
Šesti del: Rešitev problema v luči papeških okrožnic ...	9		Rus Roman:		
Sedmi del: Državna pogodba in koroški Slovenci	25		Pregled priprav za II. vati-kanski ves. cerkveni zbor	1963	179
III.	1968	11	Povzetek in tematika prvega obdobja koncilskih del	1964	203
Osmi del: Rešitev problema in voditelji manjšine	11		Povzetek in tematika drugega obdobja koncilskih del .	1965	94
Deveti del: Koroški Slovenci in civilna oblast	43		Sirc dr. Ljubo:		
IV.	1969	9	Poskus demokratske opozicije 1945—1947	1963	82
Deveti del (Nadaljevanje): Koroški Slovenci in civilna oblast	9		Še eno poglavje iz spominov	1964	182
Pogačnik Frido:			Proces	1965	53
Na razpotju (Ob 20-letnici pristopa Jugoslavije k Trojnemu paktu)	1961	31	Dve leti v samici	1966	137
Puš dr. Ludvik:			Boj za zakonitost	1967	122
Notranji ustroj in delo Krščansko-demokratske zveze za Srednjo Evropo	1959	228	Svoboda po kapljicah	1968	55
Slovenci v Krščansko-demokratski zvezi za Srednjo Evropo	1960	145			
Krščanska demokracija v svetu	1961	103			
Deset let dela Krščanske demokracije v zamejstvu	1962	80			
Krščanska demokracija	1965	84			

	Leto	Str.		Leto	Str.
Titovsko gospodarstvo — uspeh ali neuspeh	1966	170	Prof. Ernest Tomec (Ob 20-letnici smrti katoliškega laika)	1962	159
Jugoslovansko gospodarstvo na začetku 1968	1968	144	Slovenska zelenica v Adrogeju (Ob 10-letnici slovenskega semenišča in škofovega zavoda)	1962	219
Smersu Rudolf:			Žakelj Jakob:		
Pravice delavcev v Argentini	1949	45	Kako so Nemci preseljevali	1965	219
Pravice delavcev (Primerjalni pregled delavske zakonodaje v državah, kjer bivajo slovenski izseljenci)	1951	264	Žakelj Jože:		
Drugi (argentinski) petletni načrt	1954	74	Pristnost naše vere	1967	195
O zvezi držav in o zvezni državi	1957	43	Žakelj Stane:		
Drugi mednarodni kongres krščanske demokracije Južne Amerike v Sao Paulo	1959	232	Skrivnost Velikega petka ...	1968	215
Stare Miloš:			Žekar Martin:		
Leto 1945 — usoden mejnik	1965	215	Pričevanje I.	1962	53
Starogorski:			Pričevanje II.	1963	62
Boj beneških Slovencev za svoje pravice	1954	63	Pričevanje III.	1964	171
Tišler Andrej:			Narodni odbor za Slovenijo:		
Ko nisem bil človek (Spomini na Dachau)	1969	114	Namen naše politike	1961	104
Tratnik Matija:			Proglas k narodnemu prazniku in dnevu Slovenske zastave 29. oktobra 1966 ...	1961	279
Temna zarja na Primorskem (1940—1945)	1951	142	— Argentina (Zemljepisni opis)	1949	21
Medvladje na Primorskem (Od 1. maja 1945 do 15. septembra 1947)	1952	106	— Deklaracija po sklepu Ženevskega dogovora	1961	74
Vauhnik Vladimir:			— Dogodki po svetu v minulemu letu	1951	255
Grožnje in spletke proti obstojanju Slovenije	1953	141	— Dva, ki sta vstala iz groba	1949	95
Današnji vojaško-strateški položaj Slovenije	1954	105	— K 400-letnici Petelina-Gallusa	1950	136
O politiki kneza Pavla	1963	56	— Iz študentskega življenja v Sloveniji (Pismo)	1962	190
Velikonja Jože:			— Komunizem — dvojni nasilnik (Iz knjige: Stalin „K vprašanju leninizma“)	1949	27
Tržaški razgledi	1954	92	— Leto snovanja svetovne fronte proti komunizmu	1952	217
Slovenske šole na Tržaškem	1955	176	— „Mladi slovenski človek je že spoznanja resnične zgodovine“ (Pismo študenta iz Ljubljane)	1969	260
Trst in Londonski sporazum	1956	260	— New York — prestolnica sveta	1951	86
Zares na „mrtvi straži“? ...	1963	240	— Ob 10-letnici dveh procesov	1956	289
Velikonja Narte:			— Ob 5-letnici smrti Narteja Velikonje	1950	103
Pismo prijatelju	1956	86	— Ob 75-letnici rojstva Silvina Sardenka	1951	81
Vivod Tine:					
Človek v ravnotežju	1967	197			
Šotor nad menoj razpet	1968	271			
Vošnjak dr. Bogumil:					
Jugoslovanski odbor v Londonu (1915/18) in Krfska deklaracija 20. julija 1917 ..	1958	111			
Poglavje stare slovenske demokracije	1960	31			
Zorman Fortunat P.:					
40-letnica Lemonta	1965	330			
XY					
Obračun 10 let (Pregled gospodarstva LRS Slovenije v dobi 1945—1955)	1956	227			
Žakelj dr. Filip (dr. F. Ž.):					
Dr. Lambert Ehrlich (V spomin 20-letnice mučeniške smrti slov. duhovnika) ...	1962	152			

	Leto	Str.		Leto	Str.
Poljanec-Sorodnik:					
Ob 100-letnici rojstva Ivana Tavčarja	1951	79	Splošna deklaracija človeških pravic	1961	105
Ob spominu na pesnika Balantiča	1950	192	100-letnica rojstva pisatelja dr. Fr. Detela	1950	84
50-letnica smrti Josipa Mur-na Aleksandrova	1951	80	Štatut Narodnega veča	1961	79
25-letnica smrti Srečka Kosovela	1951	90	Troje pričevanj in en dokument	1949	93
Pisma iz domovine	1962	186	Tu in tam po svetu v minul-lem letu	1950	209
Pred petimi leti	1950	104	Za osvobojenje in zedinjenje Evrope (Poslanica odbora za Srednjo in Vzhodno Ev-ropo ter Srednje in Vzhod-noevropske konference pred-sedniku Eisenhowerju	1954	57
Podoba argentinske zgodovine	1950	29	Zborovanje v Williamsburgu (Zasedanje Odbora za osvo-boditev Srednje in Vzhodne Evrope)	1953	21
Popotni vtisi iz Cordobske province	1949	23	Ženevska pogodba	1961	72
Poslanica Krščanske demo-kratske zveze Srednje Ev-rope narodom za železno zaveso	1954	50			
Slovenec sem, tako je mati djala (Ob 90-letnici pesmi)	1956	106			

KULTURNO DELO NAŠE EMIGRACIJE

	Leto	Str.		Leto	Str.
Debeljak dr. Tine:			Likovna umetnost	1952	247
Leposlovno ustvarjanje slo-venske emigracije	1949	178	Kulturno življenje Slovencev v zamejsvu	1953	213
Umetniško kulturno delo slo-venske emigracije v l. 1949	1950	246	Gledališče, likovna umetnost (Marijan Marolt)		213
Slovenske kulturne organiza-cije v Buenos Airesu (Gal-lus, Idnave)	1950	179	Glasbeno udejstvovanje (Jože Osana)		219
Pisateljska družina „France Balantič“	1951	211	Marolt Marijan:		
Debeljak dr. Tine:			Likovna umetnost, glasba, gle-dališče	1954	264
Leposlovno ustvarjanje	1951	272	Debeljak dr. Tine:		
Marolt M.:			Panorama slovenskih leposlov-nih ustvarjalcev v emigra-ciji	1955	228
Gledališče	1951	273	Marolt M.:		
Likovna umetnost	1951	274	Likovna umetnost — Gleda-lišče	1955	258
Simčič Z.:			P. M.:		
Glasbeni pregled	1951	275	Glasba	1955	260
Debeljak dr. Tine:			Marolt M.:		
Literarno življenje v l. 1951	1952	242	Slovenski likovni umetniki v izseljenstvu	1956	240
Marolt M.:			Slovenski pevski zbor Gallus	1959	267
Gledališče	1952	244			

	Leto	Str.		Leto	Str.
Fajdiga P.:			Knjižna žetev slovenske politične emigracije	1958	212
Slovenski pevski zbori v Argentini	1960	275	Knjižna žetev slovenske politične emigracije	1959	268
Marolt M.:			Knjižne založbe slovenskih narodnih manjšin	1959	269
Umetniška šola v Buenos Airesu	1961	214	Knjižne založbe slovenske politične emigracije (Dopolnilo)	1959	273
K reprodukcijam umetniških stvaritev	1966	387	Knjižna žetev zamejskih Slovencev	1960	175
Debeljak Tine ml.:			Knjižne izdaje zamejskih Slovencev	1961	232
Slovensko gledališče v Buenos Airesu	1967	309	Knjižne izdaje zamejskih Slovencev	1962	245
Marolt M.:			Knjižne izdaje zamejskih Slovencev	1963	245
Razstave svobodnih slovenskih umetnikov	1968	257	Knjižne izdaje zamejskih Slovencev	1964	304
Debeljak dr. Tine:			Knjižne izdaje zamejskih Slovencev	1965	346
Premieri novih slovenskih dramatskih del (Simčič — Krst pri Savici; Vombergar — Martin Krpan)	1968	273	Knjižne izdaje zamejskih in izseljenskih Slovencev	1966	389
Rezelj L.:			Knjižne izdaje zamejskih in izseljenskih Slovencev	1967	328
Slovensko gledališče v Buenos Airesu	1969	314	Knjižne izdaje slovenske ideološke emigracije, zamejskih in izseljenskih Slovencev .	1968	290
Novak Zdravko:			Knjižne izdaje slovenske politične emigracije v prvem desetletju od meseca maja leta 1945	1956	209
Knjižna žetev slovenske politične emigracije	19557	193	Knjižna žetev slovenske politične emigracije	1958	199
Uredništvo:			Slovenske šolske knjige v Trstu	1957	209

A N K E T E

	Leto	Str.		Leto	Str.
SLOVENSKO DEKLE IN SLOVENSKA ŽENA V SVE-TU	1963	113/133	Ambrožič, p. Bernard		105
Kaj mislita slovenske dekle in slovenska žena.			Detela Lev		108
Kaj mislijo o slovenskem dekletu in o slovenski ženi.			Rus Roman		111
(Zbrala in uredila Kraljeva Anica)			Krek, dr. Miha		114
PROBLEMI NAŠEGA OBSTOJA	1964	55/159	Mauser Karel		120
Stare Miloš: Zakaj anketa		55	Novak, dr. Bogdan C.		121
Sirc Ljubo		59	Remec Peter Pavel		126
Bajuk Božo		61	Soukal Milena		130
Bagatelj Marjana, r. Kovač ...		63	Zorman, OFM p. Fortunat		132
Debeljak, dr. Tine		65	Schmidt Gerald in Slovenci		137
Fink Božidar		71	KAJ SODIM O KOMUNIZ-MU?	1965	139/212
Geržinič Alojzij		74	Sare Miloš: Uvodne misli		139
Hanželič, dr. Rudolf		84	Ambrožič, prof. Lojze		143
Komar, dr. Milan		85	Bajuk, ing. agr. Marko		146
Kralj Anica, r. Simčič		87	Bitenc Stane		143
Kremžar Marko		90	Čretnik Nace		152
Petriček Danica K.		93	Čujež, dr. Rudolf		156
Rant, dr. Jože		93	Debeljak Vera		159
Rozman, dr. Branko		100	Fajdiga Pavel		165
Verbič Pavel		101	Gorše France		153
			Jan Maks		170
			Jazbec Janko		172
			Jelenec, dr. Peter		175
			Jenko Alenka		180
			Marolt Marijan		182
			Puš, dr. Ludovik		185

	Leto	Str.		Leto	Str.
Rant Mirjam		191	Novak, dr. Bogdan C.		177
Sirc, dr. Ljubo		193	Poznič Jože		180
Starc, dr. Alojzij		196	Sirc, dr. Ljubo		133
Struna Marijan		199			
Velikonja, dr. Jože		203	PROBLEMI ODNOSOV MED		
Zdešar, dr. Janez		207	DVEMA GENERACIJAMA .	1967	202/209
Zakelj Jože		210	Uvodne misli		202
CILJI SLOVENSKE NAROD-			Košir-Arko Krista		202
NE POLITIKE	1966	251/312	Fink Andrej		203
Uredniki: Zakaj zopet anketa?		251	Jan Ciril		205
Čretnik Nace		253	Mizerit Metka		205
Jelenec, dr. Peter Celestin		257	Sušnik Franci		207
Jelenčič Valentin Z.		268			
Košiček Jože		273	SLOVENSKA ŽENA DOMA		
Kremžar Marko		276	IN V SVETU	1968	161/175
Pleničar Dušan		279	K(ralj), dr. J(anko): Tri matere		161
Puš, dr. Ludovik		282	Kraljeva Anica: Nekaj napotkov		
Rant Pavel		287	in vprašanja		162
Sirc, dr. Ljubo		291	Sekolec Nana: Anglija		164
Smersu Rudolf		295	Roex-Brečko Slavka: Belgija ..		165
Velikonja, dr. Jože		300	Šoukal Milena: ZDA		166
Pavel Verbič		303	Kozina-Ašič Renata: Kanada ..		167
Žagar Emil		310	M. Š.: Trst		168
			Saksida Zora: Gorica		169
CILJI SLOVENSKE NAROD-			A. A.: Slovenija		170
NE POLITIKE (II.)	1967	157/188	B.B.: Slovenija		170
Stare Miloš: Ob sklepu ankete		157	C. C.: Slovenija		171
Arnež Janez		159	Dobovškova Pavlina: Argentina		172
Čof Emil		162	Osterčeva Naca: Argentina ...		173
Loh Maks		170	A. B.: Argentina		173
Magister Milan		173			

SLOVENSTVU V ČAST —

NARODU V PONOS

	Leto	Str.		Leto	Str.
Uredništvo:					
V svobodi gradijo boljši svet	1965	239	Mihelčič, dr. Franc	1969	141
Bertoncelj Dinko	1967	240	Remec Bara	1966	330
Bratina, dr. ing. Vojmir J. .	1965	316	Sirc, dr. Ljubo	1968	201
Debeljak, dr. Tine	1968	179	Šuštar, prof. dr. Alojzij	1969	136
Golobova Franja	1966	320	Truhlar, D. J. dr. Karel Vla-		
Gorše France	1966	331	dimir	1965	294
Jančar, dr. Jože	1967	252	Velikonja, dr. Jože	1968	207
Komar, dr. Milan	1965	290	Zajdela, dr. Franc	1965	299
Mauser Karel	1968	195	Zužek, D. J. Ivan	1969	131

NAŠA BESEDA IN PESEM

Beseda	Leto	Str.		Leto	Str.
Ambrožič p. Bernard:			Arko dr. Vojko:		
Svet zase — takole čuden ..	1956	108	Ančka (Zgodba z Nahuel		
Idila o krvavem srcu	1959	126	Huapi)	1951	207
„Literarno igračkanje“	1960	126	Žarek (Zgodba z Nahuel		
Od mehotačenja do ničle ...	1963	136	Huapi)	1952	197
Profesorjevo predavanje o			Severna stena (Zgodba z		
slovenskem gnoju	1964	249	Huapi)	1958	123
Legenda o Jezusu in dveh			Cerro Capilla	1963	141
učencih	1965	309	Beličič Vinko:		
Na avtobusu	1967	314	Stari dnevniki	1957	80
Svet — na glavo postavljen .	1968	240	Dokler je dan	1958	133
			Mladro vino	1961	134
			Šolski izlet	1962	100

	Leto	Str.		Leto	Str.
Nova pesem	1963	239	Šel sem pisma iskat	1959	124
Sošolci	1964	245	Fata morgana	1960	86
Brezovec Tine:			Dragica	1963	107
Usodna brzovjaka	1955	63	Košiček Jože (J. K.):		
Zgodba terenca Jakoba Jeroma	1956	118	Fortunat Mohorčič	1958	143
Bronislava S.:			Kramolc M. Božidar:		
Sestra Marija	1959	185	Ogrlica z osmimi sloniči ...	1952	44
Debeljak dr. Tine:			Potepuha Toma poslednji potep	1953	99
Odkrite stopinje	1951	249	Pravljice	1954	249
Smrt Mata Matkoviča	1952	125	Angel varuh	1956	143
Dolinar ing. Janko, (Mlinarjev Janče):			Stava	1957	105
Čudna božja pot	1955	129	Smeti	1958	137
Črni Grega	1956	155	Poroka	1959	137
Za očeta	1957	120	Zenske	1960	91
Očetov greh	1959	114	Krivec dr. Jože (Andrej):		
Detela Lev:			Pismo	1950	110
Prebodena tišina	1962	103	Poglavje iz „Grobvi na Rabu“	1950	193
Blodnjak	1963	149	Pot proti domu	1951	159
Dolenc Ivan:			Naša pesem	1953	25
Po utripih srca (Drama o slovenskem beguncu)	1959	140	Srečanja	1953	50
Fink Andrej:			Izpit za hlapca	1957	110
Zgodba o vojaku	1967	212	Paket kave	1959	130
Gaj:			Tri slike	1960	36
Misijon v Pampi (versko delo med argentinskimi kmeti) ..	1950	162	Domovina — sreče kraj (igrski nastop)	1961	143
Goričan Janez:			Iz generalke (odrski prizor) ..	1967	317
Veliki shod malega naroda ..	1955	18	Kunčič Mirko:		
Janežič Stanko:			Pripovedke in pravljice (Strah za Grančičem — Pravljica o modri roži — Trije velikani — V deželi Tamtam) ..	1957	240
Svetonočno romanje	1949	42	Deklica in cigan	1959	170
Rad bi povedal veliko besedo ..	1956	200	Oj, hišica očetova — Bog živi te	1959	172
Miran Lokar	1957	82	Škratec Rogatec	1960	121
Sonce sije nad Parizom	1958	137	Medaljonček (igrica za domobranski dan)	1960	134
Jakopič Marijan:			Marolt Marijan (Ludvik Kavšek):		
Zemlja	1953	147	„Buhkando trabajo“	1951	241
Anže	1956	124	Žena, dar božji	1958	165
Kalan Janez (N.J.):			Spomini vmret!	1961	115
Med dvema ognjema	1956	174	Majde zaide med mobiliziranje	1962	111
Jeločnik Nikolaj (Miklavž Trpotec):			Vračanje	1966	349
Dvoje pisem	1949	152	Mauser Karel:		
Kociper Stanko:			Mrtvi bataljoni	1949	100
Prpekova Tila	1950	72	Brezov križec (Odlomek iz romana „Leseno mesto“) ..	1949	121
Jeruzalemski zvonar	1951	36	Razkropljenim rojakom	1950	17
Kaškova mati	1952	95	Balada dvajsetega stoletja ..	1951	82
Želarija na Prenaščaku	1953	60	Vasovanje	1952	24
Nori Japec	1956	126	Ura s kukavico	1954	79
Čolnar na Dravi	1957	85	Potokarjev Tonček	1955	61
Huda ura (Iz romana „In svet se vrti naprej“)	1960	79	Slum	1956	152
Korošec Ivan:			Oblačni dan	1957	118
Zgodbe iz Teharij	1949	88	Mačice v vazi	1958	177
Teharje — Prodani bataljoni ..	1950	105	Meditacija	1958	178
V Palmanovo	1952	70	Mrtvi bataljoni (Odlomek) ..	1963	158
Kota 1066	1953	160	Samotna hiša	1964	247
Zadnji juriš	1954	161	Dom za stare ljudi	1968	242
Naša zgodba	1955	137	Mernik Janko:		
Irena	1956	140	Krivda (odlomek iz romana „Oveneli nageljni“)	1950	237
Odlomek	1957	100	Krvave zarje	1951	90
Neznani junak	1958	143			

	Leto	Str.		Leto	Str.
Begunski očenaš (Odlomek iz Črne maše)	1949	124	Brata imam	1957	135
Izseljenska kolednica za leto 1950	1950	2	Črnci	1957	135
Serenada	1950	55	Na tujem	1958	191
Lepa Vida	1950	71	Junjska	1958	191
Spev pred Argentino	1950	120	Velemesto	1958	191
Kolednica novonaseljencev za leto 1951	1951	2	Zakaj me mučiš	1961	150
Junaška pesem mladcev pred budočo se zoro	1951	63	Žetev na tujem	1961	150
Ena do pet (1941—1945) ...	1951	131	Njen obraz	1961	151
Zvon svobode (Spominu dr. Korošča ob 10-letnici smrti)	1951	280	Pojdiva, dekle	1961	151
Kolednica za leto 1952	1952	2	Smrt v maju	1962	122
Rapsodija z ekvatorja	1952	23	Japonska češnja	1962	122
Čeferinčkova ladja	1953	226	Tam večno bom doma	1962	122
Turjaški labod	1953	33	Čas pred zimo	1962	122
Pismo v Vetrinj	1954	24	Tiho ugaša dan	1963	163
Balada o mali Reziki	1954	258	Čas ob trgatvi	1963	169
Svit nad Kočevskim Rogom ..	1955	35	Podaj mi roko	1963	169
Deklamacija o slovenski zastavi	1967	281	Dom	1963	169
O Dom!	1967	351	Velikonočna	1967	320
Debeljak Tine ml.:			Nocoj	1967	320
Kaj je resnica	1968	226	Ko nekega se dne	1967	320
Domobranske koračnice:			Jutri morda	1967	320
Mi, legionarji, mi domobranci ..	1952	75	Veter, ki boža ti lase	1967	320
Mi slovenski smo vojaki			Zemlji	1969	256
Moja domovina			Žetev	1969	256
Himna legionarjev			Materi	1969	256
Legionarji, domobranci			Janežič Stanko:		
Mi smo slovenske zemlje čuvarji ..			Mamika	1951	41
Hartmanova Milka:			Tabor	1951	67
Bolečina	1962	126	Begunec ob kresu	1951	105
Hotimir:			Kraške pesmi	1953	54
Tihi dialog	1959	158	Večer		
Hribovšek Janez:			Pomlad na Krasu		
Drevesom	1965	314	In zdaj bi s teboj poletel		
Rast	1965	314	Begunski motiv	1954	65
Pomladna pesem	1965	314	Škerjanec	1954	170
Pomlad	1965	315	Jesenska pseem	1954	170
Poletje	1965	315	Pesem	1954	210
Jesen	1965	315	Klic domovine	1955	91
Jakopič Marijan:			Temnice	1959	159
Kruh	1949	119	Neznana gomila	1960	115
Bohkov kot	1950	54	Prošnja za spravo	1961	152
Kamrica	1950	102	Jeruc Dimitrij:		
Preveč je mislil, preveč	1951	85	Jesenke rože	1953	77
Razpoloženska	1951	89	Umirajoča zemlja	1953	124
Jesenska	1951	163	Kolarič Tonček:		
Peč	1951	206	Uvodna pesem iz „žalnega venca“ ..	1950	119
Večer	1951	206	Koroška narodna:		
Po zamrzli gazi	1953	41	Dober večer, luba dakle	1954	248
Ameriško velemesto	1953	41	Kos Vladimir:		
Že dolgo čakam te	1953	41	Hrepenenje	1951	52
Cokle	1953	41	151. psalm	1951	200
Me vidiš	1953	65	Tri Marije in križ	1952	202
Našim stražarjem	1954	52	Moja jesen	1952	224
Vračam se	1955	100	16 in deset	1953	35
Njen blagoslov	1955	100	Onkraj zidov	1953	35
Konec	1955	100	Sladka norost	1953	35
Sveta noč	1956	183	Protij sanjam	1954	35
Pomlad je	1956	183	Velika aktivnost	1954	35
Bori	1956	183	Nedeljski zvonovi	1954	78
D. P.	1957	185	O tebi	1954	78
			Čisto jutro	1954	182
			Partija	1954	182
			Danes	1955	106
			Zaspančkaj, veliki človek ...	1955	106
			Čar besed	1955	106
			Breme	1955	107

	Leto	Str.		Leto	Str.
Speči revolucionarji	1955	107	Iz pisma materi, ki rada bere knjige	1969	250
Simbol	1955	107			
Pojdi z menoj	1955	107			
Bukov list	1955	107	Kosovel Srečko:		
Naša slovnica	1956	178	Starka za vasjo	1951	80
Veliko razodetje	1956	178			
Lepe oči	1956	179	Kovačič Erik:		
Pritajeni krik	1956	179	šenklavški zvon	1949	17
O tebi	1956	179	Fata morgana	1949	123
Jelkin večer	1956	179	Na valovih oceana	1951	195
Dva človeka	1956	180	Žena s plamenico	1953	16
Princesa v sivem plašču	1956	180	Pesem svobode	1952	21
Neslišni vihar	1956	180	Stara ura	1953	30
Litanije naše ulice	1956	180			
Na svidenje	1956	180	Kramolc Božidar M.:		
Zaljubljeni satan	1957	138	Meddobje	1955	135
Sinji upor	1957	138	September	1956	183
Podari mi rožo	1957	138	Melanholija	1956	183
Ali se, voda, spominjaš?	1957	139			
Moja in tvoja najljubša	1957	139	Krivec dr. Jože (Andrej Kocil):		
Lobanje	1957	140	Spominki	1949	108
Marija David	1957	140			
Ljubavni pripevi invalidov ..	1957	140	Kunčič Mirko:		
Tvoj pogled me žge	1957	141	Mati, domovina, Bog	1953	221
Pohod v bodočnost	1957	142	Pesmi o dedu	1953	227
Veronika, hvala	1957	142	Polonco predstavimo		
Jezus, ljubi me	1957	143	Trgovina s soncem		
Opij popolnih	1957	143	Dedova barčica		
Iz cikla „Otok smehlajev“			Pomlad		
Pogumna pesem	1958	195	Ded pripoveduje		
Nikar ne odidi	1958	195	Na dedkovih kolenih		
Sneži, ko srebam čaj	1958	195	Domača jesen		
Včasih zaprem oči	1958	196	Cviček		
Sankočo, ponočna četrt	1958	136	Vlak		
Ali je vse zgubljeno?	1958	196	Ded se poslavlja		
Ciprese prisluškujejo	1958	196	Cingljajo zvončki	1954	247
Nekomu, ki bere moje pesmi	1958	196	Pismo od doma		
Poletje dve	1959	157	Pismo domov		
Zadnje litanije	1959	157	Vršiček rožmarina		
Nikar ne reci tega	1959	157	Pikapolonica		
Ubiti smeh	1959	157	Šolarček		
Gospodična ljubezen	1959	157	Mala čarovnica	1954	273
Poljub v tujini	1959	157	Cingljajo zvončki	1957	238
Po udarcu	1960	116	Slovenska zastava		
Kadar se sončne oči zapro ..	1960	116	Mlada Slovenka		
April, maj, junij	1960	116	Prsti po vrsti		
Čoln, v katerem ni nikogar ..	1960	116	Miklavž		
Pridi po rožo	1960	117	Naša račka		
Kam me pelješ?	1960	117	Ančka Pomarančka		
Oblaki na begu v Aomori ..	1961	153	Učiteljci za god		
Oprosti nam, kapelica	1961	153	Piščančki		
Pesmi treh žena	1961	154	Samorastnik	1958	190
še brez naslova	1961	154	Domovina	1959	165
Dva trenutka, in več	1961	154	Domotožje	1959	165
Kakor da nas ni	1961	154	Bela cesta	1959	165
Dolga jesen	1962	124	Piščalka	1959	166
Kdaj sva se ranila	1962	124	Očka	1959	166
Sonja, pesem moja	1962	124	Štuporamo	1959	167
Nebo v decembru	1962	124	Ded	1959	167
Od vsega začetka	1962	125	Matjažek roma	1959	168
Naslov brez naslova	1962	125	Ples metuljkov	1969	168
Preteklosti neumrljivi	1962	125	Matjažek šteje	1959	169
V spremstvu vlačilcev	1962	125	Lakota	1959	169
Emeragd Pekla	1967	321	Ded sanja	1959	169
Iz pisma tihotapcev	1967	321	Ded modruje	1960	132
Pesmi z Japonske:			Majda piše pismo	1960	132
V tem mestu	1969	249	Umrl je ded	1960	132
Ne mislite, da sem pozabil ..	1969	249	Grenak spomin	1967	312
Prvi januar v Omae-zaki ..	1969	249	Vampir	1967	312
Zadnji december	1969	250	Naša Atlantida	1968	246
Le hrib sinjine	1969	250	Votla soha	1968	246

	Leto	Str.		Leto	Str.
Kveder Pavle (Pak):			Ribičič Franc:		
Moja sreča	1951	136	Gospodu Grimsu za srebrno mašo in petindvajsetletnico	1952	216
Pomladna slutnja	1951	136	Rozman, dr. Branko (Janko)		
Kralj Matjaž	1952	43	Slovo	1949	52
Odmevi	1952	73	Zorenje	1949	52
Ljubo:			Iz moje celice	1949	52
Ukradena mladost	1951	195	Slika	1949	52
Magister Bine (Črčimir):			Večer na tujem	1949	52
Očiščenje	1950	206	Idila	1950	38
Božič v Buenos Airesu	1951	25	Zvečer	1950	38
Iz Kampov	1951	94	Talita	1950	78
Tvoje oči	1953	250	Vihožitje	1950	38
Lepa pomlad	1956	182	Iz orienta	1950	38
Definicija poletnega dne ..	1956	182	Majevala balada	1950	105
Minuto dvoma	1956	182	Tihožitje	1951	43
Mali Gregor:			Balada	1951	152
Na vrhu Dobrača	1949	110	Okno	1951	152
V tujini	1952	138	Japonski akvarel	1951	155
Pogovor s ptičkom	1952	138	Kapelica	1951	158
Zapoj mi, ptičica	1953	221	Večer	1951	158
Mauser Karel:			Starec s čašo	1951	228
Spomini	1966	352	Trta	1952	121
Ob jezeru	1966	352	Blaznež in lobanja	1953	90
Želja	1966	352	Zaprl se bom	1953	143
Medved Anton:			Optimist	1953	146
Skopulja	1962	137	Pomlad	1954	73
Merlak-Detela Milena:			Pismo	1954	104
Zvonenje ob rojstvu	1963	173	Večer v Tirolah	1954	134
Ovijalka	1964	251	Težke misli	1954	134
Cestni pometači	1964	252	Med večerom in nočjo	1954	210
Mihael:			Med večerom in zemljo II. ..	1956	182
Rojeni v nečas	1953	220	Sardenko Silvin:		
Večeri ob morju	1953	220	Gazelici	1951	81
Murn Josip Aleksander:			Škerjanec Adolf, (Igor):		
Pesem o klasu	1951	80	Posmrtni spev	1949	102
Novačan Anton:			Izseljenci	1950	26
V katedralni božjega groba ..	1949	44	Bele sanje	1950	85
Novak Lojze:			Sinji orel	1950	112
Pesem	1963	170	Francetu Balantiču	1950	194
Novak Stanko:			Tkalec	1951	75
Očetova bolečina	1950	56	Triglavske skale	1951	88
Ozarnik Oroslav:			Večerne misli	1951	161
Iz cikla „Ozki soneti“	1958	192	Prodana domovina	1952	214
Pomlad v naš kraj			Otožnost	1953	109
Pomladni sprehod			Čas brez časa	1953	235
Ob nevihti			Predramljeni cvet	1954	158
Zima v naši vasi			Pričakovanje	1955	111
Papež France:			Gorski spomin	1955	111
Spominjanje	1957	133	Gorski sen	1955	111
Naselitev	1957	134	Skrite steze	1955	111
Ljubljana	1958	193	92 besed ljubezni	1955	148
Naš čas	1958	193	Potopljeni sen	1956	184
Božično drevo	1958	193	Pot v neznanu	1956	134
Pribac Humbert:			Šoukal Milena:		
Nocoj morda	1962	123	Grenki cvet	1963	173
Tri breze	1962	123	Odmev	1963	173
Prinesla mi bo starega vina	1962	123	Obup	1963	173
Pred nevihto	1962	123	Tveganje	1963	174
Rakovec Karel, (Prospero):			Vsak dan odhod	1963	174
Pomladna	1949	56	Iz globin	1964	252
Blazni brat mrtvemu	1949	56	Misel	1966	350
			Skrivnost	1966	350
			Mrtvo drevo	1966	350
			Predsmrtni sen	1966	350
			Sonce	1967	318
			Slepec	1967	318
			Spoznanje	1967	318

	Leto	Str.		Leto	Str.
Jutro	1967	318	Tvoja pesem	1958	194
Spomini	1967	319	Slišim jok novorojenčkov	1959	161
Želja	1967	319	Pozabil sem, o duša, II	1959	161
Nevihita	1967	319	Ali si iskanje	1959	161
Jesen	1968	247	Dve fantastični pesmi	1960	117
Meditacija	1968	247	Kdo je še z menoj?	1961	151
Zaprta vrata	1968	247	Bedni „barrio“	1961	152
Beli golobi	1969	251	Domotožje	1962	126
Šušteršič Mirko, (Valiant):			Jesenska otožnost	1963	172
Odhod	1949	37	Božična noč 1961	1963	174
Santa Cruz	1949	37	Pogled na Panamericano	1963	175
Po tujih obzorjih	1951	71	Vinšek Stana:		
Pismo	1955	65	Vsi sveti	1969	259
Ob slanjem jezera	1956	181	Vodeb Rafko:		
Noč v Pampi	1956	181	Beseda	1952	21
Štefan Tonkli, (Slavko Srebrnič):			Mrtvemu očetu	1952	134
Izseljenska otožnost	1950	117	Finale	1953	104
Življenje	1951	161	Japonski motivi	1953	82
Senca	1951	161	Cest brezupna slast	1957	137
Te luči	1951	164	Žitnik Vinko, (Bogdan Budnik):		
Grob Jožeta Kastelica (1950)	1952	22	Razkleni, razmakni se meja		
Ob peti obletnici smrti Izidor-			slovenska	1949	28
ja Zavavlava	1952	123	Božji vrtljak	1949	51
Tujina	1952	123	Prebiram strune	1951	119
V sončnih žarkih	1952	179	Besedi svobode	1951	126
Mimo meseca	1953	140	Prebiram strune... ..	1951	219
Venec na grob materi	1954	153	Župančič Oton:		
Temna noč ob morju	1955	128	Bil je med nami mož	1966	50
Razkošna godba večerne zarje	1955	169	—		
Ne umri, pesem	1957	136	Najstarejša slovenska božična		
Zatrta pesem	1957	136	pesem	1952	19
Kdaj si mi dražje, drevo	1957	136			
Meditacija	1958	194			
Pozabil sem, o duša	1958	194			

NAŠA MLADINA PIŠE

	Leto	Str.		Leto	Str.
Dolenc Nada:			Stajnik Ivica:		
Zbogom domovina	1953	222	Naš novi dom	1953	224
Majhen Ivo:			Tomažin Jožica:		
Čez ocean	1953	223	Kako je bilo doma	1953	222
Smersu Marjeta:					
V tujino	1953	223			

IZSELJENSKI LETOPIS

I.	Leto	Str.		Leto	Str.
—			Rant Pavle:		
Slovenski begunci se razha-			Dr. Miha Krek med svobodnimi		
jajo v svet	1950	123	Slovinci	1958	227
—			Krošelj Jožko:		
Slovinci v svetu	1949	173	Škof dr. Rožman med Slo-		
V Evropi		173	venci po svetu ob svoji zlati		
Latinska Amerika		173	maši	1958	237
Severna Amerika		175	—		
—			Krek in škof Rožman pdi Slo-		
Škof misijonar	1950	187	vencih v Evropi	1959	240
Marolt Marijan:			—		
Zamejska potovka (Zapis o			Vseslovensko romanje v Lurd	1959	243
delu in življenju slovenskih					
emigrantov po svetu) ..	1951	212			

	Leto	Str.		Leto	Str.
Krošelj Jožko:			Sekolec Franjo (L. M.):		
Slovenska versko-narodna ma-			Velika Britanija	1954	272
nifestacija v Lurdu	1959	243	Slovinci v Veliki Britaniji ..	1955	254
Slovenska središča v svetu ..	1967	351	Gospodarski položaj Slovencev		
Misli o slovenskih domovih		351	v Angliji	1956	225
Anglija:			Pismo iz Anglije	1957	164
Slovenski dom		353	Pismo iz Anglije	1961	181
Argentina:			Pozdrav iz Anglije	1963	237
Buenos Aires, Slov. hiša ..		355			
Berazategui, Slovenski dom		364	III. Argentina		
Carapachay, Slovenski dom		366	Hladnik Janez:		
Castelar, Pristava		368	Slovinci v Argentini nekdanj in		
Ramos Mejía, Slomškov dom		370	danes	1949	60
San Justo, Naš dom		376	Brezdomci so našli nov dom v		
San Martin, Slovenski dom		381	Argentini	1949	163
Slovenska vas, Slov. dom ..		385	—		
Bariloche, Planinski stan ..		389	Društvo Slovencev	1949	176
Mendoza, Slovenski dom ..		390	—		
Miramar, Slovenski dom ..		393	Slovinci v Buenos Airesu	1950	133
San Esteban, Slovenska po-			I. L.:		
čitniška kolonija		396	V Mendoza pojdite, tam je lepo	1950	133
Avstralija:			—		
Sidney, Akcija za sloven-			Slov. semenišče v San Luisu	1950	147
ski dom	399		—		
Melbourne, Baragov dom ..	401		„Učena Córdoba“	1950	150
Slomškov dom	404		—		
Slovenski dom	405		Provincia Tucumán	1950	152
Čile:			—		
Santiago-Maipú, Dom Ma-			„V deželi tekočega zlata“ ..	1950	153
rije Pomagaj	407		—		
Francija:			Rosario	1950	158
Pariz, Slovenski dom, Slo-			Hladnik Janez:		
venska katoliška misija ..	408		Dom v Argentini (Zemljišče		
Kanada:			za Slovensko vas)	1950	160
Toronto, župnijska dvorana			Tršinar S.:		
pri Mariji Pomagaj	411		V argentinskih letoviščih	1950	171
New Toronto, dvorana žup-			Slovenska skupina v Cha-		
nije Marije s čudodelno			padmalalu		
svetinja	415		Miramar		
Toronto, Slovensko letovišče	418		Mar del Sud		
Slovenski dom	419		Arko dr. Vojko:		
Winnipeg, farna dvorana ..	421		Slovinci v Bariloche	1950	173
Hamilton, Slovenian Com-			—		
munity Centre	423		Društvo Slovencev	1950	176
Montreal, farna dvorana ..	422		—		
Venezuela:			SFZ — Slovenski fantje v		
Carracas, Akcija za Sloven-			Buenos Airesu	1950	182
ski dom	424		—		
ZDA:			SDO — Slovenska dekleta v		
Cleveland, Baragov dom Inc.		426	Argentini	1950	183
—			—		
Proslave ob 50-letnici prve			Slovinci v Argentini	1951	231
slovenske vlade	1969	1970	—		
Uvodna misel		179	Društvo „Slovenska krajina“	1951	237
Argentina		171	Ašič Vital:		
Izjava Narodnega odbora			Slov. akademiki v Argentini	1957	205
za Slovenijo ob 50-letnici		203			
Odmevi proslav v argen-					
tinskem časopisju		225			
Kanada		223			
ZDA		234			
Gospodarska hvalnica		241			
II. Anglija					
Kunstelj Ignacij:					
Slovinci na Angleškem	1950	222			

	Leto	Str.		Leto	Str.
Arko dr. Vojko:			Krošelj Jožko:		
Slovenski naseljenci na Ognjeni zemlji	1950	175	Proslava obletnice Rerum novarum in Quadragesimo anno	1962	229
—			Rant Pavle:		
Slovenski škof dr. Rožman (ob drugem obisku v Argentini od 11. 1. do 10. 3. 1952)	1953	19	Slovenski domovi v Argentini	1962	234
—			Krošelj Jožko:		
Slovenski katoliški shod v izseljenstvu	1953	231	Slovenci v proslavo svetih bratov	1964	16
Rant Pavle:			—		
Jubilejno zborovanje ob 60-letnici slovenskega narodnega gibanja	1953	234	Slovenci v Argentini	1964	301
—			Krošelj Jožko:		
škof Gregorij Rožman — sedemdesetletnik (Proslave po slovenskih središčih)	1954	25	Nekaj zapiskov o Slovencih v Argentini	1965	342
—			—		
Prva razstava svobodnega slovenskega tiska	1954	274	Idealizem naše mladine	1966	383
Rant Pavle:			—		
Slovenska vas v Lanusu	1955	137	Spominske proslave v Buenos Airesu	1966	385
—			Krošelj Jožko:		
Slov. semenišče v Argentini ..	1956	16	Svob. Slovenija v izseljenstvu	1967	324
Rant Pavle:			Fajdiga Pavel:		
Gospodarski položaj in uspehi povojne emigracije v Argentini	1956	217	Ukrajinska Katoliška univerza papeža sv. Klementa v Rimu (Filozofsko - humanistična fakulteta — podružnica v Buenos Airesu s slovenskim oddelkom)	1968	236
Krošelj Jožko:			lj:		
Naša prizadevanja za verska, kult. in družabna ognjišča	1956	284	Msgr. Ignacij Hladnik med svojimi farani	1968	272
Fajdiga Pavel:			—		
Kako smo se jih spominjali ob desetletnici	1956	290	V spomin in zahvalo škofu Rožmanu (Odkritje spominske plošče škofu v zavodu v Adrogué)	1968	275
Mizerit Martin:			Markež Franci:		
„Zelena veja“ (Slovensko šolstvo v Argentini)	1957	173	Pismo iz Antarktike	1968	276
Krošelj Jožko:			—		
Slovenska središča v Velikem Buenos Airesu	1957	221	Mlada arhitekta se uveljavlja	1968	282
Društvo Slovencev ob 10-letnici (I.)	1960	227	—		
Društvo Slovencev ob 10-letnici (II.)	1961	254	Obisk kard. Josifa Slipyja v Buenos Airesu	1969	313
Pernišek France:			—		
Deset let slovenskih mladinskih organizacij	1960	256	Obisk prelata msgr. Ignacija Kunstlja med nami	1969	316
—			IV. Avstralija		
Slovensko dušno pastirstvo v Argentini	1960	272	—		
—			S petega kontinenta	1950	227
Slovenska Katoliška akcija v Argentini	1960	274	Krošelj Jožko:		
Krošelj Jožko:			Slovenci v Avstraliji	1957	148
Vinko Zaletel med nami	1962	212	Ambrožič P. B. (Marko Naprošen):		
Rant Pavle:			Mnenja o Avstraliji in njenih Slovencih	1961	173
Argentinska pisma	1962	223	O "črnih" Kranjcih v Avstraliji	1962	248
			O Slovencih v Avstraliji ..	1963	211

	Leto	Str.		Leto	Str.
V. Belgija					
— Slovenci v Belgiji	1950	244	P. Markeš (Perez): Zapiski življenja in dela Slo- vencev v Kanadi	1961	185
VI. Brazil			Ambrožič Alojzij st.: Kanadsko pismo	1962	208
— „V deželi zelenega pekla“ ..	1950	231	A.Z.: O življenju in delu sloven- skih svobodnjakov v Kanadi	1963	231
S.P.B.: Brazilija, dobra zemlja (Ob stoletnici prihoda prvih Slo- vencev v Brazilijo)	1960	185	Kranjc J.: Kronološki pregled delovanja Slovencev v Torontu od sep- tembra 1962	1964	295
I.L.C.: Iz življenja brazilskih Slovencev	1962	210	J. K.: IV. slovenski dan v Kanadi	1964	298
VII. Čile			J.K.: Slovenci v Winnipegu	1964	300
— „V deželi ognjenikov in po- tresov“	1950	230	Ambrožič A. st.: Delo Slovencev v Torontu od sept. 1963 do sept. 1964 ..	1965	333
Kr. M.: Slovenci v Čilu	1962	214	Zapiski o delu Slovencev v Toronto	1966	378
VIII. Ekvador			Poročilo iz Kanade	1967	304
— Ekvador	1950	243	Iz življenja Slovencev v Ka- nadi	1968	259
IX. Francija			Iz Kanade	1969	296
— Slovenci v Franciji	1955	256	XII. Norveška		
Slovenski naseljenci v Franciji	1961	195	— Slovenci na Norveškem	1955	262
M.Z.: Pismo iz Francije	1963	236	XIII. Paragvaj		
X. Indonezija			— Tudi v Paragvaju nas je nekaj	1950	240
— Slovenski prizor v Indoneziji	1961	253	XIV. Španija		
XI. Kanada			— Naši študentje v Španiji	1950	239
P. Markeš (Perez): Slovenci v Kanadi	1950	220	A. P. M.: Slovenski visokošolci v Španiji	1958	220
Slovenci v Kanadi	1954	260	XV. Urugvaj		
Slovenska skupnost v Kanadi	1955	243	— Slov. šolske sestre v Urugvaju	1950	242
Kopač J., CM: Cerkev Marije Pomagaj v To- ronto	1956	13	XVI. Venezuela		
Mauser Otmar: Slovenci v Kanadi — ob de- seti obletnici	1956	293	Urbanc dr. P.: Slovenci v Venezueli	1950	236
Kopač J.: Delovanje Slovencev v Ka- nadi	1957	157	Jakoš Anton (-š -n): Pismo izseljenca iz Venezuele	1956	295
P. Markeš (Perez): Slovenski domovi v Kanadi	1958	267	— Med Slovenci v Venezueli ...	1961	190
Mauser Otmar: Pismo od "Marije Pomagaj" iz Toronta	1958	269	— Pismo iz Venezuele	1962	213
Wolbang K., CM: Slovenci v Kanadi	1959	209	Debeljak Tine ml.: Na obisku pri Slovencih v Venezueli	1963	223
			Grilc Janez: Pismo iz Venezuele	1965	337

	Leto	Str.		Leto	Str.
XVIII. Z. D. A.					
Basaj J.:			Novak Zdravko:		
Emigracija slovenskih beguncev v ZDA	1950	202	Slovenski pevski zbor „Korotan v Clevelandu	1959	276
Jenko Ivan (Ivje):			Slovenski oder v Clevelandu .	1960	222
Imigracija beguncev v Z. D. A.	1951	234	Dramatsko društvo „Lilija“ v Clevelandu	1961	249
Basaj J. (Ligaš):			—		
Liga kat. slov. Amerikancev .	1952	81	Ob Rožmanovem grobu na Lemontskem griču	1961	192
Krek dr. Miha:			Novak Zdravko:		
Slovenska šola v Clevelandu	1954	259	Slovenska ideološka emigracija v ZDA	1964	253
Kavalir F. (K. F.):			Naselitev	1964	253
„Uživanja lačni“ (Moji prvi vtisi iz Severne Amerike)	1955	171	Organizacijsko in kulturno delo novonaseljencev	1964	257
—			Organizacije in društva	1964	261
Slavnostni dnevi v Lemontu .	1955	181	Stalni večji nastopi in prireditve	1964	273
Janez:			Proslave	1964	274
Z avtom po Združenih državah	1957	182	Časopisje	1964	275
Sever prof. J.:			Razstave	1964	276
Z odločno voljo v novo življenje (Podatki o nekaterih prvih diplomatih na ameriških univerzah)	1957	196	Zaključna beseda	1964	277
Žakelj J. st.:			N. V.:		
Baragov dom v Clevelandu	1958	264	Slovenski mladinski zbor v Chicagu	1965	327
Leskovar dr. L.:			Blatnik dr. F.:		
Slovenski radijski klub v Chicagu	1959	249	Kapela brezjanske Marije Pomagaj v Washingtonu	1969	309
			Večerin R.:		
			Goršetova razstava v New Yorku	1969	312

NAŠI GORNIKI

	Leto	Str.		Leto	Str.
Molitev gornikov	1967	255	Arnšek Ivan:		
Odkritje spominske plošče dr. Klemenu Jugu	1955	257	Prvi vzpon na Cerro Balma-ceda (2035 m)	1960	43
Arko dr. Vojko:			Bertoncelj Dinko:		
Tri leta v gorah in snegu patagonskih And	1953	93	Moja poslednja planinska pohoda s Tončkom	1955	125
Borba za Vrh sv. Valentina ..	1954	194	Umik iz Taborišča VII. na grebenu Dhaulagirija	1955	202
Človeška volja ni zmogla ...	1955	112	V južni polarni noči (Iz dnevnika na oporišču „Base Belgrano“ na Antarktiki)	1957	43
† Tonček Pangerc	1955	127	Ob nunatakih Moltke	1960	61
Prvi slovenski gornik v Himalaji	1955	201	Debeljak dr. Tine:		
Vzpon na vulkan Lanín	1956	135	Ob desetletnici slovenskega Planinskega društva v Argentini	1961	217
Literarna zapuščina Tončka Pangerca	1956	111	Jereb Davorin:		
Antarktika v geofizikalnem letu	1958	271	Bariloška smer na Veliki ali Zahodni Paine	1960	52
Pod inškin soncem na ledeni celini	1959	41	Kralj Tomaž:		
V južnih širinah	1960	37	Bonete	1966	243
Tretja patagonska ekspedicija bariloškega andskega kluba	1960	39	Pangerc Tonček:		
Weddelovo morje	1960	58	Zapiski iz hotela Ofqui	1954	196
Gorniška zgodovina Pier-Gior-gia	1964	221			
Bariloške variacije na temo „Kontinentalni led“	1965	116			
Prvi Slovenec na najvišji gori Amerike	1969	151			

	Leto	Str.		Leto	Str.
Skvarča Jure:			Iz dnevnika argentinsko-slovenske odprave na kontinentalni led 1967/1968	1969	163
...in v objemu pune (Nevado El Plata, 6310 m — Južna stena pozimi)	1964	231	Skvarča Peter:		
Slovenska odprava na Cerro Mellizos	1966	229	V patagonskem vetrovju (Pier-Giorgio, 2900 m) ...	1964	223
Slovensko-argentinska odprava na Kontinentalni led ..	1967	217	V neznano	1965	123
Cerro Cono — uspel podvig na kontinentalnem ledu ...	1969	159	Gravimetrija na strehi Amerike	1969	153
			Uredništvo:		
			Slovensko-argentinska odprava na kontinentalni led ...	1965	115

ZAMEJSKA SLOVENIJA

A) Goriška in Tržaška

	Leto	Str.		Leto	Str.
Agneletto dr. Josip:			Tratnik Matija:		
Zahteve tržaških Slovencev v letu 1956	1957	213	Temna zarja na Primorskem (1940-1945)	1951	142
S. B. (-R -J):			Medvladje na Primorskem (Od 1.5.1945 do 15.9.1947)	1952	136
Slovenci v Julijski krajini za svoje pravice	1964	293	V. C.:		
Slovenska skupnost v Italiji	1965	325	Eno leto v življenju goriških Slovencev	1955	225
Slovenska skupnost v Italiji	1966	377	Velikonja Jože:		
Bratuž Andrej:			Tržaški razgledi	1954	92
Med goriškimi Slovenci v letu 1967	1967	253	Slovenske šole na Tržaškem	1955	175
Humar Kazimir:			Trst in Londonski sporazum	1956	260
Lepa slavja goriških Slovencev	1953	188	xy — Trst:		
Goričan:			Mladinski dom v Trstu	1962	206
Goriška v luči dogodkov zadnjega leta	1962	203	—		
N. I.:			Ob 20-letnici bazoviških žrtev	1950	216
Msgr. Ivan Trinko — 90-letnik	1954	51	—		
† Msgr. Ivan Trinko	1955	133	Bazoviške žrtve 1930—1955 .	1955	162
Jurak Jože (-e-k):			B) Koroška		
Slovenci v borbi za svoje osnovne pravice na Tržaškem in Goriškem	1958	262	C. Bojan:		
Prosvetno-kulturno delo na Goriškem	1967	286	Narodna nezavednost na Koroškem	1957	169
Komar dr. Milan:			Hafner Janko (Jaka Mlinar):		
Ob 10-letnici smrti dr. Janaka Kralja	1954	93	Koroška Kronika	1950	198
Kozjak Jurij:			Inzko Marinka:		
Kulturno življenje v Trstu ..	1950	217	Kulturna podoba Koroške ..	1969	286
J. M.:			Inzko dr. Valentin:		
V neprestanem boju naprej! (Delo Slovencev v Italiji)	1963	199	Prelaz Ljubelj nekdanj in sedaj	1951	163
Tonkli Štefan (Slavko Srebrnič; -o -č):			Mlada rast	1955	223
Slovenci v Italiji	1950	207	Prosvetna dejavnost med koroškimi Slovenci	1960	152
Slovenci v Italiji v letu 1949/50	1951	238	Jezernik Tone:		
Starogorski:			Koroška Slovenija	1951	138
Boj beneških Slovencev za svoje pravice	1954	63	Slovenska Koroška po l. 1945	1952	37
			Življenje gre naprej	1953	105
			N'mav čriez jizaro	1954	99
			Življenje pa gre naprej	1956	267
			Za pravice koroških Slovencev	1957	166
			Življenje ni praznik	1958	258
			Na Koroškem v letu 1957/58 .	1959	245

	Leto	Str.		Leto	Str.
90 let šolskega boja na Koroškem 1869/1959	1960	149	Vedovnik Ivan:		
šolske razmere na Koroškem	1965	323	Za narodne pravice koroških Slovencev	1961	198
V. K.:			Kulturno življenje koroških Slovencev	1961	201
Ob 100-letnici Mohorjeve družbe v Celovcu	1951	27	Za narodne pravice Koroških Slovencev	1962	197
Košiček Jože:				1963	293
Koroška, naša boleča rana ..	1959	52		1964	288
Kranjec Silvo:				1965	320
Koroška po razpadu monarhije	1956	43	Koroški Slovenci v letu 1965	1966	373
Kuhar dr. Alojzij:			Utrinki iz življenja koroških Slovencev	1967	294
Poglavje iz tragedije koroških Slovencev	1956	47	Iz narodnega življenja koroških Slovencev	1968	248
B. M.:			Program Narodnega sveta koroških Slovencev	1969	262
Slovenska gimnazija v Celovcu	1964	292	Zaletel Vinko:		
Podstenar dr. A:			Kulturno življenje v deželi Miklove Zale	1957	171
Boj slovenske manjšine v krški škofiji, Koroška, Avstrija, I.	1966	61	Prosvetno življenje na Koroškem	1958	260
II.	1967	9	Zwiter dr. Vinko:		
III.	1968	11	Kulturno življenje koroških Slovencev v minuli sezoni	1954	103
IV.	1969	9	Kulturno delo na Koroškem	1955	221
M. R.:			—		
Peto zrno je dozorelo	1961	204	Pisatelj Karel Mauser na obisku na Koroškem	1967	309
F. S.:					
Slovenska prosveta na Koroškem	1959	248			

OSEBNOSTI IN NJIH JUBILEJI

	Leto	Str.		Leto	Str.
F. R.:			Košiček J.:		
Dobrotnik slovenskih beguncev Rev. Bernard Ambrožič ...	1951	66	Dr. Franc Kulovec — v njegov spomin	1962	144
—			Fajdiga P.:		
Srebrnomašniški jubilej izseljenskega duhovnika Stanka Grimsa v Franciji	1952	216	Ob 10-letnici smrti dr. Kulovca	1951	137
—			Mauser K.:		
Ob jubileju g. župnika Janeza Hladnika v Argentini	1952	215	Z obiska pri guvernerju Franku Lauschetu	1954	110
Oman, Rev. John:			—		
Prelat Vitus Hribar	1953	190	Father Oman	1949	85
—			Krošelj J.:		
Msgr. Jože Jagodiec — dobrotnik beguncev	1950	200	Prelat John J. Oman — zlato-mašnik	1962	215
—			—		
Dr. Miha Krek — 10 let predsednik SLS	1953	211	Srebrni škofovski jubilej 24.7. 1929—14. 7. 1954	1954	29
M. K.:			—		
P. Kazimir Zakrajšek — zlato-mašnik	1953	236	Duhovni svetnik Božidar Tensundern	1953	32
			—		
			Msgr. Valentin Zupančič	1953	32

TEKST V ANGLEŠČINI

	Leto	Str.
306 Declaration of Panama	1957	10

TEKSTI V KASTELJANŠČINI

	Leto	Str.		Leto	Str.
Darío Ruben:			Vigil C. C.:		
Argentina	1950	4	El erial	1954	13
González Martínez, Enrique:			Díaz Leopoldo:		
Huésped sin nombre	1951	17	¡Patria!	1955	20
Hernández, José:			Stare M.:		
Martín Fierro	1952	17	Los Eslovenos en su nueva patria	1955	22
Perón Eva:			—		
La razón de mi vida	1953	16	Declaración de Panamá	1957	9

KOLEDARJEM ZBORNİKOM NA POT IN ZAHVALE UREDNIKOV

	Leto	Str.		Leto	Str.
Uredniki:			Naša zahvala	1956	302
Prva knjiga slovenskih novonaseljencev	1949	4	Ob desetem izdanju	1958	3
Zaključna beseda	1950	250	Enajstemu Zborniku na pot (Posvetilo dr. G. Rožmanu ...)	1959	3
Naš koledar	1951	4	Za uvod	1960	3
Namesto uvoda	1952	4	Iz govorov in pisem škofa dr. G. Rožmana	1961	3
Uvodna beseda	1953	2	Zahvala	1963	1
Zahvala	1953	254	Zahvala	1964	328
Debevec Jaka:			Zahvala	1965	368
Živ član narodne skupnosti ..	1954	2	Zahvala	1966	405
Uredniki:			Debeljak Tine:		
Zahvala	1954	238	Ob srebrnem jubileju	1967	5
Sedmič!	1955	4	Uredniki		
Naša zahvala	1955	271	Zahvala	1968	320
			Jubileji slovenske kulture	1969	5

RAZNO

	Leto	Str.		Leto	str.
—			Slomšek A. M.:		
Zgodovinski datumi	1949	5	Zlata zrna	1950	127
—			Jeglič, dr. A. B.:		
„Prisluhni naših mož modrosti“	1949	43	„Hrepenenje po svobodi in samostojnosti je naravno“ ..	1950	215
„Prisluhni naših mož modrosti“	1949	120	—		
—			Dopolnila in popravki k lansskemu koledarju	1952	254
Utrinki	1949	59	Grđina A.:		
—			Glas iz Amerike	1955	263
Sveto leto	1950	115	Glas trgovca iz Šev. Amerike	1955	253
—			—		
Sanmartinsko leto	1950	124	Uspeh slovenskega arhitekta v Abesiniji	1961	206
Velikonja N.:			—		
Kdo jih je postavil za sodnike?	1950	114	Komunizem in vera	1965	83

V SPOŠTLJIV SPOMIN

	Leto	Str.		Leto	Str.
Spisek umrlih v begunstvu in izseljenstvu	1952	248	Dr. Ivan Ahčin (Ruda Jurčec)	1961	210
Spisek umrlih v begunstvu in izseljenstvu	1953	252	In memoriam (V spomin dr. Josipu Agnelettu, — T. Bognolo)	1961	207
					307

	Leto	Str.		Leto	Str.
Ravnatelj Marko Bajuk (Fr. Pernišek)	1962	173	Rev. Francis Missia (dr. L. Martin Mizerit (J. Krošelj) .	1968	295
Nace Brandsteter (Dr. Julij Savelli)	1959	264	Ing. Albin Mozetič	1966	370
P. Hugo Bren (P. B. Ambrožič)	1955	154	Rajko Nahtigal (L. Geržinič)	1959	83
Boleslav Cvetko (J. Krošelj)	1961	230	Dr. Anton Novačan	1952	92
Stanko Černič	1955	175	Prelat dr. Alojzij Odar (J. Krošelj)	1954	52
Dr. Ivo Česnik	1952	124	Ravnatelj Josip Osana	1952	193
Jaka Debevec (N. N.)	1953	139	Papež miru umrl — Pij XII.	1959	274
Dr. Anton Dolinar (Jus) ...	1954	211	Franc Paternost (V. Mirt) ..	1956	274
M. Elizabeta (I. N.)	1955	170	Pangerc Tonček (V. Arko) .	1955	127
Dr. Andrej Farkaš (dr. F. Blatnik)	1968	290	Jože Penko (J. Krošelj)	1959	262
župnik Roman Figallo	1953	30	P. Ludvik Pernišek	1954	244
Franču Finžgarju v slovo (M. Marolt)	1963	223	Robert Boj Petriček	1967	313
Nekaj spominov na prijatelja Franca Gabrovška (dr. Ivan Ahčin)	1952	77	Dr. Pavel Pestotnik	1956	281
Benedikt Gomišček (J. Krošelj)	1956	275	Msgr. Valentin Podgorc	1957	215
Anton Grdina (dr. M. Krek)	1959	251	Rt. Rev. Msgr. B. J. Ponikvar (J. Krošelj)	1953	91
Prelat dr. Franc Grivec (dr. F. Gnidovec)	1964	282	Stanko Premrl (dr. L. Puš)	1966	358
Jernej Hafner (P. S.)	1956	274	P. Anton Prešeren D. J. (Dr. Franc Gnidovec)	1966	362
Msgr. Janez Hladnik (J. Košiček)	1966	353	Fran Ramovš (L. Geržinič) ..	1954	88
Msgr. Vid Hribar (J. Krošelj)	1957	219	Ravnatelj Bogumil Remec (dr. Ivan Ahčin)	1956	270
Papež Janez (B. Rozman) ..	1964	278	Ciril Skebe (J. Krošelj) ...	1968	297
Janko Jazbec (J. Krošelj) ..	1966	370	Zlatomašnik Karel Škulj (J. Krošelj)	1959	235
Dr. Peter Celestin Jelenec ..	1969	317	Prelat prof. Jakob Šolar (I. Dolenc)	1969	319
Franc Jemec (J. Krošelj) ..	1961	230	Škof dr. Ivan Jožef Tomazič (dr. Rudolf Hanzelič)	1950	197
Ignacij Jeriha (J. Krošelj) ..	1955	262	Msgr. Ivan Trinko (N. I.) ..	1955	60
Andrej Jerman C.M. (J. Krošelj)	1957	215	Prelat prof. Josip Turk (Dr. A. Odar)	1952	123
župnik Janez Kalan (J. Krošelj)	1968	296	P. Aleksander Urankar, OFM	1959	259
Jože Kessler (J. Krošelj) ...	1957	217	Jože Urbanija - Limbarski (J. H.)	1956	276
župnik Janez Klemenčič (J. Krošelj)	1959	262	Aleš Ušeničnik (dr. A. Odar)	1953	66
Dr. Franc Kimovec (B. Bajuk)	1965	317	France Ušeničnik (dr. A. Odar)	1953	76
Jožef Klekl, borec za osvoboditev Slovenske krajine, mrtev (L. Horvat)	1949	158	P. Teotim Van Velzen	1953	31
Franc Košir	1955	227	Vladko Vauhnik (F. Pogačnik)	1956	277
Tomaž Kralj	1967	236	Božidar Vivod	1967	236
France Kremžar (J. K.)	1955	66	Dr. Bogumil Vošnjak (J. Arnež)	1960	166
Jožko Krošelj	1969	329	Nadškof Anton Vovk (J. Krošelj)	1964	280
Dr. Alojzij Kuhar (Ruda Jurčec)	1960	169	Alojzij Vuga	1959	262
Matjaž Kunčič (J. Krošelj)	1969	312	P. Rev. Kazimir Zakrajšek OFM (B. C. Novak)	1959	256
Franc Lakner (J. Krošelj) ..	1961	230	Josip Zalar — Gospod KSKJ	1960	172
župnik Vinko Lovšin	1954	159	Ivanu Zormanu v slovo (K. Mauser)	1958	276
Prelat dr. Franc Ks. Lukman (dr. I. Lenček)	1959	90	Pesnik Ivan Zorman (K. Mauser)	1959	254
Pavle Mašič (J. Krošelj) ...	1961	230	Prof. France Zupan	1959	261
Jože Mavrič (J. Krošelj) ..	1959	263	Nekaj odlomkov iz življenja krščanskega strokovničarja Franceta Žužka (Maks Jan)	1954	156
Puš)	1956	276			

SEZNAM AVTORJEV

- A. A. (Slovenija) 1968 170
 A. B. (Argentina) 1968 173
 A. P. M. 1958 220
 A. Z. 1963 231
 Ahčin, dr. Ivan 1950 39, 99 — 1951 129 —
 1952 77 — 1953 150 — 1954 143 — 1955
 83 — 1956 92, 270 — 1958 16, 98 — 1959
 55 — 1966 30
 Agneletto, dr. Josip 1957 213
 Ambrožič Alojzij st. 1962 208 — 1965 333 —
 1966 378 — 1967 304 — 1968 259 — 1969
 296
 Ambrožič, p. Bernard (Marko Naprošen) 1955
 156 — 1956 108, 202 — 1959 126 — 1960
 126 — 1961 173 — 1962 248 — 1963 136,
 211 — 1964 105, 249 — 1965 309 — 1967
 314, 332 — 1968 240
 Ambrožič, prof. Lojze 1965 143
 Antolin Viktor 1958 25 — 1968 97
 Arko, dr. Vojko (V. A.) 1950 173, 175 —
 1951 207 — 1952 197 — 1953 93 — 1954
 194 — 1955 112, 127, 201 — 1957 82 —
 1958 123, 271 — 1959 44 — 1960 37, 39,
 58 — 1963 141 — 1964 221 — 1965 116
 — 1969 151
 Arnež Janez (J. A.) 1951 153 — 1958 71 —
 1960 166 — 1967 159
 Arnšek Ivan 1960 43
 Ašič Vital 1957 205 — 1963 220
 Avsenek Ivan (I. A.) 1955 97 — 1956 102 —
 1957 36 — 1958 58 — 1959 13 — 1960
 23 — 1961 13 — 1962 11 — 1963 7 —
 1964 25
 B. B. (Slovenija) 1968 170
 B. M. 1964 292
 Bajuk Božo 1957 144 — 1962 231 — 1964 61
 — 1965 317
 Bajuk ravn. Marko 1952 160
 Bajuk ing. agr. Marko 1965 146
 Balantič France 1953 78, 79, 149, 186, 191
 Basaj Joža 1950 202 — 1952 81 — 1964 39
 Batagelj Marjana r. Kovač 1964 63 — 1966
 127
 Batagelj Slavimir (S. B., -R-J) 1964 293 —
 1965 329 — 1966 377
 Bazilij Fr. Valentin 1950 110
 Bečaj Viljem 1968 287
 Beličič Vinko 1956 181 — 1957 80 — 1958
 133 — 1961 134 — 1962 100 — 1963
 259 — 1964 245
 Bertonec Dinko 1955 125, 202 — 1957 43 —
 1960 61
 Biserjan Jurij 1966 177
 Bitenc Stane 1965 148
 Bratina, dr. Franc 1968 290 — 1969 309
 Bognolo T. 1961 207
 Boh Ivan 1957 5
 Bonutti Karel 1963 52
 Borut 1950 128
 Božo 1953 14, 31, 210 — 1954 91, 195
 Brajevič Vinko 1966 223
 Bratuž Andrej 1967 253
 Brcko Ognjeslav 1967 301
 Breg Goli 1969 259
 Brezovec Tine 1955 163 — 1956 118
 S. Bronislava 1959 185
 Brodar ing. Jože 1950 164
 Brumen dr. Vinko 1949 89 — 1950 58 — 1952
 28 — 1953 42 — 1966 7, 10, 21, 23, 25,
 27, 32, 38, 40 — 1969 54
 C. Bojan 1957 169
 C. C. (Slovenija) 1968 171
 Cvetkovič Dragiša 1963 40
 Cof Emil 1967 162
 Černejeva Anica 1959 171
 Čretnik Nace 1964 307 — 1965 152 — 1966
 253
 Čujež dr. Rudolf 1965 156
 Debeljak, dr. Tine (Jemija Kalin, Špelca, Ja-
 nez Martinc) 1949 2, 70, 94, 98, 124,
 178 — 1950 2, 55, 63, 71, 120, 246 —
 1951 2, 60, 95, 131, 242, 249, 272, 280 —
 1952 2, 33, 125, 204, 242 — 1953 33, 226,
 227 — 1954 24, 227, 258 — 1955 23, 35,
 42, 228 — 1956 252 — 1958 91, 214 —
 1961 20 — 1963 100 — 1964 65 — 1965
 106, 280, 313 — 1966 49 — 1967 5, 281
 351 — 1968 104, 152, 278 — 1969 61, 241
 Debeljak Tine ml. 1963 228 — 1967 200, 309
 — 1968 226
 Debeljak Vera 1965 159
 Detela Lev 1962 103 — 1963 13 149 — 1964
 34, 108
 Dolenc Ivan 1959 140
 Dolenc Nada 1953 222
 Dolenc Ivan (Kajtinar, I. D.) 1959 60, 66
 — 1961 57 — 1966 7, 9, 29, 35 — 1968
 149 — 1969 319
 Dolinar ing. Janko (Mlinarjev Janče) 1955
 129 — 1956 155 — 1957 120 — 1959 114
 D. R. F. (Dolšina-Rant-Fajdiga) 1949 162
 Dobovškova Pavlina 1968 172
 Domobranske koračnice 1952 75
 F. R. 1950 184 — 1951 66
 F. S. 1959 248

- Fajdiga Pavel (P. F.) 1951 137 — 1956 290
— 1960 375 — 1962 234 — 1965 165,
273 — 1966 163 — 1967 145, 275 — 1968
236
- Filipič dr. Andrej 1964 149 — 1965 12 —
1966 19
- Fink Andrej 1967 203, 212 — 1968 217
- Fink Božidar (B. F.) 1949 57 — 1964 71
- Finžgar Franc S. 1966 44
- Gaj 1950 162
- Geržinič Alojzij (L. G.) 1945 65 — 1950 86
— 1951 21, 73 — 1952 61 — 1953 55 —
1954 88, 135 — 1959 83 — 1964 74
- Gnidovec dr. Franc 1964 282 — 1966 362
- Gobec Edi 1957 55
- Golar Cvetko 1959 171
- González y Frosio Leopold 1967 313
- Gorenjec 1969 257
- Goričan 1962 203
- Goričan Janez 1955 18
- Gorše France 1965 169 — 1968 138
- Grdina Anton 1955 263
- Grilc Janez 1965 337
- Grubišič Pavel 1966 202, 210
- Grum Janez 1964 310 — 1965 260
- J. H. 1956 276
- Hafner Janko (Jaka Mlinar, Lončar Janko,
J. M.) 1950 129, 198 — 1951 176, 276 —
1953 193 — 1954 276 — 1955 204 —
1957 230 — 1960 200 — 1961 51, 235 —
1962 255 — 1963 248 — 1964 321 — 1965
349 — 1966 392 — 1967 333 — 1968 301
— 1969 330
- Hajnšek p. Odilo 1962 135
- Hanželič dr. Rudolf 1959 197 — 1964 84 —
1967 79
- Hartmanova Milka 1962 126
- Hirschegger Rudolf 1966 109
- Hladnik Janez 1949 60, 168 — 1950 160
- Hoptner dr. Jakob B. 1962 24, — 1963 45
- Horvat Lojze 1949 158
- Hotimir 1959 158
- Hren Ignacij 1967 88 — 1968 156
- Hribar Mila 1968 220
- Hribovšek Janez 1965 314 315
- Humar Kazimir 1953 188
- I. L. 1950 138
- I. L. C. 1962 210
- I. N. 1955 170
- Ilc Anton 1968 141 — 1969 50
- Inzko Marinka 1969 286
- Inzko dr. Valentin 1951 163 — 1955 223 —
1960 152
- J. K. 1964 298
- J. M. 1964 300
- J. M. (Fališa) 1963 190
- Jagodić dr. Jože 1965 57
- Jakopič Marijan 1949 119 — 1950 54, 102 —
1951 85, 89, 169, 206 — 1953 41, 65, 147
— 1954 52 — 1955 100 — 1956 124, 183
— 1957 135 — 1958 191 — 1961 150
151 — 1962 122 — 1963 169 — 1967 320
— 1969 256
- Jakoš Anton (-š-n) 1956 269
- Jan Ciril 1967 205
- Jan Maks 1954 156 — 1965 170
- Janez 1957 182
- Janez XXIII. 1964 7
- Janežič Stanko 1949 42 — 1951 41, 67, 105 —
1953 54 — 1954 65, 170, 210 — 1955 9
— 1956 200 — 1957 82 — 1958 137 —
1959 159 — 1960 115 — 1961 152
- Jazbec Janko 1965 172
- Jeglič dr. Anton B. 1950 215 — 1957 23
- Jelenec dr. Peter Celestin 1961 168 — 1965
175 — 1966 47, 257
- Jelinčič Z. Valentin 1966 268
- Jeločnik Nikolaj (Miklavž Trpotec) 1949 152
- Jenko Alenka 1965 180
- Jenko Janez (Ivje) 1951 234
- Jereb Davorin 1960 52
- Jereb Janez 1965 243
- Jeruc Dimitrij 1953 77, 124
- Ježernik Tone 1951 138 — 1952 87 — 1953
105 — 1954 99 — 1956 267 — 1957 166
— 1958 258 — 1959 245 — 1960 149
— 1965 323
- Jurak Jože (-e-k) 1955 245 — 1958 262 —
1967 286
- Jurčec Ruda (R. J.) 1954 171 — 1959 93 —
1960 169 — 1961 210
- Jus 1954 211
- Kalan Janez (N. J.) 1955 16 — 1956 174 —
1965 232
- Kavalar F. (F. K.) 1955 171
- Klemenčič Janez 1966 41
- Kociper dr. Stanko 1950 72 — 1951 36 --
1952 95 — 1953 80 — 1956 126 — 1957
85 — 1960 79.
- Kolarič Tonček 1950 119
- Komar dr. Milan 1954 98 — 1955 53 — 1958
33 — 1960 13 — 1961 7 — 1962 7 — 1961
85, 143 — 1965 7 — 1968 3 — 1969 39
- Kopač J. 1956 13 — 1957 157
- Korošec Ivan 1949 88 — 1950 105 — 1952 70
1953 160 — 1954 161 — 1955 137 — 1956
140 — 1957 100 — 1958 — 143 — 1959 124
— 1960 86 — 1962 107
- Koroška narodna 1954 248
- Kos Vladimir 1951 62, 200 — 1952 202, 224
— 1953 35 — 1954 35, 78, 182 — 1955
106, 107 — 1956 178, 179, 180 — 1957
138, 139, 140, 141, 142, 143 — 1958 195,
196 — 1959 157 — 1960 116, 117 —
1961 153 154 — 1962 124, 125 — 1967
321 — 1969 249, 250
- Srečko Kosovel 1951 80

- Košiček Jože (J. K., Kk) 1949 166 — 1950 11
 — 1951 33, 174 — 1953 166 — 1954 219
 — 1955 149 — 1958 146 — 1959 32 —
 1962 144 — 1963 195 — 1966 273, 353 —
 1967 322
- Košir-Arko Krista 1967 202
- Kovačič Erik 1949 17, 123 — 1951 195 —
 1952 21 — 1953 16, 30
- Kozina-Ašič Renata 1968 167
- Kozjak Jurij 1950 217
- Krajnik Pavel 1962 76, — 1964 10
- Kraljeva Anica 1952 157 — 1953 205 — 1954
 165 — 1955 101 — 1956 97 — 1963 113
 — 1964 87 — 1968 162
- Kralj dr. Janko (Dr. J. K.) 1968 161
- Kralj Tomaž 1966 243
- Kramolc M. Božidar 1952 44 — 1953 99 —
 1954 249 — 1955 135 — 1956 146, 183
 — 1957 105 — 1958 137 — 1959 137 —
 1960 91
- Kranjc J. 1964 295
- Kranjec Silvo 1956 43
- Krek dr. Janez E. 1966 13
- Krek dr. Miha 1949 10 — 1950 19 — 1951 18,
 47, 49, 69 — 1952 18, 59 — 1953 15 —
 1954 18, 259 — 1955 12 — 1956 9, 20 —
 1957 11 — 1958 17, 107 — 1959 203, 236,
 251 — 1960 139, 156, 172 — 1961 66, 75
 — 1962 37 — 1964 114 — 1969 85
- Kremžar France 1955 68 — 1966 17
- Kremžar Marko 1964 90 — 1966 276
- Krivec dr. Jože (Andrej, Andrej Kocil) 1949
 108 — 1950 110, 193 — 1951 159 — 1953
 25, 50 — 1957 110 — 1959 130 — 1960
 96 — 1961 153 — 1967 317 — 1968 244
- Krošelj Jožko (J. Kr., J. K., lj) 1953 12 —
 1954 82, 159 — 1955 66, 262 — 1956 271,
 275, 284 — 1957 64, 148, 215, 217, 219,
 221 — 1958 237 — 1959 243, 262, 263 —
 1960 227 — 1961 87, 230, 254 — 1962
 140, 181, 212, 215, 229 — 1963 27 —
 1964 16, 48, 280 — 1965 342 — 1966 181,
 205, 370 — 1967 324, 351 — 1968
 281, 271, 295, 296, 297 — 1969 103, 312
- Kuhar, dr. Alojzij (A. K.) 1952 47, 54 — 1955
 92 — 1956 47 — 1962 169
- Kunčič Mirko 1953 221, 227, 228, 229, 230 —
 1954 247, 248, 273 — 1957 238, 239, 240
 — 1958 190 — 1959 166, 167, 168, 169,
 170, 172 — 1960 121, 132, 134 — 1967
 312 — 1968 246
- Kunstelj Ignacij 1950 222
- Kveder Pavle (PAK) 1951 136 — 1952 43, 73
- Lenček, dr. Ignacij 1959 90 — 1962 70
- Lenček Rado 1969 44
- Leskovar dr. Ludvik 1959 249
- Ligaš 1952 81
- Ljubo 1951 195
- Lobnik France 1965 240
- Logar Franc 1966 43
- Loh Maks 1967 170
- M. K. 1953 236
- M. Kr. 1962 214
- M. R. 1961 204
- M. S. 1968 168
- M. Z. 1963 236
- Magister Bine (Črtimir) 1950 206 — 1961
 259 — 1953 250 — 1956 182
- Magister Milan 1967 173
- Majhen Ivo 1953 225
- Mali Gregor 1949 110 — 1952 138 — 1953
 221
- Margaretič o. fra. Vlaho 1966 213
- Markeš Peter (Perez) 1954 260 — 1955 249
 — 1958 267 — 1961 185
- Markež Franci 1968 276
- Marolt Marijan 1949 139 — 1951 212, 241,
 273, 274 — 1952 188, 244, 247 — 1953
 125, 185, 192, 213 — 1954 26, 264 — 1955
 136, 258 — 1956 240 — 1957 26 — 1958
 86, 165 — 1961 115, 214 — 1962 111,
 147 — 1963 185, 223 — 1965 182 —
 1966 215, 349 — 1968 257
- Matičič ing. Anton 1954 213
- Mauser Karel 1949 100, 121 — 1950 17 --
 1951 82 — 1952 24 — 1954 79, 110 —
 1955 61 — 1956 152 — 1957 118 — 1958
 177, 178, 276 — 1963 158, 243 — 1964
 120, 247 — 1966 352 — 1968 242
- Mauser Otmar 1956 293 — 1958 269
- Melaher Jože 1965 245
- Mele Elizabeta 1968 219
- Medved Anton 1962 137
- Merlak-Dečela Milena 1963 173 — 1964 251,
 252
- Mernik Janko 1950 237 — 1951 90
- Meršol dr. Valentin 1951 50
- Mihael 1953 220
- Mirt Vinko (V. M.) 1956 274.
- Mizerit Martin (Ine) 1952 136, 141 — 1957
 173
- Mizerit Metka 1967 205, 210 — 1968 225
- Mizerit Tone 1968 227 — 1969 322
- Mozetič ing. Albin 1951 84 — 1953 187
- Murn-Aleksandrov Josip 1951 80
- N. I. 1954 61 — 1955 60
- N. N. 1952 201
- N. N. 1953 139
- N. V. 1965 327
- Najstarejša slovenska božična pesen, 1952 19
- Novačan Anton 1959 44
- Novak Bogdan C. 1959 256 — 1964 121 —
 1967 177
- Novak Lojze 1951 127 — 1952 150 — 1955 108
 — 1956 169 — 1957 127 — 1958 179 —
 1959 133 — 1960 100 — 1962 99, 114 —
 1963 162, 170
- Novak Stanko 1950 56
- Novak Zdravko 1956 209 — 1957 131 193 —
 1958 188, 199, 212 — 1959 195, 268, 269,
 273, 276 — 1960 105, 175, 222 — 1961
 249 — 1962 119, 245 — 1963 245 — 1964

- 253, 304 — 1965 346 — 1966 389 — 1967 328 — 1968 299 — 1969 326
- Odar dr. Alojzij 1949 146 — 1950 64, 90 — 1952 38, 133 — 1953 34, 66, 76
- Ogrin Janez (Matevž Gorjan) 1950 27, 95, 112 — 1952 194 — 1969 252
- Oman rev. John 1953 91, 190
- Osana Jože (-a-e) 1952 219
- Orehar Anton 1949 53
- Osojnik Maks 1965 234
- Osterčeva Naca 1968 173
- Ovsenik Janez 1967 150
- Ozarnik Oroslav 1958 192
- P. M. 1955 260
- P. S. 1956 274
- Pangerc Tonček 1954 196 — 1956 113
- Papež France 1957 113, 134 — 1958 193
- Pavlovič Roman 1959 59
- Pernišek France 1953 110 — 1960 256 — 1962 173
- Pešelj, dr. Branko 1965 91
- Petriček K. Danica 1963 125 — 1964 93 — 1967 313
- Peterlin p. Jože 1961 222
- Pistivšek Branimir 1956 281 — 1957 227
- Pleničar Dušan 1966 276
- Podstenar dr. Anton 1966 61 — 1967 9 — 1968 11 — 1969 9
- Pogačnik Frido 1956 277 — 1961 31
- Poznič Jože 1967 180
- Prekoršek Tugomer 1949 149
- Prepeluh Albin 1966 55
- Pribac Humbert 1962 123
- Prijatelj dr. Ivan (I. P.) 1952 181
- Puš dr. Ludvik (L. P.) 1956 276 — 1959 228 — 1960 145 — 1961 109 — 1962 80 — 1965 84, 185 — 1966 282, 358
- R. K. 1965 73 — 1966 158
- Rakovec Karel (Prospero) 1949 56 — 1960 18
- Rant Anton 1959 175
- Rant Mirjam 1965 191
- Rant dr. Jože 1964 98
- Rant Pavle (P. R.) 1951 30, 151 — 1953 254 — 1954 30 — 1955 187 — 1956 80, 217, 250 — 1957 48 — 1958 37, 227 — 1961 158 — 1962 223 — 1966 287
- Remec Peter Pavel 1964 126
- Rezelj Lojze (L. R.) 1969 314
- Ribič Franc 1952 216
- Ribnikar dr. Bojan (Primož Brdnik) 1950 190
- Rode Jurij 1967 259
- Roex-Brečko Slavko 1968 165
- Rozman dr. Branko (Dr. B. R., Janko) 1949 49, 52 — 1950 38, 105 — 1951 24, 43, 152, 155, 158, 228 — 1952 121 — 1953 90, 143, 147 — 1954 73, 104, 134, 210 — 1956 182 — 1962 129 — 1963 285 — 1964 100, 278, 285
- Rožman dr. Gregorij 1949 19 — 1950 25 — 1951 20, 57 — 1952 20 — 1953 17 — 1954 21 — 1955 15 — 1956 11 — 1957 13 — 1958 20 — 1959 207 — 1960 143
- Rus Roman 1963 179 — 1964 111, 203 — 1965 94
- S. P. B. 1960 185
- Saksida Zora 1968 169
- Sardenko Silvin 1951 181
- Savelli dr. Julij 1959 264
- Schmidt Gerald 1964 137
- Sekolec Franjo (L. M.) 1954 272 — 1955 254 — 1956 225 — 1957 164 — 1961 181 — 1963 237
- Sekolec Nada 1968 164
- Sever prof. Janez 1957 196
- Simčič Zorko (Bine šulinov, Simon Preprost, Z. S.) 1950 117 — 1951 165 196, 275 — 1952 225
- Sirc Ljubo 1963 82 — 1964 59, 182 — 1965 33, 193 — 1966 137, 170, 291 — 1967 122, 183 — 1968 55, 144
- Skalar Mihael 1954 111
- Skvarča Jure 1964 231 — 1966 229 — 1967 217 — 1969 159, 163
- Skvarča Peter 1964 223 — 1965 123 — 1969 153
- Slomšek Anton Martin 1950 127
- Smersu Marjeta 1953 223
- Smersu Rudolf 1949 45 — 1951 264 — 1954 74 — 1957 43 — 1959 232 — 1966 295
- Stanjko Ivica 1953 224
- Starc dr. Alojzij 1965 196
- Stare Miloš 1955 22 — 1964 55 — 1965 139, 215 — 1967 157
- Stare Saša 1954 183 — 1956 188 — 1958 273
- Starogorski 1954 63
- Struna Marijan 1965 199
- Sušnik Franci 1967 207
- Škerjanec Adolf (Igor) 1949 102 — 1950 26, 85, 112, 194 — 1951 75, 88, 161 — 1952 214 — 1953 109, 235 — 1954 158 — 1955 111, 148 — 1956 184
- Šorli-Bratuževa Ljubka 1963 128
- Šoukal Milena 1963 173, 174 — 1964 130, 252 — 1966 350 — 1967 318, 319 — 1968 166, 247 — 1969 251
- Šušteršič Mirko (Valiant) 1949 37 — 1951 71 — 1956 65, 181
- Tenč 1960 108 — 1961 136
- Terseglav France 1966 34
- Tišler Andrej 1969 114
- Tomažin Jožica 1953 222
- Tonklj Štefan (Slavko Srebrnič, -o-č) 1950 117, 207 — 1951 161, 164, 238 — 1952 22, 123, 179 — 1953 140 — 1954 153, 155 — 1955 128, 169 — 1957 136 — 1958 194 — 1959 161 — 1960 117 — 1961 151, 152 — 1962 126 — 1963 172, 174 175
- Tratnik Matija 1951 142 — 1952 106

- Urbanc dr. Peter 1950 236
- Uredništvo 1949 4 — 1950 250 — 1951 4 —
1952 4 — 1953 2, 254 — 1954 2, 288 —
1955 4, 271 — 1956 302 — 1957 209
— 1958 3 — 1959 3 — 1960 3 — 1961
3 — 1963 1, 239 — 1964 328 — 1965 115,
568 — 1966 251, 405 — 1968 320 —
1969 3
- V. C. 1955 225
- V. K. 1951 27
- Vauhnik Vladimir 1953 141 — 1954 105 —
1963 56
- Velikonja dr. Jože 1954 92 — 1955 176 —
1956 260 — 1963 240 — 1965 203 —
1966 300
- Velikonja Narte 1950 114 — 1956 86
- Večerin Rudi (R. V.) 1969 312
- Velišček Zvonko 1967 213
- Verbič Pavel 1964 101 — 1966 303
- Vinšek Stana 1969 259
- Vivod Tine 1967 197 — 1968 221
- Vodeb Rafko 1952 21, 134 — 1953 104 — 1955
82 — 1957 137
- Vodovnik Ivan 1961 198, 201 — 1962 197 —
1963 203 — 1964 288 — 1965 320 — 1966
373 — 1967 294 — 1968 248 — 1969 262
- Vombergar Joža (Jo-Var) 1953 245 — 1959
99
- Vošnjak Bogumil 1958 111 — 1960 31
- Wagner Rudolf (Jože Marija Stalni) 1949 76
- Wolbang Karel C.M. 1959 209
- X Y - Trst - 1962 206
- X Y - USA - 1956 227
- Zaletel Vinko (V. Z.) 1957 171 — 1958 260
- Zdešar dr. Janez 1965 207
- Zorman p. Fortunat OFM 1964 132 — 1965
330
- Zwitter dr. Vinko 1954 103 — 1955 221
- Žagar Emil 1966 310
- Žakelj dr. Filip (Dr. F. Ž.) 1962 152, 159, 219
- Žakelj Jakob 1959 264 — 1965 219
- Žakelj Jože 1965 210 — 1967 195
- Žakelj Stane 1968 215
- Žekar Martin 1962 53 — 1963 62 — 1964 171
- Žitnik Vinko (Bogdan Budnik) 1959 28, 51 —
1951 119, 126, 210
- Župančič Oton 1966 50

LJUBEZEN DO BOŽJE IN SLOVENSKE BESEDE,
NAJ BO VSEM ROJAKOM SVETLA LUČ
NA POTI ZEMSKEGA V VEČNO ŽIVLJENJE

**Slovensko dušno pastirstvo
v Argentini**

**Rožmanov zavod
v Adrogué**

služi
verski in narodni vzgoji
naše mladine

ZEDINJENA SLOVENIJA

*je osrednja organizacija slovenskih
političnih emigrantov v Argentini.
Njeno delo je posvečeno narodni
vzgoji slovenske mladine, ohranja-
nju slovenstva in slovenskih izročil
v izseljenstvu.*

**SLOVENSKA
KULTURNA AKCIJA**

Glas SKA ● Meddobje

Knjižne zbirke

Osrednja kulturna ustanova
slovenske emigracije

Postani naročnik! Podpiraj jo!
Buenos Aires, Ramón Falcón 4158

SLOVENSKA VAS

s svojim bogatim društvenim življenjem, edino slovensko cerkvijo v Južni Ameriki, občudovanja vrednim Misijonskim zavodom, največjim športnim igriščem vseh slovenskih društev, tlakovanimi cestami in začetkom telefonskega omrežja, razvijajočo se slovensko industrijo in trgovino in svojo pristno domačnostjo

je postala mesto!

Obiskujte njene prireditve in se boste prepričali!

1
9
6
1

1
9
7
1

SLOMŠKOV DOM v Argentini praznuje v letu 1971 desetletnico ustanovitve. Kot doslej hoče posredovati in ohranjati naša slovenska izročila. V zvesti in neprestani službi slovenski skupnosti se s hvaležnostjo spominja vseh, ki so vse to obsežno delo spremljali z različnimi načini priznanja in podpore.

S Slomškovi imenom —
v Slomškovem duhu!

NAŠ DOM V SAN JUSTU

Hipólito Irigoyen 2756
San Justo

Slovenski dom v Carapachayu

je prijetna domača hiša za vse sloveske rojake in jim nudi prosvetne, kulturne in družabne prireditve ter oddiha v domačem slovenskem okolju.

Dra. Cecilia Grierson 3887
Carapachay

NAŠ DOM SLOVENSKI
V SAN MARTINU
Slovenec bodi luč
v tujini,
da bodo vsi ostali
zvesti očetov veri
in domovini.

SLOVENSKI DOM Berazategui

skupno žarišče slovenske narodne in verske zavednosti in neugasljivi svetilnik za pot preko izseljenstva v znova osvobojeno domovino.

ZRNO DO ZRNA POGAČA,
KAMEN DO KAMNA PALAČA!

(Narodni pregovor)

17 LET V SLUŽBI
VARČNEGA SLOVENSKEGA ČLOVEKA
V ARGENTINI

KREDITNA ZADRUGA SLOGA Z.O.Z.

(COOPERATIVA DE CREDITO „S. L. O. G. A.“ Ltda)

Bmé. Mitre 97 - Ramos Mejía - Buenos Aires
Tel. 658 - 6574

DOBRO OBRESTOVANA IN VARNA
NALOŽBA VAŠIH PRIHRANKOV
UGODNA POSOJILA
VESTNO IN ZAUPNO POSLOVANJE

HRANILNICA in POSOJILNICA

SLOVENSКИH ŽUPNIJ V TORONTU

Posluje na 618 Manning Ave. vsak torek od 10—1, četrtek od 4—9,
petek od 10—1 in 5—8, soboto od 10—1.

V New Torontu v cerkveni dvorani vsak petek od 6.30 do 9 zvečer.

Hranilne vloge se obrestujejo višje kot v drugih denarnih ustanovah
in so obenem brezplačno zavarovane za primer smrti.

Posojila, osebna in hipotečna, so cenejša in zavarovana za primer
smrti ali stalne nesposobnosti člana.

Vsak član more odpreti osebni čekovni račun. Čeki so cenejši kot
v običajni banki.

618 Manning Ave., Toronto 4

531-8475

Slovenska Hranilnica in Posojilnica

JANEZA EV. KREKA

je denarni zavod vseh Slovencev v Torontu in okolici.

Plačuje višje obresti kot banke in daje osebna in hipotečna posojila
(mortgage) pod ugodnejšimi pogoji kot drugi denarni zavodi.

Glavna poslovalnica na 646 Euclid Ave. - Telefon: 532-4746

Uradne ure: Nedelja od 10—12. Torek, četrtek, petek od 10—1 in 5—8.
Sobota od 10—3. Zaprto: popedeljek in središnji dan.

Pomožna poslovalnica v New Torontu:

747 Brown's Line (hiša pred cerkvijo), uraduje vsak petek od 19—21.

*Odpri srce,
odpri roke,
otiraj bratovske solze —
sirotam olajšuj gorje.*

SLOVENSKO ZAVETIŠČE
DR. GREGORIJA ROŽMANA
V ARGENTINI

to skupni dom ljubezni za naše osamljene invalide, upokojence, ostarele ljudi in vse potrebne. Ta dom bo delo vse slovenske emigracije, zato moramo po svojih močeh vsi prispevati.

Slovenec, Slovenka: ali si že član Zavetišča? Ali si že prispeval svoj dar, čeprav skromen, za ta naš skupni dom? Kaj čakaš? Naši osamljeni potrebujejo tvoje ljubezni!

SODARSTVO PETER BAJDA IN SINOV

Benavente 4167

Villa Nueva

Mendoza

1000

herman zupan

**tiskarna
kartonaža**

VIGOR S.A.C.I.F.

ŠOLSKE IN TRGOVSKE ETIKETE

"AUTOFIX" in
"PEGAZOLA"

Tejedor 261

Buenos Aires

Tel. 923 - 3231; 68 - 2399

belleza

IVAN MUŠIČ

buenos aires

Guido 1528 - tel. 41 - 6335
Guido 1534
Edificio Santos Dumond
Juramento 2028 (Belgrano)
J. Hernández 2432
C. Díaz 1877

mar del plata

L. N. Alem y San Lorenzo 3201
Lamadrid 2138

miramar

Calle 25 No. 620

**punta del este
uruguay**

Quintana 20

Janez Dimnik

STROJNA DELAVNICA

H. Almeyra 518

Villa Libertad, San Martin

Tel. 750 - 5469

ALUMINE SPORT

Smučarska, planinska in ribiška
oprema

Tienda Aluminé

VOJKO ARKO
JANEZ DRAJZIBNER

Calle Dr. Juan J. Neumeyer 60
Tel. 2567

SAN CARLOS DE BARILOCHE
Río Negro

IZKLJUČNE PRODAJE

- Smučke ELAN
- Čevlji ALPINA in
MASTROSANTO
- Vetrovke in smučarske hlače
"Aluminé Sport"

LESNO INDUSTRIJSKO

PODJETJE

BRATJE OBLAK

Almafuerte 3868 San Justo

MUEBLERIA EZEIZA

nasproti železniške
postaje Ezeiza

Luka Milharčič

lastnik

MUEBLES LUKY

Av. 25 de Mayo 1361

C. Spegazzini - GR

SLOVENSKA
TISKARNA
VILKO s.r.l.

Estados Unidos 425

BUENOS AIRES
818

DR. TONE ŽUŽEK
ODVETNIK

PРАВНА POSVETOVALNICA

Lavalle 2331, 5° nadstr., pis. 10
Buenos Aires - Rep. Argentina
Tel. 47 - 4852, 758 - 5756

UNIV. PROF.

DR. JUAN BLAZNIK

špecialist za ortopedijo in
travmatologijo

C. José E. Uriburu 285
Tel. 49-5855 Cap. Fed.

Ordinira v torek, četrtek in soboto
od 17 do 20

KERAMIKA MIRKO
VLADIMIR ŠMON

Ortiz 1518
Villa Hipodromo Godoy Cruz
Mendoza

BARAGOV DOM

6304 St. Clair Ave.
Cleveland 44103 Ohio
U. S. A.

RESTAVRACIJA
"EMONA"

V NEMČIJI

nudi domačo oskrbo slovenskim
obiskovalcem iz Argentine

JOZE NOSE

Düsseldorf Corneliusstrasse 41

DELIKATESNA TRGOVINA

VESTER - MAČEK

Rivadavia 11520
Mercado "Liniers"

KERAMIČNO PODJETJE

C. A. C. E. S.

S. R. L.

Pedro Molina 130
San José Guaymallén
Mendoza

MIZARSTVO ● POHIŠTVO
PLAKARJI ● PREOBLEKE

BIVEGRO

Rep. de Chile 3036 San Justo
T. E. 621-3452

Posvetilo slovenski Koroški	6	SLOVENSTVU V ČAST — NARODU V PONOS	
BOJ SLOVENSKE MANJŠINE V KR- ŠKI ŠKOFIJI NA KOROŠKEM — AV- STRIJA ZA VERSKI POUK OTROK V SLOVENŠČINI		Brata Jure in Peter Skvarča, D. P. ...	179
Sestavil dr. Anton Podstenar		Jurij Janez Skvarča	180
Nadaljevanje (5)		Pe'er Skvarča	183
Deve'i del: Koroški Slovenci in civilna oblast — Razlogi za izredno zaščito	9	RAZGLEDI	
RAZPRAVE — DOKUMENTI — PRIČEVANJA		Slovenska beseda in pesem	
Listi iz dnevnika, dr. Milan Komar ...	41	Črna cesta, Jože Krivec	189
Dr. Korošec v dunajskem parlamentu, Jože Košiček	47	Pesmi iz Tokja, Vladimir Kos	193
Dve interpelaciji dr. Korošca in tovari- šev v avstrijskem parlamentu med prvo svetovno vojno	54	-----	
Koroški p'ebiscit		Smrt psiatelja Stanka Majcna, dr. Tine Debeljak	195
Pred petdesetimi leti, I. M.	59	Slovinci v zamejstvu	
Nekaj spominov na Koroško ob 50-letni- ci plebiscita, Andrej Tišler	61	Razgibano prosvetno življenje na Gori- škem, Jože Jurak	196
Maribor ob izbruhu vojne 1941, Jože Lekan	68	Politična slika goriških in tržaških Slo- vencev, dr. Andrej Bratuž	204
Rab, taborišče smrti, Rafael Rabič ...	67	Marijin dom v Trstu, XY-Trst	207
Dokumenti iz arhiva dr. Kreka, Jože Košiček	80	Delo kiparja Goršeta v letu 1970, T. D. Werner Berg — upodabljalec koroških Slovencev, M. I.	209 211
Kdo bo di sodnik?, Vinko Brumen ...	102	Življenje koroških Slovencev v slikah .	214
Skromen poklon velikemu knezu, Anica Kraljeva	109	Slovinci v izseljenstvu	
Donezek k stoletnici naravoslovca Iva- na Regna, dr. Tine Debeljak	118	Kanada, Lojze Ambrožič st.	216
Komunistična prevratnost v Latinski Ameriki		Venezuela - Venezuela in Slovenci, J. G.	227
Kastrokomunistična revolucionarna tak- tika, Pavel Fajdiga	133	ZDA — Ob 20-letnici Slovenske telovad- ne zveze v Clevelandu, Zalka Zupan	228
Smer in strategija mestne gverile, To- ne Mizerit	137	Slovenska kapela Marija Pomagaj, Wa- shington, D. C., Bogomir Chokel ...	230
Ali je vse mirno na vzhodni ekonomski fronti, dr. Ljubo Sirc	142	Avstralija — O Slovencih v Avstraliji, Po.....lec	232
Tri pričevanja o Jožku Krošlju		Argentina — Proslave ob 25-letnici ve- trinške tragedije, P. F.	235
Zvestoba in vestnost, Jože Košiček ...	145	Gledališče in koncertni nastopi v Bue- nos Airesu, T. M.	243
Časnikar, Pavle Fajdiga	146	Robert Petriček, M. S.	246
V izseljenstvu, Miloš Stare	150	-----	
NAŠI GORNIKI		Katoliška Cerkev v letu 1970, Matej Bregar	248
Cerro Boj — Cerro Vivod, Jure Skvarča	155	Oble'nice, Zdravko Novak	252
Glose ob zmagi na Cerro Norte, Vojko Arko	162	Slovenska zdomska knjižnica, Zdravko Novak	253
Vzpon na Cerro Norte, Jure Skvarča ..	165	Knjižne izdaje slovenske politične emi- gracije, zamejskih in izseljenskih Slovencev, Zdravko Novak	254
Nekaj spominov na planinca Petrička, Vojko Arko	173	Človek ali robot — to jo sedaj vpraša- nje, Janko Hafner	261
		Pregled Kazala Zbornikov 1948—1969, S. Batagelj	281
		Umetniška priloga	
		Gorniška priloga	

Popravki k članku „Listi iz dnevnika“ dr. Milana Komarja na straneh 41 do 46 tega Zbornika.

Stran	Stolpec	Vrsta	Namesto	Beri:
41	1	12 od spodaj	faustovih	faustovskih
43	2	6 od spodaj	(termina)	(termini)
43	2	5 od spodaj	(ex-terminacio)	(ex-terminatio)
46	2	31 od spodaj	ona zamišlja	on zamišlja

V založbi svobodne slovenije

so izšle naslednje knjige:

1. **Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
2. **Velika črna maša za pobite Slovence**. Pesnitev **Jeremije Kalina** (= Tine Debeljak) — 220 strani, 22 celostranskih lesorezov **K. Mirtiča** (= akad. slikarice **Bara Remec**). (1949)
3. **Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1950 — 256 strani, 188 ilustracij. Opremil **Vladimir Mazi**.
4. **Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1951 — 288 strani, 90 ilustracij. 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij del **Franceta Goršeta**, **Franceta Ahčina**, **Božidarja Kramolca**, **Bare Remčeve**, **Marijana Koritnika** in **Franca Laha**. Opremil **Marijan Koritnik**.
5. **Poljub**. Pesniška zbirka **Tineta Debeljaka**. Ilustracije akad. slikarice **Bare Remčeve**. Bibliofilska izdaja — 250 izvodov (1950).
6. **Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije** za leto 1952 — 256 strani, 166 ilustracij. Opremil **Božidar Kramolc**, **Kanada**.
7. **Naša beseda**. Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij **Stanka Snoja** (1951).
8. **Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije** za leto 1953 — 256 strani, 85 ilustracij. Opremil ing. **Marko Bajuk**.
9. **Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije** za leto 1954 — 288 strani, 95 ilustracij. Opremil ing. **Marko Bajuk**.
10. **Mariji**. Rapsodije za prvo Marijino sveto leto 1954. Pesniška zbirka **Jeremije Kalina**. Oprema in lesorezi akad. slikarice **Bare Remec** (1954).
11. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1955 — 272 strani, 140 ilustracij. Oprema akad. slikarice **Bare Remec**.
12. **Čas pod streli**, zbirka črtic, posvečena spominu padlih borcev ob deseti obletnici Vetrinjske žaloigre. Napisal **Ivan Korošec**. 220 strani. Uvodno besedo napisal **Karel Mauser**. Opremil in ilustriral **Ciril Skebe** (1955).
13. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1956 — 304 strani, 91 ilustracij. Opremil akad. slikar in kipar **France Gorše**, **Cleveland, ZDA**.
15. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1958. Jubilejni ob desetletnici — 288 strani, 97 ilustracij. Opremil akad. slikar in kipar **France Gorše**.
16. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1959 — 288 strani, 73 ilustracij. Oprema: Ovitek: akad. slikar in kipar **France Gorše**, **Cleveland, ZDA**.
17. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1960 — 296 strani, 75 ilustracij. Ovitek: arh. **Marijan Eiletz**, posamezna zaglavja: akad. slikar in kipar **France Gorše**, **Ivan Bukovec**, **Jurij Vombergar**, **Metka Žirovnik**, **France Papež** in **Tone Kržišnik**.
18. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1961 — 296 strani, 75 ilustracij. Ovitek: Ovitek: **Ivan Bukovec**; zaglavja: **Ivan Bukovec**, **Andrej Makek**, **Tone Kržišnik**.
19. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1962 — 284 strani, 59 ilustracij. Ovitek: akad. slikar **Milan Volovšek**; notranja oprema: **France Pernišek ml.**
20. **Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije** za leto 1963 — 288 strani, 43 ilustracij. Ovitek in notranja oprema: **Jurij Vombergar**.
21. **Zbornik Svobodne Slovenije** za leto 1964 — 340 strani, 78 ilustracij, umetniška priloga na 8 straneh z reprodukcijami del kiparjev in slikarjev. Ovitek in notranja oprema: **Tone Kržišnik**.
22. **Zbornik Svobodne Slovenije** za leto 1965 — 368 strani, 54 ilustracij, dve prilogi: 8 strani reprodukcij del slikarjev in kiparjev in 12 strani fotografskih posnetkov gornikov. Ovitek: **France Papež**.
23. **Vladimir Vauhnik: Nevidna fronta**. Spomini. — 445 strani, 18 ilustracij. Ovitek in oprema: **Ivan Bukovec** (1965).

24. **Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1966** — 416 strani, 51 ilustracij, celostranska barvna slika spominskega znamenja v počastitev škofa Rožmana sredi pogorja Catedral v Bariločah, 8 strani reprodukcij del kiparja Fr. Goršeta ter akad. slikarjev ge. Bare Remec, Fr. Ahčina, Ivana Bukovca, Andreja Makeka, Mira Zupančiča in Jožeta Vodlana in 4 strani fotografskih posnetkov slov. gornikov. Neslovnna stran: akad. slikarica ga. **Bara Remec**.
25. **Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1967** — 432 strani, 126 ilustracij. Dve prilogi: umetniška na 8 straneh z reprodukcijami del slovenskih slikarjev in kiparjev v izseljenstvu: Bara Remec, Franc Gorše, Miro Zupančič, Ivan Bukovec, Ted Kramolec, Jože Vodlan, Metka Žirovnik, Andrej Makek, Darko Šušteršič in France Papež. Planinska priloga na 6 straneh z ilustracijami slovensko-argentinske odprave na Kontinentalni led v letu 1966, v kateri sta bila Slovence Jurij in Peter Skvarča. Ta Zbornik je jubilejni zbornik ob 25-letnici začetka izhajanja Svobodne Slovenije v domovini v času okupacije in komunistične revolucije.
26. **Rojstvo, ženitev in smrt Ludvika Kavška** — 310 strani. Napisal **Marijan Marolt**, ovitek: **Andrej Makek (1967)**.
27. **Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1968** — 324 strani, in umetniška priloga na 12 straneh z reprodukcijami slovenskih slikarjev in kiparjev v izseljenstvu: Bara Remec, France Gorše, France Ahčin, Miro Zupančič, Ivan Bukovec, Marijanca Savinšek, Ted Kramolec, Jože Vodlan, France Papež, Meta Žirovnik in Andrej Makek.
28. **Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1969** — 352 strani in dve ilustrirani prilogi: umetniška in gorniška. V umetniški so predstavljeni slikarji in kiparji: Ahčin France, Bukovec Ivan, Gorše France, Makek Andrej, Remec Bara, Šušteršič Darko, Vodlan Jože in Metka Žirovnik. — V gorniški: Jurij in Peter Skvarča. Ostalih ilustracij — 67. — Oprema akad. slikar **Ivan Bukovec**.
29. **Zbornik Svobodne Slovenije za leto 1970**.

ZBORNİK SVOBODNE SLOVENIJE 1970 ES SUPLEMENTO DE LA PUBLICACION PERIODICA SVOBODNA SLOVENIJA — ESLOVENIA LIBRE

Editor responsable Miloš Stare, Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina. — Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No. 966.221. — Tarifa Reducida. Concesión No. 3826.

Impreso en la República Argentina

Este libro se terminó de imprimir el día 9 de septiembre de 1971 en los Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Buenos Aires, Argentina.